Clasicii
Literaturii Universale
Coperta de *Vasile Socoliuc*

ALESSANDRO MANZONI
I PROMESSI SPOSI
Editoare Ulrico Hoepli, Milano, 1953
Alessandro Manzoni
LOGODNICII
Ediţia a IV-a
Traducere de ALEXANDRU BĂLĂCI
Bucureşti, 1985 Editura Univers

INTRODUCERE

Cu bună dreptate s-ar putea despre Istorie spune că strălucită bătălie este împotriva Vremii, căreia, răpindu-i din mâini anii, ostatecii ei, chiar dacă în hoituri s-au prefăcut, îi cheamă din nou la viaţă, îi cercetează şi apoi iarăşi îi orânduieşte în lupte. Dar învingătorii cei de laudă, care în această Arină /culeg cununile de laur, decât numai prăzile cele strălucite şi de faimă răpesc, punând cu pana vitejiei lor podoabe pe Faptele Principilor, Puternicilor şi ale oamenilor de seamă şi însăilând cu acul cel subţire al îndemânării firele de aur şi de mătase, ce de măreţe fapte alcătuiesc împletitură.

Ci slăbiciunii mele nu se cade către asemenea isprăvi şi măreţii primejdioase să rătăcească, prin labirintul urzelilor politiceşti sau prin a goarnelor de luptă trâmbiţare: aflând doar o seamă de fapte bune de ţinut minte, deşi întâmplate unor oameni de rând şi fără greutate, mă încumet să le las întru amintire, urmaşilor, neîmpodobite şi fără umbră de înşelăciune în ele, aci, în această povestire sau, mai degrabă, Istorie. În care aveţi a vedea, pe o scenă strâmtă, crâncene, de groază tragedii şi scene de măreaţă răutate, cu răgazuri de Făptuiri pline de virtute şi de bunătate îngerească,

potrivnice celor de la diavol pornite. Căci, cu adevărat, socotind că părţile acestea ale noastre se află sub a regelui catolic proteguire – stăpânul nostru, soarele cel fără de apus – şi că deasupra lor strălucesc – ca o lună ce niciodată nu se stinge – eroul de nobilă spiţă 1*, care-şi îndeplineşte pro tempore menirea, şi ispi avnicii cei mari, ca Stelele fixe, iar ceilalţi demnitari de seamă, ca nişte astre strălucitoare, îşi risipesc pretutindeni lumina, plămădind astfel un cer măreţ, altă pricină nu putem afla de a-l vedea cum se preschimbă într-un iad de crime murdare, nelegiuiri şi răzmeriţe făptuite tot mai des de oameni îndrăzneţi, decât meşteşugul şi iscusinţa necuratului, ştiut fiind că singură răutatea omenească nu ar avea atâta vlagă să se ţină doar ea împotriva atâtoi eroi care, cu ochi de Argus şi cu braţe de Briareu*[1]*, trudesc şi sângerează pentru binele obştei. Drept care, pornind a scrie Povestirea aceasta, a unor lucruri în anii mei de tinereţe petrecute, chiar dacă cea mai mare parte a persoanelor care au câte un rol de pe scena lumii dispărut-au, plătindu-şi tributul Parcelor*[2]*, cu temei nu li se va scrie aci numele, adică familia, asemenea făcându-se şi cu locurile, arătându-se doar ţinuturile generaliter*[3]*; iară pentru aceasta nimeni nu va găsi meteahnă povestirii sau beteşug acestei necioplite creaţii ale mele, decât dacă cercetătorul ar fi om cu totul străin de ale filosofiei, căci ştiutorii în \această ştiinţă vor înţelege degrabă că, în fapt, povestirii noastre nimica nu-i lipseşte. Şi fiindcă nu încape îndoială şi tăgadă că numele sunt alese din pură, ba chiar purissimă întâmplare…*

„Dar după ce mă voi fi trudit să transcriu povestea de faţă după manuscrisul acesta şters şi mâzgălit, şi după ce voi fi scos-o, cum se spune, la lumină, se va găsi

---

1 s e spune că are o sută de ochi, iar celălalt, Briareu, o sută de braţe.

2 Personaje din mitologia antică : ele ar fi depănat şi tăiat firul vieţii omului.

3 In general (lat.).

oare cineva care să-şi dea osteneala s-o citească»?”

Această reflecţie plină de îndoială, ivită în timp ce mă chinuiam să descifrez o mâzgăleală ce urma după cuvântul „întâmplare”, mă făcu să întrerup copierea şi să chibzuiesc mai serios la ceea ce se cuvenea să fac. „E drept, ziceam în sinea mea, răsfoind manuscrisul, că ploaia aceasta de idei şi imagini nu continuă astfel, la nesfârşit, de-a lungul întregii cărţi. Povestitorul, om al secolului al XVII-lea, a vrut să-şi etaleze la început toată iscusinţa, dar după aceea, în cuprinsul povestirii, stilul este mult mai natural şi mai curgător. Da, dar cât de comun este! Cât de lăbărţat! Cât de incorect! Idiotisme lombarde cu duiumul, expresii folosite alandala, gramatică arbitrară, fraze fără şir… Pe alocuri câte-o plezanterie stilistică spaniolă, şi, ceea ce e mai cumplit, în locurile cele mai zguduitoare sau mai înduioşătoare, ori de câte ori se iveşte prilejul de a stârni în sufletul cititorului uimire sau frământare, în sfârşit, la toate pasajele care cer chiar puţină retorică, dar o retorică discretă, fină, de bun-gust, autorul nu uită să dea năvală cu retorica lui de felul celei din prefaţă. Şi atunci, îmbinând cu o îndemânare admirabilă calităţile cele mai diferite, găseşte mijlocul să fie totodată grosolan şi afectat în aceeaşi pagină, în aceeaşi frază, în acelaşi cuvânt. Iată deci declamaţii pretenţioase, alcătuite din solecisme puse cap la cap şi la tot pasul, stângăcia aceea ambiţioasă – caracteristică scrierilor acelui veac în această ţară[4]. Aşa că o asemenea lucrare nu poate fi oferită cititorilor de azi, prea dezgheţaţi, prea dezgustaţi de acest fel de extravaganţe. Tot e bine că gândul bun mi-a venit la începutul acestei munci nefericite; o să mă las păgubaş, mi-am zis eu.

Iată însă că, în clipa când închideam hârţoaga, ca s-o pun la loc în raft, îmi păru rău că o povestire atât de frumoasă avea să rămână necunoscută, căci, deşi în ce priveşte subiectul cititorul s-ar putea să fie de altă

4 Este vorba de Lombardia.

părere, mie – după cum spuneam – mi se păruse frumos, ba chiar foarte frumos. „De ce nu s-ar putea, m-am gândit, să iau înşiruirea întâmplărilor din acest manuscris şi să le povestesc din nou, cu vorbele mele?” Neivindu-se nicio obiecţiune întemeiată, m-am hotărât îndată. Şi iată, aşadar, cum a luat naştere cartea de faţă, în expunerea căreia am pus toată simplitatea pe care o cere cartea însăşi.

Totuşi u, nele fapte, unele obiceiuri, înfăţişate de autorul manuscrisului, mi s-au părut atât de noi, atât de ciudate, ca să nu zic mai rău, încât, înainte de a le da crezare, am voit să cercetăm şi alţi martori şi ne-am apucat să scotocim în documentele timpului, pentru a ne lămuri dacă într-adevăr lucrurile s-au petrecut aidoma. O astfel de cercetare ne-a risipit toate îndoielile: la fiece pas ne izbeam de lucruri identice, ba chiar şi de altele mai cumplite, şi, ceea ce ni s-a părut mai hotărâtor, am regăsit chiar câteva personaje despre care nu pomenea decât manuscrisul nostru, ceea ce ne făcuse să ne îndoim că existaseră cu adevărat vreodată. De aceea, la nevoie, vom cita câte una dintre aceste mărturii, spre a dobândi crezare pentru fapte pe care, datorită ciudăţeniei lor, cititorul ar fi mai ispitit să le tăgăduiască.

Dar respingând ca de neîngăduit modul de a povesti al autorului nostru, noi cu ce l-am înlocuit oare? Aci-i aci

Dacă cineva se apucă, fără să fie rugat, să refacă o operă străină, se expune la obligaţia de a da socoteală de ceea ce face, ba într-un fel îşi asumă chiar ei această răspundere; este o regulă de fapt şi de drept, de la care nu pretindem de fel să ne sustragem. Dimpotrivă, pentru a ne supune ei de bunăvoie, ne-am propus să dăm aici seama amănunţit de stilul folosit de noi în această scriere; şi cu acest scop, în tot timpul lucrării, am căutat să ghicim criticile posibile şi eventuale, cu gândul de a le evita pe toate dinainte. Dar nici în aceasta n-ar fi stat greutatea căci (trebuie s-o mărturisim de dragul

adevărului) nu a fost obiecţiune care să ne vină în minte, fără ca să nu fie însoţită de un răspuns triumfător, dintre acelea care, n-aş zice că rezolvă problemele, dar reuşesc să le modifice.

Ba adesea, punând două obiecţii faţă în faţă, le lăsam să se lupte între ele şi, cercetându-le cu atenţie, izbuteam să descoperim şi să arătăm că, deşi atât de opuse în aparenţă, erau totuşi de acelaşi gen şi se născuseră amândouă din faptul că nu ţineam seama de întâmplările şi principiile pe care trebuia întemeiată judecata, şi punându-le, spre uimirea lor, împreună, le trimiteam pe amândouă la plimbare. Nu cred să mai fi fost vreodată un autor care să se simtă până la evidenţă că a făcut bine.

Dar ce credeţi? Când am ajuns la punctul de a aduna toate obiecţiile şi răspunsurile respective, pentru a le dispune într-o ordine oarecare, am observat – Doamne sfinte! – că ajungeau să facă o carte întreagă! Văzând aceasta, ne-am răzgândit din două motive, pe care cititorul le va socoti desigur întemeiate. Primul: că o carte destinată să justifice altă carte, ba chiar stilul alteia, ar putea să pară un lucru ridicol; al doilea: că ajunge deocamdată o singură carte, dacă nu cumva şi aceea e prea mult.

CAPITOLUL I

Braţul lacului Como, care se întinde spre miazăzi între două lanţuri de munţi, urmând linia lor şerpuită, presărat de golfuri şi golfuleţe, se îngustează aproape dintr-odată, luând înfăţişare şi curs de râu, între un promontoriu, în partea dreaptă, şi o coastă largă în stânga; iar podul, care uneşte aici cele două maluri, vădeşte parcă mai limpede ochiului, această schimbare şi arată mai precis locul în care se termină lacul şi reîncepe râul Adda, ca să devină iarăşi lac, acolo unde malurile,

îndepărtându-se din nou, lasă apa să-şi domolească mersul şi să se răspândească în alte golfuri şi golfuleţe. Ţărmul, format din aluviunile a trei mari torente, coboară sprijinindu-se de doi munţi alăturaţi, dintre oare unul poartă numele de San Martino, iar celălalt, de Resegone[5], cum îi spun lombarzii, din cauza şirului de vârfuri care-l fac să aducă într-adevăr cu un fierăstrău, astfel încât oricine-l priveşte în faţă, de exemplu de la zidurile de miazănoapte ale Milanului, îl deosebeşte îndată, datorită acestei asemănări, de ceilalţi munţi, cu nume şterse şi cu formă mai obişnuită, din lanţul acela lung şi impunător. O bună bucată, coasta îşi urmează urcuşul într-o elină dulce şi neîntreruptă, apoi se rupe în coline şi văi, în urcuşuri şi coborâşuri, după osatura celor doi munţi şi după eroziunea apelor. Fâşia cea mai îndepărtată a ţărmului, străbătută de gurile torentelor, e aproape toată pietriş şi grohotiş; restul, câmpuri şi vii, printre care sunt presărate târguri, sate şi cătune, iar pe alocuri, păduri ce se întind în sus, pe munte. Lecco – localitatea cea mai de seamă, care dă numele întregului ţinut şi zace pe malul lacului la o depărtare atât de mică, încât, atunci când apele cresc, ajunge să fie în parte acoperit de ele – este un târg mare, care în ziua de azi e pe cale de a ajunge oraş.

În timpul când s-au întâmplat însă faptele despre care ne-am apucat să povestim, acea aşezare, încă de pe atunci destul de mare, era chiar o cetate şi avea, în consecinţă, cinstea de a adăposti un comandant şi privilegiul de a avea o garnizoană locală de soldaţi spanioli, care învăţau fetele şi femeile din regiune să nu fie mofturoase, mângâiau din când în când spinarea vreunui bărbat sau a vreunui tată, iar spre sfârşitul verii nu uitau niciodată să cutreiere viile şi să răărească strugurii, ca să uşureze astfel ţăranilor truda culesului.

De la un târg la altul, din crestele muntelui până la malul lacului, de la un deal la celălalt, şerpuiau, şi mai

5 în dialect milanez, resegone înseamnă : fierăstrău.

şerpuiesc şi acum, drumuri şi cărări, când mai abrupte, când mai line; unele adâncite, îngropate parcă între două ziduri, de unde, dacă ridici ochii, nu1 zăreşti decât o bucată de cer şi câte un vârf de munte; altele urcate pe platouri deschise, de pe care privirea cuprinde privelişti mai mult sau mai puţin întinse, dar totdeauna bogate şi mereu noi, după cum admiri, din puncte diferite, mai mult sau mai puţin din vasta panoramă înconjurătoare şi după cum una sau alta dintre părţi urcă sau coboară, răsare sau dispare, rând pe rând. Se iveşte astfel ici o frântură, colo alta, mai încolo o mare întindere din larga şi schimbătoarea oglindă a apelor, ori un lac închis la un capăt, sau mai curând pierzându-se într-un lanţ, într-un labirint de creste, şi apoi lărgindu-se din ce în ce printre alţi munţi, ce apar în faţa ochilor unul câte unul, oglindindu-se răsturnaţi în apă, cu satele de pe ţărm: şi vezi când braţul unui râu, când un lac, când iar un râu rătăcit într-o şerpuire lucitoare printre munţii care-l însoţesc, pierzând încetul cu încetul din înălţime, până dispar şi ei în zare.

Însuşi locul de unde contempli panorama aceasta măreaţă este la rândul său o altă privelişte demnă de admiraţie; muntele a cărui coastă o urci îşi despleteşte de jur-împrejur, în înălţime, culmile şi crestele, distincte, reliefate, schimbătoare la fiece pas, căci ceea ce apăruse ca o singură culme se desfăşoară şi se vădeşte a fi un şir de culmi, ceea ce făcea impresia că se află pe coastă îţi răsare în faţă pe creastă, iar clina blândă şi lină de la poalele munţilor temperează plăcut sălbăticia lor şi împodobeşte şi mai mult majestatea celorlalte privelişti.

Pe una dintre aceste poteci se întorcea încetişor spre casă, în seara zilei de 7 noiembrie 1628, *don* Abbondio, parohul unuia din târgurile pomenite mai sus; numele târgului, ca şi numele de familie al personajului nostru, nu se găseşte în manuscris nici aici, nici în altă parte, îşi spunea liniştit rugăciunile, şi, din când în când, între doi psalmi, închidea cărţulia, ţinând arătătorul ca

semn, la pagina unde rămăsese, şi ducându-şi mâna la spate, o prindea cu cealaltă şi-şi urma astfel drumul, privind în jos şi împingând cu piciorul pietricelele care-i stăteau în cale. Apoi îşi ridica privirea şi şi-o plimba agale de jur-împrejur, aţintind-o spre masivul pe care lumina soarelui apus, ţâşnind printre crăpăturile peretelui din faţă, se revărsa ici şi colo, pe stâncile ieşite în afară, ca nişte fâşii de purpură late şi inegale. După ce deschise din nou cărţulia şi citi un alt fragment, ajunse la o cotitură a potecii unde avea obiceiul să ridice întotdeauna ochii ca să privească înainte; la fel făcu şi în ziua aceea.

După cotitură, poteca mergea înainte cam vreo şaizeci de paşi, apoi se despărţea în două cărări, ca braţele unui ypsilon: cea din dreapta, dinspre munte, ducea la casa parohială; cealaltă cobora în vale până la un torent; în partea aceasta zidul din marginea potecii nu ajungea decât până la brâul drumeţului. Zidurile ce mărgineau cele două cărări, în loc să se unească în unghi, formau un fel de tabernacol, pe care erau zugrăvite nişte fâşii lungi şi şerpuitoare, ascuţite la vârf, şi care, în intenţia artistului şi pentru ochii locuitorilor din împrejurimi, trebuiau să fie flăcări, iar printre aceste flăcări se zăreau alte imagini, ce nu se pot descrie, care ar fi vrut să fie suflete din purgatoriu: suflete şi flăcări de culoare cărămizie, pe fondul cenuşiu al zidului cu tencuiala căzută ici-colo.

După ce trecu de cotitură, preotul îşi îndreptă, ca de obicei, privirea înspre tabernacol şi văzu ceva ce nu se aştepta şi nici n-ar fi dorit să vadă: doi bărbaţi, stând unul în faţa celuilalt, aşteptau la confluenţa, ca să-i zicem astfel, a «celor două cărări; unul dintre ei sta călare pe zidul scund, cu un picior atârnând în afară şi cu celălalt proptit în pământul potecii; tovarăşul lui – în picioare, rezemat de zid, cu braţele încrucişate pe piept, îmbrăcămintea, atitudinea şi tot ce se putea deosebi în înfăţişarea celor doi din locul unde se afla preotul nu

lăsau nicio îndoială asupra lor. Avea fiecare pe cap câte o plasă verde, care atârna pe umărul stâng şi sfârşea într-un fel de ciucure mare, din care cobora pe frunte un ciuf enorm; mustăţi lungi, răsucite la vârf; două pistoale agăţate pe o centură de piele lucioasă şi un mic corn, plin cu pulbere, atârnând pe piept în chip de colier; un mâner de pumnal, care ieşea dintr-un buzunar al pantalonilor largi şi bufanţi, o spadă cu gardă elegantă, bogat împodobită şi bine lustruită, astfel încât era lesne să recunoşti, chiar de la prima vedere, că fac parte din tagma „bravilor”[6].

Această veche tagmă, astăzi dispărută cu totul, era pe atunci înfloritoare în Lombardia. Pentru cei care n-au nicio idee despre ea, reproducem câteva fragmente, autentice, spre a-i edifica asupra principalelor caractere, ale acestei tagme, asupra încercărilor făcute cu scopul de a o stinge şi asupra îndârjitei şi puternicei sale vitalităţi.

Încă din ziua de 8 aprilie a anului 1583, ilustrul şi strălucitul senior *don* Carlos de Aragón principe de Castelvetrano, duce de Terranuova, marchiz de Avola, conte de Burgeto, mare amiral şi mare conetabil al Siciliei, guvernator al Milanului şi căpitan-general al maiestăţii-sale catolice în Italia, *„cunoscând bine mizeria de neîngăduit în care a trăit şi trăieşte încă oraşul Milano din pricina «bravilor» şi a vagabonzilor, publică un decret de surghiun împotriva lor. Declară şi defineşte cuprinşi în acest decret şi trebuind socotiţi drept «bravi şi vagabonzi» pe toţi cei care, străini sau chiar localnici fiind, nu au nicio profesiune, sau având-o, nu o exercită... şi, cu plată sau fără, se alătură unui cavaler sau unui nobil, demnitar sau negustor... pentru a-l apăra şi sluji, sau, mai degrabă, aşa după cum suntem în drept să presupunem, pentru a întinde curse altora...”* Tuturor acestora li se porunceşte ca, în termen de şase zile, să

6 Denumire dată mercenarilor angajaţi de marii seniori pentru a-şi constitui garda personală.

părăsească ţinutul, se hotărăşte condamnarea la galere a recalcitranţilor şi se dau tuturor funcţionarilor juridici puteri depline, dintre cele mai neobişnuite, şi drepturi nelimitate pentru executarea acestui decret.

Dar, în anul următor, la 12 aprilie, sus-numitul senior, dându-şi seama *„că acest oraş este încă plin de «bravi… care continuă să existe, ca şi mai înainte, fără să-şi fi schimbat întru nimic obiceiurile şi fără să fi scăzut la număr”*, publică un nou decret, încă şi mai aspru şi de mai mare autoritate, în care, printre alte dispoziţii, porunceşte ca *„orice persoană, fie din acest oraş, fie din altă provincie, care se va dovedi de către doi martori a fi socotită şi considerată, în mod public, ca făcând parte dintre «bravi» şi ca având o asemenea faimă, chiar dacă nu s-ar dovedi că a săvârşit vreun delict… doar pentru faima aceasta de «brav», fără alte dovezi, să poată fi supusă la torturi de către mai mulţi judecători sau chiar numai de unul singur, pentru cercetarea cazului… şi chiar dacă nu ar mărturisi niciun delict, să fie trimisă la ocnă pe trei ani, numai pentru faima şi numele de «brav»*, cum s-a mai spus”.

Toate aceste dispoziţii şi multe altele, pe care nu le mai reproducem, vădesc că *„excelenia-sa este hotărâtă să se facă ascultată de către toţi”*.

La auzul unor cuvinte aşa de vajnice şi de autoritare, spuse de un senior atât de puternic, însoţite şi de asemenea porunci, îţi vine să crezi că toţi „bravii” au pierit pe veci chiar din clipa când au fost rostite.

Dar mărturia unui alt senior, tot atât de puternic şi cu tot atât de multe titluri şi calităţi, ne sileşte să credem tocmai contrariul. E vorba de ilustrul şi preastrălucitul senior Juan Fernandez de Velasco, conetabil al Castiliei, mare camerist al majestăţii-sale, duce al oraşului Frias, conte de Haro şi Castelnuovo, senior al casei de Velasco şi al casei celor şapte infanţi de Lara, guvernator al ţinutului Milanului etc. La 5 iunie 1593, deplin încun Dştiinţat şi el *„de cită vătămare şi stricăciune… sunt*

pricinuitori «bravii» şi vagabonzii, şi despre relele pe care această tagmă de oameni le săvârşesc împotriva binelui obştesc, în pofida justiţiei", le porunceşte din nou ca, în termen de şase zile, să părăsească ţinutul, repetând aproximativ dispoziţiile şi ameninţările înaintaşului său; apoi, în 1598, la data de 23 mai, „*aflând, spre marea lui mâhnire, că... în fiecare zi în ţinutul şi oraşul Milano numărul acestora („bravi" şi vagabonzi) merge crescând şi nu se vorbeşte, zi şi noapte, decât despre răniri cu premeditare, omoruri şi tâlhării, precum şi de numeroase alte delicte pe care aceştia le făptuiesc cu atâta uşurinţă, pentru că se bizuie pe sprijinul conducătorilor şi organizatorilor lor...*" *prescrie din nou aceleaşi leacuri, mărind însă doza, aşa cum se obişnuieşte în bolile rebele*.

„*Oricine, deci*, se spune în încheiere, *să se păzeas*că cu *străşnicie, de a contraveni în vreun fel acestor dispoziţii, căci în loc să cunoască mărinimia excelenţei-sale, va simţi mânia şi asprima sa... pentru că domnia-sa este ferm hotărâtă ca acesta să fie ultimul avertisment*".

Cu toate acestea, preastrălucitul şi preailustrul senior *don* Pietro Enriquez de Acevedo, conte de Fuentes, căpitan şi guvernator al Milanului, n-a fost de aceeaşi părere, şi pe bună dreptate. „*Cunoscând pe de-a-ntregul mizeria în care se zbate acest oraş ţinut din pricina numărului mare de «bravi» ce foiesc în el şi hotărât să stârpească întru totul sămânţa aceasta, atât de primejdioasă*, publică la 5 decembrie 1600 un nou decret, plin şi acesta *să fie îndeplinite cu cea mai mare străşnicie în totul şi fără nicio nădejde de iertare*".

Suntem înclinaţi să credem, totuşi, că autorul ei nu s-a dedicat acestei misiuni cu aceeaşi sârguinţă pe care a dovedit-o în a urzi intrigi şi în a stârni duşmani împotriva marelui său vrăjmaş, Henric al IV-lea1; şi în această privinţă istoria adevereşte faptul că el a izbutit să-l ridice

împotriva regelui Henric pe ducele de Savoia[7], făcându-l să piardă mai multe cetăţi; că a izbutit să-l atragă într-o conjuraţie pe ducele Biron[8], pe care l-a făcut să-şi piardă capul; dar în ceea ce priveşte tagma atât de primejdioasă a „bravilor”, e neîndoios că ea continua încă să se înmulţească la data de 22 septembrie a anului 1612.

În ziua aceea, preailustrul şi preaslăvitul senior *don* Giovanni de Mendoza, marchiz de Hynojosa, nobil etc., guvernator etc., se gândi serios să-i stârpească.

În acest scop trimise lui Pandolfo şi lui Marco Tullio Malatesti, tipografii oficiali ai ţinutului, acelaşi decret, îmbunătăţit şi adăugit, spre a fi tipărit în vederea stârpirii „bravilor”. Aceştia însă vieţuiră mai departe, pentru ca la 24 decembrie 1618 să primească lovituri asemănătoare, ba mai puternice chiar, din partea preailustrului şi preastrălucitului senior *don* Gomez Suárez de Figueroa, duce de Feria etc., guvernator etc. Dar cum „bravii” nu au pierit nici de ne urma aceluia, preailustrul şi strălucitul senior Gonzalo Fernandez de Cordova[9], sub a cărui stăpânire are loc plimbarea lui *don* Abbondino, se văzu silit să adăugească din nou şi să publice iarăşi obişnuitele ameninţări împotriva „bravilor”, la 5 octombrie 1627, adică un an, o lună şi două zile înainte de această memorabilă întâmplare.

Nici aceasta nu rămase cea din urmă proclamaţie; dar credem că nu mai e cazul să le pomenim şi pe cele care i-au urmat, ca unele ce depăşesc epoca povestirii noastre. Vom aminti, în treacăt doar, de cea din 13 februarie 1632, în care preailustrul şi preastrălucitul senior ducele de Feria, guvernator pentru a doua oară,

---

7 Carlo Emmanuele 1, duce al Savoiei (1580—1630), a luat parte la nenumărate războaie, aliindu-se cînd cu Spania cînd cu Franţa.

8 Charles de Gontaut, duce de Biron, mareşal al Franţei (1562—1602). în timpul războiului cu Savoia şi-a trădat regele ; a fost decapitat la Bastilia.

9 Conducător de oşti şi om politic spaniol, guvernator al Mi- lanului între 1626 şi 1629.

ne înştiinţează că cele mai mari nelegiuiri sunt săvârşite de cei cunoscuţi sub numele de „bravi”. Acest fapt e de ajuns să ne încredinţeze că în epoca despre care vorbim existau încă „bravi”.

Că cei doi inşi înfăţişaţi mai sus stăteau acolo aşteptând pe cineva era mult prea evident; dar ceea ce îi displăcu şi mai mult lui *don* Abbondio fu faptul că trebui să-şi dea seama, după anumite indicii, că cel aşteptat era chiar el. Căci, la vederea lui, cei doi îşi aruncară o privire plină de înţeles, ridicând capul într-o mişcare din care se vedea că spuseseră deodată: „El este!” şi pe când cel ce stătea călare pe zid se ridicase, celălalt se depărta de zid, şi amândoi se îndreptau spre el. *Don* Abbondio, ţinând mai departe cartea de rugăciuni deschisă şi prefăcându-se că citeşte, strecura’ câte o privire pe deasupra ei, spre a spiona mişcările celor doi, şi, văzându-i că se apropie, se simţi năpădit deodată de mii de gânduri. Îşi puse imediat întrebarea dacă între „bravi” şi el era vreo cărare spre dreapta sau spre stânga, dar îşi dădu seama îndată că nu. Îşi cercetă grabnic amintirile, ca să-şi dea seama dacă nu cumva păcătuise împotriva vreunui puternic sau vreunui răzbunător, dar, până şi în tulburarea aceea, mărturia consolatoare a conştiinţei îl linişti mântrucâtva; între timp „bravii” se apropiau, privindu-l ţintă. *Don* Abbondio îşi vârî arătătorul şi mijlocul mâinii stângi între gât şi guler, ca şi cum ar fi vrut să-l potrivească, şi, în timp ce-şi rotea degetele în jurul gâtului, întoarse capul, strâmbându-şi gura în aceeaşi direcţie şi privind înapoi cu coada ochiului, cât mai departe putea, să vadă dacă venea cineva; dar nu văzu pe nimeni; apoi o privire pe deasupra zidului, soră câmp; nimeni; apoi alta, mai scurtă, înspre drumul din faţă; nimeni, în afară de cei doi „bravi”. Ce să facă? Să se întoarcă înapoi, nu mai avea vreme; să o ia la fugă, era ca şi cum ar zice: „Urmaţi-mă”, ba chiar mai rău. Aşa încât, neputând evita pericolul, îl întâmpină, pentru că acele clipe de nesiguranţă erau atât de chinuitoare, încât

nu mai avea altă dorinţă decât să le scurteze. Grăbi pasul, recită ceva mai tare un verset, îşi luă o înfăţişare cât mai liniştită şi mai bucuroasă cu putinţă şi încercă din răsputeri să-şi pregătească un zâmbet; când se află în faţa celor doi gentilomi, îşi zise: „Acu-i acu…” şi se opri brusc.

— Părinte… spuse unul dintre cei doi, aţintindu-şi privirea asupra lui.

— Ce doriţi? întrebă numaidecât *don* Abbondio, ridicând ochii de pe cărţulia rămasă deschisă în mâinile lui ca pe un pupitru.

— Dumneata ai de gând, urmă celălalt, cu tonul ameninţător şi mânios al celui care surprinde pe un subaltern gata să săvârşească o ticăloşie, dumneata ai de gând să cununi mâine pe Renzo Tramaglino cu Lucia Mondella!

— Vedeţi… răspunse cu voce tremurătoare *don* Abbondio, domniile-voastre sunteţi oameni de lume şi ştiţi bine cum se petrec lucrurile acestea… Bietul preot n-are niciun amestec; ei îşi fac de cap cum poftesc, şi pe urmă… pe urmă vin la preot cum s-ar duce la o bancă să-şi încaseze banii, iar noi… noi suntem slujitorii tuturor.

— Ia aminte, îi spuse „bravul” la ureche, dar cu un ton solemn, de poruncă, această căsătorie, nu trebuie să aibă loc nici mâine, nici altă dată!

— Dar, domnii mei, răspunse *don* Abbondio cu glasul blând şi curtenitor al omului care vrea să convingă un îndărătnic, domnii mei, binevoiţi să vă puneţi în situaţia mea. Dacă lucrul acesta ar depinde de mine… dar vedeţi bine că mie nu-mi intră nimic în buzunar…

— Ajunge, îl întrerupse „bravul”, căci dacă ar fi să hotărâm lucrul acesta prin flecăreli, ne-ai băga în sac! Noi însă nu ştim şi nici nu vrem să ştim altceva. Paza bună… înţelegi ce vreau să spun…

— Dar domniile-voastre, domnilor, sunteţi prea înţelegători, prea drepţi ca…

— Hai, îi tăie vorba celălalt „brav”, care tăcuse

până atunci, căsătoria aceasta nu se va încheia, sau… şi aici urmă o înjurătură grosolană, sau cel care o va încheia nu se va căi, pentru că nu va mai avea vreme s-o facă… şi urmă o altă înjurătură.

— Taci, spuse cel dintâi, părintele e un om care ştie să se poarte în lume, iar noi suntem oameni de ispravă şi nu vrem să-i facem niciun rău, cu condiţia să fie de înţeles. Părinte, preailustrul senior *don* Rodrigo, stăpânul nostru, vă salută cu drag!

Numele acesta fu, pentru mintea lui *don* Abbondio, ca un fulger care, în toiul unei furtuni, luminează o clipă în noapte, mărind şi mai mult groaza. Ca din instinct, făcu o mare plecăciune şi zise:

— Dacă îmi daţi sfatul acesta…

— Oh, noi să dăm un sfat domniei-tale, care ştii latineşte?! îi tăie încă o dată vorba „bravul”, cu un râs obraznic şi feroce. E treaba dumitale. Şi, mai ales, să nu scoţi vreo vorbă despre înştiinţarea pe care ţi-am făcut-o spre binele dumitale, că altfel… hm… ar fi cam acelaşi lucru cu oficierea căsătoriei… Haidem, ce vrei să spunem din partea dumitale preailustrului senior *don* Rodrigo?

— Tot respectul meu…

— Vorbeşte mai desluşit!

— Gata… gata întotdeauna să mă supun!

Şi, rostind aceste cuvinte, nu ştia nici el dacă era o făgăduială, sau o simplă linguşire. „Bravii”, însă, le luară, sau se prefăcură că le iau, în înţelesul cel mai serios.

— Prea bine şi noapte bună, *messere*, zise unul dintre ei, pregătindu-se să plece cu tovarăşul său.

Don Abbondio, care cu câteva clipe mai înainte şi-ar fi dat un ochi ca să-i poată ocoli, ar fi vrut acum să prelungească discuţia şi tratativele.

— Domnilor… începu dânsul, închizând cartea cu amândouă mâinile, dar cei doi o apucară pe drumul pe care venise el şi, fără să-l mai asculte, se îndepărtară cântând un cântec ale cărui cuvinte nu pot să le repet aici.

Bietul *don* Abbondio rămase o clipă cu gura căscată, ca trăsnit; apoi o luă pe una din cele două ulicioare ce duceau spre casa lui, târându-şi cu greu picioarele, pe care le simţea parcă înţepenite. Ce se petrecea în sufletul său vom pricepe mai bine după ce vom fi spus câte ceva despre firea lui şi despre timpurile în care îi fusese dat să trăiască.

Cititorul şi-o fi dat seama până acum că *don* Abbondio nu se născuse cu o inimă de leu. Dar, foarte de timpuriu, trebui să înţeleagă că cea mai grea situaţie, în vremurile acelea, era a animalului fără gheare şi fără colţi dar care nu se simţea dispus nici să se lase sfâşiat. Forţa legală nu ocrotea în niciun fel pe omul liniştit, inofensiv şi care nu avea niciun fel de mijloace să înspăimânte pe alţii. Nu că ar fi lipsit legi şi pedepse împotriva violenţelor private. Dimpotrivă, legi erau cu duiumul; delictele erau enumerate şi descrise cu mari amănunte; pedepsele, nebuneşte exagerate, puteau fi înăsprite în mod arbitrar, aproape la fiecare caz, de către legiuitorul însuşi, ca şi de sutele de executori.

Procedurile urmăreau doar să-l elibereze pe judecător de orice ar fi putut constitui o piedică în pronunţarea unei condamnări; fragmentele pe care le-am redat din decretele publicate împotriva „bravilor” sunt astfel un exemplu mărunt dar exact. Cu toate acestea, ba în mare parte din cauza aceasta, acele decrete, republicate şi întărite de la un guvern la altul, nu slujeau decât să dovedească pe deplin neputinţa autorilor; sau, dacă produceau vreun efect imediat, era acela că măreau numărul nedreptăţilor pe care cei slabi şi paşnici le sufereau de mult din partea ticăloşilor şi întăreau violenţele şi viclenia acestora. Nepedepsirea răului era organizată şi avea rădăcini pe care decretele nu le atingeau sau nu le puteau smulge. Aşa era, de exemplu, dreptul de azil, aşa erau privilegiile unor clase sociale, recunoscute în parte de puterea legală, în parte tolerate cu o tăcere ostilă sau atacate cu proteste zadarnice, dar

în realitate susţinute şi apărate de clasele respective cu un zel încăpăţânat.

Această impunitate, ameninţată şi insultată de dispoziţiile legale, dar nicidecum nimicită, trebuia, firește, ca la fiecare ameninţare şi la fiecare insultă să facă noi eforturi şi să născooească alte mijloace pentru a supravieţui. Chiar aşa se şi întâmpla; şi, la publicarea decretelor, ce urmăreau constrângerea tulburătorilor, aceştia găseau în puterea pe care o aveau de fapt mijloacele cele mai potrivite pentru a continua să săvârşească ceea ce interziceau dispoziţiile legale. Decretele puteau însă să stânjenească la fiecare pas şi să molesteze doar pe omul de treabă, fără putere şi fără protecţie; căci fiind făcute în scopul de a avea în mină pe oricine, de a pedepsi sau preveni orice delict, ele subordonau oricare gest al omului de rând voinţei arbitrare a executorilor de tot soiul, în schimb, cel ce îşi lua toate măsurile, înainte de a comite delictul, ca să se poată adăposti la timp într-o mănăstire sau într-un palat, unde oamenii stăpânirii nu ar fi îndrăznit niciodată să calce, cel ce, fără altă măsură de prudenţă, purta doar o livrea, care să angajeze în apărarea lui vanitatea şi interesul unei familii puternice sau unei grupări de familii, era liber în toate acţiunile sale şi-şi putea bate joc de toată grămada aceea de dispoziţii. Ba chiar dintre cei meniţi a le aplica, unii aparţineau prin naştere claselor privilegiate, iar alţii depindeau de ele, aşa încât şi unii şi ceilalţi, din interes, prin educaţie, din obişnuinţă, din imitaţie, adoptaseră obiceiurile acestor clase şi nu le-ar fi călcat de dragul unor bucăţi de hârtie atârnate pe ziduri.

Apoi, cei însărcinaţi cu executarea lor imediată, chiar de-ar fi fost viteji ca nişte adevăraţi eroi, supuşi ca nişte călugări şi gata de jertfă ca martirii, tot n-ar fi putut veni de hac, puţini cum erau la număr, celor pe care ar fi trebuit să-i supună, iar, pe deasupra, mai exista şi riscul de a fi părăsiţi tocmai de cei care, în abstract, sau, ca să zicem aşa, în teorie, le impuneau să acţioneze.

Dar, în afară de asta, ei făceau parte, în general, dintre cei mai abjecţi şi mai ticăloşi oameni din acea vreme; sarcina lor era considerată înjositoare chiar de cei care aveau motive să se îngrozească de dânşii, iar titlul lor, o ruşine. Era, aşadar, firesc ca aceştia, în loc să-şi rişte sau, mai bine zis, să-şi piardă viaţa într-o aventură disperată, să-şi vândă inacţiunea sau să devină complici ai celor puternici şi să-şi rezerve dreptul de a-şi exercita autoritatea lor odioasă şi puterea pe care o deţineau, în împrejurările în care nu era nicio primejdie; oprimând adică şi umilind pe oamenii paşnici şi fără apărare.

Omul care avea să lovească în alţii, sau acela care se teme, în oricare altă clipă, să nu fie lovit, caută, bineînţeles, aliaţi şi tovarăşi. Iată de ce în acea epocă devenise atât de puternică dorinţa indivizilor de a se strânge şi de a se uni pe categorii, de a forma altele noi, fiecare urmărind întărirea maximă a tagmei de care ţinea. Clerul urmărea să-şi apere şi să-şi extindă imunitatea, nobilimea – privilegiile, militarii – scutirile. Negustorii şi meseriaşii erau înrolaţi în bresle şi confrerii, juriştii formau o ligă, chiar şi medicii – o corporaţie. Fiecare dintre aceste mici oligarhii avea o putere a ei proprie, deosebită de a celorlalte, şi, în fiecare, individul se bucura de avantajul de a folosi pentru sine, pe măsura autorităţii şi iscusinţei sale, forţele întrunite ale tuturor. Cei mai cinstiţi se foloseau de avantajul acesta doar pentru apărare; cei vicleni şi ticăloşi profitau de el spre *a* săvârşi fărădelegi pentru care mijloacele lor personale nu ar fi fost îndestulătoare şi spre a se asigura că nu vor fi pedepsiţi. Puterea acestor ligi era însă foarte diferită; la ţară, mai cu seamă, nobilul bogat şi violent, cu o ceată de „bravi” în jurul său şi un popor de ţărani, obişnuiţi prin tradiţie şi siliţi sau interesaţi să se considere aproape ca supuşi şi ostaşi ai stăpânului, exercitau o forţă căreia nicio altă fracţiune sau ligă nu i-ar fi putut sta împotrivă.

Don Abbondio al nostru, care nu era nobil, nici bogat, iar curajos cu atât mai puţin, îşi dăduse seama, mai înainte chiar de a fi ajuns la vârsta înţelepciunii, că era, în societatea aceea, ca un vas de lut transportat laolaltă cu nişte vase de fier. Se supusese deci, de bunăvoie, părinţilor, care doreau să-l vadă preot. La drept vorbind, nu se prea gândise cine ştie cât la obligaţiile şi la scopurile nobile ale misiunii căreia i se dedica; să dobândească cele necesare traiului cu oarecare uşurinţă şi să intre într-o tagmă respectată şi puternică i se păruseră două motive mai mult decât suficiente pentru asemenea alegere. Dar orice tagmă ocroteşte pe individ, îl asigură doar până la un punct; niciuna nu-l scuteşte să-şi creeze o metodă personală. *Don* Abbondino, prins veşnic de grija propriei sale linişti, nu urmărea să obţină avantaje care cereau multă osteneală sau oarecare risc. Metoda lui consta mai cu seamă în evitarea oricăror neînţelegeri şi în cedarea în faţa celor ce nu puteau fi ocolite – neutralitate dezarmată în toate luptele care izbucneau în jurul lui, de la disputele atât de dese în vremea aceea, dintre cler şi puterea laică, dintre militari şi civili, dintre nobili şi nobili, până la certurile dintre doi ţărani, ivite dintr-un cuvânt şi rezolvate cu pumnii sau cu lovituri de cuţit.

Dacă se întâmpla să fie absolut silit să stea între doi beligeranţi, se alătura întotdeauna celui mai tare, dar mereu cu rezerve şi încercând să-i demonstreze celuilalt că nu de bunăvoie era împotriva lui. Părea că-i spune: „De ce nu ai fost dumneata cel mai tare, că aş fi fost de partea dumitale…” Ţinându-se departe de cei puternici, prefăcându-se că nu le vede abuzurile trecătoare şi capricioase, răspunzând cu supunere la cele care proveneau dintr-o intenţie mai serioasă şi mai gândită, obligând, prin închinăciuni şi respect jovial, până şi pe cei mai ursuzi şi îngâmfaţi să-i zâmbească atunci când îl întâlneau pe stradă, bietul om izbutise să treacă de vârsta de şaizeci de ani fără prea mult zbucium.

Dar asta nu înseamnă că nu avea şi el o picătură de venin în suflet; acea continuă folosire a răbdării, faptul de a da întotdeauna dreptate altora, şi atâtea noduri amare înghiţite fără crâcnire îl înverşunaseră într-atât, încât, dacă n-ar fi putut da drumul veninului din când în când, fără îndoială că sănătatea lui s-ar fi resimţit. Dar cum se aflau, totuşi, pe lume, şi chiar alături de el, persoane de care ştia prea bine că nu-s în stare să facă vreun rău, putea şi el să-şi descarce pe ele mânia, îndelung reţinută şi să-şi satisfacă pofta de a fi niţel auirit şi de a ţipa fără să aibă dreptate.

Apoi era un cenzor rigid al tuturor celor ce nu adoptau linia lui de conduită, cu condiţia totuşi ca această cenzură să se poată manifesta fără nicio primejdie, fie ea cât de vagă. Unul care mânca bătaie era cel puţin un imprudent, unul ucis fusese întotdeauna un om nestăpânit. Celor care, încercând să-şi ceară dreptatea de la unul din cei puternici, se alegeau cu capul spart, *don* Abbondio se pricepea să le găsească întotdeau.na vreo vină, lucru nu prea greu, căci dreptatea şi vina nu se pot despărţi niciodată cu o tăietură atât de precisă incit fiecare dintre părţi să fie doar una sau cealaltă.

Dar, mai presus de orice, se ridica împotriva acelora dintre confraţii săi care, pe propriul lor risc, luau apărarea unui sărman asuprit, contra unui asupritor puternic. El numea aceasta să-ţi faci rău cu mina ta, să vrei să realizezi imposibilul; ba spunea cu severitate că era un amestec în treburile lumeşti, în dauna demnităţii preoţeşti. Şi predica împotriva lor, dar numai între patru ochi, sau într-un cerc foarte restrâns, cu atât mai multă îndârjire cu cât erau cunoscuţi ca unii ce nu se supără de lucrurile care le ating persoana.

Avea apoi şi o maximă, la care ţinea mult şi cu care-şi încheia întotdeauna discursurile asupra acestor întâmplări: că un om cumsecade, care-şi vede de sine şi se ocupă numai de ceea ce-l priveşte, nu poate avea

niciodată necazuri.

Să-şi închipuie acum puţinii mei cititori ce impresie au putut face asupra sărmanului *don* Abbondio cele întâmplate mai înainte. Spaima pe care o simţise la vederea mutrelor şi la auzul obrăzniciilor celor doi „bravi”, ameninţarea di, n partea unui nobil cunoscut ca un om care nu ameninţa pe degeaba, gândul că un întreg sistem de viaţă liniştită, care-l costase atâţia ani de studiu şi răbdare, s-ar putea dărâma într-o singură clipă şi o dilemă din care nu vedea cum va ieşi, toate acestea se învălmăşeau năvalnic în capul său plecat.

„Dacă Renzo ar fi omul de care să poţi scăpa cu un simplu nu, ar mai merge, dar el va cere explicaţii; şi ce-i pot răspunde, pentru numele lui Dumnezeu?! Oh! oh, oh! e şi ăsta un apucat: un adevărat miel dacă-l laşi în pace, dar e vai şi amar dacă încearcă cineva să i se împotrivească!... Şi pe urmă mai e şi mort după Lucia, îndrăgostit ca... Oh, copilandri care, fiindcă nu ştiu ce să facă, se îndrăgostesc, vor să se căsătorească şi nu se mai gândesc la nimic altceva! Nu le pasă de chinurile la care îl supun pe un biet om. Sărmanul de mine! Să spună oricine dacă avea vreun rost să-mi aţină calea şi să se lege de mine indivizii aceia! Ce amestec am eu? Ce, eu vreau să mă căsătoresc? De ce nu s-au dus să vorbească mai curând cu... Oh! Vezi ce soartă mai am şi eu? Ideile cele bune îmi vin întotdeauna în minte abia după momentul potrivit. Dacă m-aş fi gândit să le dau ideea să meargă să-şi prezinte omagiile...” Dar în aceeaşi clipă îşi dădu seama: a se căi că nu fusese sfetnic şi părtaş la o ticăloşie era un lucru prea oribil; şi, prin urmare, îşi îndreptă întreaga mânie împotriva celui care-i tulburase liniştea.

Nu-l cunoştea pe *don* Rodrigo decât din vedere şi după faimă, şi nici nu avusese vreodată de-a face cu dânsul altfel decât atingând de piept bărbia şi de pământ vârful pălăriei; şi asta în puţinele ocazii în care îl întâlnise pe stradă. Se întâmplase, de mai multe ori, să

apere reputaţia acelui senior împotriva celor oare, cu glasul scăzut, suspinând şi ridicând ochii spre cer, blestemau vreo ticăloşie făptuită de el… de sute de ori le spusese că era un cavaler demn de respect. Dar, în momentul acela, îi aruncă în sinea lui toate numirile defăimătoare pe care, de câte ori le auzea rostite de alţii, le întrerupea cu un „vai de mine!”. Frământat de aceste gânduri, ajunse la uşa casei sale, care se afla la marginea satului, şi întoarse grăbit în broască cheia, pe care o şi avea la îndemână; deschise, intră, închise la loc cu multă grijă şi, nerăbdător să se afle în tovărăşia unei fiinţe de încredere, strigă repede: „Perpetua! Perpetua!”, îndreptându-se spre sufragerie unde cea strigată se găsea, fără îndoială, pregătind masa pentru cină. Perpetua era, cum desigur v-aţi dat seama, slujnica lui *don* Abbondio; slujnică afectuoasă şi credincioasă, care ştia să asculte, dar să şi comande, după împrejurări, să îndure, când trebuia, bombănelile morocănoase şi capriciile stăpânului, dar să-l facă şi pe el să le îndure pe ale ei, care deveneau, din zi în zi, tot mai dese, de când depăşise vârsta sinodală de patruzeci de ani[10], rămânând nemăritată pentru că refuzase toate partidele oare i se prezentaseră, după cum spunea ea, sau pentru că nu găsise niciodată niciun câine care s-o ia, cum spuneau prietenele ei.

— Vin, răspunse ea, punând pe măsuţă, la locul obişnuit, sticluţa cu vinul preferat al lui *don* Abbondio, şi mişcându-se domol.

Dar încă nu ajunse în pragul salonului, când preotul intră cu un mers atât de greoi, cu o privire atât de întunecată şi cu chipul atât de tulburat, încât nici nu ar fi fost nevoie de ochi atât de ageri că ai Perpetuei pentru a băga de seamă imediat că i se întâmplase ceva cu adevărat extraordinar.

— Doamne sfinte, ce-aţi păţit, stăpâne?

---

10 Sinodurile interziceau preoţilor catolici să angajeze slujnice sub vîrsta de 40 de ani.

— Nimic, nimic, răspunse *don* Abbondio, gâfâind şi lăsându-se să cadă într-un jilţ.

— Cum. nimic? Pe mine mă orbiţi dumneavoastră? Nu văd eu cum arătaţi? S-a întâmplat ceva rău!

— O, pentru Dumnezeu! Când spun nimic sau e nimic, sau e ceva despre care nu pot vorbi!

— Cum, nici cu mine? Dar cine o să vă îngrijească, oine o să vă dea un sfat?

— Vai de mine! Taci odată şi lasă pregătitul mesei! Dă-mi un pahar de vin.

— Şi vreţi să mă convingeţi că nu aveţi nimic!! zise Perpetua, umplând paharul şi ţinându-l în mină, de parcă n-ar fi vrut să i-l dea decât în schimbul mărturisirii, care se lăsa atât de mult aşteptată.

— Dă-l încoace, dă-l încoace! zise *don* Abbondio, apucând paharul cu mâna nesigură şi golindu-l în grabă ca şi cum ar fi luat o doctorie.

— Vreţi, aşadar, să mă siliţi să întreb în stânga şi în dreapta ce i s-a întâmplat stăpânului meu? zise Perpetua, stând în faţa lui, cu mâinile înfipte în şolduri şi ou coatele îndreptate înainte, privindu-l ţintă, de parcă ar fi vrut să-i soarbă din ochi taina.

— Pentru Dumnezeu, fără palavre, fără gălăgie! Mi-e în loc… mi-e în loc viaţa!

— Viaţa?

— Da, viaţa!

— Doar ştiţi prea bine că de câte ori mi-aţi destăinuit ceva cu sinceritate, eu niciodată n-am…

— Sigur, ca atunci când…

Perpetua îşi dădu seama că luase un drum greşit, aşa încât schimbă îndată tonul:

— Stăpâne, zise ea cu o voce mişcată şi impresionantă, eu v-am iubit întotdeauna, şi dacă acum vreau să aflu ce vi s-a întâmplat, o fac din grijă, pentru că aş vrea să vă pot ajuta, să vă dau un sfat bun, să vă încurajez…

Adevărul era că *don* Abbondio simţea poate tot atât

dorinţa de a se elibera de taina lui dureroasă, cât şi Perpetua de-a o afla, aşa încât, după ce respinse, din ce în ce mai slab, asalturile ei tot mai numeroase şi mai stăruitoare, după ce o puse să jure de mai multe ori că nu va sufla o vorbă, îi povesti, în cele din urmă, cu multe întreruperi şi multe văicăreli, nenorocita întâmplare. Când ajunse la numele cumplit al lui *don* Rodrigo, Perpetua trebui să pronunţe un alt jurământ, şi mai solemn; iar *don* Abbondio, după ce rosti acel nume, se lăsă pe spate în jilţ, cu un oftat adânc, ridică mâinile spre cer în chip de poruncă şi de implorare în acelaşi timp şi zise:

— Pentru numele lui Dumnezeu, nicio vorbă!

— Da, aşa face el! exclamă Perpetua. O, ce tioălos, o, ce om mârşav, o, ce om fără frica lui Dumnezeu!

— N-ai de gând să taci? Ori vrei să mă nenoroceşti de tot?

— O, suntem singuri, aşa că n-are cine să ne-audă. Şi ce-o să faceţi, bietul meu stăpân?

— Iaca, zise *don* Abbondio cu glas mâniat, iată ce sfaturi preţioase ştie să-mi dea dumneaei! Mă întreabă ce-o să fa”, ce-o să fac; ca şi cum ar fi ea în încurcătură, şi eu ar trebui s-o scap!

— Aş avea eu un biet sfat pentru dumneavoastră d-apăi…

— Hai, spune!

— Părerea mea ar fi că, deoarece toată lumea spune că arhiepiscopul nostru e un sfânt, un om curajos, care nu se teme de nimeni şi care de câte ori poate să pună la locul lui vreun asupritor ticălos pentru a veni în sprijinul unui preot o face bucuros, şi eu aş zice, şi chiar zic, să-i scrieţi o scrisoare frumoasă, ca să-l înştiinţaţi de felul în care…

— N-ai de gând să taci? N-ai de gând să taci odată? Astea sunt sfaturi pentru un biet om ca mine? Când mi-or trage un glonte în ceafă, Doamne fereşte, o să mi-l scoată arhiepiscopul?

— Ei, gloanţele nu se aruncă aşa, ca nişte confeti, şi vai de noi dacă toţi câinii ăştia ar muşca de câte ori latră! Eu însă am văzut întotdeauna că celui care ştie să-şi arate colţii şi să se facă stimat i se poartă respect; şi tocmai pentru că dumneavoastră nu vreţi niciodată să vorbiţi, am ajuns acuma, să-mi fie iertat că spun, ca ticăloşii să…

— N-ai de gând să taci?

— Tac îndată; dar e sigur că atunci când oamenii bagă de seamă că cineva e gata, întotdeauna, cu orice prilej să se moaie…

— N-ai de gând să taci? E acum momentul pentru flecăreli din astea?

— Bine, o să vă gândiţi la noapte; dar nu mai începeţi să vă faceţi singur rău, să vă prăpădiţi sănătatea; luaţi o îmbucătură…

— Am să mă gândesc, răspunse, mormăind, *don* Abbondio, sigur că da; o să mă gândesc, trebuie să mă gândesc. Se ridică din julţ, continuând: – Nu vreau să mănânc nimic, nimic! Altceva vreau; ştiu şi eu că trebuie să chibzuiesc. Dar de ce tocmai mie să mi se întâmple una ca asta?

— Mai beţi măcar o picătură de vin, zise Perpetua, turnându-i în pahar. Doar ştiţi că asta vă face totdeauna bine la stomac.

— Ei, altceva îmi trebuie acum, altceva, altceva… Spunând acestea, luă luminarea mormăind mereu: Un fleac de nimic! Aşa ceva să i se întâmple unui om de treabă ca mine! Dar mâine ce-o să mai fie?… şi cu alte văicăreli asemănătoare, se pregăti să urce în camera lui. Ajuns în prag, se întoarse spre Perpetua, puse degetul pe buze şi zise cu glas sacadat şi solemn:

— Pentru numele lui Dumnezeu, nicio vorbă, şi dispăru.

Se povesteşte că principele de Condé a dormit adânc în noaptea din ajunul bătăliei de la Rocroi; dar, în primul rând, el era foarte obosit; în al doilea, dăduse

toate dispoziţiile necesare şi stabilise tot ce trebuia să facă în dimineaţa următoare. *Don* Abbondio, însă, nu ştia nimic altceva decât că a doua zi îl aştepta o zi de bătălie, aşa încât cea mai mare parte din noapte şi-o pierdu în frământări chinuitoare. Să nu ia în seamă nici ordinul mârşav, nici ameninţările şi să celebreze căsătoria era o atitudine la care nici nu voia să se gândească. Să-i mărturisească lui Renzo cele întâmplate şi să caute cu el vreun mijloc… Doamne fereşte! „Să nu scoţi vreo vorbă… că altfel… hm!” spusese unul dintre cei doi „bravi”; şi când îşi aducea aminte de acel „hm!”, *don* Abbondio nu numai că nu se gândea să calce o asemenea poruncă, dar se căia chiar de faptul că flecărise cu Perpetua. Să fugă? Unde? Şi apoi? Câte încurcături şi câte socoteli de dat! La fiecare hotărâre pe care o respingea, bietul om se răsucea în pat. Aceea care i se păru cea mai bună, sau cea mai puţin rea, din toate punctele de vedere, fu să câştige timp purtându-l pe Renzo cu vorba. Îşi aminti tocmai la timp că mai erau puţine zile până la vremea când nunţile erau oprite de biserică, şi-şi zise: „Dacă pot să-l ţin în frâu aceste câteva zile pe flăcău, am înaintea mea două luni de răgaz; şi în două luni multe se pot întâmpla…” Rumegă pretextele care ar putea fi folosite şi, cu toate că i se păreau şubrede, se liniştea la gândul că autoritatea lui avea să le facă să pară solide şi că vechea lui experienţă îi va da un mare avantaj asupra unui tinerel nepriceput. „Vom vedea – îşi zicea în sinea lui – el se gândeşte la iubită, iar eu mă gândesc cum să-mi scap pielea… aşa că eu sunt cel mai interesat în treaba asta, lăsând la o parte faptul că sunt şi cel mai iscusit. Dragă băiete, dacă pe tine te arde focul dragostei, n-am ce-ţi face; eu, însă, n-am chef să fiu amestecat în toate astea!” Oprindu-se astfel la o hotărâre, putu în cele din urmă să închidă ochii; dar ce mai somn avu! Ce vise! Numai „bravi”, *don* Rodrigo, Renzo, poteci, stânci, fugi, urmăriri „strigăte, împuşcături…

Trezirea după o nenorocire, într-o mare încurcătură, e întotdeauna un moment de adâncă amărăciune. În prima clipă de luciditate îţi vin în minte ideile obişnuite ale vieţii tihnite dinainte, dar în acelaşi timp se iveşte brusc gândul noilor stări de lucruri şi, în urma acestei confruntări, vine suferinţa fără margini. După ce cunoscu durerea acestei clipe, *don* Abbondio recapitulă pe loc hotărârile din noaptea trecută, le întări în sinea lui, le puse în ordine, se sculă şi îl aşteptă pe Renzo cu teamă şi cu nerăbdare totodată.

Lorenzo, sau Renzo, cum îi ziceau toţi, nu se lăsă mult aşteptat. Îndată ce i se păru că e ora potrivită să se poată înfăţişa în mod cuviincios la preot, se şi duse, cu nerăbdarea voioasă a unui tânăr de douăzeci de ani care urmează să se însoare în ziua aceea cu fata pe care o iubeşte. Rămăsese orfan de amândoi părinţii din adolescenţă şi era ţesător de mătase, meserie ereditară, ca să zicem aşa, în familia lui; profesiune destul de bă, noasă în trecut, pe atunci însă cam în decădere, dar nu într-atât încât un meseriaş priceput să nu-şi poată câştiga pâinea în mod cinstit de pe urma ei. Di. n zi în zi era mai puţin de lucru, dar emigrarea continuă a lucrătorilor, atraşi de statele învecinate[11], de făgăduieli, de privilegii şi de lefuri mai mari, făcea ca cei rămaşi să aibă ce munci. În afară de aceasta, Renzo mai avea o bucată de pământ, pe care o dădea altor să i-o lucreze, sau o lucra el când războiul de ţesut se odihnea, aşa încât, pentru rapgul lui putea fi soc-tit om înstărit. Şi cu toate că anul acela fusese şi mai puţin rodnic decât ceilalţi şi începuse să se simtă o adevărată sărăcie, tânărul nostru, care de când pusese ochii pe Lucia se făcuse gospodar, strânsese provizii serioase şi nu avea a se teme de foamete.

La *don* Abbondio se înfăţişa în haine de sărbătoare,

---

11 în secolul al XVII-lea Italia este fărîmiţată în mici state, posesiuni ale Spaniei sau dependente de ea. îşi păstrau independenţa numai Toscana, Veneţia, Statul Papal şi ducatul de Savoia.

cu pene de diferite culori la pălărie, cu un pumnal cu mâner frumos în buzunarul pantalonilor, cu un aer sărbătoresc şi de bravură totodată, obişnuit pe atunci chiar la oamenii cei mai liniştiţi.

Atitudinea şovăielnică şi misterioasă a lui *don* Abbondio făcu un contrast ciudat cu felul hotărât şi voios al tânărului.

— Ce socoteli şi-o face? se întrebă Renzo încet, şi apoi zise tare: Am venit, părinte, ca să ştiu la ce oră trebuie să fim la biserică astăzi.

— Despre ce „astăzi" e vorba?

— Cum despre ce „astăzi"? Nu vă amintiţi că s-a hotărât cununia pentru astăzi?

— Astăzi? răspunse *don* Abbondio, ca şi cum ar fi auzit pentru prima oară vorbindu-se despre asta. Astăzi… astăzi… ai răbdare, că astăzi nu pot.

— Astăzi nu puteţi? De ce? Ce s-a întâmplat?

— Mai întâi de toate nu mă simt bine.

— Îmi pare rău, părinte, dar ceea ce aveţi dumneavoastră de făcut e o treabă de câteva clipe şi care nu cere osteneală…

— Şi pe urmă, pe urmă, pe urmă…

— Şi pe urmă ce este?

— Pe urmă prea sunt încurcături…

— Încurcături? Ce încurcături?

— Ar trebui să fie cineva în situaţia noastră ca să ne înţeleagă câte dificultăţi se ivesc în chestiunile acestea şi câte socoteli avem de dat. Eu am inima prea bună şi nu mă gândesc decât cum să înlătur piedicile, să înlesnesc totul, să fac aşa cum e mai bine şi-mi las la o parte toate îndatoririle; iar după aceea mi se fac imputări, sau şi mai rău…

— Dar, pentru Dumnezeu, nu mă mai fierbeţi atâta şi spuneţi-mi limpede despre ce e vorba!

— Ştii tu câte formalităţi se cer pentru o căsătorie în regulă?

— Vrând-nevrând ştiu şi eu ceva, zise Renzo,

începând să se enerveze, că doar mi-aţi împuiat destul urechile zilele astea. Dar până acum nu s-au îndeplinit toate formalităţile? Nu s-a făcut tot ce trebuia?

— Că s-a făcut tot ţi se pare numai ţie, pentru că nu te supăra, prostul sunt eu, care trec peste îndatoririle mele numai ca să fao altora pe plac. Dar acum… destul! Ştiu eu ce spun. Noi, bieţii preoţi, suntem între ciocan şi nicovală: de o parte tu, care eşti nerăbdător – şi te compătimesc, bietul de tine! – şi de cealaltă, superiorii, care… dar, gata!… nu pot să-ţi spun totul. Iar noi cei care stăm la mijloc…

— Atunci lămuriţi-mă mai repede ce fel de formalităţi mai trebuie, cum ziceţi dumneavoastră, şi le fao pe loc.

— Ştii tu câte piedici pot da o căsătorie peste cap?

— De unde să ştiu eu de piedicile astea?

— *„Error*, *conditio*, *votum*, *cognatio*, *crimen*, *cultus disparitas*, *vis*, *ordo*, *ligamen*, *honestas*, *şi sis affinis…”* Începu să înşire *don* Abbondio, numărând pe degete.

— Vă bateţi joc de mine, părinte? îi tăie vorba tânărul. Ce vreţi să pricep eu din latineasca dumneavoastră?

— Atunci, dacă nu ştii lucrurile astea, te rog să le laşi în grija cui le ştie!

— Asta-i bună!

— Haide, dragă Renzo, nu te înfuria, căci sunt gata să fac… tot ce stă în puterile mele. Eu, eu aş vrea să te văd mulţumit, că-mi eşti tare drag! Ei… când mă gândesc că o duceai atât de bine şi nu-ţi lipsea nimic… Dar ţi s-a năzărit aşa, deodată, să te însori…

— Dar ce vorbe sunt astea, părinte? îl întrerupse Renzo, cu un aer uimit şi mâniat.

— Vorbesc şi eu aşa, mă rog, într-o doară. Aş vrea să te văd mulţumit.

— Adică?…

— Adică, fiul meu, eu nu am nicio vină; legea nu am făcut-o eu. Şi, înainte de a încheia o căsătorie, noi

suntem obligaţi să facem multe, multe încercări, pentru a ne asigura că nu există piedici.

— Dar, hai, spuneţi-mi odată, ce piedici s-au ivit?

— Ai răbdare, că doar nu-i un lucru care să se poată lămuri aşa, pe loc. Nu va fi nimic grav, aşa nădăjduiesc; cu toate acestea, însă, cercetări tot trebuie să facem. Textul e clar şi categoric: „*Antequam matrimonium dermnciat...*”[12]

— V-am spus că nu mă interesează latineasca!

— Dar trebuie să-ţi explic…

— Bine, dar cercetările astea nu le-aţi făcut până acum?

— Nu le-am făcut pe toate, aşa cum ar fi trebuit.

— De ce nu le-aţi făcut la vreme? De ce mi-aţi spus că totul e gata? De ce să mai aşteptăm?…

— Poftim, acum îmi reproşezi că am fost prea bun. Am căutat să uşurez Ierurile, ca să-ţi fac pe plac mai repede… dar uite… acum… acum m-am trezit cu… Mă rog, destul, ştiu eu ce ştiu!

— Şi ce aţi vrea să fac?

— Să ai răbdare câteva zile, fiul meu. Câteva zile nu sunt doar o veşnicie… Ai răbdare!

— Cât timp?

„Suntem pe calea cea bună”, se gândi în sinea sa *don* Abbondio şi, cu o voce mai dulceagă decât oricând, zise i

— Uite, în cincisprezece zile, voi încerca… voi căuta…

— Cincisprezece zile! Asta-i bună! S-a făcut tot ce aţi spus dumneavoastră, s-a fixat şi ziua, ziua a venit, şi acum îmi spuneţi să aştept cincisprezeoe zile!… Cincisprezece!… repetă el cu glas tare şi înfuriat, ameninţând cu pumnul în aer, şi cine ştie ce vorbe drăoeşti ar fi adăugat dacă *don* Abbondio nu l-ar fi întrerupt, apucându-l de cealaltă mână cu o afecţiune sfioasă şi plină de grijă.

---

12 înainte de a se anunţa căsătoria... (lat.).

— Haide, haide, nu te mânia, pentru Dumnezeu! Vei vedea, voi încerca… într-o săptămână…

— Şi ce să-i spun Luciei?

— Că a fost o greşeală a mea.

— Dar gura lumii?

— Spune-le tuturor că am greşit eu din prea multă grabă, din prea multă bunătate; aruncă toată vina pe mine. Pot vorbi mai limpede şi mai pe înţeles decât atâta? Nu e vorba decât de o săptămână…

— Şi pe urmă nu se vor mai ivi şi alte piedici?

— Dacă-ţi spun…

— Bine! Voi avea răbdare o săptămână; dar ţineţi minte că după aceea nu mă voi mai mulţumi doar cu vorbe! V-am salutat! Şi, spunând acestea, plecă, făcându-i o plecăciune mai puţin supusă ca de obicei şi aruncându-i o privire mai mult ameninţătoare decât respec după ce ieşi de la preot, mergând, pentru prima dată fără niciun chef spre casa logodnicei sale, copleşit de mânie, se tot întorcea cu gândul la întrevederea avută cu *don* Abbondio şi i se părea din ce în ce mai ciudată. Primirea rece şi stânjenită a preotului, vorba lui greoaie şi nerăbdătoare totodată, ochii cenuşii care, în timp ce vorbea, îi fugeau în toate părţile, de parcă le-ar fi fost groază să întâlnească vorbele ce-i ieşeau din gură, felul cum se prefăcuse surprins când îi vorbise despre căsătorie, atitudinea evident premeditată şi mai cu seamă aluziile pe care le făcuse la ceva cu totul deosebit, fără să spună totuşi nimic limpede, toate acestea îl făcură pe Renzo să creadă că la mijloc era o taină, sau mă rog, cu totul altceva decât ceea ce voise a-l face să creadă *don* Abbondio. Tânărul stătu o clipă la îndoială, gândindu-se să se înapoieze la preot şi să-l silească să vorbească mai clar, dar, ridicând ochi, o zări pe Perpetua mergând înaintea lui şi intrând într-o grădiniţă din apropierea casei. O strigă chiar în momentul când aceasta deschidea poarta; iuţi pasul, o ajunse, o cori în prag şi, dorind să afle ceva mai precis, intră în vorbă cu

ea:

— Bună ziua, Perpetua; nădăjduiam1 că azi ne vom veseli cu toţi împreună.

— De, cum vrea Dumnezeu, bietul meu Renzo!

— Te-aş ruga ceva, dacă eşti bună: părintele mi-a îndrugat nişte pricini, pe care nu le-am putut înţelege prea bine; lămureşte-mă dumneata, de ce nu poate, sau de ce nu vrea să ne cunune astăzi?

— Cum adică, tu crezi că eu cunosc tainele stăpânului meu?

„Mi-am spus eu că e o taină la mijloc”, se gândi Renzo şi, ca să scoată lucrurile la lumină, continuă discuţia:

— Haide, Perpetua, suntem doar prieteni, spune-mi ce ştii, ajută pe un băiat sărman.

— Prost lucru să te naşti sărac, dragul meu Renzo!

— Aşa e, răspunse acesta, întărindu-şi tot mai mult bănuielile şi, căutând să intre cât mai mult în miezul problemei, adăugă: Dar se cade oare ca preoţii să se poarte rău cu cei săraci?

— Ascultă, Renzo, eu nu-ţi pot spune nimic, pentru că… nu ştiu nimic, dar lucrul de care te pot încredinţa e că stăpânul meu nu vrea să facă niciun rău nici ţie şi nici altcuiva; el nu are nicio vină.

— Atunci cine e de vină? întrebă Renzo, cu un aer nepăsător, dar cu inima strânsă şi cu urechile ciulite.

— Dacă-ţi spun că nu ştiu nimic… Dar în apărarea stăpânului meu pot vorbi, fii. ndcă îmi pare rău să aud cum e învinuit că vrea să facă un rău cuiva, bietul om! Dacă păcătuieşte, e din prea mare bunătate. Sunt însă pe lume ticăloşi, asupritori, oameni fără frica lui Dumnezeu!

„Ticăloşi! Asupritori! îşi spuse Renzo. Ăştia nu pot fi superiorii preotului”.

— Hai, spuse apoi tare, ascunzându-şi cu greu tulburarea crescândă, hai, spune-mi, cine e?

— Ah! tu vrei să mă sileşti să vorbesc, iar eu nu pot vorbi pentru că… nu ştiu nimic; când spun că nu ştiu

nimic, e ca şi că, nd aş fi jurat să tac. Poţi să mă şi spânzuri, tot nu afli nimic de la mine! Adio, ne pierdem timpul zadarnic amândoi.

Şi, vorbind astfel, intră grăbită în grădină şi închise poarta. Răspunzându-i cu un salut, Renzo se înapoie cu pas rar, ca să nu bage ea de seamă încotro se duce, dar când fu la adăpost de privirea ei, lungi pasul; într-a clipă ajunse la uşa lui *don* Abbondio, i, ntră, se duse drept în salon, unde-l lăsase, îl găsi acolo şi se îndreptă spre el cu un aer obraznic, privindu-l iscoditor.

— Ei, ei, ce mai e şi asta? întrebă *don* Abbondio.

— Cine e ticălosul acela? zise Renzo cu glasul unui om hotărât să capete un răspuns precis. Cine e ticălosul care nu vrea să mă însor cu Lucia?

— Ce? Ce? bâlbâi nefericitul preot, cu faţa devenită galbenă şi flască dintr-odată, ca o rufă care iese la spălat. Şi continuând să mormăie, sări din jilţul lui şi se repezi la uşă.

Dar Renzo, care se aştepta la asta şi stătea la pândă, sări înaintea lui, învârti cheia în broască şi şi-o băgă în buzunar.

— A! o să vorbiţi acum, părinte? Toţi ştiu necazurile mele, afară de mine. Vreau să aflu şi eu, la naiba! Cum îl cheamă pe ticălosul acela?

— Renzo, Renzo, pentru Dumnezeu, bagă de seamă ce faci, gândeşte-te la sufletul tău!

— Nu mă gândesc decât că vreau să-i ştiu îndată numele! Şi spunând aceste cuvinte, apucă, poate fără să-şi dea seama, mânerul pumnalului, care-i ieşea din buzunar.

— Ai milă! strigă cu voce slabă *don* Abbondio.

— Vreau să ştiu!

— Cine ţi-a spus?

— Nu, nu, nu mai e vreme de palavre! vorbiţi limpede şi numaidecât! 1

— Vrei să mă vezi mort?

— Vreau să ştiu ceea ce am dreptul să ştiu!

— Dar dacă vorbesc, sunt mort! Nu trebuie oare să-mi apăr viaţa?

— Atunci vorbiţi?

Acel „atunci” fu rostit cu atâta hotărâre, chipul lui Renzo era atât de ameninţător, încât *don* Abbondio nu mai putu nici să-şi închipuie posibilitatea de a nu i se supune.

— Îmi făgăduieşti, îmi juri, zise el, că nu vei vorbi despre asta cu nimeni, că nu vei spune niciodată…

— Vă făgăduiesc că fac o nebunie dacă nu-mi spuneţi chiar în clipa asta cum îl cheamă!

La această nouă ameninţare, *don* Abbondio, cu expresia şi cu privirea omului care are în gură cleştele dentistului, rosti:

— *Don*…

— *Don*? repetă Renzo, ca pentru a-l ajuta pe pacient să spună restul. Sta cu urechea plecată spre gura preotului, cu braţele încordate şi cu pumnii strânşi la spate.

— *Don* Rodrigo! rosti în grabă nenorocitul, învălmăşind silabele şi trecând repede peste consoane, în parte din cauza tulburării, în parte din cauză că puţina luciditate careţi mai rămăsese îl îndemna să facă un compromis între cele două spaime ce-l stăpâneau şi să încerce a face să dispară vorba chiar în clipa când era silit s-o rostească.

— Ah, câinele! urlă Renzo. Şi cum a făcut-o? Ce v-a spus pentru ca…

— Cum a făcut? răspunse cu glasul aproape dispreţuitor *don* Abbondio, care, după ce făcuse o asemenea jertfă, se simţea oarecum creditor. Cum? Aş vrea să ţi se fi întâmplat ţie ce mi s-a întâmplat mie, care n-am niciun amestec; cu siguranţă că nu ai mai avea gărgăunii ăştia în cap!

Apoi începu să descrie în culori îngrozitoare cumplita întâlnire. Pe măsură ce vorbea, îşi dădu seama tot mai mult de indignarea fără seamăn ce-i clocotea în

suflet şi care până atunci fusese învăluită de spaima ce-o încercase; apoi mai văzându-l şi pe Renzo copleşit de mânie şi tulburare, stând în faţa lui nemişcat şi cu capul plecat, zise cu o satisfacţie răutăcioasă:

— Şi tu grozavă faptă ai mai făcut! Mare serviciu mi-ai mai adus! Frumoasă purtare cu un om cumsecade, cu preotul tău, în propria lui casă, într-un lac sfânt! Mare viteaz mai eşti! Şi toate acestea ca să-mi scoţi din gură nenorocirea mea, nenorocirea ta, pe care eu ţi-o ascundeam din prudenţă, pentru binele tău! Şi-acum, dacă ştii, ce-i? Aş vrea să te văd ce-o să faci… Pentru Dumnezeu! Aici nu-i glumă, nu e vorba de vina cuiva sau de dreptate; aici e vorba de forţă! Şi când încercam adineauri să-ţi dau un sfat bun, te-ai înfuriat! Eu aveam înţelepciune şi pentru mine, şi pentru tine, dar ce e de făcut? Cel puţin, deschide, dă-mi cheia!

— Poate că am greşit, răspunse Renzo cu glasul îmblânzit, dar în care se simţea furia împotriva duşmanului descoperit, poate că am greşit, dar puneţi-vă în locul meu şi, cu mâna pe inimă, spuneţi-mi dacă…

În vreme ce vorbea scoase cheia din buzunar şi se pregătea să deschidă uşa. *Don* Abbondio se luă după el şi, pe când Renzo învârtea cheia în broască, se apropie de dânsul şi, cu expresia gravă şi îngrijorată, ridicând trei degete de la mâna dreaptă îi zise, ca pentru a-l ajuta la rândul său:

— Jură măcar…

— Poate că am greşit, şi vă rog să mă iertaţi, răspunse Renzo, deschizând uşa şi pregătindu-se de plecare.

— Jură! îi spuse din nou *don* Abbondio, apucându-l de braţ cu mâna tremurândă.

— Poate că am greşit… repetă Renzo şi, smulgându-se din mâinile lui, plecă în grabă, întrerupând astfel dialogul, care, asemenea unei discuţii literare, filosofice sau de altă natură, ar fi durat o veşnicie, întrucât fiecare dintre părţi nu făcea decât să repete

propriul ei argument.

— Perpetua! Perpetua! strigă *don* Abbondio după ce încercase zadarnic să-l oprească pe Renzo.

Perpetua însă nu răspunse, iar *don* Abbondio nici nu mai ştia pe ce lume se află.

S-a întâmplat adesea şi unor personaje mult mai importante decât *don* Abbondio ca, aflându-se în situaţii tot atât de cumplite, sau într-o nesiguranţă tot atât de mare, să nu ştie ce cale să aleagă, aşa încât, dintre toate, cea mai bună soluţie să li se pară aceea de a cădea la pat cu febră. El nu fu nevoit să caute o asemenea soluţie pentru că aceasta veni de la sine. Spaima din ajun, veghea chinuitoare din timpul nopţii, teama resimţită în momentul acela, îngrijorarea pentru viitor îşi făcură efectul.

Ostenit şi greoi, se aşează din nou în jilţ; fiori începură să-i treacă prin oase; îşi privea unghiile suspinând şi striga din când în când, cu glasul tremurător şi mânios: „Perpetua!” Femeia apăru, în cele din urmă, cu o varză mare sub braţ şi cu faţa senină, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat. îl scutesc pe cititor de vaietele, compătimirile, învinuirile, apărarea, replicile: „Numai dumneata singură i-ai putut spune” şi: „Eu nu am spus nimic”, în sfârşit de toate amănuntele acelei convorbiri. E destul să vă spun că *don* Abbondio porunci Perpetuei să pună zăvorul la uşă, să nu deschidă pentru niciun motiv, iar dacă bate cineva, să răspundă de la fereastră că preotul zace la pat cu fierbinţeală. Urcă apoi încet treptele, mormăind la fiecare a treia: „Am păţit-o” şi se aşează de-a binelea în pat, unde-l vom şi lăsa.

În acest timp, Renzo mergea valvârtej spre casă, fără să fi luat o hotărâre, dar cu o dorinţă înverşunată în suflet să facă ceva cumplit şi neobişnuit. Provocatorii, împilătorii, toţi cei care fac într-un fel oarecare rău altora sunt vinovaţi nu numai de răul săvârşit, dar şi de pervertirea pe care o trezesc în sufletele celor nedreptăţiţi de ei. Renzo era un tânăr paşnic şi străin de

orice violenţă, un tânăr deschis la suflet, duşman al oricărei viclenii, dar în clipele acelea inima lui nu bătea decât la gândul unei crime, mintea lui nu era plină decât de gândul unei grozăvii. Ar fi vrută să alerge la casa lui *don* Rodrigo, să-l apuce de gât şi… dar îşi amintea că acea clădire era o adevărată fortăreaţă întărită cu „bravi” pe dinăuntru, şi păzită pe dinafară, încât numai prietenii şi slujitorii bine cunoscuţi puteau intra fără să fie cercetaţi din cap până-n picioare, că un biet meseriaş necunoscut n-ar putea pătrunde fără o cercetare serioasă, şi el mai ales… el ar fi poate chiar prea bine cunoscut. Îi venea în minte atunci să-şi ia puşca, să se ascundă după un tufiş, aşteptând ca doar – doar să treacă ticălosul singur pe lângă el, şi adâncindu-se cu o sălbatică mulţumire în acea închipuire, i se părea că aude paşi, paşii celui aşteptat, că ridică liniştit capul şi-l recunoaşte pe criminal, încarcă arma, ocheşte, trage, îl vede căzând şi zvârcolindu-se, îi aruncă un blestem şi o ia la fugă pe drumul care duce spre hotar, ca să se pună la adăpost. Dar Lucia? în clipa când numele ei răsări în mijlocul acelei învălmăşeli din închipuire, gândurile cele bune, cu care era obişnuită mintea lui Renzo, năvăliră grămadă. Îşi aduse aminte de ultimele scene din viaţa părinţilor săi, îşi aduse aminte de Dumnezeu, de sfânta Fecioară şi sfinţi, se gândi la mângâierea pe care o simţise de atâtea ori ştiindu-se curat de orice nelegiuire, la oroarea de care era cuprins de câte ori se povestea o crimă şi se trezi, cuprins de groază, din visul acela sângeros, cu remuşcări în suflet, dar şi cu un fel de bucurie la gândul că nu făptuise nimic decât doar în închipuire.

Dar gândul la Lucia atrăgea atâtea altele după el!

Atâtea speranţe, atâtea făgăduieli, un viitor atât de mult visat şi pe care-l crezuse atât de sigur, ziua aceea atât de mult aşteptată! Şi cum, cu ce vorbe să-i vestească asemenea noutate?! Şi după asta ce hotărâre să ia? Cum să facă să fie a lui, în ciuda puterii acelui ticălos? Şi,

odată cu aceste gânduri, o umbră, o bănuială vagă, neformată pe deplin, dar chinuitoare, îi trecu prin minte. Netrebnicia lui *don* Rodrigo nu putea porni decât dintr-o pasiune josnică pentru Lucia? Lui Renzo îi era cu neputinţă să se oprească o clipă măcar la gândul că fata i-ar fi putut da cel mai neînsemnat prilej, cea mai mică speranţă. Dar ea ştia oare ceva despre asta? Putuse oare ticălosul să conceapă murdara lui pasiune fără ca ea să bage de seamă? împinsese el lucrurile atât de departe, înaintea încercării lor, într-un fel oarecare? Iar Lucia nu-i spusese niciodată nimic lui, logodnicului ei!

Stăpânit de aceste gânduri, trecu prin faţa casei lui, aflată în mijlocul satului şi, mergând mai departe, se îndreptă spre casa Luciei, care era la margine, chiar puţin în afară. Căsuţa ei avea o curticică în faţă şi era înconjurată de un zid scund, ce-o despărţea de stradă. Renzo intră în curte şi auzi un murmur nedesluşit şi întrerupt venind dintr-o cameră de la catul de sus. Îşi închipui că sunt prietenele şi cumetrele venite s-o însoţească pe Lucia. Aşa că nu vru să se arate tuturor cu vestea aceea zugrăvită pe faţă. O fetiţă, care se afla în curte, îi ieşi înainte, strigând:

— Mirele, mirele!

— Taci, Bettina, taci! zise Renzo. Ia vino încoace; du-te sus la Lucia, ia-o deoparte şi, la ureche, fără să audă sau să bănuiască cineva, spune-i că am să-i spun ceva, că o aştept în camera de jos şi să vină îndată.

Fetiţa urcă scările în grabă, veselă şi mândră că avea o misiune tainică de îndeplinit. Lucia, gătită, tocmai ieşise din mâinile mamei sale, iar prietenele o trăgeau care mai de care şi o sileau să se lase privită, iar ea se împotrivea cu modestia cam bătăioasă a ţărancelor, ferindu-şi faţa cu cotul, lăsând capul în jos şi lucru. mând sprâncenele lungi şi negre, în vreme ce gura i se deschidea totuşi a zâmbet. Părul negru şi tineresc, despărţit la mijloc printr-o cărare subţire şi albă, se aduna la ceafă împletit într-un coc, străbătut de ace lungi

de argint înfipte împrejur, ca razele unei aureole, cum mai obişnuiesc şi astăzi ţărancele din provincia Milano. În jurul gâtului avea un şirag de granate alternate cu butoni de aur în filigran. Avea o bluză frumoasă de brocart înflorat, cu mânecile strâmte şi petrecute cu panglici minunate, o fustiţă scurtă, din ţesătură de mătase, lucrată în cute dese şi mărunth, ciorapi roşii, pantofi tot de mătase, cu broderie. În afară de aceste podoabe, anume pregătite pentru ziua nunţii, Lucia mai avea însă una, de fiece zi, de o frumuseţe modestă, scoasă la iveală şi mai mult şi mărită în clipa aceea de sentimente felurite care i se citeau pe faţă: bucuria potolită de o uşoară tulburare şi acea tristeţe senină ce apare din când în când pe feţele mireselor şi care, fără să le umbrească frumuseţea, le dă un aer deosebit. Micuţa Bettina se repezi în mijlocul femeilor, se apropie de Lucia, îi dădu să înţeleagă repede că are să-i comunice ceva şi îi şopti la ureche ce avea de spus.

— Plec pentru o clipă şi mă întorc, le spuse Lucia femeilor şi coborî în grabă.

Văzând chipul schimbat şi expresia îngrijorată a lui Renzo, îl întrebă, nu fără o presimţire rea:

— Ce s-a întâmplat?

— Lucia! îi răspunse Renzo, astăzi nu se mai face nimic şi numai Dumnezeu ştie când vom putea fi soţ şi soţie!

— Cum? întrebă Lucia, năucită.

Renzo îi povesti pe scurt cele întâmplate de dimineaţă; ea ascultă îngrijorată, şi când auzi numele lui *don* Rodrigo:

— Oh! strigă ea, înroşindu-se şi tremurând, până aici a mers?

— Aşadar, ştiai? întrebă Renzo.

— Din nenorocire! răspunse Lucia. Dar să meargă atât de departe?!

— Ce ştiai?

— Nu mă sili să vorbesc acum, nu mă sili să plâng.

Dau fuga să chem pe mama şi să spun femeilor să plece; trebuie să rămânem singuri.

Pe când se îndepărta, Renzo murmură:

— Nu mi-ai spus niciodată nimic…

— Ah, Renzo! răspunse Lucia, întorcându-se un moment, fără a se opri.

Renzo pricepu foarte bine că numele lui rostit în clipa aceea cu un asemenea ton de către Lucia însemna: „Poţi oare să te îndoieşti că am avut motive cinstite şi drepte să taie?”

Între timp, buna Agnesa (aşa se numea mama Luciei), căreia cuvinţelul spus la ureche şi apoi plecarea fiicei îi treziseră bănuiala şi curiozitatea, coborâse şi ea, să vadă ce se întâmplase. Lucia o lăsă cu Renzo, se întoarse la femeile de sus şi, dregându-şi înfăţişarea şi vocea cum putu mai bine, le zise:

— Preotul e bolnav, şi astăzi nu se va putea face nimic; apoi le salută în grabă pe toate şi coborî din nou.

Femeile plecară pe rând şi se împrăştiară, ca să povestească cele întâmplate. Două sau trei se duseră chiar până acasă la preot, să se încredinţeze dacă era eu adevărat bolnav.

— Are o fierbinţeală grozavă! răspunse Perpetua de la fereastră şi trista veste, transmisă şi celorlalte, spulberă bănuielile, care începuseră să încolţească în mintea femeilor şi să se vădească tainic în vorbele lor.

CAPITOLUL III

Lucia se întoarse în camera de jos, în timp ce Renzo povestea înfrigurat Agnesei, care-l asculta cu aceeaşi înfrigurare, cele întâmplate. Amândoi se întoarseră atunci către Lucia: fata ştia mai multe decât ei, şi de la ea se aşteptau lămuriri, care nu puteau fi decât dureroase, amândoi vădind – pe lângă durerea şi iubirea manifestate în mod deosebit de fiecare – o amărăciune tot atât de deosebită, pentru că Lucia le ascunsese ceva, ba chiar un asemenea lucru.

Agnesa, deşi nerăbdătoare să audă ce va spune

fiică-sa, nu se putu stăpâni să nu-i facă o imputare:

— Să nu spui tu nimic mamei tale despre un asemenea lucru!

— O să vă spun tot… răspunse Lucia, ştergându-şi ochii cu şorţul.

— Spune, spune! strigară deodată mama şi logodnicul.

— Preasfântă Fecioară! exclamă Lucia, cine ar fi crezut că lucrurile au să ajungă aţi de departe?

Şi, cu glasul întrerupt de plâns, povesti cum, cu câteva zile înainte, pe când se întorcea de la ţesătorie şi rămăsese în urma tovarăşelor ei, *don* Rodrigo trecuse pe lângă ea, însoţit de un alt domn, şi că cel dintâi încercase s-o oprească cu vorbe, cum zicea ea, de fel frumoase, dar ea grăbise pasul, fără să-l asculte, şi-şi ajunse tovarăşele. În acest timp îl auzise pe celălalt domn râzând tare şi pe *don* Rodrigo spunând: „Să facem prinsoare!” A doua zi îi ieşiră din nou în cale, dar Lucia se afla în mijlocul tovarăşelor ei şi rămăsese cu ochii plecaţi, iar celălalt domn rânjea, pe când *don* Rodrigo zicea: „O să vedem noi, o să vedem!”

— Din fericire, co. ntinuă Lucia, era ultima zi de mers la ţesătorie. Am povestit îndată…

— Cui i-ai povestit? întrebă Agnesa, grăbindu-se, supărată, să afle numele confidentului preferat.

— Părintelui Cristoforo, mamă, la spovedanie, răspunse Lucia cu un ton blând, de scuză. I-am povestit totul ultima dată când am mers împreună la biserica de la mănăstire. În dimineaţa aceea, dacă-ţi aduci aminte, mă apucam ba de una, ba de alta, ca să întârziem şi să mai treacă şi alţi oameni din sat care să meargă într-acolo şi să putem face drumul împreună cu ei; căci, după întâlnirea cu *don* Rodrigo, uliţele mă îngrozeau.

La auzul numelui atât de respectat al părintelui Cristoforo, ciuda Agnesei se risipi.

— Bine-ai făcut, zise ea, dar de ce nu i-ai povestit totul şi mamei tale?

Lucia avusese două motive puternice. Întâiul: să n-o înspăimânte şi să n-o mâhnească pe biata femeie cu un lucru împotriva căruia nu putea găsi leac; al doilea: să nu dea lumii prilej de a vorbi despre o întâmplare pe care ar fi vrut s-o îngroape pe veci, cu atât mai mult cu cât nădăjduia că nunta avea să curme chiar de la început odioasa persecuţie. Dintre aceste două motive, Lucia nu-I dezvălui decât pe cel dintâi.

— Iar ţie, zise apoi, adresându-se lui Renzo cu tonul eu care vrei să faci pe un prieten să recunoască că a greşit, se cuvenea oare să-ţi vorbesc şi ţie despre asta? Din păcate, acum ştii!

— Şi ce ţi-a spus părintele? întrebă Agnesa.

— Mi-a spus să încerc să grăbesc nunta cât pot, iar între timp să stau închisă în casă şi să mă rog fierbinte; el nădăjduia că, nemaivăzându-mă, seniorul o să uite de mine. Şi atunci mi-am călcat pe inimă, urmă ea, adresându-se din nou lui Renzo, fără să-l privească în ochi şi roşindu-se până în vârful urechilor, şi am făcut pe neruşinata, rugându-te să încerci să grăbeşti lucrurile şi să ne căsătorim mai înainte de data stabilită. Cine ştie ce ai gândit despre mine! Dar eu făceam asta ca să fie bine, aşa cum fusesem sfătuită, şi eram sigură că… iar azi-dimineaţă nici în ruptul capului nu mi-aş fi putut închipui că… Aici glasul i se înecă într-un hohot de plâns.

— Ah, ticălosul, blestematul, ucigaşul! strigă Renzo măsurând camera în lung şi-n lat şi strângând din când în când mânerul pumnalului.

— Ce încurcătură, Doamne-Dumnezeul! exclamă Agnesa.

Tânărul se opri deodată în faţa Luciei, care plângea; o privi cu o expresie de duioşie amestecată cu furie şi zise:

— Asta-i ultima ticăloşie pe care o mai face ucigaşul acesta!

— Ah, nu, Renzo, pentru Dumnezeu! strigă Lucia. Nu, nu, pentru Dumnezeu, potoleşte-te! Domnul are grijă

şi de săraci, şi cum vrei să ne mai ajute dacă făptuieşti rele?

— Nu, nu, pentru Dumnezeu! repeta Agnesa.

— Renzo, zise Lucia mai liniştită şi cu un aer plin de speranţă şi hotărâre, tu ai o meserie, iar eu ştiu să muncesc: să pleoăm atât de departe, încât acela să nu mai audă vorbindu-se despre noi.

— Bine, Lucia, dar cum? Nu suntem încă soţ şi soţie! Crezi că un om ca preotul nostru va voi să ne cunune? Dacă am fi căsătoriţi, atunci da…

Lucia începu iar să plângă şi toţi trei rămaseră tăcuţi, cufundaţi într-o amărăciune care contrasta amar cu îmbrăcămintea lor de sărbătoare.

— Ascultaţi, copii, zise Agnesa, aveţi încredere în mine; eu am venit pe lume înaintea voastră şi cunosG întrucâtva oamenii şi lumea. Nu trebuie să vă biruie spaima într-atât. Dracul nu e chiar aşa de negru cum îl zugrăvesc oamenii. Nouă, sărmanii de noi, ni se par iţele mai încurcate fiindcă nu ştim de unde să le apucăm; dar uneori o părere, un cuvinţel al unui om cu învăţătură… ştiu eu ce spun! Fă cum te sfătuiesc eu, Renzo: du-te la Lecco de-l caută pe avocatul Sforărie[13] şi povesteşte-i. Dar să nu-i zici aşa, pentru numele Domnului, asta-i doar o poreclă! Trebuie să-i zici „domnule doctor…”, cum Dumnezeu l-o fi chemând? Ia te uită! Nu ştiu numele lui adevărat; toţi îi zic aşa. Nu-i nimic, caută-l pe avocatul acela înalt, uscat, chel, cu nasul roşu şi cu vinişoare roşii în obraz.

— Li ştiu din vedere, zise Renzo.

— Bine, Răspunse Agnesa, ăla e un om şi jumătate! Am cunoscut eu unii mai încurcaţi de cât pasărea în laţ şi care nu mai ştiau pe unde să scoată cămaşa; ei bine, după ce-au stat un ceas de vorbă între patru ochi cu avocatul Sforărie (bagă bine de seamă, să nu-i spui aşa!),

---

13 Personaj real, care îşi datorează porecla dibăciei cu care, încurcînd dosarele proceselor, izbutea să-i scoată ,,basma curată“ pe vinovaţi (în limba italiană Azzeccagarbugli, „desface încurcături").

i-am văzut cu faţa veselă şi luminată. Ia cei patru claponi, sărăcuţii, pe care trebuia să-i tai pentru masa de duminică, şi du-i... căci nu se cuvine să te duci niciodată cu mâna goală la un domn. Povesteşte-i toată tărăşenia şi ai să vezi că o să-ţi spună pe loc nişte lucruri care nu ne-ar trece prin minte nici dacă ne-am gândi un an întreg!

Renzo se învoi din toată inima. Lucia încuviinţă şi ea, iar Agnesa, mândră că avusese asemenea gând, se duse şi luă bietele păsări din poiată; legă şi strânse cele opt picioare la un loc cu un capăt de sfoară, ca pe un bucheţel de flori, şi i le dădu lui Renzo, care, după ce spuse şi primi vorbe de înnourajare, ieşi pe portiţa grădinii, ca să nu fie văzut de copii, care, desigur, s-ar fi luat după el, strigând: „Mirele! Mirele!” Astfel, trecu peste ogoare, sau cum zic ţăranii, peste locuri, trecu pe cărărui zbuciumat, cu gândul la nenorocirea lui şi rumegând vorbele ce avea să spună avocatului Sforărie.

Îl las pe cititor să-şi închipuie cum se simţeau în vremea aceasta bietele păsări, legate de picioare şi ţinute cu capul în jos, în mâna unui tânăr care, cu sufletul frământat de atâtea sentimente, însoţea cu gesturi gândurile ce-i treceau în goană prin minte. Ba întindea braţul cu mânie, ba îl ridica în sus cu disperare, ba îl scutura prin aer ameninţător, zgâlţâind în toate chipurile cele patru orătănii atârnate, care, în vremea asta, se ciocneau una de alta, cum li se întâmplă adesea tovarăşilor de nenorocire.

Când ajunse în orăşel, întrebă de locuinţa avocatului; i-o arătară şi intră.

Trecând pragul, fu cuprins de acea sfială de care bieţii neştiutori de carte o încearcă în prezenţa unui domn învăţat; uită toate vorbele pe care şi le pregătise şi nu-i veni inima la loc decât după ce aruncă o privire către cei patru claponi. Ajungând în bucătărie, întrebă servitoarea dacă putea vorbi cu domnul avocat. Văzând păsările, femeia, obişnuită cu asemenea daruri, puse mâna pe ele, cu toate că Renzo le trăgea înapoi, căci voia

ca avocatul să vadă şi să ştie că adusese ceva. Sforărie intră tocmai când femeia zicea:

— Dă-le încoace şi du-te în casă.

Renzo făcu o plecăciune adâncă, şi avocatul îl întâmpină cu bunăvoinţă, spunându-i:

— Intră, băiete. Apoi îl luă cu dânsul în birou.

Biroul era o cameră mare; pe trei pereţi se vedeau portretele celor doisprezece cezari*, iar pe al patrulea, o bibliotecă mare, că cărţi vechi şi prăfuite. În mijloG era o masă încărcată cu cereri, acţiuni, ordine, citaţii, cu câteva scaune împrejur, iar într-o parte, un jilţ cu braţe şi cu spătar înalt şi pătrat, împodobit la colţuri cu ornamente de lemn în formă de coarne învelite în piele şi prinse în ţinte mari, dintre care unele căzuseră de mult, lăsând să se vadă ici-colo pielea desfăcută. Avocatul era îmbrăcat cu o haină de casă, de fapt o robă uzată, care îi slujise pe vremuri în ocaziile solemne, când se ducea la Milano să pledeze în chestiuni mai importante. Închizând uşa, se adresă tânărului cu ton de încurajare:

— Hai, băiete, spune-mi cazul dumitale!

— Aş vrea să vă spun ceva care să rămână între noi.

— Ascult! răspunse avocatul. Vorbeşte! Şi se aşează mai bine în jilţ.

Renzo, care sta în picioare în faţa mesei, ţinând într-o mână pălăria şi învârtind-o cu cealaltă, începu din nou:

— Aş vrea să ştiu de la dumneavoastră, care sunteţi învăţat…

— Spune cum stau lucrurile, îl întrerupse maestrul.

— Să-mi fie cu iertare, noi, ăştia, oamenii săraci nu ştim să vorbim. Aş vrea, aşadar, să ştiu…

— Bată-vă norocul! Toţi sunteţi la fel; în loc să povestiţi faptele, vreţi să puneţi întrebări, pentru că aveţi în cap planuri dinainte făurite.[14]

---

14 Este vorba de primii doisprezece împăraţi romani (de la Cezar la Domiţian).

— Iertaţi-mă, domnule avocat, aş vrea să ştiu dacă ameninţarea unui preot şi silirea lui să nu încheie o căsătorie sunt pedepsite de lege.

„Am înţeles, îşi zise în sinea sa avocatul, care, în fond, nu înţelesese nimic. Am înţeles”. Şi, pe loc, chipul lui luă o expresie de seriozitate, amestecată cu compătimire şi grijă, strânse tare buzele, scoţând un sunet nearticulat, care exprima un sentiment lămurit de cuvintele ce urmară:

— Caz grav, băiete, caz prevăzut de lege. Ai făcut bine că ai venit la mine. E un caz clar, prevăzut în sute de decrete şi… chiar într-unul de anul trecut, dat de actualul domn guvernator. Chiar acum ţi-l arăt şi ţi-l pun la îndemână. Spunând acestea, se ridică din jilţul lui şi începu să caute în haosul de hârtii, răvăşindu-le ca grâul într-o baniţă. Unde-o fi? O să-l găsim, o să-l găsim! Trebuie să am atâtea lucruri la îndemână… Dar ăsta trebuie să fie aici, cu siguranţă, pentru că e un decret important. Ah, uite-l, uite-l! îl luă, îl desfăcu, se uită la dată şi, luându-şi o înfăţişare şi mai gravă, exclamă: 15 octombrie 1627! Sigur! E de anul trecut; decret proaspăt, astea sunt cele care înspăimântă mai tare. Ştii să citeşti, fiule?

— Puţintel, domnule doctor…

— Bine, urmăreşte-mă cu ochii şi ai să vezi. Şi ţinând hârtia desfăşurată în aer, începu să citească, mormăind grăbit anumite părţi şi citind rar, cât mai expresiv, altele, după nevoie: „Cu *toate că prin decretul publicat din ordinul domnului duce de Feria la 14 decembrie 1620 şi confirmat de preastrălucitul şi ilustrul signor Gonzalo Fernandez de Cordova* etc. *s-au stabilit măsuri extraordinare şi severe împotriva asupritorilor, abuzurilor şi actelor tiranice pe care unii îndrăznesc să le săvârşească împotriva acestor vasali atât de credincioşi ai M.S., abuzurile, ticăloşia* etc. *s-au înmulţit în* aşa *măsură, încât l-au pus pe excelenţa-sa etc. în situaţia de a lua alte măsuri. Aşadar, de acord cu Senatul*

şi cu giunta1 etc., *a hotărât să se publice prezenta*.[15]

Şi începând cu actele tiranice, întrucât experienţa a dovedit că mulţi, atât în oraşele, cât şi în satele... auzi? *... acestui stat săvârşesc în mod tiranic fraude şi asupresc pe cei mai slabi în diverse feluri, ca, de pildă, impunvnd să se facă contracte de vânzare, de arendă* etc. Unde eşti? Oh! iată, ascultă: *Să urmeze sau nu căsătoria*... Ei, ce zici?

— E tocmai cazul meu, zise Renzo.

— Ascultă, ascultă, că mai este, şi apoi vom vedea şi pedeapsa... *„să se ateste, sau nu, ca cineva să plece din locul unde locuia* etc.; *ca cineva să plătească o* datorie *altul să nu-l molesteze, altul să meargă la moara lui"*... toate astea nu ne interesează pe noi, ah, uite, am ajuns: *„Ca un preot să nu facă ceea ce îl obligă funcţia sa, sau să facă lucruri care nu-l privesc"*... Ei ce zici?

— Parcă au făcut decretul anume pentru mine!

— Nu-i aşa? Ascultă, ascultă!... *„şi alte asemenea silnicii săvârşite de feudali, nobili, oameni de mijloc, orăşeni şi plebei..."* Nu poate scăpa nimeni, intră cu toţii, ca în valea Iosafatului. Ascultă acum pedeapsa: *„Toate acestea şi alte delicte asemănătoare, deşi prohibite, întrucât se simte nevoia să se ia măsuri cu mai multă vigoare, excelenţa-sa, prin prezenta, nederogând* etc., *rânduieşte şi porunceşte ca împotriva contravenienţilor la oricare din sus-pomenitele articole, sau altele asemănătoare, să se procedeze de către toţi judecătorii acestui stat la pedepse băneşti şi corporale, până la exil şi ocnă, şi chiar până la moarte*... (un mic fleac!) ...*cu aprobarea excelenţei-sale sau a Senatorului, după felul cazurilor, al persoanelor şi al împrejurărilor. Şi aceasta în mod impla-cabil şi cu toată rigoarea"*... etc. E destul, nu? Şi uită-te aici şi semnăturile *„Gonzalo Fernandez de Cordova"*, şi mai jos: *„Platonus"* şi alături *„văzut Ferrer"* 2; nimic nu lipseşte!

---

15 De la spaniolul junta : adunare care desemnează o comisie cu sarcini politice sau administrative.

În vreme ce avocatul citea, Renzo îl urmărea încet cu privirea, căutând să înţeleagă limpede şi să-şi întipărească în minte cuvintele acelea sacrosancte, care socotea că vor fi salvarea lui.[16]

Văzându-şi clientul mai mult ale. ni decât copleşit, avocatul se gândea mirat: „Ăsta trebuie să fie înrolat între «bravi»”.

Apoi spuse tare lui Renzo:

— Aha! Ţi-ai tăiat ciuful, va să zică! Ai fost prudent, dar dacă aveai de gând să te dai pe mina mea, nu era nevoie să faci asta. Cazul e grav, dar, cu toate astea, nici nu ştii ce minuni pot să fac când am prilejul!

Pentru a înţelege vorbele avocatului, trebuie să ştim sau să ne amintim că, în vremea aceea, „bravii” de meserie, ca şi bandiţii de orice soi, obişnuiau să poarte un ciuf lung, pe care şi-l trăgeau ca o vizieră peste faţă în clipa când atacau pe cineva, în cazurile în care socoteau că era necesar să nu fie recunoscuţi şi fapta era dintre acelea care cer în acelaşi timp şi forţă şi prudenţă. Decretele nu păstrau tăcere nici asupra acestui fapt: „*Excelenţa-sa* (Marchizul de la Hynojosa) *porunceşte că cel ce va purta părul atât de lung incit să-i acopere fruntea până la gene, sau va purta coadă fie în faţă, fie după urechi, va suporta amenda de 300 de scuzi, şi, în caz de insolvabilitate, trei ani de ocnă pentru prima oară, iar pentru* a doua *oară o pedeapsă şi mai mare decât cea amintită, atât pecuniară, cât şi corporală, după hotărârea excelenţei-sale. Se îngăduie totuşi dacă un om chel sau care are alt motiv întemeiat, ca semne de răni, să poată purta pentru sănătatea şi înfăţişarea lui părul atât de lung cât e nevoie pentru* a-şi *acoperi asemenea defecte, şi nimic mai mult, atrăgându-i-se atenţia să nu depăşească stricta necesitate şi lungimea de trebuinţă, ca să nu cadă sub pedeapsa impusă celor care nu se supun.*

Şi de asemenea porunceşte bărbierilor – sub

16 Marele Cancelar spaniol.

pedeapsa de 100 de scuzi amendă sau trei lovituri de frânghie în public, şi chiar şi mai mare pedeapsă corporală, după caz, cum spune mai sus – să nu lase, când vor tunde pe cineva, niciun fel de coadă, zulufi, bucle şi nici păr mai lung decât de obicei, nici pe frunte, nici în părţi, nici după urechi, ci peste tot la fel, în afară de cazul celor cu chelie, sau alte defecte, cum s-a arătat mai sus".

Ciuful era, aşadar, aproape o parte din uniformă şi unul dintre semnele distinctive al „bravilor" şi derbedeilor, cărora, din această pricină, li se mai zicea, în mod obişnuit, şi *ciuffi*. Acest cuvânt a rămas şi există şi astăzi, cu o semnificaţie mai blândă, în dialect; şi probabil că nu se va găsi niciunul dintre cititorii noştri milanezi care să nu fi auzit în copilărie pe părinţi, profesori sau pe vreun prieten al casei, ori pe careva dintre oamenii de serviciu zicându-i că este un ciuf[17].

— Vă spun drept, răspunse Renzo, n-am purtat ciuf, vai de capul meu, de când mă ştiu!

— Nu putem face nimic, răspunse avocatul, clătinând din cap şi surâzând răutăcios şi nerăbdător. Dacă n-ai încredere în mine, nu putem face nimic. Cel care spune minciuni avocatului, dragul meu, e un prost care va ajunge să spună adevărul judecătorului. Avocatului trebuie să-i povesteşti totul clar, nouă ne revine apoi sarcina să combinăm lucrurile. Dacă vrei să te ajut, trebuie să-mi spui totul, cu mâna pe inimă, de-a fir-a-păr, ca la spovedanie. Trebuie să-mi spui numele persoanei care ţi-a dat această misiune... este, bineînţeles, un om de seamă, şi în acest caz mă voi duce la el, ca să-mi fac datoria. Nu o să-i spun, fii sigur, că ştiu de la dumneata cum că el ţi-a dat această însărcinare, n-ai nicio grijă! îi voi spune că vin să-i cer protecţia pentru un biet tânăr calomniat. Şi voi lua împreună cu el măsurile, cele mai potrivite, ca să rezolvăm această afacere. Trebuie să înţelegi, că, salvându-te pe

17 In sensul de „puşlama".

dumneata, se va salva şi pe dânsul. Chiar dacă fapta este. numai a dumitale, nu mă dau la o parte, nu-i nimic! Am scos eu pe alţii din încurcături mai grozave. Mă însărcinez să te scot şi pe dumneata basma curată, cu condiţia însă să nu fi ofensat vreun om de seamă; asta, bineînţeles, cu oarecare cheltuială. Aşa că spune-mi cine este persoana lezată, cum se zice, şi după situaţia, calitatea şi firea amicului, vom vedea dacă e mai bine să-l punem la respect cu ajutorul unor protectori puternici sau să găsim vreo modalitate de a-l învinui noi pe el la tribunal, punându-l pe jar, pentru că, vezi, dacă ştii să mânuieşti bine legile şi decretele, nimeni nu e vinovat şi nimeni nu e nevinovat. Cât despre preot, dacă e om cu judecată, va rămâne liniştit, iar dacă e vreun apucat, găsim noi leac şi pentru de-alde ăştia! Din orice încurcătură se poate ieşi, dar e nevoie de un om priceput, iar cazul dumitale este serios; deoretul vorbeşte clar, şi dacă lucrul acesta ar trebui să se hotărască între patru ochi, doar între justiţie şi dumneata, ai păţi-o! Eu îţi vorbesc ca un prieten, pentru toate acestea trebuie să plăteşti; dacă vrei să scapi cu bine, trebuie să dai bani, să fii sincer, să te încrezi în cine îţi vrea binele, să asculţi şi să faci tot ce ţi se va cere!

În timp ce avocatul spunea toate acestea, Renzo îl privea uluit, cum se uită un prostănac la un scamator, care, după ce şi-a băgat în gură cârlţi, cârlţi şi iar cârlţi, scoate panglici şi iar panglici, care nu se mai termină.

Dar când pricepu ce vrea să zică avocatul şi ce confuzie făcea, îi tăie panglica din gură, zicând:

— Da bine, domnule avocat, ce-aţi priceput dumneavoastră? E tocmai pe dos! Eu n-am ameninţat pe nimeni. Nu fac lucruri din astea; întrebaţi tot satul! Toţi o să vă spună că n-am avut niciodată de-a face cu justiţia. Necazul l-am suferit eu şi am venit la dumneavoastră să văd ce-i de făcut ca să-mi capăt dreptatea, şi decretul ăla pe care l-am văzut mi-a umplut sufletul de bucurie.

— Drace! exclamă avocatul, holbând ochii. De ce

mă încurci? Aşa faceţi întotdeauna, niciodată nu poate înţelege omul ce vreţi!

— Vă rog să mă iertaţi, dar dumneavoastră nu mi-aţi dat răgaz să vă povestesc cum stau lucrurile. Aflaţi, dar, că trebuia să mă cunun astăzi… şi, spunând acestea, glasul lui Renzo tremură. Trebuia să mă cunun astăzi cu o fată cu care vorbesc de astă-vară, şi azi, cum să vă spun, era ziua hotărâtă cu preotul şi toate erau gata. Dar mă pomenesc că preotul începe să scornească tot felul de pretexte, pe scurt, ca să nu vă plictisesc, eu l-am silit să vorbească limpede, cum se cuvenea, şi mi-a mărturisit că i s-a interzis – cu preţul vieţii – să facă această căsătorie. Ticălosul de *don* Rodrigo…

— Ei destul! îi tăie vorba pe loc avocatul, încruntând sprâncenele, strâmbându-şi nasul roşu şi gura. Ce vii aici şi-mi împui capul cu asemenea minciuni?! vorbiţi de-alde astea între voi, dacă nu ştiţi să vă măsuraţi cuvintele şi nu veniţi să le spuneţi unui gentilom, care ştie câte parale fac! Pleacă de aici, nu vezi că nu mai ştii ce spui? Eu nu mă încurc cu copilării, nu vreau să aud lucruri de acestea, vorbe goale!

— Vă jur că…

— Pleacă, îţi spun! Ce vrei să fac eu cu jurămintele dumitale? Eu nu mă amestec. Mă spăl pe mâini. Şi-şi frecă mâinile, ca şi cum s-ar fi spălat într-adevăr. Învaţă cum să te porţi! Nu e îngăduit să vii şi să iei prin surprindere un om cinstit!

— Dar… ascultaţi-mă! repeta zadarnic Renzo.

Vociferând, avocatul îl împingea către uşă şi când izbuti să-l scoată afară, chemă slujnica şi-i zise:

— Dă-i îndărăt omului acestuia tot ce a adus; nu vreau nimic, nu vreau nimic de la el!

Femeia nu împlinise niciodată, de când stătea în casa aceea, o asemenea poruncă, dar vorbele fură rostite cu atâta hotărâre, încât nu şovăi să se supună. Luă cele patru păsări şi le dădu lui Renzo cu o privire de compătimire dispreţuitoare, care voia să zică: „Cumplită

ispravă trebuie să fi făcut!” Renzo încercă să mai spună ceva, dar avocatul rămase de neclintit, şi tânărul mai năucit şi mai amărât ca oricând, trebui să ia victimele respinse şi să se întoarcă în sat, ca să povestească femeilor rezultatele strălucite ale expediţiei sale!

În lipsa lui, după ce-şi scoaseră cu tristeţe hainele de sărbătoare şi se îmbrăcară cu cele de toate zilele, mama şi fiica începură să se sfătuiască din nou, Lucia plângând, şi Agnesa oftând. După ce mama vorbi despre rezultatele preţioase pe care se cuvenea să le nădăjduiască în urma sfaturilor avocatului, Lucia spuse şi ea că trebuiau să încerce să se ajute în toate chipurile, amintind că părintele Cristoforo nu se mulţumea numai să dea sfaturi bune, ci ştia să ajute şi cu fapta, când era vorba de oameni sărmani, şi că ar fi foarte important să-l încunoştinţeze de cele întâmplate.

— Sigur, zise Agnesa, şi se apucară să chibzuiască împreună cum să facă, deoarece în ziua aceea nu aveau curajul să meargă la mănăstirea aflată la o depărtare de două mile, şi desigur că niciun om înţelept nu le-ar fi dat asemenea sfat.

Dar pe când chibzuiau, se auzi o bătaie uşoară în uşă şi, în acelaşi timp, o voce înceată, dar limpede:

— *Deo gratias*! *1*

Închipuindu-şi cam cine ar putea fi, Lucia alergă să deschidă, şi îndată intră în casă, făcând o mică închinăciune, un capucin[1819], ducând în spinare o desagă, a cărei gură o ţinea strâns răsucită pe piept cu amândouă mâinile.

— Călugărul Galdino! ziseră cele două femei.

— Domnul fie cu voi! spuse el. Am venit să iau nucile.

— Du-te şi adu nucile pentru călugări, zise Agnesa.

Lucia se ridică şi se îndreptă spre cealaltă cameră,

---

18 Har Domnului (lat.).

19 Călugăr dintr-un ordin franciscan, numit astfel după gluga (cappU€eio) cu care este prevăzută rasa.

dar, înainte de a intra, se opri o clipă în spatele călugărului Galdino, care rămăsese nemişcat, în aceeaşi poziţie, şi, punându-şi degetul pe buze, aruncă mamei sale o privire plină de duioşie, de implorare şi chiar de o anumită autoritate, cerând astfel să păstreze taina. Capucinul, aruncând Agnesei o privire cercetătoare, o întrebă:

— Dar nunta? Nu trebuia să se facă astăzi? Am văzut în sat un fel de zăpăceală, ca şi cum s-ar fi întâmplat ceva. Ce-a fost?

— Părintele e bolnav şi a trebuit să amânăm totul, răspunse femeia în grabă. (Dacă Lucia nu i-ar fi făcut semnul acela, răspunsul ar fi fost, fără îndoială, cu totul altul.) Şi cu strânsul nucilor cum merge? întrebă ea, ca să schimbe vorba.

— Hm… nu merge prea bine, fiica mea. Uite, asta-i tot, spuse el, şi rostind acestea, îşi scoase desaga de pe umăr şi o cântări în mâini, Astea-s toate şi ca să strâng asemenea pricopseală a trebuit să bat la zece uşi!

— Ce să-i faci, părinte Galdino, recolta e slabă, şi când n-ai nici pâine îndeajuns ca să-ţi ţii zilele, nu-ţi mai dă mâna să fii darnic.

— Şi ca să vină din nou vremurile cele bune, ce avem de făcut, doamna mea? Milostenie! Asta trebuie! Aţi auzit de minunea cu nucile întâmplată cu mulţi ani înainte, la mănăstirea noastră din Romagna?

— Nu ştiu nimic, părinte, spune-mi dumneata, te rog.

— Păi trebuie să ştiţi că în mănăstirea aceea sălăşluia un călugăr, care era un adevărat sfânt, şi se numea părintele Macarie. Într-o zi de iarnă, trecând pe o potecă ce se afla pe pământul unui binefăcător al nostru, om cumsecade şi el, părintele Macarie îl zări pe acest binefăcător lângă un nuc mare şi, alături de el, patru ţărani, care se apucaseră să sape la rădăcina copacului, ca să-l scoată din rădăcini.

„Ce faceţi cu bietul nuc?” întreb pe părintele

Macarie. „Ei, părinte, răspunse stăpânul, de ani de zile nu vrea să-mi facă nuci şi m-am hotărât să-l pun pe foc”. „Lăsaţi-l la locul lui, spuse părintele, şi aflaţi că anul acesta o să dea mai multe nuci decât frunze”. Binefăcătorul, care ştia cine era cel ce spusese vorbele acestea, porunci îndată lucrătorilor să pună la loc pământul la rădăcina nucului şi strigă către părintele, care-şi urma drumul: „Părinte Macarie, grăi el, jumătate din nuci vor fi pentru mănăstire!” Zvonul întâmplări se răspândise şi lumea se ducea să vadă nucul. Într-adevăr, primăvara se iviră flori cu duiumul şi, la vreme cuvenită, nuci cu duiumul. Stăpânul cel bun nu avu bucuria să vadă rodul, căci, înainte de cules, se duse în cer, să-şi ia răsplata faptelor sale bune. Dar minunea fu cu atât mai mare, după cum veţi auzi. Omul acesta cumsecade lăsase un fiu, care era cu totul altfel decât tatăl lui. Când veni vremea culesului, călugărul care strângea milosteniile se duse să ia jumătatea făgăduită mănăstirii, dar tânărul se prefăcu foarte mirat şi avu chiar îndrăzneala să spună că nu auzise niciodată că nişte capucini puteau să facă nuci. Ştiţi ce s-a întâmplat atunci? urmă povestitorul. Într-o zi – ascultaţi bine – derbedeul poftise nişte prieteni de teapa lui şi, chefuind, povestea istoria nucului, bătându-şi joc de călugări. Tinerilor acelora destrăbălaţi le veni chef să meargă să vadă grămada uriaşă de nuci, şi el îi duse la hambar. Dar, ascultaţi: deschise uşa, se duse în colţul unde erau nucile şi în vreme ce zicea: „Priviţi!” se uită şi dânsul şi vede… ce credeţi? O grămadă de frunze de nuc uscate. N-a fost aceasta o pildă? Iar mănăstirea, în loc să piardă, câştigă, căci după această întâmplare, se dăruiau atâtea nuci, încât un binefăcător, cuprins de milă pentru călugărul care strângea nucile, făcu danie mănăstirii un asin, ca să care nucile la mănăstire. Şi se făcu atâta ulei, încât li se dădea din belşug săracilor, care veneaula poarta mănăstirii să ceară când aveau nevoie. Căci noi suntem ca marea care primeşte apa din toate părţile şi o dă înapoi tuturor fluviilor.

Tocmai atunci Lucia apăru cu şorţul atât de încărcat de nuci, că de-abia le ducea, ţinând colţurile în sus cu braţele întinse. În vreme ce călugărul Galdino, dându-şi jos de pe umeri desaga, o puse pe podea şi-o desfăcea la gură, ca să bage înăuntru dania îmbelşugată, mama se uită spre Lucia mustrător şi cu asprime, pentru risipa ei, dar fata îi răspunse cu o privire, care voia să spună: „O să te lămuresc eu!”

Călugărul Galdino le copleşi cu laude, cu urări, ou făgăduieli. cu mulţumiri şi, punându-şi din nou desaga pe umăr, era gata să plece, când Lucia, oprindu-l, îi zise:

— Te-aş ruga să-mi faci un bine. Aş vrea să-i spui părintelui Cristoforo că am mare dorinţă să-i vorbesc şi că-l rog să facă bunătatea să treacă îndată pe la noi, sărmanele, pentru că nu putem merge la biserică.

— Numai atâta vrei? apoi atuncea află că nu va trece niciun ceas, şi părintele Cristoforo va afla dorinţa dumitale.

— Atunci „mă bizui pe dumneata.

— Nicio grijă. Şi spunând acestea, plecă, ceva mai încovoiat şi mai mulţumit decât venise.

Văzând că o biată fată cheamă cu atâta cutezanţă o faţă bisericească şi că fratele care aduna milosteniile se învoise fără mirare şi fără nicio greutate să-i ducă această veste, cititorul să nu-şi închipuie cumva că acel Cristoforo era un călugăr de duzină, un om oarecare. Dimpotrivă, era un om cu multă autoritate printre călugări şi în împrejurimi; dar rânduiala capucinilor era de aşa natură, încât lor nimic nu li se părea mărunt sau prea de seamă. Să slujească pe cei slabi şi să fie slujiţi de cei puternici, să intre în palat şi în bordeie, cu aceiaşi atitudine de smerenie şi siguranţă, să fie uneori în aceeaşi casă ba om fără importanţă, ba un personaj fără de care nu se lua nicio hotărâre, să ceară milostenie şi s-o ofere tuturor celor ce veneau s-o ceară la mănăstire; toate acestea erau lucruri obişnuite pentru un capucin. Mergând pe drum, putea tot atât de bine să se

întâlnească cu un principe, care să-i sărute respectuos capătul cingătorii, sau cu o ceată de derbedei, care, prefăcându-se că se bat între ei, să-i stropească barba cu noroi. Cuvântul călugăr era rostit în vremea aceea cu cel mai mare respect, dar şi cu cel mai amar dispreţ, iar capucinii, poate mai mult decât orice alt ordin, trezeau aceste două sentimente opuse şi îndurau sorţi atât de deosebite. Pentru că, neposedând* nimic, purtând o haină mai ciudată şi mai deosebită decât ceilalţi călugări şi făcând mai făţiş dovadă de umilinţă, ei se expuneau mai uşor la veneraţia şi hula pe care asemenea lucruri le pot trezi la oameni cu firi şi cu concepţii deosebite.

După plecarea călugărului Galdino, Agnesa spuse:

— Se poate să dai atâtea nuci într-un an ca asta?

— Iartă-mă, mamă, spuse Lucia, dar dacă am şi de> cât ceilalţi, călugărul Galdino ar fi trebuit să mai umble cine ştie cât până să-şi umple desaga! Dumnezeu ştie când ar fi ajuns la mănăstire; şi tot ascultând pe oameni spunând câte şi mai câte şi flecărind chiar el, cine ştie dacă ar mai fi ţinut minte…

— Te-ai gândit bine, şi, apoi orice milostenie e cu folos, zise Agnesa, care, în ciuda micilor ei cusururi, era o femeie foarte bună şi s-ar fi aruncat în foc, cum se zice, pentru singura ei fată în care-şi pusese toată dragostea.

În clipa aceea sosi Renzo, care intră cu mânia şi jignirea zugrăvită pe faţă, şi aruncă claponii pe masă, încheind cu aceasta şirul de păţanii dureroase pe care le înduraseră bietele păsări în ziua aceea.

— Bun sfat mi-aţi mai dat! zise el către Agnesa. M-aţi trimis chiar la un om cumsecade, care ajută pe cei sărmani!

Şi povesti convorbirea cu avocatul.

Uluită de rezultatul acesta nenorocit, femeia încercă să arate că părerea ei fusese bună şi că fără îndoială Renzo nu se pricepuse să se poarte cum ar fi trebuit, dar Lucia curmă această discuţie, spunându-le că nădăjduieşte să găsească un ajutor mai bun. Renzo se

agăţă şi el de această speranţă, cum fac cei ce se află în nenorocire şi încurcătură.

— Iar dacă părintele, zise el, nu găseşte un mijloc de scăpare, îl voi găsi eu, într-un fel sau altul.

Femeile îl îndemnară să stea liniştit, să chibzuiască şi să aibă răbdare.

— Mâine, zise Lucia, părintele Cristoforo va veni cu siguranţă şi veţi vedea că vom găsi un leac aşa cum sărmanii de noi nici nu visăm!

— Nădăjduiesc şi eu, zise Renzo, dar, în orice caz, voi şti să-mi fac, sau să-i silesc pe alţii să-mi facă, dreptate. Există doar şi dreptate pe lumea asta!

Cu aceste cuvinte dureroase şi cu drumurile de care am amintit, se scursese ziua şi afară începea să se întunece.

— Noapte bună! îi zise Lucia, plină de amărăciune, lui Renzo, care nu se putea hotărî să plece.

— Noapte bună! răspunse Renzo şi mai amărât.

— O să ne ajute şi pe noi vreun sfânt, îi zise Lucia, fii înţelept şi resemnează-te!

Mama adăugă şi alte sfaturi de acelaşi fel, şi logodnicul se duse cu inima clocotindă, repetând mereu aceste suvinte ciudate: „Trebuie să existe şi dreptate pe lumea asta!”

E drept că un om copleşit de durere nu mai ştie ce spune.

CAPITOLUL IV

Soarele nici nu răsărise bine, când părintele Cristoforo părăsi mănăstirea din Pescarenico, pornind să urce spre căsuţa unde era aşteptat.

Pescarenico e un cătun pe malul stâng al Addei, adică al lacului, nu prea departe de pod: un grup de case locuite în cea mai mare parte de pescari şi împodobite, ici şi colo, cu năvoade şi cu mreje puse la uscat.

Mănăstirea se afla (clădirea mai există şi astăzi) pe câmp, la intrarea în cătun, prin mijlocul căruia trecea

şoseaua ce ducea de la Lecco la Bergamo. Cerul era senin şi, pe măsură ce soarele se ridica de după munte, lumina cobora dinspre vârfurile piscurilor din faţă şi se răspândea cu repeziciune în jos, pe povârnişuri, până ajungea în vale. Un vânt uşor de toamnă scutura frunzele veştejite ale duzilor şi le presăra la rădăcina copacilor. La dreapta şi la stânga, în vii, pe corzile încă întinse, străluceau în tot felul de nuanţe frunzele roşietice, iar brazdele proaspăt arate se zăreau distinct, ca nişte pete întunecate în miriştile albicioase şi strălucind de rouă. Tabloul era plăcut; dar orice chip de om care apărea amăra privirea şi sufletul. Din când în când întâlneai cerşetori zdrenţăroşi şi slabi, fie îmbătrâniţi în meseria aceasta, fie siliţi de curând să întindă mâna. Treceau tăcuţi pe lângă părintele Cristoforo, privindu-l rugător, şi, cu toate că nu s-aşteptau să primească nimic de la el, dat fiind că un capucin nu punea niciodată mâna pe bani, îi făceau o plecăciune de mulţumire, pentru milostenia pe care o căpătaseră cândva, sau cea pe care se duceau s-o capete la mănăstire. Priveliştea plugarilor răspândiţi pe câmp era ceva şi mai dureros. Unii aruncau sămânţa încet, cu zgârcenie şi cu părere de rău, ca orice om când aruncă ceva de care are absolută nevoie, alţii ţineau coarnele plugului în silă parcă şi răsturnau fără chef brazdele

Câte o fată, numai piele şi os, ducând de frânghie la păscut vreo văcuţă, prăpădită şi ea, privea înainte şi se apleca grăbită să-i răpească din faţă pentru cei de-acasă vreo buruiană despre care foamea îi învăţase că poate servi şi oamenilor să-şi ducă zilele cu ea. Toate aceste privelişti măreau cu fiecare pas amărăciunea călugărului, care o pornise la drum purtând în suflet trista presimţire că se duce să afle veşti cumplite.

Dar pentru ce se îngrijea atât de Lucia şi din ce pricină o pornise la drum aşa de repede şi cu asemenea hotărâre, ca la chemarea unui superior? Şi cine era acest părinte Cristoforo? Trebuia să răspundem tuturor

acestor întrebări. Părintele Cristoforo de la ** era un om mai aproape de şaizeci decât de cincizeci de ani. Capul lui ras, în afară de mica cunună de păr care-i înconjura creştetul, după obiceiul capucinilor, se înălţa din când în când cu un gest brusc, care lăsa să se ghicească o anumită mândrie şi nervozitate a personajului; dar se apleca îndată cu voită smerenie. Barba albă şi lungă, care îi acoperea obrajii şi bărbia, scotea şi mai mult în relief trăsăturile energice ale părţii superioare a feţei, căreia înfrânarea – ajunsă de mult obişnuită – departe de a-i slăbi expresivitatea, îi mărise gravitatea. Ochii lui, înfundaţi în orbite, erau de obicei plecaţi în pământ, dar câteodată scânteiau de o vioiciune extraordinară, ca doi cai nărăvaşi stăpâniţi de un vizitiu cu care deşi ştiu că nu pot face ce vor, mai fac totuşi câte o săritură, pe care o plătesc îndată printr-o zdravănă smucitură de zăbală.

Părintele Cristoforo nu fusese întotdeauna astfel şi nici nu se numise întotdeauna Cristoforo. La botez primise numele de Lodovico. Era fiul unui negustor din localitatea * * * (steluţele acestea se datorează toate prudenţei cronicarului meu anonim), care, spre sfârşitul vieţii, fiind destul de avut şi având un singur copil, lăsase negoţul şi începuse să ducă o viaţă de principe.

În epoca aceea de trândăveală a vieţii sale începu să fie cuprins de o mare ruşine pentru timpul pe care-l irosise nefăcând nimic pe lume. Stăpânit de o asemenea fantezie, căuta prin toate mijloacele să facă uitat trecutul lui de negustor; ba ar fi vrut să-l uite chiar şi el. Dar prăvălia, marfa, registrul, că, ntarul şi cotul îi răsăreau mereu în minte, aşa cum umbra lui Banco îi apărea lui Macbeth, chiar în mijlocul ospeţelor strălucite şi a zâmbetelor linguşitoare ale paraziţilor. Şi nici nu putem spune ce grijă aveau bieţii de ei să ocolească orice cuvânt care ar fi putut părea o aluzie la vechea meserie a gazdei lor.

Într-o zi, ca să povestim una din aceste întâmplări» într-o zi, deci, pe la sfârşitul mesei, în clipele cele mai

depline şi mai înfocate veselii, când nu s-ar fi putut spune cine era mai mulţumit – ceata musafirilor, care se ridicau de la ospăţ, sau cel care le oferise ospăţul – pe când gazda necăjea prieteneşte pe unul dintre oaspeţi» mare mâncău, vrând să răspundă şi el cu o glumă, mâncăul răspunse fără niciun gând răutăcios şi cu nevinovăţia unui copil: „Ei, mă fac şi eu că am ureche de negustor”[20]. Izbit el însuşi de vorbele pe care le rostise» oaspetele se uită stânjenit la stăpânul casei, care se întunecase la chip; şi unul, şi celălalt ar fi vrut să-şi reia înfăţişarea de mai înainte, dar nu mai era cu putinţă. Ceilalţi oaspeţi se gândeau, fiecare în sinea lui, cum să împiedice scandalul, cum să le atragă atenţia în altă parte dar, tot gândindu-se/ tăceau cu toţii, şi în tăcerea aceea buclucul era şi mai vădit. Fiecare se ferea să întâlnească privirea celorlalţi; fiecare simţea că ceilalţi erau preocupaţi de gândul pe care încercau cu toţii să-l ascundă, în ziua aceea bucuria pieri cu totul; imprudentul, sau, mai bine zis, nefericitul, nu mai fu poftit niciodată.

Şi, astfel, tatăl lui Lodovico îşi petrecu ultimii ani în supărări fără număr, mereu cu groaza de a fi luat în râs, fără să se gândească niciodată că a vinde nu e un lucru mai ridicol decât a cumpăra şi că meseria de care se ruşina acum o exercitase totuşi atâţia ani în public, fără nicio remuşcare. Îşi crescu fiul ca un nobil, după cum îi îngăduiau condiţiile vremii, legile şi obiceiurile, îi tocmi profesori de literatură şi exerciţii cavalereşti şi muri lăsându-l bogat în pragul tinereţii.

Lodovico căpătase obiceiuri aristocratice, şi linguşitorii, în mijlocul cărora crescuse, îl obişnuiseră să fie tratat cu mult respect. Dar când vru să intre în societatea oamenilor de seamă ai oraşului, se găsi într-o situaţie ci totul deosebită de cea cu care era obişnuit şi văzu că, dacă voia să fie tovarăş cu ei, cum ar fi dorit,

---

20 Expresie italienească, folosită în mod curent, cu sensul „fac pe surdul“.

trebuia să facă altă şcoală, de răbdare şi supunere, să stea întotdeauna mai prejos şi să înghită câte o jignire în fiece clipă.

O astfel de viaţă nu se împăca nici cu educaţia, nici cu natura lui Lodovico. Se îndepărtă de ei dezgustat. Dar se ţinea la o parte cu părere de rău, căci socotea că aceştia s-ar fi cuvenit să fie într-adevăr tovarăşii lui; ar fi vrut să se poată apropia de ei. Sub stăpânirea unui asemenea amestec de simpatie şi ciudă, neputând avea legături prieteneşti, dar vrând totuşi să aibă de-a face în vreun fel cu aceşti oameni, se luase la întrecere cu ei în eleganţă şi strălucire, dobândind astfel pe bani duşmănie, invidie şi batjocură.

Dar firea lui cinstită şi năvalnică totodată îl atrăsese pentru o vreme în alte întreceri, mai serioase. Simţea o oroare instinctivă pentru ofense şi injurii, oroare care crescuse şi mai mult în sufletul lui din cauză că cei ce le săvârşeau erau tocmai cei cu care avea el de-a face. Ca să-şi potolească, sau, mai bine zis, ca să dea frâu liber tuturor acestor pasiuni, lua cu plăcere apărarea unui sărman asuprit, considerând ca o datorie de onoare a-i sili pe asupritori să renunţe la abuzurile lor. Astfel, băgându-şi singur, cum se spune, capul sănătos sub *Evanghelie*, îşi prilejuia mereu alte neplăceri, şi aşa, înceul cu încetul, ajunse un fel de protector al asupriţilor şi răzbunător al injuriilor. Misiunea aceasta era foarte grea şi nu mai e cazul să ne întrebăm dacă bietul Lodovico avea duşmani, griji şi necazuri. Pe lângă bătălia care o da în afară, mai era veşnic pradă hărţuielilor lăuntrice, căci, pentru a izbândi în orice acţiune (fără să mai vorbim de cele în care rămânea înfrânt), era silit să folosească şi el viclenia şi violenţa, cu care conştiinţa lui nu se putea împăca. Era silit să ţină în jurul său un mare număr de „bravi” şi, atât pentru siguranţa sa, cât şi pentru a avea un ajutor mai puternic, fusese silit să-i aleagă pe cei mai îndrăzneţi, adică pe cei mai nemernici, şi, din dragoste pentru dreptate, să trăiască în mijlocul

ticăloşilor. Aşa încât, de multe ori, fie amărât după o tristă izbândă, fie îngrijorat din pricina unei primejdii ce-l pândea, sătul să se tot ferească mereu, dezgustat de tovărăşia în care trebuia să trăiască, frământat la gândul viitorului din pricina averii ce se topea văzând cu ochii atât în fapte de milostenie, cât şi în cheltuielile pe care le făcea ca să sfideze pe nobili, de multe ori îi trecuse prin minte să se călugărească, pe atunci mijlocul cel mai obişnuit pentru a scăpa de încurcături. Dar ceea ce ar fi putut rămâne un simplu gând, fără urmări, deveni o hotărâre nestrămutată din pricina unei întâmplări mai grozave decât toate câte îi fusese dat să trăiască până atunci. Trecea într-o zi pe una din străzile oraşului urmat de doi „bravi" şi însoţit de un anume Cristoforo, fost băiat de prăvălie, ajuns apoi intendent în casă. Acesta era un om de vreo cincizeci de ani, îl văzuse născându-se pe Lodovico, era legat de el din tinereţe, iar Lodovico, la rândul lui, îl iubea şi, pe lângă leafă, îi mai făcea multe daruri, nu numai cât îi trebui să-şi ducă viaţa, ci destul ca să-şi poată ţine şi numeroasa lui familie. Lodovico zări un senior, trufaş şi impertinent recunoscut, cu care nu schimbase niciodată vreo vorbă, dar care îl ura din tot sufletul şi pe care îl ura şi el, la rândul lui, din adâncul inimii, căci e doar unul dintre privilegiile lumii noastre faptul că oamenii se pot urî între ei fără să se cunoască. Seniorul acesta, urmat de patru „bravi", se apropia ţanţoş, păşind falnic, cu capul sus, cu chip trufaş şi dispreţuitor. Şi el, şi Lodovico mergeau pe lângă zid; dar Lodovico (luaţi bine aminte!) venea pe partea dreaptă, ceea ce înseamnă că, după tradiţie, avea dreptul (ce ţi-e şi cu tradiţia asta!) să nu se dea la o parte în faţa nimănui, lucru pe care pe atunci se făcea mare caz. Celălalt pretinse, dimpotrivă, că dreptul acesta i se cuvine lui, ca nobil, şi că Lodovico trebuie să se dea la o parte, în virtutea altei tradiţii. Căci şi în această chestiune, ca şi în multe altele, erau în vigoare două tradiţi opuse, fără să se fi stabilit care din două era cea

mai bună, lucru ce da prilej de ceartă ori de câte ori vreun încăpăţânat dădea peste altul de acelaşi soi.

Cei doi se apropiau, lipiţi, şi unul, şi celălalt de ziduri, ca două chipuri dintr-un basorelief în mişcare.

Când ajunseră faţă în faţă, seniorul, măsurându-l pe Lodovico, de sus până jos, cu o privire poruncitoare, îi spuse cu glas tot atât de poruncitor:

— La o parte!

— Dumneata să te dai la o parte! răspunse Lodovico. Acum mie mi se cuvine să merg pe dreapta!

— Ba, când e vorba de oameni de soiul dumitale, mi se cuvine mie, totdeauna!

— Aşa ar fi dacă aroganţa celor de soiul dumitale ar fi lege pentru cei de soţul meu!

„Bravii” celor doi stăteau nemişcaţi în spatele stăpânilor, privindu-se câineşte şi strângând mâna pe mânerele spadelor, gata să sară la bătaie. Trecătorii, care veneau din amândouă părţile, rămăseseră la distanţă, ca să urmărească desfăşurarea lucrurilor, şi prezenţa acestor spectatori îi îndârjea şi mai rău pe cei doi împricinaţi.

— Dă-te în lături, bădăran păcătos, sau te învăţ eu o dată pentru totdeauna cum să te porţi cu nobilii!

— Minţi când spui că sunt bădăran!

— Ba tu minţi când spui că mint! (Aceasta este formula folosită în astfel de împrejurări). Şi dacă ai fi nobil ea mine, adăugă seniorul, ţi-aş dovedi cu spada că tu eşti mincinos!

— Acesta nu-i decât un pretext ca să scapi şi să nu-ţi susţii prin fapte insolenţa cuvintelor!

— Aruncaţi-l în noroi pe ticălosul ăsta! spuse nobilul, întorcându-se spre „bravii” săi.

— Încercaţi! strigă Lodovico, făcâind un pas înapoi şi apucând minerul spadei.

— Îndrăzneţule, strigă celălalt, trăgând la rândul lui spada din teacă, o să sfărm arma asta după ce-o voi păta cu sângele tău murdar!

Şi se repeziră unul la altul; slujitorii lor se aruncară şi ei în apărarea stăpânilor. Lupta era inegală atât prin număr, cât şi din cauză că Lodovico urmărea mai mult să pareze loviturile şi să-şi dezarmeze duşmanul decât să-l ucidă, pe când acesta voia să-l omoare cu orice preţ. Lodovico căpătase în braţul stâng o lovitură de pumnal de la un „brav" şi o zgârietură uşoară în obraz, iar inamicul său îl ataca acum cu furie, ca să sfârşească cu el. Cristoforo, văzându-şi stăpânul în primejdie de moarte, se repezi cu pumnalul la tânărul nobil. Acesta, întoroându-se mânios îl străpunse cu spada, iar Lodovico, văzând această grozăvie, nu se mai putu stăpâni şi înfipse la rândul său spada în pântecele inamicului, care se prăbuşi în agonie, aproape în aceeaşi clipă cu sărmanul Cristoforo. „Bravii" nobilului, văzând ce se întâmplase, o rupseră la fugă în dezordine, iar „bravii" lui Lodovico, prăpădiţi şi jumuliţi şi ei, nemaiavând cu cine lupta şi nevrând să fie încurcaţi de mulţimea care începuse să se adune, o şterseră în direcţia opusă; aşa încât Lodovico se pomeni singur, cu cei doi funeşti tovarăşi la picioare, în mijlocul mulţimii.

— Cum a fost? întrebau cei adunaţi. E unul... Ba sunt doi... I-a găurit burta... Cine-a fost ucis?

— Ticălosul acela!

— Oh, sfântă Fecioară, ce grozăvie! Ce-a căutat, a găsit.

— Până la urmă toate se plătesc!

— S-a sfârşit şi cu ăsta! Ce lovitură!

— Trebuie să fie ceva grav! Ia uitaţi-vă şi la nenorocitul celălalt! Doamne sfinte, ce privelişte! Salvaţi-l, salvaţi-l!

— A păţit-o şi ăsta.

— Ia priviţi ce i-au făcut, sângerează din toate părţile...

— Fugiţi, fugiţi! Nu vă lăsaţi prinşi!

Vorbele acestea, care se desluşeau tot mai limpede în învălmăşeala mulţimii, exprimau dorinţa tuturor; şi

odată cu sfatul, veni şi ajutorul. Fapta se întâmplase în apropierea unei biserici a capucinilor, azil care era, după cum se ştie, interzis zbirilor (adică oamenilor stăpânirii), precum şi întregului complex de lucruri şi persoane care se numeau pe atunci justiţie.

Ucigaşul rănit fu luat de mulţime, aproape leşinat, iar fraţii călugări îl primiră pe Lodovico din mâinile poporului, care îl dădu în grija lor, zicând:

— E un om cumsecade, care a ucis un ticălos îngâmfat; a făcut-o ca să se apere; a fost silit de împrejurări.

Până atunci Lodovico nu vărsase niciodată sânge şi, cu toate că omorul era pe vremea aceea un lucru atât de «omun încât urechile oricui erau obişnuite să audă vorbindu-se despre asemenea crime şi ochii să le vadă, simţământul pe care-l încearcă văzând omul mort pentru el, precum şi pe cel ucis de el, fu nou şi cutremurător, o revelaţie a unor sentimente încă neîncercate. Prăbuşirea duşmanului şi schimbarea expresiei pe chipul său, care trecuse într-o clipă de la ameninţare şi furie la tristeţea şi liniştea solemnă a morţii, fu o privelişte care schimbă într-o clipă sufletul ucigaşului.

Când fusese târât la mănăstire, el aproape nu-şi mai dădea seama nici unde se afla, nici ce făcea şi, când îşi veni în fire, se văzu într-un pat din infirmeria mănăstirii, pe mâna fratelui chirurg (capucinii aveau de obicei câte unul în fiecare mănăstire), care pansa cele două răni căpătate în tragica încăierare.

Un preot, însărcinat cu misiunea specială de-a asista pe muribunzi şi care avusese adeseori prilejul să-şi îndeplinească slujba aceasta pe străzi, fusese chemat de îndată la locul încăierării. Întorcându-se după câteva minute, intră în infirmerie şi, apropiindu-se de patul în care zăcea Lodovico, îi zise:

— Mângâie-te, fiule! Prietenul dumitale a murit cum se cuvine şi m-a însărcinat să-ţi cer iertare din partea lui şi să-ţi spun că şi el te-a iertat.

Aceste cuvinte îl aduseră cu totul la realitate pe bietul Lodovico şi-i răscoliră mai puternic şi mai limpede simţirile ce se învălmăşeau confuze în sufletul său – durerea pentru prietenul pierdut, tulburarea şi remuşcarea pentru lovitura ce-o dăduse cu mâna lui şi totodată mila nesfârşită pentru cel pe care-l ucisese.

— Dar celălalt? îl întrebă, cu înfrigurare, pe călugăr.

— Celălalt îşi dăduse sufletul când am ajuns eu acolo.

În vremea aceasta, la locul încăierării şi prin împrejurimile mănăstirii furnica o mulţime curioasă, aşa încât zbirii poliţiei trebuiră să risipească mulţimea şi apoi se postară la o oarecare distanţă de poarta mănăstirii, ca nimeni să nu poată ieşi neobservat. Un frate al mortului, doi veri şi un unchi bătrân veniră şi ei, înarmaţi până în dinţi, însoţiţi de un mare număr de „bravi”, şi începură să patruleze de jur-împrejurul mănăstirii privind cu dispreţ şi ameninţare mulţimea de curioşi, care nu îndrăznea să le spună: „Bine i-a făcut!” deşi cuvintele acestea păreau scrise pe feţele tuturor.

Venindu-şi în fire, Lodovico chemă numaidecât un călugăr şi-l rugă să meargă să o caute pe văduva lui Cristoforo, să-i ceară în numele lui iertare de a fi fost, deşi cu totul involuntar, pricina unei asemenea nenorociri şi, în acelaşi timp, s-o asigure că-şi lua asupra lui sarcina întreţinerii familiei. Reflectând apoi la viaţa lui, simţi mai puternic şi mai limpede ca oricând dorinţa de a se călugări, dorinţă care altă dată îi trecuse doar fugară prin minte, şi i se păru că Dumnezeu însuşi îl adusese pe acest drum şi-i dăduse un semn al voinţei lui, făcându-l să ajungă într-o mănăstire datorită unei asemenea împrejurări; şi astfel hotărârea fu luată. Chemă pe călugărul infirmeriei şi-i dezvălui dorinţa lui. I se dădu răspunsul că trebuia să se ferească de-a lua o hotărâre pripită, dar dacă va stărui în hotărârea sa, nu avea să fie respins. Atunci chemă un notar şi făcu

donaţia tuturor bunurilor ce-i rămăseseră (de altfel, o avere frumuşică) în folosul familiei lui Cristoforo, lăsă o sumă în plus numai văduvei, ca şi cum ar fi vrut să o înzestreze a doua oară, iar restul, celor opt copii ai lui Cristoforo, rămaşi orfani.

Hotărârea aceasta veni tocmai la timp pentru gazde, care se aflau în mare încurcătură din pricina lui Lodovico. Căci nu puteau să-l îndepărteze din mănăstire şi să-l expună astfel primejdiei de a cădea pradă justiţiei, adică răzbunării duşmanilor săi. Ar fi însemnat o adevărată renunţare la privilegiile lor, discreditarea mănăstirii în ochii poporului şi totodată ar fi atras dispreţul tuturor capucinilor din întreaga lume pentru faptul de a fi îngăduit încălcarea dreptului lor pe pământ, ar fi însemnat să-şi ridice împotrivă toate autorităţile clericale, care se mândreau cu acest drept.

Pe de altă parte, familia celui ucis, destul de puternică, atât prin ea însăşi, cât şi prin legăturile ei, îşi făcuse din răzbunare o datorie de onoare şi considera duşman pe oricine i s-ar fi împotrivit. Istoria nu spune că acestor rude le-ar fi păsat prea mult de pierderea celui ucis şi pici că ar fi vărsat măcar o singură lacrimă pentru el; spune numai că ardeau de dorinţa de a pune mâna pe ucigaş, viu sau mort.

O dată ce Lodovico îmbrăca rasa de capucin, lucrurile intrau în ordine. Pe lângă aceasta, însemna că îşi recunoştea într-un fel şi vina, impunându-şi o penitenţă, şi judecându-se astfel, el însuşi renunţa la orice împotrivire, arătându-se ca un adversar care depunea armele. Rudele mortului puteau, dacă asta le făcea plăcere, să creadă şi să se laude că se făcuse călugăr numai din disperare şi de frică să nu le cadă în mână. Şi în orice caz, a sili pe cineva să se lepede de tot ce are, să se tundă în cap, să umble desculţ, să doarmă pe o saltea grosolană, să trăiască din pomeni, putea părea o pedeapsă destul de mare chiar celui mai îngâmfat dintre duşmanii ofensaţi.

Părintele stareţ se înfăţişă cu o umilinţă dezinvoltă la fratele mortului şi, după ce declară cât de mult respect avea pentru ilustra familie şi spuse că dorea să-i fie pe plac în tot ce era cu putinţă, vorbi despre căinţa lui Lodovico, despre hotărârea lui, dând a înţelege în mod politicos că familia putea fi satisfăcută de această întorsătură, insinuând apoi cu blândeţe şi cu multă abilitate că, fie cu voia, fie fără voia lor, lucrul acesta avea să se întâmple. Fratele mortului fu cuprins de o furie pe care capucinul o lăsă să se potolească, spunând din când în când: „Da, da, durerea vă e foarte îndreptăţită”. La care, plin de trufie, seniorul spuse că familia sa va şti să-şi capete satisfacţia ce i se cuvenea; capucinul, indiferent ce ar fi gândit, nu-l contrazise. În cele din urmă, seniorul pretinse, cu titlu de condiţie, ca ucigaşul fratelui său să plece îndată din oraş.

Stareţul, care hotărâse de mai înainte lucrul acesta, răspunse că se va proceda întocmai, lăsându-l pe celălalt să creadă, dacă asta îi făcea plăcere, că măsura era luată numai ca să i se îndeplinească lui dorinţa. Şi astfel totul se încheia cu bine pentru toţi.

Familia mortului era mulţumită că ieşea onorabil dintr-o chestiune delicată, capucinii erau mulţumiţi şi ei că salvau în acelaşi timp un om şi privilegiile lor fără să-şi facă vreun duşman; de asemenea, erau mulţumiţi şi amatorii de acte de cavalerism, văzând cum se încheie cu cinste o asemenea întâmplare; era mulţumit şi poporul, căci vedea cum iese din încurcătură un om iubit de toată lumea şi cum se converteşte într-un fel de luat în seamă.

Şi, în sfârşit, era mulţumit în durerea sa şi Lodovioo al nostru, care începea o viaţă de ispăşire şi de căinţă, izbutind astfel, dacă nu să îndrepte răul săvârşit, cel puţin să-l răscumpere, potolindu-şi oarecum suferinţa de neîndurat a remuşcării.

Bănuiala că hotărârea sa ar putea fi dată pe seama frioii îl întristă o clipă, dar se mângâie îndată cu gândul că şi această părere nedreaptă va fi o pedeapsă pentru

dânsul şi un mijloc de răscumpărare. Astfel, la vârsta de treizeci de ani îmbrăcă rasa călugărească şi, trebuind, după datină, să-şi lepede numele şi să-şi ia altul, îşi alese pe acela care avea să-i reamintească în orice clipă fapta ce avea de ispăşit. Şi se numi fratele Cristoforo.

Îndată după săvârşirea ceremoniei prin care fu călugărit, părintele stareţ îi puse în vedere că avea să-şi facă noviciatul la * * * la şaizeci de mile depărtare, unde trebuia să plece a doua zi. Novicele se înclină adânc şi ceru o îngăduinţă:

— Daţi-mi voie, părinte, zise el, ca înainte de a pleca din acest oraş, unde am vărsat sângele unui om, unde las o familie atât de crud lovită, să dau cel puţin satisfacţie pentru jignirea adusă, să-mi mărturisesc cel puţin regretul de a nu putea îndrepta răul făcut, cerând iertare fratelui victimei, şi să-l potolesc, dacă Domnul va binecuvânta dorinţa mea, ura din suflet.

Părintele stareţ, socotind că un asemenea gest, pe lângă că era bun în sine, ar putea sluji să împace şi mai ou temei nobila familie cu mănăstirea, se duse în grabă la nobilul domn, să-i împărtăşească cererea fratelui Cristoforo. La o propunere atât de neaşteptată, acesta fu cuprins, pe lângă uimire, şi de un nou val de mânie potolit însă numaidecât de-o anumită satisfacţie. După ce stătu o clipă pe gânduri, zise:

— Să vină mâine! şi indică ora.

Stareţul se întoarse, să ducă novicelui încuviinţarea dorită.

Seniorul înţelese îndată că, cu cât satisfacţia pe care avea s-o primească va fi mai solemnă şi mai zgomotoasă, cu atâta îi va mări prestigiul faţă de rude şi de plpor, că toate acestea ar putea constitui (ca să folosim un limbaj modern) o frumoasă pagină în istoria familiei. Dădu poruncă să fie grabnic înştiinţate toate rudele, ca să binevoiască a se osteni să vină la el a doua zi la prânz, spre a căpăta o satisfacţie comună. La amiază, palatul vuia de seniori şi doamne de toate

vârstele; era un du-te-vino şi o forfotă nemaipomenită: mantii largi, penaje fluturătoare, săbii zornăitoare atârnânde, ritmice mişcări de gulere scrobite şi plisate şi freamătul lungilor trene ale rochiilor din ţesătură aurită.

Coridoarele, curtea, strada erau înţesate de slujitori, de paji, de „bravi” şi de curioşi. Fratele Cristoforo, văzând toată această pompă, îi ghici numaidecât pricina şi simţi o uşoară tulburare. Dar, după o clipă, îşi zise în sinea sa: „Cu atât mai bine; l-am ucis în public, în prezenţa unui mare număr de duşmani, aşa se cuvine să-mi ispăşesc şi vina”. Astfel, cu ochii plecaţi, eu călugărul însoţitor alături, intră pe poarta acelei case, străbătu curtea, trecând printr-o mulţime care-l măsura cu o curiozitate prea puţin ceremonioasă, urcă scara şi, prin mijlocul acelei mulţimi de nobili şi doamne, care se dădură la o parte, deschizându-i cale, ajunse înaintea stăpânului casei, care, înconjurat de rudele cele mai apropiate, stătea nemişcat în mijlocul sălii, ţeapăn, cu bărbia ridicată trufaş, cu privirea aţintită în pământ, cu mâna stângă rezemată de minerul sabiei şi cu dreapta ţinându-şi strâns la piept gulerul mantiei.

Chipul şi atitudinea unui om sunt uneori atât de expresive şi trădează cu atâta precizie stările sufleteşti, încât chiar o întreagă mulţime de spectatori pot pricepe dintr-odată şi în acelaşi fel ce ascunde în suflet. Chipul şi atitudinea fratelui Cristoforo spuseră limpede celor de faţă că nu se călugărise şi nici nu venea să se umilească astfel din frică omenească, şi aceasta îi câştigă de la început bunăvoinţa tuturor.

Când zări pe cel jignit, grăbi pasul, îi căzu la picioare, încrucişă mâinile pe piept şi plecându-şi capul, rosti aceste Cuvinte:

— Eu sunt ucigaşul fratelui domniei-tale, şi Domnul mi-e martor că aş vrea să ţi-l dau înapoi cu preţul vieţii mele; dar neputând face nimic altceva decât să aduc zadarnice şi târzii scuze, vă implor, în numele cerului, să le primiţi.

Toţi ochii erau aţintiţi spre novice şi spre cel căruia i se adresa; toate urechile erau îndreptate spre dânşii. Când fratele Cristoforo tăcu, din sală se înălţă un murmur de milă şi de respect. Gentilomul, care păstra o atitudine de demnitate forţată şi de mânie stăpânită, fu tulburat de aceste vorbe şis e aplecă spre cel îngenuncheat.

— Ridică-te, îi zise el cu vocea tremurată, ofensa… faptul, într-adevăr… dar haina pe care o porţi… şi nu numai aceasta, dar şi pentru domnia-ta… ridică-te, părinte… Fratele meu… nu pot s-o neg… era un cavaler… era un om… puţin cam impetuos… puţi, n cam iute… Dar toate se întâmplă din voia lui Dumnezeu. Să nu mai vorbim despre asta… Dar, părinte, nu trebuie să stai în această atitudine…

Şi, apucându-l de braţe, îl ridică.

Ridicându-se, dar cu capul tot plecat, fratele Cristoforo spuse:

— Pot, aşadar, nădăjdui ca domnia-ta să-mi dea iertarea! Căci, dacă o dobândesc de la domnia-ta, de la cine oare n-aş putea-o nădăjdui? Oh, dacă aş putea auzi din gura domniei-tale cuvintele acestea: „iertare”!

— Iertare? zise gentilomul. Domnia-ta nu mai ai nevoie de ea. Dar, cu toate acestea, pentru că doreşti aceasta, desigur că te iert, din toată inima…

— Şi noi, şi noi toţi! strigară într-un glas cei de faţă.

Chipul călugărului se lumină de o bucurie plină de recunoştinţă, sub care se vedea totuşi o adâncă mâhnire pentru răul pe care iertarea oamenilor nu-l putea şterge. Mişcat de această expresie şi copleşit de emoţia generală, seniorul îl îmbrăţişă şi-i dădu, la rândul său, sărutarea împăcării.

Strigăte de: „Bravo! Foarte bine!” izbucniră din toate colţurile sălii, şi toţi cei de faţă se adunară în jurul călugărului. Atunci apărură şi valeţii, aducând băuturi. Gentilomul se apropie de Cristoforo al nostru, care părea că vrea să se retragă, şi îi zise:

— Părinte, binevoieşte a lua ceva, dă-mi această dovadă de prietenie. Şi voi să-l servească înaintea tuturor.

Dar scuzându-se şi opunând o blândă şi afectuoasă împotrivire, călugărul spuse:

— Asemenea lucruri nu mai sunt pentru mine, dar să mă ferească Dumnezeu să resping darurile domnieitale! Sunt gata s-o pornesc la drum; binevoieşte a porunci să mi se aducă o pâine, pentru ca să pot zice că m-am bucurat de milostenia domniei-tale, că am mâncat plinea domniei-tale şi am căpătat un semn al iertării domniei-tale.

Profund mişcat, gentilomul dădu ordin să se! facă întocmai, şi îndată un valet, îmbrăcat în livrea de mare gală, aduse o pâine pe o tavă de argint şi o oferi părintelui, care, după ce o luă şi mulţumi, o puse în desagă. Ceru apoi îngăduinţa să plece şi, după ce îmbrăţişă încă o dată pe stăpânul casei şi pe toţi cei din jur, de care abia putu scăpa, izbuti să plece. Dar avu mult de furcă şi în anticamere, unde cu greu se strecură printre servitori, ba chiar şi printre „bravi”, căci se întreceau care mai de care să-i sărute poala hainei, cingătoarea sau gluga. Şi astfel, purtat aproape în triumf, ajunse în stradă, unde aştepta o mulţime de oameni, care-l însoţi până la una din porţile oraşului, pe unde ieşi, începând pe jos călătoria spre locul noviciatului său.

Fratele şi rudele mortului, care se aşteptau să guste în ziua aceea trista bucurie a orgoliului, fură, dimpotrivă, pătrunşi de bucuria senină a iertării şi a bunăvoinţei. Oaspeţii mai stătură de vorbă câtăva vreme, cu o plăcere şi o cordialitate neobişnuite, despre subiecte pentru care niciunul nu se pregătise venind acolo.

În loc de satisfacţii obţinute, insulte răzbunate, dificultăţi învinse, subiectele de conversaţie fură laudele aduse novicelui, împăcarea, şi blândeţea.

Chiar şi binecunoscutul lăudăros, care în ziua aceea ar fi ajuns să spună, pentru a cincizecea oară, cum ştiuse tatăl său, contele Muzio, să pună la locul lui, într-o împrejurare grozavă, pe marchizul Stanislav, vorbi, dimpotrivă, despre suferinţele şi despre minunata răbdare a unui anume călugăr Simion, mort de multă vreme.

După ce oaspeţii plecară cu toţii, stăpânul casei, gândindu-se cu uimire la cele ce auzise şi spuse el însuşi, mormăi printre dinţi:

— Al dracului capucin! (Suntem siliţi să transcriem aici propriile lui cuvinte.) Al dracului capucin! Dacă mai rămânea în genunchi încă o clipă, mai-mai că i-aş fi cerut eu iertare că mi-a omorât fratele!

Cronica noastră notează în mod special că, începând din ziua aceea, seniorul acesta a fost ceva mai puţin violent şi ceva mai înţelegător.

În acest timp, părintele Cristoforo mergea simţindu-şi sufletul pătruns de o seninătate cum nu mai încercase niciodată după ziua cumplită, întru ispăşirea căreia urma să-şi închine toată viaţa.

Novicilor li se impunea tăcerea, şi el urma regula fără să-şi dea seama, absorbit cum era de gândul ostenelilor, privaţiunilor şi umilinţelor pe care avea să le îndure de atunci înainte pentru a-şi răscumpăra greşeala. Poposind la ora mesei la un binefăcător al ordinului capucinilor, mâncă cu un fel de voluptate din pâinea iertării, dar păstră o bucată şi o puse la loc în desagă, ca să o păstreze ca amintire veşnică.

Nu este intenţia noastră să înfăţişăm istoria vieţii sale monahale; vom spune numai că, îndeplinindu-şi cu bucurie şi cu mare grijă însărcinările care-i erau date de obicei, de a predica şi de a asista pe muribunzi, el nu lăsa niciodată să-i scape vreun prilej de a exercita alte două însărcinări, ce şi le impusese singur; să risipească neînţelegerile şi să ocrotească pe asupriţi. De fapt, într-o oarecare măsură, în această înclinaţie se vedea – fără ca

el să-şi dea seama – vechea lui fire, precum şi o rămăşiţă de spirit războinic pe care smerenia şi pocăinţa nu o putuseră stârpi cu totul. Graiul îi era îndeobşte umil şi potolit, dar când venea vorba despre dreptate sau despre vreun adevăr necunoscut, omul era dintr-odată cuprins de vechea lui înflăcărare, acum însoţită şi modificată de acea emfază solemnă cu care se obişnuiesc cei ce predică, şi care dădea vorbirii sale un caracter deosebit. Dar atât felul cum se purta, cât şi înfăţişarea lui mărturiseau o luptă îndârjită între o fire arzătoare şi suceptibilă şi o voinţă ce i se împotrivea de obicei victorioasă, totdeauna la pândă şi condusă de motive şi simţăminte înalte.

Un confrate şi prieten în acelaşi timp, care-l cunoştea bine, îl asemuise cândva acelor cuvinte, prea grăitoare în prima lor formă, pe care unii oameni, binecrescuţi, le rostesc când pasiunea îi covârşeşte, trunchiindu-le şi schimbându-le câte o literă: cuvinte care, deşi ascunse sub această deghizare, aminteso totuşi de energia lor primitivă.

Iată de ce ar fi alergat numaidecât în sprijinul oricărei biete necunoscute, care, aflându-se într-o situaţie nefericită, ca a Luciei, i-ar fi cerut ajutorul. Fiind însă vorba de Lucia, veni cu atât mai multă grabă, cu cât îi cunoştea şi îi admira nevinovăţia; primejdia ce-o ameninţa pe fată îl îngrijora, după cum mârşava persecuţie sub care căzuse îl umplea de indignare. La toate acestea adăugându-se faptul că o mai şi sfătuise, spre binele ei, să nu dea nimic în vileag şi să stea liniştită, se temea acum că îndemnul lui ar fi putut avea urmări rele, astfel încât la grija izvorâtă din mila înnăscută în sufletul său, se mai adăuga în cazul de faţă şi frământările acea care chinuie adesea sufletele celor drepţi.

Iată însă că, în vreme ce noi ne-am oprit să-i povestim istoria, părintele Cristoforo a şi sosit, a păşit pragul, iar cele două femei – lăsând minerul vârtelniţei,

care se rotea scârţâind – s-au ridicat în picioare, spunând într-un glas:

— Oh, părinte Cristoforo, fii binecuvântat!

CAPITOLUL V

Părintele Cristoforo se opri o clipă în prag şi, aruncând o privire spre cele două femei, îşi dădu numaidecât seama că presimţirile nu-l înşelaseră. Aşa încât, cu tonul unei întrebări la care aştepţi un răspuns dureros şi ridicându-şi barba printr-o mişcare uşoară pe spate, întrebă:

— Ei, ce este?

Drept răspuns, Lucia izbucni în hohote de plâns. Maică-sa începu să-i ceară iertare că îndrăznise… dar părintele se apropie şi, aşezându-se pe un scăunel cu trei picioare, înlătură scurt vorbele de prisos, zicându-i Luciei:

— Linişteşte-te, copila mea! Iar dumneata, se adresă Agnesei, povesteşte ce s-a întâmplat.

În vreme ce buna femeie îi istorisea, cum se pricepea mai bine, călugărul făcea feţe-feţe, când ridicând ochii la cer, când bătând din picior. După ce Agnesa îşi isprăvi povestirea, călugărul îşi acoperi faţa cu mâinile, exclamând:

— Oh, Doamne sfinte, până când?!… Dar lăsă fraza neterminată şi se întoarse din nou către cele două femei: Bietele de voi! Dumnezeu va trimis o încercare. Sărmană Lucia!

— Oh, părinte, nu-i aşa că n-o să ne părăseşti? îl întrebă fata, hohotind.

— Eu să vă părăsesc? Cum aş mai îndrăzni să cer Domnului milă pentru mine dacă v-aş părăsi? Să te părăsesc în situaţia asta pe dumneata, pe care Dumnezeu însuşi mi te-a încredinţat? Nu-ţi pierde firea! El te va ajuta. El vede totul. El se poate sluji chiar de un om neînsemnat ca mine pentru a înfrunta un… I-a să vedem, să ne gândim ce s-ar putea face…

Zicând acestea, îşi rezemă cotul stâng pe genunchi,

îşi sprijini capul în palmă, îşi apucă strâns cu mâna dreaptă barba, de la rădăcină, vrând parcă astfel să-şi adune la un loc şi să-şi întărească toate puterile sufletului. Dar cu cât chibzuia mai mult, cu atât îşi dădea mai bine seama cât de încurcată era situaţia, cât de grabnică era nevoia unei soluţii şi cât de slabe, de primejdioase şi nesigure erau remediile la care s-ar fi putut recurge.

Să-l mustre pe *don* Abbondio, să-l ruşineze şi să-i arate cât de mult se îndepărtase de la datoria lui de preot? Dar ruşinea şi datoria sunt nimic pentru el când este stăpânit de teamă. „Dacă l-aş înspăimânta, la rândul meu? Dar oare prin ce mijloace i-aş putea trezi în suflet o groază mai mare decât cea pe care o simte acum, la gândul că-l paşte moartea? Să-l înştiinţez pe cardinalul arhiepiscop şi să cer ajutor de la autoritatea lui? Pentru asta e nevoie de timp. Şi până atunci ce-o să se întâmple? Chiar dacă biata fată ar fi măritată, ar putea fi aceasta o piedică pentru cavaler? Cine ştie până unde poate merge? Şi cum să-i stăm împotrivă? Cum? Ah, dacă aş putea – se gândea în sinea lui bietul călugăr – dacă aş putea să-i atrag de partea mea pe călugării de aici şi pe cei din Milano! Dar, vai! întâmplarea nu e din cele obişnuite. M-ar părăsi cu toţii. Omul acesta joacă rolul de apărător al mănăstirii şi trece drept prieten al capucinilor. Oare «bravii» lui n-au venit în atâtea rânduri să se adăpostească la noi? Aş rămâne cu totul singur, ba poate aş trece drept semănător de zâzanii şi certăreţ; ce e şi mai rău este faptul că printr-o încercare nepotrivită s-ar putea să înrăutăţesc situaţia bietei copile”. După ce cântări cu de-amănuntul toate aceste posibilităţi, socoti că cea mai bună soluţie era să se ducă chiar la *don* Rodrigo şi să încerce a-l îndepărta de la gândul său ticălos, prin ameninţări şi groaza vieţii de dincolo, ba şi a celei pământene, dacă va fi cu putinţă… în cel mai rău caz, avea să-şi dea seama mai bine, pe această cale, până unde merge *don* Rodrigo cu încăpăţânarea lui murdară,

avea să descopere ceva mai mult din gândurile lui şi să ştie astfel ce rămânea de făcut.

În vreme ce călugărul se frământa astfel, Renzo, care, pentru toate temeiurile ce pot fi de oricine ghicite, nu putea sta prea departe de casa Luciei, se ivi în uşă, dar, văzându-l pe părintele Cristoforo adâncit în gânduri şi pe cele două femei făcându-i semn să nu-l tulbure, se opri

tăcut în prag. Când îşi ridică privirea, să le spună femeilor ce plan îşi făcuse, părintele îl zări pe băiat şi-l salută cu obişnuita lui dragoste, care se vădea mai limpede acum din pricina compătimirii.

— V-au spus, părinte? întrebă Renzo cu glas tulburat.

— Da, şi de aceea sunt aici.

— Ce ziceţi de ticălosul acela?

— Ce vrei să zic de el? Nu mă poate auzi; la ce ar sluji vorbele mele? îţi spun, însă, dragul meu Renzo, să te încrezi în bunătatea lui Dumnezeu, şi el nu te va părăsi.

— Ce vorbe binecuvântate! strigă tânărul. Dumneavoastră nu sunteţi dintre cei ce aruncă totdeauna vina asupra săracilor. Pe când preotul nostru, şi domnul avocat…

— Nu mai răscoli lucruri care nu pot decât să te tulbure zadarnic. Eu sunt un biet călugăr, şi nu pot să-ţi spun decât tot vorbele pe care le-am spus mai adineaori acestor două femei: oricât de neînsemnat ar fi ajutorul meu, vi-l dau, şi n-o să vă părăsesc niciodată!

— Oh, părinte, dumneavoastră nu sunteţi ca cei care-şi zio „prietenii noştri” pe lumea asta. Nişte lăudăroşi! Dacă odinioară aş fi luat de bune cuvintele lor unse cu miere, he-hei! ce-ar mai fi fost! ziceau că sunt gata să-şi verse sângele pentru mine… că mă apără şi împotriva diavolului! Să fi avut un duşman! ziceau că ar fi fost destul să le dau de înţeles lucrul acesta: şi el n-ar

mai fi apucat ziua de mâine... Iar acum!... Ar trebui să vedeţi cum se dau toţi în lături...

Dar, ridicând capul şi privind spre părintele Cristoforo, Renzo îl văzu întunecat la faţă şi-şi dădu seama că spusese ce nu se cuvenea. Vrând s-o dreagă, se încurcă şi mai rău:

— Voiam să spun... nu m-am gândit la... adică ştii... voiam să zic...

— Ce voiai să zici? Ia spune, te apucaşi să-mi nimiceşti opera înainte de-a fi început s-o clădesc? Noroc că te-ai oprit la Vreme. Ce? îţi cauţi prieteni?... Ce fel de prieteni?... Chiar să fi vrut aceşti prieteni, tot nu te-ar fi putut ajuta. Şi acum căutai să-l pierzi tocmai pe acela care numai el poate şi vrea să te ajute?! Nu ştii că Dumnezeu este prietenul celor întristaţi, care se încred în el? Nu ştii că cel slab nu are nimic de câştigat dacă îşi arată colţii? Şi chiar dacă aşa s-ar fi întâmplat... Aici călugărul apucă strâns braţul lui Renzo; chipul său, fără să piardă nimic din autoritate, căpătă dintr-odată expresia unei dureri solemne, ochii i se plecară în jos şi glasul îi deveni domol şi parcă venea din altă lume. Şi chiar dacă ai fi dobândit ceva prin violenţă, cât de cumplită ar fi fost victoria! Renzo! Vrei să ai încredere în mine? Dar, ce zic eu? Să ai încredere într-un biet om, un biet călugăr, o biată făptură? Vrei să ai încredere în Dumnezeu?

— Da, părinte, fireşte! răspunse Renzo. El e cu adevărat Stăpânul cel bun.

— Ei bine, atunci făgăduieşte-mi că nu vei înfrunta, că nu vei provoca pe nimeni, că vei face cum voi hotărî eu.

— Făgăduiesc!

Lucia suspină adânc, ca şi cum s-ar fi simţit eliberată de-o mare grijă, iar Agnesa spuse:

— Foarte bine, fiule!

— Ascultaţi, copii, începu din nou călugărul Cristoforo, eu mă voi duce azi să vorbesc cu omul acela.

Dacă Dumnezeu îi va mişca inima, dând putere cuvintelor mele, cu atât mai bine, dacă nu tot Domnul ne va arăta o cale de scăpare. Între timp, voi staţi aici liniştiţi şi retraşi, feriţi-vă de flecăreli şi nu vă arătaţi de loc. Astă-seară sau mâine-dimineaţă, cel mai târziu, ne vom vedea din nou. Spunând acestea, fără a le îngădui să-i aducă proslăviri şi mulţumiri, plecă îndată.

Apucând-o spre mănăstire, ajunse la vreme ca să poată ţine isonul la slujba de la şase ceasuri[21], prinzi şi o porni din nou la drum, înspre vizuina fiarei pe care avea de gând să încerce a o îmblânzi.

Micul castel al lui *don* Rodrigo se înălţa singuratic, ca o fortăreaţă, pe culmea unuia dintre numeroasele dealuri care se înşiră de-a lungul coastei.

La această indicaţie autorul nostru anonim adăugă că localitatea (ar fi făcut mai bine să-i dea pur şi simplu numele) se afla mai sus de sătucul logodnicilor, la depărtare de aproape trei mile, şi la patru mile de mănăstire. La poalele dealului, în partea dinspre miazăzi şi pî, nă către lac, se aflau câteva căsuţe sărăcăcioase, în care locuiau vasalii lui *don* Rodrigo, care formau parcă minuscula capitală a micului său regat. Era destul să treci o dată pe aici ca să te lămureşti perfect asupra obiceiurilor şi firii locuitorilor săi. Dacă-ţi aruncai o privire în câteva din camerele de la catul de jos, ale căror uşi se aflau deschise, zăreai atârnate pe pereţi, de-a valma, puşti, trâmbiţe, sape, greble, pălării de paie, plase şi pungi cu praf de puşcă. Locuitorii acestor oase erau bărbaţi viguroşi şi posomorâţi, cu un ciuf mare lăsat pe frunte şi strâns într-un fel de reţea; bătrâni care, deşi îşi pierduseră colţii, păreau gata oricând să mârâie, la cea mai mică mişcare; femei cu trăsături bărbăteşti şi cu braţe vânjoase, cu care să însoţească şi să-şi întărească vorbele, dacă nu erau destul de convingătoare; până şi în înfăţişarea şi gesturile copiilor, care se jucau în drum, se

21 Orarul mînăstiresc prevede cîntarea rugăciunilor la anumite ore. Ceasurile şase ar corespunde amiezii.

simţea nu ştiu ce aer de provocare şi înfruntare.

Părintele Cristoforo străbătu cătunul, urcă o ulicioară în serpentină şi ajunse1 la un mic platou în faţa castelului. Poarta era închisă, semn că stăpânul se afla la masă şi nu voia să fie tulburat. Ferestrele rare şi mici care dădeau spre drum erau fercane cu obloane vechi şi părăginite, dar întărite pe dinăuntru cu gratii groase de fier, iar cele de la catul de jos erau aşezate atât de sus, încât abia un om căţărat pe umerii altuia ar fi putut ajunge la ele. O linişte adâncă domnea, şi trecătorul ar fi putut crede că este o casă părăsită dacă patru făpturi, două vii şi două moarte, aşezate simetric afară, nu ar fi vădit că e locuită. Aceste făpturi erau doi vulturi mari, cu aripile larg desfăcute, cu capul atârnând în jos, unul cu penele jumulite, pe jumătate mumificat de vreme, celălalt încă destul de bine păstrat şi împodobit cu pene, prinşi fiecare de câte un canat al porţii, şi doi „bravi”, întinşi pe cele două bănci aşezate în dreapta şi în stânga porţii, care stăteau de gardă, aşteptând să fie chemaţi şi ei să se înfrupte din resturile de la masa stăpânului.

Călugărul se opri, ca un om care are de gând să aştepte, dar unul dintre „bravi” se ridică şi-i spuse:

— Intraţi, părinte, intraţi. Aici capucinii nu sunt lăsaţi să aştepte; suntem prietenii mănăstirii şi chiar eu m-am adăpostit o dată acolo, în anumite clipe, când aerul de afară nu-mi era; prielnic şi când, dacă nu mi-aţi fi deschis poarta, ar fi fost vai şi amar de mine!…

Şi, în vreme ce spunea aceste vorbe, izbi de două ori cu ciocanul în poartă. La zgomotul acesta repetat, dinăuntru numaidecât se auzi lătrat de dulăi şi căţei, iar peste câteva clipe se ivi în uşă, mormăind, un slujitor bătrân, care, de cum îl văzu pe părintele Cristoforo, se înclină adânc, potoli câinii strigând şi dând din mâini, îl introduse pe preot într-o curte strâmtă şi închise uşa după el. Pe urmă îl duse într-o sală şi, privindu-l cu respectuoasă nedumerire, îl întrebă:

— Nu sunteţi dumneavoastră părintele Cristoforo

din Pescarenico?

— Întocmai.

— Sfinţia-voastră aici?

— După cum vezi, om bun.

— Aţi venit, desigur să faceţi vreun bine. Că binele, urmă el, mormăind printre dinţi şi luând-o iar înainte, se poate face oriunde…

După ce trecură prin alte două sau trei săli întunecate, ajunseră la uşa sălii de petreceri. De dincolo se auzeau, amestecate, zgomote de furculiţe, cuţite, pahare, farfurii, dar mai cu seamă glasuri neplăcute, ce strigau care de care mai tare, vrând parcă să se acopere unul pe altul. Călugărul vru să se retragă şi trebui să se lupte după uşă cu bătrânul slujitor ca să-l convingă să-l lase să aştepte într-un colţ până la sfârşitul mesei, când uşa se deschise pe neaşteptate. Un oarecare conte Attilio, care şedea la masă în faţa uşii (un văr al stăpânului casei, şi noi am mai pomenit despre el fără să-l numim), văzând capul ras şi veşmântul călugărului şi băgând de seamă intenţia plină de modestie a acestuia, strigă:

— Ehei, nu fugi, părinte, intră înăuntru!

Iar *don* Rodrigo, deşi nu ghici numaidecât scopul acestei vizite, bănui printr-un presentiment nelămurit că ar fi fost mai bine să fie scutit de ea. Dar, de vreme ce zăpăcitul de Attilio îl poftise astfel, nu se cădea ca el să se lase mai prejos şi zise, la rândul său:

— Intră, părinte, intră!

Părintele intră, înclinându-se către stăpânuloasei şi răspunzând cu amândouă mâinile salutului comesenilor.

De obicei ne place (deşi poate nu tuturor) să ne închipuim că în faţa unui ticălos omul cinstit stă cu fruntea sus, cu privirea hotărâtă, cu pieptul înainte şi cu vorbele pregătite pe buze, gata să le rostească. În realitate, însă, ca să poată lua această atitudine, se cer omului multe împrejurări, care se întâlnesc destul de rar laolaltă. De aceea, să nu vă miraţi că părintele

Cristoforo, cu tot curajul pe care i-l insufla conştiinţa sa curată, cu toată încrederea neclintită în dreptatea cauzei pe care venea s-o apere şi pătruns fiind de un amestec de dispreţ şi milă pentru *don* Rodrigo, stătea acum într-o atitudine de sfială şi de respect în faţa lui, care se afla în capul mesei, în propria lui casă, în propriul lui regat, înconjurat de prieteni, copleşit de laude şi de nenumăratele semne ale puterii sale, cu o înfăţişare în stare să îngheţe pe buzele oricui chiar şi o rugăminte, darmite un sfat, o admonestare sau o imputare.

La dreapta lui se afla acel conte Attilio, vărul său, şi dacă e să spunem adevărul, tovarăşul lui de desfrâu şi violenţe, venit de la Milano să petreacă vreo câteva zile cu el. La stânga, în celălalt capăt al mesei, stătea, într-o atitudine de mare respect, temperată totuşi de o anumită siguranţă şi aroganţă, seniorul *podestă*[22], cel care, în teorie, ar fi trebuit să facă dreptate lui Renzo Tramaglino şi să-l pună la punct pe *don* Rodrigo pentru cele arătate mai înainte. În faţa seniorului *podestă* se afla, în atitudinea celui mai adânc şi mai devotat respect, maestrul Sforărie, îmbrăcat cu o mantie neagră, cu nasul mai roşu ca de obicei, iar în faţa celor doi veri stăteau doi oaspeţi obscuri, despre care istoria noastră povesteşte doar că nu făceau nimic altceva decât să mănânce, să încuviinţeze din cap, să zâmbească şi să aprobe. orice spunea vreunul din comeseni, dacă nu cumva era contrazis de altcineva dintre cei de faţă.

— Un scaun pentru părintele! porunci *don* Rodrigo.

Un slujitor aduse un scaun, pe care părintele Cristoforo se aşează, cerând iertare seniorului pentru că venise la o oră atât de nepotrivită.

— Aş dori să vă vorbesc, cu voia dumneavoastră, între patru ochi, despre o chestiune importantă, adăugă apoi în şoaptă la urechea lui *don* Rodrigo.

— Bine, bine, vom vorbi, dar până atunci să se

---

22 Funcţie administrativă, echivalentă cu aceea de primar, care conferea şi împuterniciri judecătoreşti.

aducă părintelui de băut.

Călugărul nu vru să primească, dar *don* Rodrigo strigă, ridicându-se în mijlocul gălăgiei care reîncepuse:

— Nu, la dracu', n-o să-mi aduceţi asemenea jignire! Nimeni nu va putea spune vreodată că un capucin a plecat din casa mea fără să-mi fi gustat vinul, sau vreun creditor obraznic fără să simtă pe spinare *lemnul* pădurilor mele…

Cuvintele acestea fură primite cu un hohot general de râs şi întrerupseră o clipă discuţia foarte însufleţită dintre comeseni. Un slujitor aduse capucinului pe tavă o cană cu vin şi un pahar lunguleţ, în formă de caliciu, iar Cristoforo – nevrând să se împotrivească prea mult unei invitaţii atât de stăruitoare din partea omului. a cărui bunăvoinţă urmărea atât de mult s-o câştige – se hotărî să-şi toarne un pahar şi să soarbă domol vinul.

— Autoritatea lui Tasso nu poate justifica teza dumitale, prea respectabile *podestă*. Ea dovedeşte chiar contrariul! – urla contele Attilio, reîncepând discuţia – deoarece acest erudit, acest mare om, care cunoaşte pe degete toate regulile cavalereşti, a avut grijă ca trimisul lui Argante, înainte de a arunca provocarea împotriva cavalerilor creştini, să ceară mai întâi voie drept-credinciosului Godefroy de Bouillon[23].

— Dar acesta, răspunse urlând tot atât de tare seniorul *podestă*, nu e decât o umplutură, o simplă umplutură, un ornament poetic, ştiut fiind că pe baza dreptului ginţilor, *jure gentium*, orice sol este, prin însăşi natura sa, inviolabil; şi ca să nu căutăm prea departe, amintesc de proverbul: „Solul nu are vină". Iar proverbele, domnule conte, sunt înţelepciunea omenirii. Şi cum mesagerul nu spusese nimic în numele său, ci

---

23 Godefroy de Bouillon, duce al Lorenei (1061—1100), conducătorul primei cruciade şi cel dintîi rege al ierusalimului, eroul principal al poemului Ierusalimul liberat. Argante, personaj din poemul amintit, moare ucis într-un duel. Manzoni face aluzie la un fragment din poemul Ierusalimul liberat (Cîntul VI, 17).

prezentase doar provocarea în scris…

— Dar când veţi înţelege că acel mesager era un măgar îndrăzneţ, care nu cunoştea nici cele mai elementare…

— Cu permisiunea domniilor-voastre, întrerupse *don* Rodrigo, care n-ar fi vrut ca lucrurile să meargă prea departe, să-i cerem părerea şi părintelui Cristoforo şi să ne supunem hotărârii date de el.

— Bine, foarte bine, zise contele Attilio, căruia i se păru un lucru foarte hazliu ca o problemă cavalerească să fie judecată de un călugăr.

Seniorul *podestă*, mult mai înflăcărat, se domoli cu greu, făcând o strâmbătură, care părea că spune: „Eh, copilării!”

— Dar, după câte mi se pare c-am înţeles, spuse părintele, nu sunt lucruri la care m-aş pricepe.

— Ah, astea nu sunt decât scuze de-ale dumneavoastrăcălugării, spuse *don* Rodrigo, dar n-o să scăpaţi! Ei, haide, ştim destul de bine că n-aţi venit pe lume cu gluga în cap şi că aţi trăit şi în societate. Haide, haide, iată problema…

— Lucrurile. s-au petrecut astfel… începu să strige contele Attilio.

— Lasă-mă să vorbesc eu, vere, care sunt neutru! îi tăie vorba *don* Rodrigo. Iată despre ce-i vorba: Un cavaler spaniol trimite o provocare unui cavaler milanez; solul, negăsindu-l acasă pe cel provocat, lasă scrisoarea de provocare unui frate al cavalerului, care frate citeşte provocarea şi, drept răspuns, îl ciomăgeşte pe aducător. E vorba…

— Bună ciomăgeală! strigă contele Attilio. O adevărată inspiraţie!

— Pe dracu’! zise seniorul *podestă*. Să loveşti un sol! O persoană sacră! Spune, părinte, dacă acesta e un act cavaleresc!…

— Da, domnule, cavaleresc, strigă contele, şi să vă spun eu, care mă pricep în treburile cavalereşti! Ah!

dacă ar fi fost vorba de lovituri de pumn, ar fi fost altă treabă; dar bastonul nu murdăreşte mâinile nimănui. Ceea ce nu pricep, însă, e pentru ce preţuieşti atâta spinarea unui netrebnic…

— Cine ţi-a vorbit de spinare, domnule conte? Mă faci să spun prostii care nu mi-au trecut niciodată prin minte! Eu vorbesc de caracter, şi nicidecum de spinare. Vorbesc mai ales de dreptul ginţilor. Spune-mi, te rog, dacă solii pe care vechii romani îi trimiteau să declare război altor popoare cereau îngăduinţa de a-şi expune mesajul şi dacă se afla măcar un singur scriitor care să arate că un astfel.de trimis a fost vreodată ciomăgit.

— Ce legătură avem noi cu trimişii vechilor romani? Au fost nişte oameni care îşi îndeplineau bine însărcinările, dar în treburile astea erau tare înapoiaţi. După legile cavalerismului modern, însă, care e cel adevărat, spun şi susţin că un sol care îndrăzneşte să lase o provocare în mâinile unui cavaler, fără să-i fi cerut voie, e un îndrăzneţ, e violabil, foarte. violabil, vrednic de bătut, de bătut fără milă!

— Răspundeţi la următorul silogism…

— Nu vreau s-aud nimic!

— Dar ascultaţi-mă odată! Să loveşti un om dezarmat e un act nevrednic, *atqui* trimisul *de quo* nu era înarmat; *ergo*…[24]

— Domol, domol, senior *podestă*…

— Cum domol?

— Domol, vă spun; ce tot îndrugaţi? E un act nevrednic să loveşti cu spada, pe la spate, ori să-i trimiţi un glonte între umeri; şi, s-ar putea ivi şi cazuri din acestea… dar să rămânem la problema noastră. Sunt de acord că acestea, în general, pot fi numite acte nevrednice; dar să-i arzi câteva lovituri de baston unui ticălos! Frumos ar fi să-i spui mai dinainte: „Ia seama că te ating!”, cum i-ai spune unui om de lume: „În gardă!” Iar dumneata, preacinstite maestru, în loc să-mi

24 ...dar ...despre care (e vorba)... deci (lat.).

zâmbeşti, dându-mi de înţeles că eşti de părerea mea, de ce nu-mi susţii raţionamentul cu texte de lege, ca să mă ajuţi să-i conving pe acest senior?…

— Eu… răspunse încurcat avocatul, eu mă mulţumesc să ascult această convorbire; şi mulţumesc întâmplării care a prilejuit un război. atât de spiritual între domniile-voastre. Şi-apoi, n-am nicio cădere să dau vreo sentinţă: señoria-sa ilustrissimă a şi delegat un judecător… Părintele, aici de faţă…

— Ai dreptate, zise *don* Rodrigo, dar cum vrei să vorbească judecătorul când împricinaţii nu vor să tacă?

— Am amuţit, zise contele Attilio.

Seniorul *podestă* strânse buzele şi ridică mâna, în chip de resemnare.

— Ah! binecuvântat fie cerul! Acum e rândul dumitale, părinte, zise *don* Rodrigo, jumătate serios, jumătate în glumă.

— Mi-am cerut iertare mai dinainte şi v-am spus că nu mă pricep, răspunse călugărul Cristoforo, înapoind servitorului paharul.

— Slabe scuze, strigară cei doi veri, vrem sentinţa!

— Dacă-i aşa, reluă călugărul, umila mea părere ar fi să nu mai existe provocări, nici soli, nici ciomăgeli.

Comesenii se priviră unii pe alţii, cu nedumerire.

— Ah! Asta-i prea mult, zise contele Attilio. Mă ierţi, părinte, dar e prea mult. Se vede că nu cunoşti lumea.

— El? zise *don* Rodrigo. Atunci vă repet: o cunoaşte, vere, tot. atât de bine ca dumneata; nu-i> aşa, părinte? Spune, spune dacă n-ai avut şi dumneata aventurile dumitale?

În loc de răspuns la această binevoitoare întrebare, părintele îşi spuse în sinea lui, în taină: „Vrea să lovească în tine, dar aminteşte-ţi, frate, că n-ai venit aici pentru tine şi că nu-ţi pasă de tot ce te atinge”.

— Se poate, zise. vărul, dar părintele… cum se numeşte părintele?

— Părintele Cristoforo! răspunseră mai mulţi.

— Dar, părinte Cristoforo, preavenerabile părinte, cu astfel de sentinţe vreţi să daţi lumea peste cap? Fără provocări! Fără ciomăgeli! Adio, onoare! Impunitate pentru toţi nemernicii. Din fericire, această propunere e cu neputinţă de îndeplinit.

— Curaj, e rândul dumitale, maestre! strigă *don* Rodrigo care voia să facă o diversiune, ca, să împiedice cearta dintre primii împricinaţi. E rândul dumitale, maestre, care eşti omul cel mai potrivit să faci dreptate. Să vedem, în ce chip i-ai putea da dreptate părintelui Cristoforo?

— Într-adevăr, răspunse avocatul, ridicând furculiţa şi întorcându-se spre capucin, într-adevăr, nu înţeleg cum părintele Cristoforo, care e totodată un desăvârşit călugăr şi un om. de lume, nu s-a gândit că părerea sa, bună, foarte bună, foarte potrivită în amvon, cu respect fie zis, nu preţuieşte nimic într-o dispută cavalerească. Dar părintele ştie mai bine decât bine că fiecare lucru. e bun la locul său; şi eu cred că de data asta a vrut să scape de încurcătură printr-o glumă.

Ce s-ar fi putut răspunde la o asemenea judecată, ieşită dintr-o înţelepciune atât de veche şi mereu nouă? Nimic. Şi aşa a făcut şi călugărul nostru.

Dar *don* Rodrigo, ca să pună capăt acestei probleme, schimbă vorba:

— Aha! strigă el, bine că mi-am adus aminte: am auzit că la Milano se vorbeşte de o împăcare.

Cititorul ştie că în anul acela se dădea lupta pentru succesiunea ducatului de Mantua 1, intrat – după moartea lui Vincenzo Gonzaga, care nu avea moştenitor – în stăpânirea ducelui de Nevers, ruda sa cea mai apropiată. Ludovic al XIII-lea, sau, mai bine zis, cardinalul Richelieu, îl susţinea pe acest principe, care era de naţionalitate franceză şi favoritul lor, în timp ce Filip al IV-lea, sau, mai bine zis, contele de Olivares[25],

25 Gaspar Guzman, conte de Olivares şi duce de San Lucar (1587—

numit şi contele-duce, nu-l doreau câtuşi de puţin din aceleaşi motive; şi-i declarară război. Întrucât acest ducat era o feudă a imperiului, celor două părţi se foloseau de tot felul de intrigi, de cereri şi ameninţări pe lângă împăratul Ferdinand al II-lea[26]: prima, ca să-i fie acordată investitura[27] noului duce; cealaltă, ca să-i fie refuzată, şi chiar mai mult, să i se dea ajutor să-l alunge din ţinut.

— Îmi vine a crede că lucrurile s-ar putea rezolva, zise contele Ăttilio. Am anumite indicii…

— Nu, domnule conte, să nu crezi asta, întrerupse seniorul *podestă*. Din colţişorul meu mai aflu şi eu câte ceva, fiindcă seniorul castelan spaniol, care prin bunătatea sa îmi arată simpatie şi care fiind fiul unuia dintre favoriţii contelui-duce, este la curent cu tot ce se petrece…

— Îţi spun eu, care stau zilnic de vorbă în Milano" cu oameni mult mai de seamă; şi ştiu dintr-un loc sigur că papa 1, doritor cum este de pace, a făcut propuneri…

— Aşa trebuie să fie… Lucrurile sunt în ordine. Sanctitatea-sa îşi face datoria: un papă trebuie să facă pace între principii creştini. Dar contele-duce are politica lui, şi…

— Şi, şi, şi… Ştii dumneata, seniore, care este gândul împăratului în această clipă? Crezi că nu-i decât Mantua pe lume? Lucrurile la care trebuie să se gândească sunt multe, dragul meu. Ştii dumneata, de pildă, în ce măsură se poate încrede în principele său de Valdistano sau de Vallistai[28], ori cum i-o mai fi spunând?

1645), prim-ministru al regelui Filip al VI-lea, exercita, ca şi Richeliu, o influenţă covîrşitoare asupra monarhului său şi asupra întregii politici a ţării.

26 Ferdinand dl II-lea de Habsburg, împărat al Germaniei între anii 1619—1637.

27 Act de împroprietărire a unui vasal de către suzeranul său.

28 In Italia secolului al XVIII-lea numele străine erau adaptate, în mod arbitrar, la fonetismul italian sau la cel spaniol de către hispanofili. Astfel, podestă, hispanofil fervent, va adopta pronunţia

… Şi dacă…

— Adevăratul său nume, în limba germană, îl întrerupse iarăşi seniorul *podestă*, e Wallenstein[29], cum l-am auzit rostit adesea de castelanul nostru spaniol. Dar puteţi fi liniştit, căci…

— Mă-nveţi pe mine? reluă contele; dar *don* Rodrigo îi făcu semn cu ochiul, arătându-i astfel că-l roagă să înceteze cu contrazicerile. Contele tăcu, iar seniorul *podestă*, ca o corabie despotmolită, îşi urmă cu toate pânzele sus cursul elocinţei sale.

— Wallenstein nu mă nelinişteşte, deoarece conteleduce are ochiul ager şi nu-i scapă nimic, iar dacă Wallenstein ar vrea s-o ia razna, va şti să-l aducă pe calea cea dreaptă fie cu binele, fie cu răul. Nu-i scapă nimic din vedere, cum vă spun, are braţul lung, şi dacă îşi bagă în cap – cum şi-a băgat, şi pe bună dreptate, ca om politic de seamă ce este – că seniorul duce de Nivers n-o să prindă rădăcini în Mantua, se niorul duce de Nivers nu le va prinde, şi seniorul cardinal de Riciliu se va strădui zadarnic. Mă face să râd acel cardinal care vrea să se ia la luptă cu un conte-duce, cu un Olivares! Vă spun drept, aş vrea să mă nasc din, nou peste două sute de ani, să aud ce vor spune urmaşii de această pretenţie Caraghioasă! Nu e de ajuns invidia, trebuie să ai şi cap; şi capete ca al contelui-duce nu există decât unul pe lume! Contele-duce, domnii mei, urmă seniorul *podestă*, cu vântul încă în pupă şi uimit el însuşi că nu întâlneşte nicio stavilă, contele-duce, cu respect fie zis, e o vulpe bătrână, care ar face pe orişicine să-i piardă urma; şi când dă impresia că ocheşte la dreapta, poţi fi sigur că loveşte în stânga; de aceea nimeni nu se poate lăuda că-i cunoaşte planurile, chiar şi cei ce le execută;

---

spaniolă şi pentru celelalte nume (Richelieu şi Nevers), cum se vede în paginile ce urmează.

29 Este vorba de vestitul conducător de oşti al imperiului german Albrecht Wallenstein (1583—1634), asasinat din ordinul împăratului Ferdinand al II-lea.

chiar şi cei care transcriu poruncile nu înţeleg nimic nici ei. Vă vorbesc în oarecare cunoştinţă de cauză, fiindcă vrednicul senior castelan binevoieşte să stea de vorbă cu mine, cu mare încredere. Dimpotrivă, contele-duce ştie amănunţit tot ce fierbe în oalele celorlalte curţi, aşa că marii politicieni (printre care sunt mulţi foarte dibaci, nu se poate nega!) abia au combinat un plan, contele-duce cu mintea lui ageră, cu mijloacele lui ascunse, cu iţele sale întinse pretutindeni l-a şi ghicit. Acel biet om, cardinalul Riciliu, încearcă ici, miroase dincolo, asudă, se zbuciumă zadarnic, şi la urmă?... Când se crede c-a dat o lovitură, se trezeşte cu o contralovitură, care-l izbeşte, din partea contelui-duce...

Dumnezeu ştie când ar mai fi ajuns la ţărm seniorul *podestă*, dar *don* Rodrigo, stimulat de strâmbăturile vărului său, se întoarse pe neaşteptate spre un slujitor şi, ca şi cum i-ar fi venit dintr-odată o inspiraţie, îi făcu semn să aducă a anumită garafă.

— Seniore vorbitor şi seniorii mei, zise el, în sănătatea contelui-duce! După ce beţi, să-mi spuneţi dacă vinul e vrednic de acest personaj.

Seniorul *podestă* răspunse cu o închinăciune, în care se vădea un sentiment de adâncă recunoştinţă, fiindcă tot ce se făcea sau se spunea în cinstea contelui-duce i se părea în parte destinat şi lui.

— Trăiască o mie de ani *don* Gasparo Guzman, conte de Olivares, duce de San Lucar, mare *privato* al regelui Filip cel Mare, stăpânul nostru! exclamă el ridicând paharul.

Privato, pentru cine nu ştie, era cuvântul folosit în acele vremuri ca să desemneze favoritul unui principe.

— Trăiască o mie de ani! răspunseră toţi.

— Turnaţi-i părintelui, zise *don* Rodrigo.

— Mă iertaţi, se împotrivi părintele, dar am mai făcut o dată păcatul ăsta, şi n-aş mai putea...

— Cum? zise *don* Rodrigo. Se închină în cinstea contelui-duce. Vrei oare să ne faci să credem că eşti de

partea navarezilor? (Aşa li se spunea atunci, în batjocură, francezilor, din pricină că principii de Navara, începuseră, de la Henrio al IV-lea, să domnească asupra lor.)

În faţa acestei stăruinţe, călugărul trebui să bea.

Toţi mesenii izbucniră în exclamaţii şi în laude aduse vinului, în afară de avocat, care, cu capul ridicat, cu privirile aţintite departe şi cu buzele strânse, spunea mult mai mult decât ar fi putut s-o facă prin cuvinte.

— Hei! ce zici, avocate? întrebă *don* Rodrigo.

Scoţând din pahar un nas mai roşu şi mai lucios decât vinul, avocatul răspunse, apăsând cu emfază pe fiecare silabă:

— Zic, afirm şi constat că e un Olivares al vinurilor! *Censui, et în cam ivi sententiam 1*, că o astfel de licoare nu se găseşte în toate cele douăzeci şi două de state ale regelui nostru, pe care Dumnezeu să-l ocrotească! Declar şi hotărăsc că ospeţele ilustrissimului senior *don* Rodrigo între» ospeţele lui Eliogabalus 2, că foametea e surghiu

1 SOGO – tesc, şi susţin această părere… (lat.).

3 împărat roman (204 – 222), celebru pentru ospeţele şi orgiile sale.

nită şi îndepărtată în veci din acest palat, unde sălăşluieşte şi domneşte măreţia!

— Bine zis, bine învârtit! strigară într-un glas comesenii, dar cuvântul „foametea”, pe care avocatul îl spusese* la întâmplare, aminti tuturor acest trist subiect, şi toţi începură să vorbească despre aceasta. Toţi erau de aceeaşi părere, cel puţin asupra problemei principale, şi astfel hărmălaia deveni poate şi mai mare decât dacă părerile ar fi fost deosebite. Toţi vorbeau deodată.

— Nu foametea e de vină, spunea unul, ci acaparatorii!

— Şi brutarii, care ascund grâul, spunea altul. Ar trebui spânzuraţi!

— Chiar aşa, să-i spânzure fără milă!

— Cu procese în regulă! strigă seniorul *podestă*.

— Ce procese?! strigă şi mai tare contele Attilio. Justiţie sumară. Prinzi trei, sau patru, sau cinci, sau şase, care, prin glasul poporului, sunt arătaţi ca cei mai bogaţi, cei mai câinoşi, şi-i spânzuri.

— Să fie date pilde! Pilde! Fără pilde nu se poate face nimic!

— Să-i spânzure! Să-i spânzure! şi o să răsară grâu din toate părţile!

Acela care, trecând printr-un bâlci, a fost silit s-asculte larma unei trupe de artişti ambulanţi, când între un cântec şi altul fiecare îşi acordă instrumentul, făcându-l să sune cât mai tare spre a-l auzi cât mai bine în mijlocul zgomotului făcut de ceilalţi, îşi închipuie cam cum era concertul mesenilor, dacă-l putem numi astfel. Între timp, se bea din vinul acela grozav, şi laudele aduse, pe bună dreptate, vinului, se amestecau păreri de jurisprudenţă economică; astfel că vorbele care răsunau mai tare şi mai adesea erau: „Ambrozie”[30] şi: „Să-i spânzure!”

Între timp, *don* Rodrigo arunca din când în când o privire pe furiş singurului comesean ce stătea tăcut, şi mereu mut, fără să dea semne de nerăbdare, sau de grabă, fără să facă vreo mişcare ce ar fi putut aminti că aştepta ceva, dar şi fără să aibă aerul că ar primi să plece înainte de a fi ascultat.

Don Rodrigo l-ar fi trimis bucuros la plimbare şi s-ar fi lipsit de convorbire, dar să alungi un capucin fără să-i fi ascultat păsul nu era un lucru potrivit cu politica sa.

Aşadar, neputând înlătura această plictiseală, se hotărî să o înfrunte repede şi să scape: se ridică de la masip şi, odată cu el, întreaga societate de burtoşi, fără ca gălăgia să înceteze. Cerând apoi îngăduinţa oaspeţilor, se apropie solemn de călugărul ce se ridicase odată cu ceilalţi şi-i zise:

— Sunt la dispoziţia dumneavoastră, părinte, şi-l

30 Pentru a indica excelenta calitate a vinului băut.

pofti într-o altă sală.

CAPITOLUL VI

— Cu ce vă pot fi de folos? întrebă *don* Rodrigo, proţăpindu-se în mijlocul sălii.

Vorbele erau acestea, dar, după felul cum fuseseră rostite, însemnau cam: „Bagă de seamă în faţa cui te afli, cumpăneşte-ţi cuvintele şi fii scurt!”

Nu exista mijloc mai sigur şi mai grabnic pentru a-i da curaj părintelui Cristoforo, decât să-i vorbeşti cu un ton arogant. El, care stătea sfios, căutându-şi cuvintele şi trecându-şi printre degete boabele mătănilor ce-i atârnau de brâu, ca şi cum nădăjduia să găsească în vreuna din ele cuvintele cu care să înceapă, simţi dintr-odată în faţa acestei atitudini a lui *don* Rodrigo că-i vin pe buze mai multe cuvinte decât ar fi avut nevoie. Dar gândindu-se cât de important era să nu-şi încurce treburile, sau, mai bine zis, treburile altora, se grăbi să tempereze frazele ce-i treceau prin minte şi zise cu umilinţă reţinută:

— Vin pentru a vă îndemna să faceţi cuiva dreptate şi să vă cer o milostenie. Anumiţi oameni ticăloşi s-au folosit de numele senioriei-voastre ilustrissime şi au speriat un biet preot, ca să-l împiedice să-şi îndeplinească datoria, şi prin asta să asuprească doi nevinovaţi. Înălţimea Voastră poate cu o vorbă să-i dojenească pe vinovaţi, să îndrepte răul şi să-i smulgă din amărăciune pe cei cărora li s-a făcut o atât de crudă nedreptate. Vă stă în putere, şi putând s-o faceţi… ştiţi, conştiinţa, onoarea…

— Îmi veţi vorbi de conştiinţă, părinte, când voi veni să mă spovedesc la dumneavoastră. În ceea ce priveşte onoarea mea, aflaţi că eu mi-o apăr, şi numai eu, şi că pe cel ce îndrăzneşte să împartă cu mine această grijă îl socotesc un îndrăzneţ care îmi aduce ocară!

Călugărul Cristoforo, înţelegând din aceste cuvinte că seniorul doreşte să răstălmăcească vorbele şi să schimbe discuţia în ceartă, ca să nu-i îngăduie să-l

încolţească, îşi propuse să fie şi mai răbdător, hotărî să îndure orice vorbă urâtă i-ar arunca celălalt şi răspunse repede, cu glas supus:

— Dacă am spus vreun cuvânt care v-a supărat, a fost desigur, împotriva intenţiei mele. Şi dacă nu ştiu să vorbese cum se cuvine, certaţi-mă şi îndreptaţi-mă, dar binevoiţi să mă ascultaţi. În numele lui Dumnezeu, al acelui Dumnezeu înaintea căruia ne vom înfăţişa cu toţii… şi, rostind acestea, puse înaintea ochilor încruntatului său ascultător capul de mort cioplit în lemn, care atârna de şirul mătăniilor, nu vă îndărătniciţi a nesocoti dreptatea oamenlor săraci, o dreptate atât de uşor de făcut. Gândiţi-vă că Dumnezeu are mereu ochii aţintiţi asupra lor şi că strigătele şi gemetele lor sunt ascultate acolo sus. Nevinovăţia e puternică la…

— Ei, părinte! îl întrerupse brusc *don* Rodrigo. Respectul ce-l port veşmântului domniei-tale e mare; dar dacă ar fi cineva care să mă poată face să-l uit mai repede, ar fi tocmai să-l văd îmbrăcat de cineva care îndrăzneşte să vină să facă pe iscoada în casa mea!

Cuvintele acestea făcură să se aprindă obrajii călugărului; totuşi, cu aerul unui om care înghite o băutură foarte amară, urmă:

— După câte nădăjduiesc, nu credeţi că mi s-ar cuveni un astfel de epitet, iar în inima dumneavoastră simţiţi că fapta pe care o fac acum nu e nici josnică, nici de dispreţuit. Ascultaţi-mă, *don* Rodrigo, şi dea Domnul să nu vină ziua în care să vă căiţi că nu m-aţi ascultat. Nu încercaţi să vă faceţi o astfel de glorie, *don* Rodrigo, căci gloria în faţa oamenilor e zadarnică! Adevărata glorie înaintea lui Dumnezeu se capătă! Aveţi multă putere aici, pe pământ, dar…

— Ştii oare, spuse *don* Rodrigo, întrerupându-l cu dispreţ, dar nu fără să simtă un fel de tremur, ştii oare că, atunci când îmi vine să ascult o predică, pot foarte bine să mă duc la biserică, aşa cum fac şi ceilalţi 9 Dar în casa mea?… Hm! Şi continuă, cu un zâmbet silit, de

dispreţ: Mă preţuieşti mai mult decât merit, părinte! Predicatorul în casa mea! Numai principii sunt onoraţi astfel…

— Dumnezeul care cere socoteală principilor de cuvintele pe care le fac auzite în palatele lor e acelaşi Dumnezeu care în această clipă vă dă un semn din marea lui milă, trimiţând pe un sol al său, nevrednic şi ticălos, dar totuşi un sol al său, să vă roage pentru o nevinovată…

— La urma urnei, părinte, zise *don* Rodrigo, făcând o mişcare ca pentru a pleca, nu ştiu ce vrei să spui, nu înţeleg altceva decât că trebuie să fie undeva o fată care-ţi e foarte dragă. Aşa că du-te şi te mărturiseşte cui îţi place, dar nu-ţi lua libertatea de-a plictisi prea mult pe un gentilom.

La mişcarea lui *don* Rodrigo, călugărul nostru i se aşează în faţă, dar cu mult respect, şi, ridicând mâinile, ca şi cum ar fi vrut să-l roage şi să-l reţină în acelaşi timp, răspunse:

— Mi-e foarte dragă, e adevărat, dar nu mai mult decât dumneavoastră. Sunteţi două suflete care mă interesează mai mult decât sângele meu. Eu, seniore, nu pot face altceva pentru dumneavoastră decât să mă rog Domnului, dar o voi face din toată inima. Nu spuneţi nu! Nu lăsaţi în nelinişte şi teamă o fată nevinovată. Un cuvânt al dumneavoastră poate face totul.

— Ei bine, zise *don* Rodrigo, deoarece crezi că eu pot face atât de mult pentru această persoană şi deoarece această fiinţă te interesează atât…

— Ei bine? întrebă neliniştit părintele Cristoforo căruia tonul şi înfăţişarea lui *don* Rodrigo nu-i îngăduiau să se încreadă în speranţa ce păreau s-o îngăduie cuvintele acestea.

— Ei bine, povăţuieşte-o să vină aici şi să se pună sub ocrotirea mea. Nu-i va mai lipsi nimic şi nimeni nu va îndrăzni s-o tulbure, pe cuvântul meu de gentilom!

La o astfel de propunere, indignarea călugărului,

reţinută cu greu până atunci, izbucni. Grija şi răbdarea pe care şi le propusese se risipiră; omul de odinioară se alătură celui ce era acum şi, în asemenea împrejurări părintele Cristoforo făcea cât doi.

— Ocrotirea dumitale?! exclamă el, făcând doi paşi îndărăt, proptindu-se cu mândrie pe piciorul drept, punând mâna dreaptă în şold, ridicând stânga cu arătătorul îndreptat spre *don* Rodrigo şi ţintindu-l cu privirea scânteietoare. Ocrotirea dumitale? E mai bine că mi-ai vorbit astfel, că mi-ai făcut mie o astfel de propunere. Ai întrecut măsura şi nu mai am a mă teme de domnia-ta!

— Aşa vorbeşti cu mine, călugăre?…

— Vorbesc cum se vorbeşte cu cel părăsit de Dumnezeu şi care nu mai poate înspăimânta pe nimeni. Ocrotirea domniei-tale? Hm! Ştiam că acea nevinovată e sub ocrotirea Domnului; dar domnia-ta m-ai făcut să mă încredinţez acum de acest lucru cu toată tăria, încât nu mai e nevoie să mă feresc a vorbi de ea. E vorba de Lucia. Iată, îi rostesc numele cu fruntea sus, cu privirea neşovăielnică.

— Cum?! În casa mea?!…

— Mi-e milă de această casă; blestemul cerului este deasupra ei. Crezi oare că dreptatea lui Dumnezeu se va poticni de câteva pietre şi de câţiva tâlhari? Crezi că Dumnezeu a făcut o fiinţă după chipul şi asemănarea sa ca să-ţi îngăduie dumitale plăcerea de a o chinui? Ai socotit că Dumnezeu nu va şti s-o apere? Ai dispreţuit înştiinţarea pe care ţi-a trimis-o! Ţi-ai rostit singur sentinţa. Inima faraonului[31] era tot atât de împietrită ca a dumitale, şi Dumnezeu a ştiut s-o sfarme. Lucia e apărată de ticăloşia dumitale, să ştii asta de la mine, un biet călugăr; iar în ceea ce te priveşte, ascultă cu luare-aminte ceea ce-ţi prezic: va veni o zi în care…

Don Rodrigo stătuse până atunci între furie şi uimire, uluit, negăsindu-şi cuvintele, dar când auzi că la

31 Aluzie la persecutarea evreilor în Egipt.

toate acestea se mai adăuga şi ameninţarea unei prevestiri, pe lângă furie, fu cuprins şi de-o îndepărtată şi tainică spaimă.

Apucă cu iuţeală mâna aceea ameninţătoare şi, ridicând glasul, ca să acopere cuvintele nefastului proroc, strigă:

— Piei din faţa ochilor mei îndrăzneţ nemernic, ticălos în haine călugăreşti!

Cuvintele acestea atât de hotărâte îl liniştiră într-o clipă pe părintele Cristoforo. Ideea de batjocură şi de ticăloşie se ivise în mintea călugărului de mult şi strâns legată cu ideea de suferinţă şi de tăcere, aşa că i, njuria seniorului îi stinse din suflet orice urmă de mânie şi de înflăcărare, lăsând doar hotărârea de-a asculta liniştit ceea ce i-ar fi plăcut lui *don* Rodrigo să adauge.

Astfel că, retrăgându-şi încetişor mina din ghearele gentilomului, înclină capul şi rămase nemişcat, aşa cum la încetarea vântului, în toiul vijeliei, stejarul bătrân îşi strânge ramurile şi primeşte grindina pe care i-o trimite cerul.

— Parvenit nemernic! urmă *don* Rodrigo. Te porţi ca un om de rând! Dar mulţumeşte veşmântului care acoperă umerii tăi de ticălos şi te apără de mângâierile ce se cuvin, celor de teapa ta ca să înveţe cum să vorbească! Ieşi pe picioarele tale deocamdată, şi.pe urmă vom mai vedea noi!

Zicând acestea, îi arătă cu un gest de poruncă dispreţuitoare o uşă, ce se afla în faţa celei prin care intraseră; părintele Cristoforo ieşi cu capul plecat, lăsându-l pe *don* Rodrigo să măsoare cu paşi furioşi câmpul de bătaie.

După ce trase uşa în urma lui, călugărul văzu în cealaltă cameră, unde intrase, un om care se strecura încetişor, lipindu-se de zid, ca şi cum s-ar fi temut să nu fie zărit, şi recunoscu pe bătrânul servitor care-l întâmpinase la venire. Omul slujea casa aceea de aproape patruzeci de ani, adică înainte de a se naşte *don*

Rodrigo; intrase în slujba tatălui acestuia, care fusese cu totul alt fel de om. La moartea bătrânului, noul stăpân îi gonise pe toţi servitorii vechi şi angajase servitori noi, dar pe el îl oprise, totuşi, nu numai fiindcă era bătrân, ci şi pentru că, deşi era om cinstit şi avea o fire cu totul deosebită de a lui, răscumpăra aceste vini prin două însuşiri: o înaltă idee despre cinstea casei şi o cunoaştere adâncă a etichetei, ale cărei vechi tradiţii şi minuţioase particularităţi le ştia că nimeni altul.

În prezenţa stăpânului, bietul bătrân n-ar fi îndrăznit niciodată să-şi dea în vileag, şi cu atât mai puţin să-şi exprime, dezaprobarea faţă de tot ceea ce vedea zilnic. Abia dacă scotea câte o exclamaţie sau scăpa, printre dinţi, câte o dojană faţă de tovarăşii săi, care râdaau de el şi cărora le făcea plăcere uneori să-l aţâţe, ca să-l facă să spună mai mult decât ar fi vrut şi să-l audă lăudând felul cum se trăia odinioară în acea casă. Cârtelile sale nu ajungeau la urechile stăpânului decât însoţite de poXestirea hazului pe care-l iscau, astfel că deveneau şi pentru *don* Rodrigo un subiect de glumă, fără vrăjmăşie. Dar, cu toate acestea, în zilele de primire a oaspeţilor, bătrânul devenea un personaj serios şi important.

Părintele Cristoforo îl privi în tăcere, îl salută şi merse mai departe, dar bătrânul se apropie în taină, puse un deget pe buze, cu acelaşi deget, făcu un semn, poftindu-l să-l urmeze într-o săliţă întunecoasă. Ajunşi acolo, îi zise în şoaptă:

— Părinte, am auzit tot şi trebuie să vă vorbesc.

— Spune repede, om bun.

— Nu aici, că-i vai de mine dacă bagă de seamă stăpânul… Ştiu multe lucruri şi o să încerc să trec mâine pe la mănăstire.

— Se plănuieşte ceva?

— Ceva pluteşte în aer, după câte am priceput. O să stau la pândă, şi o să descopăr totul. Bizuiţi-vă pe mine. Mi se! ntimplă să văd şi să aud multe lucruri… lucruri

îngrozitoare! Slujesc într-o casă!... Dar aş vrea. să-mi mântui sufletul...

— Dumnezeu să te binecuvânteze! şi, rostind încetişor aceste cuvinte, călugărul puse mâna pe capul slujitorului, oare, deşi mai bătrî, n decât el, se aplecă plin de smerenie, ca un copil. Dumnezeu te va răsplăti, frate, urmă călugărul, vino mâine, negreşit.

— Voi veni, răspunse slujitorul, dar plecaţi cât mai repede şi... în numele cerului... să nu vorbiţi despre mine.

Spunând aceste cuvinte şi privind în jur, ieşi pe cealaltă uşă a încăperii, trecu într-o sală care dădea în curte şi, văzând drumul liber, îl chemă după el şi pe bunul părinte, a cărui expresie răspunse celor din urmă cuvinte mai bine decât ar fi făcut-o orice vorbă. Slujitorul îi arătă ieşirea, şi călugărul, fără să mai spună ceva, ieşi.

Făcuse bine omul acesta că stătuse să asculte la uşa stăpânului? Şi fratele Cristoforo făcea bine oare că-l lăuda?

După regulile cele mai obişnuite şi mai indiscutabile, era urât ce făcuse; dar cazul nu putea fi cumva considerat ca o excepţie? Căci nu sunt şi excepţii de la regulile cele mai generale şi mai indiscutabile? Toate acestea sunt probleme importante, pe care cititorul le va rezolva singur dacă-l interesează. Noi n-avem de gând să le judecăm; ne mulţumim că avem ce povesti.

O dată ajuns afară şi după ce întoarse spatele acelei case, fratele Cristoforo răsuflă uşurat şi-o porni pe drum în jos, grăbit, cu obrajii în flăcări şi tulburat, cum poate oricine bănui, atât din pricina celor auzite, cât şi din pricina celor spuse.

Propunerea neaşteptată a bătrânului era o mare uşurare pentru el. I se păru că cerul îi da astfel un semn al ocrotirii sale. „Iată un fir călăuzitor, un fir pe care providenţa mi-l pune în mână. Şi tocmai aici, în această casă! Fără să fi visat măcar să-l caut!”

Tot chibzuind astfel, ridică ochii spre apus, văzu soarele la asfinţit gata să dispară după culmea munţilor şi se gândi că ziua era spre sfârşite. Atunci, cu toate că-şi simţea mădularele obosite şi slăbite de nenumăratele încercări din ziua aceea, iuţi şi mai mult pasul, ca să poată duce şura, aşa tulbure cum era, celor p care-i ocrotea şi să ajungă la mănăstire înainte de a se înnopta, fiindcă aceasta era una din regulile cele mai precise şi păstrate cu stricteţe de legea capucinilor.

În acest timp, în căsuţa Luciei se puneau la cale şi se discutau planuri despre care se cuvine să-l lămurim pe cititor. După plecarea călugărului, cei trei oameni rămăseseră câtva timp în tăcere, Lucia pregătind cu tristeţe cina, Renzo vrând să plece, ca să n-o mai vadă pe fată atât de îndurerată, dar neîndurându-se să se despartă de ea, şi Agnesa foarte preocupată în aparenţă de vârtelniţa la care lucra. De fapt ea urzea un plan, şi când îi păru gata, întrerupse tăcerea cu aceste vorbe:

— Ascultaţi, copii! Dacă aveţi destul curaj şi îndemânare şi dacă aveţi încredere în mama voastră (la cuvântul „voastră” Lucia tresări), eu sunt gata să vă scot din încurcătura asta mai bine şi poate mai repede decât părintele Cristoforo, cu toate că ştie oricine ce om minunat e.

Lucia se opri şi o privi pe bătrână cu o expresie în care se vedea mai mult uimirea decât încrederea într-o făgăduială atât de minunată, iar Renzo zise numaidecât:

— Curaj? Îndemânare? Spune ce s-ar putea face?

— Nu-i aşa, urmă Agnesa, că dacă aţi fi fost căsătoriţi, lucrurile ar fi stat ceva mai bine şi am fi ieşit mai repede din încurcătură?

— Fără îndoială! zise Renzo. Dacă am fi fost căsătoriţi, ne puteam duce oriunde. La doi paşi de aici, în ţinutul Bergamului, lucrătorii din branşa mătăsii sunt primiţi cu braţele deschise. Ştiţi bine că vărul meu, Bartolo, m-a chemat de atâtea ori, spunând că voi face avere acolo, cum a făcut şi el; iar dacă nu l-am ascultat, e

pentru că… ce să mai ascund… pentru că inima mi-era aici. O dată căsătoriţi, ne-am duce împreună, acolo, am întemeia un cămin şi am trăi în pace, departe de tâlharul ăsta şi de prilejul de-a face vreo prostie. Nu-i aşa, Lucia?

— Da, răspunse Lucia, dar cum să facem?

— Aşa cum spuneam, reluă Agnesa, dacă avem curaj şi îndemânare, lucrul e uşor.

— Uşor! ziseră în acelaşi timp amândoi tinerii, pentru care în chip ciudat lucrul devenise dureros de greu.

— Uşor, uşor, când ştii cum să faci. Uite, ascultaţi la mine, voi căuta să fiu cât mai limpede. Am auzit de la oameni care se pricep (şi am văzut chiar şi eu un caz) că pentru a încheia o căsătorie e nevoie de un preot, dar nu e neapărată nevoie ca el să încuviinţeze, ci numai să fie de faţă.

— Şi cum s-ar putea face asta? întrebă Renzo.

— Ascultaţi şi veţi vedea. E nevoie să aveţi doi martori pricepuţi şi înţeleşi între ei. Ne vom duce la preot; totul e să-l luăm pe neaşteptate, ca să n-aibă timp să ne scape din mână. Bărbatul zice: „Părinte, aceasta e nevasta mea”; femeia zice: „Părinte, acesta e bărbatul meu”. E nevoie doar ca aceste vorbe să le audă preotul şi martorii, şi gata, căsătoria s-a încheiat, tot aşa de sfântă ca şi cum ar fi făcută de papa. După ce s-au rostit aceste cuvinte, preotul n-are decât să ţipe, să se frământe, să facă şi pe dracu’! Totul e de prisos; sunteţi bărbat şi nevastă!

— Să fie cu putinţă? strigă Lucia.

— Cum adică, zise Agnesa, crezi oare că în cei treizeci de ani pe care i-am trăit pe lume înainte de-a vă fi născut voi, n-am învăţat nimic? Lucrul e aşa cum vă spun, şi una dintre prietenele mele, care voia să ia pe un tânăr împotriva voinţei părinţilor săi, făcând aşa, şi-a văzut visul cu ochii. Preotul, care bănuia el ceva, sta la pândă, dar cei doi diavoli se descurcară atât de bine, că-l surprinseră tocmai la timp, spuseră cuvintele rituale şi

fură bărbat şi nevastă… cu toate că biata fată s-a căit amar după trei zile.

Agnesa spunea adevărul şi în ce priveşte posibilităţile de-a reuşi, şi în ce priveşte pe cele de-a nu reuşi, fiindcă la astfel de mijloace recurgeau doar cei ce întâmpinaseră greutăţi sau piedici pe calea obişnuită, iar preoţii aveau grijă să se ferească de asemenea căsătorii forţate, şi dacă unul dintre ei se pomenea surprins de o astfel de pereche, însoţită de martori, făcea tot ce-i era cu putinţă să scape, ca şi Proteu de cei care voiau să-l facă a proroci fără voie.

— Oh, Lucia, dacă ar fi adevărat! zise Renzo, privind-o pe fată cu o expresie rugătoare.

— Cum dacă ar fi adevărat?! strigă Agnesa. Crezi că spun prăpăstii? Eu mă chinuiesc pentru voi, şi voi nu mă credeţi! Bine, atunci scăpaţi din încurcătură cum puteţi, eu mă spăl pe mâini.

— Ah, nu, nu ne părăsi, zise Renzo. Vorbeam aşa pentru că lucrul mi se pare prea frumos. Aşa să fie, cum zici dumneata; te preţuiesc ca şi cum ai fi chiar maică-mea.

Aceste cuvinte potoliră uşoara supărare a Agnesei, şi o făcu să uite ameninţarea care, de fapt, nu fusese serioasă.

— Dar cum se poate, mamă? întrebă Lucia, cu aerul ei plin de supunere. Cum se face că acest lucru nu i-a trecut prin minte părintelui Cristoforo?

— Părintelui? răspunse Agnesa. Credeţi că nu i-a trecut prin minte? Ba da. Dar n-o fi vrut să vorbească despre asta.

— De ce? întrebară în acelaşi timp cei doi tineri.

— Pentru că… pentru că, dacă vreţi să ştiţi, călugării spun că asta nu e o faptă cuviincioasă.

— Cum se poate să nu fie cuviincioasă, şi totuşi odată îndeplinită, să fie socotită bine făcută? întrebă Renzo.

— Ce vrei să-ţi spun? răspunse Agnesa. Legea au

făcut-o ei, cum le-a plăcut, iar noi, sărmanii, nu putem înţelege totul. Şi pe urmă sunt atâtea lucruri care… Uite, asta vine ca şi cum i-ai da unui creştin o palmă. Nu e faptă creştinească, dar după ce i-ai dat-o, nici papa nu i-o mai poate lua.

— Dacă nu e faptă cuviincioasă, spuse Lucia atunci nu trebuie s-o facem.

— Cum? strigă Agnesa, crezi că eu te-aş îndemna la o nelegiuire? Dacă ar fi s-o faci împotriva voinţei părinţilor tăi, ca să iei o haimana… dar e cu încuviinţarea mea, şi ca să-l iei pe băiatul acesta!… La urma urmelor, cel care ne pune toate piedicile e un ticălos, iar preotul Nostru…

— E limpede, oricine îşi dă seama de asta, spuse Renzo.

— Să nu-i spunem nimic părintelui Cristoforo mai înainte de-a face treaba, urmă Agnesa, dar o dată făcută şi terminată cu bine, ce crezi că va spune părintele? „Ah, copila mea! Mare năzdrăvănie! Mi-aţi făcut-o!” Aşa se cade să vorbească preoţii. Dar vă rog să mă credeţi că în adâncul sufletului se va bucura.

Lucia, neştiind ce să răspundă la aceste vorbe, nu părea totuşi convinsă, dar Renzo, înviorat deodată spuse:

— Dacă-i aşa, s-a făcut!

— Încetişor, spuse Agnesa. Dar martorii? Unde găsim doi martori să consimtă şi să ştie să şi tacă? Cum să-l surprindem pe preot, care de două zile stă închis în casă? Şi cum să-l facem să nu fugă? Căci, cu toate că e un om greoi, vă asigur că, văzându-vă în astfel de împrejurări, s-ar face mai sprinten ca o pisică şi ar fugi ca dracul de tămâie!

— Am găsit eu cum! spuse Renzo, izbind cu pumnul în masă şi făcând să joace vasele pregătite pentru cină.

Şi îşi dezvălui planul, pe care Agnesa îl abrobă punct cu punct.

— Lucrurile sunt cam încurcate, spuse Lucia. Nu e ceva prea limpede. Până acum am făcut numai lucruri

drepte, aşa că mai bine să mergem înainte tot pe calea asta cu credinţă, şi Dumnezeu ne va ajuta, aşa ne-a spus părintele Cristoforo. Să-i cerem părerea.

— Lasă-te călăuzită de cei ce ştiu mai multe decât tine, spuse Agnesa cu glas sever. Ce nevoie să tot cerem părerea altora? Dumnezeu spune: „Ajută-te, şi te voi ajuta”, îi vom povesti părintelui după ce lucrul va fi înfăptuit.

— Lucia, zise şi Renzo, acum tu vrei să te împotriveşti? Oare nu ne-am purtat ca nişte buni creştini? Nu trebuia să fim bărbat şi nevastă? Preotul nu hotărâse el însuşi ziua şi ora? Şi a cui e vina dacă suntem siliţi acum să ne folosim de-o mică înşelătorie? Nu, trebuie să mă ajuţi. Plec şi mă întorc cu răspunsul. Şi salutând-o pe Lucia cu o privire rugătoare, aruncă alta de înţelegere spre Agnesa şi plecă în grabă.

Necazurile ascut mintea omului, şi Re. nzo, care pe drumul drept şi uşor al vieţii trăite până atunci nu fusese niciodată silit la dibăcii prea mari, născocise de data asta un plan de i-ar fi făcut cinste şi unui jurisconsult. Porni de-a dreptul, aşa cum plănuise, spre casa unui anume Tonio, din apropiere, şi-l găsi în bucătărie, îngenuncheat pe lespedea de lângă vatră, ţinând c-o mână marginea unui ceaun aşezat pe cărbuni, şi mestecând cu făcăleţul un pui de mămăligă de mălai cenuşiu. Mama, frăţiorul şi nevasta lui Tonio erau la masă, iar vreo patru copilaşi în picioare, în jurul mesei, cu ochii aţintiţi la căldare, aşteptau să se răstoarne mămăliga. Lipsea însă voioşia pe care o au în faţa mesei întinse cei ce şi-au câştigat mâncarea cu sudoarea frunţii. Mărimea mămăligii era potrivită cu recolta anului, cu numărul şi foamea celor de la masă, şi fiecare privea cu ochi pofticioşi mâncarea, gândind parcă la cât i-ar mai trebui ca să se sature. În timp ce Renzo schimba cuvinte de salut cu familia, Tonio răsturnă pe fundul de fag, anume pregătit, mămăliga, care părea o mică lună, înconjurată de un cerc de aburi. Femeile îi ziseră cu bunăvoinţă lui Renzo: „Poftim la

masă", cuvinte pe care ţăranul din Lombardia, şi poate şi din alte ţinuturi, le spune totdeauna celui care-l găseşte la masă, chiar dacă acesta ar fi un mare mâncău, abia ridicat de la ospăţ, iar el ar fi la ultima îmbucătură.

— Vă mulţumesc, răspunse Renzo, am venit numai să-i spun un cuvânt lui Tonio; aşa că dacă vrei, Tonio, ca să nu le stingherim pe femei, hai să mergem să cinăm la cârciumă şi să vorbim acolo.

Propunerea fu cu atât mai plăcută pentru Tonio, cu cât se aştepta mai puţin la ea, iar femeile, şi mai cu seamă copiii (fiindcă în această privinţă încep şi ei să judece foarte de timpuriu) nu văzură cu ochi răi retragerea unui concurent la împărţeala mămăligii, mai ales că era vorba de cel mai de temut. Bărbatul nu aşteptă să fie rugat de două ori şi plecă, împreună cu Renzo.

Când ajunseră la hanul satului, se aşezară în deplină libertate, fiind numai ei singuri – întrucât sărăcia alungase pe toţi cei ce aveau obiceiul să calce pragul acelui local de petrecere – şi, după ce li se aduse puţinul ce se găsea şi goliră o carafă cu vin, Renzo îi spuse lui Tonio cu un aer misterios:

— Dacă ai vrea să-mi faci un mic bine, ţi-aş face şi eu în schimb un altul mai mare.

— Hai, spune, îţi stau la dispoziţie! răspunse Tonio, umplându-şi paharul. Sunt gata să mă arunc şi în foc pentru tine.

— Îi datorezi preotului douăzeci şi cinci de lire pentru bucata de pământ pe care ai muncit-o anul trecut.

— Ah, Renzo, Renzo, mă mâhneşti cu astfel de vorbe. Ce ţi-a mai trecut prin minte? Mi-ai stricat cheful!

— Vorbesc de datorie, zise Renzo, pentru că, dacă vrei te pot ajuta s-o plăteşti".

— Spui drept?

— Sigur că da. Ia zi, ai fi mulţumit?

— Mulţumit? Cum Dumnezeu să nu fiu mulţumit? Măcar să nu mai văd mutrele şi semnele pe care mi le tot

face preotul ori de câte ori ne întâlnim. Şi apoi spune mereu: „Tonio, adu-ţi aminte! Tonio, când ne întâlnim pentru afacerea aceea?” Până şi la predică îşi aţinteşte privirea asupra mea şi tremur de frică să nu-mi spună acolo, de faţă cu toţi: „Dar cele douăzeci şi cinci de lire?” Afurisitele! Bătu-le-ar Dumnezeu de lire! apoi mi-ar da înapoi salba nevestei şi aş da-o pe o grămadă de mălai? Dar…

— Ce mai „dar”, uite, dacă vrei să-mi faci un bine, îţi dau eu cele douăzeci şi cinci de lire!

— Hai, vorbeşte!

— Dar… zise Renzo, ducându-şi un deget la gură.

— Nu e nevoie să-mi spui aşa ceva. Mă cunoşti doar.

— Pentru nu ştiu ce pricini, pe care nu le arată, preotul tărăgănează lucrurile şi nu vrea să mă cunune, în timp ce eu aş dori să mă grăbesc. Mi-a spus însă cineva, lucru sigur, că dacă doi logodnici vin în faţa preotului cu doi martori şi eu spun: „Aceasta e nevasta mea”, iar Lucia „Acesta e bărbatul meu”, căsătoria e încheiată, înţelegi?

— Şi vrei să-ţi fiu martor?

— Chiar aşa!

— Şi o să plăteşti pentru mine cele douăzeci şi cinci de lire?

— Sigur că da.

— Să mă ia dracu’ dacă n-oi veni!

— Dar trebuie să mai găsim un martor.

— L-am şi găsit! Prostănacul de frate-meu, Gervaso, o să facă tot ce-o să-i spun eu. Dar îi dai ceva de băut?

— Şi de mâncare, răspunse Renzo. O să-l chemăm aici, să se înveselească împreună cu noi. Dar o să ştie ce să facă?

— Îl învăţ eu; ştii bine că am moştenit şi partea lui de minte.

— Atunci, mâine!

— Bine.

— Pe seară…

— S-a făcut.

— Dar… zise Renzo, ducându-şi din nou degetul la gură.

— Oh. răspunse Tonio, plecându-şi capul pe umărul drept şi ridicând mâna stângă, ca şi cum ar fi vrut să spună: „Mă jigneşti”.

— Iar dacă nevastă-ta te întreabă, cum o să şi facă, fără îndoială…

— În privinţa minciunilor sunt mai meşter decât nevastă-mea, aşa că n-o să mă întreacă niciodată. O să născocesc o poveste, s-o liniştesc.

— Mâine dimineaţă, zise, Renzo, o să vorbim mai pe îndelete, să ne înţelegem despre toate.

După asta plecară de la cârciumă, Tonio îndreptându-se spre casă şi căutând să născocească povestea pe care să le-o spună femeilor, iar Renzo grăbindu-se să povestească ce făcuse.

Între timp, Agnesa încercase zadarnic să-şi înduplece fata, care de fiece dată răspundea că ori era o faptă rea, şi atunci nu trebuia făcută, ori nu era faptă rea, şi atunci pentru ce să nu-i spună şi părintelui Cristoforo?

Renzo apăru triumfător, spuse tot ce făcuse şi sfârşi printr-un: „Ei?”, întrebare care însemna: „Sunt sau nu un adevărat bărbat? S-ar fi putut găsi ceva mai bun? V-ar fi trecut prin minte aşa ceva?” Şi multe altele…

Lucia clătină domol din cap, dar ceilalţi doi, înfierbântaţi cum erau, n-o luară în seamă, aşa cum te porţi cu un copil pe care ştii că nu l-ai putea face să înţeleagă un lucru, dar pe care, cu rugăminţi sau cu porunci, îl înduplecă să te asculte.

— Foarte bine, zise Agnesa, e foarte bine, dar mai rămâne ceva.

— Ce mai rămâne? întrebă Renzo.

— Perpetua. Nu te-ai gândit la Perpetua. Lui Tonio

şi lui frate-său le va îngădui să treacă pragul, dar pe voi doi… ce credeţi? Are poruncă să vă ţină la distanţă, cum ţii un copil să nu se apropie de un păr cu fructele pârguite.

— Cum să facem? întrebă Renzo, puţin încurcat.

— Iată, m-am gândit eu la asta. O să vin şi eu cu voi şi am un mijloc s-o ispitesc şi. n-o năucesc în aşa fel, încât să nu bage de seamă când veţi intra voi. O chem şi-i întind o cursă… veţi vedea.

— Fii binecuvântată! exclamă Renzo. Am spus totdeauna că în toate ne eşti de mare folos.

— Însă toate planurile nu slujesc la nimic, zise Agnesa, dacă n-o vom îndupleca pe fata asta, care se încăpăţânează să creadă că facem un păcat.

Renzo îşi puse în joc toată dibăcia, dar Lucia nu se lăsă convinsă.

— Nu ştiu ce să răspund, spuse ea, dar bag de seamă că pentru a face acest lucru, cum spuneţi voi, trebuie să ne folosim de viclenie, de minciuni şi de prefăcătorii. Ah, Renzo, noi nu am început aşa! Vreau să fiu nevasta ta… şi nu era chip să rostească aceste cuvinte şi să-şi exprime această dorinţă fără să se înroşească în obraz. Vreau să fiu nevasta ta dar pe cale dreaptă, cu teamă de Dumnezeu, înaintea altarului. Să-l lăsăm pe Dumnezeu să hotărască. Nu vrei oare să găsească el mijlocul prin care să ne ajute, mai bine decât am face noi cu toate aceste şiretlicuri? Şi de ce să ne ascundem de părintele Cristoforo?

Neînţelegerea dura încă şi nu părea să se apropie de sfârşit, când un zgomot de paşi grăbiţi, un tropot de sandale şi un foşnet de veşmânt fluturând, asemănător cu acela produs de pânzele umflate de vânt, îl vestiră pe părintele Crişfoforo. Toţi amuţiră, şi Agnesa abia avu timp să şoptească la urechea Luciei:

— Bagă de seamă, să nu-i spui nimic!

CAPITOLUL VII

Părintele Cristoforo venea cu înfăţişarea unui căpitan de oaste, care pierzând fără vina sa o bătălie importantă, îndurerat, dar nu descurajat, îngândurat, dar nu buimăcit, mergând repede, dar nu în fugă, se îndreptă acolo unde e nevoie să întărească locurile primejduite, să-şi adune trupele şi să dea noi porunci.

— Pace vouă! zise el intrând. Nu putem nădăjdui nimic de la acel om, dar cu atât mai mult se cuvine să ne încredem în Dumnezeu. Am şi primit un semnal al ocrotirii lui.

Cu toate că niciunul dintre cei trei nu-şi pusese vreo nădejde în încercarea părintelui Cristoforo – fiindcă era un lucru din cale-afară de rar să vezi un om puternic renunţând la o faptă rea fără a fi constrâns, ci aşa, numai din milă, la rugăminţile celor fără apărare – totuşi vestea deplinei nereuşite fu pentru toţi o mare lovitură. Femeile îşi plecară capul, iar în sufletul lui Renzo mânia copleşi descurajarea. Căci vestea îl găsea tare amărât din pricina atâtor întâmplări dureroase, a atâtor încercări zadarnice şi a atâtor nădejdi înfrânte şi, pe deasupra, îndârjit în acea clipă de împotrivirea Luciei.

— Aş vrea să ştiu, strigă el scrâşnind din dinţi şi ridicând vocea, aşa cum nu mai făcuse niciodată până atunci în faţa părintelui Cristoforo, aş vrea să ştiu ce temeiuri are, câinele! să susţină… să susţină că logodnica mea nu trebuie să-mi fie nevastă?

— Bietul meu Renzo… răspunse călugărul cu o voce gravă, compătimitoare şi cu o privire ce poruncea blând stăpânirea de sine. Dacă omul puternic care vrea să facă o nedreptate ar fi mereu silit să spună ce motive are, atunci lucrurile nu s-ar mai petrece cum se petrec acum.

— A spus deci, câinele, că nu vrea numai pentru că nu vrea?

— N-a spus nici măcar asta, bietul meu Renzo! Tot ar fi fost mai bine pentru noi dacă ar fi mărturisit singur că vrea să facă o nedreptate.

— Dar totuşi trebuie să fi spus ceva; ce-a spus

această unealtă a diavolului?

— N-aş fi în stare să repet cuvintele lui, deşi le-am auzit. Cuvintele omului rău şi puternic străpung şi se împrăştie.

Se poate mânia pentru că n-ai încredere în el şi în acelaşi timp să te facă să simţi că bănuiala ta e îndreptăţită; te poate jigni, socotindu-se el jignit; să-şi bată joc de tine şi să-ţi ceară tot ţie socoteală, să te lovească şi să plângă tot el, să fie neruşinat, dar să pară foarte corect.

Nu mă mai întreba despre el. N-a rostit numele acestei nefericite, nici pe al tău, parcă nici nu v-ar fi cunoscut, nu şi-a dat pe faţă nicio pretenţie, dar… am priceput bine că nu poate fi înduplecat. Totuşi, să avem credinţă în Dumnezeu. Voi, biete femei, nu vă pierdeţi curajul, şi tu, Renzo… crede-mă că sunt în stare să mă pun în situaţia ta, şi înţeleg ce se petrece în sufletul tău. Dar, răbdare! E un cuvânt neputincios, un cuvânt amar pentru cel ce nu crede, dar tu… Nu vrei să-i laşi lui Dumnezeu răgazul de o zi, două, timp de care are nevoie să aducă triumful dreptăţii? Timpul e al lui Dumnezeu, şi el ne-a făgăduit multe… Lasă totul în seama lui, Renzo, şi află… aflaţi eu toţii că am la îndemână un mijloc să vă ajut. Deocamdată nu vă pot spune mai mult. Mâine nu voi trece pe aici; trebuie să stau la mănăstire toată ziua pentru voi. Tu, Renzo, caută să vii la mine, ori, dacă cine ştie de ce nu poţi, trimite un om de încredere, un băieţaş isteţ, prin care aş putea să vă dau de ştire ce aveţi de făcut. Se înnoptează şi trebuie să mă întorc la mănăstire. Credinţă în Dumnezeu, curaj şi rămâneţi cu bine!

Zicând acestea, ieşi în grabă şi începu să coboare aproape în fugă uliţa pietroasă şi întortocheată, ca nu cumva să întârzie la mănăstire şi să fie mustrat, sau, ceea ce i-ar fi fost şi mai neplăcut, să fie pedepsit şi să nu poată fi liber a doua zi pentru a-i ajuta pe protejaţii săi.

— Aţi auzit ce a spus părintele despre acel mijloc tainic prin care ne-ar putea veni în ajutor? zise Lucia.

Se cuvine să avem încredere în el; e un om care, atunci când făgăduieşte…

— Dacă numai despre asta e vorba!… o întrerupse Agnesa, ar fi trebuit să vorbească mai limpede, ori să mă cheme la o parte şi să-mi spună lămurit totul.

— Fleacuri! Sfârşesc eu treaba, o dată pentru totdeauna! o întrerupse Renzo la rândul lui, mergând în sus şi în jos prin odaie. Glasul şi înfăţişarea lui nu îngăduiau nicio îndoială asupra înţelesului cuvintelor pe care le rostea.

— Oh, Renzo! exclamă Lucia.

— Ce vrei să spui? întrebă Agnesa.

— La ce să vă mai spun? Voi sfârşi eu cu el! Chiar dacă ar avea o sută, o mie de draci în trup, la urma urmei, e şi el din came şi oase…

— Nu, nu, pentru numele lui Dumnezeu!… începu Lucia, dar suspinele îi înecară glasul.

— Astea nu-s vorbe să le spui nici în glumă! zise Agnesa.

— În glumă! strigă Renzo, oprindu-se drept în faţa Agnesei şi aţintindu-şi asupra ei ochii rătăciţi. În glumă zici?! Să vedeţi voi dacă e vorba de glumă.

— Vai, Renzo, zise Lucia cu greu, printre suspine, nu te-am văzut niciodată aşa!…

— Nu mai rosti asemenea vorbe, pentru Dumnezeu! zise iarăşi Agnesa cu glas şoptit. Ai uitat la câţi porunceşte omul acesta? Şi chiar dacă n-ar fi aşa, Dumnezeu să ne ferească, împotriva celor sărmani se găseşte întotdeauna o lege…

— A sosit timpul să-mi fac şi eu dreptate 1 Nu e uşor lucru, ştiu. Câinele e bine păzit, îşi poartă de grijă, dar n-are a face. Dacă sunt hotărât şi am răbdare, apuc eu să-mi fac dreptate. Voi scăpa ţinutul, şi oamenii mă vor binecuvânta… Iar apoi, la trei paşi de aici…

Groaza pe care o simţi Lucia când auzi aceste cuvinte îi încremeni plânsul şi-i dete putere să vorbească. Ridicându-şi din palrpe obrazul ud de lacrimi,

îi spuse lui Renzo cu o voce îndurerată, dar hotărâtă:

— Aşadar nu-ţi mai pasă dacă-ţi voi fi nevastă sau nu. Eu mă logodisem cu un tânăr care se temea de Dumnezeu, nu cu un om care ar... Chiar dacă ar fi la adăpost de orice lege sau răzbunare, sau fiu de rege de-ar fi...

— Ei bine, strigă Renzo, cu o expresie din ce în ce mai rătăcită, nu te voi avea! Dar nici el nu te va avea! Eu să stau aici, fără tine, şi el...

— Nu, nu, te rog, nu vorbi astfel, nu mă privi aşa! strigă Lucia, hohotind şi rugându-se cu mâinile împreunate, în timp ce Agnesa îl striga într-una pe tânăr, îi strângea umerii, braţele, mâinile, ca să-l liniştească.

Renzo stătu un timp nemişcat şi dus pe gânduri, privind obrazul rugător al Luciei, apoi dintr-odată privirea i se tulbură şi, făcând un pas înapoi, întinse braţul, arătând-o cu degetul, şi strigă:

— Pe ea o vrea! Chiar pe ea o vrea! O să-l omor!

— Dar pe mine de ce vrei să mă omori? Eu ce rău ţi-am făcut? întrebă Lucia, căzându-i în genunchi la picioare.

— Tu! răspunse Renzo cu glasul încărcat cu o astfel de mânie, dar totuşi cu mânie. Tu! Oare tu mă iubeşti? Mi-ai dovedit-o cu ceva? Te-am rugat, şi te-am tot rugat, iar tu, nu şi nu!

— Ba da, ba da! răspunse grăbită Lucia. O să merg la preot mâine sau acum, dacă vrei. Merg, numai fii iar ea înainte.

— Îmi făgăduieşti? întrebă Renzo, îmblânzindu-şi dintr-odată glasul şi privirea.

— Îţi făgăduiesc.

— I-a făgăduit! Mulţumescu-ţi ţie Doamne! exclamă Agnesa, de două ori mulţumită.

Nu cumva în toiul furiei sale Renzo se gândise la folosul ce l-ar putea trage din spaima Luciei? Şi nu pusese oare puţin vicleşug, exagerându-şi furia, ca să culeagă roadele? Cronicarul nostru spune că nu ştie

nimic, şi eu socot că nici Renzo nu-şi prea dădea bine seama de asta. Adevărul e că era înfuriat pe *don* Rodrigo şi că dorea cu ardoare consimţământul Luciei, iar când două porniri clocotesc la fel de puternic în inima unui bărbat, nimeni, nici chiar cel în cauză, nu poate desluşi clar un lucru de altul şi nu ştie, cu siguranţă, care din două predomină.

— Ţi-am făgăduit, răspunse Lucia, cu un to. n de imputare timidă şi duioasă, dar şi tu mi-ai făgăduit că n-o să faci vreo nebunie, c-o să asculţi de sfatul părintelui…

— Oh, taci! Din dragoste pentru cine m-am înfuriat astfel? Vrei acum să-ţi iei înapoi cuvântul? Şi să mă împingi la grozăvii?

— Nu, nu, spuse Lucia, cuprinsă din nou de spaimă. Am făgăduit, şi nu-mi iau înapoi cuvântul. Dar vezi în ce fel m-ai făcut să-ţi făgăduiesc? Să ne ferească Dumnezeu…

— De ce vrei să faci prevestiri rele, Lucia? Dumnezeu ştie că nu facem rău la nimeni.

— Făgăduieşte-mi cel puţin că aceasta va fi ultima dată.

— Îţi făgăduiesc, pe bietul meu suflet de băiat necăjit!

— Dar de data aceasta să-ţi ţii cuvântul, spuse Agnesa.

Aici cronicarul mărturiseşte că nu ştie prea bine dacă

Lucia era cu totul şi din toate punctele de vedere nemulţumită că fusese silită să-şi dea acest consimţământ. Noi lăsăm, ca şi el, lucrurile încurcate.

Renzo ar fi vrut să lungească convorbirea şi să fixeze punct cu punct ceea ce aveau de făcut a doua zi, dar se înnoptase, şi femeile îi urară noapte bună, părându-li-se nepotrivit ea el să mai rămână la această oră târzie. Noaptea fu pentru toţi trei atât de bună, cât poate fi o noapte care urmează după o zi plină de zbucium şi de necazuri şi care precede o zi hărăzită unor

lucruri importante şi cu un sfârşit nesigur. Renzo veni dis-de-dimineaţă şi se sfătui cu femeile, sau, mai bine zis, cu Agnesa în privinţa celor ce urmau să se petreacă în seara aceea, înfăţişând şi înlăturând greutăţile pe rând, prevăzând piedici neaşteptate şi reîncepând să povestească ba unul, ba altul lucrurile plănuite ca şi cum ar fi vorbit despre lucruri înfăptuite. Lucia asculta; şi, fără să încuviinţeze cu vorba ce nu putea încuviinţa din inimă, făgăduia să facă cum se va pricepe şi ea mai bine.

— O să te duci tu la mănăstire să vorbeşti cu părintele Cristoforo, cum ţi-a spus ieri seară? îl întrebă Agnesa pe Renzo.

— Nici prin gând nu-mi trece! răspunse acesta. Ştii ce ochi drăceşti are părintele. Mi-ar citi pe faţă, ca într-o carte, că se întâmplă ceva. Iar dacă începe să-mi pună întrebări, n-o s-o mai pot scoate la capăt. Şi apoi trebuie să stau aici, ca să orânduieso lucrurile. Ar fi mai bine să trimiţi pe altcineva.

— Îl trimit pe Menico.

— Foarte bine, răspunse Renzo, şi plecă să orânduiască lucrurile, aşa cum spusese.

Agnesa se duse la casa de alături, să-l caute pe Menico, un băieţaş de doisprezece ani, foarte isteţ pentru vârsta lui, care îi era nepot de văr şi de cumnat. Ceru părinţilor lui să i-l încredinţeze pe toată ziua, „pentru un anumit serviciu”, cum spusese ea. După ce primi învoirea, îl duse pe băiat în bucătărie, îi dete de mâncare şi ap Di îl trimise la Pescarenico, să-l întâlnească pe părintele Cristoforo şi să aducă de la el un răspuns la timpul potrivit.

— Părintele Cristoforo e bătrânul acela frumos, îl ştii tu, cu barba albă, căruia-i zice lumea „sfântul”.

— Îl ştiu, răspunse Menico, e cel care-i mângâie pe copii şi le dă câteodată poze sfinte.

— Întocmai, Menico, şi dacă-ţi va spune să aştepţi oleacă, acolo în apropierea mănăstirii, să nu pleci; bagă de seamă să nu te duci cu băieţii pe malul lacului, să te

uiţi la pescari, nici să te joci cu năvoadele puse la uscat pe ziduri sau să te apuci! de jocul acela al tău…

Trebuie să se ştie că Menico era foarte îndemânatio în a face să sară piatra pe faţa apei, şi-apoi e cunoscut că toţi, mari sau mici, facem mai degrabă lucrurile la care ne pricepem; nu spun că doar pe acelea.

— Vai, mătuşă, sunt mare acum!

— Bine, fii cu judecată, şi când te vei întoarce cu răspunsul… uite, vezi bănuţii ăştia noi şi frumoşi? Vor fi ai tăi.

— Dă-mi-i acum, că-i totuna.

— Nu, nu, te-ai apuca să-i joci. Du-te şi fă ce ţi-am spus; o să te răsplătesc şi mai bine.

În acea lungă dimineaţă, însă, se întâmplară anumite lucruri care treziră îndoieli şi mai mari în sufletul şi aşa destul de tulburat al femeilor. Un cerşetor nici murdar, nici zdrenţuit ca semenii săi şi cu ceva întunecat şi sinistru în înfăţişare, intră să ceară de pomană, aruncând de jur-împrejur priviri iscoditoare. Îi dădură o bucată de pâine, el o primi şi o puse în traistă cu o indiferenţă rău ascunsă. Intră apoi în vorbă, cu o neruşinare sfruntată, punând tot felul de întrebări, la care Agnesa se grăbea să răspundă tot pe dos de cum era. Prefăcându-se că vrea să plece, se făcu că greşeşte uşa şi o deschise pe cea care ducea la scară, aruncând şi acolo o ochire grăbită şi iscoditoare. Când strigară la el: „Ei, ei, încotro o porneşti, omule? Pe aici! Pe aici!”, se întoarse şi ieşi pe uşa care-i fu arătată, cerându-şi iertare, ou supunere şi o umilinţă prefăcută, care nu *set* potrivea de fel cu trăsăturile aspre ale chipului său. După aceasta se mai arătară din când în când şi alte persoane ciudate. Ce fel de oameni erau nu s-ar fi putut spune cu uşurinţă, dar nici nu-ţi venea să crezi că sunt nişte trecători cinstiţi, cum voiau să pară. Unul intră sub cuvânt că întreabă de un drum pe care să apuce, alţii, trecând prin faţa uşii, încetiniră pasul şi priviră pe furiş în curte şi în casă, ca acei ce vor să iscodească fără să

trezească bănuieli. În sfârşit, spre amiază această supărătoare procesiune se sfârşi. Agnesa se ridica din când în când, străbătea curtea, se oprea la portiţa ce da în stradă, privea în dreapta şi în stânga şi se întorcea zicând: „Nimeni”, cuvânt ce-l rostea cu plăcere şi pe care Lucia îl asculta cu plăcere, fără ca niciuna, nici cealaltă să ştie prea limpede de ce anume. Dar în sufletul amândurora, şi mai ales în sufletul copilei, rămase o nelinişte care le nimici o mare parte din curajul de care aveau nevoie pentru seara aceea.

Se cuvine, totuşi, ca cititorul să ştie ceva mai multe despre acei oameni misterioşi care dădeau târcoale casei şi, ca să-l informăm, trebuie să ne întoarcem puţin îndărăt şi să-l regăsim pe *don* Rodrigo, pe care l-am lăsat ieri singur, în sala palatului său, după plecarea părintelui Cristoforo.

Don Rodrigo, cum am mai spus, măsura cu paşi mari, în sus şi în jos, sala, pe pereţii căreia atârnau portretele de familie ale mai multor generaţii. Când dădea cu nasul de un perete, se întorcea, şi în faţă i se arăta unul dintre strămoşii săi, luptător, groaza duşmanilor şi a propriilor soldaţi, cu privire sălbatică, păr scurt şi zburlit, mustăţi lungi şi răsucite, ajungând până la jumătatea obrazului, şi bărbia ascuţită; eroul sta ţeapăn, cu jambiere, pieptar, cuirasă, brăţări, mănuşi… toate din fier; cu mâna dreaptă în şold şi cu stânga pe minerul spadei? *Don* Rodrigo îl privea, şi când ajungea lângă el, se întorcea şi afla în faţă alt strămoş, magistrat, spaima împricinaţilor şi a avocaţilor, aşezat pe un jilţ înalt de catifea roşie, cu o bogată togă neagră, trasă peste hainele negre şi ele, în afara unui guler alb cu două mari revere, peste care se răsfrângea o fâşie de zibelină, cu care era căptuşită toga (acesta era semnul distinctiv al senatorilor, pe care nu-l puteau purta decât iarna, pricină din care n-ai să vezi nicicând şi nicăieri portretul unui senator în costum de vară), bărbat sever cu sprâncenele încruntate, ţinând în mână o jalbă şi

părând a zice: „Vom vedea noi…” Mai încolo se afla o matroană, spaima cameristelor, dincolo un abate, spaima călugărilor – toţi, într-un cuvânt, oameni care au răspândit numai spaimă în viaţa lor şi o mai inspirau încă şi acum. În faţa unor asemenea strămoşi, *don* Rodrigo se înfuria şi mai cumplit, se simţea şi mai umilit, şi gândul că un călugăr îndrăznise să-l înfrunte şi să-l ameninţe cu profeţiile lui Natan nu-i mai dădea pace. Îşi făcea un plan de răzbunare, apoi îl părăsea, gândindu-se cum să-şi satisfacă totodată şi poftele, precum şi ceea ce numea el onoarea. Dar cum, din când în când – băgaţi de seamă! – auzea răsunându-i în urechi acel început de profeţie, se simţea cuprins de fiori şi era gata-gata să renunţe a se mai gândi la cele două satisfacţii. În sfârşit, ca să facă ceva chemă un servitor şi-i porunci să-l scuze faţă de musafirii săi, spunându-le că era reţinut de o treabă grabnică. Când servitorul se întoarse să-i anunţe că seniorii plecaseră, trimiţându-i omagiul, îl întrebă, măsurând sala mai departe:

— Dar contele Attilio?

— A plecat cu ceilalţi seniori, ilustrissime!

— Bine. Să fie gata şase oameni de escortă, pentru plimbarea mea, repede! Spada, pelerina, pălăria, repede!

Servitorul se înclină şi dispăru; după puţin timp se reîntoarse, aducând o spadă bogat împodobită, cu care stăpânul se încinse, pelerina, pe care şi-o aruncă pe umeri, şi pălăria cu pene mari, pe care şi-o puse pe cap, înfundându-şi-o cu o mişcare plină de mândrie, ceea ce era la el semnul unei furii nemărginite.

Plecă şi găsi la poartă şase „bravi”, înarmaţi până în dinţi, care se închinară în faţa lui şi-l urmară.

Mai înfuriat, mai înfumurat şi mai încruntat ca de obicei, *don* Rodrigo ieşi şi o porni spre Leco. Văzându-l venind, ţăranii şi meşteşugarii se trăgeau lângă ziduri, salutându-l cu plecăciuni adânci, la care nici nu se ostenea să răspundă. Tot ca nişte supuşi, se plecau în faţa lui şi cei care erau socotiţi seniori, fiindcă în

împrejurimi nu era nimeni să se poată măsura cu ei, nici chiar pe departe, în renume, bogăţie, relaţii şi în datoria de a fi slujit de toţi. Acestora le răspundea cu o bunăvoinţă distantă. În ziua aceea nu se î, întâmplă astfel, dar, când se întâlnea cu castelanul spaniol, plecăciunea era la fel de adâncă din ambele părţi, căci era vorba de doi potentaţi care n-au nimiG de împărţit între ei dar, din convenienţă, îşi respectă reciproc rangul.

Spre a-şi risipi niţel mânia şi pentru ca, în loc de-a se mai gândi la călugărul care-l obseda, să se preocupe de lucruri mai plăcute, *don* Rodrigo intră într-o casă unde mergea multă lume şi unde fu primit cu acea politeţe ceremonioasă şi respectuoasă rezervată oamenilor foarte iubiţi, sau foarte temuţi. Iar când se înnoptă, se reîntoarse la palat. Chiar în clipa aceea se întorsese şi contele Attilio şi se servi cina, în timpul căreia *don* Rodrigo rămase mereu gânditor şi vorbi foarte puţin.

— Când îmi plăteşti pri. nsoarea aceea, vere? întrebă contele, cu aer răutăcios şi ironic, de cum terminară cina şi ieşiră servitorii.

— N-a trecut încă Sfântul Martin[32]

— Ar fi mai bine să-mi plăteşti chiar acum, fiindcă vor trece toţi sfinţii din calendar până când…

— Asta rămâne de văzut!

— Vrei să faci pe şiretul, vere, dar eu am priceput totul şi sunt atât de sigur că voi câştiga, încât iată-mă gata să mai fac o prinsoare!

— Spune!

— Că părintele… părintele… în fine, călugărul acela, într-un cuvânt, te-a convertit.

— Asta e altă trăsnaie de-a ta!

— Te-a convertit, vere e-aşa cum îţi spun. De fapt. În ceea ce mă priveşte, mă bucur. Să ştii că va fi o minunată privelişte să te vedem umilit, cu ochii plecaţi.

---

32 Sărbătoare catolică : de obicei în această zi se încheie contracte, se fixează scadenţa plăţilor etc. (11 noiembrie).

Şi ce glorie pentru călugărul acela! Cât de înfumurat şi de ţanţoş s-o fi întors acasă! Asemenea peşti nu se prind în fiecare zi şi cu orice năvoade… Fii sigur că te va da pildă; şi când va pleca undeva mai departe, în vreo misiune, va vorbi despre fapta ta. Parcă-l şi aud. Şi, vorbind pe nas, însoţind cuvintele cu gesturi exagerate, continuă pe un ton de predică: „Într-un colţ din această lume, pe care din motive întemeiate nu-l numesc, trăia, dragii mei ascultători, şi trăieşte şi astăzi, un cavaler destrăbălat, mai prieten cu femeile frumoase decât cu oamenii cumsecade, care, obişnuit să facă tot ce voia, pusese ochii…”

— Destul, destul! îl întrerupse *don* Rodrigo, jumătate înveselit, jumătate plictisit. Dacă vrei să îndoim preţul prinsorii, sunt gata şi eu!

— Drace! Oare l-ai convertit tu pe capucin?

— Nu-mi vorbi de el; cât despre prinsoare, Sfântul Martin va hotărî.

Curiozitatea contelui fusese trezită, astfel că puse o mulţime de întrebări, dar *don* Rodrigo ştiu să le ocolească pe toate, amânând toate răspunsurile pentru data hotărâtă, nevrând să comunice părţii adverse planuri ce nu fuseseră nici puse la cale, nici lămurite prea bine.

În dimineaţa următoare, *don* Rodrigo îşi reveni. Teama pe care acel „va veni o zi” i-o iscase în suflet se topise odată cu visele nopţii, şi în locul ei rămase numai furia înveninată de ruşinea acelei slăbiciuni trecătoare. Glodurile mai proaspete ale plimbării sale triumfale, cu plecăciuni şi primirea ce i se făcuse, precum şi glumele ironice ale vărului său contribuiră şi ele în mare măsură să-l readucă la vechiul său fel de a fi. Cum se sculă, porunci să fie chemat Griso. „Se îngroaşă gluma!” îşi zise în sinea sa servitorul căruia i se dăduse această poruncă, fiindcă omul care avea acea poreclă[33] era tocmai

33 Griso, formă dialectală a cuvîntului grigio, care se traduce cu : cenuşiu, pământiu.

căpetenia „bravilor”, cel căruia i se încredinţau misiunile cele mai primejdioase şi îndrăzneţe, mâna dreaptă a stăpânului, omul cel mai legat de *don* Rodrigo atât prin recunoştinţă, cât şi prin interes. După ce ucisese în piaţă, ziua în amiaza mare, un om, venise să-i ceară protecţie lui *don* Rodrigo; acesta, primindu-l în serviciul său, îl pusese la adăpost de orice cercetări ale justiţiei. Astfel, luându-şi sarcina de a îndeplini orice ticăloşie i s-ar porunci, Griso se pusese la adăpost de pedeapsa primului delict.

CST îl priveşte pe *don* Rodrigo, achiziţia aceasta n-a fost un lucru de nimic, deoarece, în afară de faptul că Griso era cel mai curajos din toată trupa, el cunoştituia dovada faptului că stăpânul său putea să calce cu uşurinţă legile; astfel încât puterea lui se mărea şi în fapt, şi în mintea oamenilor!

— Griso, spuse *don* Rodrigo, în împrejurarea asta se va vedea cât preţuieşti. Înainte de-a răsări ziua de mâine, Lucia trebuie să se afle aici în palat.

— Nu se va putea spune vreodată că Griso n-a îndeplinit porunca ilustrissimului stăpân.

— Ia-ţi câţi oameni crezi că ţi-ar trebui, porunceşte, dispune şi fă cum ţi se va părea ţie mai bine pentru ca lucrul să fie îndeplinit. Dar ai grijă să nu i se pricinuiască niciun rău.

— Seniore, fără puţină spaimă, ca să nu facă prea mult zgomot, nu se va putea lucra…

— Spaimă… înţeleg… e de neînlăturat! Dar să nu se atingă nimeni de un fir de păr din capul ei! Şi mai ales să fie respectată în toate privinţele. Ai înţeles?

— Seniore, nu putem rupe o floare de pe lujer, ca s-o aducem senioriei-voastre, fără s-o atingem cât de cât… Dar nu se va face decât strictul necesar…

— Bine, pe răspunderea ta. Dar… ia spune, ce vei face?

— La asta tocmai mă gândesc, seniore. Avem noroc că locuinţa ei se află în capătul satului. E nevoie de un

loc unde să stăm la pândă, şi tocmai la o mică depărtare de acolo se găseşte o căsuţă nelocuită şi singuratică, în mijlocul câmpului, casa aceea care… senioria-voastră n-are de unde şti asemenea fleacuri… care a ars acum câţiva ani şi pe care, din lipsă de bani, oamenii n-au putut s-o repare şi a fost părăsită. Acum, în casa aceea vin vrăjitoarele, dar azi nu e sâmbătă, şi apoi puţin îmi pasă mie de asta! Ţăranii, care sunt foarte superstiţioşi, n-ar intra înăuntru noaptea pentru tot aurul lumii, astfel că putem merge să ne ascundem acolo şi cu siguranţă că nimeni nu va veni să ne tulbure!

— Foarte bine! Şi apoi?

Atunci Griso propuse, *don* Rodrigo discută, până ce, de comun acord, hotărârâră pe ce cale să ducă la bun sfârşit lucrul început, fără să se afle nimic despre făptaşi, care ar fi mijloacele de a îndrepta bănuielile în altă parte, prin urme înşelătoare, cum s-o facă să tacă pe sărmana Agnesa, în ce chip să-l sperie pe Renzo în aşa măsură, încât să-l facă să-şi uite durerea şi să nu îndrăznească să ceară ajutorul justiţiei, ba nici măcar a se plânge; şi, tot aşa, multe alte mărunte ticăloşii, necesare pentru ca ticăloşia principală să reuşească.

Lăsăm la o parte planurile acestea, pentru că, după cum va vedea cititorul singur, ele nu ajută la înţelegerea întâmplării; şi suntem dornici să nu lungim prea mult convorbirea celor doi tâlhari odioşi. Adăugăm numai că, după ce Griso porni să se pună pe treabă, *don* Rodrigo îl rechemă şi-i spuse:

— Ascultă, dacă ţăranul acela îndrăzneţ vă cade cumva în mână astă-seară, n-ar fi rău să-i daţi ceva acont pe spinare, să-i rămână drept amintire. Astfel, porunca ce-l va sili mâine să stea deoparte îşi va da cu atât mai mult roadele. Dar nu-l căutaţi anume, ca să nu stricaţi totul. Mă înţelegi, nu-i aşa?

— Lăsaţi pe mine! răspunse Griso, închinându-se cu un aer de respect şi de îngâmfare, şi se duse.

În tot cursul dimineţii „bravii” iscodiră şi cercetară

ţinutul. Falsul cerşetor, care se introdusese, cum spuneam, în căsuţa sărăcăcioasă a Luciei, nu era altul decât Griso, venit să arunce o privire asupra locului, iar pretinşii trecători erau oamenii lui, care, spre a îndeplini poruncile, aveau nevoie de-o cunoaştere cel puţin sumară a locului. Odată făcută recunoaşterea, nu se mai arătară, ca să nu deştepte prea multe bănuieli.

Când se întoarseră la castel, Griso dădu socoteală de tot ce făcuse, hotărî cu precizie planul expediţiei, spuse fiecăruia ce avea de făcut şi dădu instrucţiuni.

Dar nu se putea face nimic fără ca bătrânul servitor, care era numai ochi şi urechi, să nu bage de seamă că se punea la cale ceva deosebit. Stând la pândă şi întrebând, aflând ceva de ici, ceva de colo, prinzând, înţelegând un cuvânt ascuns, cercetând rostul vreunei măsuri tainice, făcu ce făcu şi izbuti să afle ce urma să se petreacă în noaptea aceea. Dar când înţelese totul, noaptea era aproape, şi o mică ceată de „bravi” o şi pornise să se ascundă în casa ruinată. Bietul bătrân, deşi ştia în ce joc primejdios intra şi se temea să nu dea un ajutor cum se dă la Pisa[34], nu vru totuşi să-şi calce făgăduiala şi ieşi, sub cuvânt că vrea să ia puţin aer, pornind-o în mare grabă spre mănăstire, să-i dea de veste părintelui Cristoforo. Puţin după aceea o porniră şi ceilalţi „bravi”, coborând cât mai răzleţi, ca să nu pară că sunt în grup. Griso venea după ei, şi nu mai rămăseseră în urmă decât cei care aduceau o litieră, ce trebuia adusă la casa cu pricina noaptea târziu, cum s-a şi întâmplat.

De îndată ce se adunară cu toţii, Griso trimise trei „bravi” la hanul din sat, dintre care unul să stea la uşă, să bage de seamă ce se întâmplă pe stradă şi să pândească clipa că, nd toţi locuitorii, se retrag, iar ceilalţi doi să stea înăuntru, să bea şi să se distreze, ca nişte simpli muşterii, dar în acelaşi timp să tragă şi cu coada ochiului, dacă era nevoie. Iar el, cu grosul trupei,

---

34 Locuţiune proverbială : ajutor tardiv şi, deci, inutil.

rămase la pândă în aşteptare.

Bietul bătrân se mai afla încă pe drum când cei trei „bravi” sosiră la postul lor; soarele era la asfinţit când Renzo intră în casa celor două femei şi le spuse:

— Tonio şi Gervaso mă aşteaptă afară; merg cu ei până la han, să luăm ceva, şi când va bate clopotul de *Ave Maria*, venim să vă luăm. Deci curaj, Lucia! Totul atârnă de-o clipă.

Lucia suspină şi repetă: „Curaj” eu un glas care dezminţea cuvântul.

Când Renzo şi cei doi tovarăşi ai săi ajunseră la han, îl găsiră pe „bravul” trimis ca santinelă acoperind cam jumătate din deschizătura uşii, cu spatele rezemat de un stâlp, cu braţele încrucişate pe piept, privind şi iar privind în dreapta şi în stânga şi făcând să strălucească ba albul, ba negrul ochilor săi sălbatici. Bereta turtită de catifea cărămizie, pusă pe o parte, îi acoperea jumătate din ciuful care, despărţindu-se pe fruntea lui arămie, trecea pe după urechi şi se termina în cozii fixate la ceafă de un pieptene. Ţinea o bâtă în mână, căci armele propriu-zise nu le purta la vedere, dar numai privindu-i, până şi un copil şi-ar fi dat seama că avea la el arme berechet. Când Renzo, aflat în fruntea celorlalţi, se apropie de el vrând să intre, acesta, fără să se mişte, îl privi ţintă, cu obrăznicie, dar tânărul, cu gând să înlăture orice ceartă, ca fiecare om când are o treabă grea de îndeplinit, se prefăcu a nu băga de seamă, nu-i spuse nici măcar: „Dă-te la o parte şi, lipindu-se de celălalt stâlp, trecu cu umărul înainte, prin mica deschizătură lăsată de această cariatidă. Cei doi tovarăşi trebuiră să facă aceeaşi manevră ca să poată intra. Înăuntru dădură de ceilalţi, a căror voce o auziseră de afară, adică de cei doi „bravi” care erau aşezaţi la un colţ de masă şi jucau *mora*[35], strigând amândoi deodată (aşa cere jocul) şi

35 Mora sau morra, vechi joc popular italian, moştenit de la romani, care constă în desfacerea bruscă a pumnului si arătarea, doar pentru o clipă, a cîtorva degete, partenerul îricercînd să ghicească numărul

turnându-şi unul altuia de băut dintr-o cană mare, care se afla pe masă. Jucătorii îi priviră cu atenţie pe noii-veniţi, şi unul dintre ei, mai cu seamă, ţinând o mână în sus cu trei degete răsfirate şi cu gura căscată, din cauza unui minunat „şase" care-i ieşise chiar în clipa aceea, îl măsură pe Renzo de sus până jos, făcu semn cu ochiul tovarăşului său şi apoi celui din uşă, care-i răspunse printr-un semn din cap.

Bănuitor şi nelămurit, Renzo se uită la cei doi invitaţi ai săi, ca şi cum ar fi vrut să capete de la ei o explicaţie a tuturor acestor semne, dar chipurile tinerilor nu oglindeau altceva decât o mare poftă de mâncare. Hangiul se uită la Renzo, aşteptând comanda. Băiatul îl chemă într-o sală vecină şi-i spuse să aducă cina.

— Cine sunt străinii ăştia? îl întrebă în şoaptă pe hangiu, când acesta se întoarse cu o faţă de masă grosolană sub braţ şi cu carafa în mână.

— Nu-i cunosc, îi răspunse hangiul, desfăcând faţa de masă.

— Cum, pe niciunul?

— Ştiţi bine, răspunse omul, întinzând cu amândouă mâinile faţa de masă, că prima îndatorire a meseriei noastre este să nu ne amestecăm în treburile altora, astfel că până şi femeile noastre nu mai sunt curioase. De altfel, ar fi şi greu, cu atâta lume care vine şi pleacă... La noi e ca într-un port la mare, când sunt ani buni, fireşte. Dar nu ne întristăm, vin ele şi timpuri mai bune! Pentru noi e de-ajuns dacă muşteriii sunt cinstiţi; dar ce sunt, sau ce nu sunt, asta nu ne priveşte. Şi acum vă voi aduce nişte chifteluţe cum n-aţi mâncat niciodată!

— Cum poţi şti?... încercă să întrebe Renzo, dar hangiul o şi pornise spre bucătărie şi nu se întoarse din drum.

Dar în timp ce lua tava cu chifteluţe, se apropie de el, încetişor, acel „brav" care-l privise pe tânărul nostru şi-i zise în şoaptă:

---

exact al degetelor ridicate.

— Cine sunt dumnealor?

— Oameni de treabă, de aici din sat, răspunse hangiul, punând chifteluţele în farfurie.

— Bine, bine, dar cum îi cheamă? Cine sunt? insistă celălalt, cu vocea puţin mai aspră.

— Pe unul îl cheamă Renzo, răspunse hangiul, vorvind în şoaptă, tânăr cumsecade, ţesător de mătase, foarte priceput în meseria lui. Celălalt e un ţăran pe numele de Tonio, bun tovarăş, vesel, păcat că are punga goală, căci şi-ar goli-o toată aici... Al treilea e un biet prostănac, care mănâncă cu plăcere când se îndură cineva să-i dea. Iertaţi-mă...

Şi, cu o mişcare sprintenă, se şi strecură printre sobă şi cel ce-l iscodea şi se duse să ducă mâncarea.

— Cum poţi şti, întrebă din nou Renzo când îl văzu apărând, că sunt oameni de treabă dacă nu-i cunoşti?

— Faptele, dragul meu; omul se cunoaşte după fapte. Cei ce beau fără să găsească cusururi vinului, care plăteso fără să se târguiască, pe urmă cei care nu se iau la harţă cu ceilalţi muşterii şi care, dacă vor să-l străpungă pe unul cu cuţitul, merg şi-l aşteaptă afară, departe de han, ca bietul hangiu să nu fie amestecat, aceia sunt oameni cumsecade. Totuşi, dacă am putea cunoaşte oamenii bine, cum ne cunoaştem noi patru, ar fi şi mai bine. Dar de ce naiba vrei să ştii atâtea lucruri când eşti logodit şi când ar trebui să ai cu totul altele în cap? Şi când mai ai în faţă şi asemenea chiftele, care ar învia şi un mort?! Şi, tot vorbind astfel, se întoarse în bucătărie.

Observând felul hangiului de a răspunde la întrebări, cronicarul nostru zice că aşa era firea lui şi, ori de câte ori vorbea cu cineva, făcea mult caz că este prietenul bun al oamenilor de treabă în general, dar în realitate arăta mai multă prietenie celor care aveau renumele, sau înfăţişarea de tâlhari. Ciudată fire! Nu-i aşa?

Cina nu fu prea veselă. Cei doi oaspeţi ar fi vrut să

se bucure de ea în toată liniştea, dar Renzo, preocupat de ceea ce cititorul ştie, şi mirat, ba chiar nelinişti, de purtarea ciudată a celor trei necunoscuţi, de-abia aştepta să plece mai repede. Vorbeau în şoaptă, din pricina străinilor, şi vorbele lor erau banale şi fără legătură.

— Ce frumos, spuse deodată Gervaso, că Renzo vrea să se însoare şi că are nevoie…

Renzo îi aruncă o privire aspră.

— Taci odată, prostule! zise Tonio, însoţind epitetul cu un ghiont.

Aşa că discuţia rămase să lâncezească până la sfârşit. Mâncând şi bând mai puţin, Renzo avea grijă cu multă discreţie să le toarne vin invitaţilor săi, dar numai atât cât să le dea puţină îndrăzneală, dar să nu li se urce la cap. După ce terminară masa şi după ce plăti cel ce mâncase mai puţin, trebuiră să treacă din nou toţi trei prin faţa acelor indivizi, care-şi întoarseră mutrele după Renzo, ca şi la intrare. După ce ieşi din han şi făcu vreo câţiva paşi, tânărul se răsuci pe călcâie şi, văzând că cei doi, pe care-i lăsase stând la masă, îl urmăreau, se opri cu tovarăşii săi, părând parcă să spună cu asta: „Să vedem ce vor ăştia de la mine”. Cei doi însă, când băgară de

seamă că fuseseră văzuţi, se opriră şi ei, se sfătuiră în şoaptă şi o luară înapoi. Dacă Renzo ar fi fost mai aproape şi le-ar fi auzit vorbele, i s-ar fi părut foarte ciudate:

— Ar fi o mare cinste, ca să nu vorbim de bacşiş, spunea unul dintre tâlhari, dacă, întorcându-ne la castel, am putea spune că i-am mângâiat spinarea noi singuri, fără ca domnul Griso să fie de faţă să ne poruncească.

— Da, şi să stricăm rostul afacerii celei mari! răspunse celălalt. Uite-l cum se opreşte să ne privească! să ştii că bănuieşte ceva. Ah! dacă ar fi mai târziu! Să ne întoarcem, ca să nu dăm de bănuit. Vezi că vine lume din toate părţile; să-i lăsăm mai bine pe toţi să se retragă pe

la coteţele lor…

Se auzea într-adevăr acel freamăt, acea zarvă care se face într-un sat spre seară, după care urmează liniştea deplină a nopţii. Femeile se întorceau de la câmp purtându-şi copiii în braţe, sau ţinând de mână pe cei mai măricei, care spuneau rugăciunile de seară; veneau şi bărbaţii cu sapele şi hârleţele pe umeri. Când se deschideau uşile, vedeai, ici şi colo, licărind focul aprins pentru cina lor sărăcăcioasă; de-a lungul drumului îi auzeai pe oameni cum îşi dădeau bună seara şi cum vorbeau despre recolta proastă şi seceta din acel an, dar mai tare decât vorbele se auzea dangătul regulat şi sonor al clopotelor, care vestea sfârşitul zilei. Văzând că cei doi curioşi se retrag, Renzo îşi continuă drumul în întunericul ce creştea, amintind în şoaptă când unuia, când celuilalt dintre fraţi cele ce aveau de făcut. Când ajunse la căsuţa Luciei, era noapte.

Intervalul dintre primul gând şi realizarea unei mari acţiuni (a spus un barbar care nu era lipsit de spirit) e un vis plin de fantasme şi de teamă. Lucia era de mai multe ceasuri adâncită într-un astfel de vis, şi Agnesa, însăşi Agnesa, care plănuise totul, sta pe gânduri şi nu găsea decât cu greu cuvinte cu care să-şi încurajeze fiica. Dar în clipa deşteptării, în clipa când trebuie s-o porneşti la treabă, sufletul se schimbă dintr-odată. La[36]

frica şi la curajul care se înfruntau, se adaugă o nouă frică şi un nou curaj; ceea ce ai de făcut îţi apare în minte ca o operaţie cu totul alta; ceea ce la început te înspăimânta mai mult, pare uneori foarte uşor de înfăptuit, iar obstacolul pe care abia l-ai întrezărit devine uneori foarte mare. Închipuirea dă înapoi, înspăimântată,

---

36 Este vorba de Shakespeare, care pune această replică în gura lui Brutus cînd se pregăteşte să-l ucidă pe Cezar (în drama Iuliu Cezar). Manzoni face o aluzie ironică la părerea greşită a lui Voltaire despre marele scriitor englez.

s

membrele refuză să mai asculte şi inima nu-şi ţine făgăduielile făcute în modul cel mai hotărât. La bătăile uşoare ale lui Renzo, Lucia fu cuprinsă de o spaimă atât de mare, încât chiar în clipa aceea hotărî să sufere mai bine orice şi să fie veşnic despărţită de el decât să-şi ţină făgăduiala dată, dar când îl văzu şi-l auzi: „Iată-mă, să mergem”, când toţi fură gata de plecare, fără şovăială, ca spre o ţintă sigură, irevocabilă. Lucia nu mai avu nici timpul şi nici puterea de a se mai împotrivi şi. ca fermecată, apucă, tremurând, braţul mamei şi braţul logodnicului şi o porni cu ceata aceea de îndrăzneţi.

În cea mai adâncă tăcere, prin întuneric, cu paşi mărunţi, ieşiră din căsuţă şi o luară pe drumul ce ieşea din sat. Cel mai bun lucru ar fi fost să străbată satul pe drumul mare, ca să ajungă drept la casa lui *don* Abbondio, dar aleseseră această cale ca să nu fie văzuţi cumva. Pe ulicioare ce treceau prin grădini şi peste haturi, ajunseră în apropierea casei preotului, şi acolo se despărţiră. Cei doi logodnici se ascunseră după colţul casei, şi Agnesa rămase cu ei, însă ceva mai în faţă, ca să poată alerga la timp s-o oprească pe Perpetua şi s-o reţină.

Tonio, cu prostănacul de Gervaso, care nu ştia să facă nimic singur şi fără de care nu se putea face nimic, se apropiară cu curaj de poartă şi bătură.

— Cine e la ceasul ăsta? strigă o voce de la fereastra care se deschise în aceeaşi clipă. Era glasul Perpetuei. Nu e nimeni bolnav, după câte ştiu. Sau poate s-a întâmplat vreo nenorocire?

— Eu sunt, cu fratele meu, răspunse Tonio. Avem de vorbit ceva cu părintele.

— Asta-i oră de vorbit? Acum v-aţi găsit? întrebă repezită Perpetua. Veniţi mâine.

— Ascultă, nu ştiu dacă mâine voi mai veni sau nu; am primit nişte bani şi am venit să-mi plătesc datoria ia, ştii dumneata; am aici douăzeci şi cinci de berlinghe noi-nouţe, dar dacă nu se poate, bine, ştiu cum să le

cheltuiesc şi o să vin când s-or strânge altele…

— Aşteaptă, aşteaptă, să întreb, şi cobor îndată! Dar de ce vii la ora asta?

— Le-am primit şi eu mai adineauri şi m-am gândit, cum să spun, că dacă îi ţin să doarmă la mine, nu ştiu ce mi-o mai veni prin minte mâine dimineaţă. Acuma, dacă ora nu-ţi convine, nu ştiu ce să zic; eu unul am venit; dar dacă nu mă primeşte, mă duc.

— Nu, nu, aşteaptă o clipă, mă întorc îndată cu răspunsul.

Şi, spunând acestea, închise fereastra. Îndată Agnesa îi lăsă pe logodnici, spunând în şoaptă Luciei: „Curaj, e doar o clipă; ca şi cum ţi-ai scoate un dinte”; se apropie de cei doi fraţi, care stăteau în faţa uşii, şi începu să discute cu Tonio, pentru ca Perpetua să creadă când va veni să deschidă că tracuse din întâmplare pe acolo şi că Tonio o oprise o clipă.

CAPITOLUL VIII

„Carneade! Cine-o fi ăsta? se întreba în sinea lui *don* Abbondio, oare şedea într-un jilţ mare, într-o odaie din catui de sus, cu o cărticică deschisă înainte, în clipa când Perpetua intră să-i aducă vestea. Carneade! parcă am auzit eu sau am citit pe undeva acest nume. Trebuie să fi fost un om învăţat, un literat al vremurilor antice; după nume, aşa pare, dar cine naiba o fi fost?”

Atât de departe era bietul om de furtuna ce avea să se dezlănţuie asupra capului său. Trebuie să ştiţi că *don* Abbondio se delecta citind elte puţin în fiecare zi din cărţile pe care i le împrumutase la întâmplare un preot vecin, posesor al unei mici biblioteci.

Cea asupra căreia medita atunci *don* Abbondio, convalescent după frigurile spaimei, ba chiar mai însănătoşit (în ce priveşte febra) decât voia să lase să se creadă era un panegiric în cinstea sfântului Carlo, rostit cu multă emfază şi ascultat cu multă admiraţie în Domul din Milano cu doi ani în urmă. Pentru dragostea lui de învăţătură, sfântul era asemuit cu Arhimede; Arhimede

realizase lucrări atât de curioase şi făcuse să se vorbească de el atâta, încât, ca să fi auzit de numele lui, nu era nevoie de învăţătură prea mare. Dar, după Arhimede, oratorul îl asemuia pe sfânt şi cu Carneade, iar aici cititorul se împotmolise. În această clipă intră Perpetua, să anunţe vizita lui Tonio.

— La ora asta? întrebă şi *don* Abbondio, cum era firesc.

— Ce vreţi? Oamenii aceştia nu au niciun pic de sfială; dar dacă nu-l prindeţi acuma…

— Aşa-i, dacă nu-l prind acum, cine ştie când voi mai pune mâna pe el! Cheamă-l. Dar, ia spune eşti sigură că e chiar el?

— Drace! răspunse Perpetua şi coborî; deschise uşa şi spuse: Unde eşti?

Tonio apăru şi, în acea clipă, se ivi şi Agnesa, care o salută, spunându-i pe nume.

— Bună seara, Agnesa, răspunse Perpetua, de unde vii la ora asta?

— Vin de la… şi numi un sătuc vecin, şi dacă ai şti, reluă ea, c-am întârziat tocmai din pricina dumitale!

— Oh, de ce? întrebă Perpetua şi, întorcându-se spre cei doi fraţi, le spuse: Intraţi, că vin şi eu.

— Pentru că – răspunse Agnesa – una dintre femeile care vorbesc fără să ştie cum stau lucrurile… ce crezi?… se încăpăţâna să spună că nu te-ai măritat cu Beppe Suolavecchia şi nici cu Anselmo Lunghigna pentru că n-au vrut ei să te ia. Eu ţineam una şi bună, că dumneata i-ai respins şi pe unul şi pe celălalt.

— Sigur că da! Oh! mincinoasa! mincinoasa! Cine era?

— Nu mă întreba, nu-mi place să mă pun rău cu lumea.

— Ba să-mi spui, trebuie să-mi spui, oh! ce femeie mincinoasă!

— Acum, gata, să lăsăm asta… dar nici nu ştii cât de rău mi-a părut că nu cunosc toată povestea ca să-i fi

răspuns cum trebuia.

— Ia te uită până unde pot merge născocirile! exclamă iarăşi Perpetua şi urmă repede: în privinţa lui Beppe, toată lumea ştie şi a putut vedea… Ei, Tonio, împinge uşa şi urcă. Vin şi eu îndată.

Tonio răspunse dinăuntru un „da” şi Perpetua îşi continuă povestirea pasionantă.

În faţa casei lui *don* Abbondio se deschidea, între două căsuţe, o străduţă care dă în câmp. Agnesa o luă într-acolo, ca şi cum ar fi vrut să se tragă mai la o parte „să poată vorbi mai în voie, şi Perpetua o urmă. După ce trecură de colţ şi ajunseră într-un loc de unde nu se mai putea vedea ce se întâmplă în faţa casei lui *don* Abbondio, Agnesa tuşi tare. Acesta era semnalul;

Renzo îl auzi, o încurajă pe Lucia printr-o strângere de mână, şi amândoi, în vârful picioarelor, înaintară încetişor pe fi, ngă zid; ajunseră la uşă, o împinseră binişor, umblând tăcuţi şi aplecaţi de spate, şi intrară în coridorul unde cei doi fraţi îi aşteptau. Renzo închise binişor uşa şi toţi patru suiră scara, fără să facă niciun zgomot. Când ajunseră sus, cei doi fraţi se apropiară de uşa odăii, ce se afla într-o parte a scării, iar logodnicii se lipiră de zid.

— *Deo gratias*! zise Tonio cu glas limpede.

— Ei, Tonio, intră! se auzi o voce dinăuntru.

Cel chemat deschise uşa, ca să se poată strecura şi fratele său odată cu el. Proiectându-se pe dalele întunecate ale tindei, raza de lumină, care ieşi prin deschizătura uşii, o făcu pe Lucia să tresară, ca şi cum ar fi fost descoperită.

După ce intrară cei doi fraţi, Tonio trase uşa după el, şi logodnicii rămaseră nemişcaţi în întuneric, ţinându-şi răsuflarea şi trăgând cu urechea, singurul zgomot care se mai auzea fiind bătaia puternică ai, numi bietei Lucia.

Don Abbondio stătea cum am mai spus, într-un jilţ vechi, înveşmântat cu o sutană veche şi avea pe cap o bonetă tot atât de veche, care-i acoperea jumătate din

obrazul luminat de licărirea slabă a unei lămpi. Două smocuri de păr, care-i scăpau de sub bonetă, sprâncenele groase, mustăţile şi mai groase, o bărbiţă stufoasă, toate încărunţite şi risipite pe faţa briţnă şi brăzdată, puteau fi asemuite cu nişte tufişuri acoperite de zăpadă, ce se zăresc pe stânci în lumina lunii.

— Ah! Ah! fu salutul lui, în timp ce-şi scotea ochelarii şi-i punea pe cărţulie.

— Sfinţia-ta va spune c-am venit târziu, spuse Tonio, închinându-se, ceea ce făcu şi Gervaso, dar mai cu stângăcie.

— Fireşte că e târziu. Ştii că sunt bol, nav?

— Oh! îmi pare rău…

— Sau poate ai auzit vorbindu-se: sunt bolnav şi nu ştiu când voi putea ieşi din casă… Şi de ce l-ai mai adus cu dumneata şi pe acest… băiat?

— Aşa, ca să-mi ţină de urât, părinte.

— Bine, atunci spune.

— Am aici cele 25 de berlinghe noi, dintre cele eu sfântul Ambrosie călare, spuse Tonio, scoţi, nd un fel de legătură din buzunar.

— Să vedem, răspunse *don* Abbondio, şi, luând legătura, îşi puse ochelarii, o desfăcu, scoase monedele, le numără, le întoarse pe o parte şi pe alta şi le găsi fără cusur.

— Acum să-mi daţi înapoi, părinte, salba aia a neveste-mii Tecla.

— Aşa e drept, răspunse *don* Abbondio şi se îndreptă spre scrin, scoase o cheie din buzunar şi, privind în jur ca şi cum ar fi vrut să se ferească de privitori, deschise una dintre uşiţe, acoperi deschizătura cu trupul lui, îşi vârî capul înăuntru şi un braţ ca să ia salba; o luă, închise scrinul şi i-o dădu lui Tonio, zicând: E bine?

— Şi-acum, părinte, zise Tonio, să-mi daţi, dacă nu vă supăraţi, şi ceva în scris.

— Mai vrei şi asta? zise *don* Abbondio. Toate le ştii.

Ehei! Ce bănuitoare a devenit lumea! N-ai încredere în mine?

— Cum, părinte, să n-am încredere? îmi faceţi o nedreptate. Dar fac asta fiindcă numele meu se află în cartea aceea mare, la datornici, unde v-aţi dat osteneala să mă scrieţi. Şi cum nimeni nu ştie când va muri…

— Bi, ne bine, îi răspunse *don* Abbondio şi, bombănind, trase sertarul mesei, de unde scoase hârtie, toc şi călimară, şi se apucă să scrie, îngânând cu glas tare cuvintele, pe măsură ce le aşternea pe hârtie.

În acest timp, Tonio şi Gervaso se apropiară, ca la un semn, de masă, ca să-l împiedice pe cel ce scria să vadă uşa, şi, ca din întâmplare, îşi frecară picioarele de podea, ca să le dea de veste celor de afară şi să acopere în acelaşi timp zgomotul paşilor lor. *Don* Abbondio, absorbit în scris, nu băgă de seamă nimiG din toate astea.

Auzind târşâitul celor patru picioare, Renzo o apucă pe Lucia de braţ, o strânse, să-i dea curaj, şi porni târând-o după sine, căci altfel fata, care tremura, n-ar fi fost în stare să meargă. Intrară pe nesimţite, în vârful picioarelor, ţinându-şi răsuflarea, şi se ascunseră în spatele celor doi fraţi. În acest timp, *don* Abbondio, sfârşind de scris, citi cu atenţie hârtia, fără să-şi ridice ochii, şi o îndoi în patru, zicând:

— Acum eşti mulţumit?

Şi. scoţându-şi cu o mână ochelarii de pe nas, cu cealaltă îi întinse lui Tonio hârtia, ridicând capul. În timp ce întindea mâna ca să ia hârtia, Tonio se dădu la o parte; la un semn se dădu şi Gervaso în cealaltă parte, şi în mijloc, ca într-o piesă de teatru, apăru Renzo şi Lucia. *Don* Abbondio crezu că nu vede bine, apoi se dumiri, se îngrozi, rămase uimit, se înfurie, se gândi şi luă chiar o hotărâre, toate acestea în timp ce Renzo rostea cuvinetele:

— Părinte, în prezenţa martorilor aici de faţă, aceasta e nevasta mea.

Buzele lui nu se închiseseră încă bine când *don* Abbondio, lăsând să-i cadă hârtia, apucă lampa cu mâna stângă, iar cu dreapta trase cu putere învelitoarea mesei, trăgând-o spre el, cu furie, trântind pe jos hârtia, călimara şi nisipelniţa, şi sărind între jilţ şi masă, se apropie de Lucia. Biata copilă, cu sărmanul ei glas suav şi încă tremurând, de abia putu să îngâne:

— Şi acesta... când *don* Abbondio îi aruncă cu putere faţa de masă în cap, ca s-o împiedice să pronunţe întreaga formulă. Apoi, lăsând să-i cadă dintre degete lampa, se slujii de amândouă mâinile ca să-i îndese mai bine faţa de masă pe cap şi să-i înăbuşe glasul; în acelaşi timp, striga cât îl ţinea gura:

— Perpetua, trădare, Perpetua! Ajutor!

Fitilul, care se stingea pe duşumele, arunca o lumină palidă şi pâlpâitoare asupra Luciei, care, zăpăcită cu totul, nu încerca să scape şi părea o statuie schiţată în lut, pe care artistul aruncase o cârpă umedă.

După ce se stinse plăpânda lumină, *don* Abbondio o lăsă pe biata faţă şi o porni bâjbâind spre uşa ce da într-o cameră mai retrasă; o găsi, intră înăuntru şi se încuie, strigând cât o ţinea gura:

— Perpetua, trădare! Ajutor! Afară de aici! Afară de aici!

În prima odaie domnea o mare dezordine. Încercând să-l oprească pe preot şi întinzând mâinile cum se face la baba-oarba, Renzo ajunse la uşă, bătând şi ştrigând:

— Deschideţi! Deschideţi! Nu mai faceţi atâta tărăboi!

Lucia îl striga pe Renzo ou o voce slabă, rugându-l:

— Să mergem, să mergem, pentru numele lui Dumnezeu!

Tonio măturа odaia cu mâinile, de-a buşilea, ca să-şi poată găsi adeverinţa de plată. Gervaso, speriat, striga şi sărea, căutând uşa ce da spre scară, ca să poată ieşi şi fugi. În mijlocul acestei îmbulzeli, nu putem să nu ne

oprim o clipă pentru a face o reflecţie. Renzo, care tulburase în timpul nopţii o casă străină, care se introdusese prin viclenie şi care-l ţinea pe stăpân asediat într-o odaie, avea toate aparenţele unui asupritor, totuşi, la urma urmelor, el era cel asuprit. *Don* Abbondio, însă, care scăpase prin fugă, care fusese numai surprins şi speriat în timp ce-şi vedea liniştit de treburi, părea victima; şi totuşi, în realitate, el era acela care făcea o pedreptate.

Aşa se întâmplă adesea în lume… vreau să spun aşa se întâmplă în secolul al XVII-lea.

Văzând că duşmanul nu dădea semn că are de gând să se retragă, asediatul deschise o fereastră ce dădea în piaţa bisericii şi începu să strige:

— Ajutor! Ajutor! Ajutor!

Era cel mai frumos clar de lună; umbra bisericii şi umbra lungă şi ascuţită a clopotniţei, care se afla ceva mai departe, se zăreau limpede şi distinct conturate pe covorul de iarbă strălucitoare din piaţă; fiecare lucru se putea zări aproape ca ziua. Dar cât puteai vedea cu ochii, nici urmă de făptură omenească.

Alături de unul din zidurile laterale ale bisericii, chiar în partea ce dădea spre casa parohială, era o căsuţă unde dormea paracliserul. El fu singurul care se deşteptă la acel strigăt ciudat, sări din pat, coborî în grabă, deschise oblonul uneia dintre ferestruici, scoase capul afară, cu ochii încă pe jumătate închişi, şi întrebă:

— Ce e?

— Aleargă, Ambrogio! Ajutor! Au năvălit peste mine! strigă *don* Abbondio.

— Vi, n numaidecât! răspunse Ambrogio, apoi băgă capul înăuntru, trase oblonul şi ieşind, pe jumătate adormit şi pe jumătate înspăimântat, găsi mijlocul să vină în ajutorul celui ce îl chemase, fără să se vâre în vreo încurcătură. Apucă pantalonii pe care-i ţinea pe pat, îi luă sub braţ, ca pe o pălărie de gală, şi coborî în pripă scăriţa de lemn; alergă la clopotniţă, puse mâna pe funia

celui mai mare dintre cele două clopote şi dădu alarma.

Bang! Bang! Bang!

Ţăranii săriră din pat, flăcăii, culcaţi în fân, tresăriră şi se sculară. „Ce să fie? Ce să fie? Bat clopotele! Foc? Tâlharii? Bandiţii?” Femeile îi povăţuiau şi-i rugau pe bărbaţi să nu iasă din casă şi să-i lase pe alţii să dea fuga; unii se sculară şi se duseră la fereastră, iar fricoşii, ca şi cum ar fi ascultat de rugăminţile femeilor, se băgau iarăşi în pat. Cei mai curioşi şi mai curajoşi coborau să ia furcile şi puştile, să dea fuga la locul unde se auzea zgomotul, iar alţii stăteau să privească.

Dar, înainte ca oamenii să se îmbrace sau să se trezească de tot, vuietul ajunse la urechea altor persoane, care vegheau, nu departe, în picioare şi gata îmbrăcaţi. Aceştia erau „bravii”, pe de o parte, Agnesa şi Perpetua, pe de alta.

Vom spune mai întâi pe scurt ce făcuseră cei dintâi din clipa când i-am lăsat, parte în casa dărăpănată, parte la han. Când văzură toate uşile caselor închise şi drumul pustiu, cei trei ieşiră în grabă din cârciumă, ca şi cum şi-ar fi dat seama că era foarte târziu, „şi spuseră că vor să se ducă numaidecât acasă. Dădură o raită, prin sat, să se încredinţeze că se culcaseră toţi şi, într-adevăr, nu întâlniră nici ţipenie de om, nu auziră nici cel mai mic zgomot. Pe urmă, cu cea mai mare grijă, trecură prin faţa căsuţei noastre sărăcăcioase, care era cea mai liniştită din toate, deoarece nu se mai afla nimeni în ea. Porniră apoi drept la casa părăsită şi dădură raportul lui Griso. Acesta îşi puse de îndată pe cap o pălărie cu margini late, îşi aruncă pe umeri o pelerină de pânză cerată, împodobită cu cusături, îşi luă toiagul de pelerin şi zise:

— Să mergem; tăcere şi ascultaţi ordinele mele!

O porniră la drum, Griso în frunte, iar ceilalţi după el, şi într-o clipă ajunseră la căsuţa Luciei, pe un drum ou totul altul decât cel pe care apucaseră oamenii noştri,

plecând în expediţia lor. La câţiva paşi de ţintă, Griso opri trupa, înaintă singur, să ia seama, şi, văzând că totul e pustiu şi liniştit pe dinafară, chemă doi di între tâlhari, le porunci să se caţăre fără zgomot pe zidul ce împrejmuia curtea şi, odată înăuntru, să se ascundă într-un ungher, dincolo de smochinul stufos, pe care-l zărise de dimineaţă. Toate acestea fiind îndeplinite, bătu încetişor în poartă, cu gândul să se dea drept un pelerin rătăcit, care cere adăpost până la ziuă. Nu-i răspunse nimeni. Bătu mai tare; nici de data aceasta nu primi răspuns. Atunci chemă un al treilea bandit şi-l puse să coboare în curte, ca şi pe ceilalţi doi, cu porunca de-a trage binişor zăvorul, ca să fie liberă intrarea şi ieşirea. Totul se îndeplini cu cea mai mare băgare de seamă şi cu deplină izbândă. Îi chemă apoi pe ceilalţi, le porunci să intre cu el în curte şi să se ascundă pe lângă tovarăşii lor, împipse încetişor poarta dinspre drum, lăsă doi oameni de pază acolo şi porni singur drept spre uşa casei. Bătu încet şi aici şi aşteptă; dar putea să aştepte mult şi bine! Apucă binişor clanţa, dar nimeni nu întrebă dinăuntru: „Cine-i acolo?” şi nu se auzi niciun zgomot. Mai bine nici că se putea să-i meargă! Deci, înainte! îi chemă pe cei de lângă smochin şi intră cu ei în odaia de jos, unde dimineaţa cerşise cu neruşinare bucata de pline. Scoase din buzunar iască, amnar şi cremene, aprinse un mic felinar, intră în cealaltă odaie din fund, să vadă dacă e cineva, dar pici aici nu găsi pe nimeni. Se întoarse se îndreptă spre uşa de la scară, privi şi trase cu urechea: singurătate şi tăcere! Lăsă alte două sentinele jos şi înaintă, întovărăşit de Grignapoco[37], un „brav” din ţinutul Bergamului, singurul care avea însărcinarea să anunţe, să potolească, să comande, într-un cuvânt, singurul care trebuia să vorbească, aşa ca Agnesa, auzind dialectul lui, să creadă că răpitorii veneau din părţile acelea. Cu „bravul” acesta alături şi cu ceilalţi în urmă, Griso începu să se urce încet-încet, blestemând în sine fiece treaptă

37 Poreclă în dialect veneţian : Rîde-puţin.

care trosnea, fiece pas al derbedeilor care stârnea zgomot. Ajupseră, în sfârşit, sus. Aici e aici! împinse încetişor uşa ce da în prima odaie; uşa cedă şi se deschise; privi în jur pe întuneric, ascultă dacă răsuflă sforăie ori mişcă înăuntru – nimic! Deci, înainte! Puse felinarul în faţă, ca să vadă, fără să fie văzut, deschise uşa, văzu un pat şi se repezi la el: patul era nedesfăcut, cu velniţa pe deasupra, aşezată peste perne. Ridică din umeri, se întoarse spre tovarăşii săi şi le făcu semn că se duce să vadă ce e în odaia de alături, ca să-l urmeze încet; intră, procedă la fel, găsi acelaşi lucru.

— Ce dracu' înseamnă asta?! mârâi Griso. Să ne fi spionat şi trădat vreun câine?

Atunci, cu puţină prudenţă, începură cu toţii să cerceteze şi să scotocească prin toate ungherele, să răstoarne casa cu susul în jos. În timp ce „bravii" îşi vedeau astfel de treburi, cei doi rămaşi de pază la poarta dinspre stradă auziră un tropot de paşi mărunţi, care se apropiau în grabă. Dar, cum îşi închipuiră că cel ce venea va trece mai departe, stătură liniştiţi şi, pentru orice eventualitate, se puseră la pândă. Iată însă că paşii se opriră chiar în faţa porţii. Era Menico, care venea în fugă, trimis de părintele Cristoforo, să spună femeilor, în numele cerului, să părăsească în grabă casa şi să se adăpostească la mţnăstire… ştiţi din ce pricină. Apucă de clanţa porţii, ca să bată, şi băgă de seamă că-i juca între degete, slobozită fiind de încuietoare. „Ce să fie asta?" se gândi el. împinse poarta cu teamă şi văzu că se deschide. Destul de înspăimântat, puse piciorul înăuntru; se simţi apucat de două braţe şi auzi două glasuri, unul în dreapta, altul în stânga, care îi spuneau în şoaptă, cu ton ameninţător:

— Taci, sau eşti mort!

El, dimpotrivă, începu să ţipe. Unul dintre tâlhari îi puse mâna la gură, iar celălalt scoase cuţitul, ca să-l sperie. Tremurând ca varga, băiatul nici nu mai încercă să strige, dar în aceeaşi clipă, ca şi cum ar fi fost tot

glasul lui, dar cu un ton schimbat, se auzi cel dintâi dăngăt de clopot, după care urmară, furtunos, celelalte.

Cine e vinovat se teme – spune un proverb milanez. Cei doi nemernici, crezând fiecare că-şi aude în aceste sunete numele, prenumele şi porecla, îl scăpară pe băiat din mâini şi, desfăcând braţele şi căscând gurile, se priviră drept în ochi şi o zbughiră în casă, unde se găsea grosul trupei. Numaidecât Menico o luă la fugă pe uliţă, spre locul unde era clopotniţa şi unde, fireşte, trebuia să se găsească cineva.

Ceilalţi bandiţi, care scotoceau casa, fură şi ei la fel de înspăimântaţi de dăngătul clopotului; se tulburară, se zăpăciră şi se înghiontiră unii pe alţii, fiecare căutând drumul cel mai scurt ca să ajungă la poartă. Şi doar erau oameni încercaţi şi obişnuiţi să dea piept cu duşmanul… Dar nu ştiau să facă faţă unei primejdii neaşteptate, la care, nu s-ar fi putut gândi nici în ruptul capului şi care cădea dintr-odată asupra lor. Fu nevoie de întreaga autoritate a lui Griso ca să-i ţină în frâu şi să facă din plecarea lor o retragere, şi nu o fugă. Aşa cum un câine fugăreşte o turmă de porci şi aleargă când ici, când colo după cei ce se împrăştie, înhăţând pe unul de urechi şi târându-l spre grămadă, împingându-l pe altul cu botul şi lătrându-l pe celălalt chiar în clipa când iese din rând, tot astfel Griso îl apucă de grumaz şi-l trase îndărăt pe unul din „bravi” care tocmai voia să treacă pragul, îl izbi pe un altul cu bâta pentru aceeaşi pricină, strigă după ceilalţi, care alergau încolo şi încoace fără să ştie încotro, şi izbuti în sfârşit să-i adune pe toţi în mijlocul ogrăzii.

— Hai! Repede! Scoateţi pistoalele, pregătiţi cuţitele! Plecăm cu toţii odată! Numai aşa vom merge. Cine credeţi că o să ne atace dacă suntem laolaltă, proştilor? Dar dacă om umbla câte u, nul, chiar şi ţăranii ne vor veni de hac. Ruşine! După mine, şi strângeţi rândurile!

După această scurtă cuvântare, se puse în fruntea

lor şi ieşi cel dintâi. Casa, cum am mai spus, era în marginea satului. Griso o luă pe drumul acela ce ieşea din sat, şi toţi ceilalţi îl urmară în ordine.

Să-i lăsăm să-şi vadă de drum şi să ne întoarcem la Agnesa şi la Perpetua, pe care le-am lăsat la marginea unei ulicioare. Agnesa căutase s-o tragă pe Perpetua cât mai departe cu putinţă de casa lui *don* Abbondio, şi până la un moment dat lucrurile merseră strună. Dar dintr-odată slujnica îşi aminteşte că poarta răm-ese deschisă şi voise să se întoarcă înapoi, s-o închidă. Nu era nimic de făcut, şi Agnesa, ca să nu-i dea nimic de bănuit, fusese silită să se întoarcă împreună cu ea, mergând în urmă şi încercând s-o reţină de câte ori o vedea însufleţită de povestea căsătoriilor ei zădărnicite. Agnesa se prefăcea că ar fi foarte1 atentă şi, din în când, ca să-i dovedească celeilalte că ascultă cu luare-aminte, sau ca să însufleţească povestirea, spunea: „De bună seamă!... Acum înţeleg!... Foarte bine!... E limpede! Dar apoi? Şi el? Şi dumneata?”... timp în care îşi spunea de fapt în sinea ei: „Vor fi ieşit oare până acum, sau or mai fi înăuntru? Ce zăpăciţi am fost toţi trei că nu ne-am gândit să ne dăm de veste, printr-un semn, ca să ştiu şi eu când lucrul s-a terminat. Mare prostie! Dar acum asta e, şi, cum nu mai am altceva de făcut, s-o ţin pe asta de vorbă cât mai mult cu putinţă; în cel mai rău caz, nu voi pierde decât ceva timp. Astfel, mai făcând câţiva paşi, mai oprindu-se, ajunseră la mică distanţă de casa lui *don* Abbondio, pe care n-o vedeau din cauză că erau după colţ, iar Perpetua, găsindu-se într-un punct important al povestirii, se lăsase oprită în loc, fără nicio împotrivire şi fără să-şi dea sama, când deodată se auzi de sus, în liniştea desăvârşită a văzduhului şi în tăcerea nemărginită a nopţii, primul strigăt de disperare al lui *don* Abbondio „Ajutor! Ajutor!”

— Vai de mine! Ce s-a întâmplat? strigă Perpetua şi vru s-o ia la fugă într-acolo.

— Ce e? Ce s-a întâmplat? întrebă Agnesa şi, nând-

o de fustă.

— Aoleu! N-ai auzit? răspunse cealaltă, smucindu-se.

— Ce e? Ce e? repetă Agnesa, apucând-o de braţ.

— Afurisită ce eşti! strigă Perpetua, îmbrâncind-o, ca să se elibereze, şi o luă la goană.

În acelaşi timp se auzi de departe, mai. ascuţit, mai scurt însă, ţipătul lui Menico.

— Aoleu! strigă şi Agnesa şi alergă după cealaltă.

De-abia o porniseră, când se auzi una după alta şi bătăile de clopot: dangătele acestea ar fi fost un fel de pinteni pentjp ele, dacă ar mai fi avut nevoie de aşa ceva.

Perpetua ajunse cu o clipă înaintea celeilalte şi, pe când voia să apuce clanţa, uşa se deschise dinăuntru şi în prag apărură Tonio, Gervaso, Renzo şi Lucia, care, după ce găsiră scara, coborâseră treptele în goană şi, auzind apoi dăngătele clopotelor, alergau înnebuniţi să se pună la adăpost.

— Ce este? Ce este? întrebă Perpetua cu sufletul la gură pe cei doi fraţi, care, în loc de răspuns, o îmbrâneiră şi o luară la furgă. Iar voi, cum se face că sunteţi aici? întrebă ea pe ceilalţi doi când îi recunoscu.

Dar aceştia ieşiră fără să răspundă.

Perpetua, ca să poată ajunge cât mai repede unde era nevoia mai mare, nu mai întrebă nimic, intră grabnic în gang şi urcă în fugă scările, pe dibuite.

Cei doi tineri, rămaşi tot logodnici, se pomeniră faţă în faţă cu Agnesa, care sosea şi ea, foarte tulburată.

— Ah, iată-vă! zise ea, putând vorbi. Cum a mers? De ce bate clopotul? Mi se pare c-am auzit…

— Acasă, repede! spunea Renzo. Să ne întoarcem î, nainte să vină oamenii…

Şi o porniră. Dar tocmai atunci apăru Menico, în goană; îi recunoscu, îi opri şi, cu glasul stins le spuse, încă tremurând din toate încheieturile:

— Unde mergeţi? Înapoi! înapoi! Pe aici, spre mănăstire!

— Tu eşti acela care?... începu Agnesa.

— Ce mai e? întrebă Renzo.

Lucia, foarte îngrozită, tăcea şi tremura.

— Diavolii au intrat în casa voastră! răspunse Menico, răsuflând greu. I-am văzut eu, au vrut să mă omoare... a spus-o şi părintele Cristoforo; iar dumitale, Renzo, ţi-a trimis vorbă să vii îndată la el... Chiar eu i-am văzut cu ochii mei... ce noroc să vă găsesc pe toţi!... O să vă spun totul când o să ieşim din sat!...

Renzo, care-şi păstrase cel mai bine dintre toţi sângele rece, socoti că, într-o parte, ori în alta, trebuiau să pornească repede, înainte de-a se aduna lumea, şi cel mai înţelept era să facă ceea ce-i sfătuia Menico, sau mai curând ce le poruncea cu toată puterea lui de copil înspăimântat. Pe drum, când vor fi în afară de primejdie, o să-i ceară copilului o desluşire mai limpede.

— Ia-o înainte, îi spuse lui Menico. Să mergem cu el, le spuse femeilor.

Se întoarseră din drum şi se îndreptară în grabă spre biserică, străbătură piaţa, unde, din mila lui Dumnezeu, nu se zărea nimeni, o luară pe ulicioara dintre biserică şi casa lui *don* Abbondio, şi când văzură prima deschizătură din gardul ce mărginea uliţa, ieşiră în câmp, şi pe-aici ţi-e drumul, peste ogoare!

Nu făcuseră nici cincizeci de paşi, când ţăranii începură să se adune repede în piaţă, numărul lor îngroşându-se cu fiece clipă. Se uitau unii la alţii, fiecare avea de pus o întrebare, dar nimeni nu ştia ce să răspundă. Primii sosiţi alergară la uşa bisericii, dar o găsiră închisă. Căutară să se apropie de clopotniţă pe dinafară, şi cineva lipi obrazul de o ferestruică, mai mult un fel de firidă, şi strigă înăuntru:

— Ce naiba s-a întâmplat?

Când Ambrogio auzi o voce cunoscută, lăsă funia din mână şi, dându-şi seama după murmurul de afară că veniseră o mulţime de oameni, răspunse:

— Vă deschid îndată.

Îşi puse în grabă pantalonii, pe care-i luase sub braţ, se apropie pe dinăuntru de uşa bisericii şi o deschise.

— Ce înseamnă tot tărăboiul ăsta? Ce s-a întâmplat? Unde? Cine?

— Cum cine e? spuse Ambrogio, sprijinindu-se cu o mână de canatul uşii şi cu cealaltă încheindu-şi pantalonii pe care şi-i pusese în grabă. Cum, nu ştiţi? Au năvălit tâlharii în casa preotului. Haideţi, fiilor, să-i dăm ajutor!

Se î, ntoarseră cu toţii spre casa preotului, priviră în sus, traseră cu urechea – linişte deplină. Unii se repeziră la uşă: era închisă şi nici nu părea măcar atinsă. Priviră iar în sus: nu era nicio fereastră deschisă şi nu se auzea niciun zgomot.

— E cineva acolo? Hei Părinte! Părinte!…

Îndată ce se încredinţase de fuga nepoftiţilor, *don*

Abbondio se retrăsese de la fereastră şi o închisese, iar în acea clipă se certa în şoaptă cu Perpetua, fiindcă-l lăsase singur în încurcătură. Trebui totuşi, când se auzi strigat de glasul sătenilor, să vină din nou la fereastră şi, văzând cât de mulţi veniseră să-i dea ajutor, se căi că-l ceruse.

— Ce s-a întâmplat? Ce v-au făcut? Ci, ne sunt? Unde sunt? întrebau toate glasurile dintr-odată.

— Nu mai e nimeni. Vă mulţumesc. Vă puteţi întoarce acasă.

— Dar cine a fost? Unde s-a dus? Ce s-a întâmplat?

— Oameni răi, oameni care fac rău noaptea, dar au fugit, întoarceţi-vă acasă, nu mai e nimic. Altă dată, fiii mei… Vă mulţumesc pentru bunătatea voastră…

Şi, zicând acestea, se retrase şi închise fereastra. Atunci unii începură să murmure, alţii să-şi bată joc, alţii să ocărască, câţiva să ridice din umeri, şi erau gata să plece, când se ivi un om atât de istovit de alergătură, că nu putea rosti niciun cuvânt. Era un om care locuia chiar în faţa casei Luciei şi, ieşind la fereastră din pricina

zgomotului, văzuse în ogradă toată învălmăşeala „bravilor” când Griso se căznea să-i adu, ne! După ce-şi veni în fire, strigă:

— Ce faceţi, fraţilor? Nu aici e diavolul, ci dincolo, în capătul uliţei, la casa Agnesei Mondella. Sunt nişte oameni înarmaţi înăuntru şi parcă vor să ucidă un pelerin. Cine ştie ce dracu’ poate fi?!

— Cum?… Cum?… Cum?… şi începu o hărmălaie de nedescris.

— Trebuie să mergem!

— Trebuie să vedem!

— Câţi sunt?

— Câţi şi, ntem?

— Cine sunt?

— Starostele! Să vină starostele breslelor!

— Sunt aici, răspunse starostele din mijlocul mulţimii. Sunt aici, dar trebuie să mă ajutaţi, trebuie să mă ascultaţi. Repede! Unde e paracliserul? La clopotniţă! La clopotniţă! Repede, să alerge cineva la Lecco, să ceară ajutor. Veniţi toţi aici!

Unii o porniră în fugă, alţii se strecurară prin mulţime, ca s-o şteargă. Învălmăşeala era mare, când sosi un alt ţăra, n, care-i văzuse pe tâlhari plecând în grabă, şi strigă:

— Veniţi fuga, fraţilor! Tâlharii sau bandiţii oare o iau la goană cu un pelerin sunt la marginea satului. Să pornim după ei! Să pornim!

La această ştire, fără să mai aştepte poruncile conducătorului, o porniră grămadă şi se năpustiră unii peste alţii la drum; pe măsură ce mulţimea înainta, câţiva dintre cei di, n frunte încetiniră pasul, se lăsară întrecuţi şi se amestecară în grosul trupei; cei din urmă îi împinseră înainte, şi, aşa, grămada învălmăşită ajunse la locul cu pricina.

Urmele invaziei erau încă proaspete şi de netăgăduit: poarta larg deschisă, broasca smulsă, iar răufăcătorii, nicăieri. Intrară în curte, se apropiară de

uşa deschisă a căsuţei, cu broasca smulsă. Începură să strige:

— Agnesa! Lucia! Pelerinule!

— U.nde e pelinnul? O fi visat Stefano că era şi un pelerin…

— Nu, nu, l-a văzut şi Cârlandrea! Hei, pelerinule! Agnesa! Lucia! Nimeni nu răspunde? Le-au răpit! Să ştiţi că le-au răpit!

Câţiva, cu glasuri mai puternice, propuseră să-i urmărească pe răpitori, fiindcă era o nelegiuire şi o ruşine pentru ţinut ca orice tâlhar să poată intra ca la el acasă şi să fure femeile, aşa cum eretele răpeşte puişorii din ogradă. Urmă o nouă discuţie, şi mai furtunoasă; dar cineva (şi nu s-a putut afla niciodată cine a fost) răspândi zvonul că Agnesa şi Lucia îşi aflaseră adăpost într-o casă. Zvonul se răspândi iute şi i se dădu crezare; nimeni nu mai propuse să pornească în căutarea fugarilor, şi mulţimea se risipi fiecare plecând la casa lui.

Era o forfotă şi un zgomot nemaipomenit: uşi la care se bătea şi care se deschideau, lumini de felinare care se aprindeau şi se stipgeau, întrebări puse de femei de la ferestre şi răspunsuri date în stradă. Când uliţa fu iar pustie şi tăcută, convorbirile continuară în case şi se stinseră în căscături, ca să reînceapă apoi iarăşi, a doua zi de dimineaţă.

Alte lucruri nu se mai întâmplară, doar că în (dimineaţa următoare, pe când starostele breslelor se afla pe câmp cu bărbia sprijinită în palmă şi cu cotul proptit în coada hârleţului, pe jumătate înfipt în pământ, stând deci pe gânduri şi meditând asupra întâmplărilor din noaptea trecută şi asupra celor ce avea de făcut, văzu că se îndreaptă spre el doi oameni, voinici şi chipeşi, pletoşi ca primii regi ai francilor[38], semănând foarte bine cu cei doi care-l ameninţaseră cu cinci zile înainte pe *don* Abbondio, dacă nu cumva erau chiar ei.

---

38 Aluzie la regii din dinastia Merovingiană (secolele V—VII), care purtau plete.

Aceştia cu o atitudine şi mai lipsită de cuviinţă, îi puseseră în vedere starostelui să se ferească de-a face mărturie seniorului *podestă* despre cele întâmplate, să nu cumva să spună deci adevărul, în cazul că va fi interogat, să nu pălăvrăgească cu ţăranii şi să nu încurajeze flecăreala satului, dacă ţinea cât de cât să moară de moarte bună.

Fugarii noştri merseră câtva timp cu pas grăbit, în tăcere, întorcându-se, când unul, când altul, să vadă dacă nu-i urmăreşte cineva, zdrobiţi de oboseala pricinuită de fugă, de teama şi agitaţia prin care trecuseră, de amărăciune pentru că nu izbutiseră, cât şi de neliniştea izvorâtă dintr-o necunoscută şi nouă primejdie. Dar teama lor sporea di, n pricina acelor dăngăte de clopot care, pe măsură ce se depărtau de sat, slăbeau, căpătând, tocmai din această piicină, ceva lugubru şi înspăimântător. În sfârşit, clopotux tăcu. Fugarii se aflau tocmai în mijlocul unui câmp pustiu şi, nemaiauzind niciun zgomot în jur, încetiniră pasul, Agnesa rupse cea dintâi tăcerea, întrebîndu-l pe Renzo cum se petrecuseră lucrurile, şi pe Menico cine era diavolul acela din casa lor.

Renzo povesti pe scurt neizbutita lor încercare, apoi toţi trei se întoarseră spre copil, iar acesta le spuse mai lămurit acum care era îndemnul părintelui şi le povesti cele ce văzuse şi întâmpinase, lucru care dădea şi mai mult temei înştiinţării părintelui. Ascultătorii pricepură mai mult decât putea Menico să le spună şi, dându-şi seama de adevăr, se cutremurară; oprindu-se o clipă, se priviră înspăimântaţi, şi deodată, parcă din acelaşi îndemn, câteşitrei puseră mâna care pe capul, care pe umărul copilului mângâindu-l, ca să-i mulţumească în tăcere căci fusese un adevăr î, nger păzitor şi ca să-i arate compătimirea ce simţeau pentru groaza încercată de băiat, pentru primejdia prin care trecuse ca să-i salveze pe ei şi ca să-i ceară în acelaşi timp parcă iertare.

— Acum întoarce-te acasă, să nu fie cumva îngrijoraţi ai tăi din cauză că lipseşti atâta, îi zise Agnesa şi, amintindu-şi de cele două monede făgăduite, scoase patru din buzunar şi i le dădu, adăugând: Roagă-te lui Dumnezeu să ne vedem în curând!…

Renzo îi dete şi el copilului o berlingă nouă şi-l sfătui să nu vorbească nimănui despre cele spuse de călugăr. Lucia îl mângâie şi ea din nou şi îşi luă rămas bun cu glasul sugrumat de emoţie. Copilul îi salută pe toţi, înduioşat, şi o porni îndărăt. Ceilalţi îşi urmară gânditori calea. Femeile înainte, şi Renzo în urmă, ca să le apere la nevoie. Lucia o ţinea strâns de braţ pe maică-sa şi căuta a se feri cu blândeţe şi îndemâpare de ajutorul pe care i-l oferea tânărul când i se părea anevoie mersul peste câmpuri, ruşinându-se în sinea ei, chiar în mijlocul acestei tulburări, că îndrăznise să stea atâta timp singură cu el şi atât de aproape, atunci când se aştepta dintr-o clipă în alta să fie nevasta lui. Acum, că, nd visul acesta frumos se spulberase, se căia că mersese prea departe, şi între atâtea pricini de teamă, tremura acum şi de sfiiciunea ce nu din trista cunoaştere a răului se naşte, ci dintr-o teamă inconştientă, asemănătoare eu frica pe care o au copiii de întuneric fără să ştie de ce.

— Şi casa? întrebă dintr-odată Agnesa.

Dar, oricât de întemeiată ar fi fost întrebarea aceasta, nimeni nu răspunse, fiindcă nimeni nu ştia ce răspuns să mai dea.

Îşi urmară în tăcere drumul şi curând ajunseră în mica piaţă din faţa bisericii mănăstirii. Apropiindu-se de uşă, Renzo o împinse încetişor. Uşa se deschise şi lumina lunii, care se strecură prin deschizătura uşii, căzu pe obrazul palid şi barba argintie a părintelui Cristoforo, care aştepta în picioare. Văzând că nu lipseşte niciunul, zise:

— Binecuvântat fie Domnul! şi le făcu semn să intre. Lângă el era un alt capucin, fratele paracliser, care, în urma rugăminţilor şi îndemnurilor lui, primise să

vegheze împreună, să lase uşa deschisă şi să stea în aşteptare până vor sosi fugarii ameninţaţi. Fusese nevoie de toată autoritatea şi faima de sfânt a părintelui Cristoforo ca să dobândească din partea fratelui o încuviinţare primejdioasă ca aceasta şi potrivnică regulilor. După ce intrară, fratele Cristoforo închise uşa încetişor. Atunci, paracliserul, nemaiputându-se stăpâni, îl luă la o parte pe tovarăşul său şi-i şopti la ureche:

— Părinte, părinte!... Noaptea, în biserică?... Cu femei?... Să primim... Regulile... Părinte! şi clătina din cap.

În timp ce paracliserul murmura cu obidă aceste cuvinte, părintele Cristoforo gândea: „Vezi, dacă ar fi fost un tâlhar urmărit, fratele Fazio nu s-ar fi împotrivit câtuşi de puţin; dar fiindcă e vorba de o biată fată nevinovată, care vrea să scape din ghearele lupului..."

— *Omnia munda mundis*[39], spuse apoi tare, întorcându-se dintr-odată spre fratele Fazio, uitând că acesta nu ştia latineşte.

Dar tocmai această scăpare din vedere dădu roade. Dacă părintele s-ar fi străduit să-l facă să înţeleagă prin argume. nte, fratele Fazio nu i-ar fi lipsit nici lui alte argumente cu care să se împotrivească, şi Dumnezeu ştie când şi cum s-ar fi sfârşit lucrurile. Auzind asemenea vorbe, pline de un înţeles atât de misterios şi rostite cu atâta hotărâre, i se păru că trebuie să fie răspuns pentru toate obiecţiile sale. Se linişti şi zise:

— Fie, domnia-ta ştii mai multe decât mine...

— Încrede-te în mine! răspunse părintele Cristoforo şi, la lumina palidă a candelei ce ardea în faţa altarului, se apropie de fugarii care aşteptau în prada neliniştii şi le zise: Fiilor, mulţumiţi Domnului că v-a scăpat dintr-o mare primejdie! Poate că dacă mai zăboveaţi o clipă...

Şi aici căută să le lămurească îndemnul pe care li-l trimise prin micul crainic, căci nu bănuia că ei ştiau mai multe decât el şi presupunea că Menico îi găsise liniştiţi

39 Totul este curat pentru cei curaţi (lat.).

acasă, înainte de sosirea tâlharilor.

Nimeni nu căută să-l dezmintă, nici chiar Lucia, care se simţea cuprinsă de remuşcări că trebuia să se prefacă faţă de un astfel de om. Tăcu însă şi ea, căci aceasta era noaptea încurcăturilor şi tăinuirilor.

— Aşadar, urmă călugărul, vedeţi fiilor, că nu mai sunteţi câtuşi de puţin în siguranţă în ţinutul acesta… Este locul vostru de baştină, aici v-aţi născut; n-aţi făcut rău nimănui, dar Domnul vrea altfel. E o încercare, fiilor; îndураţi-o cu răbdare, fără ură, şi fiţi încredinţaţi că va veni vremea în care vă veţi simţi fericiţi pentru suferinţa de acum. Eu m-am gândit să vă găsesc un adăpost pentru primele zile. Nădăjduiesc însă că în curând vă veţi putea întoarce fără teamă la casa voastră. Oricum, Dumnezeu va avea grijă de voi, şi eu, fără îndoială, mă voi sili să nu fiu nevrednic de încrederea ce mi-a arătat-o alegându-mă ca reprezentant al lui în slujba voastră, a celor necăjiţi. Voi, spuse el întorcându-se spre cele două femei, vă puteţi opri la * *. Acolo veţi fi ferite de orice primejdie şi, în acelaşi timp, nici prea departe de casa voastră. Întrebaţi acolo de mănăstirea capucinilor, duceţi-vă la părintele stareţ şi daţi-i această scrisoare; el va fi pentru voi un alt călugăr Cristoforo. Iar tu, dragul meu Renzo, trebuie să te pui la adăpost, deocamdată, împotriva mâniei altora şi împotriva mâniei tale. Du această scrisoare părintelui Bonaventura da Lodi, la mănăstirea noastră de la Poarta Orientală di, n Milano. El va fi pentru ţipe ca un tată, te va îndruma şi îţi va găsi de lucru până când te vei putea întoarce să trăieşti aici, în linişte. Acum mergeţi la marginea lacului, aproape de vărsarea torentului Bione, la o mică depărtare de Pescarenico. Acolo când veţi zări o barcă legată să spuneţi: „barca!” barcagiul o să vă întrebe cine va trimis; veţi răspunde: San Francesco. Atunci el o să vă ia în barcă şi o să vă treacă pe celălalt mal, unde veţi găsi o căruţă, ce vă va duce de-a dreptul până la * *.

Dacă ne-ar întreba cineva în ce chip părintele

Cristoforo făcuse rost aşa de repede de acele mijloace de transport pe apă şi pe uscat, i-am răspunde că nu-şi dă seama de puterea unui capucin considerat sfânt. După toate acestea, nu-i mai rămânea călugărului decât să se gândească la paza caselor ce rămâneau goale. Părintele primi cheile şi îşi luă sarcina să le încredinţeze celor pe care Renzo şi Agnesa îi indicară. Scoţând din buzunar cheia, Agnesa suspină adânc, gândindu-se că în clipa aceea casa îi era descuiată, că înăuntru fusese diavolul şi că cine ştie dacă mai rămăsese ceva de păzit.

— Înainte de a pleca, zise părintele, să ne rugăm cu toţii Domnului, ca să fie cu voi în această călătorie şi întotdeauna; şi mai ales să vă dea puterea şi dorinţa de-a voi ceea ce el a voit.

Terminând de spus aceste cuvinte, îngenunche în mijlocul bisericii, şi toţi făcură la fel. După ce se rugară câteva clipe în tăcere, părintele rosti în şoaptă, dar lămurit:

— Să ne rugăm şi pentru nefericitul care ne-a aruncat în această nenorocire. Am fi nevrednici de mila ta, Doamne, dacă nu ţi-am cere-o din toată inima şi pentru el, care are atâta nevoie de ea! Noi, cu toate grijile noastre, aveam mângâierea că suntem pe drumul pe care tu ni l-ai hărăzit; îţi putem dărui suferinţele noastre; şi ele se preschimbă în haruri. Dar el? El e duşmanul tău! Oh, nenorocitul! Luptă împotriva ta! Fie-ţi milă de el, Doamne, îmblânzeşte-i inima, fă-ţi-l priete. n şi dăruieşte-i tot binele pe care ni-l dorim noi înşine. Ridicându-se apoi grăbit, zise: Plecaţi, fiilor, nu mai e timp de pierdut. Dumnezeu să vă aibă în pază şi îngerii să vă călăuzească. Plecaţi!

Şi în timp ce se pregăteau de plecare, cuprinşi de o emoţie ce nu se poate exprima prin cuvinte, părintele adaugă cu glas schimbat:

— Inima îmi spune că ne vom revedea curând!

De bună seamă că inima, dacă-i dai ascultare, are întotdeauna ceva de spus. despre cele ce se vor întâmpla

în viitor. Dar ce poate şti inima? Prea puţin din cele ce s-au întâmplat.

Fără să aştepte răspu, ns, părintele Cristoforo se îndreptă spre sacristie; călătorii ieşiră din biserică, şi fratele Fazio închise poarta, luându-şi şi el rămas bun cu glasul plin de emoţie.

Cei trei se îndreptară încetişor spre malul ce le fusese indicat, văzură barca pregătită şi, după ce dădură şi primiră parola, săriră în ea. Barcagiul, proptind o vislă de mai, o porni; apucă cealaltă vâslă şi, răzbind cu amândouă braţele, porni în larg spre ţărmul celălalt.

Nu sufla nicio adiere de vânt, lacul era liniştit şi ar fi părut nemişcat dacă lumina lunii, care se răsfrângea din înaltul cerului, n-ar fi tremurat pe apă în unde. mici. Se auzeau numai valurile lovindu-se uşor de pietrişul ţărmului, murmurul mai îndepărtat al apei izbindu-se de stâlpii podului şi căderea regulată a celor două vâsle, se tăiau suprafaţa albastră a lacului, când ieşind pli, ne de stropi din apă, când scufundându-se din nou. Unda tăiată de barcă, unindu-se în urma pupei, alcătuia o dungă ondulată, ce se îndepărta de ţărm. Tăcuţi, cu capetele întoarse, călătorii priveau munţii şi ţinutul luminat de lună şi presărat, ici şi colo, cu umbre mari. Se desluşeau satele, casele, colibele, iar palatul lui *don* Rodrigo, cu turnul lui de piatră, înălţându-se deasupra căsuţelor îngrămădite la poalele muntelui, părea un răufăcător care stă la pândă în picioare, în întunericul nopţii, în mijlocul făpturilor adormite, şi veghează, uneltind o crimă. Lucia îl zări şi, speriată, urmări cu privirea drumul ce cobora până la sătucul ei, şi în marginea lui descoperi căsuţa lor, coama învoalată a smochinului, care se vedea deasupra zidului dinspre ogradă, fereastra odăiţei ei, şi, aşa cum se afla, în fu. ndul bărcii, puse braţul pe margine, îşi rezemă de el fruntea, ca şi cum i-ar fi fost somn, şi plânse, în taină.

Rămas bun, munţi, care răsăriţi din ape şi vă înălţaţi spre ceruri, culmi zimţate, atât de cunoscute

celor ce au crescut printre voi şi atât de adânc săpate în mintea lor, ca şi trăsăturile celor dragi! Rămas bun, şuvoaie, al căror murmur îl recunoaştem ca şi sunetul glasurilor de acasă, şi voi, sate risipite, albind valea ca o turmă de oi la păscut! Cât e de trist pasul celui ce, crescut printre voi, se îndepărtează! Până şi cel ce vă părăseşte de bunăvoie, plin de speranţa că-şi va găsi rostul în altă parte, şi-ar pierde visurile de îmbogăţire în aceste clipe grele, s-ar mira că a putut lua o asemenea hotărâre şi s-ar întoarce îndărăt, dacă nu s-ar gândi că într-o zi se va întoarce bogat. Şi aşa, pe măsură ce călătorul înaintează în câmpie, privirea lui e din ce în ce mai obosită şi mai scârbită de acea privelişte monotonă, aerul îi pare apăsător şi mort şi intră indispus şi gânditor în oraşele gălăgioase. Casele, grămădite unele peste altele, precum şi străzile întortocheate i se par că-l înăbuşă, iar în faţa clădirilor pe care străinul le admiră, el se gândeşte cu îi. n dor plin de nelinişte la ogoarele din satul său, la căsuţa pe care de atâta vreme o doreşte şi pe care o va cumpăra fără îndoială, când se va întoarce bogat în munţii lui.

Dar ce să mai zic despre cei care nu s-au îndepărtat vreodată nici măcar cu gândul de aceste înălţimi, care de ele şi-au legat toate planurile de viitor şi se pomenesc dintr-odată aruncaţi printre străini de o putere răuvoitoare?! Ce să mai zici de acei care, smulşi din cele mai dulci speranţe, părăsesc munţii aceştia ca să pornească în căutarea altora, necunoscuţi, deşi n-au avut niciodată dorinţa să-i cunoască, şi care nu pot întrevedea nici măcar cu închipuirea clipa reîntoarcerii?! Adio, căsuţă, unde te-ai născut şi în care, stăpânit de un gând ascuns, te-ai obişnuit să deosebeşti, de zgomotul celorlalţi paşi, zgomotul unui pas aşteptat cu un tainic fior! Adio, casă, de acum înainte străină, casă spre care ai aruncat de atâtea ori o privire pe furiş, nu fără să roşeşti, unde îţi închipuiai că vei duce î, într-o zi viaţa liniştită şi statornică de soţie! Adio, biserică, unde

sufletul s-a bucurat de atâtea ori, plin de seninătate, cântând laudele Domnului, unde fusese făgăduită şi pregătită o anumită slujbă, unde fiorul tainic al inimii trebuia să fie binecuvântat cu solemnitate, dragoste socotită sfântă, adio! Dar cel care v-a dăruit atâta bucurie este pretutindeni şi nu tulbură niciodată bucuria fiilor săi decât spre a le pregăti una mai mare şi mai sigură…

Acestea, sau cam acestea, erau gândurile Luciei, deosebite cu puţin de gândurile celorlalţi doi călători, în timp ce barca se apropia de malul drept al râului Adda.

CAPITOLUL IX

Izbindu-se cu putere de ţărm, barca o zdruncină pe Lucia, care, după ce-şi şterse lacrimile pe furiş, înălţă capul, ca şi cum s-ar fi trezit din somn. Renzo coborî primul şi dădu mâna Agnesei, iar aceasta, coborând, întinse mâna fiicei sale; apoi toţi trei mulţumiră cu tristeţe barcagiului.

— Pentru ce? întrebă el. Se cuvine să ne ajutăm unii pe alţii…

Îşi trase mâna aproape cu groază, ca şi cum i s-ar fi cerut să fure, atunci când Renzo încercă să-i strecoare o parte din monedele ce le avea la el şi pe care le luase în seara din aju. n cu gândul să răsplătească aşa cum se cuvine pe *don* Abbondio, după ce acesta i-ar fi dat, fără voia lui, sprijinul aşteptat. Căruţa se afla acolo, gata de drum; căruţaşul îi salută pe cei trei, îi ajută să se urce, îndemnă calul cu un strigăt, plesni din bici şi, la drum!

Cronicarul nostru nu descrie călătoria aceasta nocturnă şi trece sub tăcere numele ţinutului unde le îndrumase călugărul Cristoforo pe cele două femei, ba declară chiar că nu vrea să-l dezvăluie. Dar pe măsură ce povestirea va înainta, se va vedea şi pricina acestor reţineri. Tot ceea ce se întâmplă cu Lucia în timpul şederii ei pe aceste meleaguri e strâns legat de intrigile întunecate ale unui personaj care se trăgea, după câte se pare, dintr-o familie foarte puternică pe vremea când

sciria cronicarul.

Ca să ne explice ciudata purtare a acestei persoane în împrejurarea de faţă, s-a văzut silit să-i povestească, pe scurt, viaţa de mai înainte; şi familia joacă un rol de seamă în această împrejurare după cum vor vedea toţi cititorii. Dar ceea ce prudenţa bietului om a vrut să ne ascundă, cercetările noastre au izbutit să descopere în altă parte. Un istoric milanez[40], care a pome. nit despre acei personaj, nu-l numeşte, ce-i drept, nici pe el, nici localitatea, dar spune că era un târg vechi şi nobil, căruia nu-i lipsea decât numele de oraş; în alt loc spune că pe acolo trecea Lambrul, iar în altul că adăpostea o arhiepiscopie. Din co. nfruntarea acestor date deducem că era vorba, negreşit, de Monza.

În vastul tezaur al inducţiunilor erudite, aceasta nu este, aş crede, una dintre cele mai subtile, ci una dintre cele mai sigure. Am mai putea, pe baza unor presupuneri foarte îndreptăţite, să dezvăluim şi numele familiei; dar, cu toate că ea s-a stins de multă vreme, preferăm să-l trecem sub tăcere, atât pentru a nu risca să facem vreun rău, nici chiar morţilor, cât şi pentru a da învăţaţilor prilej pentru unele cercetări.

Călătorii noştri ajunseră, aşadar, la Monza puţin după răsăritul soarelui; căruţaşul trase la un han, şi acolo, ca oaspete obişnuit al locului şi cunoscut al stăpânului, mijloci să li se dea o cameră şi-i întovărăşi până sus. În afară de mulţumiri, Renzo încercă să-l facă şi pe el să primească ceva bani; însă căruţaşul acesta, ca şi barcagiul, ţintea spre altfel de recompe. Însă, mai îndepărtată, însă mai îmbelşugată; îşi feri şi el mâinile şi plecă aproape în fugă, să vadă de cal.

După o seară ca aceea pe care am desoris-o, şi o noapte pe care oricine şi-o poate închipui, petrecută în tovărăşia unor gânduri atât de triste, cu teama necontenită a unei întâlniri. neplăcute, în bătaia unui

---

40 Josephi Ripamonti, Historiae Patriae, Decadis V, Lib. VI, cap. III, p. 358 şi urm. (nota lui Manzoni).

vânt mai rece decât cel de toamnă şi în zdruncinăturile neîncetate ale căruţei incomode, care trezeau! n mod brutal pe oricare dintre ei îndată ce începea să aţipească, celor trei nici nu le venea să creadă că stau pe o bancă ce nu se clatină şi într-o cameră, oricum ar fi fost ea. Mâncară puţin, atât cât le îngăduia sărăcia vremurilor acelora şi mijloacele lor reduse, în comparaţie cu numeroasele nevoi ale unui viitor nesigur, şi cât le îngăduia, mai ales, lipsa poftei de mâncare. Toţi trei însă se gândiră la ospăţul pe care, cu două zile m-ai, nte, se aşteptau să-l facă; şi fiecare scoase un suspin adânc. Renzo ar fi vrut să rămână acolo, cel puţin ziua aceea, să vadă femeile puse la adăpost şi să le facă unele servicii; însă călugărul le pusese acestora în vedere să-l trimită de îndată mai departe. Aşa că îi amintiră sfatul părintelui, ca şi alte o sută de motive: că lumea are să înceapă a vorbi, că despărţirea are să fie cu atât mai dureroasă cu cât va întârzia mai mult, că avea să se! întoarcă curând, pentru a primi şi aduce veşti, şi atâtea alte istorii, încât tânărul se hotărî să plece. Se înţeleseră, atât cât putură, asupra felului cum să se revadă cât mai curând. Lucia nu-şi ascunse lacrimile; Renzo abia şi le reţinu pe ale sale şi, strângând tare mâna Agnesei, spuse cu glas răguşit: „La revedere” şi plecă.

Femeile s-ar fi aflat în mare încurcătură dacă, n-ar fi fost acel căruţaş cumsecade care avea poruncă să le însoţească la mănăstirea capucinilor şi să le dea orice ajutor ar mai fi putut avea nevoie. Se îndreptară deci împreună cu el spre mănăstire, care, aşa cum ştia oricine, se afla la câţiva paşi de Monza. Ajunşi la poartă, călăuza trase de clopoţel şi ceru să fie chemat părintele stareţ. Acesta ve.ni imediat şi primi scrisoarea în prag.

— Oh, călugărul Cristoforo! spuse el recunoscând scrisul.

Tonul vocii şi expresia trăsăturilor sale arătau limpede că rostea numele unui bun prieten. Se cuvine să mai spunem că bunul nostru Cristoforo recomandase, în

scrisoarea aceea, cu multă căldură pe femei şi povestise cazul lor cu multă simţire, aşa încât călugărul făcea, di, n când în când, gesturi de mirare şi de mânie şi, ridicând ochii de pe scrisoare, îi aţintea asupra femeilor cu o expresie de milă şi interes. O dată terminată lectura, rămase câtva timp pe gânduri, apoi spuse:

— Nu v-aţi putea adăposti decât la seniora; dacă seniora vrea să vă primească…

O trase apoi pe Agnesa deoparte, în piaţa din faţa mănăstirii, şi-i puse câteva întrebări; după ce femeia răspunse, se întoarse spre Lucia şi le spuse la amândouă:

— Dragile mele, voi încerca, şi sper că vă pot găsi un adăpost mai mult decât sigur, mai mult decât onorabil, până ce Domnul va găsi cu cale să orânduiască lucrurile ceva mai bine. Vreţi să veniţi cu mine?

Femeile făcură, respectuoase, un semn de încuviinţare, fratele continuă:

— Bine; vă voi duce imediat la mănăstirea seniorei. Rămâneţi totuşi cu câţiva paşi în urma mea, pentru că oamenilor le place să spu. nă răutăţi, şi numai Dumnezeu ştie câte bârfeli nemaiauzite ar scorni dacă l-ar vedea pe stareţul mănăstirii umblând pe stradă cu o tânără frumoasă… cu femei… voiam să spun.

Voabind astfel, o porni înainte. Lucia se roşi; căruţaşul surâse, privind-o pe Agnesa, care nu se putu opri să nu-i răspundă în acelaşi fel; şi porniră toţi trei în urma călugărului, cam la zece paşi. Femeile întrebară atunci pe căruţaş ceea ce nu îndrăzniseră să-l întrebe pe stareţ, şi anume: Cine era seniora.

— Seniora, răspunse acesta, e o călugăriţă; dar nu călugăriţă ca toate celelalte. Nu c-ar fi stareţă sau mai bătrână; ba chiar, după cum se spune, cu, na dintre cele mai tinere; dar e de neam mare, şi chiar şi străbunii ei erau de viţă, veniţi din Spania, de-acolo de unde sunt cei ce poruncesc; aşa că-i spun „seniora” pentru a arăta că-i de spiţă. nobilă; şi tot ţinutul îi spune la fel, iar lumea zice că în mănăstirea aceea n-a mai fost niciodată o

călugăriţă de seama ei; neamurile seniorei, de-acolo de la Milano, se bucură de multă influenţă şi sunt dintr-acelea care au întotdeauna dreptate; şi mai cu seamă în Monza, pentru că tatăl ei, cu toate că nu locuieşte aici, e omul cel mai de seamă din ţinut; aşa că şi ea poate să facă în mănăstire tot ceea ce-i trece prin cap; până şi oamenii dinafară îi poartă un mare respect; iar când îşi ia o obligaţie face ce face şi-o duce întotdeauna până la capăt, iar dacă acest călugăr izbuteşte să vă dea în grija ei, şi dacă ea vă primeşte, pot să vă spun că veţi fi tot atât de bine păzite ca şi în altar…

Când ajunse în apropierea porţii târgului, care era întărită în acea vreme de un turnuleţ antic, pe jumătate surpat, şi de resturile unei cetăţi, ruinată şi ea, pe care unii diptre cititorii mei îşi mai pot aminti să o fi văzut în picioare, stareţul se opri şi se întoarse, să vadă dacă veneau şi ceilalţi; apoi intră şi se îndreptă spre mănăstire, unde, ajungând, se opri din nou în prag, aştepţirid micul grup. îl rugă pe căruţaş să se întoarcă peste câteva ore, pentru a lua răspunsul; acesta făgădui că va veni şi se despărţi de femei, care îl copleşiră cu mulţumiri şi cu nenumărate veşti pentru părintele Cristoforo. Stareţul conduse pe mamă şi pe fiică în prima curte a mănăstirii, după care le făcu semn să intre în camera portăresei, iar el se duse singur să facă intervenţiile necesare. După câtva timp se ivi surâzător, spunându-le să meargă cu el. Era timpul, căci fiica şi mama nu mai ştiau ce să facă ca să scape de întrebările stăruitoare ale portăresei. Când trecură prin a doua curte, călugărul dădu femeilor câteva sfaturi asupra felului cum trebuia să se poarte cu seniora.

— Vă este foarte binevoitoare, spuse el, şi vă poate face mult bine dacă vrea. Fiţi umile şi respectuoase, răspundeţi cu sinceritate la întrebările pe care va binevoi să vi le pupă, iar când nu sunteţi întrebate lăsaţi-mă pe mine să vorbesc.

Intrară într-o sală joasă, din care se trecea direct în

vorbitor, înainte de a păşi pragul, călugărul, arătându-le uşa, spuse pe şoptite, ca pentru a le reaminti toate sfaturile dinainte:

— E aici.

Lucia, care nu mai văzuze o mănăstire, când ajunse în vorbitor, privi de jur-împrejur, pentru a o zări pe seniora căreia trebuia să-i facă plecăciunea, dar, nevăzând pe nimeni, rămase nedumerită. Observând însă că părintele şi Agnesa se îndreaptă spre un colţ al camerei, privi într-acolo şi zări o fereastră de o formă neobişnuită, cu două zăbrele groase de fier, depărtate de un lat de palmă una de alta; iar dincolo de ele, o călugăriţă ce stătea în picioare. Faţa ei, care putea mărturisi douăzeci şi cinci de ani, părea la prima vedere frumoasă, dar de-o frumuseţe învipsă, ofilită, aş spune chiar descompusă. Un văl negru, prins şi a aşezat orizo. ntal pe creştet cădea de o parte şi de alta a feţei, la o oarecare distanţă de obraz; pe sub văl, o fâşie de pânză foarte albă încingea, până la jumătate, o frunte aproape tot atât de albă; o altă fâşie, încreţită, îi încingea faţa până sub bărbie, îi înconjura gâtul şi apoi se termina în falduri pe piept, acoperind deschizătura unei rase negre. Însă acea frunte se încreţea adesea, ca sub o crispare dureroasă; şi atunci sprâncenele negre se apropiau, cu o mişcare grăbită. Ochii, negri şi ei, ţintuiau uneori pe cei cu care vorbea, cu o privire mândră, alteori se aplecau în grabă, ca pentru a ascunde o taină; în anumite clipe, un observator atent ar fi putut susţine că cerşesc dragoste, înţelegere, milă; alteori însă ar fi crezut că desluşesc în ei revelaţia neaşteptată a unei duşmănii necruţătoare şi abia reţinute, un nu ştiu ce ameninţător şi fioros. Când ochii rămâneau nemişcaţi, privind fără ţintă, s-ar fi zis că e vorba de o nepăsare orgolioasă, dar s-ar fi putut bănui şi zbuciumul unui gând ascuns, al unei îngrijorări obişnuite a sufletului, care avea asupra ei o înrâurire mai puternică decât toate lucrurile înconjurătoare. Obrajii, foarte palizi, se desenau într-un contur delicat şi graţios,

dar moleşit de o oboseală îndelungată. Buzele, deşi abia colorate de un trandafiriu şters, ieşeau totuşi în evidenţă din acea paloare; mişcările lor, asemeni mişcărilor ochilor, erau neaşteptate, vioaie, pline de expresie şi de mister. Statura adevărată a acestei femei nu putea fi cunoscută numaidecât din pricina unui anumit fel de a-şi ţine trupul, sau apărea deformată de unele mişcări prea bruşte, nearmonioase, prea hotărâte pentru o femeie, şi cu atât mai mult pentru o călugăriţă. Chiar şi în îmbrăcămintea ei se vedea, ici şi colo, câte un amănunt studiat sau câte o neglijenţă, ceea ce lăsa să se înţeleagă că nu era o călugăriţă oarecare; talia îi era strânsă cu o oarecare grijă laică, iar din fâşia de sub văl ieşea, la una din tâmple, o şuviţă de păr negru, lucru ce dovedea sau nebăgare de seamă, sau dispreţ pentru regula care prescria să aibă părul întotdeauna scurt, după ce fusese tăiat cu prilejul ceremoniei solemne a călugăririi.

Dar lucrurile acestea nu le mirară pe cele două femei, neobişnuite să deosebească o călugăriţă de alta; iar părintele stareţ, care no Vedea pe seniora pentru prima oară, era obişnuit, ca şi atâţia alţii, cu acel nu ştiu ce straniu din înfăţişarea, ca şi din felul ei de a se purta

Seniora se găsea, în acel moment, aşa cum am mai spus, în picioare, lângă fereastra cu gratii, cu o mână rezemată leneş de pervaz şi abia ţinând, în degetele-i foarte albe, mătăniile; ea o privea cu atenţie pe Lucia, care înainta, sfioasă.

— Cucernică maică şi preaînaltă doam, nă, spuse călugărul, cu capul plecat şi cu mina pe piept, aceasta e sărmana copilă pentru care mi-aţi făgăduit puternicul dumneavoastră ajutor; iar cealaltă e mama ei.

Cele două femei făceau plecăciuni peste plecăciuni; seniora le făcu semn cu mâna să contenească şi spuse, întorcându-se către părinte:

— E un adevărat noroc pentru mine să pot face un serviciu bunilor noştri prieteni, călugării capucini; dar, urmă ea, povesteşte-mi puţi. n mai pe larg cazul acestei

tinere, pentru a-mi da şi mai bine seama de ceea ce se poate face pentru dânsa.

Lucia se înroşi şi lăsă capul în jos.

— Trebuie să ştiţi, cucernică maică… începu Agnesa.

Stareţul îi tăie vorba cu o privire şi răspunse:

Tânăra aceasta, preaînaltă doamnă, mi-a fost încredinţată, aşa cum v-am spus, de un confrate. A fost nevoită să plece pe ascuns din satul ei, pentru a se sustrage unor primejdii grave; şi are nevoie, pentru un timp, de un adăpost în care să poată trăi neştiută de nimeni şi unde să nu îndrăznească a veni s-o tulbure, chiar dacă…

— Ce fel de primejdii? îl întrerupse seniora. Rogute, părinte stareţ, nu-mi spune lucrurile astea cu atâta zgârcenie. Ştiţi doar că nouă, călugăriţelor, ne place să auzim poveştile în amănunţime.

— E vorba de nişte primejdii, răspunse călugărul, care la urechea preacurată a cucerniciei-tale trebuie amintite abia în treacăt…

— Oh, desigur, spuse în grabă seniora, îmbujorându-se uşor.

Să fi fost din cauza sfiiciunii? Cineva care ar fi observat o fugară expresie de dispreţ care întovărăşea acea roşeaţă s-ar fi putut îndoi, mai ales dacă ar fi şi comparat-o cu roşeaţa care, din când în când, apărea pe obrazul Luciei.

— Va fi de aju, ns să spun, reluă stareţul, că un cavaler asupritor… nu toţi oamenii mari din lume se folosesc de darurile lui Dumnezeu spre gloria Domnului şi în folosul aproapelui, aşa că, înălţimea-voastră… un cavaler asupritor, spun, după ce a urmărit un timp oarecare făptura aceasta cu ademeniri nedemne, văzând că sunt zadarnice, avu inima s-o urmărească pe faţă, întrebuinţând forţa, aşa că sărmana a fost nevoită să fugă de acasă.

— Apropie-te, copila mea, îi spuse Luciei seniora,

făcându-i semn cu degetul. Ştiu că prin gura părintelui stareţ grăieşte adevărul însuşi, dar nimeni nu poate fi mai bine informat decât tine în această privi, nţă. Ţie-ţi revine deci sarcina de-a spune dacă acel cavaler era un persecutor păcătos.

În ce priveşte îndemnul de a se apropia, Lucia ascultă imediat, dar când fu vorba să răspundă, era altă treabă. O întrebare asupra acestui subiect, chiar dacă i-ar fi fost pusă de cineva de seama ei, ar fi încurcat-o foarte tare; pusă însă de doamna aceea, pe al cărei chip se citea o. neîncredere răutăcioasă, întrebarea acesta îi risipi orice curaj de a răspunde.

— Seniora… maică preacucernică… bâlbâi ea, arătând că asta era tot ce putea spune.

Atunci Agnesa, care, după Lucia, ştia cel mai bine cum stau lucrurile, se crezu îndreptăţită să-i vină în ajutor:

— Preaînaltă doamnă, spuse, eu pot aduce mărturie că fata asta a mea nu-l putea suferi pe acel cavaler, aşa cum nu poate suferi diavolul apa sfinţită; vreau să spun că diavolul era el; mă veţi ierta dacă nu vorbesc aşa cum trebuie, dar, noi suntem oameni de rând. Adevărul e că această sărmană copilă era logodită cu un tânăr de rangul nostru, cu frica lui Dumnezeu şi pornit pe calea cea bună, şi dacă preotul din sat ar fi fost om cumsecade, aşa cum înţeleg eu… ştiu că vorbesc despre un om al bisericii, dar părintele Cristoforo, prietenul părintelui stareţ, e şi el om al bisericii dar un om plin de milă, şi dacă ar fi fost aici, ar putea să dovedească…

— Văd că eşti gata să vorbeşti fără să fii întrebată, o întrerupse seniora cu glas mânios şi trufaş, care o făcu să pară aproape urâtă. Taci! Ştiu foarte bine că părinţii au totdeauna un răspuns de dat în numele copiilor!

Agnesa, ruşinată, aruncă Luciei o privire, care voia să spună: „Vezi şi tu ce păţesc din cauză că eşti atât e neîndemânatică!”

Chiar şi stareţul făcu semn tinerei. uitându-se la ea

cu înţeles şi clătinând din cap, pentru a o face să priceapă că sosise momentul să vorbească şi să nu-şi lase mama în încurcătură.

— Preaoucernică doamnă, spuse Lucia, tot ce-a spus mama mea e adevărul curat; cu tânărul cu care eram în vorbă, şi aici deveni roşie-roşie, voiam să mă mărit de bunăvoie. Iertaţi-mă că vorbesc fără ruşine, dar o fac pentru a nu vă da prilejul să gândiţi greşit despre mama. Iar cât priveşte pe acel nobil (Dumnezeu să-l ierte!), doresc mai curând să mor decât să cad în mâinile lui! Şi dacă veţi avea milă de noi şi ne veţi pune într-un loc sigur, pentru că suntem silite să cerem adăpost şi să tulburăm oameni de treabă – fie voia Domnului! – puteţi fi sigură, seniora, că nimeni n-ar putea să se roage cu atâta căldură pentru domnia-voastră ca noi, nişte sărmane femei…

— Pe tine te cred, spuse seniora cu o voce îmblânzită. Dar m-aş bucura să te ascult între patru ochi. Nu că aş avea nevoie de alte explicaţii sau motive pentru a urma recomandările părintelui stareţ, adăugă îndată, întorci. ndu-se spre el cu o politeţe studiată. Ba chiar, continuă ea, m-am şi gândit; şi iată ceea ce mi se pare că pot face mai nimerit pentru moment: Portăreasa mănăstirii şi-a măritat, acum câteva zile, ultima fată, aşa că femeile acestea vor putea ocupa camera fetei, rămasă liberă, şi s-o înlocuiască la puţinele trebi pe care le făcea. Adevărul e… şi aici făcu semn stareţului să se apropie de fereastra zăbrelită şi urmă cu glas scăzut: Adevărul e că, ţinând seama de seceta din anul acesta, nimeni nu se mai gândea s-o înlocuiască pe fată; dar voi vorbi eu cu maica stareţă, şi o vorbă de-a mea… ca şi recomandaţia părintelui stareţ… În sfârşit, lucrul e ca şi făcut!

Stareţul începuse să mulţumească, dar seniora îl întrerupse:

— Nu-i nevoie de-atâtea formalităţi, căci şi eu, la un moment dat, la un caz de nevoie, voi putea să mă bizui

pe ajutorul fraţilor capucini. La urma urmei, continuă cu un surâs în care se putea ghici ceva sarcastic, şi amar, la urma urmei, nu suntem fraţi şi surori?

Şi, zicând acestea, chemă o soră (două dintre acestea erau, printr-o favoare. neobişnuită, repartizate serviciului ei particular) şi porunci să anunţe pe stareţă de hotărârea ei şi să ia apoi, împreună cu portăreasa şi cu Agnesa, măsurile de cuviinţă. Îi făcu Agnesei semn să plece, îşi luă rămas bun de la călugăr şi o opri pe Lucia. Stareţul o întovărăşi pe Agnesa până la poartă, dându-i noi sfaturi, după care se duse să scrie scrisoarea de răspuns prietenului său Cristoforo.

„Ce minte ciudată mai are şi se niora asta! gândea, în sinea lui, pe drum. Curioasă, într-adevăr! Dar cine ştie s-o ia cum trebuie, face din ea tot ce vrea. Cristoforo al meu nu se va fi aşteptat, desigur, să-l ajut atât de repede şi de bine. Ce om bun! N-ai ce să-i faci, trebuie să-şi ia întotdeauna câte o sarcină, şi-o îndeplineşte cum trebuie. Noroc că de astă dată a dat peste un prieten, care, fără multă gălăgie, fără multe încurcături, fără prea mari ocoluri, a adus treaba la bun sfârşit, într-o clipă. Va fi mulţumit, bunul Cristoforo, şi se va convinge că şi noi, cei de-aici, suntem buni la ceva”.

Seniora, care, în prezenţa unui capucin cu experienţă, îşi căutase cuvintele şi atitudinea, după ce rămase singură cu o tânără ţărăncuţă. nepricepută, nu se mai strădui atât să se stăpânească; cuvintele ei deveneau, încetul cu încetul, atât de ciudate, încât, în loc să le repetăm, credem mai nimerit să redăm pe scurt povestea vieţii acestei nefericite fiinţe şi mai cu seamă partea aceea în stare a ne ajuta să înţelegem cauzele ciudăţeniilor şi misterului pe care le-am putut observa în purtările ei, ca şi motivele comportării sale de acum încolo.

Era ultima fiică a principelui * **, mare senior milanez, care se putea socoti printre cei mai avuţi oameni din oraş. Însă înalta-i părere despre titlul său îl

făcea să considere că mijloacele materiale de care dispunea erau abia suficiente, dacă nu chiar insuficiente, pentru a-şi susţine rangul; şi întreaga lui grijă era de a le păstra, atâtea câte erau, toate la un loc, în măsura în care aceasta depindea de el. Câţi copii avea, istoria n-o spune desluşit; spune numai că-i sortise bisericii pe copiii cei mai mici, fie de un sex, fie de altul, pentru a lăsa întreaga avere primului născut, care trebuia să ducă numele familiei mai departe, să aibă adică urmaşi, să se zbată şi el la rândul său şi să-i chinuiască şi pe ai lui în acelaşi fel. Aşa că nefericita fiinţă de care e vorba se afla î, nea în pântecele mamei sale când soarta îi fusese irevocabil hotărâtă. Rămânea doar să se vadă dacă va fi un călugăr sau o călugăriţă, hotărâre pentru care era nevoie nu de încuviinţarea, ci numai de prezenţa ei. Când veni pe lume, tatăl său, principele, vrând să-i dea un nume care să trezească imediat ideea sfinţeniei şi care să fi fost purtat de o sfântă de neam mare, o numi Gertrude. Primele jucării ce i se dădură în mână fură păpuşi îmbrăcate în haine călugăreşti. Apoi iconiţe ce reprezentau, de asemeni, călugăriţe. Aceste daruri, erau veşnic întovărăşite de sfatul de-a le păstra cu grijă, ca pe nişte lucruri preţioase, şi de întrebarea aceea afirmativă: „E frumoasă, nu-i aşa?” Atunci când principele, principesa sau prinţişorul, care era singurul dintre băieţi crescut în casă, voiau să laude chipul înfloritor al tinerei copile, se pare că nu găseau un mijloc mai bun de a-şi exprima plăcerea decât cuvintele: „Ce maică stareţă frumuşică!” Nimeni însă nu-i spuse vreodată pe faţă: „Tu trebuie să te călugăreşti!” Era un lucru subînţeles şi pomenit ca din întâmplare în orice discuţie privitoare la destinul ei viitor. Dacă vreodată mica Gertrude se lăsa ademenită şi-şi lua vreo atitudine arogantă şi poruncitoare, spre care natura ei o ducea cu multă uşurinţă, i se spunea: „Eşti încă o fetiţă; purtarea asta.nu ţi se potriveşte; vei porunci după bunul tău plac când vei fi stareţă”. Alte dăţi, mustrând-o pentru anumite purtări

prea libere şi familiare, către care se simţea deopotrivă de înclinată, principele îi spunea: „Ei! ei! Asta nu-i purtarea potrivită uneia ca tine; dacă vrei ca într-o ’2 i să ţi se poarte respectul ce ţi se datorează, trebuie să înveţi de pe acum să te stăpâneşti; aminteşte-ţi că tu trebuie să fii, în orice caz, prima din mănăstire, deoarece sângele îl porţi cu tine oriunde te-ai duce”.

Toate cuvintele de felul acesta întipăreau în mintea copilei ideea că va trebui să devină călugăriţă; dar cele pe care le auzea din gura tatălui ei aveau un efect mai puternic decât toate la un loc. Ţinuta principelui era, de obicei, aceea a unui stăpân sever; dar când era vorba de situaţia viitoare a copiilor, în expresia şi în toate cuvintele sale se putea citi o nestrămutată hotărâre, un fel de grijă bănuitoare şi poruncitoare în acelaşi timp, care dădea impresia unei necesităţi dictate de însăşi fatalitatea.

La vârsta de şase ani, Gertrude fu trimisă să-şi facă educaţia şi, mai ales, spre a fi îndrumată către viaţa monahală la mănăstirea unde am întâlnit-o; nici alegerea locului nu fusese întâmplătoare. Bu, nul îndrumător al celor două femei spusese că tatăl seniorei era omul cel mai de seamă di, n Monza, legând această mărturie, destul de nesigură, cu unele indicaţii pe care cronicarul nostru anonim le lasă să-i scape fără să vrea ici şi colo, putem spune chiar că era seniorul feudal al acelui ţinut. Oricum, se bucura de o foarte mare autoritate şi se gândise că aici, mai mult ca oriunde, fiica sa va fi tratată cu onorurile şi gingăşia care ar putea-o hotărî mai uşor să-şi aleagă această mănăstire drept lăcaş pentru toată viaţa. Şi nu se înşelase: stareţa şi cele câteva călugăriţe mai de seamă, care aveau, cum se zice, pâinea şi cuţitul, se bucurară foarte mult văzând că li se oferă siguranţa unei protecţii atât de utile în orice împrejurare, atât de onorabile în orice moment; acceptaseră propunerea, dând dovezi de recunoştinţă dacă nu exagerată, în tot cazul foarte mare; şi căzură î, ntru totul de acord cu

planurile principelui, aşa după cum el le dădu a înţelege, în privinţa stabilirii definitive a copilei acolo, planuri care se potriveau cu ale lor. Abia intrată în mănăstire, Gertrude fu numită prin antonomazză „seniorina”, i se rezervă un loc aparte la masă şi în dormitor, purtarea el fu mereu dată drept pildă altora, era copleşită de alintări şi mângâieri fără sfârşit şi tratată cu acea familiaritate oarecum respectuoasă, care încântă atât de mult copiii atunci când o găsesc la cei pe care-i văd că-şi iau faţa de ceilalţi copii un aer de superioritate. Şi asta nu din cauză că toate călugăriţele erau înţelese s-o atragă pe biata copilă în cursă: se aflau acolo nenumărate călugăriţe simple şi cu totul străine de orice intrigă, pentru care gândul de-a sacrifica o fată în scopuri interesate ar fi fost insuportabil; însă dintre acestea, absorbite cu totul de ocupaţiile lor particulare, unele nu-şi dădeau bine seama de asemenea uneltiri, altele nici nu pricepeau ce era rău în asta; unele se fereau să le cântărească importanţa, altele stăteau la o parte, ca să nu facă scandal degeaba. Câte una chiar, amintindu-şi că fusese atrasă spre călugărie, ca pe urmă să regrete din inimă pasul făcut, simţea o şi, neeră compătimire faţă de biata fetiţă neştiutoare şi şi-o manifesta prin mângâieri drăgăstoase şi melancolice. Dar Gertrude era departe de a bănui adevărul, şi lucrurile îşi urmau calea lor, şi ar fi urmat-o, desigur, până la sfârşit dacă ea ar fi fost singura fetiţă din acea mănăstire. Însă printre tovarăşele ei de învăţătură erau unele care ştiau că sunt sortite măritişului. Gertrude, hrănită cu ideea superiorităţii sale, vorbea cu mândrie despre soarta ei viitoare de stareţă şi de principesă a mâpăstirii, dorind cu orice preţ să fie pentru toate celelalte un subiect de invidie; dar constata, cu uimire şi ciudă, că unele dintre ele n-o invidiau de loc. Fetiţele acestea opuneau imaginilor măreţe, însă reci şi lipsite de orizont, pe care le putea trezi primatul dintr-o mănăstire, imaginile variate şi strălucitoare ale nunţilor, ospeţelor, adunărilor, festipelor, cum se numeau pe

atunci, ale călătoriilor, podoabelor şi echipajelor. Imaginile acestea pricinuiră în mintea Gertrudei acea mişcare şi acea efervescenţă pe care ar produce-o un coş mare de flori proaspăt culese pus în faţa unui stup. Părinţii şi educatoarele îi cultivaseră şi-i dezvoltaseră vanitatea firească, pentru a o face să se simtă bine în mănăstire; dar când aceasta fu stârnită de alte idei, mai potrivite cu firea sa, se ani. nea asupra lor cu o ardoare mult mai puternică şi mai spontană. Ca să nu rămână mai prejos decât colegele ei, şi pentru a-şi satisface în acelaşi timp noua înclinare sufletească, răspundea că, în definitiv, nimeni nu putea să-i pună vălul pe cap fără consimţământul ei, că şi ea putea găsea mărite, să locuiască într-un palat, să se bucure de lume, şi încă mai din plin decât ele toate; că putea acest lucru numai să-l fi vrut, că l-ar vrea, că îl voia; şi într-adevăr, îl voia! Ideea necesităţii consimţământului ei, idee care, până în acel moment, fusese aproape neobservată, ghemuită într-un colţ al creierului, începu să se dezvolte şi să se manifeste în toată amploarea. Ea o chema în orice clipă în ajutor, pentru a se putea bucura cât mai în linişte de imaginile unui viitor plăcut, în spatele acestei idei apărea însă de fiecare dată, fără greş, o altă idee: că acel consimţământ trebuia să-l refuze mai întâi tatălui său, principele, care îl considera, sau se prefăcea că-l consideră, ca şi dat; la gândul acesta inima fetei era foarte departe de siguranţa pe care o arătau cuvintele ei. Se compara atunci cu colegele, care erau mult mai sigure, şi simţea faţă de ele acea dureroasă invidie pe care, iniţial, crezuse că le-o va trezi ea lor. Invidiindu-le le ura; câteodată ura aceasta se manifesta prin dispreţ, prin mojicii, prin jigniri; altă dată, faptul că înclinările şi speranţele lor se asemănau aşa de mult o mai potolea, făcând loc unei priete. nii aparente şi trecătoare. Uneori, dorind totuşi să se bucure, deocamdată, de ceva real şi prezent, se complăcea în privilegiile ce-i fuseseră acordate şi le făcea şi pe celelalte să simtă această superioritate a ei; câteodată,

nemaiputând îndura singurătatea temerilor şi dorinţelor sale, se îndrepta, îmblânzită, spre ele, aproape implorându-le bunăvoinţa, sfaturile şi încurajările. În împrejurările acestei nenorocite lupte cu sine însăşi şi cu ceilalţi îşi petrecu ea copilăria şi ajunse la acea vârstă, atât de delicată, când se pare că pătrunde în suflet o putere aproape misterioasă, oare înalţă, înnobilează şi întăreşte toate înclinările, toate idealurile, iar câteodată le transformă sau le îndrumează pe o cale neprevăzută. Ceea ce Gertrude dorise mai cu seamă până atunci în visele ei de viitor era pompa şi luxul; iar anumite sentimente, înrudite cu blândeţea şi dragostea, care la început păreau nedefinite, învăluite ca într-o ceaţă parcă, începură atunci să se clarifice şi să-i stăpânească imaginaţia. Îşi făcuse, în colţişorul cei mai ascuns al minţii, un fel de minunat refugiu; aici se retrăgea ori de câte ori voia să scape de lumea înconjurătoare, aici primea anumite personaje plăsmuite în mod straniu din vagile amintiri ale copilăriei, din puţinul pe care-l putea afla în legătură cu lumea exterioară, din ceea ce prinsese în conversaţiile colegelor ei. Se întreţinea cu aceste năluci, le vorbea şi-şi răspundea în numele lor; acolo dădea şi porunci, acolo primea şi omagii de tot felul. Din când în când, ideile religioase veneau să tulbure acele serbări strălucitoare şi însufleţite. Însă religia, aşa cum o prezentaseră sărmanei noastre copile, şi aşa cum o înţelesese şi ea, nu interzicea orgoliul, dimpotrivă, îl glorifica chiar şi îl recomanda drept mijloc pentru dobândirea fericirii pământeşti. Lipsită astfel de însăşi esenţa ei, nu mai era religie, ci o închipuire deşartă. În acele clipe în care închipuirea aceasta deşartă ocupa locul de frunte şi punea stăpânire pe imaginaţia Gertrudei, nefericita copilă, copleşită de temeri neînţelese şi apăsată de o confuză idee despre datorie, îşi imagina că repulsia ei pentru mănăstire, ca şi împotrivirea ei faţă de îndemnurile celor mai vârstnici în vederea alegerii situaţiei ei viitoare constituiau o vină; şi

făgăduia, în sufletul ei, să şi-o răscumpere, dedicându-se de bunăvoie vieţii monahale.

Legea cerea ca nicio tânără să nu poată îmbrăca rasa înainte de a fi examinată de un preot, care purta numele de vicar al călugăriţelor, sau de oricare alt om al bisericii, pentru a se asigura că pasul era făcut la libera ei alegere; şi acest examen nu putea avea loc decât la un an după ce tânăra novice îi împărtăşea vicarului dorinţa ei, printr-o cerere scrisă. Călugăriţele care-şi luaseră trista sarcină de a o face pe Gertrude să se lege de mănăstire pe veci, fără ca aceasta să-şi dea prea bine seama de ceea ce face, pândiră unul din momentele pe care le-am amintit mai sus, pentru a o sili să scrie şi să semneze o astfel de cerere. Şi pentru a o hotărî cât mai uşor la aceasta, nu se sfiiră să-i spună şi să-i repete că, în definitiv, totul se reduce la o simplă formalitate, care (şi aceasta era adevărat) nu putea fi luată în seamă dacă nu era întărită de alte acte, ulterioare, ce atârnau întru totul de voinţa ei. Cu toate acestea, cererea. nici nu ajunsese la destinaţie că Gertrude se şi căi de-a fi semnat-o. Se căi apoi că se căise, petrecându-şi astfel zilele şi lunile într-o neîntreruptă alternanţă de sentimente contradictorii. Multă vreme ţinu ascuns, faţă de colegele ei, acest pas, când din teamă de a se expu.ne împotrivirilor acestora o hotărâre bună, când din ruşi, nea de a mărturisi o greşeală. În cele din urmă, învinse dorinţa de a-şi descărca inima, de a cere sfat şi încurajare.

Mai exista o altă lege, care cerea ca o fată să nu fie primită la acel examen de vocaţie decât după ce petrecea cel puţin o lună în afara mănăstirii unde fusese educată. Se şi scursese anul de când fusese trimisă cererea, şi Gertrude fu anunţată că peste puţin va fi scoasă din mănăstire şi dusă în casa părintească, pentru a rămâne acolo luna cerută, şi pentru a face şi ceilalţi paşi necesari îndeplinirii operei pe care, de fapt, o şi începuse. Principele şi restul familiei considerau toate acestea drept ceva sigur, ca şi înfăptuit, de altfel; dar tânăra avea

cu totul alte gânduri; în loc de a face şi ceilalţi paşi, se gî, ndea la modul cum ar putea să-l retragă pe primul. Chinuită de astfel de griji, se hotărî să se destăinuie uneia dintre colegele ei, cea mai sinceră şi gata oricând să dea sfaturi hotărâte. Aceasta propuse Gertrudei să-şi informeze tatăl printr-o scrisoare despre noua ei hotărâre, deoarece nu avea curajul să-i spună răspicat, în faţă, cu îndrăzneală: „Nu vreau!”

Şi, cum sfaturile gratuite sunt foarte rare în lume, Gertrude le plăti înghiţind o mulţime de ironii făcute pe seama slăbiciunii sale.

Scrisoarea fu compusă în colaborare cu alte patru sau cinci confidente, pe ascuns, şi trimisă la destinaţie pe căi foarte complicate. Gertrude aştepta cu multă nelinişte un răspu, ns, care nu veni niciodată. Doar că, după câteva zile, stareţa o chemă în chilia ei şi, cu o atitudine misterioasă, dezgustată şi compătimitoare, făcu unele aluzii destul de obscure la faptul că principele e foarte furios şi că ea făcuse o mare greşeală, lăsând-o totuşi să înţeleagă că, printr-o purtare bună, putea spera că totul va fi uitat. Copila înţelese şi nu îndrăzni să întrebe mai mult.

Sosi, în fine, şi-ziua atât de temută şi totodată atât de dorită. Cu toate că Gertrude ştia prea bine că merge la o bătălie, totuşi ieşirea di, n mănăstire, părăsirea acelor ziduri între care stătuse închisă opt ani, goana în călească în plină câmpie, revederea oraşului, a casei părinteşti fură senzaţii pline de o bucurie tumultuoasă. Cât priveşte bătălia, sărmana fată îşi şi luase anumite măsuri, pe baza îndrumărilor primite de la colegele ei, şi-şi făcuse, aşa cum s-ar spune astăzi, planul de luptă. „Sau vor voi să mă forţeze, se gândea, şi eu voi rămâne neînduplecată: voi fi umilă, respectuoasă, dar nu voi consimţi; nu e vorba doar decât să nu mai spun un alt «da «–, şi nu-l voi spune!... Sau mă vor lua cu binişorul, iar eu voi fi şi mai blândă ca ei; voi plânge, mă voi ruga şi îi voi îndupleca prin milă; la urma urmei, nu cer altceva

decât să nu fiu sacrificată!”

Dar, aşa cum se întâmplă adesea cu astfel de precauţii, nu se petrecu nimic din ceea ce aştepta ea. Zilele treceau fără ca tatăl ei sau altcineva să-i vorbească nici despre cererea de a intra în rândurile călugăriţelor, nici despre detractarea ei şi fără să i se facă niciun fel de propunere, nici cu mângâieri, nici cu ameninţări. Părinţii erau serioşi, trişti, reci cu ea, fără însă a-i spune de ce. Se vedea numai c-o priveau ca pe-o vinovată, ca pe-o făptură nedemnă; un blestem misterios părea că se coborâse asupra ei şi o îndepărtase de familie, păstrând numai legăturile strict necesare pentru a o face să-şi simtă subjugarea. Rareori, şi numai la anumite ore, era admisă în tovărăşia părinţilor şi a primului născut. Între aceştia trei părea că domneşte o înţelegere deplină, ce făcea şi mai vădită, şi mai dureroasă părăsirea în care era lăsată biata fată. Nimeni nu i se adresa; iar când ea risca, plină de sfială, câteva cuvinte care să nu fi fost strict necesare, sau nu era luată în seamă, sau i se răspundea printr-o privire distrată, dispreţuitoare ori severă. Şi dacă „nemaiputând suporta comportarea aceasta atât de amară şi de umilitoare, stăruia şi căuta să intre în intimitatea celorlalţi, sau implora puţină dragoste, i se pomenea numaidecât, într-o formă indirectă, dar limpede, despre acea alegere a situaţiei ei viitoare; i se da de asemeni să înţeleagă, însă pe ocolite, că acesta era mijlocul de a recăpăta dragostea familiei. Atunci Gertrude, care n-o dorea cu această condiţie, era constrânsă să dea î, napoi, să refuze aproape chiar şi aceste prime semne de bunăvoinţă, pe care le dorise atât, şi să-şi reia singură locul său de excomunicată; mai mult încă, păstra chiar o oarecare aparenţă de vinovăţie.

Aceste penibile senzaţii produse asupră-i de lumea înconjurătoare contrastau în mod dureros cu acele surâzătoare viziuni cu care se obişnuise atât de mult Gertrude şi care o mai preocupau şi acum, în taina

sufletului său. Spera să se bucure, în măreaţa şi multfrecveptata ei casă părintească, măcar de câteva frânturi reale ale lucrurilor pe care şi le imaginase; dar fu cu totul dezamăgită. Încarcerarea era tot atât de strictă şi de completă ca la mănăstire; de plimbări nici nu putea fi vorba; şi un fel de pridvor, care dădea spre o biserică alăturată, excludea chiar şi unica necesitate de a ieşi. Tovărăşia celor din jur era mai tristă, mai restrânsă şi mai monotonă decât la mănăstire. Ori de câte ori se anunţa vreo vizită, Gertrude era silită să se urce la ultimul cât, pentru a se închide acolo, împreună cu câteva servitoare bătrâne; tot acolo trebuia să ia şi masa atunci când aveau loc ospeţe. Servitorii imitau în felul lor de a se purta şi de-a vorbi exemplul şi intenţiile stăpânilor. Gertrude, prin firea ei, ar fi vrut să-i trateze cu o bunăvoinţă aristocratică; în starea în care se găsea, le-ar fi fost recunoscătoare dacă i-ar fi dat câteva dovezi de afecţiune, ca uneia de seama lor, şi se cobora pî, nă la a le cerşi atenţia, rămânând apoi umilită şi din ce în ce mai amărâtă când vedea că i se răspunde cu o indiferenţă făţişă, deşi întovărăşită de o politeţe formală.

Avu totuşi prilejul să observe că un paj, spre deosebire de ceilalţi, îi purta oarecare respect şi simţea pentru ea o compătimire de un fel cu totul deosebit. Din ceea ce întâlnise Gertrude până atunci, purtarea acelui băieţandru semăna cel mai mult cu lucrurile atât de îndelung visate, cu ţinuta acelor personaje ideale făurite de imaginaţia ei. Încetul cu încetul, în felul de-a fi al copilei se ivi ceva nou; o pace şi o nelinişte ce nu semăna cu cele obişnuite, o purtare ca a celui care a găsit un lucru ce-l interesează, pe care ar vrea să-l vadă în orice clipă, dar să nu-l arate celorlalţi. Fu şi, nută sub observaţie mai mult ca oricând; şi, într-un fel sau altul, într-o dimineaţă fu surprinsă de una din cameriste în timp ce încerca să împăturească pe ascuns un bileţel, pe care ar fi făcut mult mai bine să nu-l fi scris niciodată. Dar după o scurtă luptă, bileţelul rămase în mâi, nile

cameristei, iar din acestea trecu în ale principelui.

Groaza Gertrudei, la auzul paşilor, nu se poate nici descrie şi nici închipui; tatăl ei venea înfuriat, şi ea se simţea vinovată. Dar când îl văzu apărând atât de încruntat, cu acel bileţel în mână, ar fi vrut să fie la o sută de şti, njeni sub pământ, nu într-o mănăstire. Cuvintele fură puţine, dar teribile; pedeapsa, dată imediat, nu fu decât aceea de a fi încuiată în cameră, sub paza femeii care făcuse descoperirea; dar acesta nu era decât un început, o măsură provizorie; era de prevăzut, şi se simţea plutind în aer, o altă pedeapsă, misterioasă, nedefinită şi deci cu atât mai înfricoşătoare.

Pajul fu alungat numaidecât, aşa cum era de aşteptat; şi fu ameninţat şi el cu o groaznică pedeapsă dacă vreodată ar îndrăzni să dezvăluie ceva în legătură cu cele întâmplate. Iar când îi făcu această comunicare, principele îi aplică şi două palme straşnice, pentru a lega aventura aceea de o amintire care să-i taie băieţandrului orice chef de lăudăroşenie. Nu era greu de găsit un pretext oarecare pentru a explica îndepărtarea unui paj; cât priveşte fata, se spunea că e puţin suferindă.

Gertrude rămase deci cu palpitaţiile, cu ruşi, nea, cu remuşcarea, cu groa za de viitor şi numai în tovărăşia femeii pe care o ura, aceasta fiind martora greşelii şi cauza nenorocirii sale. Femeia o ura şi ea pe Gertrude, din cauza căreia era silită să ducă, pentru cine ştie câtă vreme, viaţa aceea nenorocită de temniceră şi să păstreze pe vecie un secret primejdios.

Tumultul acela sufletesc se linişti încetul cu încetul, dar sentimentele din care era alcătuit, reîntorcându-se în mintea ei, unul câte unul, crescură în intensitate şi porniră s-o chinuiască pe îndelete. Ce putea fi oare acea pedeapsă ce i se pregătea în taină? Multe, diverse şi stranii închipuiri se învălmăşeau! n mintea înflăcărată şi neştiutoare a Gertrudei. Iar cea mai probabilă i se părea aceea de-a fi condusă din nou la mănăstirea din Monza, unde să reapară nu ca „seniorina”, ci ca o vinovată, să

stea închisă până ci, ne ştie când şi supusă cine ştie cărui tratament. Lucrul cel mai dureros pentru ea, într-o împrejurare şi aşa destul de dureroasă, era faptul că se simţea îngrozitor de ruşinată.

Frazele, cuvintele, virgulele acelei scrisori blestemate îi treceau şi-i retreceau prin minte; şi le imagina citite şi cântărite de un cititor neaşteptat, atât de deosebit de cel căruia îi fuseseră destinate; îşi închipuia că putuseră să cadă şi sub ochii mamei, ai fratelui, sau cine mai ştie ai cui; şi, î. n comparaţie cu acestea, ţoale celelalte i se păreau nişte lucruri de nimic. Imaginea celui care fusese pricina întregului scandal nu întârzia să vină şi ea adesea, s-o tulbure pe sărmana prizonieră; şi gândiţi-vă ce curioasă apariţie trebuia să fi fost acea fantasmă, printre celelalte, atât de deosebite; severe, reci, ameninţătoare. Însă, tocmai din cauză că n-o putea separa de celelalte şi nu se putea întoarce nici măcar pentru o clipă la gândurile plăcute din trecut fără să i se arate îndată durerile prezente, care erau consecinţa lor, începu, încetul cu încetul, să le evoce din ce în ce mai rar, să respingă amintirea aceea frumoasă şi să se dezobişnuiască da ea. Nu se mai oprea îndelung şi cu aceeaşi plăcere la închipuirile vesele şi strălucitoare de odinioară. Erau prea depărtate de împrejurările reale şi de orice posibilitate de realizare în viitor.

Singura fortăreaţă în care Gertrude mai vedea un refugiu liniştit şi onorabil, şi care să nu fi fost imaginar, era mănăstirea, dacă se hotăra să intre în ea pentru totdeauna. O astfel de hotărâre (nu se îndoia de loc) ar fi împăcat toate lucrurile, ar fi achitat toate datoriile şi ar fi schimbat într-o clipă situaţia ei. împotriva acestei soluţii se răzvrăteau, ce-i drept, toate speranţele de altă dată, dar timpurile se schimbaseră şi, în prăpastia în care Gertrude căzuse şi în comparaţie cu perspectivele ce o înfricoşau câteodată, situaţia de călugăriţă sărbătorită, respectată şi ascultată i se părea o fericire. Două sentimente, total deosebite unul de celălalt, contribuiau,

de asemeni, din când în când, la potolirea vechii ei aversiuni faţă de mănăstire; uneori remuşcarea pentru fapta sa şi un curios imbold spre cucernicie; alteori, orgoliul rănit şi aţâţat de felul de a se purta al temnicerei, care (adesea – ca să fim drepţi – provocată de ea) se răzbuna, când ameninţând şi înspăimântând-o cu pedeapsa ce-o aştepta, când batjocorind-o pentru ruşi, nea faptei sale. Iar când voia să se arate binevoitoare, lua un ton proteguitor, şi mai odios decât insultele. Dorinţa pe care Gertrude o simţea, în astfel de ocazii, de a scăpa din ghearele acelei femei şi de a se ridica deasupra mâniei şi milei ei era un sentiment atât de obişnuit şi devenea atât de viu şi de necesar, încât orice lucru care îl putea satisface i se părea o plăcere.

După patru sau cinci zile lungi de închisoare, într-o dimineaţă, Gertrude, scoasă din răbdări şi deznădăzduită la culme din pricina uneia dintre aceste comportări ale paznicei sale, se duse într-unul din colţurile camerei, şi acolo, cu faţa ascunsă în mâini, rămase astfel câtva timp, rumegându-şi mânia. Simţi atunci nevoia nestăvilită de a vedea alte feţe, de a auzi alte cuvinte, de a fi altfel tratată. Se gândi la tatăl ei, la familie; dar gândul se îndepărta cu spaimă de ei. Deodată îi veni însă în minte că atârna de ea să-şi facă din ei pişte prieteni; şi la gândul acesta simţi o neaşteptată bucurie, însoţită de o mare tulburare, o profundă căinţă pentru fapta ei şi o egală dorinţă de a o ispăşi. Voinţa ei se întări în această hotărâre, pe care niciodată nu o îmbrăţişase cu atâta ardoare. Se ridică de acolo, merse spre o măsuţă, apucă din nou pana fatală şi scrise tatălui ei o scrisoare plină de e.ntuziasm şi de deznădejde, de pocăinţă şi de speranţă, rugând să fie iertată şi arătându-se cu totul pregătită la tot ceea ce i-ar fi plăcut celui ce urma să-i dea iertarea.

CAPITOLUL X

Sunt momente în care sufletul, în special cel al tinerilor, e într-o asemenea stare, încât le e de ajuns o

împrejurare cât de neînsemnată pentru a făptui ceva care să aibă aparenţă de faptă mărinimoasă şi de sacrificiu, aseme. nea florii, abia deschisă, ce se leagănă pe o tulpină gingaşă şi e gata să-şi dăruiască mireasma primei adieri de vânt. Momentele acestea, care ar trebui numai admirate şi încă cu sfială, sunt tocmai acelea pe care şiretenia interesată le pândeşte cu atenţie şi le prinde din zbor, pentru a subjuga o voinţă şovăielnică.

La citirea scrisorii, principele * * * văzu imediat cum se deschide din, nou calea vechilor şi încăpăţânatelor sale planuri. Trimise numaidecât s-o cheme Gertrude şi, aşteptând-o, se pregăti să bată fierul cât e cald. Gertrude apăru şi, fără să-şi privească tatăl, se aruncă la picioarele lui, abia putând să îngâne: „Iertare!” Prinţul îi făcu semn să se ridice însă cu o voce ce nu era menită s-o liniştească pe fată, îi răspunse că nu era de ajuns să dorească şi să implore iertarea; că acesta ar fi un lucru prea uşor şi prea natural pentru cineva care a greşit şi se teme de pedeapsă; iertarea, în definitiv, trebuie să fie meritată! Gertrude întrebă cu supunere şi tremurând ce trebuia să facă. La aceasta, principele (inima noastră refuză să-i dea în acest moment titlul de tată) nu răspunse direct; începu să vorbească! ndelung despre greşeala Gertrudei, şi cuvintele sale răniră inima sărmanei fete, ca o mână grosolană care atinge o rană vie. În cele ce urmară îi spuse că, chiar dacă la început avusese intenţia de-a o introduce în lumea mare, ea pusese acum o stavilă de netrecut pe calea aceasta; căci, ca om de o. noare ce era, nu s-ar fi simţit niciodată în stare să dăruiască unui gentilom o domnişoară care să fi dat dovadă de o astfel de slăbiciune. Nenorocita copilă asculta cu inima sfâşiată; atunci principele, îndulcindu-şi treptat glasul şi cuvintele, adaugă că totuşi orice greşeală are şi leac, iar greşeala ei făcea parte dintre acelea pentru care leacul era limpede şi lesne de întrevăzut; că trebuia să vadă într-această tristă întâmplare un fel de înştiinţare cum că

viaţa lumească era prea plină de primejdii pentru ea…

— Ah, da! strigă Gertrude, zdruncinată de teamă, copleşită de ruşine şi înflăcărată în clipa aceea de un neaşteptat sentiment de cucernicie.

— Ah! înţelegi şi tu, nu-i aşa? zise principele. Să nu mai vorbim de trecut, totul e uitat. Ai găsit singura cale potrivită, singura cale onorabilă care îţi rămânea; dar, fiindcă ai luat-o de bunăvoie, mi se cade să ţi-o uşurez în toate privinţele; mie îmi revine obligaţia de-a face în aşa fel, încât să te bucuri de toate privilegiile şi de toată cinstea ce ţi se cuvin. Şi o voi face!

Vorbind astfel, sună dintr-un clopoţel, care se găsea pe masă, şi spuse servitorului ce intră:

— Să vină îndată principesa şi tânărul principe! întorcându-se apoi spre Gertrude, urmă: Vreau să le împărtăşesc imediat bucuria mea; doresc Ga toată lumea să înceapă de îndată să te trateze cum se cuvine. O scurtă experienţă te-a învăţat ce înseamnă un tată aspru; vei vedea de acum înainte ce înseamnă un tată iubitor.

La auzul acestor cuvinte, Gertrude rămase ca trăsnită. Când se întreba cum de acest „da”, care-i scăpase, putea avea o putere atât de mare, când se frământa să găsească vreun mijloc de a-l retrage sau de a-i restrânge înţelesul; însă convingerea principelui părea atât de absolută, bucuria sa atât de mare, bunăvoinţa lui atât de condiţionată, încât Gertrude nu îndrăzni să rostească niciun cuvânt care ar fi putut tulbura cât de puţin toate acestea. În curând apărură şi cele două personaje după care trimisese principele şi, văzând-o pe Gertrude, o priviră cu şovăială şi mirare. Principele, însă, eu un aer drăgăstos şi satisfăcut, care le impunea unul asemănător, spuse:

— Iată oaia rătăcită, şi doresc ca acestea să fie ultimele cuvinte care să trezească tristele amintiri. Iată bucuria şi consolarea familiei noastre! Gertrude nu mai are nevoie de poveţe; ceea ce-i doream noi, spre binele ei, a vrut ea din proprie iniţiativă. Este hotărâtă. Mi-a dat

a înţelege că e hotărâtă…

În momentul acela Gertrude aruncă tatălui ei o privire rătăcită şi rugătoare, ca pentru a-l implora să se oprească, dar el continuă nestingherit:

— E hotărâtă să se călugărească…

— Bravo! Foarte bine! strigară împreună mama şi fiul.

Şi, unul după altul, o îmbrăţişară pe Gertrude, care întâmpină aceste demonstraţii de prietenie cu lacrimi, socotite lacrimi de bucurie. Atunci principele începu să dea o mulţime de amănunte despre tot ceea ce socotea el că trebuie să facă pentru a pregăti fiicei sale o soartă cât mai fericită şi mai strălucitoare cu putinţă. Vorbi despre distincţiile pe care le va avea în mănăstire şi în ţinut; că va fi ca o principesă, ca reprezentanta familiei; că, de îndată ce vârsta i-o va permite, va fi ridicată la rangul cel mai înalt; că în aşteptare nu va trebui să fie supusă decât de formă. Principesa şi micul principe reînnoiau, de fiecare dată, felicitările şi aplauzele: Gertrude era ca în mrejele unui vis.

— Va trebui apoi să fixăm ziua în care vom merge la Monza pentru a face stareţei cuvenita cerere, spuse prinţul. Şi ce mulţumită va fi! Pot să vă spun de pe acum că întreaga mănăstire va şti să preţuiască cinstea pe care i-o face Gertrude. Dar… de ce nu ne-am duce chiar azi? Gertrudei îi va plăcea să ia puţin aer.

— Să mergem, deci! spuse principesa.

— Mă duc să dau ordinele, spuse tânărul principe.

— Dar… îngână sfios Gertrude.

— Încet, încet, se amestecă principele. S-o lăsăm pe ea să hotărască; poate că azi nu se simte tocmai dispusă şi i-ar plăcea mai mult să aştepte până mâine. Spune: vrei să mergem azi, sau mâine?…

— Mâine, răspunse cu voce slabă Gertrude, căreia i se părea că înseamnă totuşi ceva, să mai câştige puţin timp.

— Mâine, spuse grav principele. A stabilit că vom

merge mâine. Între timp eu mă duc la duhovnicul călugăriţelor, ca să hotărască ziua examenului.

Zis şi făcut; principele ieşi şi se duse, într-adevăr (ceea ce era o cinste destul de mare), la numitul duhovnic; se înţeleseră că va veni peste două zile.

În tot restul zilei Gertrude nu avu niciun minut de linişte. Ar fi dorit să-şi odihnească inima vlăguită de atâtea emoţii, să lase, ca să zicem aşa, să i se limpezească gândurile, să-şi dea singură seama de ceea ce făcuse, de ceea ce îi rămânea de făcut; să ştie ceea ce voia, să încetinească un moment acel mecanism care, abia pus în mişcare, mergea atât de repede… Dar nu fu chip. Totul se înlănţuia fără întrerupere, fără să-i dea pic de răgaz. Imediat după plecarea principelui, fu condusă în cabinetul principesei, pentru a fi sub îndrumarea acesteia, pieptănată şi îmbrăcată chiar de camerista ei. Nu se sfârşise bine operaţia, când fură înştiinţate că se servea masa. Gertrude trecu prin mijlocul plecăciunilor servitorimii, care dădea semne de bucurie pentru vindecarea ei, găsi câteva rude mai apropiate ce fuseseră invitate în grabă, pentru a-i face cinstire şi a se bucura împreună ou ea de cele două evenimente fericite: recăpătarea sănătăţii şi mărturisirea vocaţiei.

Mireasa Domnului (aşa se numeau tinerele ce urmau. să se călugărească, şi Gertrude, când apăru, fu numită de toţi astfel) avu destul de vorbit şi de făcut pentru a răspunde la complimentele ce i se adresau din toate părţile, îşi dădea prea bine seama că fiecare răspuns al ei era un fel de acceptare şi o confirmare; dar cum să răspunzi altfel? Puţin după ce se ridicară de la masă, veni ora plimbării. Gertrude se urcă în caleaşcă, împreună cu mama şi cu doi unohi cu care prânziseră împreună. După o plimbare obişnuită, ajunseră în strada Marina, care pe atunci străbătea spaţiul ocupat acum de grădina publică şi era locul unde nobilii veneau în caleşti să se odihnească după oboseala zilnică. Cei doi unchi se adresau şi Gertrudei, cum cereau convenienţele acelei

zile, şi unul dintre ei, care părea a cunoaşte mai bine decât celălalt orice persoană, orice caleaşcă, orice livrea şi care avea în fiecare clipă ceva de spus despre nobilul cutare sau despre doamna cutare, se întoarse deodată spre ea şi-i spuse:

— I-Ah! şireato! Dai cu piciorul la toate aceste deşertăciuni, eşti înţeleaptă! Ne laşi în mijlocul deşertăciunilor acestora pe noi, sărmani oameni de lume, te retragi, să duci o viaţă de fericire, şi mergi spre paradis în caleaşcă!…

Când se întoarseră acasă, într-un târziu, servitorii, coborând în grabă cu torţele aprinse, anunţară că veniseră mulţi oaspeţi şi aşteptau. Zvonul se răspândise, iar rudele şi prietenii veneau să-şi facă datoria. Intrară în salon. Mireasa Domnului fu idolul, obiectul răsfăţului şi victima tuturor. Toţi voiau să-i vorbească; unul făgăduia s-o viziteze, altul vorbea de cutare maică rudă de-a sa, unul despre cutare maică pe care o cunoştea, unul lăuda cerul Monzei, iar altul vorbea cu mare plăcere despre puternica impresie pe care o va produce ea acolo. Alţii, care nu putuseră încă să se apropie de Gertrude, atât de asediată, pândeau ocazia să înainteze şi nu se simţeau mulţumiţi până nu izbuteau să-şi facă datoria. Încet, însă, adunarea se rări, toţi plecară fără nicio părere de rău, şi Gertrude rămase singură, cu părinţii şi cu fratele ei.

— În sfârşit, spuse principele, am avut mângâierea să-mi văd fata tratată aşa cum se cuvine. Trebuie să mărturisesc, de altfel, că şi ea s-a purtat de minune şi a arătat că nu va fi stânjenită când va avea să joace un rol de prima mină şi să susţină demnitatea familiei.

Se cină în grabă, pentru ca toţi să se poată culca repede şi să se scoale devreme în dimineaţa următoare.

Mâhnită, înciudată şi, în acelaşi timp, puţin măgulită de toate aceste onoruri, Gertrude îşi aminti, în clipa aceea, tot ce îndurase de la temnicera ei; şi văzându-şi tatăl atât de dispus să-i fie pe plac în toate ocaziile, în afară de un singur lucru, voi să se folosească

de situaţia în care se găsea pentru a-şi satisface măcar una dintre dorinţele ce o frământau. Se arătă deci foarte nemulţumită de a se afla în preajma acelei femei şi se plânse de purtările ei.

— Cum?! spuse principele, nu ţi-a purtat respectul cuvenit?! Mâine… mâine o să-i trag o săpuneală! Lasă pe mine, o fac eu să ştie cine este ea şi cine eşti tu! în orice caz, o fiică de care sunt atât de mulţumit nu trebuie să aibă în preajma ei persoane care-i displac.

Şi, spunând acestea, chemă o altă femeie şi-i porunci să o slujească pe Gertrude, care, între timp, încântată şi plină de satisfacţie, se mira că găseşte în suflet atât de puţină mulţumire, în comparaţie cu dorinţa de răzbunare pe care o resimţise. Ceea ce puse cu totul stăpânire pe sufletul ei, fără să se gândească măcar, era sentimentul marilor progrese făcute în ziua aceea pe drumul călugăririi, gândul că pentru a da înapoi acum ar fi necesare o putere şi o hotărâre mult mai mari decât acelea care ar fi fost de ajuns cu câteva zile înainte şi de care totuşi nu se simţea în stare.

Noua slujitoare era o bătrână de-a casei, fostă doică a micului principe, pe care-l ţinuse în braţe de cum se născuse şi-l crescuse până la adolescenţă, punându-şi în el toată mândria, toate speranţele şi toată gloria. Era mulţumită de hotărârea luată ca de o mulţumire personală, şi ultima distracţie a Gertrudei fu în ziua aceea să primească felicitările, laudele, sfaturile bătrânei şi s-o audă vorbind despre o serie de mătuşi de-ale casei care fuseseră foarte mulţumite că şi ni călugăriţe, pentru că, venind din neamul lor strălucit, se bucuraseră întotdeauna de cele mai mari onoruri, ştiuseră întotdeauna să ţină o mână în afara mănăstirii şi, din vorbitorul lor, dobândiseră lucruri pe care cele mai înalte doamne nu le putuseră obţi.ne în saloane. Îi vorbi despre vizitele pe care desigur că le va primi; într-o zi va veni la ea chiar seniorul prinţ moştenitor, împreună cu soţia sa, care va fi desigur o mare doamnă; şi atunci nu numai

întreaga mănăstire, dar şi întreg ţinutul va fi în fierbere. Bătrâna vorbise tot timpul cât o dezbrăcase pe Gertrude şi continuase în timp ce fata se culca, ba chiar şi când Gertrude adormise. Tinereţea şi oboseala fuseseră mai tari decât grijile. Somnul îi fu agitat, tulburat, plin de vise neplăcute, dar nu fu curmat decât de vocea ţipătoare a bătrânei, care veni s-o trezească a doua zi de dimineaţă şi s-o pregătească pentru drumul la Monza.

— Haide, haide, mireasa Domnului! E soarele sus, şi până te îmbraci şi te piepteni, trece cel puţin o oră… Doamna principesă a şi început să se îmbrace; şi a fost trezită cu patru ore înainte de ora obişnuită. Principele moştenitor a şi coborât la grajduri, apoi s-a dus sus, şi e gata de plecare oricând. Ager ca un iepure, drăcuşorul acela! Aşa a fost el de mic copil; îţi spun asta eu, că doar l-am ţinut în braţe! Şi când e gata, nu trebuie lăsat să aştepte, pentru că, deşi e plămădit din cel mai bun aluat din lume, îşi pierde câteodată răbdarea şi face gălăgie. Sărmanul, trebuie înţeles! Aşa e felul lui; şi apoi, de data asta, are puţină dreptate, fiindcă se este. neşte pentru dumneata. Ferească-te sfântul să-l atingi în aceste momente! Nu ţine seama de nimeni, în afară de principe. Dar, într-o zi, el va fi principele, Fireşte, cât mai târziu cu putinţă. Hai, repede, repede, domnişoară! De ce mă priveşti aşa de mirată? La ora asta ar trebui să fi fost afară din cuib.

La imaginea tânărului principe nerăbdător, toate celelalte gânduri adunate în mintea Gertrudei îşi luară dintr-odată zborul, ca un stol de păsărele la ivirea eretelui. Ascultă deci, se îmbrăcă în grabă, se lăsă pieptănată şi apăru în sala unde părinţii şi fratele o aşteptau. Fu aşezată într-un fotoliu şi i se aduse o ceaşcă de ciocolată, ceea ce, în vremea aceea, echivala cu îmbrăcarea togii virile la romani[41] [42]1.

---

411 Ciocolata era pe atunci o băutură rară şi preţioasă, care

42 se oferea numai adulţilor, aşa cum în Roma antică numai_ tinerii ajunşi la majorat aveau dreptul de a purta toga virilă.

Când se anunţă că au fost înhămaţi caii, principele o luă pe fată deoparte şi îi spuse:

— Aşadar, Gertrude, deşi ieri te-ai putat onorabil, azi trebuie să te întreci pe tine însăţi. Se cuvine să-ţi faci o apariţie solemnă în mănăstire şi în ţinutul unde eşti sortită să ocupi cel dintâi loc. Eşti aşteptată. (Nu e nevoie să mai spunem că principele trimise o înştiinţare stareţei, cu o zi înainte.) Eşti aşteptată, şi toţi ochii vor fi asupra ta. Demnitate şi naturaleţe! Stareţa te va întreba ce doreşti; este o formalitate. Poţi să răspunzi că ceri să fii admisă să îmbraci rasa călugărească în mănăstirea unde ai fost educată cu atâta dragoste, unde ai primit atâtea dovezi de prietenie; ceea ce este purul adevăr! Rosteşti aceste câteva cuvinte cu un aer natural, ca să „nu se spună că ţi-au fost dictate şi că nu ştii să vorbeşti. Bunele maici nu ştiu nimic despre cele întâmplate este o taină care trebuie să rămână îngropată în familie, şi de aceea să nu arăţi o figură crispată şi nesigură, care ar putea să trezească unele bănuieli. Arată din ce neam te tragi; fii cuviincioasă, modestă, dar aminteşte-ţi că, în locul acela, în afara familiei „nu va fi nimehi mai sus decât tine.

Fără a aştepta răspunsul, principele o porni înainte; Gertrude, principesa şi tânărul principe îl urmară; coborâră cu toţii scările şi se urcară în caleaşcă. Plictiselile şi necazurile aceste lumi şi viaţa fericită din mănăstire, mai ales pentru tinerele de neam mare, fură tema conversaţiei în tot timpul drumului. Spre sfârşit, principele reînnoi sfaturile date fiicei şi-i repetă de mai multe ori formula răspunsului. La intrarea în Monza, Gertrude simţi cum i se strânge inima, însă atenţia ei fu atrasă de un grup de nobili, care, oprind caleaşca, recitară nişte complimente. Pornind din nou, merseră aproape la pas către mî, năstire, între, şirurile de curioşi, care alergau din toate părţile pe drum. Când caleaşca se opri în faţa zidurilor de la intrare, inima Gertrudei se strânse şi mai tare.

Coborâră între două şiruri de oame.ni, pe care slugile îi împingeau îndărăt. Atâţia ochi aţintiţi asupra sărmanei fete o sileau să-şi controleze tot timpul ţinuta; însă mai mult decât toţi aceştia împreună, o stăpâneau ochii tatălui său, către care, cu toată teama ce i-o inspirau, nu se putea stăpâni să nu-şi îndrepte privirea în fiece clipă. Şi ochii aceia îi conduceau mişcările şi ţinuta prin frâie nevăzute. După ce străbătură prima curte, intrară într-alta, de unde se vedea poarta mănăstirii interioare, larg deschisă, şi o mulţime de călugăriţe adunate în prag. În rândul întâi era stareţa, înconjurată de cele mai vârstnice maici; în spate, alte călugăriţe, dintre care unele stăteau în vârful picioarelor, iar în fund erau surorile, urcate pe bănci. Pe ici, pe colo, se mai vedeau strălucind nişte ochişori sau apărând câte un obrăjor printre hainele bisericeşti; acestea erau cele mai îndemânatice şi mai îndrăzneţe di între şcolăriţe, care, strecurându-se şi furişându-se printre călugăriţe, izbutiseră să-şi facă şi ele loc mai în faţă, să vadă câte ceva. Din mijlocul acestei adunări se ridicau aclamaţii; se vedeau braţe agitându-se în semn de bun venit şi de bucurie. Când ajunse la uşă, Gertrude se găsi faţă în faţă cu maica stareţă. După ce se salutară, stareţa o întrebă, cu un aer jumătate voios şi jumătate solemn, ce dorea în locul acela, unde nimeni nu i-ar fi putut refuza nimic.

— Am venit… începu Gertrude, dar în clipa când s-ar fi cuvenit să rostească acele cuvinte menite să hotărască fără cruţare destinul ei, şovăi o clipă şi rămase cu ochii aţintiţi asupra mulţimii ce-i sta în faţă.

Văzu atunci, pe una dintre bunele ei colege, care o privea cu un aer de compătimire amestecată cu răutate, părând că spune: „Ah! iat-o deci înfrântă pe viteaza noastră!” Această apariţie, reamintindu-i, mai puternic, de toate sentimentele vechi, îi readuse şi puţin din vechiul ei curaj şi era gata să dea un răspuns oarecare, un altul decât cel ce-i fusese dictat. Ridicând însă privirea spre faţa tatălui, ca să-şi pună la încercare

puterile, citi pe aceasta o îngrijorare atât de întu. necată, o nerăbdare atât de ameninţătoare, încât, împinsă de frică, cu aceeaşi promptitudine cu care ar fi luat-o la fugă în faţa unei situaţii îngrozitoare, continuă:

— Am venit pentru a cere îngăduinţa de-a fi admisă să îmbrac rasa călugărească în această mî, năstire, unde am fost crescută cu atâta dragoste.

Stareţa răspunse îndată, arătând cât de rău îi părea că, într-un astfel de prilej, regulile nu-i îngăduiau să dea pe loc un răspuns, acesta trebuind să vină după ce aveau să voteze toate surorile, fapt căruia trebuia să-i preceadă aprobarea superiorilor; dar că Gertrude, cunoscând sentimentele cu care era întâmpinată în acel loc, putea să prevadă cu siguranţă răspunsul, şi că între timp nicio regulă nu oprea pe stareţă şi pe călugăriţe să-şi arate mulţumirea ce le producea această cerere. Se ridică atunci un murmur confuz de felicitări şi de aclamaţii. Se aduseră imediat tăvi mari pline cu dulciuri, care fură oferite mai întâi miresei Domnului, apoi rudelor. În timp ce unele călugăriţe o luară între ele şi altele felicitau pe mamă şi pe tânărul principe, stareţa rugă pe principe să binevoiască a veni la fereasta zăbrelită a vorbitorului, unde îl aştepta. Era întovărăşită de două di între cele mai vârstanice maici şi, când îl văzu apărând, spuse:

— Mărite principe, pentru a respecta regula… pentru a îndeplini o formalitate necesară, deşi! n cazul acesta… trebuie totuşi să o spun… căci, ori de câte ori o fată cere să i se îngăduie a îmbărca rasa… stareţa, care sunt eu, nevrednica… este obligată să previnã pe părinţi… că dacă, din întâmplare… ar fi silit voinţa fetei, riscă excomunicarea. Mă veţi ierta…

— Foarte bine, foarte bine, preacucernică maică. Corectitudinea dumitale este lăudabilă, este foarte adevărat… dar nu te poţi îndoi că…

— Ah! nu, senior principe… am vorbit aşa, din obligaţie… de altfel…

— Desigur, desigur, maică stareţă…

După ce fură schimbate aceste puţine cuvinte, cei doi interlocutori se înclinară unul în faţa celuilalt şi se despărţiră, ca şi cum le-ar fi fost greu să mai rămână astfel, faţă în faţă; şi se duseră să se întâlnească fiecare cu grupul său, unul afară, altul înăuntrul zidului mî. năstirii.

— Ei, haide, spuse principele, Getrude va putea în curând să se bucure în largul ei de tovărăşia acestor maici. Deocamdată le-am tulburat îndeajuns.

Spunând acestea, făcu o plecăciune. Familia porni odată cu el; se schimbară complimentele de rigoare şi apoi plecară.

Gertrude nu prea avea chef de vorbă. Îngrozită de ceea ce făcuse, ruşinată de neputinţa de care dăduse dovadă şi înfuriată împotriva tuturor şi a ei însăşi, îşi făcu, plină de tristeţe, socoteala prilejurilor ce-i mai rămăseseră pentru a spune nu; şi-şi făgădui, timid şi fără însufleţire, că, de cum se va ivi ocazia, avea să fie mai îndemânatică şi mai tare. Dar, cu toate că gândea astfel, nu izbuti să împrăştie groaza acelei priviri pe care i-o aruncase tatăl său. De aceea, atunci când, cu o uitătură furişă, putu să constate că pe fata acestuia nu mai rămăsese, nicio urmă de supărare, atunci când văzu chiar că se arată foarte satisfăcut de purtarea ei, se consideră foarte fericită şi fu, pentru moment, mulţumită.

De cum ajunseră acasă, fu nevoită să se îmbrace din nou şi să-şi refacă pieptănătura; apoi veni masa, unele vizite, apoi plimbarea, apoi conversaţiile, apoi cina. Spre sfârşitul mesei, principele deschise o altă discuţie; alegerea maicii spirituale. Aşa se numea doamna care, rugată de părinţi, devenea paznica şi î, nsoţitoarea tinerei postulante în răstimpul dintre cerere şi intrarea în mănăstire, timp ce urma să fie folosit pentru vizitarea bisericilor şi a palatelor publice, pentru conversaţii, pentru vizite la conace şi la sanctuare, în sfârşit, pentru cercetarea tuturor locurilor mai de seamă şi

notabilităţilor din oraş şi împrejurimi. Astfel încât tinerele, înainte de a se hotărî pentru totdeauna, să se poată gândi bine la ceea ce ce dădeau cu piciorul.

— Va fi necesar să alegem o maică spirituală, spuse principele, pentru că mâine va veni duhovnicul călugăriţelor pentru formalitatea examenului şi, imediat după aceea, Gertrude va fi propusă mai sus, pentru a fi acceptată de maici.

Spu. nând acestea, se întoarse spre principesă, care, crezând că era o invitaţie pentru a face propunerea, începu:

— Ar fi…

Principele o întrerupse însă:

— Nu, nu, doamnă principesă, maica spirituală trebuie mai î, ntii de toate să fie pe placul miresei Domnului; şi cu toate că obiceiul general dă dreptul părinţilor să aleagă, Gertrude are atâta minte şi atâta bun-simţ, încât merită să se facă o excepţie pentru ea. Şi aici, întorcându-se către Gertrude, asemeni cuiva care dovedeşte o bunăvoinţă deosebită, continuă: Oricare dintre doamnele ce se găseau în seara aceasta în salon merită cinstea de a fi maica spirituală a unei fete din familia noastră; nu este niciuna, cred, care să nu se considere onorată de-a fi preferată; alege tu.

Gertrude vedea bine că, făcând această alegere, dădea o nouă dovadă de acceptare; însă propunerea fusese făcută cu atâta ceremonie, încât refuzul, oricât ar fi fost de umil, putea să pară o manifestare de dispreţ sau cel puţin capriciu şi moft. Făcu deci şi acest pas; şi numi pe doamna care, în seara aceea, îi fusese mai pe plac, anume aceea care o mângâiase cel mai mult, o lăudase cel mai tare, o tratase cu acel fel familiar, drăgăstos şi îndatoritor care, în primele clipe ale unei cunoştinţeântocuieşte o veche prietenie.

— E cea mai bună alegere, spuse principele, care o dorea şi o aştepta tocmai pe aceasta.

Răspunsul fetei fusese determinat în vreun fel, sau

era un simplu rod al întâmplării? Nu ştim, dar se întâmplase întocmai ca atunci când un scamator, trecându-ţi dinaintea ochilor cărţile dintr-un pachet, îţi cere să alegi una, oricare, pentru ca el s-o ghicească; dar ţi le arată aşa, încât să nu poţi vedea decât o carte anume. Acea doamnă stătuse atât de mult în preajma Gertrudei în seara aceea, îi atrăsese atâta luarea-aminte, încât fetei i-ar fi trebuit un efort prea mare de imaginaţie pentru a se gândi la alta şi apoi atâtea ale. nţii din partea ei nu erau fără motiv; doamna pusese, de multă vreme, ochii pe tânărul principe, pentru a şi-l face ginere. Aşa că tot ceea, ce se petrecea în casa aceea o interesa ca şi când s-ar fi petrecut în casa ei, şi – era deci foarte natural să se intereseze de Gertrude ca şi rudele ei cele mai apropiate.

A doua zi Gertrude se trezi cu gândul la examinatorul ce urma să vină; şi în timp ce se frământa întrebându-se dacă se va putea folosi de acest prilej atât de hotărâtor ca să dea îndărăt, şi în ce chip anume, principele trimise s-o cheme.

— Ascultă, copila mea, îi spuse, până acum te-ai purtat minunat; azi este vorba să-ţi încununezi opera. Tot ceea ce s-a făcut, s-a făcut cu încuviinţarea ta. Dacă între timp ţi s-ar fi trezit unele îndoieli, unele păreri de rău, în fine, capricii ale tinereţii – ar fi trebuit să ne spui; dar lucrurile au ajuns acum prea departe ca să mai fie vreme pentru copilării. Acel om bun care trebuie să vină în dimineaţa asta îţi va pune o sumă de întrebări asupra vocaţiei tale, cercetând dacă te călugăreşti din proprie voinţă, şi pentru ce, şi cum, şi mai ştiu eu ce… Dacă vei şovăi în răspunsuri, te va cerceta cine ştie cât. Ar fi pentru ţipe un chin şi o plictiseală. S-ar putea însă ivi şi alte neplăceri mai serioase, încât, după toate demonstraţiile publice ce s-au făcut, cea mai neînsemnată şovăială constatată acum la tine ar pune la îndoială onoarea mea, ar face să se creadă că am luat o uşurinţă de a ta drept o hotărâre fermă; că aş fi împins

lucrurile, că aş fi… câte şi mai câte… în cazul acesta, mă voi găsi în situaţia de a trebui să aleg între două soluţii dureroase: sau să las lumea să-şi facă o părere proastă despre felul cum m-am purtat – soluţie ce nu se potriveşte de fel cu respectul pe care mi-i datorez mie însumi – sau să dezvălui adevăratul motiv al hotărârii tale… Dar aici, văzând că Gertrude se îmbujorase toată, că ochii i se măriseră, că obrajii i se umflau ca petalele unei flori sub zăpuşeala dinaintea furtunii, întrerupse discursul şi, cu un aer senin, reluă: Haide, haide, totul atârnă de tine, de înţelepciunea ta. Ştiu că ai minte şi că nu eşti copila care să strice lucrurile din joacă; dar trebuie să prevăd toate posibilităţile. Să nu mai vorbim de asta şi rămânem înţeleşi că vei răspunde cu sinceritate, astfel încât să nu trezeşti bănuieli în capul acelui om cumsecade. În felul acesta scapi şi tu mai repede.

Şi apoi, după ce-i sugeră câteva răspunsuri la întrebările care i s-ar fi putut pune, începu obişnuita relatare a plăcerilor şi bucuriilor ce o aşteptau pe Gertrude în mănăstire, întreţinând-o astfel până în clipa când un servitor veni să anunţe pe duhovnic. Principele reînnoi în grabă sfaturile cele mai importante şi o lăsă pe fată singură, aşa cum se cuvenea.

Cucernicul om venea cu părerea, făcută oarecum de-a gata, că Gertrude ar avea dorinţa fără preget de-a se călugări; aşa-i spusese doar principele atunci când se dusese să-l cheme. Ce-i drept, bunul părinte, care ştia prea bine că neîncrederea era una dintre virtuţile cele mai necesare în îndeletnicirea de acum, avea ca principiu să nu se grăbească a se încrede în asigurările date şi să se ferească de vreo influenţă; însă se întâmplă foarte rar ca nişte cuvinte afirmative şi precise, rostite de o persoană cu autoritate, să nu influenţeze într-un fel oarecare mintea celui ce le ascultă.

După salutările cuvenite, îi spuse fetei:

— Domnişoară, vin aici să joc rolul diavolului; vin

să pun la îndoială ceea ce, în cererea pe care ne-ai făcut-o, ai dat ca sigur; vin să aştern în faţa ochilor dumitale greutăţile şi să mă asigur că le-ai luat în seamă, îngăduie-mi deci să-ţi pun câteva întrebări.

— Întrebaţi-mă, răspunse Gertrude.

Bunul părinte începu atunci să întrebe, după forma prescrisă de reguli:

— Simţi în inima dumitale o hotărâre liberă, spontană de a te călugări? Nu au fost folosite ameninţări sau ademeniri? Nu s-a folosit nicio constrângere pentru a te hotărî la aceasta? Vorbeşte fără şovăială şi cu sinceritate unui om a cărui datorie este de a cunoaşte adevărata dorinţă a dumitale, pentru a împiedica să se folosească violenţa sub orice formă.

Adevăratul răspuns la o astfel de întrebare se înfăţişă imediat în mintea Gertrudei cu o limpezime înspăimântătoare. Dar pentru a rosti acest răspuns ar fi trebuit, să mai dea şi o explicaţie, să spună cum fusese ameninţată, să povestească o întreagă istorie… Nefericita se dădu înapoi, înspăimântată, din faţa unei asemenea idei; căută în grabă un alt răspuns. Nu găsi decât unul singur care putea să o scape numaidecât şi sigur de acest chin, şi anume cel mai contrar adevărului.

— Mă călugăresc, spuse, ascunzându-şi tulburarea, mă călugăresc de bunăvoie, fără să mă silească nimeni!

— De câtă vreme ţi-a venit gândul acesta? mai întrebă bunul părinte.

— L-am avut întotdeauna, răspunse Gertrude, care era, după acel pas, şi mai pregătită să se mintă pe ea însăşi.

— Dar care este motivul principal?

Bunul preot nu ştia ce coardă sensibilă atinsese; şi Gertrude făcu un mare efort pentru a nu lăsa să i se vadă pe faţă efectul pe care aceste cuvinte îl produceau în inima ei.

— Motivul, spuse ea, este dorinţa de a sluji pe Domnul şi de a mă feri de primejdiile acestei lumi.

— Nu e vorba mai curând de vreo dezamăgire?… de vreun… mă, ierţi… capriciu? U.neon, o cauză momentană poate produce o impresie ce ar părea că are să ţină veşnic; şi apoi, când cauza încetează şi inima se schimbă, atunci…

— Nu, nu! răspunse în grabă Gertrude. Cauza este aceea pe care v-am spus-o.

Mai mult pentru a-şi îndeplini pe de-a-ntregul datoria, decât din credinţa că ar fi necesar, duhovnicul mai Pse şi alte întrebări; Gertrude însă era hotărâtă să mintă până la capăt. În afara repulsiei pe care i-o pricinuia gândul de a-şi mărturisi slăbiciunea în faţa acestui distins şi cumsecade preot, care părea atât de departe de a bănui ceva, sărmana fată mai gândea, pe de altă parte, că omul acela ar fi putut-o desigur împiedica să se călugărească. Dar autoritatea şi protecţia lui asupra ei se opreau aici. O dată plecat, însă, ea ar rămâne singură cu principele. Şi niciodată bunul părinte nu ar fi ştiut ce ar fi avut ea. apoi de suferit în casa aceea, sau chiar dacă ar fi aflat, nu ar fi putut face altceva, cu toată bunăvoinţa sa, decât să încerce pentru ea acea milă liniştită şi-măsurată, care, în general, se acordă, din politeţe, celui ce a fost pricina sau doar pretextul răului ce i se face.

Aşa că examinatorul obosi să mai pună întrebări înainte ca nenorocita să se sature de a minţi; şi, văzând că răspunsurile sunt mereu aceleaşi şi neavând niciun temei de neîncredere în sinceritatea lor, schimbă, în sfârşit, vorba; o felicită pentru hotărârea luată, îşi ceru oarecum iertare, că a întârziat atât în împlinirea acestei datorii, adăugă ceea ce crezu de cuviinţă pentru a-i întări bunele intenţii şi-şi luă rămas bun.

Străbătând sălile ca să iasă, duhovnicul se întâlni cu principele, care părea, că trece întâmplător pe acolo, şi-l felicită pentru starea de spirit bună în care o găsise pe fiica sa. Principele stătuse până atunci într-o aşteptare foarte chinuitoare; la vestea aceasta, răsuflă

uşurat şi, uitând de gravitatea sa obişnuită, se duse aproape în fugă la Gertrude, o copleşi cu laude, cu mângâieri şi făgăduieli pline de căldură şi de o afecţiune în mare parte sincere. Căci aşa este făcut ciudatul suflet omenesc.

Noi n-o vom însoţi pe Gertrude în vârtejul de spectacole şi petreceri ce urmară. Şi nici nu vom descrie, amănunţit şi în ordine, sentimentele care-o cuprinseră an tot acest răstimp; ar fi istoria unor dureri şi a unor îndoieli mult prea monotone şi prea am repeta lucruri spuse. Frumuseţile împrejurimilor, varietatea lucrurilor înconjurătoare, bucuria pe care o simţea în alergătura de colo-colo, în libertate, îi făceau şi mai de nesuferit gândul despre locul acela unde, în cele din urmă, va poposi pentru ultima oară şi pentru totdeauna. Şi. mai înfiorătoare erau impresiile pe care le resimţea în timpul convorbirilor şi al serbărilor. Vederea tinerelor mirese, cărora li se spunea aşa într-un sens. mai natural şi mai obişnuit decât ei, îi produse o invidie şi o durere insuportabile; uneori, când i se prezenta vreun înalt personaj, avea impresia că titlul pe care-l auzea trebuie să facă pe posesorul lui să se simtă în culmea fericirii; iar alteori, eleganţa palatelor, bogăţia mobilierului, tumultul şi zgomotul vesel al serbărilor îi pricinuiau o beţie, o poftă de viaţă lumească atât de puternică, încât îşi promitea sieşi să-şi ia cuvântul înapoi, să sufere orice. numai, să nu se întoarcă în umbra moartă şi rece a mănăstirii. Însă toate aceste hotărâri se risipeau de îndată ce analiza în linişte greutăţile, de îndată ce privea în ochi pe principe. Câteodată însă, gândul că va trebui să părăsească pentru totdeauna aceste plăceri făcea să i se pară chiar amar şi chinuitor acest scurt răgaz, simţindu-se asemeni bolnavului însetat care priveşte în urmă şi aproape că respinge cu dispreţ linguriţa de apă pe care medicul i-o acordă cu greu.

Între timp; duhovnicul călugăriţelor eliberase adeverinţa necesară, şi termenul pentru. ţinerea acelui

capitole) de acceptare a Gertrudei sosi. *Capitolo*-ul se ţinu, fură obţinute, cum era de aşteptat, cele două treimi de voturi secrete, cerute de regulament, şi Gertrude fu acceptată. Cât despre dânsa, obosită de acest lung supliciu, ceru să intre cât mai curând cu putinţă în mănăstire. Nu se găsi, desigur, nimeni să oprească această grabă. Voinţa el fu deci împlinită şi, condusă cu mare alai la mănăstire, îmbrăcă rasa.

După douăsprezece luni de ucenicie, pline de regrete şi remuşcări, ajunse în clipa mărturisirii definitive, în momentul în care se cădea fie să spună un”, nu” mai ciudat, mai neaşteptat şi mai scandalos ca niciodată, fie să repete un „da” spus de atâtea ori. îl mai repetă încă o dată şi fu călugărită pentru totdeauna.

Gertrude ar fi putut ajunge o călugăriţă cucernică şi mulţumită, oricum ar fi pornit-o la început. Însă nefericita se zbătea în zadar sub jug şi-i simţea astfel mai tare greutatea şi strânsoarea.

Regretul neîncetat după libertatea pierdută, oroarea faţă de situaţia prezentă, o obositoare amărăciune de pe urma dorinţelor ce nu vor mai fi niciodată împlinite, acestea erau principalele preocupări ale sufletului său. Răscolea trecutul amar, retrăia în închipuire toate împrejurările din pricina cărora se găsea acolo şi desfăcea de mii de ori, zadar, nic, în minte ceea ce împletea cu mina ei. Se învinovăţea pe ea de neputinţă şi pe alţii de tiranie şi perfidie, se frământa mereu. Îşi admira şi îşi deplângea toată frumuseţea, compătimea o tinereţe sortită să se irosească într-o suferinţă tărăgănată şi pizmuia, în unele clipe, pe orice femeie, de orice condiţie, cu orice conştiinţă, care putea să se bucure în libertate de aceste daruri.

Vederea călugăriţelor care se siliră s-o ademenească îi era nesuferită. Îşi amintea abilitatea şi vicleniile de care se folosiseră şi le răsplătea cu nenumărate necuviinţe, cu dispreţ şi chiar cu învinuiri făţişe. Acestea trebuiau de cele mai multe ori să plece e»

pul şi să înghită, căci, dacă principele se învoise să-şi manizeze fiica pentru a o trimite la mănăstire, o dată scopul atins, n-ar fi îngăduit cu uşurinţă ca şi alţii să pretindă a avea dreptate în faţa cuiva din neamul său. Şi oricât de slabe ar fi fost protestele lor, călugăriţele ar fi putut să piardă un sprijin atât de puternic şi să-l preschimbe. dintr-odată pe proteguitor în duşman. S-ar putea crede că Gertrude ar fi trebuit să simtă o oarecare înclinare pentru celelalte surori, care nu luaseră parte la nenorocirea ei şi care, fără s-o fi dorit ca tovarăşă, o iubeau totuşi aşa cum era, şi, pioase, harnice şi voioase, îi arătau, cu pilda lor, că era cu putinţă chiar şi acolo, în mănăstire, nu numai să trăieşti, dar chiar să te simţi bine. Dar şi acestea îi erau nesuferite fetei, dintr-o n alt motiv. Aerul lor de devotament şi de mulţumire i se părea o mustrare faţă de nelinişte şi purtarea ei capricioasă şi nu lăsa să-i scape niciun prilej de a râde în spatele lor ca de nişte făţarnice, sau de a le ironiza ca ipocrite. Desigur că ar fi fost mai puţin duşmănoasă faţă de ele dacă ar fi ştiut, sau ar fi ghicit, că puţinele bile negre găsite în urna care hotărâse acceptarea ei. fuseseră puse acolo chiar de acestea.

I se părea uneori că găseşte oarecare mângâiere în faptul că poruncea, că era respectată în mănăstire, că primea vizite de curtoazie. din partea unor persoane din afară, că-şi lua unele obligaţii, că oferea protecţia ei şi era numită „seniora”, dar ce mângâieri mai erau şi acestea! Simţindu-şi sufletul atât de puţin mulţumit „ar fi vrut, din când în când, să le adauge şi să se bucure totodată şi de mângâierile religiei; dar asemenea mângâieri vin doar către cei care renunţă la primele; ca şi naufragiatul care, dacă vrea să apuce scândura salvatoare, trebuie mai întâi să desfacă pumnul şi să lase algele, pe care le-a apucat într-o groază instinctivă.

Puţin timp după călugărire, Gertrude fu numită profesoara celor tinere; închipuiţi-vă cum trebuie să se fi simţit copilele acelea sub o astfel de disciplină! Vechile ei

confidente plecaseră cu toatele, dar în sufletul ei clocoteau încă puternic pasiunite de odinioară; şi astfel, într-un fel sau într-altul, se răzbuna pe eleve. Când îşi amintea că multe dintre ele erau sortite să trăiască în lumea de unde ea fusese alungată pentru totdeauna, le duşmănea pe bietele copile şi aproape că dorea să se răzbune pe ele. De aceea le ţinea în frâu, le hărţuia şi le făcea să plătească anticipat toate plăcerile de care aveau să se bucure într-o zi. Cine ar fi auzit, în acele momente, cu ce dispreţ trufaş le certa pentru orice zburdălnicie cât de mică, ar fi socotit-o neînţelegătoare şi de o severitate sălbatică. În alte clipe, însă, aceeaşi silă de mănăstire, de disciplină, de ascultare se manifesta în stări de spirit cu totul opuse. Atunci, nu numai că suporta zburdălnicia zgomotoasă a elevelor, dar le încuraja, se amesteca în jocurile lor şi le făcea şi mai nebunatice. Lua astfel parte la convorbirile lor, le făcea să meargă mai departe decât intenţionau ele „iar dacă vreuna spunea vreun cuvî. ni despre pisălogeala maicii stareţe, profesoara îi ţinea hangul îndelung şi alcătuia scene comice, imiţând ţinuta vreunei călugăriţe sau mersul alteia şi râzând apoi – fără măsură. Dar râsetele acestea nu-i (jădeau nicio bucurie. Aşa trăise câţiva ani, neavând putinţa şi nici prilejul de a face altceva; când deodată, spre nefericirea ei, se ivi un prilej.

Printre celelalte distincţii şi privilegii ce-i fuseseră acordate, pentru a o despăgubi de faptul că nu putea fi stareţă, era şi acela de a locui într-o aripă aparte. Acea parte a mănăstirii era lipită de casa unui tânăr, ticălos de felul lui, unul dintre atâţia care, în acele timpuri, cu complicii lor sau în tovărăşia altor nemernici, puteau, într-o oarecare măsură, să-şi bată joc de forţa publică, de legi. Cronica noastră îl numeşte Egidio, fără a pomeni şi numele lui de familie. Acesta, de la o ferestruică ce da' într-o curticică a acelei aripi, văzând-o de câteva ori pe Gertrude trecând sau plimbându-se pe acolo din plictiseală, fu atras, dar şi înspăimântat de primejdia şi

necuviinţa încercării; el îndrăzni într-o zi să-i adreseze cuvântul. Nenorocita răspunse. În primele clipe simţi *o* mulţumire nelămurită, dar puternică. În pustiul întunecat din sufletul ei, apăru aşadar o preocupare clară, continuă şi, aş spune, chiar o dorinţă viguroasă de viaţă: dar mulţumirea aceea era asemănătoare cu cea a băuturii întăritoare pe care cruzimea ingenioasă a anticilor o oferea condamnatului pentru a-i da forţa necesară să îndure caznele.

Atunci, în întreaga ei comportare se putură observa lucruri neobişnuite: se făcu dintr-odată mai ordonată, mai liniştită, renunţă la batjocuri şi la atitudinea ei morocănoasă, ba chiar se arătă drăgăstoasă şi politicoasă, aşa încât surorile se bucurau de această fericită schimbare, fără a-şi închipui adevărata pricină şi a înţelege că acea nouă virtute nu era altceva decât ipocrizia adăugată la vechile defecte. Totuşi, această aparenţă, această, să zicem, spoială, nu ţinu mult sau cel puţin nu avu aceeaşi continuitate şi intensitate; în curând începură din nou obişnuitele ironii şi capricii, începură iarăşi să se audă din gura ei ocările şi batjocurile împotriva închisorii mănăstireşti, exprimate uneori într-un limbaj neobişnuit pentru acel loc şi chiar pentru acea gură. Însă „cu toate acestea, după fiecare asemenea izbucnire urma pocăinţa şi-o grijă mai mare de-a face prin alintări şi cuvinte bune să se uite neplăcerile pricinuite. Surorile îndurau cum puteau toate aceste toane şi le atribuiau firii răsfăţate şi uşuratice a seniorei.

Un timp se păru că niciuna dintre călugăriţe nu se gândise mai departe, dar într-o zi, când seniora, ajungând la ceartă cu o soră pentru un fleac oarecare, începu s-o batjocorească pe aceasta peste măsură, sora, după ce îndură totul muşcându-şi buzele, scoasă în cele din urmă din sărite, aruncă o vorbă, spunând că ea ştie ceva şi, la timpul şi locul potrivit, va vorbi. De atunci seniora nu mai avu pace. Nu trecu însă multă vreme şi,

într-o dimineaţă, sora fu în zadar aşteptată la îndeletnicirile ei obişnuite. Când se duseră să o caute în chilia ei, p-o găsiră; o strigară cu voce tare: nu răspunse; o căutară pretutindeni, cercetară, cotrobăiră din pod până în beci: nu era nicăieri! Şi cine ştie ce presupuneri s-ar fi făcut dacă nu s-ar fi descoperit, chiar în timpul cercetărilor, o gaură în zidul grădinii, ceea ce făcu pe toţi să creadă că evadase. Se făcură mari cercetări în Monza şi prin împrejurimi, şi mai ales la Meda, de unde era acea soră; se scrise în diverse părţi; nu se află însă nici cea mai mică ştire despre ea. Desigur că s-ar fi putut afla mai multe dacă, în loc de-a se căuta atât de departe, s-ar fi săpat acolo aproape! După multă nedumerire – pentru că nimeni n-ar fi crezut-o în stare de asemenea lucru – şi după discuţii nenumărate, se trase concluzia că sora trebuie să fi plecat mai departe. Şi fiindcă cineva spuse, într-o doară: „S-a refugiat desigur în Olanda”, vestea se răspândi numaidecât şi fu luată drept bună pentru o bucată de vreme atât în mănăstire, cât şi în afară. Nu părea însă că seniora împărtăşeşte aceeaşi părere. Asta nu pentru. că s-ar fi arătat neîncrezătoare sau ar fi combătut părerea generală cu argumente personale – căci dacă avea asemenea motive, ele n-ar fi putut fi ascunse pentru că se ferea să vorbească sau măcar să pomenească despre lucrul acesta. Dar cu cât vorbea mai puţin, cu atât se gândea mai mult la sora dispărută. De nenumărate ori pe zi imaginea femeii îi apărea pe neaşteptate în minte, se fixa acolo şi nu mai voia să dispară cu niciun chip! De câte ori ar fi dorit s-o vadă mai degrabă vie în faţa ei decât s-o aibă mereu în minte şi decât să fie silită să trăiască zi şi noapte în tovărăşia acelei umbre camuflate şi neîndurătoare! De câte ori ar fi vrut să audă aievea vocea ei – orice ameninţări i-ar fi aruncat – decât să păstreze mereu în urechi geamătul fantastic al acelei voci care repeta mereu aceleaşi cuvinte duşmănoase cu o insistenţă de care nicio fiinţă vie nu ar fi fost în stare.

Trecuse aproape un an de la acea întâmplare, când Lucia fu prezentată seniorei şi avu cu ea convorbirea la care am întrerupt povestirea noastră. Seniora punea întrebări peste întrebări în legătură cu persecuţiile lui *don* Rodrigo şi intra în amănunte de o îndrăzneală care păru – după cum şi se cuvenea – mai degrabă ciudată Luciei, care nu bănuise niciodată cât de multă curiozitate puteau să manifeste călugăriţele pentru asemenea întâmplare. Cât priveşte aprecierile pe care seniora le amesteca apoi cu întrebările, sau se subînţelegeau numai, ele nu erau mai puţin ciudate. Părea că! dezgustul pe care Lucia îl avusese întotdeauna faţă de *don* Rodrigo o făcea să râdă şi întreba dacă seniorul era într-adevăr un monstru care să pricinuiască atâta spaimă! Iar încăpăţânarea tinerei, dacă nu ar fi avut drept cauză preferinţa ei pentru Renzo, i s-ar fi părut nebunească şi nejustificată. Şi chiar despre Renzo se avântă în întrebări ce o mirară pe cea întrebată şi o făcură să roşească. În cele din urmă, văzând că şi-a dat prea mult frâu limbii, dezvăluind astfel rătăcirile minţii sale, seniora încercă s-o dreagă şi să întoarcă spre bine insinuările ei. Nu izbuti însă şi, după ce totul se sfârşi, Lucia rămase cu o neplăcută nedumerire şi cu un fel de spaimă nelămurită. Aşa că, de cum rămase singură cu mama ei, i se destăinui.

Agnesa însă, mai pricepută, lămuri numaidecât şi în câteva cuvinte tot misterul, risipind bănuielile fetei.

— Nu te minuna, spuse ea. Dacă ai fi cunoscut lumea, ca mine, ai fi văzut că nu sunt lucruri de care să te minunezi. Nobilii – unii mai mult, alţii mai puţin, unii într-un fel, alţii în altul – sunt toţi cam nebuni! Se cuvine să-i laşi să vorbească, mai ales când ai nevoie de ei; şi tu să te prefaci că-i asculţi cu luare-aminte, ca şi cum ar spune lucruri adevărate. Ai auzit cum m-a oprit din vorbă, ca şi cum aş fi spus vreo mare prostie? Mie nici nu mi-a păsat. Toţi sunt la fel! Şi cu toate acestea cerul fie lăudat, căci se pare că această seniora ţi-este

binevoitoare şi vrea să te proteguiască cu adevărat. De altfel, dacă vei scăpa, fata mea, şi dacă ţi se va întâmpla să ai de-a face cu nobilii, o să mai afli tu şi alte lucruri…

Dorinţa de a-l îndatora pe părintele stareţ, mulţumirea de a-l protegui, gândul la simţământul pe care îl putea trezi o ocrotire folosită atât de înălţător, o simpatie pentru Lucia, o oarecare uşurare pe care o simţea la gândul că face un bine unei fiinţe atât de nevinovate, că ajută şi mângâie pe nişte obidiţi hotărâseră într-adevăr pe Gertrude să ia în mâini soarta celor două sărmane fugare. La cererea ei şi sub supravegherea ei, fură adăpostite în locuinţa portăresei, alăturată mănăstirii şi tra –, tate ca şi cum ar fi fost în serviciul mănăstirii. Mama şi fiica se bucurau în sinea lor că găsiseră atât de repede un adăpost sigur şi onorabil. Ar fi fost foarte mulţumite să fi rămas neştiute de nicio fiinţă; însă acest lucru nu era uşor într-o mănăstire. Cu atât mai multe cu cât exista cineva foarte grijuliu să aibă noutăţi, mai ales despre una din ele, şi în inima căruia, la dorinţa şi îndârjirea de la început, se mai adăugase furia de a fi fost depăşit şi înfrânt. Iar noi, lăsând femeile în refugiul lor, ne vom întoarce în castelul acestuia, la ceasul în care aştepta izbânda ticăloasei sale. Întreprinderi.

CAPITOLUL XI

Asemeni unei haite de copoi care, după ce au urmărit în zadar un iepure, se întorc abătuţi către stăpânul lor cu urechile pleoştite şi cu coada între picioare, tot astfel, în acea noapte plină de încurcături, „bravii” se întorceau la castelul lui *don* Rodrigo. Seniorul se plimba încoace şi încolo, pe întuneric, într-o încăpere nelocuită de la ultimul cât, ce da spre esplanadă. Se oprea adesea, trăgea cu urechea, privea prin crăpăturile ferestrei oblonite, plin de nerăbdare şi nu fără. nelinişte, nu numai din cauza succesului îndoielnic, dar şi din pricina eventualelor urmări, fiindcă aceasta era fapta cea mai îndrăzneaţă şi mai primejdioasă pe care o

întreprinsese vreodată viteazul nostru. Căuta totuşi să se liniştească cu gândul că luase toate măsurile pentru înlăturarea oricăror dovezi. Dar rămâneau bănuielile…

„În ceea ce priveşte bănuielile, îşi spunea el, puţin îmi pasă! Aş vrea să ştiu, cine va îndrăzni să vină în casa mea să vadă dacă este sau nu vreo fată aici?! Să vină, să poftească, ticălosul, şi va fi bine primit! N-are decât. să vină şi călugărul! Bătrâna? Bătrâna să se ducă la Bergamo. Justiţia? Haida de! Justiţia! Seniorul *podestă* nu e nici copil şi nici nebun. Iar la Milano? Cine se îngrijeşte de astfel de oameni la Milano? Cine să le dea lor ascultare, cine ştie de existenţa lor? Sunt ca nişte fiinţe pierdute fără niciun rost pe lume, oameni ai nimănui. Haide, haide, să lăsăm orice teamă la o parte. Ce uimit va rămâne Attilio mâine dimineaţă! O să vadă şi el dacă spun vorbe goale sau sunt omul faptelor! Şi apoi… chiar dacă se iveşte vreo încurcătură… mai ştiu eu? vreun duşman care ar vrea să se folosească de acest prilej… Attilio va şti el să mă sfătuiască, doar e în joc onoarea întregii familii!”

Dar gândul asupra căruia stăruia cel mai mult, pentru că găsea în el o uşurare a îndoielilor şi o încurajare a dorinţelor ce-l stăpâneau, era gândul ademenirilor şi făgăduielilor ce avea să le folosească pentru a o îmbuna pe Luoia.

„Va fi atât de înfricoşată văzându-se singură aici, în mijlocul atâtor bărbaţi, între atâtea chipuri, încât… (Ce dracu’, ahipul cel mai arătos de aici tot al meu e!) … încât va trebui să recurgă la mine, va fi nevoită să mă roage; şi, de vreme ce mă va ruga…”

În timp ce-şi făcea asemenea închipuiri, auzi un zgomot de paşi; se duse la fereastră, o întredeschise, privi pe furiş. Ei erau.

„Dar litiera? Drace! Unde este litiera? Trei… cinci… opt; sunt toţi. E şi Griso cu ei, dar litiera nu e; drace, drace! Striso o să-mi dea socoteală!”

Îndată ce intrară, Griso îşi rezemă toiagul într-un

colţ al unei săli de jos, îşi scoase pălăria şi pelerina şi, aşa cum îi cereau îndatoririle, pe care în acel moment nimeni nu i le pizmuia, urcă să dea socoteală lui *don* Rodrigo1. Acesta îl aştepta în capul scării şi, îndată ce-l văzu apărând cu înfăţişare stângace şi deznădăjduită de ticălos dezamăgit, îi spuse, sau mai curând se răsti la el:

— Ei bine, domnule fanfaron, domnule căpitan, domnule „lăsaţi pe mine”?!…

— Îmi vine foarte greu, să ştiţi… răspunse Griso, rămânând cu un picior pe prima treaptă. Îmi vine foarte greu să primesc mustrări după ce am muncit cu credinţă şi am încercat să-mi fac datoria punându-mi pielea în joc!

— Cum a fost? Să auzim, să auzim! zise *don* Rodrigo şi se îndreptă către camera sa.

Griso îl urmă şi-i povesti în grabă tot ce pusese la cale, tot ce îndeplinise, văzuse şi nu văzuse, tot ce auzise, evitase, dresese, şi făcu această relatare potrivit felului cum se înşirau, se amestecau, se tulburau şi se zăpăceau în clipa aceea ideile în capul său.

— Nu ai nicio vină şi te-ai purtat foarte bine, zise *don* Rodrigo, ai făcut ce se putea face, dar… dar să fie oare sub acoperişul casei vreo iscoadă? Dacă este şi reuşesc să-l descopăr – nu se poate să nu-l descoperim dacă există! – am să-i vin eu de hac! Îţi spun eu, Griso, c-o să-l snopesc în bătaie!

— Şi mie, stăpâne, zise Griso, mi-a trecut prin cap bănuiala asta, dar dacă ar fi adevărat şi s-ar întâmpla să descoperim un astfel de ticălos, stăpâne, ar trebui să-l daţi pe mâinile mele! Unul care să-şi fi îngăduit gluma de a mă face să trăiesc o noapte ca asta! Se cuvine să i-o plătesc! Totuşi, din felurite pricini, îmi vine să cred că la mijloc e altă încurcătură, pe care acum n-o putem desluşi. Mâine însă, stăpâne, mâine vom vedea mai limpede.

— Cred că, cel puţin, n-aţi fost recunoscuţi?

Griso răspunse că aşa nădăjduia, dar *don* Rodrigo încheie discuţia poruncindu-i pentru a doua zi trei lucruri

la care se gândise şi Griso: să trimită dis-de-dimiţteaţă doi oameni care să-i facă starostelui breslelor o anumită comunicare, ceea ce, aşa cum am văzut, s-a şi făcut; să trimită pe alţi doi la casa părăsită, pentru a veghea şi îndepărta orice trecător care s-ar abate pe acolo şi a feri litiera de vreo privire indiscretă până în noaptea următoare, când se vor lua măsuri să fie ridicată de acolo, pentru că deocamdată nu era de dorit să se facă alte operaţiuni, care ar fi dat de bănuit; şi, în sfârşit, să meargă chiar el, Griso, şi să trimită şi pe alţii dintre cei mai destoinici şi isteţi, să se amestece printre oameni pentru a afla ce se zvoneşte despre cele petrecute în noaptea aceea. După ce dădu aceste ordine, *don* Rodrigo se duse să se culce şi îl lăsă pe Griso să plece, despărţindu-se de el cu cuvinte de laudă, din care se simţea limpede intenţia de a-l despăguzi pentru mustrările nemeritate cu care îl întâmpinase:

— Du-te şi te culcă, sărmane Griso; desigur că ai nevoie de somn, bietul meu Griso! Ai lucrat toată ziua, ai lucrat şi jumătate din noapte, fără să mai pomenim de primejdia de a cădea în ghearele ţăranilor sau a fi învinuit de „răpirea unei femei cinstite”, pe lângă celelalte acuzaţii ce-ţi atârnă asupra capului; şi apoi să fii primit în felul acesta! Da, aşa’ plătesc de cele mai multe ori oamenii. Tu însă ai putut să constaţi, cu acest prilej, că uneori dreptatea, chiar dacă nu iese la iveală din primul moment, tot se iveşte pe lume, mai devreme sau mai târziu. Acum du-te şi te culcă; vei avea prilejul altă dată să ne dai o dovadă mai de seamă decât aceasta.

În dimineaţa următoare, când *don* Rodrigo se ridică din pat, Griso era din nou la treburi. îl căută numaidecât pe contele Attilio, care, cum îl zări, luă o atitudine batjocoritoare şi-i strigă:

— Sfântul Martin!

— Cum să-ţi spun, răspunse *don* Rodrigo apropiindu-se, rămăşagul îl voi plăti eu, dar nu de asta îmi arde mie acum. Nu-ţi spusesem nimic, pentru că,

recunosc, voiam să te uimesc în dimineaţa aceasta. Dar… destul, acum îţi voi povesti totul.

— Aici e amestecat călugărul! spuse vărul după ce ascultă cu mai multă seriozitate decât te-ai fi putut aştepta de la o minte atât de uşuratică. Sunt convins că acel călugăr, continuă el, cu aerul său de mâţă blândă şi cu predicile lui absurde, e un viclean şi un intrigant primejdios. Iar tu nu te-ai încrezut în mine, nu mi-ai mărturisit limpede pentru ce anume venise să-ţi cânte la ureche mai deunăzi.

Don Rodrigo repetă cele ce se vorbiseră atunci.

— Şi ai avut atâta răbdare? exclamă contele Attilio. Şi l-ai lăsat să plece aşa cum a venit?

— Ce-ai fi vrut, să-mi ridic împotrivă pe toţi capucinii din Italia?

— Nu ştiu, zise contele Attilio, dacă m-aş mai fi gândit că există pe lume şi alţi capucini în afară de acel îndrăzneţ ticălos! Dar, ia să vedem, nu există vreun mijloc, fără a nesocoti regulile de prudenţă, de a te răzbuna chiar pe un capucin? Trebuie să ştii să arăţi la timp toată bunăvoinţa faţă de întregul grup, pentru a putea la nevoie, fără risc, să loveşti într-un singur individ, în sfârşit, acum a scăpat de pedeapsa care i se cuvenea; dar îl iau pe seama mea şi doresc să am satisfacţia de a-l învăţa cum se vorbeşte cu oamenii de rangul nostru!

— Vezi să nu-mi faci mai mult rău!

— De data asta las pe mine, te voi sluji ca rudă şi ca prieten.

— Şi ce ai de gând?

— Deocamdată nu ştiu încă, dar îi vin eu de hac călugărului! Voi mai chibzui şi… domnul conte din Consiliul Secret, unchiul meu, îmi va face acest serviciu. Dragul meu conte şi unchi! Cât de mult mă amuz de fiecare dată când îl pun să lucreze pentru mine, pe el, un demnitar atât de important! Poimâine voi fi la Milano şi, într-un fel sau altul, călugărul va primi ceea ce i se

cuvine.

Între timp se aşezară la masă, fără a întrerupe această discuţie, care privea o afacere atât de importantă. Contele Attilio vorbea într-una şi, cu toate că-şi atribuia o parte din înfrângere – datorită afecţiunii faţă de vărul său şi onoarei numelui comun (potrivit cu ideile lor despre amiciţie şi onoare!) – nu se putea totuşi stăpâni să nu râdă din când în când pe sub mustăţi de asemenea succes. În schimb, *don* Rodrigo, fiind în cauză şi crezând că va da cu uşurinţă o mare lovitură, înghiţise un răsunător eşec; de acum era stăpânit de porniri mai aprige şi preocupat de gânduri mai întunecate.

— Ce vor mai flecări nemernicii ăştia în toată regiunea! spunea el. Dar ce-mi pasă mie? Cât priveşte justiţia, n-am nicio teamă; nu au dovezi, şi chiar dacă le-ar avea, puţin mi-ar păsa! De altfel, azi-dimineaţă l-am prevenit pe staroste să nu care cumva să întocmească o dare de seamă asupra celor întâmplate. Dinspre partea asta, n-am nicio grijă, dar flecărelile, când umblă aşa, în voie, mă plictisesc. Este şi aşa destul de trist că am dat greş într-un mod atât de prostesc…

— Bine ai făcut! răspunse contele Attilio. Seniorul *podestă* ăsta al tău o fi el om de treabă şi care-şi cunoaşte datoria, dar mai e şi strâmt la minte, tâmp şi anost, iar când ai de-a face cu astfel de oameni, este bine să-ţi iei toate măsurile ca să nu-i vâri cumva în încurcătură. Dacă un nemernic de staroste face o dare de seamă, seniorul *podestă* oricât de bine intenţionat ar fi, este nevoit să…

— Tu însă, îl întrerupse puţin cam brusc *den* Redrigo, îmi încurci treburile cu felul tău de a-l tot contrazice, de a-l întrerupe într-una şi de a-l lua în bătaie de joc ori de câte ori ai prilejul. Ce dracu’, un *podestă* nu poate fi un dobitoc şi un mărginit când, la urma urmei, e un gentilom!

— Ştii, vere, zise contele Attilio privindu-l uimit, încep să cred că-ţi este cam frică, îi iei în serios până şi

pe *podestă*...

— Haide, haide, n-ai spus tu singur că e necesar să ţinem seama de el?

— Am spus-o, şi când e vorba de-o afacere serioasă vreau să-ţi dovedesc că nu sunt copil. Ştii ce mă îndeamnă inima să fac pentru tine? Sunt gata să mă duc personal să-l vizitez pe seniorul *podestă*. Ah! Nu va fi oare mulţumit de această onoare? Şi sunt gata să-l las să vorbească o jumătate de oră despre contele-duce şi despre comandantul spaniol al cetăţii noastre, să-i dau dreptate în toate privinţele, chiar dacă ar bate câmpii. Voi arunca atunci, ca din întâmplare, un cuvânt despre unchiul conte din Consiliul Secret... şi cunoşti efectul pe care îl produc astfel de cuvinte şoptite la urechea seniorului *podestă*!... În definitiv, el are mai multă nevoie de protecţia noastră decât ai tu de bunăvoinţa lui. Voi binevoi să-l vizitez şi-l voi lăsa mai bine dispus decât oricând...

După aceste vorbe şi altele asemenea, contele Attilio plecă la vânătoare; iar *don* Rodrigo rămase să aştepte cu nerăbdare întoarcerea lui Griso. Acesta veni, în cele din urmă, pe la ora prânzului, să-şi prezinte raportul.

Întâmplarea din noaptea aceea făcuse atâta vâlvă şi dispariţia a trei persoane din partea locului era un eveniment aşa de important, încât cercetările, atât din cauza gravităţii lucrurilor, cât şi din cauza curiozităţii ce-o stârniseră, aveau să fie numeroase şi stăruitoare, iar cei ce ştiau ceva despre această întâmplare erau pe de altă parte prea numeroşi spre a putea cădea de acord să tăinuiască totul.

Perpetua nu se mai putea arăta în uşă, căci era veşnic hărţuită cu întrebările, ba de unul, ba de altul, ca să spună cine izbutise să provoace o groază atât de mare stăpânului ei. Dar amintindu-şi de toate câte se întâmplaseră şi înţelegând în sfârşit că Agnesa o trăsese pe sfoară, spumega de furie din cauza acestei viclenii şi

simţea ea însăşi nevoia unei uşurări. Nu că s-ar fi lăsat ispitită să se plângă cuiva despre felul cum fusese înşelată: despre aceasta nu suflă o vorbă, dar renghiul jucat sărmanului ei stăpân nu-l putea trece sub tăcere, cu atât mai mult cu cât un astfel de renghi fusese pus la cale şi făptuit de un tânăr onorabil, de o văduvă cumsecade şi de o copilă nevinovată. *Don* Abbondio putea mult şi bine să-i poruncească cu asprime şi s-o roage cu blândeţe să tacă; ea, la rândul ei, putea mult şi bine să-l asigure că nu era nevoie să-i atragă atenţia asupra unui lucru de la sine înţeles, căci e limpede că această taină atât de mare era în inima bietei femei ca vinul nou într-un butoi vechi cu cercurile şubrede, ca vinul care fermentează, spumegă şi fierbe şi, chiar dacă nu face să sară cepul, bolboroseşte pe lângă el, iese în chip de spumă, se prelinge printre doage şi picură pe ici-colo, aşa încât poate fi gustat şi se poate recunoaşte îndată ce vin este.

Gervaso, căruia nu-i venea să creadă că de astă dată era mai informat decât alţii, căruia nu i se părea lucru de nimica să fi trecut printr-o asemenea spaimă şi care, pentru că era amestecat într-o afacere ce mirosea a nelegiuire, socotea că a intrat şi el în rândul oamenilor, murea de poftă să se laude. Şi, cu toate că Tonio, care se gândea serios la cercetări, la urmări şi la socoteala ce aveau s-o dea, îi poruncise, punându-i pumnul sub nas, să nu sufle o vorbă, nu fu cu putinţă să fie silit cu totul la tăcere.

De altfel, nici chiar Tonio, după ce lipsise în noaptea aceea de acasă până la o oră târzie, când se întorsese cu un mers şi înfăţişare cu totul neobişnuite şi în suflet cu o nelinişte ce-i dădea ghes la sinceritate, nu izbuti să tăinuiască întâmplarea faţă de nevastă-sa, care nu era mută.

Cel care vorbi mai puţin fu Menico; îndată ce povesti părinţilor întâmplarea şi pricina aventurii sale, aceştia, când auziră că unul dintre copiii lor luase parte

la zădărnicirea unei acţiuni a lui *don* Rodrigo, socotiră faptul atât de grav, încât mai-mai să nu-şi lase băiatul să termine povestirea. Îi dădură îndată cele mai aprige şi mai ameninţătoare porunci ca nu cumva să sufle vreo vorbă faţă de cineva, după care, în dimineaţa următoare, părându-li-se că nu sunt îndeajuns de siguri, hotărâră să-l ţină închis în casă ziua aceea şi încă alte câteva. Degeaba însă! Ei înşişi, pe urmă, flecărind cu oamenii din jur, deşi nu voiau să arate că ştiu mai mult decât ei, când ajungeau la punctul neclar al fugii celor trei surghiuniţi ai noştri, şi la „cum”, „de ce” şi „încotro” fugiseră, adăugau ca pe un lucru binecunoscut că se refugiaseră la Pescarenico. Astfel că şi acest amănunt ajunsese să fie discutat de toată lumea.

Din aceste frânturi de veşti, puse cap la cap şi împodobite, după cum se obişnuieşte, cu floricele ce se adaugă în mod firesc, puteai ţese o poveste de-o asemenea precizie şi claritate, încât să poţi mulţumi cu ea spiritul cel mai critic. Numai năvala „bravilor”, eveniment prea serios şi prea răsunător pentru a fi lăsat la o parte şi despre care nimeni nu ştia nimic temeinic, era partea unde istoria se încurca de tot. Se şoptea numele lui *don* Rodrigo, şi în privinţa asta toţi erau de acord. Restul însă rămânea cu totul neclar şi se reducea la simple presupuneri. Se vorbea apoi mult despre cei doi „bravi” care fuseseră văzuţi pe drum, odată cu căderea serii, şi despre cel care stătea în uşa cârciumii; dar ce lămurire puteau aduce aceste fapte atât de sărace? Cârciumarul era întrebat stăruitor cine fusese la cârciumă în seara din ajun, dar el, şi pe drept cuvânt, nu-şi amintea să fi avut lume în seara aceea; spunea numai că o cârciumă este un port la malul mării.

Ceea ce zăpăcea mai. cu seamă toate minţile şi încurca orice presupunere era acel pelerin văzut de Stefano şi de Cârlandrea, pelerinul pe care răufăcătorii voiseră să-l ucidă şi care plecase apoi cu ei, sau fusese răpit de aceştia. Ce venise să facă? Să fi fost oare un

suflet din purgatoriu, ce coborâse ca să ajute femeile? Era sufletul blestemat al unui pelerin ticălos şi prefăcut, care apărea adesea noaptea pentru a se întovărăşi cu cei ce săvârşeau isprăvi asemănătoare celor săvârşite de el în timpul vieţii? Era poate un pelerin adevărat, în carne şi oase, pe care „bravii" voiseră să-l omoare, de teamă să nu strige şi să trezească satul? Sau era (iată ce presupuneri se pot face câteodată!) chiar unul dintre răufăcători, travestit în pelerin? Ba era aşa, ba pe dincolo… mă rog, o mulţime de păreri, pe care nici toată iscusinţa şi experienţa lui Griso nu le-ar fi putut descurca, dacă Griso ar fi fost nevoit să reconstituie această parte a întâmplării după spusele celorlalţi.

Dar, aşa cum cititorul ştie, tot ceea ce era încurcat pentru alţii era pe deplin lămurit pentru Griso şi, servindu-se de toate acestea pentru clarificarea celorlalte informaţii culese de el însuşi şi de către iscoadele lui, izbuti să întocmească din ele o relatare îndeajuns de limpede pentru *don* Rodrigo.

Se închise numaidecât cu el într-o cameră şi îi spuse despre lovitura încercată de cei doi logodnici, ceea ce explica în mod firesc pentru ce fusese găsită casa goală şi pentru ce trăseseră clopotele, aşa că nu mai era necesar să se presupună că în castel s-ar fi aflat vreun trădător, aşa cum bănuiseră la început amândoi. Îi mai spuse şi despre fugă, a cărei cauză era uşor de ghicit: teama logodnicilor surprinşi asupra faptului, sau înştiinţarea despre năvala „bravilor", care făcuse să fiarbă întreg ţinutul.

Îi mai spuse că cei trei se refugiaseră la Pescarenico, şi atât, căci mai mult nu ştia, nici el.

Don Rodrigo se bucură când văzu că nu fusese trădat de nimeni şi când constată că fapta sa nu lăsase nicio urmă.

Dar această mulţumire nu ţinu mult.

— Au fugit împreună! strigă el deodată. împreună! Cu ticălosul ăla de călugăr! Cuvintele îi ieşeau înăbuşite

di, n gâtlej şi sfărâmate printre dinţii care muşcau degetele. Înfăţişarea îi era hidoasă, ca şi patimile. Călugărul ăla o să mi-o plătească, Griso! Nu mai pot răbda! Dar trebuie să ştiu… trebuie să găsesc!… Chiar astă-seară trebuie să ştiu unde sunt! N-am pace! Du-te numaidecât la Pescarenico şi află, vezi, găseşte!… Primeşti patru SGUzi şi protecţia mea pentru totdeauna! Chiar astă-seară vreau să aflu totul!… Oh, călugărul ăla! Ticălosul!

Iată-l pe Griso pornind din nou la drum. Chiar în seara aceleiaşi zile putu să aducă ilustrului său stăpân vestea pe care o dorea, şi iată cum:

Una din cele mai mari bucurii ale acestei vieţi este prietenia, şi una din bucuriile prieteniei este de a avea cui încredinţa o taină. Însă prietenii nu sunt numai doi câte doi, ca soţii; fiecare om, vorbind în general, are mai mulţi prieteni, încât ei formează un lanţ, al cărui capăt nimeni nu ar putea să-l găsească. Atunci când un prieten îşi îngăduie bucuria de a încredinţa o taină altui prieten, înlesneşte acestuia dorinţa de a-şi îngădui aceeaşi bucurie la rândul lui. îl roagă într-adevăr să nu spună nimic nimănui, aceasta este însă o condiţie care, dacă ar fi luată în înţelesul strict al cuvântului, ar întrerupe *pe* loc întregul lanţ al bucuriilor. Însă practica generală a vrut să impună doar obligaţia de a nu împărtăşi taina decât unui prieten, tot atât de credincios, căruia să i se impună aceeaşi condiţie. Şi astfel, din prieten credincios în prieten credincios, taina merge, merge de-a lungul acelui lanţ nesfârşit, până ce ajunge la urechea aceluia sau acelora căruia sau cărora primul ce o rostise intenţiona în mod deosebit să nu ajungă.

S-ar putea totuşi să întârzie multă vreme pe drum dacă fiecare n-ar avea decât doi prieteni: cel care îi spune şi cel care află taina. Dar există oameni privilegiaţi, care îşi numără prietenii cu sutele, şi când taina ajunge la unul dintre aceştia, capătă aripi aşa de mari şi de numeroase, încât îţi este cu neputinţă s-o mai

urmăreşti.

Cronicarul nostru n-a izbutit să afle prin câte guri trecuse taina pe care Griso avea s-o descopere. Fapt este însă că omul care întovărăşise femeile la Monza, întorcându-se spre seară cu trăsurica la Pescarenico, se întâlni, înainte de a ajunge acasă, cu un prieten credincios, căruia îi povesti, în mare taină, ce faptă bună săvârşise şi urmarea ei, iar rezultatul este că Griso putu, două ore mai târziu, să se întoarcă în goană la castel şi să comunice lui *don* Rodrigo că Lucia şi maică-sa se adăpsstiseră la o mănăstire din Monza, iar Renzo îşi urma drumul spre Milano.

Don Rodrigo încercă o josnică bucurie când află despre această despărţire, care-l făcu să nutrească din nou speranţa ticăloasă că-şi va atinge scopul. Se gândi o mare parte din noapte la cele ce avea de făcut şi se trezi, foarte devreme, cu două planuri în minte, unul întocmit pe de-a-ntregul, iar celălalt de-abia schiţat.

Primul era să trimită numaidecât pe Griso la Monza, ca să capete veşti mai precise despre Lucia şi să afle dacă s-ar putea încerca acolo ceva. Trimise deci să-l cheme numaidecât pe credinciosul său, îi puse în mână cei patru scuzi făgăduiţi, lăudându-l din nou pentru priceperea cu care ştiuse să-i câştige, şi-i comunică însărcinarea ce-l aştepta.

— Stăpâne… zise şovăitor Griso.

— Ce? N-am vorbit lămurit?

— Nu s-ar putea să trimiteţi pe altcineva?

— Cum?

— Preaînălţate stăpân, sunt oricând gata să-mi risc pielea pentru domnia-voastră, aceasta este de altfel datoria mea, dar ştiu de asemeni că stăpânul nu ţine cu tot dinadinsul să primejduiască viaţa slujitorilor săi.

— Ce vrei să spui?

— Înălţimea-voastră cunoaşte prea bine acuzaţiile care atârnă deasupra capului meu… Aici mă aflu sub ocrotirea domniei-voastre, suntem o întreagă trupă,

seniorul *podestă* este un prieten al casei, oamenii lui îmi poartă respect, şi eu, la rândul meu… deşi, este un lucru puţin onorabil, dar ca să trăiesc liniştit… mă port prieteneşte cu ei. La Milano livreaua înălţimii-voastre este cunoscută, dar la Monza… acolo eu sunt cel cunoscut. Şi ştie înălţimea-voastră, o spun numai în treacăt, că cel care ar putea să mă dea pe mâna justiţiei, sau să aducă numai capul meu, ar da o lovitură bună? G sută de scuzi unul peste altul şi posibilitatea de a elibera doi tâlhari.

— Ce dracu'! zise *don* Rodrigo, parcă ai fi un câine jigărit care abia îndrăzneşte să se repeadă la picioarele celui care intră pe poartă, privind îndărăt să vadă dacă cei din casă îl susţin, fără curajul de a se îndepărta.

— Cred, stăpâne, că până acum am dat dovadă…

— Deci?

— Deci, răspunse repede Griso, pus astfel la locul lui, deci înălţimea-voastră să considere că nu am spus nimic: inimă de leu, picioare de iepure, şi sunt gata de plecare!

— Iar eu n-am spus că vei pleca singur! Ia cu tine pe doi dintre cei mai buni… pe Sfregiato 1 şi pe Tiradritto 2 şi du-te fără teamă, fii acelaşi Griso de totdeauna! Ce dracu'! Când e vorba de trei indivizi ca voi, care s-au pus pe treabă, cine crezi că s-ar încumeta să vă stânjenească? Ar trebui ca oamenii poliţiei din Monza să se fi plictisit de-a binelea de viaţă ca să şi-o rişte pentru o sută de scuzi într-un joc atât de primejdios!

Şi apoi… şi apoi nu cred să fiu chiar atât de necunoscut *prin partea locului*, încât calitatea de slujitor al meu să nu însemne acolo nimic…

După ce-l batjocori puţin pe Griso în acest fel, îi dete îndrumări numeroase şi amănunţite. Griso îi luă aşadar pe cei doi tovarăşi şi porni, cu înfăţişare plină de îndrăzneală şi voioşie, dar blestemând în adâncul inimii sale şi Monza, şi preţul pus pe capul său, şi femeile şi

capriciile stăpânilor. Mergea ca lupul care, împins de foame, cu burta goală şi slab de-i numeri coastele, coboară din munţi unde totul e acoperit de zăpadă! şi păşeşte cu teamă în câmpia largă, oprindu-se mereu, cu laba ridicată şi mişcându-şi coada năpârlită:

Ridică botul, adulmecând vântul făţarnic 3, să vadă dacă nu cumva-i aduce miros de om sau de plumb, ciuleşte urechile ascuţite şi roteşte ochii sângeroşi în care se ghiceşte dorinţa de pradă şi spaima de vânători. Şi voi spune, pentru cine ar dori să ştie de unde vine acest frumos vers, că este scos dintr-o drăcie inedită despre cruciade şi lombarzi, care în scurtă vreme nu va mai fi inedită şi va produce multă vâlvă; iar eu l-am folosit aici pentru că era potrivit, iar locul de unde l-am luat îl spun pentru a nu mă împodobi cu meritul altuia. Totuşi, să nu se creadă că aceasta este o viclenie de a mea pentru a da a înţelege că autorul acestei drăcii şi cu mine suntem ca fraţii şi că eu cotrobăiesc în voie prin manuscrisele lui.

2 Porecle care s-ar traduce aproximativ: Cel-crestat-pefaţă şi Ţinteşte-drept-cu-arma.

Versul este luat din poemul *Lombarzii în prinsă cruciadă* (X, 16), operă a poetului Tommaso Grossi (1791 – 1853), contemporan şi prieten cu Manzoni.

Celălalt gând ce stăruia în mintea lui *don* Rodrigo era să găsească mijlocul ca Renzo să nu se mai poată întâlni cu Lucia şi nici să mai calce prin ţinut, iar în acest scop plănuia să răspândească zvonuri înspăimântătoare asupra unor curse ce i-ar fi întinse, zvonuri care, ajungând la urechile tânărului prin intermediul vreunui prieten, să-l facă să-i piară cheful de a se mai întoarce prin părţile acestea. Totodată socotea că cel mai sigur mijloG ar fi să obţină expulzarea lui din ţară, dându-şi de fapt seama că într-o asemenea împrejurare justiţia l-ar putea sluji mai mult decât forţa. Ar putea, de pildă, să dea amploare încercării de pătrundere în casa parohială, descriind-o ca pe o agresiune, ca pe un act de

nesupunere, şi, prin intermediul avocatului, să-l convingă pe *podestă* că e cazul să emită împotriva lui Renzo u, n ordin de arestare. Dar gândi că nu se cuvenea să-şi murdărească chiar el mâinile în această afacere şi, fără a mai sta mult pe gânduri, se hotărî să i se adreseze avocatului Sforărie, informându-l doar atâta cât să poată pricepe ce dorea el.

„Doar sunt atâtea legi, gândea el, şi dacă avocatul nu este un dobitoc, va şti să găsească ceva care să-mi servească, o gâlceavă, de pildă, care să poată fi aruncată în seama acelui nemernic! Altminteri, îmi schimb părerea despre el… Dar ce întorsătură iau câteodată lucrurile în lumea asta!” în timp ce el se gândea la avocat ca ca la omul cel mai nimerit să-l servească, un altul, la care nimeni nu s-ar fi putut gândi, şi, ca să precizăm, Renzo însuşi, se ostenea să-l servească într-un mod mult mai sigur şi mai lesnicios decât tot ceea ce ar fi putut găsi vreodată avocatul.

Am văzut de multe ori un băieţaş drăgălaş şi vioi, poate din cale-afară de vioi, dar care, după toate aparenţele, promite să ajungă gentilom; l-am văzut încercând să închidă pe înserat o mică turmă de purcei pe care-i lăsase în timpul zilei să alerge liberi într-o grădină. Ar fi vrut să-i ducă pe toţi deodată la adăpost, dar nu izbutea: unul o lua spre dreapta şi, în timp ce micul păstor alerga să-l aducă îndărăt, alţii o zbugheau spre stânga, şi în toate părţile. Încât, după ce-şi pierdea răbdarea, băieţaşul se lăsa păgubaş, îi băga mai întâi pe cei care erau mai aproape de intrare şi pe urmă se ducea să-i aducă şi pe ceilalţi, câte unul, câte doi, sau câte trei, cum putea. Ei bine, un asemenea joc de cuvinte să facem şi noi cu eroii noştri.

Odată Lucia pusă la adăpost, am alergat la *don* Rodrigo; acum trebuie să-l părăsim pe el, spre a-l urmări pe Renzo, pe care-l pierdusem din vedere.

După despărţirea dureroasă pe care am povestit-o, Renzo mergea, de la Monza la Milano, într-o stare de

spirit lesne de închipuit. Să-şi părăsească întâi casa, să-şi părăsească meseria şi, mai rău decât toate, să se depărteze de Lucia, să se trezească pe un drum fără să ştie unde se va stabili… şi toate din cauza acelui ticălos! Frământându-şi mintea cu astfel de gânduri, se lăsa cu totul stăpânit de mânie şi de apriga dorinţă a răzbunării, până când îşi amintea de rugăciunea ce-o făcuse împreună cu bunul călugăr în biserica din Pescarenico şi se căia. Dar mânia i se înteţea apoi din nou, până când zărea o icoană pe un zid, se descoperea şi se oprea o clipă, să se roage iarăşi, astfel încât, în timpul acestei călătorii, iicise în inima sa pe *don* Rodrigo şi-l reînvie de cel puţin douăzeci de ori.

Pe vremea aceea drumul era săpat în întregime între două maluri înalte, noroios, pietros şi cu crestături adânci de roţi, care după ploi se preschimbau în adevărate pâraie; în anumite locuri mai joase, drumul era inundat cu totul, astfel încât ai fi putut merge pe el cu barca. Pe alocuri, o cărare îngustă şi nişte trepte săpate în vreunul din malurile drumului arătau că alţi trecători îşi croiseră drum peste câmp.

Renzo apucă pe una din aceste cărări, care ducea pe o înălţime, şi zări clădirea impunătoare a domului, stăpânind câmpia, ca şi cum s-ar fi înălţat nu în mijlocul unui oraş, ci în mijlocul unui deşert. Uitând de toate amărăciunile, se opri locului, ca să privească – măcar că era departe – această a opta minune de care auzise vorbindu-se încă de pe când era copil.

Dar, după câteva clipe, uitându-se în urmă şi zărind în depărtare lanţul neregulat al munţilor, iar între crestele lor, înalt şi distinct, scumpul său Resegone, îşi simţi din nou t «t sângele clocotind. Aşa că, după ce mai stătu u* timp» a privească trist în direcţia aceea, se întoarse mâhnit şi-şi urmă calea. Încet-încet, începu apoi să distingă clopotniţe, turle, cupole şi acoperişuri; coborî atunci din nou pe drum, mai merse ce mai merse şi, când socoti că este destul de aproape de oraş, se apropie de

un trecător şi, salutându-l cu toată politeţea de care era în stare, îi spuse:

— Fiţi bun, seniore…

— Ce doreşti, tinere?

— Aţi putea să-mi arătaţi drumul cel mai scurt înspre mănăstirea capucinilor, unde se află părintele Bonaventura?

Omul căruia i se adresase Renzo era un locuitor avut din împrejurimi, care plecase de dimineaţă la Milano pentru nişte afaceri şi se întorcea acum fără a fi izbutit nimic, dar foarte grăbit şi dornic să se vadă mai repede acasă. Totuşi, fără să dea semn de nerăbdare, răspunse foarte politicos:

— Flăcăule dragă, mănăstiri sunt mai multe aici. Ar trebui să-mi spui mai desluşit pe care o cauţi.

Renzo scoase atunci din sân scrisoarea părintelui Cristoforo şi o arătă acelui domn, care citi: „Poarta Orientală”, acesta i-o înapoie şi-i spuse:

— Ai noroc, tinere dragă, mănăstirea pe care o cauţi este în apropiere. Apucă pe această cărăruie la stânga, e mai de-a dreptul, şi în câteva minute vei ajunge la colţul unei clădiri lungi şi nu prea înalte: este spitalul; ocoleşte şanţul care-l înconjoară şi vei aju, nge la Poarta Orientală. Intră şi, după trei-patru sute de paşi, o să vezi o piaţă mică şi nişte ulmi frumoşi; acolo e mănăstirea, nu te poţi rătăci. Dumnezeu sa de ajute, tinere! Şi, întovărăşind ultimele cuvinte cu un salut elegant din mână, se îndepărtă.

Renzo fu bineînţeles uimit, dar se şi lămuri asupra bunăvoinţei orăşenilor faţă de ţărani. Nu ştia că nimerise o zi deosebită, o zi în care mantia se înclina în faţa sumanului. Urmă drumul ce-i fusese indicat şi se pomeni în faţa Porţii Orientale. N-ar trebui ca la acest nume cititorul să-şi lase închipuirea să alerge la imagini care pot să-i apară în Ziua de azi. În vremea când Renzo intra pe acea poartă, drumul ce ducea în oraş mergea în linie dreaptă numai de-a lungul spitalului, pe urmă se

strecura şerpuitor şi îngust printre două hăţişuri. Poarta însăşi era formată din doi stâlpi, cu un mic acoperiş deasupra, pentru a adăposti canturile, şi avea într-o parte o mică gheretă pentru vameşi. Bastioanele coborau în pantă inegală, iar terenul era un maidan plin de gropi şi hârtoape, de resturi şi cu. noaie aruncate acolo la întâmplare. Uliţa care se deschidea atunci în faţa celui ce intra pe poartă nu se deosebea prea mult de aceea care se înfăţişează astăzi celui ce intră pe Poarta Tosa. Un şanţ o străbătea prin mijloc, până la o mică distanţă de poartă, despărţind-o astfel în două ulicioare întortocheate, acoperite fie de praf, fie de noroi, după anotimp.

În locul unde se afla pe atunci şi unde mai este şi astăzi străduţa numită Borghetto, şanţul se pierdea într-un canal. Aici se afla o coloană cu o cruce în vârf, numită crucea sfântului Dionis; la dreapta şi la stânga erau grădini împrejmuite cu garduri şi din loc în loc căsuţe locuite mai ales de spălătorese.

Renzo intră şi trecu, fără ca niciunul dintre vameşi să-l ia în seamă, lucru care i se păru curios, deoarece de la cei câţiva consăteni care se puteau lăuda că fuseseră la Milano auzise povestindu-se lucruri grozave despre cercetările şi interogările la care erau supuşi cei ce veneau de la ţară. Drumul era atât de pustiu, încât, dacă n-ar fi auzit din depărtare un vuiet înăbuşit, care vestea o mare frământare, i s-ar fi părut că intră într-un oraş pelocuit.

Mergând mai departe, văzu pe jos nişte dungi albe şi moi ca de zăpadă şi fu uimit, fiindcă zăpadă nu putea fi: zăpada nu cade aşa, în dungi, şi nici în anotimpul acela. Se aplecă lângă o dungă din acelea albe, privi, puse mina şi băgă de seamă că era făină.

„Mare belşug trebuie să fie în Milano, îşi spuse el, dacă se risipeşte astfel darul Domnului. Şi mai vor să ne facă să credem că peste tot e sărăcie! Iată cum mint ca să înăbuşe murmurele bieţilor oameni de la sate…”

Dar după alţi câţiva paşi, ajungând lângă coloană, descoperi la baza ei ceva şi mai ciudat: pe treptele soclului, răzu risipite nişte lucruri care în mod sigur nu erau pietre şi pe care, dacă le-ar fi văzut pe tejgheaua unui brutar, n-ar fi şovăit o clipă să le numească pâini. Dar lui Renzo nu-i venea să creadă aşa ceva. Ce Dumnezeu?! ăsta nu era loc să pui pâinile pe el!

„Ia să vedem ce-o mai fi şi asta?" îşi spuse el din nou. Se apropie de coloană „se aplecă şi ridică unul din obiecte: era într-adevăr o pâine rotundă, foarte albă, ca acelea din care Renzo nu obişnuia să mănânce decât la sărbători.

— E pâine adevărată! spuse cu voce tare, atât îi era de mare nedumerirea. De ce-or risipi-o aşa? Într-un an ca ăsta? Şi nici măcar nu se ostenesc s-o adune de pe jos! Să fie oare asta ţara belşugului?

După un drum de zece zile, în aerul proaspăt al dimineţii, după ce că-l nedumerise, pâinea aceea îi aţâtase şi foamea.

„S-o iau? se întrebă el. Haida de! au lăsat-o aici s-o mănânce câinii, cu atât mai mult se cuvine unui creştin. La urma urmelor, dacă se arată stăpânul ei, n-am decât să i-o plătesc!"

Tot gândind astfel, puse într-un buzunar pâinea pe care o avea în mână, băgă alta în celălalt buzunar, iar din a treia începu să mănânce. Şi porni din nou la drum, mai nedumerit ca oricând şi dornic să afle se însemnau toate astea. Abia făcu câţiva paşi, şi întâlni nişte oameni venind dinspre oraş. Se uită cu luare-aminte la ei. Era un bărbat, o femeie şi, câţiva paşi mai în urmă, un băieţaş; toţi trei încărcaţi cu poveri care păreau mai grele decât puteau ei duce şi toţi trei aveau o înfăţişare ciudată. Hainele, sau, mai bine zis, zdrenţele de pe ei erau pline de făină; aveau făină şi pe obraji şi păreau agitaţi şi neliniştiţi de ceva. Pe lângă faptul că umblau încovoiaţi din pricina greutăţii, mai păreau şi tare chinuiţi, ca şi când ar fi avut oasele zdrobite. Bărbatul ducea în spate,

cu greu, un sac mare de făină, din care curgea printr-o mulţime de găuri un şuvoi alb la fiecare zdruncinătură. Figura femeii era însă şi mai schimonosită; avea un pântece enorm pe care părea că-l susţine din greu cu amândouă braţele îndoite, asemenea unei oale cu două toarte, iar de sub pântece se iveau două picioare dezgolite până mai sus de genunchi, care înaintau împleticindu-se. Renzo privi mai bi, ne şi văzu că pântecele acela mare nu era altceva decât rochia pe care femeia o ţinea de poate, plină cu câtă făină putuse încăpea, ba, mai mult, astfel încât, la fiecare pas, se mai risipea câte puţin. Băieţelul ducea pe cap, cu amândouă mâinile un coş plin cu pâini, dar, având picioarele mai scurte decât părinţii săi, rămânea în urmă. Ca să-gă, se grăbea uneori, întinzând cât putea pasul, dar îşi pierdea echilibrul din care pricină îi cădea câte o pâine din coş.

— Aruncă-le, netrebnicule, aruncă-le pe toate! striga mama scrâşnind din dinţi către băieţaş.

— Nu le ani.nc eu, cad ele, ce vrei să le fac?! răspunse copilul.

— Ah! Norocul tău că am mâinile legate!… zise femeia mişcându-şi pumnii ca şi cum l-ar fi scuturat pe bietul băieţaş. Cu această mişcare, făcu să zboare în vânt mai multă făină decât ar fi avut nevoie pentru cele câteva pâini pe care le scăpase băieţaşul.

— Haide, lasă, spuse bărbatul, ne-om întoarce noi şi le-om lua, sau le-o lua altcineva. Răbdăm de atâta amar de vreme, şi acum, că am dat peste puţină îmbelşugare, să ne bucurăm de ea în sfântă pace.

Între timp, alţi oameni veneau dinspre poartă; unul dintre aceştia, apropiindu-se de femeie, o întrebă:

— De unde aţi luat pâinea?

— R De mai încolo, răspunse aceasta, şi când ceilalţi se depărtară câţiva paşi, adăugă, bombănind: Ticăloşii ăştia de ţărani or să mănture toate brutăriile şi prăvăliile şi n-o să mai rămână nimic pentru noi!

— O să fie câte puţin pentru fiecare, hapsână ce

eşti! spuse bărbatul. Că e destul!

Din toate astea, precum şi din altele pe care le vedea şi le auzea, Renzo începu să înţeleagă că intrase într-un oraş răsculat şi că era o zi în care oricine jefuia pe măsura poftei şi a puterii, plătind cu lovituri în loc de bani.

Oricât am dori noi să-l prezentăm pe sărmanul nostru muntean într-o lumină favorabilă, adevărul istoric ne obligă să spunem că primul simţământ fu acela de satisfacţie. Avea atât de puţine temeiuri să fie mulţumit de felul cum stăteau atunci lucrurile, încât era înclinat să aprobe tot ceea ce ar fi putut să schimbe într-un fel sau altul situaţia. De altfel, nefiind. nicidecum un om superior secolului său, trăia şi el împărtăşind credinţa generală că lipsa de pâine se datorează acaparatorilor şi brutarilor şi era gata să socotească îndreptăţit orice sistem de a li se smulge din mâini bucatele, pe care ei, conform aceleiaşi concepţii le refuzau cu atâta cruzime unui întreg popor înfometat.

Totuşi, se hotărî să nu se amestece în viitoare şi se bucură în sinea lui că era trimis la un capucin, care îi va găsi un adăpost şi-i va sluji drept călăuză. Cu astfel de gânduri şi tot privind cuceritorii care veneau încărcaţi cu pradă, străbătu şi scurtul drum ce-i mai rămăsese până la mănăstire.

Acolo unde astăzi se înalţă un palat măreţ, cu o terasă încântătoare, se afla pe vremea aceea, şi era încă până acum câţiva ani, o mică piaţă, în fundul căreia se înălţau biserica şi mănăstirea capucinilor, având în faţă patru ulmi înalţi.

Îi fericim, nu fără invidie, pe acei cititori care nu au văzut lucrurile în starea de odinioară; asta înseamnă că sunt foarte tineri şi n-au avut timpul să făptuiască prea multe greşeli. Renzo se duse drept la poartă, îşi ascunse în sân jumătatea de pâine ce-i rămăsese, scoase scrisoarea, ca s-o aibă la îndemână, şi trase clopoţelul. O ferestruică zăbrelită se deschise şi în pervaz apăru faţa

călugărului portar, care întrebă cine sună.

— Un om de la ţară, care aduce părintelui Bonaventura o scrisoare urgentă de la părintele Cristoforo.

— Dă-o încoace, spuse portarul, întinzând mâna printre zăbrele.

— Nu, nu, răspunse Renzo, trebuie să i-o predau în mână.

— Părintele Bonaventura nu este în mănăstire.

— Lasă-mă să intru, să-l aştept.

— Uite ce să faci, spuse călugărul, du-te şi aşteaptă în biserică, şi, între timp, poţi face şi o faptă bună. În mănăstire nu se poate intra deocamdată. După ce spuse acestea, închise ferestruica.

Renzo rămase mut, cu scrisoarea în mână. Făcu vreo zece paşi spre uşa bisericii, cu gândul să urmeze sfatul călugărului, dar apoi se gândi să arunce mai întâi încă o privire asupra mulţimii. Străbătu piaţa, se duse la marginea drumului şi se opri cu braţele încrucişate la piept, privind în stânga, spre interiorul oraşului, unde zarva era mai mare şi mai năvalnică. Dar vârtejul îl atrase pe privitor.

„Ia să văd ce-i acolo!” îşi zise Renzo. Scoase jumătatea de păi.ne şi, tot muşcând din ea, o porni înspre oraş. Şi în timp ce Renzo mergea, să povestim cât mai pe scurt cu putinţă, pricinile şi începutul acelei răzvrătiri.

CAPITOLUL XII

Acesta era al doilea an de secetă. Cu un an înainte, rezervele agonisite în anii trecuţi acoperiseră într-o oarecare măsură lipsurile, iar populaţia, nici sătulă, nici înfometată, se trezise, sărăcită de orice agoniseală, în vara anului 1628, în care ne aflăm cu povestirea noastră. Recolta din anul acesta, atât de aşteptată şi de dorită, fu însă şi mai dezastruoasă decât cea dinainte, parte din cauza unor şi mai mari capricii ale climei (aceasta era situaţia, nu numai în regiunea Milanului, ci şi în ţinuturile învecinate), parte din vina oamenilor.

Prăpădul şi pustiirile războiului, al acelui groaznic război despre care am pomenit mai sus, erau atât de cumplite, încât în regiunile unde se dăduseră lupte, nenumărate ogoare, mult mai multe ca de obicei, rămăseseră nelucrate şi părăsite de ţăranii care, în loc să-şi agonisească pâinea pentru ei şi pentru alţii prin muncă, erau siliţi să plece, s-o cerşească.

Am spus mult mai multe ca de obicei pentru că dările de nesuportat, impuse cu o lăcomie şi cu o nechibzuinţă revoltătoare, felul cum se purtau chiar în timp de pace trupele cantonate prin sate – purtare pe care dureroasele documente ale timpului o aseamănă cu aceea a unui inamic invadator – precum şi alte cauze, pe care nu este aici locul să le pomenim, ce dăinuiau de câtăva vreme, duseseră încetul cu încetul la acea tristă stare de lucruri din tot ţinutul Milanului. Împrejurările acestea neobişnuite de care amintim erau ca nişte crize periodice ale unei boli cronice. Nici nu se terminase bine strânsul acestei proaste recolte, că aprovizionările pentru armată şi risipa care le întovărăşeşte de obicei produseseră un asemenea gol, încât lipsa se făcu pe loc simţită şi cu ea acel dureros, dar inevitabil efect: scumpetea.

Iar când aceasta atinge un anumit grad, se naşte întotdeauna (cel puţin s-a născut întotdeauna până acum, şi dacă se mai naşte şi astăzi, după ce s-au scris atâtea tratate de către autori competenţi, închipuiţi-vă ce era pe atunci!), se naşte, zic, în mintea celor mulţi credinţa că nu lipsa este cauza scumpetei. Uită cu toţii că s-au temut de ea şi au prevăzut-o şi presupun, dintr-odată, că ar exista grâne din belşug, dar că răul provine din faptul că nu se dau îndeajuns pentru consum; presupuneri ce nu stau în picioare, dar care hrănesc în acelaşi timp mânia şi speranţa.

Acaparatorilor de grâne, adevăraţi sau închipuiţi, proprietarilor de pământ care nu-şi vând toate produsele într-o singură zi, brutarilor care le cumpără, în sfârşit,

tuturor celor care le deţin într-o măsură mai mică sau mai mare, oricare sunt bănuiţi că le-ar deţine, li se imputau lipsa şi scumpetea; ei erau ţinta plângerilor generale, a urii tuturor, fie bine, fie rău îmbrăcaţi. Şi astfel începea să se afirme cu cea mai mare precizie unde sunt magaziile, sau grânarele pline şi arhipline, se indica un număr fantastic de saci, se vorbea cu certitudine de cantitatea imensă de grî, ne expediată, în taină, în alte ţinuturi, unde se afirma cu tot atâta siguranţă şi cu o egală indignare, că grânele de acolo fuseseră trimise la Milano. Li se cerea autorităţilor să ia măsurile care par de obicei mulţimii sau au părut întotdeauna până azi, foarte drepte, atât de simple şi atât de eficace, pentru a scoate la iveală grânele ascunse, zidite, îngropate – după cum se spunea – şi pentru a se înscăuna din nou belşugul. Autorităţile luau unele măsuri, de pildă: stabileau preţul maximal pentru anumite alimente; fixau pedepse pentru cei care refuzau să le vândă şi alte asemenea legi. Cu toate acestea, în lumea noastră, orice măsură, oricât ar fi ea de straşnică, n-are puterea să micşoreze nevoia de hrană şi nici să facă să apară recolta de două ori într-un anotimp; şi cum măsurile de care vorbeam mai sus nu aveau, fireşte, puterea de a lua mărfuri de acolo de unde ar fi putut să fie un surplus, răul continua să crească. Mulţimea atribuia aceste rezultate insuficienţei şi slăbiciunii măsurilor luate şi cerea, cu voce tare, altele mai energice şi mai hotărâte. Şi, spre nenorocirea ei, găsi omul pe care-l visa.

Întrucât guvernatorul, *don* Gonzalo Fernandez de Cordova lipsea, fiind însărcinat cu conducerea asediului de la Casale del Monferrato, îi ţinea locul în Milano marele cancelar Antonie Ferrer, tot spaniol şi el. Acesta băgă de seamă (cine n-ar fi observat?) că vânzarea pâinii la un preţ rezonabil este, prin ea însăşi, un lucru foarte dorit şi-şi închipui (aici fu greşeala!) că un ordin al său ar fi suficient pentru ca acest lucru să se şi realizeze. Stabili

met a 1 (aşa numesc aici tariful în materie de alimente), stabili deci *meta* pentru pâine la o sumă care ar fi fost foarte potrivită dacă grâul s-ar fi vândut în mod cure. ni cu treizeci şi trei de lire baniţa. Dar, din nfenorocire, se vindea până la patruzeci de lire! Aşa că marele cancelar procedă ca o femeie care crede că întinereşte falsificându-şi actul de naştere.

Alte dispoziţii, mai puţin nesocotite şi mai puţin nedrepte, rămaseră, cum se întâmplă adesea, prin însăşi forţa lucrurilor, neaplicate. Dar la respectarea acesteia veghea mulţimea, care, văzându-şi, în sfârşit, dorinţa preschimbată în lege, n-ar fi îngăduit ca ea să rămână o glumă. Mulţimea dădu deci deîndată năvală la brutării şi ceru pâine la preţul stabilit, cu tonul hotărât şi ameninţător pe care-l dau foamea, forţa şi legea când sunt întrunite la un loc. Nu mai întrebaţi dacă brutarii au protestat. Erau siliţi să frământe, să se ostenească să bage în cuptor, fără răgaz; pentru că poporul, simţind vag că măsura era nedreaptă, asedia fără încetare brutăriile, ca să se bucure de această pomană cât mai era cu putinţă. Brutarii erau siliţi să se ostenească, aşadar, să-şi scuipe plămânii mai mult decât de obicei, ca până la urmă să şi păgubească. Îşi poate da oricine seama ce mare plăcere putea să fie asemenea lucruri pentru ei! Dar având pe cap pe de o parte autorităţile, care aplicau pedepse, şi pe de alta poporul, care voia să fie servit şi care la cea mai mică zăbavă mormăia ameninţând cu glas tare că-şi va face singur dreptate, bieţii brutari n-aveau nicio scăpare; erau siliţi să frământe, să bage în cuptor, să[43]

scoată din cuptor şi să vândă pâine caldă. Ca să poată merge totuşi mai departe tot aşa, nu era de ajuns să li se ordone sau să li se bage frica-n oase, ci trebuiau să mai şi poată s-o facă, iar dacă lucrurile ar fi continuat aşa încă o bucată de vreme, ei nu ar mai fi rezistat. Arătară autorităţilor nedreptatea şi imposibilitatea de a

43 Preţul maximal.

suporta sarcina ce le fusese impusă, amenințând că aruncă lopata în cuptor şi pleacă, dar, între timp fiecare continua cum putea, nădăjduind că, odată şi odată, marele cancelar le va da dreptate. Dar Antonio Ferrer, care era ceea ce azi s-ar numi un om de caracter, răspundea că brutarii beneficiaseră mult, şi chiar foarte mult, în trecut, că vor beneficia mult, şi chiar foarte mult, în momentul când belşugul se va întoarce; că va avea grijă, că se va gândi să le dea oarecare despăgubiri, dar între timp să lucreze înainte, şi fie că era convins de ceea ce spunea, fie că îşi dăduse seama, după rezultate, de imposibilitatea menţinerii ordinului său, voia să lase altora sarcina ingrată de a-l revoca. De altfel, cine ar putea şti acum ce era atunci în mintea lui Antonio Ferrer? Fapt este că rămase neînduplecat în privinţa celor ce hotărâse. Până în cele din urmă, decurionii (un corp de magistraţi municipali compus din nobili, care a fiinţat până în anul 96 al secolului trecutJ) înştiinţară prin nişte scrisori pe guvernator despre felul cum stăteau lucrurile, cerând să găsească el măsurile care să îndrepte situaţia.

Înglodat până peste cap în treburile războiului, *clon* Gonzalo făcu ceea ce cititorul îşi poate fără îndoială închipui, adică numi o giuntă, căreia îi conferi autoritatea de a stabili pentru pâine un preţ acceptabil, încercând astfel să satisfacă atât o parte, cât şi cealaltă. Deputaţii se întruniră, sau, cum se spunea pe atunci, într-un jargon administrativ împrumutat din limba spaniolă, se giuntară; şi, după mii de plecăciuni, complimente, preambulj, suspine, întreruperi, propuneri zadarnice, amânări, împinşi, constrânşi cu toţii să găsească o soluţie a cărei necesitate o simţeau, ştiind bine că joacă o carte mare, dar convinşi că nu aveau altceva de făcut, hotărâră să urcepreţul pâinii. Brutarii răsuflară uşuraţi, dar poporul se înfurie.

Cu o seară înainte de a fi ajuns Renzo la Milano, străzile şi pieţele fierbeau de oameni cuprinşi cu toţii de

aceeaşi furie şi stăpâniţi de acelaşi gând, oameni care, fie că se cunoşteau, fie că nu, se întruneau în grupuri fără a-şi fi dat întâlnire şi aproape fără să-şi fi dat seama, ca nişte picături răspândite pe aceeaşi pantă. Orice cuvântare întărea convingerea şi înflăcărarea atât a auditorilor, cât şi a celui care o rostea. Printre atâţia înflăcăraţi, se găseau, totuşi, unii mai cu sânge rece, care priveau cu multă plăcere cum se tulbură din ce în ce apele şi se străduiau să le tulbure şi mai mult prin raţionamente şi istorisiri dintre acelea pe care viclenii ştiu să le născocească şi pe care cugetele rătăcite ştiu să le creadă, propunându-şi să nu lase să se limpezească această apă fără a pescui puţin în ea. Mii de oameni se duseră la culcare cu simţământul tulbure că trebuia să se facă ceva, că ceva se va face. Înainte de-a se lumina de ziuă, pâlcuri-pâlcuri înţesau din nou străzile: copii, femei, bărbaţi, bătrâni, muncitori, cerşetori se adunau la întâmplare. Ici un murmur confuz de glasuri; colo perora unul şi alţii aplaudau; cineva punea dincolo vecinului aceeaşi întrebare ce-i fusese pusă şi lui; altul repeta în altă parte aceeaşi exclamaţie pe care o auzise răsunându-i în ureche… şi aşa, peste tot erau numai vaiete, ameninţări, strigăte de indignare, câteva cuvinte alcătuind conţinutul atâtor şi atâtor cuvântări.

Nu lipsea decât un prilej, un îndemn, un pretext oarecare pentru a transforma vorbele în fapte, şi prilejul nu se lăsă mult aşteptat. În zorii zilei ieşeau de obicei din brutării ucenicii care duceau la muşteriii obişnuiţi coşuri mari încărcate cu pâine. Când primul dintre aceşti nenorociţi apăru în faţa unui grup de oameni, fu ca o scânteie căzută într-o pulberărie.

— Uite că e pâine! tunară o sută de glasuri deodată.

— Sigur că da, dar numai pentru asupritori, care înoată în belşug şi vor să ne lase pe noi să murim de foame! spuse unul şi, apropiindu-se de ucenic, apucă de marginea coşului, îl trase spre sine şi spuse: Ia să

vedem!

Ucenicul se îmbujoră, apoi păli, începu să tremure şi vru să spună: „Lăsaţi-mă să plec”, dar vorba i se stinse pe buze, întinse braţele şi încercă în grabă să le libereze de curelele coşului.

— Jos cu coşul! se auzi un strigăt.

Deodată mai multe mâini apucară coşul şi-l trântiră jos, smulgând pânza care-l acoperea ceea ce făcu să se răspândească în jur o aromă plăcută.

— Suntem şi noi oameni, şi trebuie să mâncăm şi noi pâine! spuse primul şi luă o pâine rotundă, o ridică, arătând-o mulţimii şi muşcă din ea.

Alte mâini se întinseră spre coş; pâinile zburau în aer, şi în câteva clipe coşul fu golit. Cei care nu căpătaseră nimic, aţâţaţi de norocul celorlalţi şi însufleţiţi de uşurinţa cu care se făcuse totul, porniră în grupuri, să caute alte coşuri. Câte întâlniră, pe toate le goliră. Şi nu era necesar să atace pe cei ce le purtau, căci ucenicii – care, spre nenorocul lor, duceau coşurile – văzând dincotro bate vântul, predau de bunăvoie încărcătura şi o luau la picior. Cu toate acestea, toţi cei ce rămăseseră cu mina goală erau fără îndoială mai. numeroşi şi chiar cuceritorii nu se arătau satisfăcuţi de o pradă atât de neînsemnată; şi unde mai pui că în mulţime se mai aflau amestecaţi şi cei care speraseră într-o dezordine mai mare!

— Spre brutării! Spre brutării! strigară cu toţii.

În strada numită Corsia de Servi era, şi-a rămas până în zilele noastre, o brutărie care-şi păstrează şi acum numele*, care în toscană înseamnă „brutăria cârjelar”, dar în milaneză este format din sunete atât de amestecate, de ciudate şi de barbare, încât alfabetul limbii noastre n-are destule semne pentru a-l comunica. Într-acolo se îndreptă mulţimea. Cei din prăvălie tocmai ascultau pe băiatul ce se întorsese cu coşul golit şi care, îngrozit şi zăpăcit, povestea, bâlbâindu-se, trista sa aventură, când auziră deodată un tropăit de paşi şi un

urlet ce creştea din ce în ce mai mult. Deodată apărură primii alergători din gloată. „Închideţi! închideţi! Repede! Repede!” Cineva fugi să ceară ajutor halebardierilor, ceilalţi inchi[44]

seră în grabă brutăria şi baricadară uşile. Lumea începu să se agite afară şi să strige:

— Pâine, pâine!… Deschideţi!… Deschideţi!

După câteva clipe apăru căpitanul, cu o escortă de halebardieri.

— În lături, în lături, copii, plecaţi acasă!

— Faceţi loc căpitanului de halebardieri! strigau oamenii justiţiei.

Mulţimea, care nu era destul de deasă, făcu puţin loc, încât halebardierii putură să ajungă şi să se posteze cu toţii, deşi nu chiar în ordine, în faţa intrării prăvăliei.

— Bine, dar ce faceţi aici, fraţilor? predică de acolo căpitanul. Se poate?! Duceţi-vă acasă! Nu vă e frică de Dumnezeu? Ce va spune regele, stăpânul nostru? Nu vrem să vă facem rău, dar duceţi-vă acasă! Fiţi cuminţi! Ce naiba vreţi să faceţi aici, în îmbulzeala asta? Nu e bine nici pentru suflet, nici pentru trup. Acasă! Duceţi-vă acasă!

Dar cei ce se aflau în faţa vorbitorului şi auzeau cuvintele lui, chiar dacă ar fi vrut să se supună, cum oare ar fi putut s-o facă, înghesuiţi şi împinşi fiind de cei din spate, care, la rândul lor, erau împinşi de alte valuri de mulţime care creştea mereu?

— Daţi-i puţin înapoi, să pot răsufla le spuse căpitanul halebardierilor. Dar nu loviţi pe nimeni. Vom încerca să intrăm în prăvălie, bateţi în uşă, daţi-i înapoi!

— Înapoi! înapoi! strigară halebardierii, împingând pe cei din faţă şi respingându-i cu mânerele halebardelor.

Aceştia urlară, se traseră îndărăt cum putură, împinseră cu spatele în piepturile celor din urmă, se proptiră cu coatele în pântecele lor, cu călcâiele pe

44 „El prestin di scanseo.“

vârfurile picioarelor lor, producând astfel învălmăşeală şi îmbulzeală, încât cei ce se aflau în mijloc ar fi dat oricât să fie cât mai departe. Între timp se făcu puţin loc în faţa uşii; căpitanul ciocăni, bătu, urlă să i se deschidă. Văzându-l pe fereastră, cei dinăuntru coborâră în fugă, deschiseră, căpitanul intră, chemă halebardierii care se strecurară înăuntru, se trase numaidecât zăvorul şi se baricadă uşa, iar căpitanul urcă în fugă şi se arătă la o fereastră. Ah, ce furnicar!

— Fraţilor, strigă el, şi mulţi se uitau în sus. Duceţi-vă acasă, fraţilor! Cine se întoarce numaidecât acasă va fi iertat cu desăvârşire!

— Pâine, pâine! Deschideţi, deschideţi! erau cuvintele ce se puteau desluşi din urletul asurzitor cu care răspundea mulţimea.

— Luaţi seama, fraţilor! Gândiţi-vă bine! mai aveţi timp. Haide, plecaţi! întoarceţi-vă acasă. Pâine veţi avea, dar nu în felul acesta... Hei... hei!... Ce faceţi acolo? Cei de la poartă! Hei, hei! Văd, văd bine, luaţi seama! Este o faptă gravă. Las că vin eu acuma! Hei! Hei! aruncaţi fiarele acelea, jos mâinile! Ruşine! Voi, milanezii, care sunteţi cunoscuţi în lumea întreagă pentru bunătatea voastră, ascultaţi, ascultaţi! Aţi fost întotdeauna băieţi bu... Ah, ticălosul!

Această bruscă schimbare de stil fusese pricinuită de o piatră care, aruncată de unul dintre băieţii aceia buni, izbise fruntea căpitanului în protuberanţa stângă a profunzimii sale metafizice[45].

— Ticălosul! Ticălosul! nu încetă el să strige, închizând în mare grabă fereastra şi retrăgându-se.

Dar, cu toate că răcnea cât îl ţinea gura, cuvintele sale, cele blânde, ca şi cele aspre, se împrăştiau şi se pierdeau pe drum din pricina furtunii de strigăte ce

---

45 Aluzie ironică la teoriile idealiste, la modă pe atunci, -ale medicului german Gali (1758—1828) şi ale discipolilor acestuia, care susţineau că „spiritul metafizic“ ar fi localizat în protuberanta frontală stîngă.

venea de jos. Ceea ce se putea vedea mai distinct în învălmăşeala aceea era o îngrămădire de pietre şi de fiare (cele dintâi care le căzuseră în mâini) cu care oamenii de jos forţau uşa şi ferestrele brutăriei încercând să smulgă gratiile; şi acţiunea aceasta era foarte înaintată. Între timp, patronii şi băieţii de prăvălie, care se aflau ia ferestrele de la catul de sus cu o rezervă de pietre (stricaseră probabil pavajul din curte), strigau şi amenințau pe cei de jos ca să înceteze, arătându-le pietrele şi prefăcându-se că le aruncă în ei. Văzând însă că aşa pierdeau timpul de pomană, începură să le arunce cu adevărat. Niciuna nu cădea în gol, căci înghesuiala era' atât de mare, încât n-ai fi putut arunca niciun ac, cum se spune, care să cadă pe pământ.

— Ah, nemernicilor! Ah, tâlharilor! Asta e pâinea pe care o daţi sărăcimii? Vai de mine! Aoleu! Au! urlau cei de jos.

Câţiva fură răniţi; doi băieţi fură ucişi. Furia mărea puterile mulţimii; uşa fu spartă, gratiile smulse, şi torentul se revărsa prin toate spărturile. Cei dinăuntru, văzând cum stau lucrurile, se refugiară în pod; căpitanul, halebardierii şi câţiva din casă se ascunseră prin colţuri; alţii, ieşind prin ferestruicile podului, rătăceau pe acoperiş, asemenea pisicilor.

Vederea prăzii făcu pe învingători să uite intenţiile de răzbunare sângeroasă. Se năpustiră asupra rafturilor şi luară toată pâinea. Cineva se repezi la tejghea, sparse încuietoarea, scoase cutia cu bani, luă din ea cu amândouă mâinile, băgă în buzunare şi ieşi doldora de bani, gândind să se întoarcă mai târziu după pâine, dacă va mai rămâne. Mulţimea se împrăştie prin magazii. Puseră mâna pe saci, îi târâră, îi răsturnară; unul apucă între picioare un sac, îl dezlegă la gură şi, ca să-l reducă la o greutate pe care s-o poată duce, aruncă pe jos o parte din făină: o femeie se apropie şi-i strigă: „Aşteaptă! aşteaptă!" şi se aplecă, întinzând şorţul; unul întinse o batistă, altul o pălărie, ca să adune pomana lui

Dumnezeu. Cineva alergă la masă, luă o bucată de aluat cleios şi începu să-l întindă peste tot; un altul, care cucerise un ciur, îl purta pe sus, ca pe un trofeu. Unii intrau, alţii ieşeau; bărbaţi, femei, copii împingeau, se înghesuiau, ţipau; şi peste toate se aşternea o pulbere albă, care se ridica de pretutindeni, învăluind şi acoperind totul. Afară se afla o mulţime formată din două grupuri, care se ciocneau şi se amestecau, unii ieşind cu pradă, alţii vrând să intre după pradă.

În timp ce brutăria aceasta era devastată astfel, nici cele din oraş nu se aflau în siguranţă şi la adăpost de primejdie. Dar la niciuna nu se strânsese atâta mulţime încât lucrurile să poată ajunge atât de departe. La unele, patronii îşi adunaseră ajutoare şi se pregătiseră de apărare; la altele, fiind atacate de un număr mai mic de oameni, patronii ajungeau cu ei la o înţelegere. Se împărţea pâine tuturor celor ce se agitau în faţa prăvăliilor, cu condiţia să se îndepărteze. Aceştia plecau, nu atât pentru că ar fi fost satisfăcuţi, şi mai ales pentru că halebardierii şi zbirii, care se cam fereau să meargă la teribila „Brutărie a cârjelor”, se arătau pretutindeni în număr suficient pentru a ţine la respect pe nenorociţii ce nu formau o gloată prea mare. În felul acesta, dezordinea creştea mereu la acea primă şi nefericită brutărie pentru că toţi cei ce ardeau de dorinţa de a da lovitura alergau acolo, unde prietenii erau cei mai tari şi unde n-avea cine să-i pedepsească.

Aşa stăteau lucrurile când Renzo, isprăvind în sfârşit de înfulecat pâinea, înaintă prin mahalaua Porţii Orientale şi se îndrepta, fără să ştie, tocmai spre centrul vârtejului. Mergea când mai repede, când mai încet, după cum răzbătea prin mulţime, şi, înaintând, privea şi trăgea cu urechea, să prindă din toată hărmălaia aceea măcar un cuvinţel care să-l lămurească asupra celor ce se petreceau. Şi iată cam ce cuvinte izbuti el să înţeleagă de-a lungul drumului pe care-l străbătu:

— Acum s-a dovedit cât de nemernici erau pungaşii

ăştia care ne trăgeau pe sfoară spunându-ne că nu este nici pâine, nici făină şi nici grâu! striga unul. Acum vedem şi noi limpede; nu ne mai duc ei de nas!... Trăiască belşugul!

— Vă spun eu că toate acestea nu slujesc la nimic, spuse altul, e ca şi cum ai da cu bâta în baltă... Că dacă nu se face dreptate deplină, tot de noi o să fie rău! O să se ieftinească pâinea, dar o să pună otravă în ea şi-o să-i omoare pe săraci ca pe muşte. Şi-aşa se spune că suntem mulţi; au spus-o şi în giuntă. Ştiu asta fiindcă am auzit-o cu urechile mele de la o cumătră de-a mea, care e prietenă cu o rudă a unui băiat de casă al unuia din seniorii aceştia.

Altul, care-şi ţinea cu mâna o batistă pe creştetul capului zburlit şi însângerat, spunea, cu spume la gură, cuvinte ce nu pot fi repetate. Câte un vecin, ca să-l mângâie, îi ţinea isonul.

— Faceţi loc, faceţi loc, domnilor, fiţi buni, lăsaţi să treacă un sărman tată care duce de mâncare 1* şinei copii! Astea erau vorbele unuia care venea clătinându-se sub greutatea unui sac mare de făină. Şi toţi se grăbeau să se dea la o parte, să-i facă loc.

— Eu, spunea altul, aproape în şoaptă, către un prieten, eu o şterg. Sunt om umblat şi ştiu cum sfârşesc până la urmă istoriile astea... Zurbagiii ăştia, care fac atâta zgomot, mâine-poimâine se închid în casă, tremurând de frică. Am văzut eu nişte mutre, nişte indivizi care se învârtesc pe aici şi fac pe proştii, dar notează tot ce vrei şi ce nu vrei, iar mâine, când se linişteşte focul, se fac socotelile, şi cine are de plătit, plăteşte!...

— Cel care-i ocroteşte pe brutari, strigă o voce puternică, atrăgând atenţia lui Renzo, e tocmai şeful aprovizionării!

— Toţi sunt nişte ticăloşi! spunea un vecin.

— Da, dar el e capul! replică primul.

Şeful aprovizionării, ales în fiecare an de către

guvernator din şase nobili propuşi de consiliul decurionilor, era preşedintele acestui consiliu şi al tribunalului aprovizionării, compus la rândul lui din alţi doisprezece membri, tot nobili, tribunal care avea, pe lângă alte atribuţii, pe aceea, de primă importanţă, a aprovizionării.

Ocupând un asemenea post, şeful aprovizionării trebuia, negreşit, în timpuri de foamete şi mizerie, să fie considerat drept autorul nenorocirii, în afară de cazul când ar fi făcut ceea ce făcuse Ferrer. Dar acest lucru nu-i stătea în putere chiar dacă i-ar fi trecut prin cap.

— Nelegiuiţii! exclamă un altul, poate cineva să facă o ticăloşie mai mare? Au ajuns să spună că marele cancelar e un bătrî, n care a dat în mintea copiilor, ca să-l dea la o parte şi să poruncească numai ei! Ar trebui să se facă o cuşcă mare, să-i bage pe toţi în ea şi să-i hrănească numai cu măzăriche şi neghină, aşa cum voiau să ne ţină ei pe noi!

— Pâine, hai! zicea unul care se grăbea să plece. Pietroaie de o livră ne-au dat, nu pâine! Pietre de mărimea asta, care cădeau ca grindina! Şi ce mai coaste rupte! Abia aştept să ajung acasă…

Printre asemenea vorbe, din care nu aş putea spune dacă se lămuri mai bine sau rămase mai nedumerit, şi printre ghionturi, Renzo ajunse în sfârşit în faţa brutăriei cu pricina. Mulţimea se rărise de tot, aşa că putu să vadă în voie proaspăta şi sălbatica devastare. Pereţii jupuiţi şi zgâriaţi de pietre şi cărămizi, ferestrele smulse, uşa scoasă din ţâţâni.

„Păi asta nu-i treabă bună, spuse Renzo în sinea sa. Dacă distrug aşa toate brutăriile, unde o să se mai facă pâinea? În fântâni?”

Din prăvălie ieşea mereu câte cineva, ducând fie o bucată de ladă, fie o scândură din rafturi, fie un drug de fier, o laviţă, un coş sau un registru de socoteli, ceva, în fine, di, n această nenorocită brutărie şi, strigând: „La o parte, faceţi loc!”, trecea prin mulţime. Toţi aceştia se

duceau în aceeaşi direcţie, spre un loc anumit, după cum se va vedea.

„Ce-o mai fi şi asta?” se întrebă din nou Renzo şi porni în urma unuia care făcuse o legătură din nişte scânduri sparte şi surcele şi o luase la spinare, apucând-o, ca şi ceilalţi, pe strada ce cotea pe lângă aripa dinspre miazănoapte a domului, stradă care-şi trăgea numele de la scările ce erau pe atunci acolo şi de puţină vreme nu mai sunt.

Dorinţa de-a urmări evenimentele nu-l împiedică pe muntean să se oprească atunci când se trezi în faţa măreţei clădiri şi să privească în sus cu gura căscată.

Grăbi apoi pasul, ca să ajungă din urmă pe cel pe care şi-l alesese drept călăuză! O apucă după colţ, mai aruncă o privire spre faţada domului, încă în mare parte neîmpodobită şi departe de a fi terminată pe atunci, şi merse mai departe pe urma omului său, care se îndrepta spre mijlocul pieţii. Cu cât înaintau, cu atât lumea era mai deasă, toţi însă făceau imediat loc celui ce purta sarcina; acesta despică valul de oameni, iar Renzo, ţinându-se după el, ajunse în centrul mulţimii. Acolo era un spaţiu gol, şi în mijloc un foc alimentat cu resturile obiectelor mai sus enumerate. De jur-împrejur se auzeau numai bătăi din palme, tropot de picioare şi un tunet de mii de strigăte de triumf şi de blesteme.

Omul cu legătura se apropie şi o aruncă pe jăratic; altul, cu un rest dintr-o lopată pe jumătate arsă, aţâţă focul; fumul se înălţă şi se îngroşă, flacăra se ridică, iar strigătele se înteţiră: „Trăiască belşugul! Moarte celor ce ne înfometează. Moarte sărăciei. Să crape aprovizionarea! Să crape giunta! Trăiască pâinea!”

La drept vorbind, distrugerea rafturilor şi a tejghelelor, devastarea brutăriilor şi ruinarea brutarilor nu sunt mijloacele cele mai potrivite pentru a face să trăiască pâinea; dar aceasta este una dintre subtilităţile metafizice pe care nu oricine le poate înţelege. Totuşi, fără a fi un mare metafizician, un om, atâta timp cât nu

este interesat, poate câteodată să înţeleagă acest lucru; când este nevoie să discute, şi-i mai aude şi pe alţii discutând, omul nostru ajunge să nu mai priceapă despre ce e vorba. Lui Renzo îi venise de fapt acest gând de la început, şi nu-l slăbea, după cum am văzut, nicio clipă. Dar îl păstra deocamdată pentru el, căci dintre atâtea mutre, niciuna nu părea să spună: „Frăţioare, dacă greşesc, îndreaptă-mă, şi-ţi voi fi recunoscător”.

Flacăra era dip nou gata să se stingă; nu se mai zărea nimeni venind să pună ceva pe foc, şi lumea începuse să se plictisească; deodată se răspândi însă zvonul că la Cordusio (o mică piaţă la o intersecţie apropiată) era asediată o altă brutărie. Adesea, în asemenea cazuri, e de ajuns simplă anunţare a unui eveniment ca lucrul să se producă. La auzul acestui zvon, mulţimea fu cuprinsă de dorinţa de a alerga într-acolo: „Eu mă duc! Tu mergi? Vin şi eu! Haiaem!”... se auzea peste tot. Mulţimea se desfăcu şi se preschimbă într-o procesiune. Renzo rămase locului, mişcându-se doar când era luat de torent şi gândindu-se dacă să iasă din acel vacarm şi să se întoarcă la mănăstire, în căutarea părintelui Bonaventura, sau să se ducă să vadă şi această nouă ispravă. Învinse din nou curiozitatea. Totuşi, se hotărî să nu se bage chiar în viitoare, ca să nu-i rupă careva oasele, sau să păţească ceva mai rău, ci să se ţină la oarecare depărtare şi să privească. Simţindu-se astfel mai în largul său, scoase din buzunar a doua pâine şi, muşcând o bucată, se aşeză în coada armatei gălăgioase.

Aceasta intrase din piaţă în mica şi îngusta stradă Pescheria Vecchia, şi de acolo, printr-o cotitură piezişă, în piaţa de Mercanti. Ajungând aici, dintre toţi care veniseră şi treceau prin faţa nişei care tăia în jumătate galeria clădirii, numită pe atunci *Collegio de-dotttori*, puţini erau cei care nu aruncau o privire măreţei statui a lui *don* Filippo II, ce privea cu o expresie severă, dojenitoare, posomorâtă, ca să spunem numai atât, şi, cu toate că era de marmoră, impunea nu ştiu ce sentiment

de respect, cu braţul ei întins, părând a spune: „Staţi, că aaum vin la voi, derbedeilor!”

Statuia aceea nu mai e astăzi acolo dintr-o pricină destul de ciudată. Cam la vreo sută şaptezeci de ani1 după cele ce povestim, într-o zi capul statuii fu înlocuit, se luă sceptrul din mâna lui *don* Filippo, se puse în locul lui un pumnal, iar statuia fu intitulată *Marcus Brutus*. Şi cârpăceala asta stătu acolo câţiva ani[4647], pipă când într-o dimineaţă, nişte necunoscuţi, care nu-l iubeau de loc pe Marcus Brutus sau aveau poate faţă de el o duşmănie ascunsă, îi aruncară de gât o frânghie, traseră statuia jos şi o profanară, iar pe urmă, aşa mutilată şi informă cum ajunsese, o târâră pe stradă, zbierând şi ţopăind. Când obosiră, o aruncară nu se ştie unde. Bietul Andrea Biffi, să fi ştiut el asta când o sculptase!

Din piaţa de Mercanti, gloata se strecură printr-o altă cotitură în strada de Fustagnai, iar de aici se răspândi în Cordusio. De cum intra în mica piaţă, fiecare îşi arunca privirea spre brutăria despre care se vorbise. Dar în locul mulţimii de aliaţi pe care se aşteptau s-o găsească aici, văzură doar câţiva oameni stând. nehotărâţi la o oarecare depărtare de prăvălia închisă, la ferestrele căreia se vedeau oameni înarmaţi, într-o atitudine ce arăta că sunt gata să se apere. În faţa acestei situaţii, unii se mirau, unii înjurau, unii râdeau, unii se întorceau să anunţe pe cei ce veneau din urmă, unii se opreau, alţii voiau să se întoarcă înapoi, şi alţii ziceau: „Înainte! înainte!” Se produse un flux şi un reflux, o încurcătură, o legănare şi un vuiet confuz de întrebări şi de răspunsuri.

În clipa aceea, din mijlocul mulţimii, se ridică o blestemată de voce:

— Aici, aproape, e casa şefului aprovizionării, să

---

46 Mai exact, în anul 1797, sub influenţa revoluţiei burgheze din Franţa, cînd Milanul era ocupat de trupele lui Napoleon Bonaparte.

47 Pînă în 1799, cînd dominaţiei franceze în Lombardia i se substituie, pentru foarte scurt timp, cea austro-rusă.

mergem s-o asediem, să facem dreptate!

Propunerea aceasta păru mai curând să reamintească un lucru dinainte stabilit decât acceptarea unei noi propuneri.

„La şeful aprovizionării! La şeful aprovizionării!” era singurul strigăt ce se auzea. Gloata se puse în mişcare, toată deodată, spre strada unde se afla casa pomenită într-un moment atât de nepotrivit.

CAPITOLUL XIII

Nenorocitul şef al aprovizionării îşi făcea în clipa aceea digestia tristă şi greoaie, după ce mâncase fără poftă şi fără pâine proaspătă, şi aştepta cu mare nerăbdare să vadă cum avea să se potolească furtuna, departe de a bănui că toate urmau să se spargă într-un mod atât de îngrozitor în capul lui.

Un binevoitor, luând-o înaintea mulţimii, veni în mare grabă la el, să-l prevină de ceea ce-l aştepta. Slugile şefului aprovizionării, atrase de zgomotul de la poartă, priveau înfricoşate în lungul străzii, chiar spre locul de unde se apropia tumultul. În timp ce primeau vestea, văzură apărând şi avangarda mulţimii. Stăpânul fu numaidecât înştiinţat, dar, până să chibzuiască el cum să scape, veni altcineva, care aduse vestea că nu mai era nimic de făcut. Slugile abia avură timp să închidă poarta. Puseră drugii de fier, grinzile, alergară să închidă ferestrele, ca atunci când se apropie furtuna şi oamenii se aşteaptă la grindină dintr-un moment într-altul. Vuietul din ce în ce mai puternic al mulţimii coborî din înălţimi ca un tunet, răsună în curtea goală, răsună în toate încăperile şi, în mijlocul vacarmului nelămurit, se auziră, puternice şi dese, loviturile pietrelor care izbeau poarta.

— Şeful aprovizionării! Tiranul! Cel care ne înfometează! Pe el îl vrem! Viu sau mort!

Nefericitul alerga din cameră în cameră, palid, gâfâind, frângându-şi mâinile, rugându-se lui Dumnezeu şi servitorilor săi să reziste hotărât şi energic, să

găsească mijlocul de a-l salva. Dar cum? Şi pe unde? Se urcă în pod şi, printr-o deschizătură, privi cu frică în stradă: văzu toată mulţimea de oameni furioşi, auzi glasurile care cereau moartea lui şi, mai tulburat ca niciodată, se retrase şi se repezi să caute ascunzătoarea cea mai sigură şi mai liniştită. Strecurându-se în ea, asculta atent, să audă dacă zgomotul funest nu încetase cumva, sau măcar dacă nu slăbise cât de puţin, dar cum, dimpotrivă, mugetul creştea, făcându-se tot mai sălbatic, şi loviturile în poartă se auzeau tot mai puternic, fu apucat de o spaimă mai mare şi-şi astupă cu groază urechile. Pe urmă, ca ieşit din minţi, scrâşnind din dinţi şi schimonosindu-se, întinse braţele şi strânse pumnii, ca şi cum ar fi vrut să ţină închisă uşa… De altfel, nu se poate şti cu precizie ce făcea, pentru că era singur. Aşa că istoria e silită să ghicească. Noroc că este obişnuită cu asemenea lucruri.

De astă dată Renzo se găsea în mijlocul viitorii. Nu fusese împins de mulţime, ci se strecurase singur, cu bună ştiinţă. La primul apel sângeros îşi simţise întreaga fiinţă înfiorându-se. În ceea ce priveşte devastarea, n-ar fi ştiut în acel caz să spună dacă era justificată sau nu; ideea omorului, însă, îi trezi o silă imediată şi hotărâtă. Şi cu toate că, datorită nenorocitei slăbiciuni a inimilor delicate, totdeauna gata să se înflăcăreze odată cu cei mulţi, era încredinţat că şeful aprovizionării este cauza principală a foametei şi duşmanul săracilor, totuşi, de la cele dintâi mişcări ale mulţimii, auzind din întâmplare câteva cuvinte care trădau intenţia de a face toate sforţările pentru a-l salva, se hotărâse dintr-odată să sprijine şi el această acţiune şi, cu asemenea intenţie, se strecurase până aproape de poarta casei care era atacată într-o sută de feluri.

U.nii loveau cu bolovani cuiele zăvorului pentru a-l desprinde, alţii, cu pari, dălţi şi ciocane, încercau să lucreze mai sistematic, alţii, cu pietre, cu cuţite fără vârf, cu cuie, cu beţe şi chiar cu unghiile, dacă nu aveau

altceva, râcâiau şi scobeau zidul, încercând să scoată cărămizile şi să facă găuri. Cei ce nu puteau ajuta cu nimic îi încurajau pe ceilalţi prin ţipete, dar în acelaşi timp, înghesuindu-se, împiedicau mai mult treaba, şi aşa destul de greoaie, din cauza întrecerii dezordonate a celor ce lucrau, asta pentru că, din mila cerului, se întâmplă câteodată şi în împrejurări nenorocite lucrul obişnuit în toate împrejurările bune, şi anume ca susţinătorii cei mai înflăcăraţi să devină ei înşişi o piedică.

Magistraţii, care fuseseră înştiinţaţi cei dintâi despre ce se petrece, cerură numaidecât ajutor de la comandantul cetăţii, care se numea pe atunci Porta Giovia. Acesta trimise câţiva soldaţi. Dar din cauza timpului pierdut, după primirea ştirii, cu împărţirea ordinelor, cu adunarea, cu pregătirile pentru drum şi apoi cu drumul, soldaţii ajunseră târziu, când casa era ţinta unui puternic asediu şi se opriră destul de departe, la marginea mulţimii-Ofiţerul care-i comanda nu ştia ce să facă. În locul acela nu era decât o adunătură de bărbaţi şi femei de diferite vârste, care stăteau să privească. La ordinul de a se împrăştia şi de a face loc, răspunseră printr-un murmur prelung şi înfundat, dar nimeni nu se mişcă. Să tragă asupra gloatei i se părea ofiţerului un fapt nu numai foarte crud, dar şi periculos în acelaşi „timp, pentru că, rănind pe cei mai inofensivv-tr – îi înfuriat pe cei mulţi şi violenţi, şi, de altfel, nici nu primise un asemenea ordin. Să-şi deschidă drum prin această mulţime, împingând-o la dreapta şi la stânga, şi să meargă înainte, pentru a se război cu cei ce voiau război, ar fi fost mult mai bine. Dar va reuşi? Cine ştie dacă soldaţii vor putea înainta uniţi şi în ordine?! Şi dacă, în loc să rupă în două mulţimea, se vor împrăştia ei treci. nd printr-însa, şi vor rămâne la discreţia ei după ce ar fi întărâtat-o? Nehotărârea comandantului şi imobilitatea soldaţilor fură interpretate, fie pe drept, fie pe nedrept, ca lipsă de curaj, ca frică. Lumea care se

găsea în apropierea lor se mulţumea să-i privească drept în faţă, cu un aer sfidător; cei care se aflau ceva mai departe nu se sfiau să-i provoace cu schimonoseli şi strigăte batjocoritoare, iar din cei care şedeau şi mai departe erau prea puţini care ştiau sau cărora le păsa de prezenţa lor; aşa *că* asediatorii continuau să dărâme, fără alt gând decât acela de a sfârşi cât mai repede operaţiunea, iar spectatorii nu încetau să-i încurajeze cu urlete.

Printre aceştia, oferind un spectacol deosebit, se remarca un bătrân zdrenţăros, care, holbând ochii duşi în fundul capului şi plini de ură şi strâmbându-şi zbârciturile într-un zâmbet larg de mulţumire, îşi ridica mâinile, ameninţător, deasupra capului, agita în aer un ciocan, o frânghie şi patru cuie mari cu care spunea că vrea să-l răstignească pe şeful aprovizionării, pe unul din canaturile porţii, după ce-l vor fi ucis.

— Vai de mine! Ce ruşine! spuse Renzo fără să vrea, mâniat de aceste cuvinte şi văzând atâtea chipuri care dădeau semne de aprobare. Strigă însă, încurajat de faptul că vedea şi alte chipuri pe care se citea aceeaşi oroare ca şi a lui: Ce ruşine! O să ne facem acum călăi? Să omorâm un creştin? Cum vreţi ca Dumnezeu să ne mai dea pâine dacă vom făptui astfel de nelegiuiri? Ne va trimite trăsnete, nu pâine!

— Ah, câine! Ah, trădătorule! strigă, întorcându-se spre Renzo, unul cu chip de diavol, care putuse să audă, cu tot vacarmul, aceste sfinte cuvinte. Stai, să-ţi arăt eu! Fraţilor, e o slugă de-a tiranului, îmbrăcat ţărăneşte, e o iscoadă; pe el!

O sută de glasuri răsunară primprejur: „Ce? Unde e? Cine e? O slugă de-a şefului aprovizionării? O iscoadă? Şeful aprovizionării travestit în ţăran care fuge? Unde e? Pe el, pe el!”

Renzo amuţise, se făcu mic, mic de tot şi ar fi vrut să se facă nevăzut; câţiva dintre vecini îl ascunseră în mijlocul lor şi prin tot felul de alte strigăte încercau să

înăbuşe, să acopere strigătele duşmănoase şi ucigaşe. Dar ceea ce îi veni şi mai mult în ajutor fu un: „Loc! loc!” spus aspru, ce se auzi în apropiere. „Loc! a venit ajutorul! Hei, faceţi loc!”

Ce era? O scară lungă, pe care unii o aduceau ca s-o rezeme de casă, şi să poată intra printr-o fereastră. Dar, din fericire, mijlocul acela prin care totul s-ar fi făcut mai repede şi mai uşor nu putea fi pus în practică prea lesne. Cei care aduceau scara, ţinând-o de cele două capete, erau din toate părţile loviţi, împinşi, despărţiţi de mulţime şi înaintau foarte anevoie. Unul din ei, cu capul între doi fustei şi cu prăjinile pe umeri, prins ca într-un jug, scotea mugete; celălalt, îmbrâncit când într-o parte, când în alta, se eliberase de povară, şi scara, astfel părăsită, izbea umeri, braţe şi coaste. Închipuiţi-vă deci cum trebuie să fi vociferat cei care erau astfel maltrataţi.

Alţii apucă scara, se bagă sub ea şi o iau’ în spinare, strigând:

— Hai! Curaj!

Unealta fatală înainta în salturi şi cu dese cotiri. Venise însă la timp, pentru a distrage şi a risipi pe duşmanii lui Renzo, care se folosi de zăpăceala ce se produse în tumultul general şi, încet-încet la început, mai pe urmă făcându-şi loc cu coatele din ce în ce mai grăbit, se îndepărtă de acel loc, unde aerul nu mai era prielnic pentru el, cu intenţia de a ieşi cât mai repede din îmbulzeala tumultuoasă şi de a se duce să-l găsească sau să-l aştepte pe părintele Bonaventura.

Deodată o agitaţie neobişnuită începu la o extremitate şi se întinse prin mulţime. Un nume fu rostit şi purtat din gură în gură: „Ferrer! Ferrer!” Strigăte de mirare, de bucurie, de mânie, de înduioşare şi de dezgust se aud pretutindeni unde pătrunde numele acesta; unii îl strigă, alţii vor să-l înăbuşee unul aprobă, altul neagă, unul binecuvântează, altul blestemă.

— Iată-l pe Ferrer!

— Nu e adevărat! Nu e adevărat!

— Ba ba, ba da! Trăiască Ferrer! Acela care a ieftinit pâinea!

— Nu, nu.

— Este aici, aici, în caleaşcă!

— Ce se amestecă? Ce-i pasă lui? Nu vrem pe nimeni!

— Ferrer! Trăiască Ferrer! Prietenul oamenilor săraci! Vine să-l ducă pe tiran la închisoare!

— Nu, nu! Vrem să facem noi dreptate! înapoi! înapoi!

— Da, da! Ferrer! Să vină Ferrer! La închisoare eu tiranul!

Şi toţi, ridicându-se în vârful picioarelor, se întoarseră să privească în partea de unde venise vestea neaşteptată. Ridicându-se astfel, însă, nu vedeau nici mai mult, nici mai puţin decât dacă ar fi rămas cu călcâiele la pământ, dar n-are a face, toţi se înălţau cât puteau.

Într-adevăr, la marginea mulţimii, din direcţia opusă celei unde se aflau soldaţii, sosise în caleaşcă Antonio Ferrer, marele cancelar, care, mustrat fiind probabil de conştiinţă că, datorită greşelilor şi încăpăţânării sale, fusese cauza sau cel puţin pretextul acestei revolte, venea acum să încerce să potolească şi să împiedice ca lucrurile să meargă spre un deznodământ mai grav şi ireparabil: venea să folosească în bine o popularitate rău câştigată.

În asemenea împrejurări există întotdeauna şi oameni care, fie dintr-o înfierbântare a pasiunii, fie dintr-o convingere fanatică sau pentru un scop josnic ori pentru un blestemat gust al dezordinii, fac totul ca să împingă lucrurile spre mai rău: dau şi încurajează cele mai nebuneşti sfaturi, pun paie pe foc de câte ori flăcările încep să scadă; pentru ei focul nu arde niciodată prea tare iar vrea ca zăpăceala să fie nemăsurată şi fără de sfârşit. Şi dimpotrivă, există întotdeauna şi oameni

care, cu tot atâta ardoare şi insistenţă, fac tot ce pot, în scopuri contrarii; unii dintre ei o fac din prietenie sau părtinire pentru persoanele ameninţate, alţii fără un îndemn, ei numai dintr-o oroare firească pentru vărsări de sânge şi atrocităţi. Oamenii aceştia, chiar dacă nu s-au înţeles dinainte între ei, se înţeleg pe loc când e vorba să făptuiască ceva, fiindcă vor acelaşi lucru. Iar cei ce formează marea masă, adică grosul tumultului, aceştia sunt un amestec întâmplătop de oame.ni care, mai mult sau mai puţin, în proporţii greu de stabilit, tind spre una sau spre cealaltă dintre extreme; puţin înflăcăraţi, puţin răuvoitori, puţin înclinaţi spre o anumită dreptate, aşa cum o înţeleg ei, dispuşi să asiste la scene grozave, gata pentru cruzime, dar şi pentru milostivire, gata de ură sau de adoraţie, după cum se prezintă ocazia, dovedeşt cu prisosinţă unul sau altul dintre aceste sentimente, dornici întotdeauna să afle sau să creadă vreo veste mare şi devoraţi de nevoia de a striga, de-a aplauda pe cineva sau de a-l blestema.

Apariţia lui Antonio Ferrer dădu, într-o clipită, un mare sprijin partidei celor moderaţi, care erau, bineînţeles, în minoritate, aşa încât, dacă acel sprijin ar mai fi întârziat puţin, aceştia n-ar mai fi avut nici forţă şi nici pentru ce să combată. Omul era simpatizat de mulţime, atât pentru că inventase acel tarif, atât de favorabil pentru cumpărători, cât şi pentru eroica sa rezistenţă contra tuturor raţionamentelor potrivnice. Inimile care se dovediseră paşnice mai înainte erau acum de-a dreptul entuziasmate de încrederea inimoasă a bătrânului, care, fără gardă, fără ceremonial, îndrăznise să întâmpine şi să înfrunte în felul acesta o mulţime răzvrătită şi înfuriată. Apoi ştirea că Ferrer venea să-l ducă pe şeful aprovizionării la închisoare făcea o minunată impresie, şi furia împotriva acestuia, care s-ar fi dezlănţuit şi mai sălbatic dacă mulţimea ar fi fost tratată cu bruscheţe şi nu i s-ar fi făcut nicio concesie, era acum împăcată prin această făgăduinţă de

satisfacţie, făcând loc altor sentimente, opuse, care şi începuseră să se nască în sufletele multora dintre cei de faţă.

Moderaţii, recăpătându-şi speranţa, ajutau pe Ferrer în fel şi chip: unii, care se găseau în imediata lor apropiere, întăreau sau stimulau aclamaţiile şi aplauzele generale, încercând să dea la o parte lumea, pentru a deschide drumul caleştii; alţii, aplaudând, repetând şi făcând să circule cuvintele sale sau altele, care li se păreau lor a fi cele mai nimerite pentru împrejurarea aceea, impuneau tăcere furioşilor încăpăţânaţi, îndreptând împotriva lor noua pasiune a nestatornicei adunări.

— Care-i ăla care nu vrea să strige trăiască Ferrer? Va să zică tu nu vrei ca pâinea să fie ieftină? Sunt ticăloşi ce nu vor o dreptate creştinească, iar unii strigă mai tare decât alţii numai pentru a-l face scăpat pe tiran! La închisoare cu şeful aprovizionării! Trăiască Ferrer! Loc pentru Ferrer!

Şi pe măsură ce numărul celor ce vorbeau astfel creştea, îndrăzneala partidei potrivnice se micşora, astfel încât cei dintâi trecură de la simple imputări la acţiune, lovind peste mâini pe cei ce continuau să dărâme, împingându-i înapoi şi luându-le sculele.

Aceştia se împotriviră, ameninţară chiar, încercară să se regrupeze, dar cauza sângeroasă era pierdută. Strigătul predominant era: „Închisoare! Dreptate! Ferrer!”

După o mică încăierare, violenţii fură respinşi, ceilalţi puseră stăpânire pe poartă, ca s-o apere de noi atacuri şi ca să pregătească intrarea lui Ferrer. Iar unii dintre aceştia, strigând la cei din casă (crăpăturile nu lipseau!), îi înştiinţară că sosise ajutor şi că trebuiau să pregătească pe şeful aprovizionării „să meargă imediat… la închisoare! Aţi înţeles?”

— Ferrer este cel care ajută la întocmirea ordonanţelor? întrebă pe unul din noii săi vecini Renzo al

nostru, care-şi amintise de acel”. vidit Ferrer” pe care avocatul i-l strigase în urechi şi pe care i-l arătase în josul acelei ordonanţe.

— Sigur, marele cancelar, i se răspunse.

— Omul cumsecade, nu-i aşa?

— Cred şi eu că-i cumsecade! El e cel care a micşorat preţul pâinii, dar ceilalţi n-au vrut; acuma vine să ducă la închisoare pe tiran, care n-a făcut dreptate!

Nu e nevoie să spun că Renzo trecu imediat de partea lui Ferrer. Voi să meargă numaidecât în întâmpinarea lui, lucru ce nu era de loc uşor, dar cu câteva lovituri de coate şi îmbrânceli, izbuti să-şi facă loc şi să ajungă în rândul întâi, chiar lângă caleaşcă.

Aceasta înaintase puţin prin mulţime şi atunci tocmai se oprise pe loc din cauza uneia dintre piedicile inevitabile şi frecvente într-o astfel de călătorie. Bătrânul Ferrer arăta, când la o portieră, când la cealaltă, o faţă blândă, foarte zâmbitoare, foarte binevoitoare, faţă ce o păstra întotdeauna pentru clipele când se afla în prezenţa lui Filippo IV, dar pe care fu nevoit s-o arboreze şi în această ocazie. Vorbea mereu, dar hărmălaia, vuietul de voci şi uralele lăsau puţine cuvinte de ale sale să ajungă la urechile celor din juri De aceea se ajuta cu gesturi, ba ducând vârful degetelor la buze, pentru a lua un sărut, pe care mâinile deschise brusc în lături îl distribuiau în dreapta şi în stânga drept mulţumire pentru bunăvoinţa publicului, ba scoţându-le afară, printr-una din ferestre, şi mişcându-le încet, spre a solicita loc pentru caleaşcă, ba aplecându-se elegant, spre a cere puţină linişte. Când dobândea puţină linişte, vecinii cei mai apropiaţi auzeau şi repetau cuvintele sale: „Pâine, belşug, vin să fac dreptate, vă rog, faceţi puţin loc…”. Apoi, frânt şi sufocat de zgomotul atâtor voci, de vederea atâtor chipuri înghesuite şi-a atâtor ochi fixaţi asupra lui, se trăgea înapoi e clipă, îşi umfla obrajii, scotea un suspin şi-şi spunea: „*Por mi vida, qae de gente*!” 1

— Trăiască Ferrer! Nu vă temeţi! El e un om cumsecade! Pâine, pâine!

— Da, pâine, pâine, răspundea Ferrer, belşug, vă făgăduiesc eu! şi-şi punea mina pe piept. Puţin loc, adăugă imediat, vin pentru a-l băga la închisoare, pentru a-i aplica pedeapsa pe care o merită, dar adăuga încet: *Şi ce culpable*[48]. Aplecându-se apoi înainte către vizitiu, îi spunea în grabă: *Adelante*, *Pedro*, *şi puedes*![49]

Vizitiul surâdea şi el mulţimii, cu o politeţe amicală, ca şi cum ar fi fost un mare personaj, şi cu o neasemuită blândeţe, plimba biciul încet-încet, la dreapta şi la stânga, pentru a cere neastâmpăraţilor vecini să se înghesuie şi să se retragă puţin.

— Vă rog seniorii mei, spunea şi el, puţin loc, puţintel, doar atât cât să pot trece…

Între timp, binevoitorii cei mai activi se apucară să facă locul cerut cu atâta politeţe. Câte unii, mergând în faţa cailor, îndemnau lumea cu vorbe bune să se retragă, punându-le mâinile pe piept, împingându-i cu blândeţe.

— În lături, haide, puţin loc, seniori…

Alţii făceau acelaşi lucru pe lângă caleaşcă, pentru a-i face loc să treacă fără să rupă picioare sau să turtească mutre; ceea ce, în afara răului ce l-ar fi făcut inşilor respectivi, ar fi pus la mare încercare aureola lui *don* Antonio Ferrer.

Renzo, după ce stătu câteva clipe să admire acea venerabilă bătrâneţe, tulburată puţin de îngrijorare, îngreunată de oboseală, dar însufleţită de bunăvoinţă, înfrumuseţată, cum s-ar spune, de speranţa de a scoate un om din groaza morţii, Renzo, zic, lăsă deoparte orice gând de plecare şi se hotărî să-l ajute pe Ferrer şi să nu-l părăsească până ce nu va izbândi. Zis şi făcut. împreună cu ceilalţi, se apucă să fac loc; şi bineînţeles, nu «ra printre cei mai puţini activi.

Astfel se făcu loc.

---

48 Dacă e vinovat (spân.).

49 înainte, Pedro, dacă poţi ! (spân.).

— Acum puteţi înainta, spuseră câţiva vizitiului, dându-se înapoi sau ducându-se să deschidă drum mai departe.

— *Adelante*, *presto*, *con juicio*! îi spuse şi stăpânul, şi astfel caleaşca se puse din nou în mişcare.

Printre saluturile adresate la întâmplare publicului, Ferrer făcea unele mulţumiri deosebite, întovărăşite de un zâmbet confidenţial, celor pe care-i vedea că se ostenesc pentru el, şi, dintre aceste surâsuri, câteva îi reveniră şi lui Renzo, care, într-adevăr, le merita, căci servise în ziua aceea pe marele cancelar mai mult decât ar fi putut s-o facă cel mai destoinic dintre secretarii săi. Ti, nărui muntean, încântat de acea politeţe, avea aproape impresia că se împrietenise cu Antonio Ferrer.

De cum se urni din loc, caleaşca continuă să înainteze, când mai încet, când mai repede, nu însă fără încă câteva opriri. Distanţa până la casă nu, era mai mare ca o bătaie de puşcă, dar, ţinând seama de timpul de care fu nevoie ca s-o parcurgă, ar fi putut părea nesfârşită chiar şi cuiva care n-ar fi fost stăpânit de sfânta grabă a lui Ferrer. În faţă şi-n spate, la dreapta şi la stânga caleştii, lumea se agita, ca valurile care împresoară a corabie pe furtună. Vacarmul era însă mai puternic, mai discordant, mai asurzitor decât cel al furtunii, Ferrer privea când într-o parte, când în cealaltă, frământându-se şi gesticuiind întruna, încercând să înţeleagă câte ceva pentru a potrivi la nevoie răspunsurile; dorea din inimă să facă măcar puţină conversaţie cu mica trupă de prieteni care-l înconjurau, dar lucrul era greu, desigur cel mai greu din câte îi fuseseră hărăzite într-atâţia ani de cancelariat. Din când în când, însă, anumite cuvinte, chiar unele fraze, repetate de vreun grup în calea sa, îi ajungeau la ureche, aşa cum explozia unei rachete mai mari se deosebeşte printre pocniturile unui foc de artificii. Iar el, fie încercând să răspundă în mod satisfăcător acestor strigăte, fie strigând la întâmplare cuvintele care ştia că

vor fi mai bine primite sau pe care o nevoie imediată părea că le cere, vorbi şi el, în tot lungul drumului.

— Da, domnilor, pâine, belşug! îl duc eu la închisoare, va fi pedepsit… *Şi es culpable*… Da, da, voi porunci eu: pâine la preţ mic. *Asi es*… aşa e, vreau să zic; regele, stăpânul nostru, nu vrea ca cei mai credincioşi vasali ai săi să sufere de foame. *Ox*! *Ox*! *guardaos*! să nu vă loviţi, domnilor! *Pedro*, *adelante con juicio*. Belşug, belşug… Puţin loc, dacă binevoiţi. Pâine, pâine! La închisoare! La închisoare! Ce-i? întrebă apoi pe unul care-şi băgase capul prin portieră, ca să-i adreseze, strigând, vreun sfat, vreo rugăminte sau vreo aclamaţie, cine mai ştie ce.

Dar acesta, înainte de a fi putut măcar auzi: „Ce-i?”, fu tras înapoi de altul care îl şi vedea zdrobit de o roată. Printre aceste întrebări şi răspunsuri, printre aclamaţiile necontenite, printre vociferări vrăjmaşe, care se mai auzeau totuşi ici şi colo, deşi erau imediat înăbuşite, iată că Ferrer ajunse lângă casă, datorită, mai ales, celor ce-i veniseră în ajutor.

Restul celor cu bune intenţii, care, după cum spuneam, se aflau aici, se siliră între timp să facă şi să păstreze puţin loc liber. Folosiră rugăminţile – îndemnurile, ameninţările, mă rog, totul, pentru a împinge, a respinge şi a înghesui lumea într-o parte şi-n alta. Datorită acelui spor de energie pe care oamenii îl capătă de obicei atunci când văd aproape ţinta dorită, aceştia izbutiră să împartă gloata în două, ca apoi să dea în lături cele două părţi, aşa că, între poartă şi caleaşca oprită în faţa ei, se făcu un mic spaţiu liber. Mergând când înainte, când în urmă, Renzo ajunsese odată cu caleaşca, izbutind să se lipească de unul din cele două maluri de binevoitori care ţineau calea deschisă caleştii formând în acelaşi timp zăgaz împotriva celor două valuri năvălitoare. Şi făcând stavilă unuia dintre aceste valuri, se trezi pe negândite într-un loc de unde putea vedea cu uşurinţă totul. Ferrer scoase un mic suspin de

uşurare când văzu locul liber şi poarta încă închisă. Când spun închisă, vreau să arăt că nu era încă deschisă, căci de fapt ţâţânile erau aproape scoase cu totul din zidul stâlpilor, iar cele două canaturi ale porţii erau sparte în multe locuri, forţate şi lărgite, încât lăsau să se vadă printr-o spărtură cât toate zilele o bucată de lanţ răsucit, slăbit şi aproape smuls, care abia de le mai ţinea apropiate. Un binevoitor îşi lipise obrazul de deschizătură strigând să se descuie poarta; altul deschise în grabă uşa caleştii: bătrânul cancelar scoase capul, se ridică, şi, apucând cu dreapta braţul binevoitorului, coborî scara caleştii. De o parte şi de alta, mulţimea se ridică în vârful picioarelor, ca să vadă: mii de chipuri, mii de bărbii în aer. Curiozitatea şi atenţia generală provocară un moment de linişte totală. Oprindu-se *o* clipă pe scara caleştii, Ferrer privi împrejur, salută mulţimea, mulţumi înclinându-se ca de la amvon, şi strigă ducând mî, na stingă la inimă:

— Pâine şi dreptate!

Apoi, hotărât, cu capul sus, înfăşurat în togă, coborî printre aclamaţiile ce se înălţau până la cer.

Între timp, cei dinăuntru deschiseseră sau mai bine-zis sfârşiseră de deschis poarta, trăgând zăvorul împreună cu piroanele pe jumătate desprinse şi mărind deschizătura numai atât cât să poată intra doritul oaspete.

— Hai, repede! spuse bătrânul. Faceţi loc numai cât să pot intra, iar voi, vitejilor, ţineţi lumea, n-o lăsaţi să-mi năvălească în spinare… pentru numele lui Dumnezeu! Faceţi puţin loc acum, ei! apoi strigă din nou celor dinăuntru: Hei, domnilor, umblaţi încet cu canatul acela de poartă, lăsaţi-mă să trec! Oh, coastele mele! Aveţi grijă de coastele mele… Acum puteţi închide, ba nu! Hei! hei! toga! toga!

Toga i-ar fi rămas într-adevăr prinsă între canaturile porţii dacă Ferrer, cu multă eleganţă, nu i-ar fi tras trena, care dispăru ca o coadă de şarpe ce intră într-

o gaură.

Odată poarta închisă, fu din nou baricadată cât mai bine. Afară, cei care co. instituiseră garda personală a lui Ferrer luptau cu umerii, cu braţele şi cu strigătele ca să apere spaţiul liber, rugându-l din inimă pe Dumnezeu să-l ajute pe bătrân să termine cât mai repede.

— Repede, repede, strigă şi Ferrer dinăuntru, sub boltă, la slugile care-l înconjuraseră.

Acestea spuneau cu sufletul la gură:

— Fiţi binecuvântat, excelenţă! Ah, excelenţă! Oh* excelenţă!…

— Repede, repede, zise din nou Ferrer. Unde e bietul om?

Şeful aprovizionării cobora scările, pe jumătate împins, pe jumătate purtat de servitorii săi, alb la faţă ca varul. Când îşi văzu salvatorul, scoase un suspin adânc, îşi veni în fire, căpătă puţină-putere, puţină culoare în obraji şi alergă cât putu spre Ferrer.

— Sunt în mâinile lui Dumnezeu şi într-ale excelenţei voastre! Dar cum să ies de aici? Prin atâta gloată care-mi vrea moartea?

— *Venga usted con* migo1 şi aveţi curaj! Afară e caleaşca mea. Hai, repede, repede!

Îl apucă de mină şi-l duse către poartă, înnourajându-l mereu, dar spunându-şi în sinea lui: *„Aquí está el buşilis*. *Dios nos valga*!”[50]

Poarta se deschise. Ferrer ieşi primul, celălalt în spatel lui, aplecat, agăţat, lipit de toga salvatoare, ca un copil de fusta mamei. Cei ce avuseseră grijă să păstreze locul liber fac acum, ridicând braţele şi pălăriile, un fel de perdea, de nor, ca să-l ferească de ochii mulţimii primejdioase pe şeful aprovizionării, care intră primul în călească şi se înghesui într-un colţ. Ferrer urcă după el, portiera fu închisă. Mulţimea vede ceva, bănuieşte, ghiceşte cele ce s-au petrecut şi scoate un urlet format din aplauze şi înjurături.

---

50 Acu-i acu, Doamne-ajută ! (spân.).

Partea de drum ce mai rămăsese de străbătut ar putea apărea cea mai grea şi cea mai primejdioasă. Dar. voinţa publică era hotărâtă să permită ca tiranul să fie dus la închisoare, şi în timpul opririi lui Ferrer, mulţi dintre cei care îi înlesniseră venirea se osteniseră întratât să pregătească şi să păstreze acea cale prin mijlocul mulţimii, încât caleaşca putu de astă dată să meargă puţin mai repede şi fără opriri. Pe măsură ce înainta, cele două valuri de lume, dintr-o parte şi din alta, se uneau şi se amestecau în spatele caleştii.

După ce se aşează, Ferrer se aplecă spre şeful aprovizionării, îndemnându-l să stea cât mai retras în fundul caleştii şi să nu se arate în niciun chip; avertismentul era de prisos. El, însă, trebuia să se arate tuturor, pentru a atrage spre el toată atenţia publicului. Aşa că pe tot parcursul acestui drum, ca şi în cursul celui dintâi ţinu preaschimbătorului auditoriu o cuvântare, cea mai neîntreruptă ca timp şi mai încâlcită ca înţeles din câte s-au ţinut vreodată, presărând-o totuşi, din când în când, cu câteva cuvinte spaniole, pe care, în mare grabă, se întorcea să le murmure la urechea nefericitului său tovarăş.

— Da, domnilor, pâine şi dreptate! La fortăreaţă 1 La puşcărie! Sub paza mea! Mulţumesc, mulţumesc, foarte mulţumesc! Nu! Nu! Nu! Nu-mi va scăpa! *Por ablandarlos*!... Este foarte adevărat, se va cerceta, se va vedea. Şi eu vă iubesc, domnilor. O pedeapsă aspră! *Este lo digo por su bien*.2 Răsplată dreaptă, răsplată cinstită, pedeapsă pentru cei ce înfometează poporul. Daţi-vă, vă rog, la o parte! Da, da, sunt un om cumsecade, prieten al poporului! Va fi pedepsit, este adevărat, e un om ticălos, un scelerat! *Perdone usted*...3 O va păţi... o va păţi... *şi es culpable*! Da, da, îi vom sili pe brutari să-şi facă datoria! Trăiască regele şi bunii milanezi, cei mai credincioşi vasali ai săi! A păţit-o! A păţit-o! *Animo*; *estamos da quasi fuera*![51]

51j Curaj j aproape am scăpat! (spân.).

Străbătuseră într-adevăr partea cea mai mare a gloatei şi erau aproape să iasă de tot din ea. Aici Ferrer, în timp ce îşi lăsă puţin plămânii să se odihnească, zări „ajutorul de la Pisa”, soldaţii spanioli, care, la urma urmelor, nu fuseseră cu totul nefolositori, deoarece, susţinuţi şi îndrumaţi de câţiva cetăţeni, ajutaseră şi ei la împrăştierea paşnică a unei părţi din gloată şi liberaseră drumul pe ultima porţiune. La sosirea caleştii, se grupară şi dădură onorul marelui cancelar, care salută şi aici în stânga şi în dreapta; iar ofiţerului, care se apropiase să salute şi el, îi spuse, întovărăşind cuvintele cu un semn al mâinii drepte: *Beso a usted las monos*”[52], cuvinte pe care ofiţerul le luă drept ceea ce voiau să spună în realitate, adică: „Bine m-aţi mai ajutat!” Drept răspuns, ofiţerul mai salută o dată şi ridică din umeri. Era de fapt cazul să spună: „*Cedant arma togae*” *1* dar Ferrer nu avea în acel moment capul la citate, şi de altfel ar fi fost vorbe aruncate în vânt, deoarece ofiţerul tot nu ştia latineşte.

Pedro, văzându-se printre două rânduri de soldaţi şi printre nişte muschete ridicate atât de respectuos, simţi că-i vi, ne inima la loc. Se dezmetici, îşi reaminti cine este şi pe cine conducea şi, strigând: „Hei! Hei” fără a adăuga alte cuvinte de politeţe către mulţimea acum suficient de rară ca să poată fi tratată astfel, dădu bici cailor şi-i mână înspre fortăreaţă.

— *Levántese*, *levántese*! *Estamos ya* fuera2 spuse Ferrer şefului aprovizionării.

Acesta, încurajat de încetarea strigătelor, de iuţeala cu care mergea caleaşca şi de aceste cuvinte, se răsuci, se destinse, se ridică şi, revenindu-şi încet-încet, mulţumi în repetate rânduri salvatorului său. Iar Ferrer, după ce-l compătimi pentru primejdia prin care trecuse şi-l felicită că scăpase, exclamă, trecându-şi mâna peste capul pleşuv:

— Ah, *que dirá de este su excelencia3*, când are şi

52 Vă sărut mîinile (spân.).

aşa atâta bătaie de cap cu blestematul de Casale, care nu vrea să se predea? *Que dirá el conde duque* 4, care se întunecă dacă o frunză face mai mult zgomot ca de obicei? *Que dirá el rey, nuestro señor* 5 pentru că o să-i ajungă câte ceva la ureche, despre asemenea scandal? Şi cu asta lucrurile se vor linişti?... *Dios lo sabe*... 6

— Ah! în ce mă priveşte, nu vreau să mă mai amestec, spuse şeful aprovizionării, mă spăl pe mâini; predau funcţiunea în mâinile excelenţei-voastre şi mă duo să trăiesc într-o peşteră, pe un munte, ca un pustnic, undeva departe, departe de lumea asta sălbatică![53]

— *Ustecl* va face ceea ce este mai convenabil *por el servieio de su majestad* 1, răspunse grav marele cancelar.

— Majestatea-sa nu poate dori moartea mea, replică nefericitul; într-o peşteră, într-o peşteră departe de aceştia...

Ce se mai întâmplă cu această hotărâre a sa nu ne mai spune cronicarul nostru, care, după ce l-a întovărăşit pe bietul om până la fortăreaţă, nu mai pomeneşte nimic despre dânsul.

CAPITOLUL XIV

Mulţimea, rămasă în urmă, începu să se împrăştie şi să se depărteze, apucând-o la dreapta şi la stânga, pe-o stradă sau pe alta. Unii se duceau acasă, să-şi vadă de treburi, alţii se îndepărtau ca să mai răsufle, după atâtea ore de înghesuială, alţii plecau să-şi caute prietenii, ca să flecărească despre întâmplările zilei. Acelaşi fenomen se petrecea şi la capătul celălalt al străzii, unde lumea se rărise destul ca acel pluton de soldaţi spanioli să poată, fără a întâmpina rezistenţă, să înainteze şi să se îndrepte spre casa şefului aprovizionării. În apropierea acesteia mai rămăsese o adunare de nemulţumiţi că lucrurile se sfârşiseră atât de paşnic şi atât de liniştit după o larmă atât de mare, unii ocărind, alţii blestemând, parte din ei

---

53 Dumnezeu ştie... (spân.).

' Domnia-voastră... pentru a servi, pe majestatea-sa (spân.).

sfătuindu-se dacă nu s-ar mai putea întreprinde ceva, şi ce anume, împingeau, izbeau în biata poartă, care fusese din nou baricadată zdravăn. La sosirea plutonului, toţi aceştia, unii numaidecât, alţii şovăind şi cam fără voie, se grăbiră să treacă în partea cealaltă, lăsând loc liber soldaţilor, care se postară acolo să păzească strada şi casa. Dar străzile dimprejur mai erau încă înţeşte de grupuri, căci acolo unde erau două sau trei persoane, se opreau alte trei, patru sau douăzeci; colo se vedea un grup care se împrăştia; dincolo un altul rare se depărta, ca nişte nori risipiţi ce mai stăruie câteodată şi se mai învârtesc în albastrul cerului după furtună, făcând ca cei ce se uită în sus să spună: „Timpul nu s-a îndreptat încă”. Închipuiţi-vă apoi ce învălmăşeală de păreri! Unul povestea cu mândrie întâmplările neobişnuite pe care le văzuse, altul povestea ceea ce el însuşi făcuse, unii se bucurau că lucrurile se sfârşiseră cu bine, lăudau pe Ferrer şi preziceau o pedeapsă severă pentru tiran, alţii, rânjind cu răutate, spuneau: „Nu vă fie frică, n-o să-l omoare; corb la corb nu-şi scoate ochii”, iar cineva, şi mai neîncrezător, şoptea că treburile fuseseră ticluite anume, că totul fusese o înşelătorie şi că, după ce se făcuse atâta larmă, se dovediseră nişte proşti lăsându-se păcăliţi în halul ăsta.

Între timp, soarele asfinţise; lucrurile căpătau toate aceeaşi culoare, şi mulţi, obosiţi de ziua acea şi plictisiţi să mai pălăvrăgească pe întuneric, se întorceau spre casă. Tânărul nostru, după ce ajutase la trecerea caleştii, cât timp fusese nevoie de ajutor, trecuse apoi în urma ei, între cele două rânduri de soldaţi, ca într-un triumf şi se bucură când o văzu pornind în goană şi în afară de primejdie; merse apoi un timp cu mulţimea, dar o părăsi la prima încrucişare, ca să răsufle şi el uşurat. Abia făcu câţiva paşi în linişte, frământat totuşi de atâtea simţăminte şi atâtea imagini proaspete şi învălmăşite, când simţi deodată o mare nevoie de-a mânca şi de-a se odihni. Se uită atunci pe sus, în toate părţile, căutând o

firmă de han, căci era prea târziu să se mai ducă la mănăstirea capucinilor. Mergând astfel cu capul în nori, se trezi în preajma unui grup şi, oprindu-se pe loc, auzi discutându-se nişte planuri de acţiune pentru a doua zi. Stătu o clipă să asculte şi nu se putu stăpâni să nu-şi spună părerea, deoarece socotea, fără nicio îngâmfare, că avea şi el dreptul să propună câte ceva. Şi, încredinţat din toate cele ce văzuse în ziua aceea că, de aici înainte, pentru a realiza un lucru era suficient să capeţi aprobarea celor ce se învârtesc pe străzi, strigă cu toată convingerea:

— Domnilor, pot să-mi exprim şi eu umila mea părere? Umila mea părere este că nu numai cu pâinea se fac tâlhării, şi fiindcă, după cum s-a văzut azi, dacă strigi, dobândeşti ceea ce este drept, trebuie să mergem mai departe, tot aşa, până s-o sfârşi cu toate pungăşiile, şi treburile or merge ceva mai ca lumea! Oare nu-i adevărat că avem de-a face cu o mână de tirani, ce calcă cele zece porunci şi se leagă de oamenii cumsecade, care nici nu se gândesc să-i supere cu ceva făcându-le tot felul de neajunsuri? Şi până la urmă tot ei au dreptate? Ba, când au făcut una mai lată, atunci merg cu capul în sus, ca şi cum le-ar fi cineva dator! Eu cred că şi la Milano trebuie să fie oameni din aceştia. Nu?

— Din păcate! spuse o voce.

— Ştiam eu, reluă Renzo. De altfel, istoriile astea se spun şi la noi. Şi apoi lucrul vorbeşte de la sine. Să spunem, de pildă, că unul dintre aceia despre care vorbesc locuieşte când la ţară, când la Milano, iar dacă la ţară e un drac împielițat, nu poate fi un înger aici 1 Aşa cred eu. Şi-acum, ia spupeţi, l-aţi văzut vreodată pe unul din ei după zăbrele? Dar ce e mai rău (şi sunt sigur pe ce spun!) e că ordonanţele există, tipărite, ca să-i pedepsească; şi nu sunt nişte ordonanţe aşa, fără rost, ci sunt făcute cu socoteală, cum nu se poate mai bine, iar tâlhăriile sunt arătate acolo clar, aşa cum se întâmplă, şi la fiecare e trecută şi pedeapsa cuvenită. Şi acolo spune:

de oricine ar fi vorba, orăşean sau de jos… şi mai ştiu eu ce… Dar ia duceţi-vă şi spuneţi avocaţilor, scribilor şi fariseilor să vă facă dreptate, după cum glăsuieşte ordonanţa! O să vă asculte cum ascultă papa pe tâlhari, şi treburile astea pot scoate din fire pe orice om cumsecade! Aşadar, e limpede că regele şi cei de sus vor să-i pedepsească pe ticăloşi, dar nu se face nimic, pentru că aceştia sunt strânşi într-o clică. Trebuie, deci, să o distrugem! Mâine dimineaţă să mergem la Ferrer, fiindcă el este un om cumsecade. S-a putut vedea azi cât era de mulţumit că se află în mijlocul poporului, cum încerca să înţeleagă păsurile oamenilor şi cu câtă bunăvoinţă răspundea. Trebuie să mergem la Ferrer şi să-i spunem cum stau lucrurile, şi eu, din partea mea, pot să-i povestesc o mulţime de istorii. Am văzut cu ochii mei un decret cu o groază de steme pe el, făcut de trei dintre cei ce conduc; aveau numele tipărite dedesubt, şi unul dintre aceste nume era al lui Ferrer. Cu ochii mei am văzut, şi decretul ăsta spunea pentru mine tocmai ce trebuia, dar avocatul căruia i-am spus să-mi ajute să capăt dreptatea, aşa după cum spuneau şi cei trei domni, printre care şi Ferrer, avocatul, după ce îmi arătase chiar el decretul ăsta, se uita la mine de parcă aş fi fost nebun. Sunt sigur că atunci când bătrânul Ferrer va afla asemenea ticăloşii – căci nu le poate şti pe toate, şi mai ales pe cele din afara Milanului – nu va îngădui ca treburile să mai meargă aşa şi va găsi el leacul! Şi apoi, o dată ce ei fac decretele astea, cred că tocmai ei vor face să fie respectate, pentru că e o bătaie de joc să fie călcate în picioare hrisoave semnate cu numele lor! Iar dacă asupritorii nu vor să-şi plece capul şi fac pe nebunii, noi suntem aici să-i scuturăm, aşa cum am făcut astăzi! Nu spun că ar trebui să meargă el, în caleaşcă, să pună mâna pe toţi ticăloşii, asupritorii şi tiranii, căci ar avea nevoie «de arca lui Noe. Doar să poruncească el cum se cuvine, şi nu numai la Milano, ci pretutindeni în ţinut, ca lucrurile să se înfăptuiască aşa cum glăsuiesc decretele

şi să-i judece zdravăn pe toţi cei ce au făcut astfel de tâlhării, şi unde legea ziseânchisoare – închisoare să fie, unde zice ocnă – ocnă să fie, şi să spună seniorilor podestă să facă într-adevăr treaba cuvenită, iar de nu, să-i dea jos şi să pună în locul lor pe alţii, mai buni! De altfel, suntem şi noi aici, să dăm a mână de ajutor! Iar avocaţilor să le poruncească să-i asculte pe săraci şi să se ridice în apărarea adevărului şi-a dreptăţii, nu-i aşa, domnilor?

Renzo vorbise cu atâta suflet, încât, chiar de la începutul cuvântării, mare parte din cei adunaţi întrerupseră – orice discuţie şi se întoarseră spre el. La un moment dat toţi îl ascultau. O larmă confuză de aprobări, de: Bravo", „Are dreptate", „Sigur", „Este prea adevărat" răsună ca răspuns la cele auzite.

Nu lipsiră însă nici criticile.

— Ei, da, spunea unul, să ascultăm şi pe muntenii ăştia, toţi sunt avocaţi acum… şi se depărtă.

— Acum, mormăi un altul, orice vagabond vrea să-şi – dea părerea; cerând prea multe, n-o să căpătăm nici pâinea la un preţ redus, că doar pentru aceasta ne-am răsculat!

Renzo însă nu auzi decât aprobările. Unii îl apucau de o mână, alţii de cealaltă. „La revedere, pe mâine!" „Unde?" „în piaţa domului". „Foarte bine! Foarte bine! Şi-o să facem noi ceva! O să facem!"

— Cine dintre dumneavoastră ar vrea să-mi arate un han unde să pot mânca şi să mă odihnesc (ca un băiat sărac ce sunt)? întrebă Renzo în cele din urmă.

— Sunt la dispoziţia dumitale, tinere dragă, spuse unul care ascultase cu atenţie discursul şi nu spusese încă nimic. Cunosc tocmai un astfel de han, cum îţi trebuie, şi te voi recomanda patronului care e om cumsecade şi mi-e prieten.

— Aici aproape? întrebă Renzo.

— Ceva mai încolo, răspunse omul.

Adunarea se împrăştie, iar Renzo, după multe

strângeri de mâini, se îndepărtă cu necunoscutul, mulţumindu-i pentru bunăvoinţă.

— Pentru ce? întrebă el. O mână spală pe alta, şi amândouă, obrazul. Nu suntem datori să ne ajutăm unir x pe alţii?

Şi tot mergând, îl întrebă pe Renzo ba de una, ba dealta în legătură cu cuvântarea lui.

— Nu că vreau să mă amestec în treburile dumitalev dar îmi pari foarte obosit. Din ce ţinut vii?

— Vin tocmai de la Lecco! răspunse Renzo.

— De la Lecco? Eşti din Lecco?

— Din Lecco. Adică din regiune.

— Bietul băiat! < Din câte am putut înţelege din cuvântarea dumitale, trebuie să fi pătimit multe.

— Eh, bunul meu domn, a trebuit să vorbesc pe ocolite, ca să nu-mi dau în vileag necazurile… dar, destul, într-o zi vor fi date pe faţă, şi aturiei… dar… văd aici o» firmă de birt şi, zău că n-am chef să merg mai departe!

— Nu, nu, vino unde ţi-am spus eu, nu mai e mult „spuse călăuza. Aici n-o să te simţi bine.

— N-are-a face, răspunse tânărul, nu sunt un domnişor obişnuit să dorm în puf; ceva de mâncare şi o saltea îmi ajung. Ceea ce vreau e să găsesc mai repede şi una şi alta. Cu bine! şi intră printr-o uşiţă, deasupra căreiaatârna, drept firmă o lună plină.

— Bine! te duc aici, pentru că aşa îţi place, spuse necunoscutul şi intră după el.

— Nu-i nevoie să te osteneşti, răspunse Renzo, totuşi: adăugă: Dacă vrei să bei un păhărel cu mine, mi-ai faceplăcere.

— Primesc invitaţia! răspunse celălalt şi o porni înaintea lui Renzo, ca un cunoscător al localului.

Trecu printr-o curticică, se apropie de uşa care dădea în bucătărie, trase zăvorul, deschise şi intră împreună, cu tovarăşul său. Două lămpi atârnate de două piroane bătute în grinda localului răspândeau o lumină chiqară.

O mulţime de oameni şedeau, nu degeaba, pe două şiruri de bănci, de o parte şi de alta a unei mese înguste şi lungi, care ocupa cea mai mare parte a încăperii. Din loc în loc, se vedeau ştergare şi blide. Cărţi de joc întoarse pe toate feţele, zarurile erau aruncate şi apoi strânse, sticle şi pahare... De asemenea, pretutindeni se vedeau circulând berlinge, reali 1 şi părpăliole[54], tot felul de monede care, dacă ar fi avut glas, ar fi spus, probabil: „Noi eram azi-dimineaţă în tejgheaua unui brutar, sau în buzunarul vreunui gură-cască din învălmăşeală, care, foarte atent să vadă cum merg treburile obşteşti, uitase să-şi vadă de treburile personale”. Gălăgia era mare. Un băiat se învârtea de colo până colo, servind pe cei de la masă şi pe jucători, hangiul sta pe o laviţă scundă, sub coşul cuptorului, preocupat, în aparenţă, de nişte chipuri pe care le făcea şi le desfăcea cu vătraiul în cenuşă, dar în realitate foarte atent la tot ce se petrecea în jurul lui. La zgomotul zăvorului, se ridică şi ieşi în întâmpinarea noilor-veniţi. Abia văzu călăuza şi-şi spuse în sinea sa: „Blestematule, vii mereu şi mi te încurci în picioare tocmai când te doresc mai puţin!” Aruncă apoi în grabă o privire spre Renzo şi-şi mai spuse: „Nu te cunosc, dar dacă vii cu un astfel de vânător, nu poţi fi decât un câine sau iepure; spune însă două vorbe, şi te-oi cunoaşte”. Însă nimic din aceste gânduri nu se putea citi pe chipul lui, care rămăsese nemişcat ca un tablou, arătând o faţă rotundă şi lucioasă, o bărbuţă scurtă, roşiatică şi doi ochi limpezi şi pătrunzători.

— Ce poruncesc domnii! întrebă el cu voce tare.

— Înainte de toate o garafă cu vin curat, spuse Renzo, şi apoi ceva de mâncare.

Şi, spunând acestea, se trânti pe o bancă, spe capătul mesei, şi scoase un: „Ah!” puternic, ca şi cum ar fi vrut să spună: „E plăcut să te aşezi puţin după ce ai stat atâta vreme în picioare, cu treburi!” Dar îşi aminti

---

54 Monedă măruntă italiană, care a circulat intre secolele al XV-lea si al XVII-lea.

deodată de banca şi de masa la care stătuse ultima oară cu Lucia şi cu Agnesa şi suspină. Clătină apoi capul, ca spre a izgoni gândul acela, şi văzu pe hangiu aducându-le vinul. Tovarăşul său se aşează în faţa lui. Renzo îi turnă Imediat să bea, zicând:

— Să ne umezim buzele, şi umplând celălalt pahar, îl bău dintr-odată. Ce poţi să-mi dai de mâncare? îl întrebă el apoi pe hangiu.

— Am friptură cu stufat, vă place?

— Da, foarte bine, dă-ne stufat!

— Îndată! spuse hangiul lui Renzo, şi apoi către băiat: Serveşte-l tu pe străin! Şi se îndreptă spre cuptor. Dar… zise el apoi, întorcându-se spre Renzo, dar pâine n-avem astăzi…

— Cât priveşte pâinea, spuse Renzo cu voce tare şi râzând, a avut grijă providenţa. Scoţând a treia şi ultima dintre pâinile culese de sub Crucea sfântului Dionis, o ridică în sus strigând: Iată pâinea providenţei!

La această exclamaţie, mulţi din cei de faţă se întoarseră, şi, văzând în aer trofeul, unul strigă:

— Trăiască pâinea ieftină!

— Ieftină? întrebă Renzo. *Gratiis et amore*[55].

— Şi mai bine, şi mai bine!

— Dar, adăugă imediat Renzo, n-aş vrea ca dumneavoastră să vă gândiţi la rău. N-am şterpelit-o aşa cum aţi crede, ci am găsit-o pe jos, şi dacă i-aş putea găsi stăpânul, aş fi gata să i-o plătesc.

— Bravo, bravo! strigară rânjind şi mai tare cei prezenţi, dar niciunul nu credea cumva că aceste cuvinte erau purul adevăr.

— Ei cred că glumesc, dar e chiar aşa, spuse Renzo călăuzei sale şi, învârtind în mână pâinea, adăugă: Vezi cum mi-au făcut-o? Cum mi-au turtit-o? M-au înghesuit până n-am mai putut! Dacă ar fi fost acolo şi unii cu oasele ceva mai delicate, ar fi fost vai de ei! Şi, muşcând de câteva ori din pâine, mai dădu pe gât încă un pahar

55 Prin har şi îndurare (a Domnului) (lat.).

de vin, adăugând: Pâinea asta nu vrea să alunece singură! Niciodată n-am avut gâtlejul atât de uscat... Poate fiindcă am strigat atâta!

— Pregătiţi un pat bun pentru tânărul acesta! spuse călăuza, pentru că are de gând să doarmă aici.

— Vrei să dormi aici? îl întrebă hangiul pe Renza, apropiindu-se de masă.

— Desigur, răspunse Renzo. Patul să fie oricum, numai rufăria să fie curată pe el, căci, deşi sunt băiat sărac, sunt obişnuit în curăţenie!

— Oh, cât despre asta!... spuse hangiul, ducându-se spre tejgheaua care era într-un colţ al bucătăriei şi aducând într-o mână o călimară şi o bucată de hârtie albă „iar în cealaltă o papă de scris.

— Ce-i asta? întrebă Renzo luând o dată din stufatul pe care băiatul i-l pusese în faţă şi surâzând apoi cu un aer de nedumerire: Asta e cearşaful de care vorbeam *T*

Hangiul, fără să răspundă, puse călimara şi hârtia pe masă, apoi sprijini braţul stâng şi cotul drept pe masă şi, eu pana în aer şi faţa întoarsă spre Renzo, îi spuse r

— Fii bun şi spune-mi numele, prenumele şi locul? dumitale de baştină.

— Ce?! sări Renzo. Ce legătură au toate astea cu patul?

— Eu îmi fac datoria, spuse hangiul, privind ţintă spre călăuză. Suntem obligaţi să anunţăm toate persoanele care vin să poposească la noi, *numele şi prenumele" naţionalitatea, pentru ce afacere vin, dacă au arme cir. ei... câtă vreme rămân în oraş"*... sunt cuvintele ordonanţei! înainte de a răspunde, Renzo mai goli un pahar: era al treilea, şi de acum înainte ne e teamă că nu le vom mai putea număra. Apoi spuse:

— Aha, aveţi ordonanţa! Eu, care mă socotesc doctor în legi, ştiu cât de mult se respectă ordonanţele astea.

— Vorbesc serios, spuse hangiul, privind mereu la

tăcutul tovarăş al lui Renzo.

Ducându-se la tejghea, scoase din sertar o foaie mare de hârtie, care era un exemplar din ordonanţa cu pricina „şi o desfăcu înaintea ochilor lui Renzo.

— Ah! Iat-o! strigă tânărul, ridicând într-o mână. paharul pe care şi-l umpluse din nou şi golindu-l imediat. Apoi, cu arătătorul celeilalte, întins spre ordonanţa, desfăcută: Iată pagina de *Evanghelie*! Mă bucur nespus! Cunosc aceste steme, ştiu ce înseamnă acest chip eretic cu ştreangul de gât. (în fruntea ordonanţelor se punea stema guvernatorului, iar în cele ale lui *don* Gonzalo Fernandez de Cordova se vedea un rege maur cu lanţuri de gât.) Această mutră vrea să spună: „Porunceşte cine poate şi ascultă cine vrea”. Când această mutră va fi trimis la ocnă pe senior don… în fine, nu interesează, ştiu eu ce vreau să spun… când îl va fi trimis la ocnă, aşa cum scrie în altă pagină de *Evanghelie*, ca şi asta, şi când un tăuăr cinstit va putea să ia în căsătorie o fată cinstită, caze-i bucuroasă să-l ia de bărbat, atunci îmi voi spune mumele acestei mutre, ba chiar o voi şi săruta, pe deasupra! Pot avea motive serioase ca să nu-mi spun numele, nu? Dar dacă un mare bandit, care ar avea la ordinele sale o şleahtă de alţi bandiţi… căci, dacă ar fi fost singur… şi termină fraza cu un gest… dacă un mare bandit ar dori să ştie unde sunt, ca să-mi facă de petrecanie vă întreb eu dacă această mutră ar mişca un deget ca să mă scape? Trebuie să-mi dau în vileag gândurile? Asta-i bună! Am venit la Milano ca să mă spovedesc, să zicem, dar vreau să mă spovedesc un Ui frate capucin, nu unui ha, nigu!

Hangiul tăcea, uitându-se mereu la călăuza lui Renzo, care nu făcea nicio mişcare. Renzo, o spunem cu părere de rău, dădu pe gât un alt pahar de vin şi urmă:

— O să-ţi mai spun încă ceva, dragul meu hangiu, şi-o să te convingi după aia că dacă ordonanţele date în folosul bunilor creştini nu sunt luate în seamă, cu atât mai puţin trebuie să conteze celelalte. Deci ia de aici

toate îl ea curile astea şi adu-mi în schimb o altă garafă, căci asta-i goală. Vorbind astfel, o ciocni încetişor cu degetul şi adăugă: Auzi, hangiule cum, sună a gol, auzi?

Puţin câte puţin, Renzo atrăsese şi de data asta aten-i tţia celor din jur, care-l aplaudară iar.

— Ce trebuie să fac? întrebă hangiul, privindu-l pe necunoscutul care pentru el era foarte cunoscut.

— Haide, haide! strigară mai mulţi de la mese. Flăcăul ăsta are dreptate. Numai belele şi încurcături ni se aruncă-n spinare, şi capcane la tot pasul! Legi noi! Acum vrem legi noi!

Pri. Între aceste strigăte, necunoscutul, aruncând o privire dojenitoare hangiului pentru întrebarea lui prea directă, spuse:

— Lasă-l să facă ce-i place, ce te bagi?

— Mi-am făcut datoria, spuse hangiul tare, iar în sinea lui: „Acum m-am pus la adăpost”.

Luă hârtia, papa, călimara, ordonanţa şi garafa şi le dădu băiatului.

— Adu vin tot din ăla, spuse Renzo, pentru că mi se pare cinstit şi-l vom trimite la culcare ca şi pe celălalt, fără să-l întrebăm despre nume şi prenume, de ce naţie e, ce-are de gând să facă şi dacă rămâne multă vreme în oraş.

— Tot din ăla! spuse hangiul băiatului dându-i garafa şi ducându-se să se aşeze sub hornul cuptorului.

„Un dobitoc! gândi el, răscolind din nou cenuşa. Şi pe ce mâini a căzut! Mare nerod! Dacă vrei să te nenoroceşti, n-ai decât! Dar hangiul de la «Luna plină» n-o să-şi pună pielea în joc pentru nebunia din capul!”

După o vreme, Renzo mulţumi călăuzei şi tuturor celorlalţi care îi ţinuseră partea.

— Îmi sunteţi prieteni adevăraţi strigă el. Acum văd eu că oamenii cumsecade se unesc şi se ajută. Apoi, ridicând mâna dreaptă deasupra mesei şi luând atitudine de orator, spuse: Ce mare scofală că toţi cei ce conduc lumea vin peste tot cu hârtia, cu pana şi cu călimara 1

Mereu cu pana în mână! Cumplită manie şi la domnii ăştia, umblă mereu cu pana în mână!

— Ehei, tinere de la ţară, vrei să ştii pentru ce? spuse unul dintre jucători, care câştiga.

— Ia să auzim! răspunse Renzo.

— Uite de ce. spuse el; aceşti domni sunt ăi de mănâncă gâştele şi le rămân atâtea pene, încât trebuie să facă ceva cu ele.

Toţi izbucniră în râs, afară de tovarăşul vorbitorului, care fierbea.

— Ia uitaţi-vă, spuse Renzo, ăsta-i un poet; aveţi deci şi poeţi aici! De altfel, poeţii se nasc peste tot. Air» şi eu această slăbiciune şi spun şi eu câteodată câte unele... dar numai când îmi merge bine.

Pentru a înţelege vorbele lui Renzo, este necesar să se ştie că, între oamenii din popor de la Milano şi mai ales din satele vecine, cuvântul „poet" nu înseamnă, ca pentru toţi oamenii cumsecade, un spirit luminat, un locuitor al Pindului, un răsfăţat al muzelor; pentru ei înseamnă o minte ciudată şi puţin scrântită, care în cuvintele şi în faptele sale vădeşte mai curând o oarecare ciudăţenie şi viclenie decât înţelepciune. Iată cât este de mare îndrăzneala nepricepuţilor, care se încumetă să pună stăpânire pe cuvinte şi să le facă să spună lucruri atât de îndepărtate de înţelesul lor real! Căci, vă întreb, ce legătură poate să aibă cuvântul „poet" cu o minte scrântită?

— Ba să vă spun eu motivul cel adevărat, zise Renzo. Pentru că ei ţin pana, vorbele lor zboară şi se pierd, iar vorbele pe care le spune un biet flăcău le pândeso cu grijă, le prind repede şi le aştern pe hârtie cu pana, ca să se slujească de ele la timpul şi locul potrivit. Mai au apoi şi o altă şiretenie, atunci când vor să încurce pe un biet flăcău fără şcoală, dar care are puţin... ştiu eu ce vreau să spun... şi, pentru a se face înţeles, îşi lovea, îşi ciocănea fruntea cu vârful arătătorului. Şi dacă bagă de seamă că el a înţeles câte ceva, atunci trânteso

numaideeit câteva vorbe pe latineşte, ca să-i încurce mintea şi să-l zăpăcească. Dar ajunge!... Sunt destule lucruri de schimbat! Azi, de fapt, totul s-a făcut uşor, cum ştim noi, fără hârtie, pană şi călimară, iar mâine, dacă norodul se chibzuieşte cum trebuie, vom face şi mai multe, fără să se clintească niciun fir de păr din capul nimănui, numai pe calea dreptăţii!

Între timp, unii dintre cei prezenţi se apucaseră din nou să joace, alţii să mănânce şi alţii să strige. Unii plecau, alţii veneau, hangiul se ocupa şi de unii, şi de alţii, lucru ce nu mai are de-a face cu povestea noastră. Chiar şi necunoscuta călăuză de-abia aştepta să plece, căci nu avea, pe cât se pare, nicio treabă acolo, dar nu pleca totuşi, pentru că dorea neapărat să stea puţin de vorbă cu Renzo între patru ochi. Se întoarse deci spre el, aduse din nou vorba de pâine şi, după câteva fraze din cele ce umblau din gură în gură, ajunse să-i dezvăluie un plan al său.

— Ei, dacă aş comanda eu, spuse, aş găsi mijlocul să fac ca totul să meargă bine.

1 Lanţ muntos din Grecia, unde, după mitologia greacă, sărăşluiau zeiţele artelor, muzele, şi proteguitorul lor, zeul Apolo.

— Cum ai face? întrebă Renzo, privindu-l cu ochii cam prea scânteietori şi strâmbi, nd puţin gura, ca să fie mai atent.

— Cum aş face? repetă celălalt. Aş vrea să fie pâine de ajuns pentru toţi, atât pentru săraci, cât şi pentru bogaţi.

— Sigur! Aşa e bine! spuse Renzo.

— Şi iată cum aş face: întâi aş pune un preţ cinstit, potrivit pentru oricine; apoi, să se împartă pâinea după numărul gurilor, pentru că există unii care vor totul numai pentru ei şi dau iama, jefuiesc fără socoteală şi lasă lumea săracă fără pâine. Deci, aş împărţi pâinea. Şi cum s-ar face asta? Iată: să se dea bilete la fiecare

familie după numărul gurilor, şi numai cu aceste bilete să se poată cumpăra pâinea de la brutărie. Mie, de pildă» ar trebui să mi se elibereze un bilet din ăsta, pe care să scrie: Ambrogio Fusella, de profesiune fabricant de spade, cu nevastă şi patru copii, toţi în vârstă de a mânca pâine (fii atent!); să i se dea atâta pâine şi să plătească atâta. Dar să se lucreze cu dreptate, ţinându-se seama numai de numărul gurilor. Dumneata, de exemplu, ar trebui să-ţi facă o cartelă pentru… cum te cheamă?

— Lorenzo Tramaglino, spuse tânărul, care, încântat de proiect, nu luă în seamă că se întemeia în întregime tot pe hârtie, pană şi călimară şi că, pentru a-l p une în aplicare, primul lucru ce era să facă era să se înscrie numele persoanelor.

— Foarte bine! glăsui necunoscutul. Ai nevastă şi copii?

— Ar trebui… copii, nu… e prea devreme… dar nevastă… dacă lumea ar merge cum ar trebui să meargă.

— Aha, eşti singur! Mă rog, iei o raţie mai mică

— E drept! Dar dacă în curând, aşa cum nădăjduiesc şi cu ajutorul lui Dumnezeu… ce mai, când voi avea şi eu o nevastă?…

— Atunci ţi se va da alt bilet, şi porţia, aşa cum ţi-am mai spus, va fi mereu pe măsura numărului celor ce mănâncă – răspunse necunoscutul ridicându-se.

— Aşa ar fi foarte bine! strigă Renzo şi continuă, strigând şi bătând cu pumnul în masă: Şi de ce nu fac o astfel de lege?

— Ce vrei să-ţi spun? Deocamdată îţi doresc noapte bună şi mă duc. Cred că nevasta şi copiii mă aşteaptă «de mult.

— Îne-u. n păhărel, înc-un păhărel! strigă Renzo, umplând în grabă paharul, ridicându-se brusc, apucându-l de pulpana hainei şi împingând cu putere pentru a-l sili să se aşeze din nou. Încă un păhărel, nu-mi face una ca asta!

Dar amicul, cu o smucitură, se liberă, lăsându-l pe

Renzo să se piardă în stăruinţe şi dojeni, şi spuse din arou:

— Noapte bună! şi se duse.

Renzo tot mai stăruia, deşi individul ajunsese în stradă; apoi căzu greoi pe bancă. Privi ţintă la paharul pe care-l umpluse şi, văzând pe băiatul din prăvălie trecând prin faţa mesei, îi făcu semn să se oprească, ca şi cum ar fi vrut să-i comunice ceva; îi arătă apoi paharul şi, vorbind încet şi solem. n, despărţind cuvintele într-un fel anumit, spuse:

— Vezi, l-am pregătit pentru acel om cumsecade, ia uită-te, e plin ochi, ca pentru un prieten, dar nu l-a băut. Aşa-s oamenii, ciudaţi uneori. Eu nu sunt vinovat, ana dovedit că am inimă bună, dar acum, dacă l-am umplut, e păcat să-l las să se irosească. Spunând acestea îl luă şi-l goli dintr-o sorbitură.

— Am înţeles, zise băiatul, şi plecă.

— Oh, ai înţeles şi tu, urmă Renzo, deci este adevărat! Când lucrurile sunt drepte!…

Aici este nevoie de toată dragostea ce purtăm adevărului pentru a continua cu sinceritate o poveste atât de puţin onorabilă pentru un personaj aşa de important, s-ar putea spune chiar cel mai important protagonist din povestea noastră. Din aceeaşi dorinţă de imparţialitate, însă, trebuie să vă previn că era prima oară când i se întâmpla lui Renzo asemenea lucru, şi tocmai faptul că nu era obişnuit cu chefurile a fost, în mare parte, cauza pentru care cel dintâi chef din viaţa lui i-a fost fatal. Cele câteva pahare pe care le golise, unul după altul, împotriva obiceiului său, în parte pentru a-şi stinge setea ce-l ardea, şi în parte din pricina zbuciumului sufletesc, care nu-l lăsa să facă nimic cu măsură, i se urcaseră imediat la cap. Unui băutor mai experimentat, vinul i-ar fi potolit doar setea.

În legătură cu aceasta cronicarul nostru face o observaţie, pe care o repetăm, fie ce-o fi:

„Se spune că obiceiurile moderate şi cinstite au un

mare dar, şi anume: cu cât sunt mai statornice şi mai înrădăcinate la un om, cu atât acesta se resimte mai uşor şi mai repede de îndată ce le-a nesocotit cât de cât. Şi apoi multă vreme îşi aduce aminte de greşeala lui, care îi slujeşte de învăţătură”.

Oricum ar fi, de îndată ce primele fumuri i se urcaseră lui Renzo la cap, vinul şi cuvintele continuară să meargă unul în jos şi celelalte în sus, fără şir şi fără măsură, şi, în starea în care l-am lăsat, făcea şi el ce putea. Simţea o mare dorinţă de a vorbi; ascultători sau măcar oameni care să-l audă erau de faţă şi, câtva timp, chiar şi cuvintele veneau fără a se lăsa rugate, înşirându-se într-o anumită ordine. Dar încet-încet, obligaţia de a-şi încheia frazele începu să devină grozav de grea. Gândul, care se ivea clar şi hotărât în mintea sa, se învăluia numaidecât într-o ceaţă şi dispărea deodată, iar cuvântul, după ce se lăsa aşteptat, nu era cel potrivit. În faţa acestor neplăceri, datorită upuia din acele false instincte care, atât de des, nenorocesc oamenii, Renzo recurse la binecuvântata sticlă. Dar ce fel de ajutor îi putea da sticla într-o asemenea împrejurare, orice om cu o picătură de bun-simţ îşi poate da lesne seama.

Noi vom reproduce doar câteva din mulţimea de cuvinte pe care le rosti în acea seară nenorocită, restul îl lăsăm deoparte, căci ar plictisi prea mult, şi asta pentru că nu au înţeles, şi nici măcar pretenţia de-a avea vreunul; şi înţelesul acesta e o condiţie necesară într-o carte tipărită.

— Hei, hangiule! începu iar Renzo, căutându-l cu privirea în jurul mesei sau în faţa cuptorului, văzându-l câteodată chiar acolo unde nu era şi vorbind mereu, în mijlocul vacarmului din încăpere. Hangiu ce eşti! Nu pot să înghit asta, treaba asta cu numele, prenumele şi celelalte! Să faci aşa ceva unui flăcău ca-mine!… Nu te-ai purtat frumos! Ce mulţumire, te întreb, ce câştig, ce plăcere… să pui pe hârtie un biet flăcău? N-am dreptate, domnilor? Hangii ar trebui să ţină cu oamenii de treabă!

Ascultă, dar, ascultă, hangiule, vreau să-ţi dau o pildă… pentru că… ah! râdeţi, nu-i aşa? Da, sunt puţin cam cu chef, dar lucrurile le spun drept, spune-mi, te rog, datorită cui îţi merg treburile? Datorită oamenilor ca noi, nu-i aşa? Nu-i adevărat? ia spune, domnii aceia, care fac ordonanţe, vin vreodată pe aici, să bea un pă. hărel?

— Ăia beau apă, glumi un vecin de-al lui Renzo.

— Vor să rămână în toate minţile, adăugă un altul, ca să poată minţi când au nevoie.

— Ah, strigă Renzo, acum a vorbit poetul! Deci înţelegeţi şi voi gândurile mele. Răspunde, deci, hangiule, chiar Ferrer, care e cel mai bun dintre toţi, a venit el vreodată aici, să bea în sănătatea cuiva şi să cheltuiască vreo para chioară? Şi câinele acela de *don*… Tac, fiindcă nu mi-am pierdut încă minţile! Ferrer şi părintele Crrr… ştiu eu pe cine vreau să numesc… sunt doi oameni cumsecade. Dar sunt puţini oameni de aceştia! Bătrânii sunt mai răi decât tinerii, şi tinerii… şi mai răi ca bătrânii! Totuşi, sunt mulţumit că n-a fost vărsare de sânge, grozăvie! Toate astea trebuie să le facă gâdele nu noi. Pâine, ah, asta da! Ce-am mai înghiţit la ghionturi… dar am şi dat… Faceţi loc! Belşug! Trăiască… totuşi şi Ferrer… a spus ceva pe latineşte… *sies baraos trapolorum*! *… blestemat obicei! Trăiască! Dreptate! Pâine! Da, astea-s cuvinte drepte!… Acolo aş fi avut nevoie de tovarăşii aceştia… când a răsunat deodată acel blestemat bang, bang, şi apoi iar bing, bang, bang. N-aş mai fi fugit atunci, fireşte, l-aş fi ţinut acolo pe preot… Ştiu eu bine la cine mă gândesc.

La aceste câteva cuvinte, plecă în jos capul şi rămase câtva timp ca absorbit de un gând; apoi scoase un suspin adânc şi-şi ridică faţa cu ochii umeziţi şi sticloşi, cu o înfăţişare atât de îndurerată şi de abătută, încât ar fi fost vai de cea la care se gândea dacă l-ar fi putut vedea atunci. Dar oamenii grosolani din jur, care începuseră să facă haz pe socoteala elocvenţei

înflăcărate şi dezordonate[56]

a lui Renzo, se distrară şi mai mult văzând figura lui abătută. Cei de lângă el spuseră către ceilalţi: „Priviţi!” şi toţi se întoarseră spre el, încât deveni obiectul de haz al tuturor celor de faţă. Nu că ceilalţi ar fi avut mintea mai limpede sau şi-ar fi păstrat toată judecata pe care-o aveau de obicei, dar niciunul nu-şi ieşise atâta din minţi ca bietul Renzo, care, după toate cele, mai era şi ţăran. Aşa că, apropiindu-se de el când unul, când altul, începură să-l stârnească prin întrebări prosteşti şi fără rost şi cu linguşiri batjocoritoare. Renzo ba se supăra, ba râdea uneori, fără a lua în seamă întrebările, ba vorbea de cu totul altceva, ba răspundea, ba întreba neîncetat, fără rost şi fără legătură. Din fericire, în zăpăceala aceea îi rămăsese totuşi un fel de grijă instinctivă de a se feri să rostească nume de persoane, aşa încât chiar numele cel mai adânc întipărit în sufletul lui nu fu rostit în acel loc. Ne-ar fi fost, de altfel, prea neplăcut să vedem acest nume, pentru care îi purtăm noi înşine puţină dragoste şi respect, profanat în acea adunătură mizerabilă şi luat în derâdere de acele guri spurcate.

CAPITOLUL XV

Văzând că se îngroaşă gluma, hangiul se apropie de Renzo şi, rugându-i politicos pe ceilalţi să-l lase în pace, îl scutură de braţ, încercând a-l face să înţeleagă şi a-l convinge că trebuie să meargă la culcare. Dar Renzo o lua mereu de la capăt cu numele, prenumele, ordonanţele şi tinerii cumsecade. Totuşi, cuvintele „pat” şi „culcare”, repetate în urechile lui, îi i, ntrară până la urmă în cap, îl făcură să simtă mai lămurit nevoia de odihnă şi-i dădură un moment de luciditate. Această străfulgerare de conştiinţă îl făcu, într-o oarecare măsură, să-şi dea seama că mare parte din bunul său simţ se spulberase, asemenea ultimului felinar în care

56 S-ar traduce cu : ...„sînteţi şarlatani (şi) întindeţi- curse“ (în original un fel de amestec arbitrar de spaniolă şi latină).

mai pâlpâie o luminiţă şi care face să se întrevadă celelalte felinare stinse. Atunci îşi făcu curaj, deschise braţele şi le sprijini pe masă; încercă o dată, de două ori să se ridice, oftă, se clătină, şi la a treia încercare, cu ajutorul hangiului, se ridică în picioare. Sprijinindu-l mereu, hangiul îl ajută să iasă dintre masă şi bancă şi, luând într-o mână o lampă, îl călăuzi şi-l împinse cu cealaltă cum putu mai bine spre uşa scării. Ajungând aici şi auzind saluturile ce-i erau adresate gălăgios din urmă, Renzo se întoarse brusc şi, dacă susţinătorul său nu s-ar fi grăbit să-l apuce de braţ, întoarcerea lui s-ar fi preschimbat într-o tumbă; se întoarse, deci, şi cu braţul ce-i rămăsese liber începu să schiţeze prin aer nişte gesturi care ar fi vrut să fie de salut.

— Haidem la culcare, la culcare! spuse hangiul, trăgându-l şi scoţându-l pe uşă şi, cu multă osteneală, îl târî pe scară până ce-l duse în camera ce-i fusese pregătită.

Văzând patul, Renzo se bucură, privi drăgăstos spre ha, ngiu cu nişte ochi care ba scânteiau mai mult ca oricând, ba se stingeau ca doi licurici, apoi încercă să se ţină pe picioare şi întinse mâna spre obrazul hangiului, ca să-l mângâie în semn de prietenie şi de recunoştinţă, dar nu izbuti.

— Bravo, hangiule, izbuti totuşi să spună, văd acum că eşti un om cumsecade! E o faptă bună să-l laşi să se culce pe un biet băiat, dar treaba aceea cu numele şi prenumele nu era o faptă de om cumsecade, să ştii… Numai că, din fericire, sunt şi eu destul de şiret…

Hangiul, care nu-l mai credea în stare de atâta luciditate şi care, din lunga sa experienţă, ştia că oamenii în această stare sunt mai mult decât oricând dispuşi să-şi schimbe părerile, voi să folosească prilejul pentru a face o altă încercare.

— Dragă băiete, spuse el, cu o voce şi cu o înfăţişare plină de bunăvoinţă, n-am făcut-o ca să-ţi pricinuiesc vreun rău sau ca să mă amestec în treburile

tale. Ce vrei, aşa e legea, şi noi trebuie să ascultăm, altfel noi suntem pedepsiţi primii. Ar fi mai bine să-mi mulţumeşti… Dar, în definitiv, ce era? Mare lucru să spui două vorbe? Nu pentru ei, ci pentru a-mi face mie o plăcere… Şi uite, acuma, că suntem între noi, între patru ochi, hai să facem cum e mai bine: spune-mi cum te cheamă şi… pe urmă du-te de te culcă liniştit.

— Ah, tâlharule! exclamă Renzo. Şiretule! Iar o întorci cu blestemăţia aceea de nume, prenume şi ocupaţie?

— Fii liniştit, caraghiosule, culcă-te şi lasă asta! spuse hangiul.

Dar Renzo urmă şi mai tare:

— Am înţeles, eşti şi tu din bandă! Aşteaptă, aşteaptă, că-ţi arăt eu! şi întorcând capul spre scară, începu să urle cât îl ţinea gura: Prieteni! hangiul e din…

— Am glumit! strigă acesta în nasul lui Renzo, împingându-l spre pat. Am glumit, ce dracu', n-ai priceput că am glumit?

— Aha, ai glumit? Păi spune aşa… Dacă ai glumit… Chiar dacă ai glumit… şi căzu grămadă pe pat.

— Haide, dezbracă-te repede! spuse hangiul şi însoţi sfatul cu ajutorul său, lucru foarte necesar.

Când Renzo îşi scoase haina (ceea ce nu fu uşor), hangiul o luă numaidecât şi-i pipăi buzunarele, căutând să vadă dacă punga se găsea acolo. O găsi şi, gândindu-se că a doua zi oaspetele va avea de făcut socoteala mai întâi cu alţii decât cu el şi că punga va cădea probabil în nişte mâini din care cu greu ar mai putea ieşi, voi să vadă dacă izbuteşte cel puţin treaba aceasta.

— Eşti un băiat bun, om cumsecade, nu-i aşa? întrebă el.

— Băiat bun, om cumsecade… răspunse Renzo, luptându-se cu nişte nasturi, pe care tot nu izbutea să-i desfacă.

— Bine, răspunse hangiul, atunci plăteşte-mi mie acuma, pentru că mâine trebuie să plec de cu noapte

pentru nişte treburi…

— Asta e drept, spuse Renzo. Sunt şiret, dar sunt cinstit… Dar banii? Cum o să găsesc eu banii acum?

— Uite-i aici, spuse hangiul şi, punându-şi în joc toată experienţa, răbdarea şi priceperea, izbuti să facă socoteala cu Renzo şi să fie plătit.

— Ajută-mă puţin să mă dezbrac, hangiule, spuse Re. nzo. Văd şi eu că împeste foarte somn…

Hangiul îi dădu ajutorul cerut, mai mult încă, întinse pătura peste el şi-i spuse apăsat şi „noapte bună”, deşi Renzo sforăia. Apoi, datorită acelei forţe de atracţie care, uneori, ne face să privim un lucru dispreţuit ca şi pe unul drag şi care desigur, nu este altceva decât dorinţa de a cunoaşte ceea ce impresionează profund inima noastră, se opri o clipă să se uite la acest oaspe atât de nedorit pentru el. ridicând lampa şi îndreptând lumina astfel încât să-i cadă pe obraz, într-o atitudine asemănătoare celei în care era pictată Psyché când pândeşte într-ascuns chipul necunoscut al soţului ei.

„Mare nerod! îi spuse în gând celui adormit. Ţi-ai căutat nenorocirea cu luminarea; mâine o să vezi ce-o să păţeşti! Prostănaci de la ţară, care vreţi să cutreieraţi lumea, dar nu ştiţi nici măcar din ce parte răsare soarele! Ca până la urmă să vă daţi la fund şi să mai trageţi şi pe alţii după voi!”

Gândind acestea, luă lampa, se întoarse, ieşi din cameră şi închise uşa cu cheia. De pe palierul scării strigă la hangiţă şi-i spuse să lase copiii în paza unei slujnice şi să coboare în bucătărie ca să-l înlocuiască.

— Trebuie să mă duc undeva din pricina unui străin care nu ştiu cum dracu’ a nimerit aici, spre nenorocirea mea, îi spuse el. Şi-i povesti pe scurt neplăcuta întâmplare. Apoi adăugă: E o zi blestemată astăzi, ia seama şi fii cu ochii în patru! Jos, în han, s-au adunat o mână de haimanale, care, pe lângă că sunt băuţi şi de felul lor cam slobozi la gură, s-au apucat să mai şi îndruge vrute şi nevrute. Ai grijă ca nu cumva vreun

îndrăzneţ din ăştia…

— Lasă, nu sunt copil, şi ştiu eu ce trebuie să fac! Până acum nu s-ar putea spune de mine că…

— Bine, bine… şi bagă de seamă să plătească. Fă-te că n-auzi ce spun despre şeful aprovizionărilor, despre guvernator, despre Ferrer şi decurioni, despre cavaleri, despre Franţa, despre Spania sau alte baliverne din astea, pentru că dacă-i contrazici, pot să-ţi facă vreun rău pe loc, iar dacă le dai dreptate, poţi s-o păţeşti mai târziu, şi ştii tu, de altfel, că, uneori, cei care spun vorbele cele mai grele… Mă rog, ştii tu, când auzi anumite lucruri, să întorci capul şi să spui: „Vin imediat”, ca şi cum te-ar fi chemat cineva în altă parte. Eu o să încerc să mă întorc cât mai repede.

Spunând acestea, coborî cu ea în bucătărie, aruncă o privire în jur, să vadă dacă se mai ivise ceva nou, apoi îşi luă pălăria şi pelerina dintr-un cui, bastonul dintr-un ungher, îi reaminti nevesti-sii printr-o privire îndrumările date şi ieşi, reluând chiar în clipa aceea şirul gândurilor începute la patul lui Renzo şi le urmă firul mergând pe uliţă.

„Muntean încăpăţânat! gândi el, căci, cu toate că Renzo voise să-şi ascundă identitatea şi locul lui de baştină, se trăda prin cuvintele, înfăţişarea şi atitudinea sa. Pusesem la bătaie toată înţelepciunea mea şi scăpasem cu obrazul curat de o zi ca asta, şi-a trebuit să vii tu, ca să-mi încurci treburile! Nu mai sunt hanuri în Milano de a trebuit să nimereşti tocmai la mine? Cel puţin dacă ai fi fost singur, aş fi închis ochii într-o seară ca asta, şi mâine dimineaţă ţi-aş fi arătat eu… Dar nu, domnul vine întovărăşit; ba, pe deasupra, chiar în tovărăşia unui copoi!”

La fiecare pas hangiul întâlnea trecători izolaţi, perechi, sau grupuri de oameni, care mergeau vorbind în şoaptă. În acest moment al cuvântării sale mute văzu venind o patrulă de soldaţi şi, trăgându-se în lături, ca să-i lase să treacă, îi privi cu coada ochiului şi urmă în

sinea sa: „Iată-i pe cei care îi învaţă minte pe nebuni! Şi tu, dobitocule, dacă ai văzut câţiva oameni învârtindu-se şi făcând scandal, ţi-a intrat în cap c-or să şi schimbe lumea… Şi, pe baza asta, te-ai nenorocit, ba voiai să-mi vii şi mie de hac; asta nu e drept! Eu făceam ce puteam ca să te scap, şi tu, nemernicule, erai cât pe-aci să-mi dai hanul peste cap!… Acum va trebui să ieşi singur din încurcătură! în ceea ce mă priveşte, ştiu eu să mă descurc. Dar tu? Ce, credeai că vreau să-ţi aflu numele din curiozitate? Ce mă interesează pe mine că te cheamă Taddeo sau Bartolomeo? Parcă mie îmi place să tot stau cu pana în mână? Nu numai voi aţi vrea să meargă lucrurile după capul vostru! Ştiu şi eu că sunt ordonanţe care nu înseamnă nimic; ce mai noutate! Trebuia să vină un ţărănoi să mi-o spună! Dar tu nu ştii că de ordonanţele făcute împotriva hangiilor se ţine seama? Mai pofteşti să cutreieri lumea şi să pălăvrăgeşti şi nu ştii că dacă vrei să faci ce-ţi place, fără să-ţi pese de ordonanţe, primul lucru este să vorbeşti cu respect despre legi. Iar dacă un biet hangiu ţi-ar da dreptate şi nu ar întreba de nume pe toţi cei care-i fac onoarea să tragă la el, ştii tu, prostule, ce l-ar aştepta? «*Oricare dintre hangii, cârciumari şi alţii de mai sus va fi pedepsit să plătească suma de trei sute de scuzi amendă*»… chiar dacă am trei sute de scuzi de aruncat, mai ales când e vorba de o cheltuială atât de izbutită… «*care vor fi atribuiţi două treimi vistieriei regale, iar cealaltă treime acuzatorului sau denunţătorului*». Frumoasă treabă! «*Iar în caz de neplată, cinci ani de galeră şi o pedeapsă pecuniară mai mare, sau una corporală, după cum va hotărî excelenţa-sa.*» *Mulţumesc pentru bunăvoinţă*!”

Cu aceste cuvinte, hangiul trecu pragul Palatului de Justiţie.

Ca la toate celelalte autorităţi, şi aici era mare agitaţie, produsă de strădania de se da ordinele cele mai nimerite pentru a preveni evenimentele de a doua zi, a înlătura orice pretext de dezordine, a curma îndrăzneala

spiritelor doritoare de noi tulburări şi a întări forţa în mâinile celor obişnuiţi s-o folosească. Se dublaseră posturile la casa şefului aprovizionării, şi toate intrările dinspre stradă fuseseră baricadate cu grinzi şi blocate cu căruţe. Se ordonă brutarilor să coacă pâine fără întrerupere, se trimiseră soli în satele dimprejur, cu ordinul să aducă griu în oraş, la toate brutăriile fură delegaţi nobili care trebuiau să se prezinte dis-de-dimineaţă pentru a supraveghea distribuirea pâinii şi a-i ţine în frâu pe cei neliniştiţi cu autoritatea prezenţei lor şi cu vorbă bună. Dar, pentru a împuşca doi iepuri deodată şi pentru a face sfaturile cu ajutorul fricii şi mai eficace, se luă hotărârea de a se pune mâna, cu orice mijloace, pe vreunul dinte răzvrătiţi. Datoria aceasta revenea căpitanului de justiţie, care, cu compresa îmbibată de esenţe liniştitoare aşezată pe unul din organele profunzimii metafizice, îşi poate închipui oricine că numai sentimente bune n-avea faţă de răzvrătire şi de răzvrătiţi. Oamenii lui se puseseră pe treabă încă de la începutul tulburărilor, iar aşa-zisul Ambrogio Fusella era, aşa cum spusese hangiul, o iscoadă travestită, trimisă în cercetare tocmai pentru a prinde asupra faptului pe vreunul care să poată fi apoi recunoscut, ţinut sub observaţie şi supravegheat, ca să fie înhăţat, în linişte, în timpul nopţii sau a doua zi. Îndată ce auzise primele cuvinte din cuvântarea lui Renzo, îşi şi pusese ochii pe el, părându-i omul cel mai nimerit pentru ceea ce căuta. Văzând apoi că tânărul nu cunoştea de fel locurile, încercase lovitura măiastră de a-l duce de-a dreptul la închisoare ca la gazda cea mai sigură din oraş. Dar lucrul acesta nu-i reuşise, după cum aţi văzut. Fu totuşi în stare să ducă poliţiei informaţii sigure asupra numelui, prenumelui şi ţinutului de baştină ale tânărului, afară de alte o sută de informaţii deduse de el; astfel încât, atunci când hangiul ajunse şi el să spună ceea ce ştia în legătură cu Renzo, justiţia ştia mai mult decât el. Intră în sala obişnuită, să-şi facă declaraţia,

cum că venise la el, să fie găzduit, un ţăran care nu voia să-şi spună numele.

— Ţi-ai făcut datoria să ne informezi, spuse un comisar, lăsând pana în lături, dar ştiam totul.

„Mare secret! gândi hangiul. Că multă dibăcie v-a mai trebuit pentru asta!”

— Şi mai ştim, continuă comisarul, şi prea respectabilu-i nume.

„Drace! dar numele cum au făcut de l-au aflat?” gândi hangiul uluit de astă dată.

— Dar dumneata, urmă celălalt, cercetându-l cu o privire severă, nu eşti sincer pe deplin.

— Dar ce-aţi vrea să vă spun mai mult?

— Hm! Ştim foarte bine că a adus în hanul dumitale o cantitate de pâine furată, furată prin violenţă, prin jaf şi răzvrătire!

— Dacă vine unul cu o pâine în buzunar, cum aş putea şti de unde a luat-o? Chiar dacă m-aţi omorî, n-aş putea spune că am văzut la el mai mult de-o singură pâine!

— Aha! mereu gata să scuzăm, să apărăm, Cine v-ar asculta pe voi, ar crede că toţi sunt oameni cumsecade. Cum poţi dovedi că acea pâine fusese căpătată în mod cinstit?

— Da’ de ce să dovedesc eu asta? Ce mă priveşte pe mine? Eu sunt hangiu!

— Nu poţi totuşi tăgădui că acest client al dumitale a avut îndrăzneala să rostească cuvinte injurioase în contra ordonanţelor şi să-şi bată joc în mod indecent de numele excelenţei-sale…

— Iertaţi-mă, senioria-voastră, dar cum ar putea fi clientul meu dacă îl văd pentru prima oară? Cu tot respectul, numai dracul l-a adus în casa mea, căci, dacă l-aş fi cunoscut, senioria-voastră poate înţelege bine că nu aş fi avut nevoie să-i cer numele.

— Totuşi, în localul dumitale, în prezenţa dumitale s-au rostit cuvinte de răzvrătire, cuvinte îndrăzneţe,

propuneri veninoase, şoapte, strigăte, proteste…

— Cum crede senioria-voastră că aş putea fi atent la toate vorbele pe care le pot spune atâţia flecari, când vorbesc toţi dintr-odată? Eu trebuie să-mi văd de treburile mele, de om necăjit. Şi, apoi, senioria-voastră ştie bine că cei ce au limba ascuţită sunt, de obicei, şi bătăuşi, şi mai ales când sunt în bandă şi…

— Da, da, aşa e, lasă-i în pace să spună ce vor, şi mâine vei vedea dacă le-a trecut îndrăzneala. Ce crezi?

— Eu nu cred nimic.

— Crezi că prostimea a ajuns stăpână la Milano?

— Oh! Doamne fereşte!

— O să vezi dumneata…

— Înţeleg foarte bine: regele tot rege rămâne, iar cine vrea să sară la bătaie va găsi ce caută; fireşte că unui sărman tată de familie nu-i arde câtuşi de puţin de bătaie! Dumneavoastră, domnilor, aveţi puterea, deci pe dumneavoastră vă privesc toate acestea.

— Mai e multă lume la dumneata?

— Sunt o mulţime.

— Şi clientul dumitale ce face? continuă să bată câmpii, să aţâţe lumea, să pregătească tulburări pentru mâine?

— Străinul acela vreţi să spuneţi? Păi s-a dus la culcare.

— Deci ai multă lume… Bine, ai grijă să nu-l laşi să scape.

Da’ ce, acuma trebuie să mai fac şi pe copoiul?” gândi hangiul, dar nu spuse nici da, nici nu.

— Du-te acasă şi fii om cu judecată, reluă comisarul.

— Eu am fost întotdeauna om cu judecată. Senioria-voastră ştie că am dat de lucru justiţiei…

— Şi să nu crezi că justiţia şi-a pierdut puterea!

— Eu? Doamne fereşte! eu nu cred nimic, îmi văd de meseria mea de hangiu!

— Mereu acelaşi cântec, altceva nu mai ştii să spui?

— Ce să mai spun altceva? Adevărul este unul singur.

— Destul acum! Deocamdată reţinem ceea ce ai declarat. Dacă va fi cazul, vei informa mai amănunţit justiţia cu privire la ceea ce s-ar putea ivi.

— Ce alte informaţii aş mai putea da? Eu nu ştiu nimic. De-abia îmi văd capul de treburi…

— Bagă de seamă, să nu-l laşi să plece!

— Sper că înălţimea-sa domnul căpitan va afla că am venit imediat să-mi fac datoria. Sărut mâinile seniori ei-voastre…

În zorii zilei Renzo sforăia cam de vreo şapte ore, şi mai era încă, sărmanul, cufundat în cel mai dulce somn, când două puternice zgâlţâituri şi o voce care striga la capul patului: Lorenzo Tramaglino!” îl siliră să se trezească. Îşi veni în fire, întinse braţele, deschise cu greu ochii şi văzu, lângă pat, un om îmbrăcat în negru şi alţi doi înarmaţi, unul de o parte şi celălalt de altă parte a căpătâiului.

Şi din cauza surprinderii, căci, nu se trezise încă de-a binelea, şi a faptului că-i era capul greu din pricina vinului pe care, după cum ştiţi, îl băuse, rămase un moment încremenit, crezând că visează, apoi visul nefiindu-i pe plac, se scutură, ca pentru a se trezi cu totul.

— Hei! n-auzi odată Lorenzo Tramaglino?! spuse omul cu pelerina neagră, care era comisarul din seara precedentă. Trezeşte-te, scoală-te şi vino cu noi!

— Lorenzo Tramaglino! spuse Renzo Tramaglino, ce vrea să spună asta? Ce vreţi de la mine? Cine v-a spus numele meu?

— Fără multă vorbă şi grăbeşte-te! spuse unul dintre poliţişti, apucându-l din nou de braţ.

— Oho! Ce silnicie e asta? strigă Renzo, trăgând braţul. Hangiu! Hangiule!

— Îl legăm? întrebă celălalt poliţist, întorcându-se spre comisar.

— Ai înţeles? îl întrebă comisarul pe Renzo. Se va proceda astfel dacă nu te scoli numaidecât şi nu ne urmezi.

— Dar pentru ce? întrebă Renzo.

— O să-ţi spună domnul căpitan de justiţie.

— Eu? Eu sunt un om cumsecade, n-am făcut nimic şi mă mir că…

— Cu atât mai bine pentru tine, cu atât mai bine! Aşa o să lămureşti totul în două cuvinte şi-ţi vom da drumul să pleci să-ţi vezi de treabă.

— Lăsaţi-mă să plec acum, spuse Renzo, eu nu am nimic de-a face cu justiţia!

— Hai, termină odată! spuse unul dintre poliţişti.

— Îl luăm? întrebă celălalt.

— Lorenzo Tramaglino! strigă comisarul.

— Cum de ştiţi numele meu, înălţimea-voastră?

— Faceţi-vă datoria! spuse comisarul către cei doi, care puseră imediat mâna pe Renzo, să-l scoată din pat.

— Hei! Nu v-aţi ngeţi de un om cinstit, că altfel!… Ştiu să mă îmbrac şi singur!

— Atunci îmbracă-te imediat! spuse comisarul.

— Mă îmbrac, răspunse Renzo, şi începu într-adevăr să-şi culeagă hainele răspândite pe pat, asemenea epavelor unui naufragiu, aruncate la mal.

Pe când se îmbrăca, spunea mereu: Dar eu nu vreau să merg la căpitanul de justiţie! Nu am nimic de-a face cu el, iar dacă mi se face totuşi această ocară, pe care n-o merit, atunci vreau să fiu dus la Ferrer! Pe acesta îl cunosc, ştiu că e om cumsecade şi-mi este îndatorat!

— Da, da, flăcăule, vei fi dus la Ferrer, răspunse comisarul.

În alte împrejurări, ar fi râs cu hohote de o asemenea cerere, acum însă nu mai era momentul să râdă. Pe drum, venind încoace, văzuse pe stradă o oarecare agitaţie şi nu o putea prea bine defini dacă era ecoul unei răzvrătiri nepotolite cu totul sau începutul

uneia noi. Oamenii apăreau de pretutindeni, se adunau, plecau sau stăteau de vorbă în grupuri. Şi acum, încercând să se poarte astfel ca să nu dea de bănuit nimic şi. nimănui, trăgea doar cu urechea; se părea că freamătul creştea mereu… Voia deci să se grăbească, ba ar fi vrut chiar să-l ducă şi pe Renzo în linişte, fără împotrivire. Dacă s-ar fi ajuns la o luptă deschisă cu el, nu era sigur că, ieşiţi în stradă, ar rămâne tot aşa, trei contra unul singur. Din această cauză le făcu semn cu ochiul celor doi oameni ai săi, să aibă răbdare şi să nu-l îndârjească pe tânăr, iar în ceea ce-l privea, încercă să-l convingă prin cuvinte blânde.

Deocamdată tipărul nostru, în timp ce se îmbrăca încetişor, depănând în minte evenimentele din ajun, ghicea destul de bine că protestele lui împotriva ordonanţelor cu numele şi prenumele trebuiau să fie toată pricina; dar cum dracu’ aflaseră cine era? Şi ce naiba se întâmplase în noaptea aceea, încât justiţia să fi prins atâta curaj ca să vină de-a dreptul să pună mina pe unul dintre oamenii de treabă, care, cu o zi înainte, erau atât de respectaţi de mulţime? Doar nu putuseră să adoarmă toţi, pentru că Renzo auzea şi el freamătul crescând din stradă. Privindu-l apoi în faţă pe comisar, descoperi nesiguranţa pe care acesta se străduia în zadar s-o ascundă. Aşa încât, pentru a se lămuri asupra situaţiei şi a sonda terenul, spuse:

— Înţeleg bine că toată încurcătura asta s-a ivit din pricina numelui şi prenumelui. Ieri seară eram într-adevăr cam cu chef, ha, ngiii au câteodată nişte vinuri înşelătoare, şi uneori, se ştie, când vinul se urcă la cap, el e cel care vorbeşte. Dar dacă nu e vorba de altceva, sunt gata acum să vă fac pe plac. Şi apoi, de vreme ce ştiţi numele meu… Dar cine dracu’ a putut să vi-l spună?

— Bravo, flăcăule, bravo! răspunse comisarul foarte politicos, văd că eşti înţelept şi, crede-mă, ca pe unul care sunt de meserie, eşti mai cuminte decât mulţi alţii. Este cea mai bună metodă pentru a scăpa repede şi cu

bine. Cu asemenea bu, ne intenţii, în două cuvinte ai lămurit totul şi eşti lăsat în libertate. Dar eu, flăcăule, vezi bine, am mâinile legate, nu-ţi pot da drumul aici, aşa cum aş vrea. Haide, grăbeşte-te şi mergi fără frică cu noi, căci vor vedea cine eşti, şi apoi le voi spune şi eu… Las pe mine… Dar grăbeşte-te, flăcăule!

— Aha! Nu puteţi, înţeleg! spuse Renzo şi continuă să se îmbrace, respingând încercările poliţiştilor de a pune mâna pe el ca să-l facă să se grăbească.

— O să trecem prin piaţa domului? îl întrebă apoi tânărul pe comisar.

— Pe unde doreşti, pe drumul cel mai scurt, pentru a te pune cât mai curând în libertate, spuse acesta, frământându-se în mi, ntea sa dacă să dea atenţie întrebării ciudate a lui R'enzo, care putea isca o sută de alte întrebări.

„Ce înseamnă să n-aibă omul noroc! gândi el. Uite, îmi cade în mână unul care, se vede bine, nu cere altceva decât să vorbească şi, dacă aş avea puţin timp, aşa, extra*formam*, în mod academic, prin discuţii amicale, l-aş face să-mi destăinuiască, fără să-l silesc, tot ce aş vrea eu. Un om pe care să-l poţi duce la închisoare gata anchetat, fără măcar să-şi dea seama! Şi un astfel de om trebuia să-mi cadă tocmai într-un moment atât de neprielnic! Eh! n-am ce face – îşi urmă gândul, trăgând cu urechea şi lăsând capul pe spate – ar putea să fie o zi mai rea decât cea de ieri.

Ceea ce-l făcea să se gândească astfel era rumoarea extraordinară care se auzi deodată în stradă, aşa că nu se putu stăpâni să nu deschidă puţin fereastra, să arunce o privire. Văzu că era vorba de un grup de cetăţeni care, răspunzând mai întâi prin cuvinte de ocară la somaţia de a se împrăştia, făcută de o patrulă, se îndepărtau în cele din urmă, însă bombănind. Şi ceea ce i se păru şi mai îngrijorător comisarului era purtarea binevoitoare a soldaţilor. Închise fereastra şi rămase o clipă nehotărât dacă să ducă însărcinarea la bun sfârşit,

sau să lase pe Renzo în seama celor doi oameni şi să alerge la căpitanul de justiţie, pentru a raporta cele ce se petreceau. „Dar, gândi deodată, mi se va spune că nu sunt bun de nimic, că sunt un fricos şi că trebuia să execut ordinele. Cine a intrat în horă, trebuie să joace! Nenorocită răzmeriţă! Blestemată meserie!”

Renzo se sculase, cei doi sateliţi stăteau de o parte şi de alta. Comisarul le făcu semn să nu-l brutalizeze prea tare şi-i spuse:

— Să mergem, flăcăule, să ne grăbim!

Însă Renzo auzea, vedea şi gândea. Se îmbrăcase complet, în afară de haină, pe care o ţinea într-o mână, scotocind cu cealaltă prin buzunare.

— Hm! spuse privind pe comisar, cu o figura semnificativă. Aici erau bani şi o scrisoare, domnul meu!

— Ţi se vor restitui îndată toate lucrurile, spuse comisarul, după ce vei îndeplini o mică formalitate. Să mergem, să mergem![57]

— Nu, nu, nu, spuse Renzo dând din cap, asta nu-mi convine, să-mi daţi lucrurile, domnule! Voi da seama pentru faptele mele, dar vreau ceea ce-mi aparţine!

— Vreau să-ţi arăt că am încredere în tine. Ţine şi grăbeşte-te! spuse comisarul, scoţând din sân şi înapoind lui Renzo cu un oftat, lucrurile confiscate.

Acesta, băgându-le la locul lor, murmură printre dinţi: – Vă frecaţi atât de toţi pungaşii, încât aţi învăţat şi voi meseria lor…

Poliţiştii nu se mai puteau stăpâni, dar comisarul îi opri din ochi, zicându-şi în sinea lui:

„Oh, n-ăi trece tu pragul Palatului de Justiţie? O să mi-o plăteşti atunci cu vârf şi îndesat, o să vezi tu!”

În timp ce Renzo îşi punea haina şi-şi lua pălăria, comisarul îi făcu semn u, nuia dintre oameni s-o ia înainte, pe scară, îl postă în spatele prizonierului pe celălalt, apoi o porni şi el. Când ajunseră în bucătărie, în timp ce Renzo spunea: „Dar hangiul ăla unde s-o fi

57 în afara formei, neoficial (lat.).

ascuns?”, comisarul făcu un semn oamenilor săi, aceştia apucară unul mâna dreaptă şi celălalt mâna stângă a tânărului şi, în mare grabă, le legară cu nişte unelte care, printr-o făţarnică figură de stil, numită eufemism, se numesc „manşete” *1*. Acestea era formate (ne displace că suntem nevoiţi a ne coborî la amănunte de acest fel, nedemne de gravitatea istorică, dar claritatea povestirii o cere) dintr-o sfoară puţin mai lungă decât circumferinţa unui pumn obişnuit şi prevăzută la capete cu două bucăţele de lemn legate la mijloc. Sfoara înfăşură încheietura mâinii împricinatului, iar bucăţile de lemn, trecute printre degetul mijlociu şi inelarul însoţitorului, rămâneau strânse în mâna acestuia, astfel încât, învârtindu-le, strângeau după voie legătura, având astfel şi posibilitatea nu numai să asigure prada, dar să şi chinuiască pe un recalcitrant; în acest scop sfoara era prevăzută cu noduri.

Într-o asemenea situaţie, Renzo se zbătu şi strigă:

— Ce înşelătorie e asta? Pe un om cinstit ca mine?!

Dar comisarul, care avea vorbele sale blânde pentru orice faptă urâtă, spuse: [58]

— Ai răbdare, oamenii îşi fac datoria. Ce vrei? Toate nu sunt decât formalităţi. Nici noi nu putem trata lumea după inima noastră. Dacă nu executăm ceea ce ni se porunceşte, e rău de noi, ba chiar mai rău decât de voi! Ai răbdare…

În timp ce vorbea, cei doi – care, printre altele, aveau şi obligaţia asta – învârtiră o dată lemnişoarele. Renzo se linişti, ca un cal nărăvaş care simte zăbala tăindu-i gura şi exclamă:

— Răbdare!…

— Bravo, flăcăule, spuse comisarul, aceasta e adevărata metodă ca să scapi cu bine! Ce vrei. E foarte neplăcut, îmi dau şi eu seama, dar dacă te porţi bine, scapi într-o clipă. Şi fiindcă văd că eşti cuminte, vreau să

---

58 Cuvîntul italian manette, care înseamnă cătuşe, a fost înlocuit cu manichini, care înseamnă manşete.

te ajut şi să-ţi mai dau un sfat, pentru binele tău. Credemă că am experienţa acestor lucruri: vezi-ţi de drum, nu te uita nici la stânga pici la dreapta şi nu face să se uite lumea la tine; astfel nimeni nu te va băga în seamă, nimeni nu va şti despre ce e vorba şi-ţi vei păstra onoarea. Peste o oră vei fi în libertate. Sunt atâtea de făcut, încât se vor grăbi şi ei să-ţi dea drumul, şi apoi voi interveni şi eu... O să pleci să-ţi vezi de treabă şi. nimeni nu va şti că ai fost în mâna justiţiei. Iar voi, urmă el, întorcându-se spre cei doi cu un aer sever, fiţi atenţi, să nu-i faceţi niciun rău, căci îl ocroteso eu! Datoria trebuie să v-o faceţi, dar amintiţi-vă că e un om cumsecade, un tânăr cinstit, care, peste puţin, va fi pus în libertate şi care trebuie să rămână cu onoarea nepătată. Duceţi-l astfel încât nimeni să nu observe nimic, ca şi cum ar umbla între doi prieteni la plimbare. Apoi, cu glas poruncitor şi încruntându-se ameninţător, încheie: M-aţi înţeles? întorcându-se spre Renzo, cu fruntea descreţită şi cu chipul surâzător, vrând parcă să spună: „Oh, noi doi suntem prieteni!” îi şopti din nou: Fii liniştit, cum îţi spun, mergi liniştit, fără teamă. Încrede-te în cine-ţi vrea binele. Să mergem.

Şi convoiul porni.

Din toate acestea, însă, Renzo nu crezu totuşi nimic. Nici că acel comisar îl iubea mai mult decât pe poliţişti, nici că se îngrijea prea mult de reputaţia sa şi nici că dorea să-l ajute. Înţelesese prea bine că şmecherul, temându-se să nu se ivească vreun prilej ca să-i scape din mină, îi înşira aceste baliverne ca să-l împiedice să-şi dea seama de situaţie şi mai ales s-o folosească. De aceea toate poveţele de mai sus nu slujiră la altceva decât să-i întărească hotărârea, pe care o luase, şi anume: de a face tocmai pe dos.

Nimeni să nu tragă însă concluzia că omul legii ar fi fost un şiret nepriceput şi un începător, pentru că s-ar înşela. Cronicarul. nostru care, se pare că era unul dintre prietenii lui, ne spune că, dimpotrivă, era cunoscut prin

şiretenia şi priceperea lui, dar. că, în momentul acela, era foarte tulburat. Dacă ar fi avut sângele rece obişnuit, vă asigur că şi el şi-ar fi râs de cel care, ca să-l facă pe un altul să făptuiască un lucru suspect prin el însuşi, s-ar fi ostenit atâta să i-l sugereze şi l-ar fi îndemnat cu atâta stăruinţă, pretinzând că sub acest pretext îi dă un sfat dezinteresat şi prietenesc. Dar este o regulă generală ca oamenii, când sunt tulburaţi, îngrijoraţi şi văd felul cum alţii ar putea să-i scape din încurcătură, să le ceară, cu toată stăruinţa şi prin orice mijloace, ajutorul. La fel, şireţii, când sunt agitaţi şi îngrijoraţi, cad şi ei sub stăpânirea acestei legi generale. De aici vine faptul că în asemenea împrejurări fac o impresie atât de rea. Când au sângele rece şi prezenţa de spirit necesare, născocesc acele neaşteptate lovituri de maestru, acele intrigi subtile care le izbutesc de obicei, ajungând să le fie un fel de a doua natură, şi pe care, folosindu-le la momentul potrivit cu dibăcie şi fără ca nimeni să bage de seamă, îşi ating scopul, iar după reuşita aceasta sunt cunoscuţi şi admiraţi de toată lumea. În schimb, când sunt în încurcătură, folosesc, sărmanii de ei, aceleaşi mijloace nechibzuite, lipsite de fineţe şi îndemânare, încât ajung să stârnească hazul şi mila celor care-i văd zbătându-se şi ostenindu-se zadarnic. Cât despre cel pe care au pretenţia să-l înşele, chiar dacă e mai puţin şiret decât ei, acesta reuşeşte repede să le ghicească intenţiile, le pricepe şi le întoarce împotriva lor. De aceea nu e. niciodată de folos, oricât te-ai strădui, să-i sfătuieşti pe şireţii de meserie să-şi păstreze sângele rece, sau, ceea ce este şi mai bine, să rămână ei cei mai tari.

Aşa că, de cum ieşi în stradă, Renzo începu să rotească ochii încoace şi încolo, să se aplece în stânga şi în dreapta, să tragă cu urechea. Nu era prea multă lume împrejur, şi cu toate că pe chipul mai multor trecători se citea bine oarecare îndârjire, totuşi fiecare îşi vedea de drum, iar răzvrătirea propriu-zisă nu se arăta.

— Fii cu băgare de seamă, fii prudent! îi şoptea

comisarul din spate. Onoarea ta, flăcăule, onoarea!

Când Renzo, însă, tot trăgând cu urechea spre trei indivizi cu feţele înflăcărate care se apropiau, auzi vorbindu-se despre o brutărie, despre făină ascunsă, despre dreptate, începu să le facă semne din ochi şi să tuşească cu totul altfel decât u. n om răcit. Cei trei priviră atunci mai cu atenţie convoiul şi se opriră, iar alţii care veneau după ei, se opriră de asemeni. Unii, care apucaseră să treacă, se întoarseră la frământarea ce începuse să se producă şi veniră să se unească cu ceilalţi.

— Bagă de seamă, flăcăule fii prudent; păzeşte-ţi onoarea, reputaţia… şoptea mereu comisarul.

Renzo, însă, îşi continuă jocul, şi poliţiştii se consultară şi, gândind că fac bine (fiecare poate să greşească!), învârtiră încă o dată de „manşete”.

— Au! Au! Au!… se văită flăcăul.

La strigătul lui, lumea dădu fuga, strângându-se din toate părţile. Convoiul fu blocat.

— Este un răufăcător… bâlbâi comisarul spre cei ce erau mai aproape. E un pungaş prins asupra faptului! Daţi-vă la o parte, lăsaţi să treacă justiţia!

Dar Renzo, găsind prilejul nimerit şi văzându-i pe poliţişti îngălbenidu-se, ba chiar făcându-se albi ca varul, îşi zise:

„Dacă nu mă ajut singur acum, am păţit-o!” Şi strigă:

— Fraţilor, mă duc la închisoare pentru că am strigat „pâine şi dreptate”! N-am făcut nimic, sunt om cinstit, ajutaţi-mă, nu mă lăsaţi, fraţilor!

Se auzi un murmur favorabil, apoi strigăte clare de protest. Poliţiştii încercară la început să ordone, apoi cerură, se rugară, în cele din urmă, de cei mai apropiaţi să se dea la o parte şi să le facă loc, dar mulţimea se înghesuia tot mai mult şi-i strângea din ce în ce mai tare.

Văzând că se îngroaşă gluma, dădură drumul „manşetelor”, fără altă grijă decât de a se pierde în

mulţime şi a scăpa neobservaţi. Comisarul vru şi el nespus de mult să facă la fel, dar lucrul nu era cu putinţă din cauza pelerinei sale negre. Galben şi speriat, nenorocitul încerca să se facă cât mai mic, căuta în toate chipurile să iasă din înghesuială, dar cum ridica privirea vedea o mulţime de ochi fixaţi asupra lui. Se gândi să se poarte în aşa fel, încât să pară un străin care, trecând întâmplător spre casă, fusese surprins de mulţime, cum prinde gheaţa un fir de pai. Şi lovindu-se nas în nas de unul cu o mutră cât se poate de respingătoare, îşi strâmbă gura într-un surâs şi-l întrebă cu un aer nevinovat şi mirat:

— Ce s-a întâmplat?

— Ah, corb blestemat! răspunse acesta.

„Corb blestemat! Corb blestemat!” răsună în jur. Şi după strigăte veniră ghionturile, astfel încât în curând, parte cu ajutorul propriilor lui picioare, parte lovit cu coatele mulţimii, obţinu ceea ce-i dorea inima mai mult în acel moment, adică să fie scos din strânsoare.

CAPITOLUL XVI

„Fugi, fugi, omule, uite colo o mănăstire! Uite o biserică! Pe aici, pe acolo!” i se striga lui Renzo din toate părţile.

În privinţa fugii, vă las pe dumneavoastră să hotărâţi dacă flăcăul nostru mai avea nevoie de sfaturi. Chiar din primul moment în care îi trecuse prin minte speranţa de a scăpa din ghearele poliţiei începuse să-şi facă planuri şi hotărâse ca, în cazul când va izbuti să scape, s-o ia la sănătoasa şi să nu se oprească până nu va ajunge în afara nu numai a oraşului, ci chiar a ducatului. „Pentru că, se gândea el, numele îl au trecut în registrele lor – nu ştiu cum l-or fi aflat – şi cu numele şi prenumele pot să mă prindă când poftesc! Iar în ceea ce priveşte soluţia de a se ascunde, la aceasta nu s-ar fi hotărât decât dacă ar fi avut din nou poliţia pe urmele lui. „Pentru că dacă pot fi pasăre de pădure, se mai gândea el, nu vreau să ajung şi pasăre de colivie!” Îşi alese deci

drept loc de refugiu localitatea aceea de prin părţile Bergamului[59], unde se afla vărul Bortolo, care, dacă vă reamintiţi, îl invitase de mai multe ori pe la ei! Dar care era drumul? Iată întrebarea! Eliberat într-o parte necu. noscută a unui oraş, şi el tot necunoscut, Renzo nu ştia măcar pe ce poartă să iasă ca să meargă spre Bergamo. Şi chiar dacă ar fi ştiut, nu ştia cum să ajungă la această poartă. Fu gata să întrebe pe vreunul dintre eliberatorii săi. Cum însă în puţinul timp pe care-l avusese pentru a medita asupra întâmplărilor sale îi trecuseră prin minte anumite gânduri despre acel fabricant de spade atât de îndatoritor şi tată a patru copii, nu mai vru să divulge intenţiile sale unei asistenţe atât de mari, unde nu era imposibil să se găsească vreun individ de acelaşi soi. Aşa că se hotărî brusc să se îndepărteze în grabă de acolo. O să întrebe de drum mai pe urmă, într-un loc unde nimeni nu ştie cine este şi de ce întreabă. Aşa că le spuse eliberatorilor săi: „Vă mulţumesc mult, fraţilor, fiţi binecuvântaţi” şi, ieşi. nd din mulţimea care-i făcu imediat loc, o luă la picior şi… pe-aici ţi-e drumul! printr-un gang, apoi pe o străduţă, alergând câtva timp fără să ştie încotro. Când socoti că se depărtase îndeajuns, încetini pasul, ca să nu dea de bănuit, şi începu să privească în jur, căutând pe cineva în care să se poată încrede şi deci întreba.

Dar nici aici nu era uşor. Oricum, întrebarea era suspectă; timpul trecea, şi zbirii, de cum au scăpat din încurcătură, s-au pus desigur din nou pe urmele sale, iar zvonul despre fuga lui ar fi putut ajunge până aici. Frământat de asemenea gânduri, Renzo trebui să cântărească zeci de chipuri până să găsească omul căruia să-i poată adresa întrebarea. Rotofeiul care stătea în pragul prăvăliei sale, cu picioarele depărtate, cu mâinile la spate şi burta înainte, cu bărbia în sus şi guşa revărsată, şi care, neavând altceva de făcut, ori se ridica

59 Provincie care între anii 1428—1797 a făcut parte din teritoriul Republicii Veneţiene, ce îşi păstrase independenta.

în vârful picioarelor, ori lăsa întreaga greutate tremurătoare să-i cadă pe călcâie, părea să fie un pisălog curios: în loc să răspu. ndă, ar întreba. Cel care venea agale, cu ochii ficşi şi gura căscată, părea incapabil să arate repede şi bine drumul cuiva, arătând mai curând că abia ştie el pe unde s-o apuce. Băieţaşul acela, ce-i drept, arăta destul de dezgheţat, părea să fie însă cam ştrengar şi cu siguranţă că ar fi avut chef să-l facă pe un biet ţăran să meargă exact în direcţia opusă celei dorite. De altfel, când omul este îngrijorat, orice fleac îi aduce nelinişte. În sfârşit, Renzo văzu pe unul care venea în grabă şi gândi că acesta, având probabil treburi urgente de făcut, îi va răspunde scurt, fără alte comentarii. Auzindu-l apoi vorbind singur, gândi că trebuie să fie un om sincer. Se apropie de el şi-l întrebă:

— Fiţi bun, domnule, pe unde s-o iau ca să ajung la Bergamo?

— La Bergamo? Prin Poarta Orientală.

— Foarte mulţumesc, şi ca să ajung la Poarta Orientală?

— Ia-o la stânga pe strada asta, vei ajunge în piaţa domului, apoi…

— Mulţumesc, domnule, pe urmă ştiu. Dumnezeu să vă răsplătească! şi se îndepărtă imediat în direcţia care îi fusese indicată.

Uitându-se după el, cel întrebat făcu legătura în gând între graba cu care plecase Renzo şi întrebarea pe care o pusese.

„Asta, îşi zise el, sau a făcut ceva, sau cineva vrea să-i facă lui ceva!”

Renzo ajunse în piaţa domului, o străbătu, trecu pe lângă o grămadă de cenuşă şi cărbuni stinşi, recunoscând resturile focului festiv la care asistase în ziua precedentă, trecu pe lângă scările domului, revăzu „Brutăria cârjelor” jumătate distrusă şi păzită de soldaţi, trecu mai departe, străbătând strada pe care venise încoace cu mulţimea, ajunse la mănăstirea capucinilor,

aruncă o privire în piaţă şi spre uşa bisericii şi-şi spuse în sine, oftând: „Şi doar mă sfătuise călugărul, ieri, să stau în biserică, să aştept şi să mă rog…”

Oprindu-se o clipă să privească spre poarta prin care trebuia să treacă şi văzând, încă de departe, o mulţime care o păzea, cum era cu închipuirea înflăcărată (trebuie să-l înţelegem, avea motive serioase), simţi un fel de nelinişte la gândul că trebuie să treacă pe acolo. Se afla atât de aproape un adăpost sigur, unde, cu scrisoarea ce avea ar fi fost bine primit, că fu ispitit să intre. Dar, revenindu-şi îndată, gândi: „Pasăre de pădure cât se mai poate! Cine mă cunoaşte? Ce dracu’, zbirii nu s-or fi rupt în bucăţi ca să alerge şi să mă aştepte la toate porţile!” Se întoarse să vadă dacă nu-l urmărea cineva; nu văzu nici zbiri, nici pe altcineva care să pară că se ocupă de el. Merse mai departe – îşi domoli în grabă picioarele, care voiau să tot alerge, când era mai nimerit să meargă domol, şi, încet-încet, fluierând uşurel, ajunse la poartă.

Aici, chiar în prag, se aflau un grup de vameşi şi câţiva soldaţi spanioli pentru întărirea pazei, dar priveau cu toţii atenţi dincolo de poartă, ca să împiedice la nevoie năvala celor care dau fuga când aud de răzvrătire, venind de pretutindeni ca nişte corbi pe câmpul unde s-a dat o bătălie. Aşa că Renzo, cu aer indiferent, cu ochii plecaţi şi mergând agale, ca un drumeţ sau un om care se plimbă, ieşi fără ca nimeni să-i spună ceva, câeşi inima-i bătea să-i spargă pieptul. Văzând o potecă în dreapta, apucă într-acolo, ca să ocolească şoseaua, şi merse o bună bucată, fără să îndrăznească măcar să se uite înapoi.

Şi merse astfel într-un.na, întâlni case, străbătu sate, dar îşi urmă drumul, fără să întrebe nimic, fiind sigur că se depărtează de Milano şi sperând că se apropie de Bergamo, ceea ce-i ajungea deocamdată. Mai întorcea uneori capul şi mergea privind în urmă, frecându-şi din când în când mâinile la încheieturile

care-l mai dureau şi mai purtau urmele roşietice lăsate de sforile „manşetelor”. În inima lui era, cum îşi poate oricine închipui, o învălmăşeală de remuşcări, de îngrijorări, de mânie şi duioşie, iar mintea i se frământa neîncetat, recapitulând toate cele spuse şi făcute în seara precedentă, încercând să descopere părţile ascunse din dureroasa lui poveste şi mai ales mijlocul prin care zbirii îi putuseră afla numele. Bănuielile sale cădeau, bineînţeles, asupra armurierului căruia îşi amintea bine că i-l spusese deschis. Şi gândindu-se la felul în care îi scosese cuvintele din gură, la întreaga lui purtare şi la toate şiretlicurile prin care căutase să afle câte ceva despre el, bănuiala devine aproape certitudine. Îşi mai aminti apoi, destul de vag, că, după plecarea armurierului, urmaşe să sporovăiască… cu cine? Ghiceşte dacă poţi! Despre ce? Memoria, oricât ar fi scormonit-o, nu-i putea spune altceva decât că, în clipa aceea, nu mai fusese în toate minţile. Sărmanul Renzo se pierdu în asemenea gânduri. Era ca un om care a sem, nat mai multe poliţe în alb şi le-a încredinţat unuia pe care-l socotea cinstit şi cumsecade; şi, descoperind apoi că-i un pungaş, ar vrea să cunoască starea afacerilor sale: ce să cunoască? E un haos!

Alt gând chinuitor era acela că trebuia să-şi facă pentru viitor un plan care să-i convină. Dar, în afară de închipuiri, nu-i vepeau în minte decât gânduri negre.

Curând, însă, preocuparea cea mai chinuitoare ajunse aceea de a-şi găsi drumul. După ce merse o vreme la întâmplare, am putea spune, îşi dădu seama că singur nu se mai putea descurca; aproape că-i era silă să tot rostească mereu cuvântul Bergamo, ca şi cum ar fi avut în el ceva suspect şi obraznic, dar nu se putea astfel. Hotărî deci să se adreseze, cum făcuse şi la Milano, primului trecător a cărui figură îi va inspira încrederea. Aşa şi făcu.

— Nu eşti pe calea cea bu, nă, îi răspunse acesta şi, gândindu-se puţin, îi arătă, parte prin cuvinte, parte prin

gesturi, ocolul ce trebuia făcut ca să iasă iar la şosea.

Renzo îi mulţumi, se prefăcu că-i urmează întru totul sfaturile, apucă într-adevăr în direcţia arătată, cu intenţia de a se apropia cât mai mult de afurisitul de drum, de a nu-l pierde din ochi, de a-l urmări pe cât posibil, dar fără să pună piciorul pe el. Intenţia aceasta eră î, însă mai uşor de conceput decât de pus în practică. Rezultatul fu că, mergând astfel de la dreapta la stânga, cum s-ar zice în zigzag, uneori urmând sfaturile pe care avu curajul să le culeagă ici şi colo, alteori sohimbându-le după cum îl tăia capul şi potrivindu-le cu intenţiile sale, iar alteori lăsându-se dus de drumul pe care apucase, omul nostru făcuse vreo douăsprezece mile fără să se depărteze de Milano cu mai mult de şase, iar în ceea ce priveşte Bergamo, putea fi mulţumit dacă nu cumva se depărtase.

Începu să se încredinţeze că, în felul acesta, nu va ajunge la niciun rezultat şi hotărî să găsească altă soluţie. Cea care îi veni mai întâi în minte fu să afle, printr-o viclenie oarecare, numele vreunui sat din apropierea graniţei, la care ar putea să ajungă pe drumuri de ţară, ca apoi, î. ntrebând de acel sat, să poată afla drumul, fără să pună peste tot întrebarea despre Bergamo, care i se părea că miroase prea tare a fugă, a evadare, a crimă.

În timp ce căuta mijlocul de a culege toate aceste informaţii fără să trezească bănuieli, văzu la o căsuţă singuratică, de la capătul unui cătun, atârnând o ramură[60]. De câtva timp simţea din ce în ce mai mult nevoia să stea puţin, să-şi mai refacă forţele, şi, gândind că aici ar fi locul potrivit să-şi satisfacă dintr-odată cele două dorinţe, intră. Înăuntru nu era decât o bătrână, cu furca-n brâu şi cu fusul în mină. Ceru ceva de mâncare, şi ea îi oferi nişte brânză şi un vin bun. Renzo spuse că primeşte brânza, dar mulţumi bătrânei pentru vin (nu putea să-l mai sufere din cauza renghiului pe care i-l

60 Semn de recunoaştere a birturilor la ţară.

jucase seara trecută) şi se aşează la masă, cerând să fie servit în grabă. După ce puse numaidecât masa, bătrâna începu să-şi chinuiască oaspetele întrebându-l de ce venise şi cum şi despre grozavele întâmplări de la Milano, căci zvonurile ajunseseră până acolo.

Renzo nu numai că se pricepu să scape cu multă uşurinţă de întrebările bătrânei, ba chiar, profitând de situaţie, se folosi de curiozitatea ei când îl întrebă unde merge.

— Trebuie să mă duc în mai multe locuri, răspunse el, şi dacă oi avea timp, aş vrea să trec şi prin satul acela, mai bine zis târgul acela, de pe drumul Bergamului, aproape de frontieră, în ţinutul Milano, cum îi zice? „Trebuie să fie vreunul”, gândi el.

— Gorgonzola vrei să spui, răspunse bătrâna.

— Aşa, Gorgonzola, repetă Renzo, ca pentru a şi-l întipări mai bine în minte. E departe de aici?

— Nu ştiu prea bine, s-ar putea să fie zece, dar ar putea să fie şi douăsprezece mile. Dacă ar fi fost aici vreunul dintre feciorii mei, ar fi putut să-ţi spună mai bine.

— Şi crezi că aş putea să ajung acolo pe drumurile acelea lăturalnice, fără să dau pe şosea? Că e un praf nemaipomenit! N-a mai plouat de-atâta vreme!

— Cred că da. Mai întreabă la primul sat, pe mâna dreaptă cum te duci. Şi spuse numele satului.

— Foarte bine, Răspunse Renzo. Se ridică, luă bucata de pâine ce-i mai rămăsese din modestul său ospăţ, o pâine care nu semăna de loc cu cea găsită în ajun la piciorul Crucii sfântului Dionis, plăti şi plecă, luând-o spre dreapta.

Şi ca să nu mai lupgim vorba, vom spune că, trecând din sat în sat, cu numele Gorgonzola pe buze, ajunse, în sfârşit, acolo cam cu o oră înainte de apusul soarelui.

Pe drum îşi pusese în gând să mai facă un mic popas la Gorgonzola, să ia o masă ceva mai substanţială.

Trupul ar fi dorit şi puţină odihnă, dar decât să-i îngăduie aşa ceva, Re. nzo l-ar fi lăsat mai degrabă să cadă frânt de oboseală în drum. Intenţia lui era să afle la han cât mai era până la râul Adda, să afle cu dibăcie unde este vpeun loc de trecere şi să pornească într-acolo îndată după cină.

Născut şi crescut, ca să spunem aşa, în braţele acestui râu, auzise de multe ori spunându-se că, într-un anumit loc, pe o anumită distanţă, Adda despărţea statul milanez de cel veneţian, dar unde se află locul şi porţiunea cu pricina nu ştia prea bine. Deocamdată, însă, lucrul cel mai grabnic era să treacă râul pe oriunde o fi. Chiar dacă n-ar fi izbutit să-şi împlinească gândul în ziua aceea, era hotărât să meargă atâta cât îi vor îngădui timpul şi puterile şi să aştepte apoi zorile într-un câmp, într-o pârloagă, unde va da Dumnezeu, dar nicidecum într-un han.

Făcu vreo câţiva paşi în Gorgonzola, văzu o firmă, intră şi ceru hangiului, care-i ieşi în întâmpinare, ceva de mâncare şi o jumătate de vin – cele câteva mile de drum şi timpul îi risipiseră sila atât de puternică şi de exagerată.

— Te rog să te grăbeşti, adăugă, pentru că trebuie să plec îndată mai departe.

Spuse asta nu numai pentru că era adevărat, dar şi de teamă ca hangiul, crezând că voia să doarmă acolo, să nu-l întrebe cumva de nume şi prenume, de unde vine şi pentru ce… La naiba!

Hangiul îi răspu. nse că va fi servit îndată, şi Renzo se aşeză la capătul mesei în apropierea uşii, la locul celor ruşinoşi.

În încăpere se aflau câţiva oameni din sat, fără nicio treabă, care, după ce discutaseră şi comentaseră marile veşti de la Milano din ziua precedentă, mureau de nerăbdare să afle cum se desfăşuraseră lucrurile în ziua aceea, cu atât mai mult cu cât primele ştiri le deşteptaseră doar curiozitatea, fără să-i satisfacă însă,

căci era o răzvrătire care nici nu biruise „nici nu fusese înăbuşită, iar noaptea o întrerupsese, fără să-i pună capăt. Părea mai curând sfârşitul unui act decât al unei drame. Aşa că unul dintre cei de faţă se desprinse din grup, se apropie de noul venit şi îl întrebă dacă venea de la Milano.

— Eu? întrebă Renzo surprins, ca să câştige timp.

— Da, dacă mi-i îngăduită întrebarea.

Clătinând din cap şi strâmbând din buze, Renzo bâigui mai întâi ceva neînţeles, apoi spuse:

— Milano, din câte am auzit… nu ar fi locul tocmai nimerit unde să te duci acum, sau numai dacă ai cine ştie ce treburi grabnice acolo.

— Aşadar tărăboiul continuă şi astăzi? întrebă cu mai multă stăruinţă curiosul.

— Ca să ştiu, ar trebui să fiu acolo, răspunse Renzo.

— Dar dumneata nu vii de la Milano?

— Eu vin din Liscate, răspunse repede tânărul, care între timp se gândise ce răspuns să dea.

La drept vorbind, chiar de acolo venea, pentru că trecuse prin acel sat, al cărui nume îl aflase pe drum de la un trecător, care îl pomenise ca fiind primul prin care urma să frecă în drum spre Gorgonzola.

— Aha… spuse curiosul, ca şi cum ar fi vrut să spună: „Era mai bine să fi venit de la Milano, dar nu-i nimic! Şi la Liscate, adăugă el, nu se aflase nicio veste de la Milano?

— S-ar putea foarte bine ca cineva de acolo să ştie câte ceva, răspunse munteanul, dar eu n-am auzit nimic. Şi rosti aceste cuvinte de parcă ar fi vrut să spună:

„Am terminat!”

Săteanul se întoarse la locul lui şi peste o clipă hangiul veni să-i pună masa.

— Cât e de aici până la Adda? întrebă Renzo printre dinţi şi cu un aer de indiferenţă pe care i l-am mai văzut şi altă dată.

— Până la Adda? Pentru trecere? întrebă hangiul.

— Da… da… până la Adda!

— Vrei să treci pe la podul din Cassano sau cu pluta de la Canonica?

— Pe unde o fi… întreb aşa., din curiozitate…

— De, atunci să ştii că astea sunt locuri pe unde trec oamenii cumsecade, oamenii care pot arăta acte.

— Foarte bine; şi cât e până acolo?

— Atât până la unul, cât şi până la celălalt, să tot fie vreo şase mile.

— Şase mile? Nu credeam să fie atâta! replică Renzo. Dar, întrebă apoi, cu un aer de indiferenţă excesivă, dacă ai vrea s-o iei pe un drum mai scurt, ar mai fi şi alte locuri de trecere?

— Desigur, răspunse hangiul, iscodindu-l cu nişte ochi plini de o curiozitate răutăcioasă.

Atâta fu destul ca lui Renzo să-i îngheţe pe buze celelalte întrebări, pe care le şi pregătise. Îşi trase blidul dinainte şi, privind jumătatea de vin, pe care hangiul i-o aşezase în faţă, întrebă:

— Vinul e curat?

— Ca aurul! rosti hangiul. Întreabă pe toţi din sat şi din împrejurimi, care se pricep; de altfel, o să-ţi dai şi dumneata seama. Şi, spunând acestea, se întoarse spre ceilalţi.

— Să-i ia dracu’ de hangii! exclamă Renzo în sinea lui. Cu cât îi cunosc mai mult cu atât îmi par mai răi

Cu toate acestea, se apucă să mănânce cu mare poftă, trăgând pe furiş şi cu urechea, ca să cerceteze terenul şi să afle părerea, oamenilor din regiune asupra marelui eveniment în care jucase un rol atât de mare şi mai ales să vadă dacă priptre aceşti flecari nu se găsea cumva vreun om cumsecadepe care un biet tânăr ca el s-ar putea încumeta să-l întrebe despre drum, fără teama de a fi luat din scurt şi silit să se dea pe faţă.

— Ce mai, spunea unul, de data asta s-ar părea că milanezii au vrut s-o facă lată! Vom vedea. Mâine cel târziu vom afla ceva…

— Îmi pare rău că nu m-am dus la Milano azi-dimineaţă, spunea un altul.

— Dacă te duci mâine, vin şi eu cu dumneata! zise al treilea şi după el şi. alţii.

— Aş vrea să ştiu, reluă primul, dacă domnii din Milano s-or gândi şi le bieţii oameni de la ţară sau vor face legi numai pentru ei. Ştii cum sunt ei… Orăşeni încrezuţi! Totul pentru ei, ceilalţi, ca şi cum n-ar exista 1

— Gură avem şi noi, ca să mâncăm, dar şi ca să şi vorbim, să ne cerem*, dreptul! spuse u, n altul cu voce cu atât mai slabă, cu cât propunerea era mai îndrăzneaţă.

Şi dacă lucrurile au pornit… dar crezu mai cuminte să sfârşească fraza aici.

— Grâne ascunse nu sunt numai la Milano… începu un altul cu chipul posomorât şi răutăcios.

Atunci însă se auzi de afară un tropot de cal, care se apropia. Se repeziră cu toţii la uşă şi, recunoscându-l pai cel care venea, îi ieşiră în întâmpinare. Era un negustor din Milano, care, ducându-se de câteva ori pe an la Bergamo pentru afaceri, obişnuia să petreacă noaptea la han. Şi cum aici erau mereu aceiaşi oame, nu îl cunoşteau cu toţii, ÎI înconjurară cu nerăbdare, apucând unul frful, altul scara şeii.

— Bine-ai venit! Bine-ai venit!

— Bine v-am găsit!

— Ai călătorit bine?

— Foarte bine! Dar voi… ce mai faceţi?

— Bine, bine… Ce noutăţi ne aduci din Milano?

— Aha! Noutăţi, asta era! spuse negustorul sărind din şa şi lăsând calul în grija unui băiat. De altfel… de altfel, repetă el intrând în han cu tot grupul după el, la ora asta trebuie să le ştiţi mai bine decât mine!

— Nu ştim nimic, pe ci, nstea noastră, spuseră câţiva, ducându-şi mâna la inimă.

— Se poate? întrebă negustorul. Atunci veţi afla

lucruri grozave… sau, mai bine zis, înfricoşătoare. Hei, hangiule, patul meu e liber? Bine, atunci, dă-mi un pahar cu vin şi porţia mea de mâncare, dar repede, pentru că vreau să mă culc imediat, ca să pot pleca dis-de-dimineaţă şi să aju, nu la Bergamo la ora mesei. Cum adică, voi, urmă el aşezându-se de partea cealaltă a uşii, în faţa lui Renzo, care stătea la locul lui tăcut şi atent, voi nu ştiţi nimic despre drăcoveniile de ieri?

— Ba de ieri ştim!

— Aşadar cunoaşteţi noutăţile, zise negustorul. Mă gândeam eu că tot stând aici, la pândă, o să iscodiţi vreun trecător…

— Dar azi cum a mers?

— Azi? Nu ştiţi nimic despre ziua de azi?

— Nimic! N-a trecut nime.ni pe aici!

— Atunci lăsaţi-mă să-mi umezesc buzele şi să vă spun ce-a fost azi. Umplu paharul, îl luă cu o mână, cu degetele celeilalte îşi ridică mustaţa, îşi netezi barba, bău şi urmă: Astăzi, prieteni, puţin a lipsit să nu fie o zi tot atât de păcătoasă ca cea de ieri, dacă nu şi mai rea! Şi aproape că nu-mi vine să cred că mă aflu aici. la taifas cu voi… pentru că îmi luasem orice gând de călătorie, ca să rămân să-mi păzesc biata mea prăvălioară…

— Ce dracu’ a fost? întrebă unul dintre ascultători.

— Chiar dracu’ în persoa. nă! O să vedeţi! Luă din mâncarea ce i se pusese în faţă şi, mestecând, îşi urmă povestirea.

Toţi cei de faţă, rămaşi în picioare de o parte şi de alta a mesei, stăteau şi-l ascultau cu gura căscată. De la locul lui, fără să arate că-l interesează, Renzo era şi el atent, mai atent decât toţi ceilalţi, mestecând încet-încet ultimele îmbucături care-i rămăseseră.

— Azi-dimneaţă, deci, ticăloşii, care făcuseră ieri atâta tărăboi se aflau la locurile hotărâte pentru că era o înţelegere între ei şi totul fusese pregătit. S-au adunat aşadar din nou şi au început iar tămbălăul, colindând, stradă după stradă, şi strigând, să-i adune şi pe ceilalţi.

Ştiţi, este ca atunci când măturі în casă, dacă-mi daţi voie să zic aşa, grămada de gunoi se măreşte cu cât mergi mai departe. Când au socotit că se strânseseră destui, s-au îndreptat spre casa domnului şef al aprovizionării, ca şi cum n-ar fi fost destul câte ocări îi strigaseră ieri unui domn de asemenea rang! Oh! Ce nemernici! Să fi auzit ce grozăvii spuneau pe socoteala lui! Numai născociri! un om cumsecade, corect. Vă spun asta eu, care sunt om de-al casei şi-i furnizez stofa pentru livreaua servitorilor. S-au îndreptat deci spre casă. Să fi văzut numai ce adunătură, ce mutre! Închipuiţi-vă că au trecut prin faţa prăvăliei mele! Şi să fi auzit ce vorbe le ieşeau din gură!… Să-ţi astupi urechile, nu altceva, dacă nu ţi-ai făcut socoteala că e mai bine să nu te vadă! Mergeau, aşadar, porniţi pe jaf, dar… Şi aici, ridicând în aer mâna stângă, îşi puse vârful degetului gros pe vârful nasului.

— Dar? întrebară toţi ascultătorii în cor.

— Dar, continuă. negustorul, au găsit calea închisă cu grinzi şi căruţe şi, în spatele acestor baricade, un şir întreg de soldaţi, cu flintele întinse, gata să-i primească aşa cum meritau. Când au văzut o asemenea frumoasă primire… Ia spuneţi, voi ce-aţi fi făcut în locul lor?

— Am fi dat înapoi…

— Fireşte, tot aşa au făcut şi ei. Dar spuneţi dacă nu-i mina diavolului la mijloc?! Fiindcă acolo, pe Cordusio, se afla brutăria pe care voiseră s-o jefuiască în ajun, şi ce credeţi că se petrecea în acea prăvălie? Se împărţea pâine cumpărătorilor; erau acolo cavaleri, ba chiar floarea cavalerilor, care supravegheau ca totul să meargă bine, iar ticăloşii, dând cu ochii de ea (aveau pe dracu’ în ei, vă spun, şi apoi mai erau şi unii care îi aţâţau), pătrunseră înăuntru ca disperaţii, şi acolo, dă-i băieţe! Şi, într-o clipă, cavaleri, brutari, cumpărători, păi.ni, tejghele, bănci, rafturi, lăzi, saci, lopeţi, făină, aluat, totul se amestecă într-un talmeş-balmeş nemaipomenit!…

— Şi soldaţii spanioli?

— Soldaţii trebuiau să apere casa seniorului şef al aprovizionării. Nu poţi să le faci pe toate deodată… Totul s-a petrecut într-o clipită cum spuneam, jaf şi iarăşi jaf, până a dispărut totul. Şi apoi, ca şi în ajun, se apucară să ducă ce mai rămăsese în piaţă, ca să dea foc, Ticăloşii începuseră să scoată diverse lucruri afară, când ce credeţi că propuse unul şi mai ticălos?

— Ce?

— Să grămădească toate lucrurile chiar în prăvălie şi, odată cu grămada, să dea foc şi casei. Zis şi făcut…

— Şi i-au dat foc?

— Staţi să vedeţi! Un om cumsecade din vecini avu o inspiraţie cerească. Alergă sus în casă, căută un crucifix, îl atârnă deasupra unei ferestre, luă de la căpătâiul unui pat două candele sfinţite, le aprinse şi le puse şi pe ele pe marginea ferestrei, la dreapta şi la stânga crucifixului. Lumea ridică privirea. În Milano, trebuie să recunosc, mai există frica de Dumnezeu. Îşi veniră în fire cu toţii, cea mai mare parte vreau să zic, căci erau desigur şi diavoli, care, pentru a jefui, ar da foc chiar şi paradisului! Dar, văzând că lumea nu era de părerea lor, fură siliţi să înceteze şi să se liniştească. Ghiciţi acum cine apare pe neaşteptate? Toţi preoţii de la catedrală, în procesiune, cu crucea în faţă şi în odăjdii, iar monseniorul Manzeta *l*, arhiepiscopul, începu să predice pe de o parte, şi monse. niorul, Settala[6162], duhovnicul, pe de alta, şi ceilalţi preoţi, de asemeni. „Dar bine, oameni buni, ce vreţi să faceţi? Aceasta este pilda pe care vreţi s-o daţi copiilor voştri? Întoarceţi-vă acasă, n-aţi aflat că pâinea este ieftină, mai ieftină decât înainte? Mergeţi să vedeţi, este afişat în toate părţile!”

— Era adevărat?

---

61 Unul dintre organizatorii macabrei procesiuni din ziua de 11 iunie 1630 (vezi cap. XXXII). A murit de ciumă.

62 Fnatele medicului Lodovico Settala (vezi cap. XXVIII), omul de încredere al cardinalului Federigo Borromeo.

— Drace! Credeţi că monseniorii catedralei veniseră aşa, în mare ţinută, ca să spună baliverne?

— Şi lumea ce-a făcut?

— Încetul cu încetul s-a împrăştiat. A dat fuga la locurile de afişare, şi cei ce ştiau să citească au. citit noul tarif. Închipuiţi-vă: o pâine de opt uncii[63] pentru un gologan.

— Ce chilipir!

— Aşa o fi „numai să ţină… Ştiţi câtă făină s-a risipit de ieri până azi-dimineaţă? Atâta cât ar fi ajuns să hrănească întreg ducatul timp de două luni!

— Dar pentru cei dinafara Milanului nu s-a făcut nicio lege?

— Tot ce s-a făcut în Milano priveşte numai oraşul. Nu ştiu ce să vă spun, cu voi va fi ce va vrea Dom, nul. De fapt, tulb. urările s-au sfârşit. Nu v-am spus încă totul, acum urmează principalul…

— Ce mai e?

— Aseară, sau azi-dimneaţă, nu ştiu precis când, mulţi au fost arestaţi şi s-a aflat că şefii vor fi spânzuraţi. Abia începuse să se răspândească acest zvon, că oamenii au şi luat-o la picior spre casă, care mai de care, alergând pe drumul cel mai scurt, ca să nu rişte să fie prinşi şi ei. Când am plecat, Milano părea o mănăstire de călugări.

— Şi-o să-i spânzure cu adevărat?

— Ba bi, ne că nu! Şi încă repede, răspunse negustorul.

— Dar lumea ce-o să facă? mai întrebă cel ce pusese şi cealaltă întrebare.

— Lumea? O să se ducă să privească, răspunse negustorul. Ţineau atâta să vadă cum moare un creştin în piaţa publică, încât ar fi vrut, nemernicii, să-i facă felul chiar seniorului şef al aprovizionării! În locul lui, însă, o să vadă cum mor patru nenorociţi, slujiţi cu tot dichisul, cum se cuvine, şi conduşi de capucini şi de fraţi călugări

63 O uncie ar corespunde unei greutăţi de aproximativ 35 g.

ai morţii bune. Ce-au căutat au găsit! Aşa a fost să fie, după cum vedeţi. Şi trebuia să se facă aşa, căci începuseră să intre prin prăvălii şi să se servească fără să mai bage mâna în pungă. Dacă-i lăsau în voia lor, după pâiţne ar fi ajuns la vin, şi aşa, dintr-o na-ntr-alta... Ia spuneţi, oamenii ăştia ar fi vrut să se lase de bunăvoie de un obicei atât de folositor? Şi pot să vă spun că pentru un om cumsecade, care ţine o prăvălie, gândul ăsta numai plăcut nu poate fi...

— Aşa e, spuse u, nul dintre ascultători.

— Aşa e! întăriră şi ceilalţi într-un glas.

— Şi, continuă negustorul, ştergându-şi barba cu şervetul, totul fusese pus la cale, erau înţeleşi între ei dinainte.

— Erau înţeleşi?

— Erau înţeleşi. Toate acestea au fost uneltiri puse la cale de navarezi[64], de acel cardi. nal al Frondei[65], ştiţi la cine mă gândesc, acela cu un nume jumătate turcesc[66], care toată ziua nu se gândeşte decât cum să mai facă vreo şicană coroanei Spaniei. Şi mai cu seamă ar vrea să-i facă vreuna ducatului Milano, pentru că vede bine, ticălosul, că aici este puterea regelui!

— Fireşte!

— Vreţi o dovadă? Cel mai mare scandal l-au făcut străinii care mişunau prin Milano, nişte mutre pe care nu le văzuse nimeni până atunci. Uitasem chiar să vă povestesc un lucru ce mi-a fost încredinţat ca sigur. Justiţia arestase pe unul într-o cârciumă...

Renzo, care nu pierdea niciun cuvânt di, n povestirea negustorului, auzind acestea, se înfioră şi tresări, fără să se poată stăpâni. Totuşi, nimeni nu băgă de seamă nimic, şi povestitorul, fără să-şi întrerupă firul povestirii, urmă:

— ...unul despre care nu se ştia bine de pe unde

64 Francezi.

65 Richelieu.

66 Afirmaţie provenită exclusiv din ignoranţa negustorului.

venise, de cine fusese trimis şi nici ce soi de om era, dar cu siguranţă că era una din căpetenii. Ieri, în focul răzvrătirii, parcă era un diavol; apoi, jiemulţumindu-se cu atâta, se apucase să propovăduiască şi să propună, aşa, ca un fleac, să fie ucişi toţi nobilii! Nemernicul! Cum ar mai trăi oamenii sărmani dacă. nobilii al şi ucişi? Justiţia care îl urmărea, pusese mâna pe el, găsiseră asupra lui un teanc de scrisori şi îl duceau la închisoare, dar, ce credeţi? Tovarăşii lui, care se învârteau împrejurul cârciumii, veniră în număr mare şi-l liberară pe ticălos.

— Şi ce s-a întâmplat cu el?

— Cine ştie? Poate o fi scăpat sau s-o fi ascuns prin Milano, că sunt oameni care nu au nici casă, nici căpătâi şi găsesc oriunde adăpost şi refugiu, cel puţin atâta timp cât diavolul poate şi vrea să-l ajute… Dar tot cad ei în laţ, tocmai când se aşteaptă mai puţin, pentru că dacă para s-a copt, cade singură… Deocamdată se ştie sigur că scrisorile au rămas în mâna justiţiei, că în ele sunt dezvăluite toate uneltirile şi se spune că va fi implicată multă lume… Cu atât mai rău pentru ei! Au devastat jumătate din Milano şi erau gata să facă şi mai rău! Spun mereu că brutarii sunt tâlhari. Asta o ştiu şi eu, dar trebuie să fie spânzuraţi prin judecată dreaptă. Că există grâne ascunse, cine nu ştie? Dar e treaba cârmuitorilor să folosească iscoade bune, care să se ducă să le dezgroape şi să-i trimită pe acaparatori să se legene în ştreang, în tovărăşia brutarilor! Iar dacă cârmuitorii nu iau nicio măsură, oraşul e dator să reclame, şi dacă nu capătă ascultare prima oară, să mai reclame o dată şi încă o dată, pentru că, reclamând, nu se poate să nu izbuteşti. Dar nu să recurgi la un obicei atât de ticălos, să intri în prăvălile şi magaziile oamenilor şi să jefuieşti după poftă…

Renzo simţi că puţinul ce mâncase i se schimba în tot atâta venin. I se părea că niciodată n-o să se mai vadă afar”. Şi departe de acel han şi de acel sat. De ne

numărate ori îşi spusese: „Pleacă, pleacă!” Dar teama de a nu da de bănuit, care crescuse peste măsură şi ajunsese stăpână pe toate gândurile lui, îl ţinea mereu ţintuit pe bancă. În starea aceasta gândi că, odată şi odată, flecarul va isprăvi de vorbit despre el şi hotărî în sinea lui să se ridice îndată ce va auzi că aduce vorba despre altceva.

— Eu ştiu cum merg treburile astea şi ştiu că oamenii cumsecade nu se simt bi, ne în învălmăşeală, spuse unul dintre cei prezenţi. Şi de-aia nu m-am lăsat biruit de curiozitate şi am rămas acasă, nemişcat!

— Dar eu, ce, m-am mişcat? î. ntrebă un altul.

— Eu, se amestecă şi un al treilea, dacă m-aş fi aflat, din întâmplare, în Milano, aş fi lăsat baltă orice treabă şi m-aş fi întors acasă. Am nevastă şi copii, şi apoi, să vă spu, n drept, nu-mi plac scandalurile…

Atunci hangiul, care stătuse şi el să asculte, se duse spre celălalt capăt al mesei, să vadă ce făcea străinul. Folosind prilejul, Renzo îl chemă cu un semn şi ceru să i se facă sooteala. Plăti fără să se târguiască, deşi nu prea avea bani, şi, fără să mai spună nimic, se îndreptă spre uşă, trecu pragul şi, lăsându-se în voia sorţii o apucă în altă direcţie decât cea din care ve. ni se.

CAPITOLUL XVII

Adesea e de ajuns o dorinţă puternică, şi liniştea a pierit; ce să mai zicem când două dorinţe se luptă în sufletul omului?!

Bietul Renzo avea de multe ore, după cum ştiţi, două dorinţe în suflet, şi anume: să fugă şi să stea ascuns, iar cuvintele nesocotite ale. negustorului le făcuseră să crească, fără măsură, pe amândouă dintr-odată.

Aşadar păţania lui produsese vâlvă. Voiau cu orice preţ să pună mâna pe el. Cine ştie câţi zbiri erau pe urmele lui! Ce de porunci or fi trimis numaidecât, prin sate, prin hanuri şi pe drumuri! Se gândi, în cele din urmă, că zbirii care îl cupoşteau erau doar doi şi că

numele nu-l purta scris în frunte, dar îşi aduse aminte tot felul de istorii pe care le auzise despre fugari prinşi, şi descoperiţi prin combinaţii tainice, recunoscuţi după umblet, după aerul lor suspect, sau după alte semnalmente nebănuite, şi toate acestea îl neliniştiră. Şi cu toate că atunci când ieşea din Gorgonzola sunase miezul nopţii şi întunericul ce creştea micşora din ce în ce aceste primejdii, apucă pe şosea, propunându-şi s-o ia pe prima potecă laterală care, după socotelile lui, l-ar fi putut duce spre ţinta mult dorită. La început întâlni câţiva trecători, dar, cu închipuirea plină de temeri cumplite, nu avu curajul să oprească pe nici u, nul şi să-i ceară lămuriri asupra drumului. „Şase mile a spus omul acela… gândi el. Iar dacă merg pe drum ocolit, s-ar putea să fac opt sau zece. Am mers atâta până acum, m-or duce ele, picioarele, şi de-aici înainte. Spre Milano nu merg, asta-i sigur, deci mă îndrept spre Adda. Mergând aşa, mai devreme sau mai târziu, tot oi ajunge. Adda face destul zgomot, şi când oi fi aproape de ea, n-o să fie nevoie să mi-o arate nimeni. Dacă se va nimeri vreo barcă pe acolo, ca să pot trece, o să trec îndată, altminteri o să mă opresc până dimineaţa într-un câmp, într-un copac, ca păsările. E mai bine într-un copac decât în închisoare”. Curând văzu deschizându-se un drumeag spre stânga şi apucă pe el. De data asta, dacă ar fi întâlnit pe cineva, nu s-ar mai fi codit să-l întrebe de drum, dar nu se vedea nici ţipenie. Mergea deci încotro îl ducea drumul şi se gândea: „Auzi, eu diavol! Eu să ucid pe toţi nobilii! Un teanc de scrisori la mine! Tovarăşii mei mă păzeau! Oh, cât aş da să mai dau peste negustorul acela, de cealaltă parte a Addei – ah! de-aş trece odată dincolo de afurisita asta de Adda! – să-l opresc şi să-l întreb pe îndelete de unde a pescuit asemenea grozave informaţii?! Află acum, dragul meu domn, că lucrurile stau aşa şi aşa şi că ticăloşia pe care am făcut-o a fost să-l ajut pe Ferrer, ca şi cum ar fi fost fratele meu; află că ticăloşii care, după cum ziceai dumneata, erau prietenii

mei, pentru că într-un anumit moment mi-a scăpat şi mie o vorbă, voiau să-şi bată joc de mine, şi mai află că, în timp ce dumneata stăteai să-ţi păzeşti prăvălia, eu îmi stâlceam coastele pentru a salva pe şeful vostru de aprovizionare, pe care nici nu l-am văzut, nici nu l-am cunoscut vreodată! Aşteaptă acum să mai fac eu ceva pentru nobili!... E adevărat că trebuie să facem asta pentru mântuirea sufletului, sunt doar şi ei aproapele nostru... Cât despre teancul acela de scrisori, în care era toată uneltirea şi care a căzut în mod sigur în mâna justiţiei, după cum ştii cu siguranţă, pun rămăşag că-l fac să apară aici, fără ajutorul diavolului! Eşti curios să vezi teancul acela? Uite-l aici... «O singură scrisoare?»... Da, domnule, o singură scrisoare... Şi această scrisoare, dacă vrei să ştii, a scris-o un om al bisericii, care te poate învăţa *Crezul* când vrei, un călugăr despre care pot spune, să nu-ţi fie cu supărare, că un singur fir din barba lui face cât toată barba dumitale! Şi scrisoarea asta, după cum vezi, e scrisă unui alt călugăr, un om şi el... Vezi acum ce fel de tâlhari sunt prietenii mei! Şi învaţă să vorbeşti altă dată, mai ales când e vorba de aproapele dumitale!”

Dar, după câtva timp. aceste gânduri şi altele asemănătoare se risipiră, împrejurările prezente: copleşind mintea sărmanului rătăcitor. Teama de a nu fi urmărit şi descoperit peste zi nu-l mai îngrijora acuma, dar câte alte lucruri nu-l făceau cu mult mai nenorocit! Întunericul, singurătatea, oboseala din ce în ce mai mare şi mai chinuitoare. Sufla un vânt rece, pătrunzător şi statornic, nu tocmai pe placul unui om îmbrăcat în hainele de sărbătoare pe care şi le pusese ca să meargă la nuntă, să se întoarcă numaidecât şi cu alai acasă. Şi mai rău era faptul că mergea la întâmplare, pe dibuite, căutând un loc de odihnă şi adăpost.

Când trecea prin vreun sat, încetinea pasul, uitându-se să vadă dacă nu-i mai rămăsese cumva vreo uşă deschisă, dar» nu-i fu dat să afle oame.ni care

vegheau, ci numai câteva luminiţe ce străluceau la unele ferestre. Pe drum, în plin câmp, se oprea adesea şi trăgea cu urechea, ascultând dacă nu se aude cumva afurisitul de zgomot al Addei, dar degeaba! Nu auzea alte zgomote decât chelălăit de câini, de la câte o căsuţă singuratică, răsunând în noapte plângător şi amenințător totodată. Când se apropia de una din aceste căsuţe, chelălăitul se preschimba într-un lătrat înverşunat şi furios. Iar când trecea prin faţa porţii, auzea şi parcă şi vedea animalul scoţând botul printre ostreţe şi urlând şi mai tare, ceea ce-i tăia cu tot pofta de a bate în uşă şi de-a cere adăpost. De altfel, poate şi fără câini, tot nu s-ar fi hotărât s-o facă. „Cine e acolo? l-ar fi întrebat. Ce vrei la ora aceasta? Cum ai ajuns aici? Ce, nu sunt hanuri pentru găzduire?” „În cel mai bun caz aşa m-ar întreba, dacă aş bate, şi asta numai dacă n-ar dormi acolo vreun fricos, care, pe bună dreptate, s-ar apuca să strige: «Ajutor, Hoţii!» Ar trebui să am pregătit un răspuns limpede. Şi eu ce am de răspuns? Când cineva aude zgomot în timpul nopţii, nu-i vin în gând altceva decât hoţi, răufăcători, capcane, nu se poate gândi că un om cumsecade ar putea să se afle noaptea pe drum decât dacă e vorba de un cavaler în caleaşcă”. Aşa că păstră această soluţie pentru un caz de extremă necesitate şi merse tot înainte, cu speranţa că măcar va da de Adda, dacă nu va putea s-o treacă chiar noaptea aceea, ca să nu mai fie silit s-o caute pe lumină.

Tot mergând, ajuns într-un loc unde lanurile cultivate se pierdeau într-o paragină plină de ierburi şi ferigi. Acest lucru îl făcu să gândească atunci că, dacă nu era un semn sigur, era totuşi un indiciu că apa nu putea fi prea departe şi se avântă înainte, apucând pe o potecă ce tăia de-a curmezişul. Făcu câţiva paşi şi se opri să asculte: nimic. Drumul era anevoios din cauza sălbăticiei locului, în care nu se mai vedeau nici duzi, nici vii şi nicio altă urmă de mână omenească, aşa cum întâlnise până atunci la tot pasul.

Merse totuşi mai departe şi, deoarece în închipuirea sa începuseră să joace tot felul de imagini şi vedenii, rămase acolo î, nea din anii când asculta basme, ca să şi le gonească din minte umbla spunând rugăciunile pentru morţi.

Încet-încet, se pomeni prin desişuri mai înalte de mărăcini, stejărei şi păliur. Mergând mai departe şi mărind pasul, mai mult cu nerăbdare decât cu voi. nţă, începu să vadă printre tufe copaci răzleţi şi, înaintând mereu pe aceeaşi cărare, băgă de seamă că intră într-o pădure. Pătrunzând în desiş, simţi un fel de spaimă, dar o birui şi, de nevoie, merse mai departe. Dar cu cât înainta, cu atât spaima creştea. Copacii, pe care îi zărea în depărtare, i se păreau nişte chipuri ciudate, diforme, monstruoase; îl plictisea umbra vârfurilor uşor legănate ale copacilor, care se mişca pe poteca luminată, ici şi colo, de lună, iar foşnetul frunzişului uscat, pe care-l călca sau îl atingea în mers, avea pentru auzul său ceva odios. Picioarele simţeau un fel de furie, de poftă nebună să alerge, dar în acelaşi timp abia mai izbuteau să-l poarte.

Vântul rece al nopţii, care-i biciuia, îngheţat şi pătrunzător, fruntea şi obrajii, i se strecura între haine şi piele, pătrunzându-i în oasele chinuite, sleindu-i parcă şi acea ultimă rămăşiţă de vlagă.

La un moment dat, acea groază, acea nelinişte tulbure, împotriva căreia sufletul său lupta din răsputeri de câtva timp, păru gata să-l doboare. Era pe punctul de a se prăbuşi, dar îngrozit, în primul rând, de propria lui spaimă, îşi adună toate puterile şi le porunci să reziste. Astfel, întărit pentru o clipă, se opri locului să chibzuiască şi hotărî să iasă numaidecât din pădure pe poteca pe care venise, s-o ia înapoi spre ultimul sat, prin care trecuse, să se întoarcă printre oameni, să caute un adăpost, fie şi la han.

Şti, nd aşa pe loc şi nemaifăcând frunzişul să foşnească, auzi deodată în tăcerea ce-l înconjura un

vuiet, un murmur, un murmur de apă curgătoare! îşi încordă auzul, se încredinţă că era adevărat şi strigă:

— E Adda!

Parcă îşi regăsise un prieten, un frate, un salvator. Oboseala aproape că-i dispăruse, inima începu să-i bată mai puternic, îşi simţi sângeli alergând liber, şi mai fierbinte parcă, prin toate vinele; deveni deodată încrezător, iar acea nesiguranţă care-i apăsa sufletul dispăru aproape cu totul. Şi, fără să mai şovăie, pătrunse tot mai adânc în pădure, îndreptându-se înspre murmurul acela prietenos.

Ajunse repede la capătul drumului, pe marginea unei râpe adânci, şi, privi, nd în jos, printre tufişurile care o mărgineau, văzu lucind şi curgând apa. Ridicând apoi privirea, văzu tot câmpul de pe celălalt mal presărat de sate, şi mai departe, nişte dealuri, iar pe unul din ele zări o mare pată albicioasă, care era desigur un oraş, cu siguranţă Bergamo. Coborî puţin coasta, dădu în lături cu mâinile stufărişul, privi în jos, să vadă dacă se mişcă vreo* barcă pe apă, şi ascultă dacă nu se aude cumva vreun zgomot de vâsle, dar nu văzu şi nu auzi nimic.

Dacă ar fi fost vorba de un râu mai mic, Renzo ar fi coborât numaidecât să-i încerce fundul, dar ştia bine că Adda erau, n râu în care nu te puteai încrede cu uşurinţă.

De aceea se apucă să cântărească în mintea sa, cu mult sânge rece ce hotărâre să ia. Să se caţare într-un pom şi să aştepte acolo zorile, cam vreo şase ore, dacă nu şi mai mult, în vântul acela rece şi în umezeala aceea, aşa cum era îmbrăcat, ar fi însemnat cu siguranţă să înţepenească de frig. Iar ca să se plimbe încoace şi încolo, în tot acest răstimp, pe lângă că nu s-ar fi putut feri astfel de asprimea nopţii, ar fi însemnat să mai ceară şi imposibilul de la bietele lui picioare, care şi aşa îşi făcuseră datoria cu vârf şi îndesat.

Îşi aduse aminte că văzuse, într-un câmp din apropierea mărăcinişului, una din acele colibe acoperite

cu paie, co. nstruite din trunchiuri şi din ramuri lipite cu lut, unde ţăranii milanezi obişnuiesc, pe timpul verii, să-şi strângă recolta şi să rămână peste noapte în ele, ca să le păzească, şi care, în celelalte anotimpuri, rămân părăsite. Şi-o alese numaidecât ca adăpost, porni din nou la drum, străbătu iar pădurea, prin tufişuri şi mărăcipi, şi se îndreptă spre colibă.

Portiţa, cam dărăpănată şi abia mai ţinându-se în balamale, era deschisă, fără broască şi fără lanţ. Renzo o dete în lături, intră şi văzu o plasă, în chip de hamac, legată de capetele unor ramuri şi atârnând în aer; dar nu se grăbi să se urce. Văzu pişte paie pe jos şi se gândi că şi aici se putea dormi foarte bine. Înainte de a se întinde în patul pe care providenţa i-l pregătise, îngenunche, să-i mulţumească pentru darul acesta şi pentru tot ajutorul primit în acea zi cumplită.

Spuse apoi obişnuitele rugăciuni şi, pe deasupra, ceru iertare Domnului că nu le rostise şi în seara precedentă, ba se dusese – ca să folosim propriile sale cuvinte – să se culce ca un câine, sau chiar şi mai rău.

„Şi pentru asta, adăugă apoi în sinea lui, lăsându-se pe mâini în aşternutul de paie şi întinzându-se pe el, din această cauză mi-a fost dat să fiu trezit aşa de frumos azi-dimineaţă!” Adună apoi toate paiele din jur şi le trase pe el, făcându-şi astfel, pe cât se putea, un fel de înveliş, ca să se apere de frigul care, chiar şi aici înăuntru, se simţea destul de bine. Se ghemui dedesubt, cu gândul de a trage un pui de somn, pe care-l plătise, după cum credea el, mult mai scump decât merita.

Dar nici nu închisese bine ochii, că şi începură să iasă din amintire, sau numai din închipuire (locul precis nu aş şti să vi-l spun), începură, zic, să iasă o grămadă nemaipomenită de oameni atât de agitaţi, atât de neliniştiţi, încât, adio somn! Negustorul, comisarul, zbirii, fabricantul de săbii, hangiul, Ferrer, şeful aprovizionării, adunătura din cârciumă, toată gloata din stradă, apoi *don* Abbondio, apoi *don* Rodrigo, toţi cei cu

care Renzo avusese de-a face în ultimul timp…

Doar trei imagini i se arătau netulburate, curate şi luminoase întru totul, şi în special două total deosebite, desigur, dar strâns legate în inima tânărului: o cosiţă neagră şi o barbă albă. Dar nici chiar mângâierea pe care o simţea gândindu-se la aceste două fiinţe nu semăna cu liniştea. Amintindu-şi de bu, nul călugăr, simţea şi mai vie ruşinea ticăloşiilor sale, a păcătoasei lui nestăpâniri şi a modului în care ascultase de sfaturile părinteşti ale acestuia. Dar când i se înfăţişa imaginea Luciei! Nu vom încerca să spunem ceea ce simţea. Cititorul cunoaşte tot ce s-a întâmplat şi poate să-şi închipuie şi singur. Dar pe sărmana Agnesa cum ar fi putut s-o uite? Agnesa, care îl alesese de ginere şi care îl şi considera ca pe un fiu chiar înainte ca el să-i fi spus mamă „Agnesa îi arătase o adevărată dragoste maternă, pe care i-o dovedise nu numai prin vorbe, ci şi prin fapte; iar gândul că tocmai datorită acestor frumoase intenţii şi iubirii pe care i-o purta biata femeie se afla acum în restrişte, fără adăpost, nesigură de viitor – culegând numai nenorociri şi amărăciuni în locul aşteptatei odihne şi fericiri a ultimilor ei ani – era o durere în plus pentru Renzo, şi nu dintre cele mai mici. Ce noapte, sărmane Renzo! Noaptea aceasta, care trebuia să fie a cincea după nuntă! Ce cameră! Ce pat nupţial! Şi după ce zi! Iar mâine să înceapă cine ştie ce altă zi! „Cum o vrea Dumnezeu! El ştie ce face, că doar e mereu cu noi. Primesc totul ca pocăinţă pentru păcatele mele. Luda este atât de bună… N-o s-o lase Dumnezeu să sufere prea mult, prea mult, prea mult!…”

Cufundat în asemenea gânduri şi renunţând să mai încerce să adoarmă – căci frigul se făcea din ce în ce mai pătrunzător, încât nu se putea stăpâni să nu tremure şi să nu clănţăne din dinţi – pândea revărsatul zorilor şi măsura cu nerăbdare scurgerea înceată a orelor. Spun măsura, pentru că la fiecare jumătate de oră auzea în tăcerea nesfârşită bătând clopotul unui orologiu,

probabil cel de la Trezzo. Prima dată când îi răsunase în urechi acel sunet atât de neaşteptat, fără să poată pricepe de unde venea, îi făcuse o impresie ciudată şi solemnă, cai şi când ar fi auzit un avertisment venit de la o persoană nevăzută, cu voce necunoscută.

Când în sfârşit auzi bătând cele unsprezece lovituri[67], *ora* la care îşi pusese în gând să se scoale, se ridică, pe jumătate îngheţat, îngenunche, spuse, cu mai multă evlavie ca de obicei, rugăciunile de dimineaţă, se ridică în picioare, se întinse, îşi mişcă spinarea şi umerii, ea să-şi pună în mişcare sângele şi să-şi dezmorţească braţele şi picioarele înţepenite de frig, suflă într-o mână, apoi în – cealaltă, şi le frecă una de alta, deschise uşile colibei şi primul lucru pe care îl făcu fu să arunce o privire de jur-împrejur, pentru a se încredinţa că nu e nimeni pe acolo. Şi, nevăzând pe nime.ni, căută cu ochii cărarea din ajun, o găsi numaidecât şi o porni la drum.

Cerul făgăduia o zi frumoasă, iar luna, într-un colţ, palidă şi strânsă, se zărea încă pe bolta nesfârşită şi de un cenuşiu-albăstrui, care spre răsărit se colora uşor într-un galbe. n-roşiatic. În depărtare, la orizont, se întindeau în falduri lungi şi inegale câţiva nori albaştri-cafenii, cei de sus fiind tiviţi pe deasupra de o dungă roşie ca focul, care, din clipă în clipă, se făcea tot mai aprinsă şi mai strălucitoare, iar spre miazăzi alţi nori, îngrămădiţi laolaltă, uşori şi vaporoşi, ca să zicem aşa, se luminau în mii de culori fără nume. Era frumosul cer al Lombardiei, atât de fermecător pe vreme bună, atât de limpede şi atât de liniştit!

Dacă Renzo ar fi trecut pe acolo la plimbare, desigur că ar fi privit în sus şi ar fi admirat acel răsărit de soare atât de deosebit de cel pe care era obişnuit să-l vadă în munţii de unde plecase; dar acum tânărul îşi vedea de drum, grăbindu-se să se încălzească şi să ajungă cât mai repede. Trecu peste câmpuri, trecu prin mărăciniş şi prin tufe, străbătu pădurea, uitându-se

67 Aproximativ ora 5 dimineaţa.

încoace şi încolo, râzând şi ruşinându-se în acelaşi timp de teama pe care o încercase cu câteva ore înainte, şi, de pe marginea râpei, privi în jos. Printre ramuri, de-a lungul malului, zări o bărcuţă pescărească înaintând încet împotriva curentului pe lângă ţărm. Coborî numaidecât pe drumul cel mai scurt, printre mărăcini, ajunse la mal, îl strigă încetişor pe pescar, cu intenţia de a se preface că cere doar un mic ajutor, deşi, fără să vrea chipul lui luă o înfăţişare rugătoare, şi-i făcu semn să vină la mal. Pescarul aruncă o privire de-a lungul malului, alta, mai atentă, în susul apei, se întoarse să privească îndărăt, în josul apei, apoi îndreptă vârful bărcii spe Renzo şi veni la ţărm. Renzo, care stătea pe marginea malului, aproape cu un picior în apă, apucă vârful bărcii şi sări înăuntru, spunând:

— Vrei să-mi faci binele ăsta şi să mă treci dincolo? îţi plătesc!

Pescarul îi ghicise dinainte gândul şi o şi pornise spre malul celălalt. Renzo, văzând pe fundul bărcii o altă vâslă, se aplecă şi-o luă.

— Încet, încet… spuse stăpânul bărcii, dar văzând cu ce pricepere apucase tânărul vâsla şi se pregătea s-o folosească, spuse: Aha! Eşti de meserie!

— Puţintel… răspunse Renzo şi se puse pe lucru cu o vigoare şi cu o îndemânare care nu arătau c-ar fi un nepriceput.

Fără să încetinească vâslitul, arunca mereu câte o privire întunecată spre malul de care se depărtau, şi apoi una nerăbdătoare spre malul de care se apropiau, arzând de ciudă că nu-l puteau atinge mai repede, căci curentul era în acel loc prea puternic ca să poată trece drept, şi barca, despicând valurile, sau urmând firul apei, trebuia să facă un drum pieziş.

Aşa cum se întâmplă de obicei în toate treburile mai încurcate, greutăţile se prezintă întâi toate grămadă, şi abia după aceea, pe drum, ies la iveală una câte una. Acum, când Adda era aproape trecută, Renzo se

frământa din cauză că nu ştia dacă fluviul forma aici graniţa sau dacă, o dată trecută această piedică, îi mai rămânea încă una de trecut. De aceea, strigându-l pe pescar, îi arătă cu un gest al capului pata albă, care o văzuse în noaptea trecută şi care acum îi apărea mult mai clară, şi întrebă:

— Bergamo e satul acela?

— Oraşul Bergamo, răspunse pescarul.

— Şi malul acela e bergamez?

— Ţara lui San Marco[68].

— Trăiască San Marco! exclamă Renzo.

Pescarul nu răspunse nimic.

Ajunseră, în sfârşit, la mal. Renzo săltă de bucurie, mulţumind lui Dumnezeu în sinea sa şi apoi cu glas tare barcagiului. Băgă apoi mâna în buzunar, scoase o berlingă, care, dat fiind împrejurările, nu era un fleac pentru el, şi o întinse omului. Pescarul aruncă din nou o privire spre malul milanez, alta de-a lungul fluviului, întinse mâna, apucă banul, îl ascunse, apoi strânse buzele, puse pe deasupra degetul şi întovărăşind acest gest cu o privire expresivă, spuse: „Drum bun! „şi porni îndărăt.

Pentru ca bunăvoinţa atât de promptă şi atât de discretă a acestui barcagiu faţă de un necunoscut să nu-l mire prea mult pe cititor, trebuie să-l informăm că, solicitat adesea pentru un asemenea serviciu de către contrabandişti şi bandiţi, îl făcea nu atât de dragul puţinului şi nesigurului câştig pe care i l-ar fi putut aduce, cât pentru a nu-şi face duşmani printre ei. 11 făcea, zic, ori de câte ori putea fi sigur că nu-l văd nici vameşii, nici zbirii şi nici iscoadele. Astfel, fără să îndrăgească prea mult pe unii sau pe ceilalţi, încerca să-i mulţumească pe toţi, cu imparţialitatea care este de obicei proprie celui nevoit să fie complicele unora şi este obligat să dea socoteală celorlalţi.

Renzo stătu o clipă, ca să îmbrăţişeze cu privirea

---

68 Sfîntul Marco era socotit patronul Republicii Veneţiene,

pământul care, cu puţin înainte, îi ardea sub picioare.

„Ah! Am scăpat, într-adevăr! fu primul său gând. Rămâi în urmă, pământ blestemat!” fu cel de-al doilea, de salut, către patria sa. Dar al treilea se îndreptă spre cei pe care îi lăsase în locurile acelea. Atunci încrucişă braţele la piept, scoase un suspin, plecă ochii, să privească apa ce-i curgea la picioare, şi gândi: „A trecut pe sub pod!” având în vedere, prin antonomază, după un obicei din satul lui, podul din Lecco. Apoi îşi spuse: „Ah, lume ticăloasă! Destul! Acuma, cum o vrea Dumnezeu!”

Îşi întoarse faţa de la această întristătoare privelişte şi se aşternu la drum, luând drept ţintă pata albicioasă de pe povârnişul dealului, până ce avea să găsească pe cineva care să-l îndrepte pe drumul cel bun. Şi să-l fi văzut acum cu ce nepăsare oprea trecătorii şi cum rostea, fără nicio şovăire, numele satului în care locuia vărul său!

De la primul trecător pe care-l întâlni află că mai avea încă nouă mile de mers.

Călătoria nu fu prea veselă. Fără să mai pomenim necazurile pe care Renzo le purta cu sine, ochii îi erau mereu tulburaţi de privelişti dureroase, după care bănui că şi în ţinutul unde intra avea să găsească aceeaşi sărăcie ca şi prin părţile lor.

De-a lungul drumului, şi mai cu seamă în sate şi în târguri, întâlnea la tot pasul oameni săraci, care însă nu erau cerşetori obişnuiţi, iar mizeria li se vedea mai mult pe faţă decât în îmbrăcăminte – familii întregi de ţărani, de munteni şi de meseriaşi; peste tot auzea un huiet prelung de rugăminţi, de vaiete şi gemete, şi priveliştea aceasta, în afară de faptul că-i inspira milă şi-l întrista, îl mai şi punea pe gânduri asupra viitorului său.

„Cine ştie, se întreba el, dacă oi mai găsi ceva de făcut? Dacă e de lucru ca în anii trecuţi? Dar Bortolo mă iubeşte, e un băiat bun, are avere, m-a poftit de-atâtea ori, nu mă lasă el! Şi apoi providenţa m-a ajutat până acum, o să mă ajute şi de aci înainte”.

Foamea pe care o simţea de câtăva vreme începu să-l chinuie mai tare cu fiecare milă de drum, dar, cu toate că atunci când începuse să-i dea atenţie simţise că ar mai putea rezista destul de bine până să facă cele două-trei ore care-i mai rămăseseră, se gândi, pe de altă parte, că n-ar fi de loc frumos să se înfăţişeze vărului său ca un cerşetor şi drept salut să-i spună: „Dă-mi ceva de mâncare!” Aşa că îşi scoase din buzunare toată averea, o răsfiră în palmă şi-o socoti. Nu era o socoteală care să-i ceară prea mult timp, dar bani ca să mai îmbuce ceva îi mai rămăseseră. Intră într-o cârciumă, să-şi potolească foamea, şi, după ce plăti, îi mai rămăsese chiar şi rest.

La ieşire fu cât pe-aci să dea peste două femei, care şedeau, sau mai degrabă zăceau acolo jos, lângă uşă; una era mai în vârstă, iar cealaltă, mai tânără, avea în braţe un copil, care, după ce-i supsese zadarnic un sân şi celălalt, plângea întruna. Toţi erau galbeni ca nişte cadavre, şi lângă ele sta în picioare un bărbat, în înfăţişarea căruia se mai vedeau însă semnele unei vigori apuse, sleită aproape cu totul de o mizerie îndelungată. Toţi trei întinseră mâna spre cel ce ieşea cu pasul sigur şi cu un aer mulţumit, dar niciunul nu spusese nimic. Ce rugăminte ar fi putut spune mai mult?

„Iată ce înseamnă providenţa!” îşi spuse Renzo şi, băgând îndată mâna în buzunar, scoase cei câţiva bani pe care îi mai avea, îi puse în mâna cea mai apropiată şi-şi văzu de drum.

Masa şi fapta bu. nă (pentru că suntem făcuţi din trup şi suflet) îi înseninaseră şi-i înveseliseră toate gândurile. Desigur, din despărţirea atât de uşoară de ultimii săi bani, căpătase mai multă încredere în viitor, decât dacă ar fi găsit o sumă de zece ori mai mare. Căci dacă providenţa păstrase ultimii bănuţi ai unui străin fugar, nesigur el însuşi de soarta lui viitoare, ca să ajute în ziua aceea pe sărmanii care cerşeau în drum, cine ar putea crede că îl va lăsa apoi în nevoie pe cel de care se slujise şi căruia îi dăduse o dovadă atât de vie, atât de

puternică, atât de hotărâtă despre existenţa ei?

Cam acestea erau gândurile tânărului nostru, deşi mai puţin lămurite decât le exprim eu aici. În restul drumului, gândindu-se la viitorul său, îşi zicea că toate se vor aranja până la urmă. Foametea va trebui să se termine, căci vor veni recolte mai bune. Pî, nă atunci avea pe vărul său, Bortolo, mâinile sale pricepute şi, pe deasupra, ceva bani acasă, pe care îi va cere îndată. Cu aceştia, în cel mai rău caz, va trăi de azi pe mâine până când va fi din nou belşug… Şi când va fi iar belşug – urmă Renzo în închipuirea sa – oamenii vor avea iar poftă de muncă, patro. nii se vor bate să pună mâna pe muncitorii milanezi, care sunt cei mai pricepuţi, iar aceştia vor ridica fruntea. Cine vrea oameni pricepuţi trebuie să-i plătească! Aşa că eu voi câştiga nu numai pentru mine, ci ca să pun chiar şi ceva deoparte, iar după asta scriu femeilor să vină!… Dar, de fapt, de ce să aştept atât? Mă rog, cu puţinul pe care-l avem, n-am putea trăi aici chiar în iarna aceasta? Deci, să locuim aici. Preoţi există peste tot! Să vină femeile şi să facem aici o gospodărie a noastră. Ce plăcut o să fie să ne plimbăm toţi împreună chiar pe drumul ăsta, să mergem până la Adda, în căruţă, să stăm pe mal, chiar pe malul acela, şi să le arăt femeilor locul unde am trecut fluviul, desişul prin care am coborât şi locul unde am pândit barca…”

Ajuns în satul vărului său, chiar la intrare văzu o casă foarte înaltă, cu mai multe rânduri de ferestre lungi, şi-şi dădu imediat seama că era o filatură. Intră, î, ntrebă cu voce tare, în zgomotul roţilor şi al apei ce cădea, dacă acolo stătea un oarecare Bortolo Castagneri.

— Domnul Bortolo? Uite-l colo!

„Domnul? Semn bun”, gândeşte Renzo şi, zărindu-i pe vărul său, alergă spre el. Bortolo se întoarse şi-l recunoscu pe tânărul care-i spuse: „Uite-mă, am venit!” Urmă un „Oh!” de mirare, o îmbrăţişare caldă. După aceste îmbrăţişări, Bortolo îl trase pe tânărul nostru într-

o altă încăpere, departe de zgomot, de maşini şi de ochii curioşilor, şi-i spuse:

— Îmi pare bine că te văd. Dar eşti o figură: te-am invitat de atâtea ori şi n-ai vrut să vii niciodată; acum soseşti într-un moment cam critic.

— Ca să-ţi spun drept, n-am venit de bunăvoie, spuse Renzo şi, în câteva cuvinte, nu însă fără o mare emoţie, îi povesti dureroasa întâmplare.

— Atunci se schimbă lucrurile, spuse Bortolo, şi, de vreme ce ţi-ai pus speranţa în mine, nu te voi părăsi, bietul meu Renzo! La drept vorbind, acum nu se prea caută muncitori, şi patronul abia poate să-i mai ţină pe-ai lui, ca să nu-şi piardă şi să nu-şi dezorganizeze afacerile. Dar patronul mă iubeşte mult şi are avere. Şi, ca să fim drepţi, în mare parte mie mi-o datorează, fără să mă laud. El pune capitalul, şi eu, puţina mea pricepere. Sunt primul său maistru, ştii? Şi apoi, ce să mai ascund, eu fac şi desfac totul aici. Biata Lucia Mondella! îmi aduc aminte de ea de parcă ieri aş fi văzut-o. Ce fată bună! întotdeauna cea mai cuminte în biserică, şi când treceai prin faţa căsuţei ei... Parcă văd căsuţa aceea, la margţnea satului, cu un smochin frumos, care trecea peste gard!...

— Nu, nu, să nu mai vorbim de asta!

— Vreau să spun că, de câte ori treceai prin faţa acelei căsuţe, se auzea într-una vârtelniţa... Şi ticălosul de *don* Rodrigo! încă de pe vremea mea o luase razna, dar acum a ajuns dracul în persoană, după cum văd... Cât timp l-o răbda Dumnezeu să-şi facă de cap?! Deci, cum îţi spuneam, şi aici se cam simte foametea... Dar, ia spune, nu ţi-e foame?

— Am mî, neat adineauri, pe drum...

— Dar cu banii cum stăm?

Renzo întinse o mână şi suflă peste degete.

— Nu-i nimic, spuse Bortolo, am eu, nu te gândi la asta. În curând se schimbă lucrurile, dacă va vrea Domnul, şi nu numai că-mi vei înapoia banii, dar vei

agonisi şi pentru tine.

— Mai am ceva acasă, o să cer să-mi trimită.

— Foarte bine, între timp bizuie-te pe mine, Dumnezeu mi-a dat bine ca să fac bine, iar dacă n-aş face bine rudelor şi prietenilor, cui să fac?

— Am spus eu! Providenţa! exclamă Renzo, strângă, nd cu dragoste mâna bunului său văr.

— Deci, zise acesta, la Mila.no a fost tămbălău mare... Mi se par cam smintiţi oamenii ăştia! Zvonul a ajuns şi pe aici, dar vreau să-mi povesteşti pe urmă totul, pe îndelete. Eh! O să ai ce să-mi spui! Aici, după cum vezi, lucrurile sunt ceva mai liniştite şi se mai face puţină dreptate. Oraşul a cumpărat două mii de saci cu grâu de la un negustor din Veneţia; grâu din Turcia, dar când e vorba să-ţi astâmperi foamea, nu te mai uiţi. Uite cum stau lucrurile: dregătorii din Verona şi din Breşeia închid trecerile şi spun: „Pe-aici nu trece grâu!" „Ce fac atunci cei din Bergamo? Trimit la Veneţia pe Lorenzo Torre, un avocat, grozav avocat! A plecat în grabă, s-a înfăţişat la doge şi a spus: „Ce i-a apucat pe dregători?" Şi ce discurs a ţinut! Un discurs, cum se zice, b „n de dat la gazetă! Ce înseamnă să ştie omul să vorbească! î, ndată s-a şi dat poruncă ca griul să fie lăsat să treacă, şi dregătorii nu numai că trebuie să-l lase să treacă, dar trebuie să şi pună străji pe drum. Acum griul trebuie să vină. S-au gândit şi la împrejurimi. Giovanbatista Biava, ambasadorul Bergamului la Veneţia (şi acela ce mai om!), a adus la cunoştinţa Senatului că şi la ţară se resimte foametea. Şi Senatul a cedat patru mii de baniţe de mei. Şi din mei se poate face pâine. Şi apoi, vrei să ştii? Dacă nu vom avea pâine, vom mânca din celelalte. Domnul mi-a dat bunăstare, cum ţi-am spus. Şi acum, hai să te duc la stăpânul meu; i-am vorbit deseori de tine şi-o să te primească bine. IE un bergamez din alte vremuri, un om cu inimă largă. E adevărat că nu te aştepta acum, dar când va auzi povestea... Şi apoi ştie să aibă grijă de muncitori, pentru că sărăcia trece şi afacerile îşi

urmează cursul. Dar, înainte de orice, trebuie să te previn despre un lucru... Ştii cum ni se zice pouă aici, celor din statul Milano?

— Cum ni se zice?

— Ne numesc nătărăi!

— Nu e un nume prea frumos...

— Asta e! Cine s-a născut în statul milanez şi vrea să trăiască în cel bergamez trebuie să înghită vorba asta şi să tacă. Pentru cei de aici a spune unui milanez nătărău este ca şi cum ai spu.ne ilustrissime unui cavaler.

— Îmi închipui că o spun şi ei celor care îngăduie să li se zică astfel.

— Dragă băiete, dacă n-ai de gând să înghiţi mereu porecla de nătărău, să nu crezi c-o să poţi trăi aici. Ar trebui să stai mereu cu mâna pe cuţit, şi chiar dacă, să presupunem, ai omorî, să zicem, trei-patru inşi, până la urmă s-o găsi şi unul care să te omoare pe tine... Şi apoi de ce să te înfăţişezi în faţa justiţiei lui Dumnezeu cu trei sau patru crime pe suflet?

— Dar u, n milanez care ar avea puţină... şi aici îşi ciocăni fruntea cu degetul, cum făcuse în cârciuma „Lunii pline", vreau să spun, unul care şi-ar cunoaşte meseria...

— Totuna e, şi ăla tot nătărău se cheamă. Ştii cum spune stăpânul meu când vorbeşte de mine cu prietenii săi? „Pe nătărăul ăla Dumnezeu mi l-a trimis! Dacă n-aş avea pe nătărăul ăla, cum m-aş descurca?" Aşa e nbiceiul...

— E un obicei prost! Dar când văd cum lucrăm (căci, în definitiv, noi am adus meşteşugul ăsta aici şi noi îl facem să meargă!), e cu putinţă să nu-şi dea seama de greşeala lor şi să n-o îndrepte?

— Până acuma nu. Cu timpul, însă, s-ar putea. Copiii care cresc acuma s-ar lecui ei, dar cu oamenii în toată firea nu mai e nimic de făcut. S-au obiş. nuit aşa, şi gata! Şi la urma urmelor, ce mare lucru? Se aseamănă

asta cu bunăvoinţa pe care ţi-au arătat-o şi mai ales cu aceea pe care aveau de gând să ţi-o arate scumpii noştri compatrioţi?

— Aşa e… şi dacă e numai atât!…

— Dacă te-ai împăcat cu asta, totul merge bine. Hai la patronul meu şi curaj!

Toate au mers într-adevăr bine şi chiar aşa cum făgăduise Bortolo, de aceea considerăm că ar fi inutil să le mai povestim în amănunt. Ceea ce arată cu adevărat mî.na providenţei, căci vom vedea îndată cât temei se putea pune pe lucrurile şi banii pe care-i lăsase Renzo acasă.

CAPITOLUL XVIII

În aceeaşi zi de 13 noiembrie, un trimis extraordinar sosi la seniorul *podestă* din Lecco şi-i prezentă o scrisoare a seniorului căpitan de justiţie, cuprinzmet ordinul de a face tot posibilul şi toate cercetările pe care le va crede de cuviinţă pentru a descoperi dacă u, n tânăr, pe nume Lorenzo Tramaglino, de meserie ţesător de mătăsuri, scăpat din mâinile *„praedicţi egregii domini căpitanei”* I s-ar fi reîntors, *„palam vei clam*[69], din satul său *„ignorum”*[70], care era *„verum în territorio Leuci*; *quod şi compertum fuerit şic esse*[71], să caute numitul *podestă*, *„guanta maxima diligenţia fieri poterit”*[72], să pu. nă mâna pe el şi, legat aşa cum trebuie *„videlicet”* 6 cu cătuşe, dat fiind ineficacitatea dovedită a „manşetelor” pentru numitul individ, să-l trimită la temniţă şi să-l ţină acolo sub pază bună, pentru a-l preda cui va fi trimis să-i ia; şi atât în caz afirmativ, cât şi în caz negativ, *„accedatis ad domum*

---

69 în văzul tuturor sau pe ascuns (lat.).

70 Necunoscut (lat.).

71 într-adevăr în ţinutul Lecco ; dacă aceasta se adevereşte (lat.).

72 Să mergeţi la casa numitului Lorenzo Tramaglino şi, o dată făcute cercetările cuvenite, să sechestraţi tot ce ar avea legătură cu cauza şi să adunaţi informaţii asupra firii sale perverse, asupra vieţii sale şi asupra eventualilor săi complici (lat.).

praedicţi Laurenţii Tramaglinni; el, *fada debita diligenţia*, *quid-qind ad rem repertum fuerit auferatis*: *et informationes Ide illius prava qualitate*, *vita*, *et complicibus submatis*!… iar despre tot ce s-a găsit sau nu s-a găsit şi despre tot ce va fi luat sau lăsat *diligenterreferatis*"[73].

Seniorul *podestă*, după ce făcu tot ce era omeneşte posibil pentru a se convinge că individul nu se întorsese în ţinut, îl chemă pe statoarestele satului şi-i ceru să-l ducă la casa cu prici, na, cu mare alai de notari şi zbiri. Casa era închisă, cel ce avea cheia nu se afla acolo şi nici nu se arăta. Atunci forţară uşa şi se trecu la cele cuvenite, ceea ce înseamnă că se procedă ca într-un oraş cucerit. Ştirea despre această expediţie se împrăştie imediat peste tot şi ajunse şi la urechile părintelui Cristoforo, care, pe cât de mirat, pe atât de îndurerat, întrebă pe toată lumea, ca să afle ceva în legătură cu pricina u. nu-i fapt atât de neaşteptat, dar nu culese decât presupuneri. Atunci scrise în grabă părintelui Bonaventura, de la care spera să poată primi unele informaţii mai precise, între timp, rudele şi prietenii lui Renzo fură chemaţi să declare ce ştiau fiecare despre apucăturile sale rele (*prava qualitate*), aşa încât a te numi Tramaglino deveni o nenorocire, o ruşine, un delict, şi întreg satul fu răscolit, încetul cu încetul, se află că Renzo a scăpat din mâinile justiţiei chiar în centrul Milanului şi apoi a dispărut. Se zvoni că a făptuit ceva foarte grav, dar ce anume nu se ştia sau se povestea în mii de chipuri. Dar cu cât fapta era mai gravă, cu atât mai puţin putea fi crezută în sat, unde Renzo era cunoscut ca un tânăr cumsecade. Cei mai mulţi presupuneau şi-şi şopteau la ureche că la mijloc era uneltirea ţesută de ticălosul de *don* Rodrigo pentru a nimici pe sărmanul său rival. Ceea ce dovedeşte că, dacă te apuci să judeci prin deducţie şi fără cunoaşterea amănunţită a faptelor, poţi face o mare nedreptate chiar

73 Veţi face îndată un raport amănunţit (lat.).

şi unui ticălos.

Noi însă, care avem faptele la îndemână, cum se spune, putem afirma că, dacă *don* Rodrigo nu contribuise la nenorocirea lui Renzo, fu atât de mulţumit de cele întâmplate, ca şi cum totul ar fi fost opera sa, şi triumfa împreună cu amicii săi şi mai ales cu vărul său, contele Attilio. Acesta, potrivit planurilor sale de la început, ar fi trebuit să se găsească la ora aceea la Milano, dar, la primele veşti în legătură cu tulburările şi cu gloata ce mişuna pe străzi şi nu părea de loc dispusă să primească lovituri de baston, socotise mai cuminte să rămână la ţară până când lucrurile se vor linişti. Cu atât mai mult cu cât, dat fiind că insultase cam multă lume, avea anume motive să se teamă că nu cumva vreunul dintre cei ce stăteau liniştiţi numai de frică, să prindă curaj în aceste împrejurări şi să socotească momentul prielnic ca să-i răzbune pe toţi ceilalţi. Aceasta. nehotărâre nu fu de lungă durată. Ordinul de la Milano pentru urmărirea lui Renzo era un semn că lucrurile îşi reluaseră cursul. normal, şi aproape în acelaşi timp primi şi înştiinţarea precisă *că* aşa stăteau lucrurile. Contele plecă deci numaidecât, îndemnă pe vărul său să conţi, nu e acţiunea începută şi să înlăture toate piedicile – făgăduindu-i că îi va da o mână de ajutor – pentru a-l descotorosi de călugăr, scop în care nefericita aventură a sărmanului lor rival avea să le slujească de minune.

De-abia plecase Attilio, când sosi din Monza, teafăr şi sănătos, Griso, care raportă stăpânului tot ceea ce aflase, şi anume că Lucia se refugiase în cutare mănăstire, sub ocrotirea cutărei seniore; că stătea mereu ascunsă, ca şi cum ar fi fost şi ea o călugăriţă; că nu punea niciodată piciorul dincolo de poartă şi asista la serviciul religios de la o ferestruică cu gratii, lucru întru nimic pe placul celor care, auzind câte ceva despre păţaniile ei şi despre fermecătoarea ei frumuseţe, ar fi vrut s-o vadă cum arăta.

Această relatare îl făcu pe diavol să intre în *don*

Rodrigo, sau, mai bine zis, îl îndârji mai tare pe cel care-l stăpânea încă de mai înainte. împrejurările acestea prielnice intenţiilor sale îi înfierbântau tot mai mult patima, adică amestecul acela de încăpăţânare, ură şi poftă murdară di, n care se compunea patima lui. Renzo lipsea, surghiunit şi proscris, aşa că orice acţiune era îngăduită împotriva lui, şi, într-un anumit fel, chiar logodnica sa putea fi considerată tovarăşa unui bandit; iar singurul om din lume care ar vrea şi ar putea să-i ia apărarea şi să facă un asemenea scandal î, încât să meargă vestea departe, chiar până la persoane sus-puse, era înfocatul călugăr, care cu siguranţă că în scurtă vreme va fi şi el în imposibilitate de a-i mai sta în cale. Dar iată totuşi că se ivi o piedică neaşteptată, care nu numai că făcea îndoielnice toate aceste planuri, ci le şi zădărnicea. O mănăstire din Monza, chiar dacă nu s-ar fi aflat acolo o principesă, era un os prea tare pentru dinţii lui *don* Rocirigo şi, oricât s-ar fi învârtit gândurile sale mârşave în jurul acelui adăpost, n-ar fi putut găsi în niciun Chip mijlocul de a-l cuceri nici cu forţa, nici cu videna. Era cât pe-aci să renunţe la încercare şi cât pe-aci să-şi hotărască plecarea la Milano, ocolind Monza, şi, ajuns în oraş, să se arunce în mijlocul prietenilor şi al petrecerilor, ca să uite, prin distracţii uşuratice, de gândul acela, devenit chinuitor. Da… dar… dar… Prietenii! mai încet cu prietenii! În loc de petreceri, ar fi putut găsi noi neplăceri în tovărăşia lor, căci Attilio bătuse desigur toba şi-i făcuse pe toţi curioşi. Toţi or să-l întrebe ceva în legătură cu Lucia; va trebui să dea explicaţii. O dorise, încercase, dar ce obţinuse? îşi făcuse din asta un scop cam jos. nic, într-adevăr, dar, ce naiba, un om nu-şi poate stăpâni întotdeauna capriciile, şi important este să şi le satisfacă! Iar el cum îşi atinsese scopul? Dându-se bătut în faţa unui ţăran şi-a unui călugăr! Uh! Iar când o împrejurare fericită şi neaşteptată, care nu-i ceruse nicio osteneală, îl scosese din luptă pe unul, iar un bun prieten îl înlăturase pe

celălalt, el, un om de nimic, nu ştiuse să se folosească de acest prilej şi se retrăsese în mod ruşinos din luptă. Atât, şi era prea destul ca să nu mai poată ridica fruntea printre nobilii… cumsecade, sau ca să fie nevoit să ţină mereu spada în mână. Şi apoi cum să se întoarcă, sau cum să rămână în casa aceea, în satul acela, unde, în afara amintirilor neîncetate şi dureroase ale patimii sale, va trebui să mai îndure şi ruşinea unei încercări. neizbutite? Unde va creşte mereu dispreţul lumii şi în acelaşi timp se va duce mereu de râpă puterea sa. Şi, în sfârşit, unde pe chipul oricărui neisprăvit, chiar când i se va înclina să-l salute, va putea citi mereu cuvintele acestea amare: „Ai înghiţit-o, hai? Ţi-a plăcut?” Calea nelegiuirii, spune aici manuscrisul, e largă, dar asta, nu înseamnă că e uşor de străbătut, căci are şi ea piedicile sale şi părţile ei scârboase, drumul fiind dezgustător şi obositor, deşi merge mereu la vale.

Lui *don* Rodrigo, care nu voia nici să părăsească această cale, nici să dea îndărăt, nici să se oprească şi nu putea nici merge singur înainte, îi veni în minte un mijloc prin care ar putea înainta, şi anume: să dobândească ajutorul unui anumit om, ale cărui mâini ajungeau adesea acolo unde alţii. nici cu privirea nu puteau pătrunde, un om sau un diavol, pe care greutăţile nu numai că nu-l speriau, ci îi măreau chiar pofta de acţiune. Dar această soluţie avea şi ea neajunsurile şi riscurile ei, cu atât mai grave cu cât nu puteau fi prevăzute de la început, pentru că nimeni nu ar fi putut şti până unde va ajunge în tovărăşia acelui om, desigur un ajutor puternic, dar în acelaşi timp un aventurier înrăit şi periculos.

Astfel de gânduri îl frământară mai multe zile, făcându-l să şovăie între hotărâri potrivnice, una mai chinuitoare decât alta. Între timp, îi sosi o scrisoare de la vărul său, care spunea că lucrurile sunt pe calea cea bună. Iar după fulger, urmă numaidecât şi tu, netul, adică într-o bună dimineaţă se auzi că părintele

Cristoforo plecase din mănăstirea Pescarenico. Acest mare şi atât de grabnic succes, dimpreună cu scrisoarea lui Attilio, care-i dădea mult curaj şi-l amenința că-şi vor bate toţi joc de el, îl făcură pe *don* Rodrigo să încline din ce în ce mai mult spre hotărârea primejdioasă; dar ceea ce-l hotărî fu ştirea neaşteptată că Agnesa se întorsese acasă, ceea ce însemna o piedică mai puţin în calea spre Lucia.

Să povestim cum s-au petrecut aceste d: >un evenimente, începând cu ultimul.

Cele două sărmane abia se obişnuiseră cu adăpostul lor, când se răspândi în Monza, şi deci şi în mănăstire, ştirea despre marile tulburări din Milano. Iar după ştirile mari, veniră o mulţime de altele mai mici, ce creşteau şi se transformau în fiecare clipă. Portăreasa, care, din loja ei, putea să tragă cu o ureche în stradă şi cu cealaltă în mănăstire, strângea informaţii de ici şi de colo şi le împărtăşea celor două femei.

— I-au băgat la închisoare pe doi, sau pe şase, sau nu, pe opt... Pe unii o să-i spânzure în faţa „Brutăriei cârjelor", pe alţii în capul străzii, unde este casa şefului aprovizionări... Ei... ei... ei! Ia auzi! A scăpat unul din Lecco sau de prin împrejurimi. N-am aflat cum îl cheamă, dar o veni careva să-mi spună, să vedem, îl cunoaşteţi?

— Ştirile acestea, legate de faptul că Renzo ajunsese la Milano tocmai în ziua fatală, treziră unele temeri în sufletul femeilor, şi mai ales într-al Luciei; dar închipuăţi-vă ce-a fost pe ele când portăreasa veni să le spună:

— Ala care a şters puţina ca să nu fie spânzurat e un ţesător din satul vostru, pe care-l cheamă Tramaglino. îl cunoaşteţi?

Luciei, care tocmai broda nu ştiu ce, îi căzu lucrul din mână, păli şi se schimbă la faţă într-atâta, încât portăreasa ar fi băgat de seamă, cu siguranţă, dacă ar fost mai aproape de ea. Dar era în pragul uşii, împreună cu Agnesa, care, tulburată şi ea puţin, se ţinu bine şi, ca

să răspundă ceva, spuse că într-un sat mic toţi se cunosc şi deci îl cunoaşte. Dar, nu putea înţelege cum se întâmplase una ca asta, dat fiind că era un băiat cuminte. Întrebă apoi dacă fugise cu adevărat şi încotro.

— A fugit, ce mai, vorbeşte toată lumea, dar unde, nu se ştie! S-ar putea să-l prindă, după cum s-ar putea să fie şi la adăpost; oricum, dacă le mai cade o dată în mână, băiatul ăsta cuminte al vostru…

Aici, din fericire, portăreasa fu chemată şi plecă. Închipuiţi-vă în ce stare erau mama şi fiica. Şi, timp de mai multe zile, sărmana femeie şi copila ei rămaseră în acea nesiguranţă, frământându-şi mintea să descopere pricina şi urmările dureroasei întâmplări, come. mând fiecare m şi, ne sau între ele, pe şoptite, când le era cu putinţă, cumplitele vorbe ale portăresei…

În sfârşit, într-o joi veni la mănăstire un om, care întrebă de Agnesa. Era un negustor de peşte din Pescarenico, care se ducea la Milano, ca de obicei, cu negoţul lui, şi bunul frate Cristoforo îl rugase ca, trecând prin Monza să dea o fugă până la mănăstire, să salute femeile din partea lui, să le povestească tot ce ştia despre trista întâmplare a lui Renzo, să le îndemne să aibă răbdare şi încredere în Dumnezeu şi să le asigure că el, un biet – călugăr, nu le va uita şi va pândi prilejul să le poată ajuta, având grijă, î, între timp, să le dea în fiecare săptămână veşti despre el, prin acelaşi mijloc sau prin altul, în ceea ce-l privea pe Renzo, solul nu ştia să spună altceva mai nou şi mai sigur în afară de răscolirea casei flăcăului şi de cercetările pentru a pune mâna pe el, adăugând totodată că acestea rămăseseră fără rezultat şi se ştia cu siguranţă că tânărul îşi găsise adăpost pe teritoriu! bergamez. O astfel de încredinţare, nici n-ar mai fi nevoie s-o spunem, fu un adevărat balsam pentru sufletul Luciei. Din acea clipă, lacrimile ei curseră mai lin şi mai puţin amare, găsi o mare uşurare în discuţiile tainice cu mama ei şi la toate rugăciunile se adăuga şi ocaldă mulţumire adusă cerului.

Gertrude o chema adesea în vorbitorul ei particular şi discuta uneori timp îndelungat cu ea, desfătându-se să descopere nevinovăţia şi blî. ndeţea sărmanei fete şi să asculte vorbele de recunoştinţă şi binecuvântare pe care-Lucia le rostea tot timpul. Îi povestea şi ea, în taină, o parte din viaţa ei (acea parte care se putea mărturisi) şi despre tot ce pătimise până să ajungă acolo, ca să sufere mai departe, aşa încât nedumerirea neîncrezătoare pe care Lucia o încercase la început se preschimbă cu încetul într-o milă înţelegătoare. Găsea în acea istorisire temeiuri mai mult decât suficiente pentru a înţelegeceea ce era cam ciudat în felul de a fi al binefăcătoarei sale, mai ales ţinând seama de spusele Agnesei despre firea nobililor. Cu toate că se simţea înclinată să răspundă la încrederea pe care Gertrude i-o arătase „nu-i trecu totuşi niciodată prin minte să-i vorbească despre noile sale nelinişti, de noua sa nenorocire, să-i spună cine fusese ţesătorul fugit, pentru a nu face tocmai ea să se răspândească vestea asta atât de dureroasă şi de neplăcută. Se ferea, de asemeni, când putea, să răspundă, întrebărilor curioase ale Gertrudei, despre viaţa ei de dinaintea logodnei, însă nu din motive de prudenţă, căci sărmanei nevinovate i se părea că povestea acelor vremi apărea mai spinoasă, mai greu de înfăţişat decât tot ceea ce auzise vreodată şi ceea ce bănuia că ar putea auzi vreodată de la această doamnă. În ce spunea se niora era desigur vorba de tiranie, de uneltiri, de suferinţe, de1 lucruri urâte şi dureroase, dar care, cel puţin, puteau fi rostite. În povestea ei era însă mereu amestecat un sentiment, un cuvânt ce-i părea că nu-l va putea rosti niciodată când vorbea despre ea însăşi, ceva despre care nu ştia vorbi cu alte cuvinte care să nu-i rănească pudoarea. Şi acest cuvânt era „iubire”.

Câteodată chiar Gertrude aproape se supăra descoperind mereu acea continuă stare de apărare, dar se liniştea numaidecât, pentru că ghicea în sufletul fetei doar drăgălăşenie, respect, recunoştinţă şi multă, multă!

neredere, Alteori, pudoarea atât de delicată şi de ascunsă a fetei îi displăcea desigur şi mai mult, pentru un alt motiv; dar totul se pierdea în gingăşia unui gând, care-i venea de multe ori când o privea pe Lucia. „Gel puţin acesteia îi fac un bine”. Şi era întocmai, pentru că, pe lâpgă faptul că-i dădea adăpost, vorbele şi mângâierile ei părinteşti ajutau Luciei să se liniştească. Şi, în afară de toate astea, fata mai găsea mângâieri în munca neîntreruptă, aşa că se ruga mereu de ea să-i dea câte ceva de făcut; chiar şi la vorbitor avea mereu în mână ceva de lucru. Dar cum se mai ascund gî, ndurile dureroase peste tot! Tot cosind mereu, ceea ce nu făcuse până atunci, îşi amintea câteodată de vârtelniţă, şi, odată cu vârtelniţa, câte amintiri o năpădeau!…

În joia următoare veni din nou pescarul, sau alt trimis, aducând din partea pări. ntelui Cristoforo şi confirmarea fericitei evadări a lui Renzo. Noutăţi mai precise despre aventurile lui – niciuna, pentru că, aşa cum am spus cititorilor, capucinul sperase să le capete de la confratele său din Milano, căruia îi recomandase pe Renzo, dar acesta răspunsese că nu văzuse nici persoana, nici scrisoarea; ştia doar că venise cineva de la ţară să întrebe de el, dar, negăsindu-l la mănăstire, plecase şi nu mai apăruse pe acolo.

În joia a treia nu veni nimeni, ceea ce nu numai că le lipsi pe sărmanele femei de mângâierile aşteptate cu nerăbdare, ci, aşa cum se întâmplă din orice fleac când cineva este îngrijorat şi necăjit, fu şi o pricină de noi şi nenumărate frământări şi presupuneri chinuitoare. Chiar înainte de asta, Agnesa se gândise să tragă o fugă până acasă, iar faptul că mesagerul făgăduit nu se arătase o hotărî. Pentru Lucia era un lucru foarte primejdios să rămână departe de fusta mamei sale, dar nerăbdarea de a afla ceva şi siguranţa în care se simţea în acel adăpost, atât de păzit şi de sacru, învinseră temerile sale. Aşa că hotărârâ între ele ca Agnesa să iasăt la drum şi să-l aştepte pe pescar, care trebuia să se întoarcă pe acolo la

Milano, şi să-i ceară politicos un loc îl căruţă, ca să ajungă acasă la ei, în munţi. îl întâlni. Într-adevăr şi îl întrebă dacă părintele Cristoforo pu spusese ceva pentru ele; dar pescarul, care toată ziua dinainte pescuise, nu aflase nimic despre călugăr. Cât privea mersul în căruţă, Agnesa nu trebui să se roage pentru a dobândi ceea ce dorea; îşi luă rămas bun de la seniora şi de la fate, nu fără lacrimi, făgăduind să trimită îndată veşti şi să se întoarcă repede, şi plecă.

Pe drum nu se întâmplă nimic deosebit. Se odihniră o parte într-un han, cum era obiceiul, şi-o porniră din nou la drum, dis-de-dimineaţă, ajungând devreme la Pescarenico. Agnesa coborî în piaţa mănăstirii, se despărţi de tovarăşul ei de drum cu numeroase binecuvântări şi „fiind aici, vru, înainte de-a merge acasă, să-l vadă pe bunul călugăr, binefăcătorul lor. Trase de clopoţel şi, veni să-i deschidă chiar călugărul Galdino, cel cu strânsul nucilor.

— Oh, doamna mea, ce vânt te aduce?

— Vin să-l caut pe părintele Cristoforo.

— Fratele Cristoforo? Nu e aici!

— Ah! Va zăbovi mult?

— Ştiu eu?... spuse călugărul ridicând umerii şi vârându-şi în glugă capul ras.

— Unde s-a dus?

— La Rimini.

— Unde vine asta?

— Ehei!… răspunse călugărul, tăind pieziş aerul cu mâna dreaptă, pentru a da să se înţeleagă că e foarte departe.

— Vai, sârma, na de mine! Dar de ce a plecat aşa pe neaşteptate?

— Pentru că aşa a vrut *padre provinciale*[74].

— Şi de ce să-l trimită pe el, care făcea atâta bine

---

74 în ierarhia catolică, rang călugăresc superior, desemnîndi prelatul sub a cărui jurisdicţie se găsea o provincie canonică (forma de împărţire a întinselor domenii ale Ordinului franciscan).

aici? Ah, Dumnezeule!

— Dacă superiorii ar trebui să dea socoteală de ordinele lor, ce s-ar face cu supunerea, doamna mea?

— Da, dar toate astea sunt spre nenorocirea mea…

— Ştii ce cred eu că s-a întâmplat? Or fi avut nevoie la Rimini de un bun predicator (de altfel, noi avem predicatori peste tot, dar câteodată se simte nevoia de unul mai potrivit). *Padre provinciale* de acel. i-o fi scris lui *Padre provinciale* de aici, întrebându-l dacă are pe «cineva aşa şi aşa, şi acesta o fi spus că acolo e nevoie de părintele Cristoforo. Cam aşa trebuie să stea lucrurile…

— Vai, sărmanii de noi! Când a plecat?

— Alaltăieri.

— Ia te uită! Dacă-mi ascultam inima, care mă îndemna să vin acum câteva zile!… Şi nu se ştie cam când s-ar putea întoarce?

— Eh, doamna mea, poate că numai *padre provinciale* ştie, dacă o fi ştiind şi el… Când un frate predicator de-al nostru îşi ia zborul, nu se poate prevedea pe ce creangă se va aşeza. Sunt chemaţi ici, sunt chemaţi colo, şi avem mănăstiri în toate cei patru colţuri ale pământului. Gândeşte-te, de pildă, că la Rimini părintele Cristoforo face mare vâlvă cu predicile lui despre post, pentru că nu predică totdeauna aşa, pe nepregătite, cum făcea nici, pentru pescari şi ţărani; pentru cei de la oraş are gata scrise nişte predici frumoase, lucruri cum nu s-au mai văzut! Şi merge vestea în acea regiune despre acest mare predicator şi e chemat la… la mai ştiu eu unde! Şi atunci trebuie să-l trimită pentru că, noi trăim din mila tuturor şi deci drept este să-i slujim pe toţi.

— Oh, Doamne, Doamne! exclamă din nou Agnesa, aproape plângând. Ce ne facem acum fără el? Pentru noi era un adevărat părinte. Mare nenorocire pe capul nostru!

— Ascultă, doam, nă, părintele Cristoforo era într-adevăr un om, dar avem aici şi alţii ca el, ştii? Plini de

bunătate şi de pricepere, care ştiu să se poarte aşa cum trecuie şi cu nobilii, şi cu săracii. Nu vrei să vorbeşti cu părintele Atanasie? Sau poate cu părintele Girolamo? Sau cu părintele Zaccaria? Părintele Zaccaria e un om de preţ. Şi nu te uita, cum fac unii neştiutori, că e atât de plăpând, că are vocea atât de aspră şi bărbuţa atât de rară; nu-l recomand pentru predică, deoarece fiecare* are talentele sale. Dar pentru sfaturi, e un om, să ştii!

— Oh, pentru Dumnezeu! exclamă Agnesa cu acel amestec de recunoştinţă şi de nerăbdare încercat în faţă: unei propuneri în care găseşti mai multă bunăvoinţă decât lucruri trebuitoare. Ce-mi pasă mie ce fel de om poate fi altul dacă nu mai e aici cel care ne ştia toate nevoile* şi pregătise totul ca să ne ajute?!

— Atunci trebuie să ai răbdare.

— Ştiu, spuse Agnesa, iartă-mă că te-am tulburat…

— Nu e nimic; îmi pare doar rău pentru dumneata.

Şi dacă te hotărăşti să ceri sfatul unuia dintre preoţii noştri, mănăstirea e aici, nu pleacă. Iar eu o să trec în curând pentru pomana de untdelemn.

— Rămâi cu bine! spuse Agnesa şi se îndreptă spresătucul ei, deznădăjduită, tulburată, zăpăcită, asemeni unui biet orb care şi-a pierdut toiagul.

Puţin mai bine informaţi decât călugărul Galdino, putem spune noi cum s-au petrecut într-adevăr lucrurile.

Attilio, îndată ce ajunse la Milano, se duse, după cum făgăduise lui *don* Rodrigo, să viziteze pe unchiul lor comun din Consiliul Secret. (Era un consiliu compus din treisprezece personalităţi, magistraţi şi militari, de la care guvernatorul primea sfaturi; dacă murea sau era mutat vreun guvernator, consiliul prelua temporar conducerea.) Unchiul acesta, conte (magistrat şi unul din cei mai bătrâni din qonsiliu), se bucura de oarecare stimă, dar o folosea şi-o specula ca nimeni altul.

Vorba cu două înţelesuri, tăcerea semnificativă, o frază spusă pe jumătate, clipirea din ochi, care însemna: „Nu pot să vorbesc”, o amăgire fără făgăduieli,

ameninţarea politicoasă – totul era îndreptat spre ţelul dorit, totul aducea într-o măsură mai mică sau mai mare un profit unchiului conte. Astfel încât chiar şi un: „Eu nu pot face nimic în aceasta afacere”, fiind de altfel purul adevăr, dar spus în aşa fel ca să nu fie crezut, slujea să mărească aparenţa şi chiar realitatea puterii sale, cam aşa cum sunt cutiile acelea rămase pri. n unele prăvălii de spiţer, care au pe ele unele cuvinte arăbeşti, dar nimic înăuntru, şi slujesc totuşi pentru păstrarea credifcului prăvăliei. Puterea contelui, care de multă vreme se mărea treptat, făcuse, în ultimul timp, un pas gigant, cum se spune, graţie unui prilej extraordinar, o călătorie la Madrid cu o misiune la Curte, unde i se făcuse o primire pe care ar fi trebuit s-o auziţi povestită de el însuşi. Este de ajuns să spu. nem că acolo contele-duce[75] îl tratase cu o bunăvoinţă deosebită şi îl admisese printre infimii lui, aşa cum s-a văzut din faptul că îl întrebase o dată, în prezenţa, se poate spune, a o jumătate din Curte, cum îi plăcea oraşul Madrid şi că îi spusese altă dată, între patru ochi, în pervazul unei ferestre, că Domul din Milano era cea mai mare biserică din câte existau în statele regelui.

După ce prezentă unchiului conte atât omagiile sale, cât şi pe cele ale vărului său, Attilio, cu un aer de gravitate pe care ştia să-l ia la timpul potrivit, spuse:

— Cred că îmi fac datoria, fără a trăda încrederea lui Rodrigo, dacă vă previn, seniore unchi, despre un lucru care, dacă nu e aranjat numaidecât de dumneavoastră, poate deveni grav şi da naştere la consecinţe…

— O fi iarăşi vreo năzdrăvănie de-a lui…

— De dragul adevărului, trebuie să vă spun că vina nu e a vărului meu. Dar este înfierbântat şi, cum spuneam, numai dumneavoastră, seniore unchi, aţi putea…

— Să vedem, să vedem…

---

75 Contele de Olivares.

— Există acolo un călugăr capucin pornit împotriva lui Rodrigo, şi lucrul a ajuns la un punct în care…

— De câte ori nu v-am spus şi unuia şi celuilalt că pe călugări trebuie să-i laşi să fiarbă în zeama lor? Destul le dau de furcă celor obligaţi să… Şi aici pufăi. Dar voi, care-i puteţi ocoli…

— Seniore unchi, în privinţa aceasta este de datoria mea să spun că Rodrigo s-ar fi ferit de el dacă ar fi putut, însă călugărul are ce are cu el şi, ca atare, s-a apucat să-l provoace în toate felurile.

— Ce dracu’ are acest călugăr cu nepotul meu?

— Mai întâi de toate este un individ prea înflăcărat, ¡recunoscut ca atare şi care-şi face un merit din a se lupta cu cavalerii… El ocroteşte, îndrumează – ce ştiu eu? – o ţărăncuţă de acolo şi are pentru această creatură o bunăvoinţă… o bunăvoinţă… nu spun suspectă, dar o bunăvoinţă foarte grijulie, geloasă, susceptibilă…

— Înţeleg, spuse contele unchi, şi pe fondul acela de prostie, cu care-l înzestrase natura, î. nvăluit însă şi acoperit de mai multe straturi de diplomaţie, scânteie o rază de şiretenie, aşa încât era o plăcere să-l vezi

— Şi de câtva timp, urmă Attilio, călugărul şi-a băgat în cap… că Rodrigo ar avea nu ştiu ce intenţii cu această fată.

— Şi-a băgat în cap, şi-a băgat în cap!… Lasă, că îl cunosc eu pe seniorul *don* Rodrigo, şi i-ar fi trebuit un alt avocat decât senioria-ta pentru a-l justifica în această chestiune!

— Seniore unchi, dacă Rodrigo a putut face o glumă cu fiinţa aceea întâlnind-o pe drum, e din pricina tinereţii sale şi, în definitiv, nu este capucin! Dar acestea sunt fleacuri despre care n-ar trebui să vi se povestească dumneavoastră; partea gravă e că acel călugăr s-a apucat să vorbească despre Rodrigo ca despre un netrebnic, pentru a ridica întregul ţinut împotriva lui.

— Şi ceilalţi călugări?

— Nu se amestecă, pentru că-l cunosc pe călugăr

ca pe un prăpăstios şi au tot respectul pentru *don* Rodrigo. Dar partea proastă e că acest călugăr are o mare influenţă asupra mojicilor pentru că face pe sfântul, şi…

— Probabil nu ştie că Rodrigo este nepotul meu!

— Cum să nu ştie?! Chiar asta îl întărâtă şi mai mult.

— Cum? Ce zici?

— Pentru că, şi asta o spune chiar el, adesea găseşte mai multă plăcere să-l atace pe Rodrigo tocmai fiindcă acesta are un protector natural cu atâta autoritate ca senioria-voastră, şi pentru că dânsul îşi râde de mai-mari şi cârmuitori, căci, spune el, cordonul sfântului Francisc leagă până şi săbiile şi că…

— Hm! Ce călugăr îndrăzneţ! Cum se numeşte?

— Călugărul Cristoforo de * **, spuse Attilio.

Contele unchi luă dintr-un sertar al măsuţei sale un carneţel pentru însemnări şi scrise în el – pufăind mereu din pricina furiei care-l cuprinsese – bietul nume. Între timp Attilio urmă:

— Aşa a fost întotdeauna omul acesta. Viaţa lui e cunoscută. Era un om de rând, care, de îndată ce a avut patru gologani în pungă, a vrut să se ia la întrecere cu cavalerii din regiune şi, de furie că nu putea să-i înfrunte pe toţi, ucise pe unul, după care, pentru a scăpa de spânzurătoare, se făcu călugăr.

— Bravo! Foarte bine! O să vedem noi, o să vedem… spunea contele unchi, continuând să pufăie.

— Şi acum, urmă Attilio, este mai întărâtat decât oricând pentru că i s-a părut un plan la care ţinea foarte mult şi din care dumneavoastră, seniore unchi, veţi înţelege ce fel de om este. El voia să mărite această copilă fie pentru a o sustrage primejdiilor din lume, mă înţelegeţi, fie pentru cu totul alte motive, dar dorea cu tot dinadinsul s-o mărite şi găsise şi… omul. O altă creatură de a sa, un individ cunoscut, fără doar şi poate, de dumneavoastră chiar pe pume, deoarece înclin să

cred că cei din Consiliul Secret trebuie să se fi ocupat de acest individ…

— Cine este?

— Un ţesător, Lorenzo Tramaglino, acela care…

— Lorenzo Tramaglino?! se miră contele unchi. Ei bravo, părinte! Foarte bine! Desigur… de fapt… avea o scrisoare pentru un… Păcat că… Dar nu importă, foarte bine! Şi pentru ce sepiorul *don* Rodrigo nu-mi spune nimic despre toate acestea? De ce lasă el lucrurile să meargă atât de departe şi nu se adresează celui care poate şi vrea să-l conducă şi să-l sprijine?

— Voi spune adevărul şi în această privinţă, continuă Attilio. Ştiind câte plictiseli, câte griji aveţi pe cap (acesta, continuând să pufăie, duse mâna la cap, ca pentru a lăsa să se înţeleagă că într-adevăr era nevoie de multă osteneală ca să le facă pe toate să încapă acolo), don Rodrigo s-a sfiit să vă mai dea încă una în plus. Şi apoi voi spune totul: din cele ce am putut înţelege, vărul meu este atât de scos din fire, atât de scârbit de mişelia acelui călugăr, încât are mai curând intenţia să-şi facă singur dreptate, într-un fel simplu, decât să şi-o capete pe o cale reglementară, cu ajutorul prudenţei şi braţului dumneavoastră. Am încercat să-l liniştesc, dar văzând că lucrurile merg pe un drum primejdios, am crezut de datoria mea să vă previn de toate acestea, căci, în definitiv, sunteţi şeful şi stâlpul familiei…

— Ai fi făcut bine să vorbeşti ceva mai demult!

— Este adevărat, dar nădăjduiam că totul se va aranja de la sine, că acel călugăr îşi va băga minţile în cap, sau va pleca din mănăstirea aceea, aşa cum se întâmplă adesea cu călugării, care azi sunt ici, mâine dincolo, şi atunci totul s-ar fi sfârşit. Dar…

— Acum îmi revine datoria să aranjez totul.

— Aşa m-am gândit şi eu. Mi-am spus: seniorul unchi, cu clarviziunea sa, cu autoritatea sa, va şti să prevină un scandal şi prin aceasta să salveze onoarea lui Rodrigo, care, de altfel, este şi a sa. Acest călugăr, îmi

ziceam, se apără prea mult cu cordo. nul sfântului Francisc, pentru a folosi cum trebuie acest cordon, nu e destul să-l înnozi în jurul pântecului. Seniorul unchi are o sută de mijloace pe care eu nu le cunosc; ştiu însă că *padre provinciale* are, aşa cum se şi cade, o mare stimă pentru dumneavoastră, şi dacă credeţi că, în acest caz, cel mai bun remediu ar fi să-l faceţi pe călugăr să schimbe aerul, cu două cuvipte…

— Lasă grija aceasta cui se cuvine, spuse cu oarecare asprime contele unchi.

— Ah! Adevărat! exclamă Attilio, cu o înclinare a capului şi cu un rânjet de compătimire pentru el însuşi. Tocmai eu m-am găsit să dau sfaturi seniorului unchi! Numai dragostea pe care o port faimei casei noastre mă face să vorbesc. Dar mi-e teamă să ne fi făcut un alt rău, adăugă cu un aer gânditor; mi-e frică să nu-l fi micşorat pe Rodrigo în ochii dumneavoastră. N-aş afla pace dacă aş şti că din cauza mea aţi gândi că Rodrigo nu dă dovadă de toată veneraţia, de toată supunerea cuvenită. Vă rog să credeţi.

— Haide, haide, care alt rău, ce rău v-aţi putea face unul altuia? Căci veţi fi mereu prieteni, până ce unul din voi se va cuminţi. Descreieraţi, asta sunteţi, descreieraţi! Faceţi mereu câte una, şi apoi eu trebuie să descurc totul, încât… uite, am ajuns să spun acum prostii… îmi daţi mai multe griji voi doi decât… (şi î, nehipuiţi-vă cum pufăi spunând acestea!) decât toate afurisitele de treburi ale statului!

Attlio mai îngăimă câteva scuze, câteva făgăduieli, câteva complimente, apoi îşi luă rămas bun şi plecă, întovărăşit de un: „Să fim mai cu judecată”, formula de despărţire pe care contele unchi o spunea nepoţilor săi.

CAPITOLUL XIX

Cel care vede într-un câmp necultivat o buruiană, o ştevie bunăoară, şi vrea să ştie dacă a crescut dintr-o sămânţă care s-a copt chiar acolo, ori a fost adusă de vânt, sau de vreo pasăre, oricât şi-ar bate capul, tot n-ar

ajunge să afle ceva. Tot astfel nici noi nu ştim să spunem dacă în capul unchiului conte ideea de a-l folosi pe acel prelat ca să dezlege cât mai bine un nod atât de încurcat se născuse din proprie iniţiativă, sau în urma sugestiei lui Attilio. De fapt, Attilio nu rostise la întâmplare acel nume şi, cu toate că trebuia să se fi aşteptat ca, la o sugestie atât de directă, trufia întunecată şi susceptibilă a contelui unchi să se revolte, dorise totuşi cu orice chip să-i treacă pe sub nas această idee şi să-l îndrumeze pe calea pe care voia el să meargă. Pe de altă parte, acest mijloc era atât de potrivit cu firea unchiului conte, atât de indicat de împrejurări, încât, fără nicio sugestie din partea cuiva, se poate presupune că şi lui i-ar fi venit în minte număidecât.

Trebuia deci ca, în această luptă, din păcate dusă pe faţă, cineva care-i purta numele, nepot al său, să nu rămână înfrânt, lucru de cea mai mare însemnătate pentru faima puterii sale, la care ţinea atât de mult.

Satisfacţia pe care nepotul putea să şi-o dobândească singur ar fi fost un leac mai rău decât boala şi un izvor de alte necazuri. Aşadar trebuia ca lucrul acesta să fie împiedicat prin orice mijloc şi fără întârziere.

Dacă i-ar fi poruncit lui Rodrigo să plece numaidecât din castelul său, mai întâi că nu s-ar fi supus, şi chiar dacă s-ar fi supus, aceasta ar fi însemnat o cedare de teren, o retragere de pe câmpul de luptă. Dacă ar fi recurs la forţa legală, la ordine, asemenea sperietori n-aveau nicio putere faţă de un adversar de condiţia aceasta, deoarece atât călugărul, cât şi preoţii erau cu desăvârşire în afara jurisdicţiei laice nu numai în ceea ce priveşte persoanele, dar chiar şi locurile ocupate de ei, aşa cum fără. Îndoială ştie chiar şi cine n-a citit altă istorie decât cea de faţă. Singurul lucru ce se putea întreprinde împotriva unui astfel de adversar era încercarea de a-l îndepărta, şi pentru atingerea acestui scop singurul mijloc era să fie convins îl *padre*

provinciale, de voinţa căruia atârna rămânerea sau plecarea dintr-o mănăstire a oricărui călugăr.

Or, înalta faţă bisericească şi unchiul conte se cunoşteau de multă vreme; se vedeau, ce-i drept, foarte rar, dar întotdeauna cu mari demonstraţii de prietenie şi făgăduieli de servicii reciproce. Şi uneori este mai bine să ai de-a face cu un om care e deasupra multora decât cu unul dintre cei mici, care nu vede decât interesul său, nu ascultă decât de dorinţa sa şi nu se îngrijeşte decât de situaţia sa, pe când celălalt vede deodată sute de legături, sute de consecinţe, sute de avantaje, sute de piedici de evitat, sute de interese de salvat, şi poate fi deci folosit în sute de feluri.

După ce cântări bine totul, unchiul conte îl pofti într-o zi la prânz pe prelat şi, după o foarte rafinată alegere, făcu în aşa fel încât acesta să întâlnească acolo un cerc de comeseni potriviţi cu împrejurarea. Câteva rude din cele mai strălucite, ale căror nume erau titluri prin ele însele, izbutiră, chiar fără să-şi dea silinţa – prin ţinuta lor, printr-o anumită siguranţă firească şi printr-un anumit dispreţ seniorial, vorbind despre lucruri grave în termeni familiari – să impună şi să ţină mereu trează ideea superiorităţii şi puterii lor. Mai fură poftiţi şi unii vasali, legaţi de familie printr-o dependenţă ereditară, iar de persoana contelui printr-o servitute de o viaţă întreagă, şi aceştia începură chiar de la supă la spună: „Da”, cu gura, cu ochii, cu urechile, cu tot capul, cu întreaga lor fiinţă, aşa încât atunci când se ajunse la desert, ar fi fost în stare să facă pe oricine să uite că este cu putinţă să se spună şi: „Nu”.

La masă, contele gazdă aduşe de îndată vorba despre Madrid. Căci el cunoştea mult mai bine căile ce duceau spre Madrid decât cele ce duceau spre Roma. Vorbi de Curte, de contele-duce, de miniştri, de familia guvernatorului, de luptele cu tauri, pe care le putea descrie foarte bine pentru că asistase la ele din tribuna

de onoare a Escorialului[76], despre care putea de asemeni să vorbească foarte amănunţit, dat fiind că un om de încredere al contelui-duce îl purtase prin toate ungherele. Câtăva vreme toţi cei de faţă formară un fel de auditoriu care-l ascultă numai pe el, ap şi, când oaspeţii discutară în grupuri, el continuă să povestească alte lucruri, la fel de frumoase, vorbind încetişor numai prelatului, care era alături de el şi-l asculta fără întrerupere. La un anumit punct, însă, mută povestirea de la Madrid şi, trecând de la o Curte la alta, din demnitate în demnitate, ajunse la cardinalul Barberini, care era capucin şi nici mai mult, nici mai puţin decât frate cu papa de atunci, Urban al VIII-lea. De data asta unchiul conte fu nevoit să-l lase şi pe prelat să vorbească, iar el să stea să asculte, gândindu-se că, în definitiv, în lumea aceasta nu există numai oameni de talia sa; apoi, de îndată ce se ridicară de la masă, îl rugă să treacă cu el într-o altă încăpere.

Iată, aşadar, faţă în faţă două forţe, două capete cărunte, două experienţe încercate. Măreţul senior îl pofti pe părintele preacuvios să şadă, se aşează şi el şi începu:

— Având în vedere prietenia ce ne leagă, am crezut că e bine să vorbesc cuvioşiei-voastre despre o chestiune de interes comun, ca s-o lămurim între noi fără să mai umblăm pe căi străine, care ar putea… De aceea vă voi spune cu mâna pe inimă, deschis, despre ce este vorba, şi sunt convins că ne vom înţelege repede. Spuneţi-mi, în mănăstirea dumneavoastră din Pescarenico se află un călugăr Cristofhro de * * *?

Părintele făcu un semn de încuviinţare.

— Să-mi Spună cuvioşia-voastră, cu toată sinceritatea, prieteneşte… acest individ… acest călugăr… personal nu îl cunosc, deşi cunosc destui capucini, oameni de aur, zeloşi, prudenţi, umili, am fost de mic copil un prieten al ordinului… dar în toate

76 Reşedinţa regilor spanioli.

familiile numeroase… există întotdeauna câte un ins, câte o minte… şi despre acest părinte Cristoforo ştiu din izvor sigur că e un om… puţin cam aplecat spre contraziceri… care nu are acea prevedere, acea grijă… şi pun rămăşag că a dat adeseori de gândit şi cuvioşiei-voastre.

„Am înţeles, gândea între timp prelatul, este o încurcătură. Şi e vina mea! Ştiam doar că afurisitul de Cristoforo e un om pe care trebuie să-l muţi mereu din amvon în amvon şi să nu-l laşi să se oprească şase luni într-un loc, mai ales într-o mănăstire de ţară!” Apoi spuse tare:

— Oh! îmi pare într-adevăr rău să aud că Înălţimea Voastră are o astfel de părere despre părintele Cristoforo, care, după câte ştiu eu, este un cleric excepţional în mănăstire şi foarte respectat în afara ei.

— Înţeleg foarte bine, cuvioşia-voastră, trebuie însă… ca prieten sincer, vreau să vă înştiinţez despre un lucru pe care e bine să-l cunoaşteţi şi, chiar dacă cumva sunteţi încunoştinţat, pot, fără a-mi călca obligaţiile, să vă înfăţişez anumite consecinţe… posibile, nu spun mai mult. Ştiu că acest părinte Cristoforo ocroteşte un om din părţile acelea, un om care… cuvioşia-voastră o fi auzit vorbindu-se de el, acela care a scăpat din mâinile justiţiei cu atâta vâlvă, după ce făcuse în cumplita zi a Sfântului Martin nişte lucruri… Lorenzo Tramaglino!

„Aha!” gândi călugărul şi spuse:

— Lucrul acesta este nou pentru mine, dar Înălţimea Voastră ştie bine că datoria noastră este tocmai aceea de-a aduce pe calea cea dreaptă pe cei rătăciţi.

— Foarte bine., dar vedeţi, ocrotirea unui anume soi de rătăciţi… Sunt lucruri încurcate, afaceri delicate… Şi aici, în loc de a-şi umfla obrajii ca să pufăie, strânse buzele şi trase în piept atâta aer, cât obişnuia să dea afară atunci când pufăia. Şi urmă: Am crezut că e bine să vă încunoştinţez despre această întâmplare pentru ca, în

cazul când excelenţa-voastră… S-ar putea face vreo intervenţie la Roma… Nu ştiu nimic… Şi să vină de la Roma!…

— Rămân foarte îndatorat înălţimii-voastre pentru înştiinţarea aceasta, totuşi sunt încredinţat că, dacă s-ar face cercetări asupra acelei împrejurări, se va constata că părintele Cristoforo nu a avut de-a face cu omul de care vorbiţi decât în scopul de a-l readuce pe calea cea bună. Cunosc pe părintele Cristoforo…

— Ştiţi desigur mai bine decât mine ce fel de individ a fost la timpul său acest călugăr, ce a făcut în tinereţe…

— Este mândria acestui ordin, domnule conte, că un om care în viaţa' laică a putut da prilej de vorbe urâte, de cum a îmbrăcat rasa, a devenit alt om. Şi de când părintele Cristoforo poartă această rasă…

— Aş vrea să cred că lucru acesta, o spun din inimă, aş vrea să cred, dar câteodată, cum spune proverbul… „nu haina face pe om". (Proverbul nu era chiar cel mai potrivit, dar contele îl spusese în grabă, în locul altuia, care-i stătea pe limbă: „Lupul îşi schimbă părul, dar năravul ba".) Am unele informaţii, continuă el, am oarecare indicii…

— Dacă ştiţi, într-adevăr, spuse prelatul, că acest om al bisericii a făcut vreo greşeală (toţi putem greşi!) aş socoti o adevărată favoare să fiu încunoştinţat de domnia-voastră. Sunt mai-marele lui, nevrednicul de mine, şi misiunea mea e tocmai să-l îndrumez şi să-l îndrept.

— Vă voi spune: în afară de neplăcuta împrejurare în care acest călugăr a acordat o ocrotire făţişă omului pomenit, mai este şi un alt lucru dezgustător… şi care ar putea… Dar vom aranja noi lucrurile acestea! Deci, iată despre ce este vorba: acest părinte Cristoforo s-a luat la harţă cu nepotul meu, *don* Rodrigo * *.

— Oh, asta nu-mi place, nu-mi place de loc!

— Nepotul meu e tânăr şi violent, este conştient de

rangul său, nu este obişnuit să fie provocat…

— Este de datoria mea să cercetez toate împrejurările unui asemenea fapt. Aşa cum am mai arătat înălţimii voastre, şi vă spun asta fiindcă ştiu că aveţi tot atâta simţ ai dreptăţii cât şi experienţa vieţii, toţi suntem muritori… supuşi greşelilor… atât dintr-o parte, cât şi din cealaltă, şi dacă părintele Cristoforo a greşit…

— Vedeţi, sfinţia-voastră, aceste lucruri, care, aşa cum spuneam, trebuie să rămână între noi, să le îngropăm aici, căci, dacă sunt zgândărite prea mult… iese mai rău! Ştiţi cum se întâmplă: ciocnirile acestea, împunsăturile acestea încep dintr-un fleac şi se umflă, se umflă… Şi dacă vrei să te lămureşti ce e cu ele, sau n-o mai scoţi la capăt, sau se iscă de aici o sută de alte încurcături. Aşa că trebuie retezate, înăbuşite de la început, preacucernice părinte! Da, da, retezate, înăbuşite! Nepotul meu meu e tânăr, călugărul, din câte-aud, are încă firea şi înclinările din tinereţe şi se cuvine ca noi, care suntem oameni în vârstă… din păcate, nu, preacucernice părinte?…

Cine ar fi fost de faţă în momentul acela ar fi avut impresia că asistă la o reprezentaţie de operă în care cortina s-ar fi ridicat, din greşeală, înainte de vreme, lăsând să se vadă un cântăreţ care, nebănuind că în acel moment mai există pe lume şi public, glumeşte prieteneşte cu un coleg de-al său.

Chipul, atitudinea, vocea contelui unchi, care rostea acel „din păcate”, toate erau cât se poate de fireşti. Aici nu mai era vorba de diplomaţie; unchiul conte era într-adevăr amărât de vârsta sa. Nu atât pentru că ar fi tânjit după petrecerile, strălucirea şi farmecul tinereţii, căci toate acestea erau nimicuri, prostii şi mizerii! Pricina neplăcerii sale, mult mai gravă şi mai importantă, era faptul că spera să ocupe un anumit post înalt, atunci când avea să devină vacant, şi se temea ca nu cumva să moară înainte de vreme. O dată

ce l-ar fi obţinut, puteţi fi siguri că nu i-ar mai fi păsat de numărul anilor, nu ar mai fi dorit nimic şi ar fi murit mulţumit, ca toţi cei care doresc cu ardoare un lucru, şi după ce l-au obţinut, nu mai pot avea nicio altă dorinţă.

Dar să-l lăsăm pe el să vorbească.

— Se cuvine, urmă el, să avem noi minte şi pentru tineri şi să îndreptăm greşelile lor. Din fericire, mai avem timp, povestea nu a făcut i, nea vâlvă, aşa că mai putem vorbi de *principiis obsta*[77]. Câteodată, o persoană care nu e potrivită într-un loc, sau care ar fi poate cauza unor neplăceri într-un anumit loc, izbuteşte de minune în altul. Cucernicia-voastră va şti să găsească locul potrivit pentru acest călugăr. De altfel, trebuie să ne gândim şi la celălalt aspect: acest părinte a căzut în dizgraţia cui… ar dori să-l vadă înlăturat şi, trimiţându-l într-un loc puţin mai depărtat, facem două lucruri bune dintr-odată şi astfel toate se orânduiesc de la sine, sau, mai precis, nu poate ieşi nimic rău.

Prelatul aştepta această concluzie încă de la începutul convorbrii. „Aha, gândi în sinea lui, văd eu unde vrei să baţi! Aşa e întotdeauna: dacă un biet călugăr nu vă e pe plac vouă sau numai unuia dintre voi, sau dacă vă supără cât de puţin, fără a cerceta dacă are sau nu dreptate, superiorul trebuie să-l îndepărteze numaidecât”.

Şi când contele termină, scoţând un suspin adânc, care însemna o încheiere hotărâtă a convorbrii, prelatul îi zise:

— Înţeleg foarte bine ceea ce seniorul conte vrea să spună, dar înainte de a face vreun pas…

— Este şi nu este pas, preacucernice părinte, este un lucru firesc, un lucru obişnuit, şi dacă nu se ia această măsură, şi încă repede, prevăd o groază de încurcături, o epopee de nenorociri… O nebunie… Nepotul meu nu cred să… sunt eu aici pentru aceasta… Dar în stadiul în care au ajuns lucrurile, dacă nu le rezolvăm noi, fără a

77 In traducere liberă : de a curma răul de la rădăcină (lat.).

pierde vremea, cu un act hotărât, nu e cu putinţă să se potolească, să rămână ascunse… şi atunci nu mai este vorba numai de nepotul meu… ci stârnim un întreg viespar, preacucernice părinte… Ştiţi bine, suntem o familie întreagă, avem relaţii…

— Strălucite!

— Mă înţelegeţi, oameni care au sânge albastru în vine şi care în lumea aceasta… înseamnă ceva! Intră în joc ambiţia, intră în joc onoarea întregii familii, şi atunci… chiar pentru un om paşnic… Mi s-ar sfâşia într-adevăr inima dacă ar trebui să… să mă găsesc în… eu, care am avut întotdeauna atâta simpatie pentru călugării capucini!… Iar călugării aceştia, pentru a răspunde vocaţiei lor şi a fi de folos mulţimii, au nevoie de pace, de linişte, de bună armonie cu cei care… Şi apoi, au rude în societatea laică… şi aceste chestiuni de ambiţie, oricât de puţin s-ar da în vileag, se extind, se împrăştie, se desfăşoară… şi angrenează o lume întreagă. Eu mă găsesc într-o asemenea situaţie blestemată, care mă obligă să-mi apăr o anumită demnitate… Excelenţa-sa… seniorii, colegi ai mei… totul devine o problemă de castă… cu atât mai mult, clar fiind şi împrejurarea cealaltă… Ştiţi cum merg lucrurile astea…

— Într-adevăr, spuse *padre provinciale*, părintele Cristoforo este predicator şi mă gândeam mai demult… Mi se cere tocmai… Dar în acest moment, în astfel de împrejurări, ar părea o pedeapsă, înainte de a fi lămurit bine…

— Nu, pedeapsă, nu, o măsură de prevedere, o soluţie de compromis, pentru a împiedica nenorocirile ce ar putea urma… V-am arătat doar cum stau lucrurile.

— Între dumneavoastră, şi mine treburile stau aşa, e drept, dar, ţinând seama de chipul în care ele au ajuns la cunoştinţa înălţimii-voastre, este cu neputinţă, mi se pare, să nu se fi aflat ceva şi prin ţinut. Peste tot există bârfitori, răuvoitori, sau cel puţin oameni curioşi şi vicleni, care, dacă pot stârni conflicte între seniori şi

călugări, simt o deosebită plăcere şi născocesc, interpretează, pălăvrăgesc... Da! fiecare are demnitatea sa de apărat, şi eu, ca superior, am o datorie precisă... Onoarea rasei călugăreşti... nu e un lucru care-mi aparţine numai mie, este o misiune pe care... Seniorul nepot al domniei-voastre, dacă este atât de îndârjit, cum spuneţi, ar putea să ia lucrul ca o satisfacţie dată lui şi... nu zic că se va lăuda sau va triumfa, dar...

— Credeţi, preacucernice părinte? Nepotul meu este un cavaler, care e considerat în lume, aşa cum se cuvine, după rangul său, dar în faţa mea e un copil şi nu va face nici mai mult, nici mai puţin decât ceea ce îi voi porunci eu. Ba chiar şi mai mult, nepotul meu nu va şti nimic. Ce nevoie avem noi să-i dăm lui socoteală? Sunt lucruri pe care le facem între noi, ca buni prieteni, şi trebuie să rămână între noi. Nu vă îngrijiţi de acest lucru! Eu sunt obişnuit să păstrez tainele. (Şi pufăi.) Cât priveşte pe flecari, continuă el, ce vreţi să spun? Este un lucru foarte obişnuit ca un om al bisericii să se ducă să predice în alt ţinut. Şi apoi, noi, care vedem... noi, care prevedem...< noi, care se cade ca... nouă nu trebuie să ne pese de flecăreli!

— Totuşi, cu scopul de a le preveni, ar fi bine ca în această împrejurare seniorul nepot să facă vreun gest, să dea o dovadă făţişă de prietenie, de respect... nu pentru noi, dar pentru rasa călugărească...

— Fireşte, fireşte, asta e drept... totuşi nu cred că este necesar; ştiu că părinţii capucini sunt întotdeauna primiţi aşa cum se cuvine de către nepotul meu. O face din dragoste, dintr-o tradiţie a familiei, şi apoi ştie... că lucrul acesta îmi face plăcere. De altfel, în această împrejurare ceva ieşit din comun... ar fi foarte potrivit... Bizuiţi-vă pe mine, preacucernice părinte, căci voi porunci nepotului meu... adică va trebui să-l fac să înţeleagă cu prudenţă, ca să-şi dea seama de cele stabilite între noi. Căci n-aş vrea să pun balsam acolo unde nu e rană. Cât priveşte cele ce am hotărât, cu cât

se vor face mai repede, cu atât va fi mai bine. Şi dacă s-ar găsi un locşor mai depărtat... pentru a împiedica astfel orice prilej...

— Mi s-a cerut tocmai un predicator la Rimini, şi, de altfel, chiar şi fără alte motive, aş fi putut să pun ochii...

— Foarte nimerit, foarte nimerit! Şi pe când?...

— Deoarece lucrul trebuie făcut, se va face repede!

— Repede, repede, preacucernice părinte, mai bine azi decât mâine. Şi, continuă apoi, ridicându-se de pe scaun, dacă pot face ceva, atât eu, cât şi familia mea, pentru bunii noştri călugări capucini...

— Cunoaştem din fapte bunătatea familiei... spuse prelatul, ridicându-se şi el şi îndreptându-se spre uşă, în urma învingătorului său.

— Am stins o scânteie, spuse acesta oprindu-se, o scânteie, preacucernice părinte, care putea provoca un mare incendiu! între prieteni, cu două vorbe se fac lucruri mari...

Ajuns în dreptul uşii, o dădu în lături şi voi neapărat ca prelatul să treacă întâi, apoi intrară în cealaltă cameră şi se alăturară invitaţilor.

Era un senior care folosea multă dibăcie, multă artă şi multe cuvinte mari când punea ceva la cale, dar şi rezultatele pe care le obţinea erau pe aceeaşi măsură. De fapt, datorită convorbirii pe care am relatat-o, reuşi să-l facă pe părintele Cristoforo să meargă pe jos de la Pescarenico la Rimini, ceea ce reprezintă o plimbare frumoasă.

Într-o seară sosi la Pescarenico un capucin din Milano, cu un plic pentru stareţul mănăstirii. În plic se poruncea să meargă la Rimini călugărul Cristoforc, unde să predice în timpul postului. Scrisoarea către stareţ mai cuprindea instrucţiuni care arătau că trebuie să i se sugereze numitului călugăr că are datoria să renunţe la orice fel de planuri în legătură cu chestiunile de care se ocupase în regiunea de unde pleca şi să nu întreţină

nicio corespondenţă; călugărul care aducea mesajul trebuia să-i fie tovarăş de drum. În seara aceea stareţul nu spuse nimic; dimineaţa, însă, trimise să-l cheme pe călugărul Cristoforo, îi arătă porunca, îi spuse să se ducă să-şi ia bocceaua, toiagul, ştergarul şi cingătoarea şi, împreună cu călugărul însoţitor, pe care i-l prezentă, să pornească numaidecât la drum.

Vă puteţi închipui ce lovitură fu aceasta pentru călugărul nostru! Numaidecât îi veniră în minte Renzo, Lucia şi Agnesa şi îşi spuse atunci în gând: „Oh, Doamne! Ce vor face aceşti nenorociţi când nu voi mai fi aici?”

Dar îndată ridică ochii spre cer şi se învinui că nu avusese încredere în Dumnezeu, socotindu-se necesar la ceva.

Încrucişă braţele pe piept, în semn de supunere, şi înclină capul în faţa părintelui stareţ, care îl trase apoi deoparte şi-i comunică – sub forma unui sfat – celălalt mesaj, care era de fapt o poruncă. Călugărul Cristoforo se duse în chilia sa, îşi luă bocceaua, puse în ea breviarul, cartea cu predicile pentru postul Paştilor, pâinea iertării, îşi încinse haina cu cingătoarea de piele, îşi luă rămas bun de la fraţii săi din mănăstire, se duse apoi să primească binecuvântarea stareţului şi, împreună cu tovarăşul său, apucă pe drumul care îi fusese indicat.

Am spus că *don* Rodrigo, hotărât mai mult ca oricând să sfârşească bine frumoasa lui aventură, se hotărâse să se folosească de ajutorul unui om cumplit. Nu-i putem dezvălui nici numele, nici prenumele, nici vreun titlu şi nici măcar să dăm vreo indicaţie oarecare asupra lui, lucru cu atât mai curios, cu cât personajul este amintit în mai multe cărţi (cărţi tipărite, spun) din acea vreme. Că este vorba de acelaşi personaj, identitatea faptelor nu lasă nicio îndoială, dar peste tot se vede o mare grijă de a nu i se dezvălui numele, ca şi cum acest nume ar fi putut arde pana şi chiar mina scriitorului. Francesco Rivola, în cartea sa despre viaţa cardinalului Federigo Borromeo, trebuind să pomenească

de acel om, îl numeşte „un senior tot atât de puternic prin bogăţie, pe cât de nobil prin naştere” şi sfârşeşte aici.

Giuseppe Ripamonti, în cartea a cincea din cea de-a cincea decadă a *Istoriei patriei*, povesteşte mai pe larg despre el, numindu-l „unul, acela, acesta, acel om, acest personaj”… „Voi arăta – zicea el în frumoasa lui latinească, pe care o traducem aşa cum putem – cazul unui personaj care, fiind printre primii nobili ai oraşului, îşi stabilise reşedinţa într-un ţinut de la graniţă; şi acolo, ocrotit de chiar mulţimea nelegiuirilor sale, nu-i păsa de păreri, judecători, de orice magistratură, de autoritatea supremă şi ducea o viaţă cu totul independentă; gazdă de surghiuniţi, surghiunit un timp el însuşi, apoi reîntors, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat…” De la acest scriitor vom mai împrumuta unele pasaje nimerite, pentru a întări şi a lămuri povestirea despre necunoscutul nostru; drept care să pornim mai departe.

A face ceea ce era oprit de legi, sau de oricare autoritate, a fi arbitrul şi stăpânul acţiunilor altora, fără a avea alt mobil decât plăcerea de a porunci, a fi temut de toţi, a fi slujit de cei care la rândul lor erau slujiţi de alţii, acestea fuseseră întotdeauna dorinţele sale cele mai de seamă.

Încă din adolescenţă vederea şi auzirea atâtir abuzuri şi silnicii îi provocau un sentiment ciudat, un amestec de dispreţ şi invidie nerăbdătoare. În tinereţe, pe când trăia în oraş, nu pierdea niciun prilej, ba chiar căuta cu orice preţ să intre în conflicte cu cei mai vestiţi indivizi de seama lui, înfruntându-i, măsurându-se cu ei, pentru a-i pune la punct sau pentru a-i sili să-i caute prietenia. Superior celor mai numeroşi dintre ei prin avere şi legături şi întrecându-i probabil în cutezanţă şi îndărătnicie pe toţi, îi silise pe mulţi să renunţe la orice rivalitate cu el, multora le veni de hac şi pe mulţi şi-i făcu prieteni, nu însă egali cu el, ci în singurul fel în care puteau să-i fie pe plac, adică prieteni subordonaţi, care

se recunoşteau inferiori şi se declarau gata să-l slujească. De fapt, însă, el devenise unealta tuturor acestora, căci ei, nu se sfiau să recurgă, în certurile lor, la sprijinul unui ajutor atât de important, iar el nu putea să se dea la o parte, căci ar fi însemnat să-şi piardă astfel faimaşi să-şi ştirbească renumele. Şi aşa, pentru el sau pentru alţii, făcuse atâtea, încât nici numele, nici familia, nici prietenii şi nici cutezanţa nemaiputându-l apăra împotriva oprobriului public şi împotriva urii multor potentaţi, fu silit să plece şi să se retragă din ţinut. Cred că la această împrejurare se referă un pasaj – demn de a fi citat – povestit de Ripamonti: „Iată ce respect, ce sfială şi ce reţinere dovedi acesta o dată, când, fiind silit să părăsească ţinutul, străbătu oraşul călare, cu un alai de câini şi în sunetul trâmbiţei şi când, trecând prin faţa palatului, însărcină garda să transmită guvernatorului cele mai murdare ocări”.

În timpul absenţei sale nu-şi schimbă năravul, nu întrerupse corespondenţa cu aceia dintre prietenii săi care alcătuiau împreună cu el – citǎm cuvintele lui Ripamonti – „o ligă ocultă de sfătuiri cumplite şi de fapte funeste”.

S-ar părea chiar că, în acest timp, căpătă, cu sprijinul unor persoane foarte sus-puse, noi şi teribile obiceiuri, despre care istoricul sus-menţionat vorbeşte foarte pe scurt şi misterios.

„Ba chiar anumiţi principi străini, spune el, se slujiră în mai multe rânduri de sprijinul lui pentru nişte omoruri de seamă, trimiţându-i adesea, din depărtare, ca întărire, oameni care să slujească sub ordinele sale”.

În cele din urmă (nu se ştie după câtă vreme), fie că-i fu ridicat surghiunul prin niscaiva intervenţii, fie că îndrăzneala îi ţinea loc de imunitate, se hotărî să se întoarcă acasă, şi se întoarse cu adevărat, nu însă în Milano, ci într-un castel de la graniţa cu teritoriul bergamez, pe atunci, cum se ştie, târg veneţian.

„Acea casă – citez din nou pe Ripamonti – era ca o

reşedinţă de lovituri sângeroase. Se slujea de indivizi pe ale căror capete se pusese preţ mare şi a căror meserie era tocmai să taie capete.

— Acolo nici bucătarii, nici rândaşii nu rămâneau străini de omoruri, şi chiar mâinile copiilor erau însângerate”.

În afară de această frumoasă armată de slujitori, mai avea, cum afirmă acelaşi istoric, şi o alta, formată din indivizi asemănători, împrăştiaţi şi postaţi ca într-o garnizoană în diferite puncte ale celor două state, la hotarul cărora trăiau, gata oricând să-i asculte poruncile.

Toţi tiranii de pe o mare întindere din împrejurimi trebuiră, cu un prilej sau altul, să aleagă între prietenia sau duşmănia acestui tiran extraordinar. Şi primii care încercară să i se opună o păţiră atât de rău, încât niciunul nu mai îndrăzni să încerce. Aşa că nimeni nu putea rămâne independent faţă de el, chiar dacă sta deoparte şi-şi vedea de ale lui. Pe neaşteptate apărea câte un trimis al necunoscutului nostru, care-i punea în vedere să renunţe la cutare acţiune, să înceteze a urmări pe cutare debitor sau alte lucruri asemănătoare, prevenitul trebuind să răspundă cu da sau nu. Când vreo parte, cu o supunere de vasal, se ducea să-i ceară rezolvarea unei neînţelegeri, cealaltă parte era pusă la grea încercare; ori se supunea sentinţei sale, ori se declara duşmanul său, ceea ce echivala cu a fi, aşa cum se numea altă dată, ofticos de gradul al treilea. Astfel, mulţi dintre cei care erau vinovaţi de fapt recurgeau la el ca să scape de urmările judecăţii. Iar alţii, chiar dacă aveau dreptate, se duceau să-i ceară ocrotirea pentru a fi mai siguri şi a închide cu totul drumul adversarilor, astfel încât şi unii şi alţii ajungeau să fie şi mai dependenţi decât el. Se întâmpla câteodată ca vreun biet asuprit, crunt nedreptăţit de un nobil, să i se adreseze lui; şi el, luând partea celui slab, îl silea pe nobil să înceteze orice asuprire, să îndrepte răul făcut şi să ceară scuze; sau, dacă nu, îl ataca în aşa chip, încât îl obliga să părăsească

locurile unde făcuse atâtea nelegiuiri, sau îl punea să plătească, pe loc, un tribut şi mai cumplit. În astfel de cazuri, numele acela atât de temut şi de urât era, pentru moment, binecuvântat, căci nu e nevoie să spunem că un asemenea act de dreptate, un asemenea leac, o asemenea răsplată nu s-ar fi putut dobândi în timpurile acelea de la nicio altă putere, nici privată, nici publică. Mai adesea, însă, ba chiar de obicei, puterea lui fusese şi era în slujba dorinţelor josnice, a satisfacţiilor cumplite şi a capriciilor trufaşe. Dar felul atât de deosebit de a folosi puterea producea întotdeauna acelaşi efect, întipărind în sufletele celor din jur un mare respect pentru tot ceea ce putea să vrea şi să făptuiască, dispreţuind fie dreptatea, fie nedreptatea, două lucruri care pun atâtea piedici în calea voinţei oamenilor şi-i fac adeseori să dea înapoi.

Faima tiranilor obişnuiţi rămânea de obicei în micul ţinut, unde stăpâneau aceşti oameni avuţi şi puternici; fiecare ţinut îşi avea tiranii săi, care se asemănau atât de mult între ei, încât nu există niciun motiv ca lumea să se ocupe şi de cei care nu le stăteau în spinare.

Faima acestuia, însă, era răspândită de mult în ţinutul Milanului şi pretutindeni viaţa sa era subiect de poveste, iar numele său însemna ceva de neînvins, ciudat, fantastic şi teama pe care o ispirau peste tot aliaţii şi năimiţii lui nu lăsa pe nimeni să-l uite. Toate astea însă nu erau decât bănuieli, căci cine ar fi mărturisit pe faţă o asemenea dependenţă? Şi cum orice tiran putea fi unul din aliaţi, şi orice bandit, unul din năimiţii lui, tocmai această nesiguranţă era ceea ce dădea mai mult de gândit şi mărea teama oamenilor. Ori de câte ori se iveau niscaiva figuri necunoscute de „bravi” – mai sălbatice ca de obicei – sau se făptuia ceva groaznic şi nu se ştia de la început cine era făptaşul, în taină se murmura numele aceluia pe care noi, mulţumită binecuvântatei, ca să nu spunem altfel, griji a autorilor noştri suntem constrânşi să-l numim Cel-fără-nume.

De la castelul acestuia până la palatul lui *don* Rodrigo nu erau mai mult de şapte mile, şi acesta din urmă trebuise să recunoască – de cum ajunsese stăpân şi tiran – că la o atât de mică distanţă de un astfel de personaj nu era posibil să practici această cumplită îndeletnicire fără a veni în conflict sau a cădea la înţelegere cu el. *Don* Rodrigo se plecase deci, îi devenise prieten, ca şi ceilalţi, bineînţeles; îi făcuse câteva servicii (manuscrisul nu spune mai mult), şi în schimb se alesese, de fiecare dată, cu făgăduieli de ajutor la vreun prilej nimerit. Avea totuşi multă grijă să ascundă o astfel de prietenie, sau cel puţin să nu lase să se bage de seamă cât era de strânsă şi de ce natură era. *Don* Rodrigo vrea desigur să facă pe tiranul, dar nu pe tiranul sălbatic; atribuţia aceasta era pentru el un mijloc, nu un scop. Dorea să locuiască în libertate la oraş, să se bucure de avere, de petreceri, de onorurile vieţii civile, şi pentru aceasta era necesar să ia oarecare măsuri de prevedere, să ţină seama de rubedenii, să întreţină relaţii de prietenie cu persoanele sus-puse, să ţină o mână aproape de balanţa justiţiei, pentru a o face să încline la nevoie de partea sa, pentru a o face să piară chiar sau pentru a putea-o arunca l-ar fi putut înfrânge mai uşor aşa decât cu armele violentei private.

Or, intimitatea, sau, să spunem mai bine, alianţa cu un om de acest fel, cu un duşman declarat al forţei publice, nu i-ar fi fost de folos, mai ales în faţa unchiului conte. Cu toate acestea, puţinele manifestări ale acestei prietenii, care nu puteau fi ascunse, puteau fi socotite ca un tribut de neînlăturat faţă de un om a cărui duşmănie era nespus de primejdioasă şi puteau fi astfel scuzate ca ceva necesar, deoarece acela care are sarcina să se îngrijească de alţii şi nu are voinţa necesară sau nu găseşte mijlocul nimerit, în cele din urmă consimte ca alţii să se îngrijească de treburile lui, până la un anumit pu. net, şi chiar dacă nu consimte în mod făţiş la acest lucru, închide totuşi ochii.

Într-o dimineaţă, aşadar, *don* Rodrigo ieşi călare, în ţinută de vânătoare, cu o mică escortă de „bravi” pedeştri; Griso, care mergea lângă scară, alţi patru, în spate; – şi se îndreptă spre castelul Celui-fără-nume.

CAPITOLUL XX

Castelul Celui-fără-nume străjuia o vale îngustă şi întunecată de pe culmea unei înălţimi, care se desprindea din lanţul unor munţi stâncoşi, şi nu s-ar fi putut spune precis dacă acea culme era legată sau despărţită de ei prin îngrămădirea de stânci şi labirintul acela de peşteri şi prăpăstii care se întindeau pe cele două laturi. Partea dinspre vale era singura pe care se putea merge. De aici pornea un urcuş abrupt, dar netdd şi neîntrerupt, cu pajişti pe creastă şi cu brazde cultivate pe plaiurile semănate, ici şi colo, cu căsuţe. Fundul văii era aşternut cu bolovani, printre care curge un pârâiaş sau spumegă un torent năvalnic – după anotimp – şi care slujea pe atunci drept hottar între cele două state[78]. Versantul opus „care forma, ca să spunem astfel, celălalt perete al văii, avea şi el câteva plaiuri cultivate; restul era numai stâncă stearpă şi pante repezi, fără poteci şi fără vegetaţii, în afară de câteva tufişuri răsărite prin crăpăturile pietrelor şi pe culmi.

De sus, din castel, asemeni vulturului din cuibul său însângerat, sălbaticul senior domina întregul ţinut înconjurător; dar cum nu îndrăznea să calce pe acolo picior de om, nu avea niciodată prilejul să vadă pe nimeni mai puternic ca el, sau cu vreun rang mai mare. Aruncând o privire în jur, putea să îmbrăţişeze întreaga panoramă, povârnişurile, valea şi toate potecile. Drumul acela ocolit şi întortocheat, care urca la cumplita sa locuinţă, se desfăşura, pentru cel ce privea de sus, ca o panglică şerpuitoare. De la ferestre, de la creneluri, seniorul putea număra în voie paşii celui ce venea şi avea răgaz să-şi descarce arma asupra lui de o sută de ori. Iar cu garnizoana de „bravi”, ce-o avea acolo sus, ar fi putut

78 Veneţia şi Lombardia.

ţine piept chiar unei trupe mari, şi mulţi soldaţi ar fi fost doborâţi la pământ sau în fundul prăpăstiilor înainte ca vreunul dintre ei să ajungă sus, pe culme. De altfel, nu numai acolo sus, dar nici măcar în vale, şi nici măcar în treacăt n-ar fi îndrăznit să pună piciorul pe acolo cineva care să nu fi fost foarte bine văzut de stăpânul castelului, şi chiar un zbir, dacă s-ar fi arătat pe acolo, ar fi fost tratat ca o iscoadă duşmană surprinsă într-o tabără. Se povesteau istorii tragice despre cei care încercaseră ultima dată o asemenea aventură. Dar acestea erau poveşti din alte – vremuri, şi niciunul dintre tineri nu-şi amintea să fi văzut cândva în acea vale pe vreun curajos de soiul ăsta, viu sau mort.

Cam aşa ne descrie cronicarul nostru locul acesta. Despre numele lui nu pomeneşte nimic; ba, mai mult chiar, ca să nu ne dea putinţa să-l descoperim, nu pomeneşte nimic nici despre călătoria lui *don* Rodrigo şi-l aduce de-a dreptul în mijlocul văii, la poalele colinei, la capătul drumului întortocheat şi abrupt. Acolo se află o cârciumă, care ar fi putut fi numită mai curând un post de observaţie. Pe firma veche, atârnată deasupra uşii, sq afla zugrăvit pe amândouă feţele un soare strălucitor, însă lumea repetă uneori numele aşa cum le-a auzit, iar alteori le schimbă cum vrea ea, şi nu-i spunea cârciumii aceleia decât „Malanotte”, adică „Noapte rea”.

Auzind tropot de cai, apăru în prag un flăcăiaş, înarmat ca un soldat, şi, după ce aruncă o privire în jur, intră din nou înăuntru, să dea de ştire celor trei banditi, care jucau un joc de noroc cu nişte cărţi soioase, îndoite ca nişte olane. Cel ce părea să fie şeful se ridică, se arată în uşă şi, recunoscând un prieten al stăpânului său, îl salută respectuos. *Don* Rodrigo îi întoarse salutul cu multă graţie şi-l întrebă dacă seniorul se găsea la castel. Primind răspuns afirmativ de la sluta căpetenie, descalecă şi aruncă fâul lui Tiradritto, unul din escorta sa. Îşi scoase flinta şi o încredinţă lui Mohtanarolo, vrând să se uşureze de o greutate nefolositoare şi să urce mai

uşor panta; dar în realitate, o făcu deoarece ştia bine că pe acel drum nu era îngăduit să urci cu flinta. Scoase apoi din buzunar câteva berlinge şi le dădu lui Tanabuso, spunându-i:

— Voi aşteptaţi-mă aici şi între timp distraţi-vă cu oamenii ăştia de treabă.

Apoi scoase câţiva scuzi de aur şi-i puse în mâna căpeteniei. spunându-i să-şi oprească jumătate, şi jumătate să-i împartă oamenilor lui. În sfârşit, urmat de Griso, care lăsase şi el flinta la cârciumă, începură să urce pe jos. Între timp, cei trei „bravi" mai sus numiţi şi Squinternotto, care era al patrulea, rămaseră împreună cu cei trei „bravi" ai Celui-fără-nume şi cu flăcăiaşul acela crescut pe drumuri, să joace cărţi, să bea şi să-şi povestească unul altuia isprăvile.

O altă iscoadă a Celui-fără-nume, care urca pe acelaşi drum, îl ajunse din urmă pe *don* Rodrigo: îl privi, îl recunoscu şi merse mai departe în tovărăşia sa, scutindu-l astfel de neplăcerea de a-şi tot spune numele şi a tot da socoteală şi celorlalţi „bravi" pe care i-ar fi întâlnit şi care nu l-ar fi cunoscut. Ajuns la castel, fu primit (după ce fu silit să-l lase pe Griso la poartă), condus printr-un labirint de coridoare întunecoase şi prin diferite săli tapisate cu flinte, săbii şi suliţe, în ungherele cărora stătea câte un „brav" de gardă; după ce aşteaptă câtva timp, fu poftit în încăperea unde se găsea Cel-fără-nume.

Acesta îi ieşi înainte, răspunzându-i la salut şi privindu-i în acelaşi timp mâinile şi faţa, cum făcea din obişnuinţă şi aproape în mod reflex cu oricine venea la el, chiar de-ar fi fost dintre cei mai vechi şi mai încercaţi prieteni.

Era înalt, oacheş şi chel; puţinele fire de păr ce-i mai rămăseseră erau albe, iar faţa, plină de zbârcituri. La prima vedere i s-ar fi putut da mai mult decât cei şaizeci de ani pe care-i avea; ţinuta însă, mişcările, asprimea pronunţată a trăsăturilor şi scânteierea

sinistră, dar vie, a ochilor arătau o forţă fizică şi un curaj care ar părut extraordinare chiar şi la un tânăr.

Don Rodrigo spuse că venise pentru a-i cere sfat şi ajutor; că, fiind într-o situaţie grea, din care onoarea nu-i premitea să se retragă, îşi amintise de făgăduinţele celui ce nu făgăduia niciodată prea mult şi nici zadarnic. Şi se apucă să-şi mărturisească ticălosul său plan. Celfără-nume, care ştia câte ceva, dar destul de confuz, despre această poveste, ascultă cu atenţie, atât ca om interesat în astfel de istorii, cât şi pentru faptul că era amestecat un nume cunoscut şi cu totul nesuferit, acela al fratelui Cristoforo, duşman pe faţă al tiranilor, nu numai în cuvinte, ci, pe cât îi stătea în putinţă, şi în fapte. Ştiind cu cine are de-a face, *don* Rodrigo se apucă apoi să exagereze dificultăţile acţiunii: depărtarea, o mănăstire, seniora… Atunci Cel-fără-nume, ca şi cum l-ar fi împins un diavol ascuns în inima sa, îl întrerupse brusc, spunându-i că lua totul pe seama sa. Ceru amănunte în legătură cu numele sărmanei Lucia şi-l pofti pe *don* Rodrigo să plece, spunând:

— În curând vei primi de la mine o înştiinţare în legătură cu ceea ce trebuie să faci.

Dacă cititorul îşi aminteşte despre acel mizerabil Egidio, care locuia alături de mănăstirea unde era adăpostită sărmana Lucia, va afla acum că era unul dintre cei mai apropiaţi şi mai intimi tovarăşi de ticăloşii ai Celui-fără-nume; de aceea necunoscutul îşi dăduse atât de repede şi de hotărât cuvântul. Dar, de cum rămase singur, începu să simtă… n-aş zice chiar o părere de rău, dar o nemulţumire că promisese. Căci de câtăva vreme începuse să aibă, dacă nu chiar o remuşcare, un oarecare dezgust pentru nemerniciile pe care le făcea.

Toate cele adunate, dacă nu în conştiinţa, cel puţin în memoria sa, se trezeau ori de câte ori săvârşea o nouă nelegiuire şi se înfăţişau sufletului său aşa cum şi fuseseră: neobişnuit de sălbatice şi prea numeroase, făcând să crească tot mai mult simţământul acela care-l

necăjea de la o vreme. O anumită scârbă încercată la primele fărădelegi, învinsă apoi şi care dispăruse în urmă aproape cu totul, se făcea acum din nou simţită. Dar în vremea aceea de demult, imaginea unui viitor îndelungat, nedeterminat, conştiinţa unei vitalităţi viguroase îi umpleau sufletul de încredere şi nepăsare; acum însă, dimpotrivă, tocmai gândurile de viitor erau acelea care făceau să-i pară atât de odios trecutul. „Să îmbătrâneşti! Să mori! Dar apoi?” gândea el. Şi, lucru nemaipomenit! imaginea morţii, care, într-o primejdie anume, în faţa unui duşman îi întărea de obicei curajul, îi dubla îndrăzneala şi îi trezea în piept o furie plină de înflăcărare, apărându-i acum în liniştea nopţii, în siguranţa castelului său, îl cu funda într-o disperare neaşteptată. Şi nu era imaginea acelei morţi care ameninţă prin braţul înarmat al unui adversar, muritor şi el; nu o puteai înlătura cu arme mai bune şi cu un braţ mai îndemânatic, ci venea singură „plăsmuindu-se chiar din închipuirea sa; desigur era încă departe, dar se apropia cu fiecare clipă; şi în timp ce mintea lui se lupta în chip dureros s-o îndepărteze, cai se apropia.

La început, exemplele atât de numeroase, priveliştea neîntreruptă de violenţe, răzbunări şi omoruri, inspirându-i o pornire feroce, îi serviră ca un fel de pavăză împotriva conştiinţei. Acum i se deştepta din când în când: în suflet ideea nelămurită, însă cumplită, despre o judecată individuală, despre o raţiune independentă, care nu va ţine seamă de exemplele altora; acum faptul că ieşise din grămada ucigaşilor de rând, faptul că era în frunteatuturor îi dădea câteodată sentimentul unei singurătăţi înfricoşătoare. Pe acel Dumnezeu despre care auzise vorbindu-se. dar pe care odinioară nu se ostenise nici să-l nege, nici să-l recunoască, preocupat numai să trăiască din plin, acum, în anumite momente de nelinişte fără pricină şi de groază, deşi nu-l ameninţa vreo primejdie» i se părea că-l aude strigând în el: „Şi totuşi exist!”

În primele vârtejuri ale pasiunilor, învăţătura pe care

O auzise, cel puţin, propovăduindu-se în numele lui, nu

I se păruse altfel decât odioasă; acum însă, când îşi amintea de ea, pe neaşteptate mintea o concepea împotriva voinţei sale, ca pe un lucru care are un anumit rost. Dar nu numai că nu destăinuia nimănui această nelinişte a sa» ci şi-o închidea în străfudul sufletului, o ascundea sub aparenţele unei sălbăticii şi mai cumplite, încercând astfel să şi-o tăinuiască chiar lui însuşi, sau să şi-o înăbuşe. Invidiind (deoarece nu le putea nici spulbera, nici uita) timpurile în care era obişnuit să comită nelegiuirile fără remuşcări şi fără alt gând decât acel al succesului, se străduia în toate chipurile să şi le recheme în minte, ca să-şi păstreze sau să-şi poată recăpăta vechea voinţă trufaşă» dârză şi imperturbabilă, pentru a se convinge el însuşi că rămăsese acelaşi.

De aceea îşi dăduse aşa de repede cuvântul faţă de *don* Rodrígo, ca să taie drumul oricărei ezitări. Însă»

Îndată ce acesta p-ecă, simţi cum i se zdruncină hotărârea pe care şi-o impusese ca să poată făgădui; simţi cum, încetul cu încetul, îi veneau în minte gânduri care îl ispiteau să nu-şi respecte cuvântul şi să-şi dezamăgească un prieten, un complice de mâna a doua. Pentru a curma odată acel zbucium neplăcut, îl chemă pe Nlbbio[79], unul dintre cei mai pricepuţi şi mai îndrăzneţi slujitori ai ticăloşiilor sale, cel pe care îl folosea de obicei pentru corespondenţa cu Egidio. Şi, cu glas hotărât, îi porunci să încalece, să meargă direct la Monza, să-l informeze pe Egidio de angajamentul ce-şi luase şi să-i ceară sprijinul ca să-l poată îndeplini.

Trimisul se întoarse mai curând decât se aştepta stăpânul său, cu răspunsul lui Egidio, care suna aşa: fapta era uşoară şi sigură; să i se trimită de urgenţă o

79 Uliu.

călească şi doi sau trei „bravi”, bine travestiţi, iar el va avea grijă de toate celelalte şi va conduce acţiunea.

La această ştire, Cel-fără-nume, oricare ar fi fost starea lui sufletească, dădu în grabă poruncă aceluiaşi Nibbio să procedeze întru totul cum îi spusese Egidio şi să plece în expediţie cu încă doi „bravi”, pe care-i numi el. Dacă, pentru a îndeplini groaznica faptă ce-i era cerută, Egidio ar fi trebuit să se bizuie numai pe mijloacele sale obişnuite, nu ar fi făcut, desigur, atât de repede o făgăduială aşa de hotărâtă. Însă în acel adăpost unde totul părea să-i stea împotrivă, fiorosul tânăr putea pătrunde printr-un mijloc cunoscut numai de el; şi ceea ce pentru alţii ar fi fost piedica cea mai grea, pentru el nu era decât un sprijin. Am arătat mai înainte cum nefericita seniora dăduse ascultare o dată cuvintelor lui Egidio, şi cititorul a putut înţelege că acea dată n-a fost ultima; n-a fost decât un prim pas pe un drum de ticăloşie şi sânge. Acelaşi glas, care căpătase forţă, ba, voi spune, chiar autoritate de la fărădelege, impunea acum seniorei s-o sacrifice pe nevinovata pe care o avea în pază.

Propunerea i se păru înspăimântătoare Gertrudei. Chiar dacă ar fi pierdut-o pe Lucia printr-o împrejurare neaşteptată, şi fără ca ea să aibă vreo vină, tot i s-ar fi părut o nedreptate, o pedeapsă amară, dar aşa, cina i se mai cerea să se lipsească de ea printr-o ticăloasă prefăcătorie şi să preschimbe un mijloc de pocăinţă într-o nouă remuşcare!…

Nenorocita seniora încercă toate căile ca să scape de cumplitul ordin; le încercă pe toate, în afară de singura cale sigură şi care-i stătea veşnic deschisă în faţă. Crima este un stăpân aspru şi neînduplecat, pe care nu-l poţi birui decât dacă-i stai cu toată hotărârea împotrivă. Şi neputându-se hotărî pentru aşa ceva, Gertrude se supuse.

Venise ziua hotărâtă; se apropia ora stabilită; retrasă cu Lucia în vorbitorul ei particular, Gertrude o

mângâia mai mult ca de obicei, şi Lucia primea şi răspundea mângâierilor cu o duioşie şi mai mare, asemenea oiţei care, vibrând, fără teamă, sub mâna păstorului ce o mângâie şi o alintă încetişor, se întoarce să lingă mâna care o mângâie, fără să ştie că afară o aşteaptă măcelarul, căruia păstorul i-a vândut-o cu o clipă mai înainte.

— Am nevoie de un mare serviciu, şi numai tu poţi să mi-l faci. Am atâta suflare sub ordinele mele, dar nu mă pot bizui pe nimeni. Pentru treaba asta de mare importanţă, pe care ţi-o voi spune îndată, am nevoie să vorbesc imediat cu stareţul capucinilor care te-a adus aici la mine, biata mea Lucia… dar nimeni nu trebuie să afle că eu am trimis să-l cheme. Şi numai tu poţi să-mi faci acest bine, în taină.

Lucia se îngrozi la o astfel de cerere şi, cu sfiiciunea ce o caracteriza, dar fără să-şi ascundă marea nedumerire, înşiră, ca să scape, toate motivele pe care seniora ar fi trebuit să le înţeleagă şi să le prevadă: era singură… fără maică-sa… fără nimeni… într-o localitate necunoscută…

Dar Gertrude, educată la o şcoală infernală (şcoala lui Edigio), arătă şi ea tot atâta nedumerire şi tot atâta neplăcere de a întâmpina o asemenea împotrivire la fiinţa pe care credea că se poate bizui cel mai mult, prefăcându-se că găseşte scuzele cu totul fără rost, căci totul s-ar fi petrecut în plină zi, la patru paşi de acolo, într-o uliţă pe care Lucia trecuse cu câteva zile înainte şi pe care, chiar dacă n-ar fi văzut-o niciodată, era destul să i-o arate şi n-ar fi putut să se rătăcească!

Vorbi atât, încât biata fată, mişcată şi ruşinată, lăsă să-i scape la un moment dat:

— Da, bine, ce trebuie să fac?

— Du-te la mănăstirea capucinilor, zise seniora, şi îi descrise din nou drumul. Chemă-l pe părintele stareţ şi spune-i, între patru ochi. să vină cât mai repede la mine; dar să nu destăinuiască nimănui că eu am trimis să-l

cheme.

— Dar ce-o să-i spun portăresei, care nu m-a văzut niciodată ieşind, când mă va întreba unde mă duc?

— Încearcă să treci fără a fi văzută, şi, dacă nu reuşeşti, spune-i că te duci la o biserică unde ai promis să faci o rugăciune.

Era o nouă încurcătură pentru biata fată; să spună o minciună; însă seniora se arătă din nou atât de abătută de refuzul ei şi făcu să i se pară un lucru atât de urât faptul că punea un scrupul mărunt înaintea recunoştinţei ce-i datora, încât Lucia, mai mult zăpăcită decâă convinsă, şi mai ales tulburată, răspunse:

— Bine, mă duc… Dumnezeu să mă ajute!

Şi o porni.

Când Gertrude, care o urmărea de la grilaj cu ochii măriţi şi tulburi, o văzu păşind pragul, o strigă deodată, stăpânită de un sentiment irezistibil:

— Ascultă, Lucia!

Fata se întoarse şi se apropie de grilaj. Însă un alt gând, un gând de care era obişnuită să asculte, pusese din nou stăpânire pe mintea ticăloasă a Gertrudei.

Lăsând să se înţeleagă că nu era mulţumită de indicaţiile date, explică din nou Luciei drumul pe care trebuia să meargă şi, lăsând-o să plece, îi spuse:

— Fă toate lucrurile aşa cum ţi-am spus şi întoarce-te repede.

Lucia plecă. Ieşi neobservată pe poarta mănăstirii şi-o* apucă pe lângă zid, cu ochii plecaţi. Găsi, după indicaţiile primite şi după propriile-i amintiri, poarta târgului, ieşi cu inima strânsă şi tremurând, pe drumul principal şi ajunse, după câteva clipe, ia cel care ducea spre mănăstire şi pe care îl recunoscu imediat. Drumul acela era pe atunci, şi mai este şi astăzi, înfundat ca albia unui râu între două maluri acoperite de hăţişuri, care formează deasupra un fel de boltă. Apucând pe el şi văzându-l atât de singuratic, Lucia simţi crescându-i teama şi mări pasul, dar, puţin după acelea, se mai linişti

la vederea unei căleşti oprite, alături de care, în dreapta portierei deschise, se aflau doi călători, care priveau încoace şi încolo, parcă nesiguri de drum. Mergând mai departe, auzi pe unul dintre ei spunând:

— Iată o tânără cumsecade, care ne va arăta drumul. *Şi*, într-adevăr, când ajunse în dreptul caleştii, călătorul, cu o expresie mai binevoitoare decât arătau trăsăturile, se întoarse către dânsa şi spuse:

— Ascultă, copilo, n-ai putea să ne arăţi drumul spre Monza?

— N-aţi luat-o bine, răspunse sărmana fată, Monza – e în partea cealaltă… şi se întoarse cu spatele, pentru. a arăta cu degetul, când celălalt (era Nibbio), apucând-o pe neaşteptate de mijloc, o ridică în sus.

Înspăimântată, Lucia întoarse capul şi scoase un strigăt; nemernicul o băgă cu sila în caleaşcă; altul, care şedea în faţă, o apucă şi o sili, cu toate că se zbătea şi striga întruna, să se aşeze înaintea lui, iar altul, punându-i o batistă în gură, îi înăbuşi strigătul în gâtlej. Între timp, Nibbio intră şi el repede în caleaşcă, portiera se închise şi caii porniră în goana mare. Cel care-i pusese întrebarea aceea prefăcută rămase în drum, rotind privirea încoace şi încolo, să vadă dacă nu auzise cineva strigătele Luciei; nu se vedea nimeni. Se urcă pe unul dintre maluri, agăţându-se de trunchiul unui copac, şi dispăru. Era un om de-al lui Egidio, care stătuse la pândă la uşa stăpânului său, să vadă când va ieşi Lucia din mănăstire; o privise cu luare-aminte, ca s-o poată recunoaşte, şi alergase pe o scurtătură, s-o aştepte la locul cuvenit.

Cine ar putea descrie groaza, spaimă Luciei şi ar putea spune ce se petrecea în sufletul ei? Deschidea ochii, măriţi de frică, pentru a-şi da seama de înspăimântătoarea ei situaţie, dar îi închidea numaidecât, din cauza acelor sinistre şi înfricoşătoare mutre. Se răsucea, dar era ţinută din toate părţile; îşi aduna puterile şi se zbătea să ajungă la portieră, însă

două braţe vânjoase o ţineau în fundul caleştii, iar alte patru mâini, butucănoase, o strângeau cu putere. De câte ori deschidea gura să scoată un strigăt, batista i-l înăbuşea în gâtlej. Între timp, trei glasuri infernale, cu modulaţiile cele mai omeneşti de care erau capabile, repetau mereu:

— Linişteşte-te, linişteşte-te, nu-ţi fie teamă, nu vrem să-ţi facem niciun rău…

După câteva clipe de luptă atât de violentă, păru că se linişteşte; întinse braţele, lasă capul să-i cadă pe spate, întredeschise pleoapele, rămânând cu ochii ficşi; i se păru că chipurile acelea îngrozitoare ce-i stăteau în faţă se confundă şi se învârtesc într-un amestec monstruos. Se făcu galbenă la faţă, o trecu o sudoare rece, apoi îşi pierdu cunoştinţa.

— Haide, haide, curaj! spunea Nibbio.

„Curaj, curaj”, repetau şi ceilalţi doi tâlhari. Însă pierderea simţirii o scutea în clipa aceea pe Lucia să audă încurajările acelor groaznice glasuri.

— Drace, pere că e moartă! spuse unul dintre ei. Dacă o fi muritntr-adevăr?

— Ei, moart i! spuse celălalt.

— E un Ieşi i din alea care i< = apucă pe femei. Eu ştiu că atunci când am vrut să trimit pe vreunul pe lumea cealaltă, bărbat sau femeie, ce-o fi fost, a fost nevoie de altceva…

— Hai, spuse Nibbio, vedeţi-vă de treaba voastră şi nu vă mai amestecaţi! Scoateţi flintele din ladă şi ţineţi-le la îndemână; în pădurea asta, în care intrăm acum, sunt de multe ori tâlhari, care stau ascunşi. Nu aşa „în mână, drace! aşezaţi-le în spate, culcate, nu vedeţi că această curcă plouată se sperie de orice? Dacă vede armele, este în stare să moară de-a binelea. Şi când îşi va veni în fire, băgaţi bine de seamă să n-o speriaţi şi să n-o atingeţi dacă nu vă fac eu semn; ca s-o ţin în frâu, sunt de ajuns eu. Şi linişte, lăsaţi-mă să vorbesc eu!

Între timp, caleaşca, gonind mereu, intrase în

pădure.

După câtăva vreme, sărmana Lucia începu să se deştepte ca dintr-un somn adânc şi agitat şi deschise ochii. La început îi fu greu să distingă cumplitele mutre ce o înconjurau şi să-şi adune gândurile, dar, în cele din urmă, înţelese din nou groaznica ei situaţie. Prima întrebuinţare ce o dădu puţinelor forţe ce-i reveniseră fu să se repeadă din nou către portieră, ca să se arunce afară; dar fxi oprită, şi nu putu decât să vadă, o clipă numai, singurătatea sălbatică a locului prin care treceau. Scoase din nou un urlet, însă Nibbio, ridicând batista, spuse, cât putu mai dulce:

— Haide, stai liniştită şi va fi mai bine pentru tine; nu vrem să-ţi facem nimic rău, dar dacă nu vrei, te-om linişti noi!…

— Lăsaţi-mă să plec! Cine sunteţi voi? Unde mă duceţi? De ce m-aţi răpit? Lăsaţi-mă să plec, lăsaţi-mă să plec!

— Îţi spun să n-ai nicio teamă, nu eşti o fetiţă, şi ar trebui să înţelegi că nu vrem să-ţi facem rău. Nu vezi că am fi putut să te ucidem de o sută de ori dacă aveam gânduri ucigaşe? Aşa că stai liniştită!

— Nu, nu, lăsaţi-mă să plec, nu vă cunosc!

— Te cunoaştem noi…

— Oh! Preasfântă Fecioară! Cum mă cunoaşteţi? Lăsaţi-mă să plec! Fie-vă milă! Cine sunteţi? De ce m-aţi răpit?

— Pentru că ni s-a poruncit i

— Cine? Cine? Cine a putut să vă poruncească?

— Linişte! spuse cu glas aspru Nibbio. Nouă nu ni se pot pune astfel de întrebări!

Lucia mai încercă o dată să se arunce pe neaşteptate spre portieră, dar văzând că era zadarnic, recurse din nou la rugăminţi. Şi, cu capul plecat, cu gâtlejul înecat de lacrimi, cu vocea întreruptă de plânset, cu mâinile împreunate în dreptul buzelor, spuse:

— Oh! Pentru Dumnezeu şi sfânta Fecioară, lăsaţi-

mă să plec!

— Ce rău v-am făcut eu? Sunt o biată fiinţă care nu v-a făcut nimic… Vă iert din inimă pentru tot ce mi-aţi făcut şi mă voi ruga lui Dumnezeu pentru voi. Dacă aveţi şi voi fiică, soţie, mamă, gândiţi-vă cât ar suferi dacă ar fi în locul meu… Amintiţi-vă că va trebui să murim cu toţii şi că într-o zi veţi dori ca Dumnezeu să fie îndurător cu voi… Lăsaţi-mă să plec, lăsaţi-mă aici! Domnul îmi va arăta drumul…

— Nu putem.

— Nu puteţi? Oh! Doamne! De ce nu puteţi? unde vreţi să mă duceţi? De ce?

— Nu putem! E zadarnic, nu-ţi fie teamă, căci nu vrem să-ţi facem rău. Stai liniştită şi nimeni nu te va atinge!

Disperată, distrusă, îngrozită din ce în ce mai tarev văzând că vorbele ei nu făceau nicio impresie, Lucia se lăsă în voia aceluia care ţine în mâna sa sufletele oamenilor şi care poate, atunci când vrea, să înduioşezeinimile cele mai aspre. Se strânse cât putut mai mult în colţul caleştii, încrucişă braţele pe piept şi se rugă câtva timp în gând, apoi, scoţând mătăniile, începu să se roagecu mai multă credinţă şi însufleţire ca oricând. Din când în când, nădăjduind să stârnească mila, se întorcea să se roage din nou de „bravi”; dar era zadarnic. Apoi cădea, în nesimţire, iarăşi se trezea şi iar începea să se frământe.

Acum, însă, inima nu ne mai îngăduie să continuăm asemenea descriere şi o milă chinuitoare ne îndeamnă să ajungem la capătul acestei călătorii, care ţinu mai mult de patru ceasuri, şi după care vom avea de îndurat alteore de frământare. Să ajungem aşadar la castelul undenefericita era aşteptată.

Era aşteptată de Cel-fără-nume cu o nelinişte sufletească neobişnuită. Ciudat lucru! Omul acela, care dispusese cu sânge rece de atâtea vieţi, care în atâtea rânduri nu ţinuse seama de durerile ce le pricinuia, afară

doar de rare cazuri, şi atunci pentru a-şi potoli prin ele o sălbatică dorinţă de răzbunare, acum, când era vorba de o necunoscută, de o biată ţărăncuţă, simţea un fel de oroare, aş spune chiar un fel de groază. De la o fereastră înaltă acastelului său privea de câtva timp spre una dintre gurile văii; deodată văzu apărând caleaşca, care înainta încetişor, pentru că goana de la început obosise caii şi le sleise puterile. Şi cu toate că din locul unde sta să privească părea că vede doar un cărucior din cele cu care se joacă copiii, o recunoscu numaidecât şi-şi simţi inima bătând mai tare.

„O fi ea? gândi deodată şi urmă în sinea lui: Ce grijă îmi mai dă şi fata asta! Dac-aş scăpa mai repedede ea!”

Voi să strige pe unul dintre oamenii săi, ca să-l trimită numaidecât înaintea caleştii, să-i comunice lui Nibbio porunca de-a întoarce şi a o conduce pe fată la palatul lui *don* Rodrigo. Dar un: „Nu 1” poruncitor, ce răsună în mintea lui, îi schimbă planul. Tulburat, simţi totuşi nevoia să dea un ordin oarecare părându-i-se de neîngăduit să nu facă nimic în aşteptarea acelei căleşti, care înainta încet-încet, ca o trădare, sau – ce ştiu eu? – ca o pedeapsă. Şi chemă atunci o femeie bătrână.

Aceasta se născuse chiar la castel; era fiica unui vechi slujitor şi-şi petrecuse acolo întreaga viaţă. Ceea ce văzuse şi auzise, încă din faşă, îi întipărise în minte o părere plină de măreţie şi de groază despre puterea stăpânului ei, şi învăţătura cea mai de seamă pe care o căpătase de-a lungul anilor era că trebuia să i te supui în orice împrejurare, deoarece putea face mult rău, dar şi bine. Ideea de datorie, aruncată ca o sămânţă în inima tuturor oamenilor, se dezvoltase în a ei alături de sentimentele de respect, de groază şi de credinţă slugarnică, se întovărăşise cu ele adaptându-se lor. Când Cel-fără-nume, ajuns stăpân, începu să-şi folosească într-un fel înspăimântător puterea, femeia încercase la început o oarecare revoltă, dar amestecată cu un

sentiment şi mai. adânc de supunere. Cu timpul, însă, văzând şi auzind toată ziua aceleaşi lucruri, se obişnuise. Voinţa puternică şi neînfrânată a unui senior atât de mare se transformase pentru ea într-un fel de justiţie fatală. Se căsătorise destul de târziu cu un slujitor de-al casei, care, şuţin după aceea, într-o expediţie primejdioasă, îşi lăsase oasele pe drum, şi pe ea, văduvă la castel. Pedeapsa pe care stăpânul o dădu neîntârziat ucigaşului îi aduse o satisfacţie sălbatică şi făcu să-i crească mândria de a se afla sub o astfel de protecţie. De ¡atunci nu mai pusese piciorul afară din castel decât foarte rar; cât despre viaţa oamenilor, ajunse, încetul cu încetul, să nu mai aibă alte noţiuni în afară de cele ce le putea avea în acel loc. Nu îndeplinea nicio slujbă anume, dar în cuibul acela de bandiţi fiecare îi dădea câte ceva de făcut, şi aceasta era treaba ei. Ba avea de cârpit niscaiva boarfe, ba trebuia să pregătească în grabă de mâncare pentru cei ce se întorceau dintr-o misiune, ba trebuia să îngrijească de răniţi. Iar poruncile, mustrările şi chiar mulţumirile acestor oameni erau înflorite de grosălănii şi de batjocuri. „Bătrâna” era porecla ei obişnuită, la care veneau să se adauge şi altele, spuse după împrejurări şi starea de spirit a fiecăruia. Tulburata în lenevia ei şi gata de gâlceavă, căci acestea două îi erau pasiunile predominante, răspundea adesea la aceste complimente prin nişte cuvinte în care Satana şi-ar fi recunoscut amestecul mult mai lesne decât în ale celor ce-o întărâtaseră.

— Vezi colo, jos, caleaşca aceea? o întrebă seniorul.

— O văd, răspunse bătrâna, ridicându-şi bărbia ascuţită şi holbându-şi ochii, gata parcă să-i iasă din orbite.

— Spune să se pregătească o litieră, urcă-te în ea şi du-te până la „Malanotte”. Dar repede, să ajungi înaintea caleştii, care, de altfel, înaintează destul de încet. În caleaşca aceea este… trebuie să fie… o tânără… Dacă e acolo, spune-i lui Nibbio, în numele meu, s-o mute în

litieră, şi el să vină neîntârziat sus, la mine. Tu vei merge în litieră cu acea… tânără, iar când veţi ajunge aici, o vei conduce în camera ta. Dacă te întreabă unde o duci, al cui e castelul,» fereşte-te ca nu cumva să…

— Vai de mine… spuse Bătrâna.

— Dar, continuă Cel-fără-nume, fă-o să prindă curaj.

— Ce trebuie să-i spun?

— Ce trebuie să-i spui? Dă-i curaj, îţi zic! Dacă ai ajuns la vârsta asta şi n-ai învăţat cum se poate da curaj unei fiinţe, atunci când vrei să mai înveţi? Ţie nu ţi-a bătut niciodată inima mai tare? Nu ţi-a fost niciodată teamă? Nu cunoşti cuvintele care fac plăcere în astfel de clipe? Spune-i asemenea cuvinte, găseşte-le, ce dracu'! Haide, pleacă!

După plecarea Bătrânei, mai stătu un timp la fereastră, cu ochii aţintiţi la caleaşcă (se vedea acum mult mai bine), apoi îi ridică şi privi spre soare, care în clipa aceea asfinţea în spatele munţilor. Privi apoi norii împrăştiaţi pe deasupra, care, din cenuşii cum erau, căpătaseră deodată culoarea focului. Apoi se retrase, închise fereastra şi începu să măsoare încăperea în lung şi în lat, cu pasul unui călător foarte grăbit.

CAPITOLUL XXI

Bătrâna se grăbi să asculte şi să ducă porunca împuternicită cu autoritatea acelui nume care, de oricine ar fi fost rostit în ţinut, ar fi pus aripi la picioarele oricui, pentru că nimănui nu i-ar fi putut trece prin minte că cineva ar îndrăzni să-l folosească fără temei.

Ajunse la „Malanotte" cu puţin înainte ca trăsura să fi sosit şi, văzând-o venind, ieşi din litieră, făcu semn vizitiului să oprească, se apropie de portieră şi, vorbind la urechea lui Nibbio, care-şi scosese capul afară, îi spuse în şoaptă voinţa stăpânului.

La oprirea trăsurii, Lucia tresări şi se deşteptă ca dintr-un fel de letargie. Simţi din nou cum îi tresare inima de spaimă, făcu ochii mari, deschise gura şi privi.

Nibbio se retrăsese în fundul trăsurii, şi Bătrâna, cu bărbia rezată de portieră, o privi pe Lucia şi-i spuse:

— Vino, copila mea, vino, sărmană fată, vino cu mine, căci am primit poruncă să mă port bine cu tine şi să-ţi dau curaj.

La auzul unei voci de femeie, sărmana fată simţi o uşurare şi curajul îi reveni, o clipă doar; apoi din nou căzu într-o teamă şi mai adâncă.

— Cine eşti? întrebă ea cu voce tremurătoare, privind cu ochii mari de uimire chipul Bătrânei.

— Vino, vino, copila mea… repetă aceasta.

Nibbio şi ceilalţi doi bandiţi, deducând din cuvintele şi din vocea nemaipomenit de îndulcită a femeii care sunt intenţiile stăpânului, încercau şi ei s-o convingă. Lucia nu făcu altceva decât să privească afară. Cu toate că locul sălbatic şi necunoscut şi aerul de cutezanţă al pazznicilor n-o lăsau să întrevadă nicio nădejde de salvare, totuşi deschise gura şi se pregăti să strige. Dar văzând pe chipul lui Nibbio aceeaşi expresie ca atunci când îi înfundase batista în gură, tăcu tremurând şi se lăsă luată şi dusă în litieră. Bătrâna se urcă lângă ea. Nibbio lăsă pe cei doi ticăloşi în urma litierei şi porni în grabă să urce coasta, ca să alerge la chemarea stăpânului.

— Cine eşti? o întrebă cu teamă Lucia pe bătrâna cu obrazul necunoscut şi respingător. De ce sunt cu dumneata? Unde mă duceţi?

— La cineva care-ţi vrea binele, răspunse Bătrâna, la un mare… Fericiţi cei cărora le vrea binele! Bine de tine, bine de tine! Fii fără teamă, bucură-te, căci mi-a poruncit să-ţi dau curaj. Şi-o să-i spui, nu-i aşa, că te-am încurajat…

— Cine e? * De ce? Ce vrea de la mine? Eu n-am nimic cu el! Spune-mi unde sunt, lasă-mă să plec, să mă duc într-o biserică… Ah! Dumneata, care eşti femeie, în numele fecioarei Maria!…

Numele acesta sfânt şi suav, pe care îl pronunţase

cu atâta veneraţie în anii copilăriei şi pe care de atâta timp nu-l mai invocase, şi poate nici nu-l mai auzise, făcu asupra sufletului mizerabilei bătrâne, care-l auzea acum o impresie neclară, stranie, târzie, ca amintirea luminii la un bătrân care şi-a pierdut vederea în copilărie.

Cel-fără-nume, în picioare în faţa porţii castelului, privea litiera ce se apropia la pas, aşa cum venise şi trăsura mai înainte, şi, la o distanţă care descreştea întruna, pe Nibbio, care alerga. Când ajunse sus, stăpânul îi făcu semn să-l urmeze şi intră cu el într-o sală a castelului.

— Ei bine? îl îndemnă el, oprindu-se.

— Totul a mers de minune! răspunse Nibbio, înclinându-se. Am fost înşitiinţat la timp, fata a venit la momentul fixat; nici ţipenie de om; a scos un singur strigăt doar. Nu ne-a văzut însă nimeni. Vizitiul a fost îndrăzneţ, caii plini du foc, nicio întâlnire neplăcută, însă…

— Însă ce?

— Însă… vă spun drept, mi-ar fi plăcut de o mie de ori mai mult dacă mi-aţi fi poruncit să-i trag un glonte în cap decât s-o mai aud vorbind şi să-i mai văd obrazul…

— Cum? Cum? Ce vrei să spui?

— Vreau să spun că în timpul acesta, în tot timpul acesta… mi s-a făcut prea multă milă.

— Milă? Ce ştii tu de milă? Ce e mila?

— Niciodată n-am înţeles atât de bine ca acum; cu mila asta e ca şi cu frica: cum te laşi cuprins de una din ele, nu mai eşti bărbat…

— Aş vrea să ştiu ce a făcut fata aceasta ca să-ţi trezească mila?

— Oh! ilustre stăpân! Tot timpul plângea, se ruga şi mă privea cu nişte ochi… şi se făcea albă, albă ca o moartă… apoi suspina şi iarăşi mă ruga, cu nişte vorbe…

„Nu doresc ca această fată să stea la mine! gândea în sinea lui Cel-fără-nume. Am fost un nătărău că m-am amestecat, dar am făgăduit, am făgăduit… Când va fi

departe…” Şi, ridicând privirea asupra lui Nibbio, îi zise cu glas poruncitor:

— Acum lasă mila şi ascultă! Ia-ţi un tovarăş sau doi dacă vrei, încalecă şi aleargă până ce vei ajunge la castelul lui *don* Rodrigo, pe care-l ştii. Spune-i să trimită iute, dar iute, pentru că altfel… Dar un alt: „Nu!”, vibrând înăuntrul lui mai puternic decât cel dintâi, îl împiedică să isprăvească. Nu, spuse el cu o voce hotărâtă, ca pentru a se pătrunde el însuşi de puterea acelei voci misterioase. Nu! Du-te de te odihneşte, şi mâine dimineaţă vei face ce-ţi voi spune!

„Pe fata asta trebuie s-o slujească vreun demon, gândi el când rămase singur, în picioare, nemişcat, cu braţele încrucişate pe piept şi cu privirea aţintită în podeaua pe care razele lunii, pătrunzând printr-o fereastră înaltă, desenau un pătrat de lumină palidă, tăiată în pătrăţele de umbra groasă a gratiilor de fier, subîmpărţite într-o mulţime de alte compartimente de micile despărţiri ale vitraliilor. Da, un demon sau… un înger, care o apără! auzi? Milă la Nibbio! Mâine, mâine în zori, afară cu ea! Cum i-o fi soarta, şi să nu mai aud vorbindu-se de dânsa! îşi spuse el, poruncindu-şi cu încăpăţânare să nu se mai gândească la acest lucru, cum porunceşti unui copil neascultător, deşi ştii bine că nu te va asculta. Dar ticălosul de *don* Rodrigo să nu-mi vină să mă bată la cap cu mulţumiri, căci… nu vreau să mai aud vorbindu-se despre asta! L-am servit fiindcă îi făgăduisem, şi i-am făgăduit pentru că asta e soarta mea… Dar vreau ca *don* Rodrigo să-mi plătească bine acest serviciu… Să vedem… Şi voia să caute ce-ar fi putut să-i ceară mai greu lui *don* Rodrigo ca răsplată, sau, mai degrabă, ca pedeapsă… dar din nou îi veniră în minte acele cuvinte: „Milă, milă la Nibbio! Ce-a putut face fata asta? continuă el, stăpânit de aceeaşi idee. Vreau s-o văd. Ba nu! Ori da, mai bine s-o văd!”

Şi, trecând dintr-o sală într-alta, dădu de o mică scară, o urcă pe dibuite, ajunse la camera Bătrânei şi izbi

în uşă cu piciorul.

— Cine e?

— Deschide!

La auzul glasului bine cunoscut, Bătrâna sări îndată, se auzi zăvorul lunecând şi uşa se deschise. Oprindu-se în prag, Cel-fără-nume aruncă o privire în jur, şi la lumina unei lămpi, care ardea pe o măsuţă, o zări pe Lucia, ghemuită pe podea, în colţul cel mai depărtat de uşă.

— Cine ţi-a spus s-o arunci ca pe un sac de zdrenţe, ticăloaso?! strigă el la Bătrână cu glas mânios.

— S-a aşezat unde i-a plăcut, răspunse umil baba. Am făcut totul ca s-o încurajez, să vă spună dumneaei, dar n-a fost cu putinţă…

— Ridică-te, zise Cel-fără-nume Luciei, apropiindu-se de ea.

Dar Lucia, care la izbirea uşii, la deschiderea ei, la sunetul paşilor şi al glasului acestui om simţise o nouă spaimă în sufletul său, şi aşa destul de înfricoşat, se ghemui şi mai tare în colţ, ascunzându-şi obrazul în palme, tremurând din toate mădularele.

— Ridică-te, nu vreau să-ţi fac rău… şi în schimb pot să-ţi fac bine… repetă stăpânul. Ridică-te! tună apoi glasul lui, furios, căci poruncise a doua oară în zadar.

Atunci Lucia, înfiorată de-o mare spaimă, se ridică deodată în genunchi şi, împreunându-şi mâinile, ca în faţa unei icoane, îşi ridică privirea spre chipul Celui-fără-nume şi, aplecând-o îndată, zise:

— Iată-mă, ucideţi-mă!

— Ţi-am mai spus că nu vreau să-ţi fac vreun rău, răspunse cu glasul îmblânzit Cel-fără-nume, privind ţintă obrazul ei răvăşit de durere şi de groază.

— Curaj! Curaj! spunea Bătrâna. Dacă-ţi spune dânsul că nu vrea să-ţi facă niciun rău…

— Atunci de ce?… reluă Lucia cu o voce în care, pe lângă tremurul spaimei, se simţea o oarecare îndrăzneală, pricinuită de indignare şi de disperare. De

ce mă faceţi să îndur chinurile iadului? Ce v-am făcut eu?

— Te-a maltratat cineva? Spune!

— Oh, maltratat! M-au răpit cu viclenie, cu sila! De ce? De ce m-au luat? De ce sunt aici? Unde sunt? Nu sunt decât o biată fată! Ce v-am făcut eu? Pentru numele lui Dumnezeu…

— Dumnezeu, Dumnezeu, întrerupse Cel-fără-nume, mereu Dumnezeu! Toţi cei ce nu se pot apăra singuri, care n-au puterea de a se apăra, îl invocă întotdeauna pe acest Dumnezeu, ca şi cum ar vorbi cu el! Ce vrei să dobândeşti prin asemenea vorbe? Vrei să mă faci… şi lasă fraza neisprăvită.

— Oh, stăpâne! Să vreau! Ce pot să vreau eu, nefericita, decât să vă fie milă de mine? Dumnezeu iartă atâtea lucruri pentru o faptă de milostenie! Lăsaţi-mă să plec! Nu se cuvine unui om, care va muri şi el într-o zi, să pricinuiască atâta suferinţă unei biete fiinţe… Oh! dumneavoastră, care puteţi porunci, spuneţi-le, oh, vă rog, spuneţi-le să mă lase să plec… M-au adus cu sila aici. Porunciţi-le să fiu trimisă cu această femeie la maică-mea! Oh, preasfântă fecioară! La biata maică-mea! La măicuţa mea, fie-vă milă de mine! Poate că nu-i departe de aici, am zărit munţii noştri! Pentru ce mă faceţi să sufăr atâta? Porunciţi să fiu dusă într-o biserică. O să mă rog pentru dumneavoastră toată viaţa! Ce vă costă dacă spuneţi un cuvânt? Oh! iată, vă cuprinde mila; spuneţi un cuvânt, spuneţi-l! Dumnezeu iartă atâtea lucruri pentru o faptă bună…

„Ah, de ce nu e asta fiica vreunuia dintre ticăloşii care m-au exilat?! îşi spunea Cel-fără-nume. A vreunuia dintre aceia care ar vrea să mă vadă mort! Cum m-aş putea bucura de gemetele ei; dar aşa…”

— Nu alungaţi un gând bun! urmă cu fervoare Lucia, însufleţită la vederea unei expresii de şovăială ce se citea pe chipul şi în atitudinea tiranului. Dacă nu-mi veţi face acest bine, mi-l va face bunul Dumnezeu! El îmi va lua viaţa, şi totul se va sfârşi pentru mine, iar

dumneavoastră… Poate într-o zi şi dumneavoastră… Dar, nu, nu, nu! Mă voi ruga mereu lui Dumnezeu să vă apere de orice rău! Ce vă poate costa să spuneţi o vorbă? Dacă dumneavoastră aţi trece prin astfel de chinuri…!

— Haide, nu-ţi pierde curajul, o întrerupse Cel-fărănume, cu o blândeţe care o făcu pe Bătrână să tresară. Ţi-am făcut eu vreun rău? Te-am ameninţat?

— Oh, nu! Văd că aveţi suflet bun şi că vă este milă de o biată făptură. Dacă aţi fi voit, aţi fi putut să mă îngroziţi mai mult decât ceilalţi, puteaţi chiar să mă omorâţi, dar… dumneavoastră mi-aţi liniştit puţin sufletul. Dumnezeu vă va răsplăti. Acum faceţi binele până la capăt, daţi-mi drumul, vă rog, daţi-mi drumul!

— Mâine dimineaţă…

— Oh, nu, eliberaţi-mă îndată, chiar acum…

— Mâine dimineaţă ne vom revedea, îţi spun. Fii liniştită până atunci, fii curajoasă. Odihneşte-te. Trebuie să mănânci ceva. Ţi se va da îndată.

— Nu, nu, aş muri dacă ar intra cineva aici… aş muri… Duceţi-mă dumneavoastră într-o biserică… Dumnezeu vă va răsplăti!

— Va veni o femeie să-ţi aducă de mâncare, spuse Cel-fără-nume şi, după ce rosti aceste vorbe, rămase el însuşi uimit de asemenea stratagemă şi de faptul că simţise nevoia să caute ceva pentru a linişti o fetişcană… Iar tu, urmă el îndată, întorcându-se către bătrână, îndeamn-o să mănânce, culc-o în patul tău şi, dacă vrea, stai lângă dânsa; de nu, poţi dormi o noapte tot aşa de bine şi pe duşumea. Linişteşte-o, îţi spun, înveleşte-o. Şi să nu fie cumva nemulţumită de tine!

După ce spuse acestea, se îndreptă spre uşă cu paşi repezi. Lucia se ridică şi alergă să-l oprească, pentru a-şi reînnoi rugămintea, dar el dispăruse.

— O, sărmana de mine! strigă atunci Lucia. Închide, închide repede! Şi, după ce auzi închizându-se uşile şi trăgându-se zăvorul, se duse să se ghemuiască în ungherul său. Oh, sărmana de mine! exclamă din nou,

suspinând… De cine să mă rog acum? Unde sunt? Spune-mi, spune-mi, fie-ţi milă, cine este acel senior… acela care mi-a vorbit?

— Cine e, cine e, ai? Ai fi vrut să-ţi spun eu! Aşteaptă, da, aşteaptă, c-o să-ţi spun… Pentru că te apără.

Îţi dai aere, şi ai vrea să fii mulţumită spre răul meu?! întreabă-l pe el dacă vrei! Dacă aş avea slăbiciunea să-ţi răspund, nu m-aş putea aştepta la cuvinte bune, ca acelea pe care ţi le-a spus dumitale… Eu sunt bătrână, sunt bătrână… continuă ea mormăind printre dinţi: Blestemate tinerele, frumoase la chip şi când plâng, şi când râd, şi care, până la urmă, au întotdeauna dreptate! Dar, auzind pe Lucia suspinând şi aducându-şi aminte de porunca ameninţătoare a stăpânului, Bătrâna se aplecă asupra sărmanei fete, ce stătea ghemuită în colţişorul său, şi, cu voce mieroasă, îi spuse: Haide, doar nu ţi-am spus nimic rău, fii veselă! Dar nu mă întreba lucruri din astea, despre care n-am voie să-ţi vorbesc… Hai, linişteşte-te! Ei, dacă ai şti câţi oameni ar fi fericiţi să-l audă vorbindu-le cum ţi-a vorbit dumitale! Linişteşte-te! Îndată ţi se va aduce de mâncare, şi apoi eu, care înţeleg bine lucrurile… după felul în care ţi-a vorbit el, socotesc c-o să te aştepte numai bine. După aceea te vei culca în pat şi… Cred c-o să-mi laşi şi mie un locşor… adăugă ea cu o voce răutăcioasă, fără să vrea.

Nu vreau să mănânc, nu vreau să dorm! Lasă-mă în pace! Nu te apropia de mine şi nu pleca de aici!

— Nu? Bine! spuse Bătrâna, aşezându-se pe un scaun vechi ceva mai încolo, de unde arunca asupra sărmanei fete priviri pline de teamă şi de dispreţ.

Apoi îşi cercetă culcuşul cu ochii, blestemând la gândul că poate nu va avea tihnă să se bucure de el toată noaptea şi bodogănind împotriva frigului. Dar se şi bucura la gândul cinei, nădăjduind că vor fi destule bucate şi pentru ea. Lucia nu-şi dădea seama de frig, nu

simţea foamea şi, ca năucită, nu avea decât un simţământ confuz despre suferinţele şi temerile sale, asemănătoare cu vedeniile unui bolnav în delir.

Când auzi bătând în uşă, tresări şi, înălţând capul, cu o expresie îngrozită, strigă:

— Cine e acolo? Cine e acolo? Să nu intre nimeni!

— Nu-i nimic, nu-i nimic, veste bună, spuse Bătrâna, este Marta, care ne aduce de mâncare.

— Închide, închide! strigă Lucia.

— Numaidecât, răspunse Bătrâna şi, luând din mâinile Martei un coş, îi spuse să plece în mare grabă, închise uşa şi puse coşul pe masa din mijlocul camerei. Apoi o pofti de mai multe ori pe Lucia să vină şi să se înfrupte din bunătăţile aduse. În acest scop folosi cuvintele cele mai potrivite, după părerea ei, pentru a-i trezi nefericitei fete pofta de mâncare şi scoase tot felul de exclamaţii, lăudând bunătatea felurilor de mâncare: Ia uite ce mai bucate alese! Dacă unul dintre noi ajunge să guste o dată din ele, le pomeneşte toată viaţa! Şi ce mai vin! Din cel pe care-l bea stăpânul cu prietenii lui… numai atunci când vin câte unii mai de seamă şi vor să se veselească! Ei! mă asculţi? Dar, văzând că toate laudele erau zadarnice, spuse: Dumneata eşti cea care nu vrei. Să nu care cumva să-i spui mâine că nu te-am poftit! Până una-alta, mănânc eu, şi-o să rămână destul şi pendumneata când o să-ţi vină mintea la cap şi-o să te hotărăşti să asculţi… şi, zicând acestea, se azvârli cu lăcomie asupra mâncării. După ce se sătură, se sculă, se duse din nou în colţul unde se ghemuise Lucia şi, aplecându-se asupra ei, o îmbie din nou să mănânce şi apoi să se culce în pat.

— Nu, nu, nu vreau nimic! răspunse fata cu o voce slabă şi moleşită. Apoi, cu glas mai hotărât, urmă: Uşa este închisă? E închisă bine? Şi după ce privi de jur-împrejurul odăii, se sculă şi, cu mâinile întinse, cu pas şovăielnic, se îndreptă spre uşă, ca să se încredinţeze că era închisă.

Bătrâna i-o luă înainte, apucă zăvorul uşii şi-l smuci, zicând:

— Auzi? Vezi? E bine încuiată? Eşti mulţumită acum?

— Oh, mulţumită! Cum să fiu mulţumită aici?! răspunse Lucia, ducându-se din nou să se ghemuiască în colţul ei. Dar Dumnezeu ştie că sunt aici!

— Vino cel puţin să te culci în pat, ce vrei să faci acolo, ghemuită ca un câine? Cine a mai pomenit să dea cineva cu piciorul la asemenea bunătăţi când le poate avea?!

— Nu, nu, lasă-mă în pace!

— Dumneata vrei asta. Vezi, eu îţi las locul cel bun, mă culc la margine şi mă înghesui ca vai de lume pentru dumneata! Dacă vrei să vii să te culci în pat, ştii ce ai de făcut. Ţine minte că te-am rugat de mai multe ori…

Spunând acestea, se strecură sub învelitoare, îmbrăcată cum era, apoi liniştea se lăsă peste tot.

Lucia rămase nemişcată în colţişorul ei, cu genunchii strânşi la gură, cu mâinile proptite pe genunchi şi cu obrazul ascuns în palme. Se afla în starea dintre somn şi veghe, pradă unei succesiuni rapide, unei sumbre succesiuni de gânduri şi vedenii înspăimântătoare. Când era mai conştientă, îşi amintea limpede de toate grozăviile la care fusese martoră şi victimă în ziua acela şi se gândea cu durere la împrejurările acestei tainice şi nemaipomenite realităţi, care o înconjura din toate părţile; apoi, pierzându-se, spiritul său, cufundat în unghere tenebroase, se lupta chinuit împotriva fantasmelor zămislite de nesiguranţă şi de groază.

Rămase adâncită în această nelinişte sufletească un timp destul de lung, apoi, în cele din urmă, mai obosită şi mai slăbită ca oricând, îşi destinse membrele amorţite, se lungi, sau, mai degrabă, căzu la pământ şi rămase o vreme într-o stare care semăna cu somnul. Dar nu stătu mult aşa şi tresări dintr-odată, ca la auzul unei voci

interioare care o striga, simţind nevoia să se trezească de-a binelea, să-şi recapete luciditatea, să ştie unde se află, cum şi de ce. Trase cu urechea la zgomotul ce se auzea: era sforăitul răguşit şi uşor cadenţat al Bătrânei; deschise ochii mari şi văzu o lumină alburie apărând şi dispărând: era fitilul lămpii care pâlpâia, gata să se stingă, împrăştiind o lumină tremurătoare şi nesigură, care tresărea, ca să zic aşa, într-o mişcare ritmică, asemănătoare cu cea a valurilor ce se retrag la ţărm. Şi lumina aceasta pălea mereu, înainte ca relieful şi culoarea lucrurilor să îngăduie ochiului a distinge altceva decât o înlănţuire de imagini deformate şi neclare. Dar în curând, aducându-şi aminte de tot ce se întâmplase, Lucia putu distinge mai limpede ceea ce nu apărea vederii decât vag şi inform. Deşteptată cu totul din somn, biata fată îşi recunoscu închisoarea: toate amintirile cumplite din ajun, toate spaimele viitorului o cuprinseră deodată. Această linişte, nefirească după atâta agitaţie, acest fel de răgaz în care fusese lăsată adăugă la temerile sale o nouă groază şi fu cuprinsă de un atât de cumplit zbucium, încât dori să moară. În aceeaşi clipă îşi aminti că putea cel puţin să se roage, şi la acest gând îi răsări în minte o scânteie de speranţă. Îşi luă din nou mătăniile, începu să se roage şi, pe măsură ce rugăciunea se desprindea de pe buzele ei tremurătoare, simţi renăscându-i în inimă o încredere nelămurită. Deodată, un alt gând îi trecu prin minte; îşi zise că rugăciunea ei va fi mai bine primită şi mai sigur împlinită dacă în adâncul disperării sale ar face şi ea o jertfă. Îşi aminti atunci ce avusese mai scump pe lume, căci, în acea clipă, sufletul ei nu putea resimţi altceva decât groază şi nu concepea altă dorinţă decât aceea a izbăvirii; îşi reaminti atunci şi hotărî să facă pe loc un sacrificiu. Se ridică de jos, se aşeză în genunchi şi, strângând la piept mătăniile, cu mâinile împreunate, îşi ridică faţa şi ochii spre cer şi spuse: „O, preasfântă Fecioară! Tu, la care de atâtea ori m-am rugat şi de

atâtea ori ai ascultat rugile mele şi m-ai mângâiat! Tu, care ai îndurat atâtea suferinţe şi eşti acum atât de glorioasă şi ai făcut atâtea minuni pentru sărmanii nenorociţi, ah, ajută-mă! Fă să scap din această primejdie, fă să mă întorc cu bine lângă mama, o, maică a Domnului! şi jur să rămân fecioară, renunţ pentru totdeauna la bietul meu Renzo, ca să fiu întotdeauna numai a ta!”

După ce pronunţă aceste cuvinte, îşi înclină capul, apoi îşi petrecu mătăniile în jurul gâtului, ca un semn al consacrării şi ca o pavăză în acelaşi timp, ca o armură a noii armate în care se înrolase. Se aşeză din nou pe podea şi simţi pătrunzându-i în suflet o anumită linişte, o încredere mai puternică. Îi reveni în minte acel „mâine dimineaţă”, repetat de puternicul necunoscut, şi i se păru că aude în aceste vorbe o făgăduinţă de izbăvire. Simţurile ei, obosite de un atât de lung şi violent zbucium, se liniştiră, încetul cu încetul, în această aşezare a gândurilor. Şi, în sfârşit, abia în zori, cu numele ocrotitoarei sale pe buze, Lucia căzu într-un somn adânc.

Dar în acelaşi castel mai trăia o fiinţă care ar fi vrut să facă la fel şi nu putea. După ce plecase, sau mai degrabă după ce fugise de Lucia, şi după ce dăduse poruncile pentru cina ei, cercetase, după obiceiul său, anumite locuri ale castelului, mereu cu chipul fetei în minte şi în auz cu ecoul rugăminţilor ei. Cel-fără-nume se grăbise după aceea să se refugieze în camera sa, unde se închisese în mare grabă, ca şi cum ar fi vrut să se apere de un batalion de duşmani, şi, dezbrăcându-se repede, se aruncă în pat. Dar acel chip, mai desluşit şi mai prezent ca oricând în sufletul său, părea că-i spune: „Nu vei dormi!” „Ce prostească curiozitate de muiere m-a cuprins, gândea el, ca s-o văd? Animalul acela de Nibbio are dreptate, nu mai eşti bărbat, e adevărat, nu mai eşti bărbat!… Eu?… Nu mai sunt eu bărbat, eu? Ce-i asta? Ce diavol m-a cuprins? Ce să fie oare? Ce m-a apucat? Nu

ştiam mai dinainte că femeile plâng şi gem? ţipă şi bărbaţii uneori, când nu se pot răzvrăti. Ce naiba! N-am mai auzit niciodată femei behăind?”

Fără a avea nevoie să caute prea mult, îşi aduse aminte de nenumărate împrejurări când nici implorările şi nici lacrimile nu-l putuseră abate în vreun chip de la hotărârile lui. Dar amintirea acelor fapte, departe de a-i da tăria care-i lipsea pentru a-şi îndeplini şi de data aceasta hotărârea, departe de a-i stinge în inimă acest licăr de milă îi trezi, dimpotrivă, un fel de căinţă cumplită şi grozavă. Aşa încât i se păru o uşurare să se întoarcă cu gândul la chipul Luciei, împotriva căreia căuta să-şi adune tot curajul. „Ea trăieşte, gândea el, trăieşte, este aici, mai este încă timp, pot să-i spun: «Du-te, du-te şi fii fericită!» – Pot să văd faţa ei luminându-se, mai pot încă să-i spun: «Iartă-mă…» Iartă-mă? Eu să cer iertare? Unei femei? Eu? Ah, şi totuşi, dacă un cuvânt, dacă un astfel de cuvânt ar putea să-mi facă bine, să aducă puţină linişte tulburării mele, l-aş rosti, da, simt că l-aş rosti! Ah, ce am ajuns! Nu mai sunt bărbat, nu mai sunt bărbat!… Haide! spuse el pe urmă, întorcându-se cu ciudă şi mânie în patul care i se părea grozav de tare, sub cuvertura care-l apăsa din cale-afară. Haide! Prostii! Toate astea mi-au mai trecut şi alteori prin cap”.

Pentru a le face să treacă, încearcă să se gândească la ceva important, la unul dintre acele lucruri care-l preocupaseră în mod deosebit, ca să-şi poată astfel concentra toate gândurile. Dar nu găsi niciunul. Totul îi apărea acum sub un nou chip; ceea ce altă dată îi stârnea cu putere dorinţa, acum nu-l mai atrăgea câtuşi de puţin: pasiunea, ca un cal, la vederea unei umbre, refuza să-l mai poarte înainte. Amintindu-şi de isprăvile întreprinse, în loc să se înflăcăreze la gândul îndeplinirii lor, în loc să se înfurie la gândul piedicilor eventuale ce s-ar fi ivit (mânia în acel moment i s-ar fi părut plăcută), simţea că-l cuprindea tristeţea, ba chiar un fel de groază. Timpul i se înfăţişa lipsit de orice atracţie, de orice rost

şi de orice dorinţă, plin numai de amintiri nesuferite, orele trăite până în clipa aceea asemănându-se cu cele ce se scurgeau acum aşa de încet şi de apăsător! Pe dinaintea ochilor i se perindau toţi bandiţii lui şi nu găsea nimic potrivit să le poruncească. Chiar ideea de a-i revedea, de a se regăsi printre ei era pentru el o nouă povară, un gând plin de dezgust şi de scârbă. Şi când încercă să găsească ceva de înfăptuit pentru ziua viitoare, un lucru de făcut, fu silit să se gândească că a doua zi putea să-i dea libertatea acelei fete nefericite.

„O s-o eliberez, da, vreau s-o elibereze! Cum se va lumina de ziuă, o să merg în grabă la ea şi-o să-i spun: «Pleacă, pleacă!» îi voi da însoţitori… Bar cuvântul dat? Dar făgăduiala mea? Dar *don* Rodrigo?… La urma urmelor, ce mare lucru mai e şi *don* Rodrigo ăsta?”

Ca un inferior luat prin surprindere de întrebarea neaşteptată şi grea a unui superior, Cel-fără-nume se gândi să-şi răspundă singur la întrebarea pusă de el însuşi, sau mai curând de noul său suflet, care crescuse uriaş dintr-odată şi se ridicase să-l judece pe cel vechi. Căuta motivele care îl putuseră hotărî să se lege să pricinuiască atâta suferinţă unei biete necunoscute, mai înainte chiar de-a fi fost rugat, fără să aibă niciun motiv de ură sau teamă, ci numai ca să-i facă un serviciu lui *don* Rodrigo, dar, departe de a găsi o explicaţie care să justifice fapta sa, nu putea nici măcar înţelege cum s-a lăsat târât în această treabă. Hotărârea, în loc să fie fructul unei deliberări, fusese mai curând o pornire neaşteptată a sufletului, ce asculta de sentimente vechi, ca o urmare a nenumăratelor fapte dinainte; şi, astfel, zbuciumatul cercetător al propriei sale conştiinţe, vrând să-şi dea seama de o singură faptă, se pomeni cufundat în examinarea întregii sale vieţi. Adâncindu-se în trecutul îndepărtat, din făgăduială în făgăduială, din ticăloşie în ticăloşie, din crimă în crimă, fiecare faptă apărea acum, în faţa noului său suflet conştient, despuiat de sentimentele care altă dată îl împinseră şi-l

determinaseră s-o înfăptuiască, drept o nelegiuire, a cărei faţă hidoasă numai stările lui sufleteşti de atunci nu-l lăsaseră s-o vadă. Toate acele nelegiuiri erau faptele lui, erau el însuşi. Sila acestui gând, renăscând cu fiecare din aceste sumbre imagini, crescu treptat, până la disperare. Atunci se ridică grăbit în capul oaselor, pipăi cu furie zidul de lângă căpătâiul patului, apucă pistolul, îl încărcă şi… în clipa în care era gata să-şi pună capăt zilelor ce-i ajunseseră de nesuferit, mintea sa, cutremurată de groază, de o nelinişte mistuitoare, îşi luă zborul spre cele ce s-ar fi putut întâmpla după moartea lui. Îşi închipui cu groază că vede cadavrul său desfigurat, nemişcat, la cheremul celui mai abject dintre supravieţuitori; apoi uimirea, zăpăceala din castel, toate lucrurile răvăşite, iar el, nemişcat şi fără putere, fără glas, azvârlit cine ştie unde… îşi închipui că aude discuţiile ce s-ar fi iscat acolo şi în împrejurimi, şi mai departe… bucuria duşmanilor. Mai mult, întunericul şi tăcerea nopţii îl făceau să întrevadă în moarte ceva şi mai trist, şi mai înfricoşător, în vreme ce îşi zicea că, dacă tir fi fost în plină zi, afară, în faţa lumii, n-ar fi stat în cumpănă să se arunce într-un râu, ca să dispară pentru totdeauna. Şi, adâncit în aceste lugubre meditaţii, împiedicând şi despiedicând arma cu o mişcare spasmodică a degetului gros, se simţi stăpânit deodată de alt gând: „Dacă cealaltă viaţă, despre care mi s-a vorbit când eram copil şi despre care se vorbeşte mereu, ca şi cum ar fi un lucru sigur, dacă această viaţă nu există într-adevăr, dacă nu-i decât o invenţie a preoţilor, ce fac atunci? De ce să mor? Ce importanţă are ce am făptuit eu?… Şi ce este cealaltă viaţă?… Nu-i decât o nebunie a mea… Dar dacă există, totuşi, această altă viaţă?…”

În faţa unei asemenea îndoieli, a unui asemenea risc, fu cuprins de o deznădejde şi mai adâncă, şi mai copleşitoare, deznădejdea de care nici moartea nu-l putea scăpa. Lăsă să-i cadă pistolul, apoi îşi răvăşi părul

cu mâinile, clănţănind din dinţi şi tremurând din toate mădularele.

Deodată îşi aminti cuvintele pe care le auzise cu câteva ceasuri înainte: „Dumnezeu iartă multe greşeli pentru a faptă bună!” Şi ele nu. răsunau cu tonul umil cu care fuseseră rostite, ci pline de tărie, inspirându-i în acelaşi timp o nădejde îndepărtată. Fu o clipă de uşurare. Lasă mâinile în jos şi, ceva mai liniştit, îşi îndreptă din nou gândul spre cea care rostise aceste cuvinte, văzând-o acum nu ca prizoniera sa, nu ca pe o fetişcană sărmană care imploră îndurare, ci în atitudinea impunătoare şi senină a cuiva care împarte iertare. Aşteptă, aşadar, cu nerăbdare să se facă ziuă, ca să alerge şi s-o elibereze, să audă din gura ei cuvinte de iertare şi de încurajare, şi îşi imagina că o însoţeşte el însuşi la mama ei. Dar pe urmă? Ce voi face mâine? Ce voi face toată ziua? Ce voi face poimâine? Ce voi face răspoimâine? Şi mai ales noaptea? Noaptea care va veni peste douăsprezece ore? Oh, noaptea! Nu, nu, să nu vină noaptea!” Şi prăbuşindu-se din nou în golul înspăimântător al viitorului, caută în van o întrebuinţare oarecare timpului, un chip de a-şi trăi zilele şi nopţile. Şi atunci ba îşi făcea planul să-şi lase castelul şi să plece în ţări îndepărtate, unde niciodată nu se auzise despre el, şi nici despre numele său, dar îşi dădu seama că nicăieri nu va putea să uite cine este; ba îl cuprindea o slabă speranţă de a-şi regăsi curajul de altă dată, de a-şi relua vechile obiceiuri, gândind că starea lui de acum nu era decât un delir trecător; ba se temea de lumina zilei, care-l va arăta alor săi schimbat în mod atât de nevrednic; ba suspina după lumina acesta, ca şi cum ea ar fi avut puterea să-i limpezească gândurile. Şi iată, dintr-odată, chiar pe când se lumina de ziuă, puţin timp după ce Lucia adormise, în timp ce stătea nemişcat, în capul oaselor, auzi sunându-i în urechi o undă suavă abia simţită, dar care avea ceva vesel în ea. Ascultă cu atenţie, recunoscu un sunet îndepărtat de clopot de

sărbătoare şi desluşi ecoul munţilor, care repeta, de fiecare dată mai slab, dangătul, până se contopea cu el. După puţină vreme auzi un alt clopot, mai apropiat, şi acesta tot de sărbătoare, apoi încă unul. „Ce-o fi oare această veselie? De ce se bucură oamenii aceştia?” Se ridică repede din patul său de tortură şi, îmbrăcându-se grăbit abia pe jumătate, deschise obloanele ferestrelor şi privi. Munţii erau încă pe jumătate învăluiţi în ceaţă, iar cerul mohorât era acoperit în întregime de un nor cenuşiu. Totuşi, în lumina slabă a zorilor se desluşeau pe drumul din fundul văii ţărani care treceau cu pas grăbit şi alţii care ieşeau din case şi porneau la drum, toţi îndreptându-se cu mare grabă spre acelaşi loc, către gura văii, în dreapta castelului. Şi se puteau vedea destul de bine hainele şi ţinuta lor de sărbătoare.

„Ce dracu’ au toţi ăştia? Cum s-or putea veseli în regiunea asta blestemată? Unde se îndreaptă toată prostimea?” Şi strigând pe un om de încredere, care dormea în camera de alături, îl întrebă care era cauza acelei agitaţii. Sluga, neştiind nici ea mai mult, răspunse că se va duce îndată să cerceteze. Cel-fără-nume rămase rezemat de fereastră, privind atent acest tablou plin de mişcare. Se vedeau bărbaţi, femei, copii mergând în grupuri, perechi sau singuri. Când unul ajungea din urmă pe cel dinaintea Sa, se întovărăşea cu el, iar cel ce ieşea din casă se însoţea cu cel dintâi care-i ieşea în cale, şi mergeau aşa împreună, ca nişte buni prieteni, către o ţintă ştiută. Toate mişcările lor arătau limpede o grabă şi o veselie comună; iar vuietul, dezacordat, dar neîntrerupt al clopotelor, care vibrau, unele mai apropiate, altele mai depărtate, părea glasul comun al tuturor acestor oameni, înlocuind sunetul vorbelor, care nu putea să ajungă până acolo, sus, la ferestrele lui. Privea, şi tot privea, şi simţea cum îi creşte în suflet marea curiozitate de-a şti ce putuse trezi acelaşi entuziasm la oameni atât – de deosebiţi?…

CAPITOLUL XXII

Puţin timp după aceasta, „bravul” veni să-i raporteze că Federigo Borromeo J, arhiepiscopul Milanului, sosise în ajun la * * * şi că avea să rămână acolo întreaga zi, că vestea venirii sale, care se răspândise pe mai multe mile în jur, deşteptase în toată populaţia dorinţa de a merge să-l vadă pe acest om de seamă, iar clopotele se trăgeau mai mult în semn de bucurie decât ca o chemare. Rămas apoi singur, stăpânul urmă să privească, şi mai gânditor, în fundul văii. „Pentru un om! Grăbiţi şi veseli cu toţii, ca să vadă un om! Şi totuşi fiecare dintre oamenii aceştia trebuie să aibă un demon al lui care să-l chinuiască. Dar niciunul, niciunul nu poate avea un demon mai rău ca al meu. Niciunul n-a petrecut o noapte ca a mea! Ce are în el omul acesta de poate să-i facă pe toţi aşa de voioşi? Câteva monede pe care le va împărţi ici şi colo?... Bine, dar toată lumea asta nu aleargă astfel doar ca să întindă mâna la pomană... Desigur, câteva crud în aer, câteva cuvinte... Oh, dacă s-ar găsi şi pentru mine cuvinte să mă aline! Da... de ce nu m-aş duce şi eu?... De ce nu?... Mă voi duce, mă voi duce! Şi vreau să-i vorbesc, dar să-i vorbesc între patru ochi! Ce-i voi spune? Ei bine, îi voi spune că... Şi voi vedea ce va şti să-mi răspundă!”

Luând o asemenea hotărâre îndoielnică, isprăvi în grabă cu îmbrăcatul şi îşi trase pe deasupra hainei un fel de tunică, de o croială aproape militară, luă pistolul, care rămăsese pe pat, şi-l atârnă de-o parte a centurii şi îşi puse în partea cealaltă un alt pistol, pe care-l desprinse dintr-un cui. În aceeaşi centură strecură un pumnal şi, desprinzând de pe o panoplie o carabină, aproape tot aşa de faimoasă ca şi el însuşi, şi-o puse în bandulieră, îşi puse pălăria pe cap, ieşi din cameră şi se îndreptă mai întâi spre încăperea în care o lăsase pe Lucia. Rezemă carabina afară într-un colţ, lângă uşă, şi ciocăni, strigând-o pe Bătrână. Bătrâna sări din pat, aleargă să deschidă, stăpânul intră şi, plimbându-şi privirile prin cameră, o zări pe lucia, ghemuită şi tăcută în colţul ei.

— Doarme? o întreabă el încet pe Bătrână. Acolo doarme ea? Aşa am poruncit au, ticăloaso?!

— Am făcut tot ce am putut, răspunse Bătrâna, dar n-a vrut cu niciun chip să mănânce, n-a vrut să se urce în pat…

— Las-o să doarmă în pace şi bagă de seamă să n-o tulburi, iar când se va deştepta… Marta va fi aici, în camera de alături, şi o vei trimite să aducă tot ce va cere această copilă. Când se va deştepta… spune-i că eu… că stăpânul a ieşit pentru scurt timp, că se va întoarce… şi că va face tot ce va dori ea.

Bătrâna rămase uluită, întrebându-se: „Oare această fată nu-i cumva o principesă?”

Stăpânul ieşi din odaie, îşi luă carabina, porunci Martei să aştepte în odaia alăturată, iar pe cel dintâi „brav” care-i ieşi în cale îl trimise la uşa camerei, cu porunca să nu îngăduie nimănui să intre în odaie, oricine ar fi, în afară de Marta, apoi ieşi din castel, coborând în grabă spre vale.

Manuscrisul nostru nu notează care putea fi distanţa dintre castel şi satul unde se găsea cardinalul, dar socotim că acest drum nu era decât o plimbare ceva mai lungă.

Afirmaţia noastră nu s-ar putea deduce numai din faptul că locuitorii văii, şi chiar cei din satele mai îndepărtate, o porniseră în grabă într-acolo, căci din memoriile timpului aflăm că oamenii veneau puhoi, de la douăzeci de mile, şi chiar de la mai mult, pentru a-l vedea pe Federigo.

„Bravii”, care se aflau, din întâmplare, de-a lungul drumului, se opreau respectuos la trecerea stăpânului, aşteptând să vadă dacă nu avea să le dea vreo poruncă sau dacă nu cumva voia să-i ia cu dânsul într-o expediţie, şi rămâneau foarte miraţi de expresia feţei sale şi de privirile pe care le arunca drept răspuns la plecăciunile lor. Când ajunse la drumul mare, trecătorii îl priviră uluiţi văzându-l fără suită. De altfel, fiecare îşi scotea

respectuos pălăria când îl vedea şi se dădea la o parte, încât ai fi zis că face loc şi pentru suita care nu se vedea.

În sat găsi o mulţime destul de numeroasă. Când fu văzut, numele lui trecu din gură în gură, şi mulţimea se dădu în lături, lăsându-l să treacă. El se apropie de cineva şi întreabă unde se află cardinalul.

— În casa preotului, răspunse, înclinându-se, cel întrebat şi arată cu mâna.

Cel-fără-nume o porni într-acolo şi intră într-o curte mică, plină de preoţi, care-l cercetară cu un amestec de mirare şi neîncredere. Zărind în faţă o uşă larg deschisă, ce dădea într-o mică sală, unde se aflau, de asemeni, o mulţime de preoţi, îşi scoase carabina de pe umeri, o rezemă într-un colţ al curţii, apoi intră în săliţă. Acolo fu primit cu aceleaşi priviri neîncrezătoare, urmate de şoapte confuze, din care desluşi că i se rostea numele. Apoi se aşternu tăcere. Seniorul se duse la unul din preoţi şi-l întrebă unde era cardinalul, deoarece voia să-i vorbească.

— Sunt străin pe aici, răspunse preotul şi, uitându-se în jur, îl chemă pe capelanul care purta crucea.

Acesta era într-un colţ al sălii şi tocmai şoptea unuia dintre confraţi:

— El e? Seniorul cel vestit? Ce caută aici? Să plece!

Totuşi, auzind chemarea ce răsună în mijlocul tăcerii generale, fu silit să se apropie, se înclină în faţa Celuifără-nume, îi ascultă întrebarea, ridică privirea spre faţa lui cu o curiozitate plină de îngrijorare, apoi plecă ochii repede, rămânând nehotărât câteva clipe şi spunând, sau mai degrabă bâlbâind:

— Nu ştiu dacă ilustrissimul Monsenior… în această clipă… se află… dacă este… dacă poate… în sfârşit, voi vedea. Şi se îndreaptă fără tragere de inimă spre odaia vecină, unde se afla cardinalul, ca să-l înştiinţeze.

Ajunşi cu povestirea aici, trebuie să ne oprim puţin, aşa cum călătorul, zdrobit de oboseală şi deprimat de un

drum lung printr-un ţinut arid şi sălbatic, se odihneşte, poposind la umbra unui copac frumos, aşezându-se pe iarbă, lângă un izvor.

Iată, aşadar, că în drumul nostru am dat peste un personaj al cărui nume şi a cărui amintire, în orice timp ţi-ar veni în minte, îţi însenineză sufletul şi-ţi dă o emoţie odihnitoare, trezindu-ţi un plăcut şi cald sentiment de simpatie. Cu atât mai mult acum, după atâtea fapte dureroase şi după ce am înfăţişat nişte ticăloşii atât de neobişnuite şi de cumplite! Trebuie să consacrăm neapărat câteva rânduri acestui interesant personaj, iar dacă vreunul dintre cititorii noştri nu vrea să le citească, ci, dimpotrivă, are dorinţa să afle urmarea povestirii, să treacă de-a dreptul la capitolul următor.

Federigo Borromeo, născut în 1564, a fost unul dintre puţinii oameni ai acelui timp care şi-au cheltuit o inteligenţă rară, o avere nemăsurată, toate privilegiile unei înalte condiţii sociale şi o perseverentă străduanie pentru a gândi şi-a făptui binele. Viaţa lui este asemănătoare unui râu care, izvorând repede din stânci, curge, fără să contenească sau să se tulbure vreodată, cale lungă, printre ţinuturi de tot felul, curge mereu limpede până la vărsare. Născut în mijlocul bogăţiei şi splendorilor, ascultă încă din copilărie de acele îndemnuri spre abnegaţie şi umilinţă, de acele învăţăminte despre deşertăciunea plăcerilor, despre goliciunea trufiei, despre adevărata demnitate şi despre adevărata fericire, care pătrunse sau nu în adâncime, se transmit de la o generaţie la alta prin învăţătura cea simplă a religiei. Ascultă îndemnurile cu plăcere, le luă în serios, le cercetă, le găsi adevărate, văzând deci că nu puteau fi adevărate alte îndemnuri şi alte învăţături potrivnice – deşi acestea din urmă se transmit şi ele tot din generaţie în generaţie, cu aceeaşi siguranţă şi uneori chiar prin aceleaşi guri – şi hotărî să ia ca măsură a gândirii şi a faptelor sale adevărul. Meditând la aceste lucruri, înţelese că viaţa nu trebuie să fie o povară

pentru cei mulţi şi o desfătare pentru câţiva, ci că este o sarcină, de care oricine este ţinut să dea seamă, şi de copil se gândea cum ar putea să-şi facă viaţa aceasta folositoare şi sfântă.

În anul 1580, el manifestă hotărârea de a-şi închina viaţa bisericii şi primi haina monahală din mâinile vărului său Carlo, pe care de multă vreme faima sa, în chip universal recunoscută, îl proclamase sfânt. Curând după aceea intră în colegiul întemeiat de acesta la Pavia, colegiu care portă până astăzi numele familiei lor, şi acolo, muncind cu perseverenţă să îndeplinească îndatoririle prescrise, îşi mai impuse alte două, din proprie iniţiativă: să-i înveţe dogma creştină pe cei mai neştiutori şi mai dezmoşteniţi fii ai poporului şi să cerceteze, să îngrijească, să mângâie şi să ajute pe bolnavi. Se folosi de autoritatea care i se acordase întru totul acolo, pentru a convinge pe colegii săi să-l ajute în astfel de opere, şi fu întotdeauna cel dintâi în orice acţiune iscusită şi folositoare, întâietate pe care ar fi dobândit-o poate prin darurile sale personale chiar dacă ar fist cel mai neînsemnat rang.

Nu numai că nu urmări şi celelalte foloase pe care i le-ar fi putut aduce împrejurările şi averea, ci chiar le ocoli. Îşi impuse o masă mai mult săracă decât frugală, haine mai mult sărăcăcioase decât simple, iar atitudinea, ca şi felul său de viaţă fură de asemeni potrivite cu toate acestea. Şi nu socoti nicicând că va trebui să-şi schimbe viaţa, oricât de mari şi de violente ar fi fost cârtelile şi plângerile unora dintre rudele sale, care se văitau că înjoseşte astfel demnitatea familiei.

Avu de dus apoi o luptă aprigă cu dascălii săi, care, pe furiş şi pe neaşteptate, căutau toate mijloacele să-i pună pe umeri şi să-l înfofolească cu vreo mantie mai bogată, ceva care să-l deosebească de alţii şi să-l facă să pară principele lor, fie închipuindu-şi că până la urmă îi vor câştiga simpatia în acest fel, fie pentru că erau împinşi de duioşia slugarnică a celor ce se fudulesc şi se

bucură de splendoarea altuia, fie pentru că făceau parte dintre acei oameni prudenţi cărora nu le plac nici virtuţile, nici viciile şi predică întotdeauna că perfecţiunea se găseşte la mijloc, fixând după aceea mijlocul exact în punctul unde se află şi unde se simt ei mai bine.

Federigo nu numai că nu se lăsa niciodată ademenit de asemenea momeli, dar dojeni chiar pe cei ce le făceau, purtându-se astfel tocmai când trecea de la adolescenţă la tinereţe.

În timpul vieţii cardinalului Carlo, şi în prezenţa lui gravă şi solemnă, care vădea atât de limpede sfinţenia prin fiinţa şi prin faptele sale şi al cărui prestigiu creştea în orice clipă datorită respectului arătat şi simţit de inima tuturor celor ce-l înconjurau şi se apropiau de el, Federigo, deşi mai mic cu 26 de ani, copil mai întâi, apoi adolescent, încercase să se conformeze ţinutei şi atitudinii morale ale unui asemenea superior, şi acest lucru nu este, desigur, de mirare. Dar cu totul demn de remarcat este celălalt fapt: după moartea cardinalului Carlo, nimeni n-a putut observa că lui Federigo, pe atunci de douăzeci de ani, i-ar fi lipsit un mentor şi un îndrumător.

Faima mereu crescândă a înţelepciunii, a ştiinţei, a cucerniciei sale şi a neamului său mare, precum şi protecţia mai multor cardinali influenţi, consideraţia de care se bucura familia şi chiar numele său, căruia cardinalul Carlo îi dăduse o strălucire de sfinţenie, lăsau să se vadă că el va dobândi tot ceea ce trebuie şi tot ceea ce poate înălţa pe un om pe scara demnităţii preoţeşti.

Dar, pătruns până în adâncul sufletului de un adevăr pe care niciun bun creştin nu-l poate nega, acela că nu există în lume superioritate îndreptăţită a unui om asupra celorlalţi decât numai în folosul lor, se temea de demnităţi şi căuta să fugă de ele, nu fiindcă ar fi vrut să se sustragă datoriei de a se face folositar altora, căci puţine vieţi au fost închinate ca a lui în slujba aproapelui,

ci fiindcă el nu se socotea nici destul de demn, nici destul de priceput ca să ocupe un post atât de înalt şi atât de primejdios.

Şi, într-adevăr, când în anul 1595, Clement al VII-lea 1 îi propuse arhiepiscopului de Milano, fu adânc tulburat şi refuză fără ezitare această demnitate. Abia mai târziu trebui să se supună poruncii popii.

Astfel de fapte (cine oare nu ştie!) nu sunt nici grele nici rare, şi ipocrizia n-are nevoie de un efort mai mare ca să le îndeplinească, decât are batjocura ca să le ia numaidecât în derâdere. Dar încetează ele oare din această[80]

cauză să fie expresia firească a unei simţiri înţelepte şi virtuoase?

Faptele sunt piatra de încercare a vorbelor, şi vorbele, care exprimă un astfel de sentiment, chiar dacă au fost profanate de toţi impostorii şi de toţi zeflemiştii din lume, vor rămâne în veci frumoase, ori de câte ori vor fi precedate şi urmate de o viaţă de altruism şi de sacrificiu.

În timpul păstoriei sale ca arhiepiscop, caută cu perseverenţă şi stăruiptă să nu risipească pentru sine nimic din averea, din timpul şi din toată fiinţa lui, *i* afară de ceea ce era strict necesar.

El spunea, cum spune toată lumea, că veniturile preoţeşti sunt bunurile săracilor; se va vedea din cele ce urmează cum înţelegea el practic această maximă.

Ceru să se socotească suma la care se putea ridica cheltuiala sa şi a celor ce-l slujeau, şi când i se spuse că era vorba de 600 de scuzi (se dădea atunci numele de scud unei monede de aur care, păstrându-şi aceeaşi greutate şi aceeaşi valoare, fu apoi numită zechin), dădu poruncă să se verse această sumă în fiecare an din veniturile sale personale la casa parohială, socotind că nu se cădea să trăiască el, Cel atât de bogat, pe cheltuiala arhiepiscopiei. Din veniturile sale îşi făcea o

---

80 Clement al VIII-lea Aldobrandini, papă între 1592 şi 1605.

parte atât de mică şi de cumpătată, încât, de pildă, nu-şi schimba costumul decât atunci când era complet uzat. Mulţi scriitori contemporani au notat, cu toate acestea, că la o atât de aspră simplitate, el adăuga o desăvârşită curăţenie, două obiceiuri demne de a fi semnalate în acea epocă, pe cât de murdară, pe atât de somptuoasă. De asemeni, nu lăsa să se arunce rămăşiţele de la masa lui simplă, ci le dădeau unui azil de săraci, unul dintre săraci venind în fiecare zi, din porunca sa, în sufrageria arhiepiscopală, ca să adune şi să ridice tot ce rămânea de la prânzul înaltului prelat.

Asemenea griji ar putea fi considerate roadele unor trăsături vulgare, meschine şi reduse ale unui spirit preocupat de nimicuri şi incapabil a se ridica la concepţii înalte dacă nu ar sta şi azi în picioare acea Bibliotecă Ambroziană[81], al cărei proiect îl concepu Federigo cu o îndrăzneală atât de sublimă, bibliotecă pe care o ridică din temelie cu atâtea jertfe şi cheltuieli personale! Şi trebuie notat că pentru a o împodobi şi a o îmbogăţi cu cărţii şi manuscrise, în afară de faptuul că donase numeroase volume rare, pe care el însuşi le colecţionase cu mare grijă şi cu propria sa cheltuială, mai trimise şi opt oameni, cei mai eruditi şi mai pricepuţi pe care îi putuse găsi, să achiziţioneze cărţi din restul Italiei, precum şi din Franţa, Spania, Germania, Flandra, Grecia, din Liban şi Ierusalim. Astfel, izbuti să achiziţioneze cam vreo treizeci de mii de volume tipărite şi paisprezece mii de manuscrise. Înfiinţă, pe lângă bibliotecă, şi un colegiu de doctori (la început nouă la număr, şi toţi întreţinuţi de el atâta vreme cât trăi, iar după moartea sa, veniturile obişnuite nemaiputând acoperi acele cheltuieli, numărul lor fu redus la doi), care aveau misiunea să studieze diferite ramuri ale ştiinţelor, să cunoască teologia, istoria, literele, antichitatea ecleziastică, limbile orientale, cu obligaţia ca fiecare dintre ei să publice o

81 Biblioteca Ambroziană a fost fondată în 1609 ; poartă numele sfîntului Ambrozie, care era considerat patronul oraşului.

lucrare asupra materiei pe care o alesese. A lăsat, de asemenea, şi un colegiu, numit triling din pricină că se studiau acolo trei limbi: greaca, latina şi italiana, precum şi un colegiu pentru cei chemaţi să fie iniţiaţi şi instruiţi în aceste ştiinţe, ca mai târziu să le predea la rândul lor. El adăugă, în afară de aceasta, şi o tipografie pentru limbile orientale, adică pentru ebraică, caldeiană, arabă, persană şi armeană, ba, şi mai mult, o galerie de tablouri, o alta cu sculpturi şi o şcoală a celor trei principale arte ale desenului[82]. Dacă pentru şcoală putu găsi profesori gata pregătiţi, pentru rest, după cum am văzut, a depus multă trudă ca să poată colecţiona cărţile şi manuscrisele. Semnele tipografice ale acestor limbi – mult mai puţin studiate atunci în Europa decât astăzi – erau fără îndoială mult mai greu de găsit, iar meşterii tipografi chiar şi mai greu de găsit decât semnele.

Este de ajuns să spunem că, pentru a pregăti pe cei nouă doctori, alese opt dintre tinerii elevi ai seminarului, şi de aici putem deduce cu uşurinţă părerea sa asupra valorii studiilor şi a reputaţiilor din acea vreme, părere conformă cu aceea pe care s-ar părea că ne-a transmis-o şi posteritatea, lăsând să cadă în uitare şi pe unii, şi pe ceilalţi.

Din îndrumările pe care le-a lăsat în legătură cu folosirea şi administrarea bibliotecii, se vede dorinţa lui ca aceasta să fie folosită pe vecie, intenţie nu numai vrednică de laudă, dar, sub multe aspecte, plină de înţelepciune şi de o nobleţe mult mai de preţ decât ideile şi obiceiurile acelei vremi. El prescrise bibliotecarului să păstreze legătura cu oamenii cei învăţaţi din Europa pentru a fi ţinut mereu în curent cu progresul ştiinţelor, cu cele mai bune publicaţii apărute în toate domeniile, ca să le poată achiziţiona; îl mai însărcină să indice celor ce studiau lucrările pe care nu le cunoşteau, ori le puteau fi de folos, şi îi porunci să pună la îndemâna tuturor, atât milanezilor, cât şi străinilor, toate condiţiile necesare ca

82 Adică pictura, sculptura, arhitectura.

să se folosească de cărţi după nevoie.

O astfel de dispoziţie pare astăzi oricui un lucru firesc, neapărat necesar la întemeierea unei biblioteci, dar atunci nu era aşa. Într-adevăr, într-o istorie a Bibliotecii Ambroziene (scrisă cu un stil şi o eleganţă caracteristice acelui secol de către un oarecare Pierpaolo Bosca, bibliotecar după moartea lui Federigo) este notat în mod special, ca un lucru extraordinar, că în această instituţie, întemeiată de către un particular şi aproape în întregime pe cheltuiala lui, cărţile erau expuse la vederea tuturor, oricine ar fi vrut putea să pună mâna să le răsfoiască, iar celor ce voiau să lucreze sau să ia note li se dădeau scaune, hârtie, pene şi cerneală, în timp ce în alte biblioteci publice, foarte cunoscute în Italia, cărţile nu puteau fi văzute, fiind ascunse în dulapuri, de unde nu erau scoase decât printr-o favoare cu totul specială de către bibliotecari, când binevoiau să le arate câteva clipe, cât despre vreun loc de stat sau vreo înlesnire oarecare pentru studiu, aşa ceva nici nu le trecea prin minte, încât a îmbogăţi o asemenea bibliotecă însemna de fapt a sustrage cărţile folosinţei generale, aşa cum anumite culturi agricole, cum erau unele pe atunci, şi cum mai sunt şi astăzi destule, sărăcesc pământul.

Dacă cititorul doreşte acum să ştie care au fost efectele acestei fundaţii asupra culturii publice, s-ar putea demonstra, cum se demonstrează de obicei în două fraze şi cu aceeaşi uşurinţă, că au fost prodigioase, sau că au fost nule. A încerca să se dovedească în mod sigur care au fost într-adevăr aceste efecte, ar fi un lucru foarte greu, nefolositor şi fără rost. Ajunge doar să vă gândiţi cât de generos, cât de înţelept, cât de binefăcător, cât de perseverent prieten al progresului şi al umanităţii a fost acela care a conceput un asemenea lucru, care l-a voit astfel şi l-a îndeplinit în atmosfera aceea de ignoranţă, de inerţie, de dezgust general pentru orice înclinaţie spre studiu, printre exclamaţii de

felul: „Ce ne pasă nouă? Sunt atâtea altele de făcut! Frumoasă invenţie! Numai asta ne mai lipsea!” şi altele asemănătoare, care au fost desigur mult mai numeroase decât scuzii cheltuiţi de el în această acţiune, al căror număr se ridică la o sută cinci mii, în cea mai mare parte din averea sa personală.

Pentru a-i da unui asemenea om epitetul de binefăcător şi de generos, se pare că n-ar fi nevoie să ştim dacă a cheltuit şi pentru ajutorarea celor săraci, cu atât mai mult cu cât numeroşi oameni împărtăşesc opinia că astfel de cheltuieli sunt cele mai bune şi mai folositoare pomeni. Dar, după părerea lui Federigo, pomana propriu-zisă era una dintre datoriile principale ale unui creştin, şi în privinţa aceasta, ca şi în celelalte, faptele sale fură conforme cu principiile. Viaţa sa fu o continuă dăruire către cei săraci. Cu prilejul foametei, despre care povestirea noastră a mai pomenit, vom avea în curând prilejul să vorbim despre câteva gesturi, care ne vor arăta de câtă înţelepciune şi de câtă grijă a ştiut el să dea dovadă în această nouă milostenie. Printre numeroasele şi remarcabilele exemple ale acestei virtuţi notate de către biografii săi, noi nu vom cita aici decât unul. Aflând într-o zi că un gentilom se folosea de şiretenie şi ameninţări ca să constrângă pe una dintre fiicele sale să se călugărească – fata având mai multă vocaţie pentru măritiş – îl chemă pe tată şi, smulgându-i mărturisirea că adevăratul motiv al acestei persecuţii era faptul că nu avea cei patru mii de scuzi necesari pentru a-şi putea înzestra fata, Federigo o înzestră el. Poate că această dărnicie va părea excesivă şi nechibzuită, dovedind prea multă îngăduinţă pentru capriciul nesăbuit al unui înfumurat, şi unii vor fi de părere că patru mii de scuzi puteau fi mai bine întrebuinţaţi în multe alte feluri. Noi nu avem nimic de răspuns decât că ar fi de dorit să se vadă adesea asemenea excese de virtute, emancipată de prejudecăţile epocii respective (fiecare epocă le are pe ale ei) şi atât de străine de

tendinţa generală, cum a fost împrejurarea de mai sus, care a determinat un om să dea patru mii de scuzi pentru ca o fată să nu fie trimisă la mănăstire împotriva voinţei ei.

Milostenia nesecată a acestui om se vădea atât din darurile sale cât şi din întreaga lui conduită.

Prietenos cu toată lumea, el socotea de datoria sa să – arate întotdeauna o faţă zâmbitoare şi o politeţe plină de iubire faţă de cei de jos, şi aceasta cu atât mai mult cu cât rareori erau trataţi astfel în societate. În această privinţă el avu adesea de luptat cu nobilii, care aveau ca dicton: „*Nequid nimis*” şi care ar fi vrut să impună limite, adică limitele păstrate de ei.

Într-o zi, în timpul peregrinărilor sale printr-un ţinut muntos şi sălbatic, Federigo dădea poveţe unor copii săraci şi, întrebându-i şi învăţându-i, îi mângâia cu duioşie. Unul dintre nobilii mai sus-pomeniţi îi spuse să nu mai mângâie atâta copiii fiindcă erau prea murdari şi prea dezgustători, ca şi cum şi-ar fi putut închipui că Federigo n-avea destul spirit de observaţie ca să facă o astfel de descoperire singur, ori suficientă perspicacitate ca să găsească un pretext atât de fin. În anumite vremi şi situaţii, aceasta este nefericirea celor ce ocupă mari demnităţi: câtă vreme se găsesc foarte rar oameni să le arate la timp greşelile, sunt întotdeauna destul de îndrăzneţi să se grăbească a-i certa când fac bine. Dar bunul episcop răspunse, nu fără oarecare supărare: „Sunt părţi rupte din sufletul meu şi poate că nu mă vor mai vedea niciodată, de ce să nu-i îmbrăţişez?” Cu toate acestea, supărarea era destul de rară la el. Toată lumea îl admira pentru seninătatea lui statornică, care ar fi putut fi atribuită unui temperament extrem de echilibrat, dar care nu era decât o consecinţă a unei discipline exercitată în permanenţă de către el însuşi împotriva firii sale aprinse şi supărăcioase. Dacă vreodată s-a arătat sever şi chiar furios, a fost numai împotriva preoţilor, subalternilor săi, pe care-i găsea vinovaţi de zgârcenie,

neglijenţă, sau alte vicii cu totul nepotrivite spiritului nobil al misiunii lor. În ceea ce priveşte propriul său interes, sau gloria personală, nu dădea niciodată vreun semn de bucurie sau regret, de ardoare ori de agitaţie, lucru demn de admirat în cazul cânh aceste sentimente n-ar fi existat de loc în sufletul său, dar încă şi mai de admirat dacă cumva ele existau.

Asistând la numeroase conclave, ajunse la principiul de a nu aspira niciodată la o demnitate mult prea dorită de către ambiţioşi şi mult prea temută de adevăraţii evlavioşi, iar o dată, când unul dintre colegii săi cei mai influenţi veni să-i ofere votul său şi al „sectei" sale (cuvânt nepotrivit, dar, din nefericire, acesta era cel folosit), Federigo refuză o asemenea propunere, şi o refuză în aşa fel, încât colegul trebui să renunţe la ideea sa şi să se îndrepte în altă parte. Această modestie, această respingere a oricărui vis de dominaţie se vădeau până şi în împrejurările cele mai obişnuite ale vieţii sale. Muncind cu râvnă şi neobosit când era vorba să ocârmuiască şi să conducă, acolo unde socotea că este de datoria sa să o facă, el se ferea întotdeauna să se amestece în treburile altora şi, chiar când era rugat, căuta din toate puterile să rămână la o parte, cu o discreţie şi reţinere neobişnuite, după cum se ştie, la oamenii însufleţiţi de atâta zel, cum era Federigo.

Dacă ne-am lăsa robi încântării de a aminti toate trăsăturile remarcabile ale caracterului său, ar trebui desigur să arătăm o împreunare ciudată de calităţi contrarii în aparenţă şi care, fără îndoială, se pot găsi greu întrunite laolaltă. Cu toate acestea, nu vom trece cu vederea o altă particularitate a acestei frumoase vieţi: deşi plină de activitate, de misiuni importante, slujbe religioase, predici, audienţe, vizite eparhiale, călătorii, neînţelegeri, studiul avea rezervat un timp atât de însemnat încât ar fi ajuns chiar şi unui literat de profesie. Într-adevăr, printre atâtea titluri de laudă, el primi de la contemporanii săi şi pe acela de învăţat.

Nu trebuie să ascundem că a îmbrăţişat cu o fermă perseverenţă şi a apărat cu o mare statornicie anumite opinii, care astăzi ar părea mai curând ciudate decât neîntemeiate chiar şi celor cu tot dinadinsul doritori să le găsească îndreptăţite. Iar cel ce ar dori să-i ia totuşi apărarea ar avea la îndemână scuza atât de banală şi de uşor admisă că toate acestea erau mai curând erorile timpului decât ale lui, scuză care, pentru anumite lucruri şi când rezultă din cercetarea amănunţită a faptelor, poate avea o oarecare valoare, sau chiar mai multă dar care, aplicată orbeşte, cum se procedează de obicei, nu înseamnă absolut nimic.

Iată de ce, nevrând să rezolvăm probleme atât de complicate prin formule prea simple, nici să lungim prea mult un episod, ne vom abţine să le expunem, mulţumindu-ne să pomenim în treacăt că nu pretindem să demonstrăm perfecţiunea la o personalitate atât de remarcabilă în general, ca nu cumva să pară că am avut intenţia să întocmim un panegiric.

Desigur că nu ne insultăm cititorii dacă ne închipuim că unii dintre ei vor să ne întrebe de ce un om de o atât de înaltă inteligenţă şi cu o dragoste atât de mare pentru studiu n-a lăsat nicio operă. Ba a lăsat, vom răspunde! Operele rămase de la el în număr mai mare de o sută, mici şi mari, atât în limba latină, cât şi în italiană, tipărite, şi în manuscris, sunt păstrate toate în biblioteca întemeiată de dânsul. Este vorba de tratate de morală, cuvântări, desertăţii despre istorie, ori de studii despre antichitatea sfântă sau profană, despre literatură, despre arte şi despre multe altele.

Şi cum se face – va întreba cititorul – că atâtea opere au fost uitate, sau prea puţin cunoscute şi cercetate? Cum se face că acest om, cu atâta geniu şi cu atâta înclinaţie spre studiu, cu atâta cunoaştere şi înţelegere a oamenilor şi a lucrurilor şi cu atât de profunde meditaţii, cu o pasiune atât de arzătoare pentru bine şi pentru frumos, cu o atât de mare puritate

sufletească şi cu atâtea alte excepţionale calităţi, care îl fac pe un scriitor… cum se face că acest om rar n-a lăsat măcar o singură operă dintre acelea cercetate de-a lungul veacurilor chiar de către cei care nu le aprobă punctul de vedere şi cunoscute, după titlu, chiar de către cei ce nu le citesc? Cum se face că toate aceste opere împreună n-au fost în stare, măcar prin numărul lor, să creeze autorului un renume literar în faţa posterităţii? Întrebarea este logică, fără îndoială, şi problema foarte interesantă, iar cauzele acestui fenomen s-au putea afla din observarea multor fapte generale care, o dată găsite, ne vor conduce la explicarea unor fenomene asemănătoare. Dar cercetările ar fi nenumărate şi prea întinse şi apoi poate că n-ar fi pe gustul dumneavoastră. Dacă v-ar nemulţumi cumva? De unde trag concluzia că ar fi mai bine să reluăm firul povestirii noastre şi să nu mai pălăvrăgim despre acest om, ci să-l vedem la treabă, aşa cum apare sub condeiul cronicarului nostru.

CAPITOLUL XXIII

Apucând să plece la biserică pentru a oficia serviciul divin, cardinalul Federigo studia, cum făcea de câte ori avea o clipă de răgaz, când capelanul purtător de cruce apăru, tulburat la faţă.

— O vizită ciudată, monseniore, ciudată de tot!

— Cine? întreabă cardinalul.

— Cine credeţi? Tocmai seniorul… vorbi capelanul şir apăsând foarte semnificativ pe fiecare silabă, pronunţă numele acela pe care nu putem în niciun chip să-l facem cunoscut cititorilor noştri. A venit chiar el în persoană; e în sala de intrare, adăugă, şi nu cere altceva decât să fie introdus chiar la senioria-voastră ilustrissimă.

— El?! exclamă cardinalul, al cărui chip se însufleţi dintr-odată, şi, închizând cartea, se sculă din jilţ şi adăugă: Să vină! Să vină numaidecât!

— Dar… stărui capelanul, fără să se mişte din loc, senioria-voastră ilustrissimă trebuie să se gândească

cine este acest om! Că e acel bandit… acel faimos…

— Şi nu-i oare un noroc pentru un episcop că un astfel de om a fost cuprins de dorinţa de-a veni să-l caute?

— Dar… stărui capelanul, noi nu putem niciodată vorbi despre anumite lucruri, pentru că senioria voastră spune că sunt prostii, dar, cu toate acestea, când e cazul, mi se pare că e o datorie… Zelul, monseniore, face duşmani, şi ştiu că mulţi ticăloşi au îndrăznit să se laude că într-o zi sau alta…

— Şi ce-au făcut? îl întrerupse cardinalul.

— Se spune că acest om a săvârşit crime, că e un ticălos, că e în legătură cu bandiţii cei mai primejdioşi şi că poate fi trimis…

— Oh! Ciudată disciplină mai e şi asta! îl întrerupse din nou Federigo, zâmbind. Soldaţii să-l îndemne pe general să tremure de frică! apoi grav şi gânditor, reluă: Sfântul Carlo nu ar mai fi stat să se întrebe dacă trebuie să primească un astfel de om, sau nu; el l-ar fi căutat. Adu-l aici, a aşteptat şi aşa prea mult!

Capelanul se duse, spunând în sinea lui: „Nu e nimic de făcut: toţi sfinţii sunt de o încăpăţânare…”

Deschizând uşa şi privind sala unde se aflau vizitatorii şi preoţii, îi văzu pe aceştia retraşi toţi într-o parte şi privind pe furiş cu coada ochiului spre necunoscutul care sta singur într-un colţ. Se îndreptă spre el şi îl privi pe furiş întrebându-se ce arme o fi ascunzând sub tunică şi gândind că, înainte de a-l introduce, ar trebui cel puţin să-i propună[83]… Dar nu se putu hotărî. Se apropie de el şi îi spuse:

— Monseniorul vă aşteaptă, senioria-voastră; aveţi bunătatea de a mă urma.

Luând-o înainte prin mulţime, care se dădu îndată la o parte, pentru a-l lăsa să treacă, arunca la dreapta şi la stânga priviri, care păreau că spun: „Ce vreţi? nu ştiţi că face totdeauna după capul lui?”

---

83 Se subînţelege : să intre dezarmat.

De cum intră Cel-fără-nume, Federigo îi ieşi înainte cu o înfăţişare binevoitoare şi senină, cu braţele deschise, ca şi când l-ar fi aşteptat; apoi îi făcu semn capelanului să se retragă, şi acesta se supuse.

Cardinalul şi Cel-fără-nume rămaseră câteva clipe tăcuţi, fiecare cu gândurile lui.

Cel-fără-nume, care venise până acolo parcă târât mai degrabă cu forţa de-o frenezie neexplicabilă decât de-o hotărâre luată mai înainte, stătea rigid, sfâşiat de două sentimente contrarii: pe care o parte, nevoia, dorinţa confuză, vagă de-a găsi o uşurare a chinurilor sale interioare, pe de alta, un fel de furie şi de ruşine de a se găsi acolo, în atitudinea unui om care se pocăieşte, a unui supus, a unui nenorocit venit să-şi mărturisească greşelile, să implore pe cineva, şi nu găsea cuvintele şi nici nu le mai putea căuta.

Cu toate acestea, ridicându-şi privirea spre chipul lui Federigo, se simţi cuprins din ce în ce mai mult de un sentiment de veneraţie puternică, dar blândă totodată, care mărindu-i încrederea, îi liniştea mânia, şi, fără să-i desfidă orgoliul, „i-l risipea, făcându-l, ca să zicem aşa, să tacă. Prezenţa lui Federigo era dintre acelea care vădesc superioritatea şi impun dragostea. Ţinuta lui era în mod firesc modestă, şi aproape fără voie, maiestuoasă. Cardinalul nu era nici încovoiat, nici copleşit de ani, privirea lui era gravă şi în acelaşi timp plină de viaţă, fruntea îi era senină şi gânditoare, iar părul alb şi paloarea feţei – semnele înfrânării, ale oboselii şi meditării – răsfrângeau şi ele un fel de puritate feciorelnică. Toate trăsăturile obrazului său arătau că în tinereţe fusese ceea ce se numeşte un om cu adevărat frumos, dar permanenţa gândurilor solemne şi binevoitoare, pacea interioară a unei lungi existenţe, dragostea de oameni, bucuria continuă de-a avea o speranţă, pururi mângâietoare, îi înlocuiseră frumuseţea din tinereţe cu altă frumuseţe, aceea a bătrâneţii, a cărei strălucire era şi mai impunătoare sub magnifica

simplitate a purpurei. Rămase şi el câteva clipe fără cuvânt, aţintindu-şi privirea pătrunzătoare pe chipul Celui-fără-nume, obişnuit să citească pe obrazul oamenilor adâncul gândurilor lor. Apoi părându-i-se că sub expresia sumbră şi tulburată descoperă din ce în ce mai limpede ceva asemănător cu ceea ce nădăjduise încă din prima clipă când i se anunţase această vizită, se însufleţi şi spuse:

— Oh, ce preţioasă vizită! Şi cât de recunoscător trebuie să-ţi fiu că ai luat o astfel de hotărâre, cu toate că pentru mine ea cuprinde şi o dojană.

— O dojană? întrebă seniorul mirat, dar îmblânzit de cuvintele şi atitudinea cardinalului şi mulţumit că rupsese el gheaţa şi începuse convorbirea.

— Desigur că este o dojană, răspunse cardinalul, că mi-ai luat-o înainte, pe când de multă vreme şi de atâtea ori s-ar fi cuvenit să vin eu la dumneata.

— La mine, dumneata? Oare ştii ce sunt? Nu ţi s-a spus numele meu?

— Socoteşti cumva că bucuria pe care o simt şi pe care de bună seamă o vezi oglindită pe chipul meu, aş fi putut-o încerca la vederea unui necunoscut? Dumneata mă faci s-o simt, dumneata, îţi repet, cel pe care eu ar fi trebuit să-l caut; dumneata pe care te-am iubit atâta şi te-am plâns atâta, pentru care m-am rugat atâta, dumneata, acela dintre fiii mei (căci toţi îmi sunt dragi şi pe toţi îi iubesc din adâncul sufletului) pe care aş fi vrut să-l primesc şi să-l îmbrăţişez mai mult decât pe oricare altul, dacă mi-ar fi fost îngăduit să nădăjduiesc acest lucru… Dar numai Dumnezeu ştie să facă minuni şi suplineşte slăbiciunea, încetineala şi nehotărârea sărmanilor lui slujitori.

Cel-fără-nume rămase uluit când auzi vorbele atât de calde, vorbele care răspundeau atât de direct celor pe care el nu le spusese încă, nu se putuse hotărî să le spună şi, cuprins de emoţie, dar zăpăcit, tăcea.

— Şi acum, urmă cu mai multă căldură Federigo,

acum ai venit să-mi aduci o veste bună şi mă laşi să aştept cu atâta înfrigurare?

— O veste bună? Eu? Cum să aduc o veste bună, eu, care am iadul în suflet? spune-mi dumneata atunci, dacă ştii, care ar putea fi vestea asta bună venită de la un om ca mine?

— Aceea că Dumnezeu ţi-a cercetat sufletul şi vrea să te readucă la el, răspunse liniştit cardinalul.

— Dumnezeu! Dumnezeu! Dumnezeu! Dacă l-aş vedea! Dacă l-aş auzi! Unde este acest Dumnezeu?

— Dumneata mă întrebi? Dumneata? Dar cine îi simte prezenţa mai mult ca dumneata? N-o simţi în inima dumitale că te apasă, că te tulbură, că nu-ţi lasă răgaz şi, în acelaşi timp, te atrage spre el, te face să presimţi o nădejde plină de pace, de mângâiere care va fi întreagă, imensă de îndată ce o vei recunoaşte, o vei mărturisi şi o vei implora fierbinte?

— Oh, da, desigur! Simt ceva care mă apasă, mă arde! Dar Dumnezeu!… Dacă există acest Dumnezeu, dacă e aşa cum se spune, ce vrea să facă cu mine?

Aceste cuvinte fură spuse cu disperare, dar Federigo, cu un ton solemn, dictat parcă de o fericită inspiraţie, răspunse:

— Ce poate face Dumnezeu cu dumneata? Ce va face? Un semn al puterii şi bunătăţii sale, şi va avea deodată prin dumneata o glorie pe care nimeni nu i-ar putea-o da. Şi dacă lumea strigă de atâta vreme împotriva dumitale, dacă mii şi mii de glasuri îţi blestemă faptele (Celfără-nume tresări şi rămase o clipă uimit auzind aceste cuvinte atât de neobişnuite, dar fu şi mai uimit când văzu că nu simţea nicio mânie, ci mai degrabă o oarecare uşurare), ce glorie, urmă Federigo, ce glorie i se cuvine atunci lui Dumnezeu? Sunt strigăte de groază, de nemulţumire, poate şi glasuri care cer dreptate, dar o dreptate atât de uşoară, atât de firească! Unele, vai! nu sunt exclamări de invidie faţă de această groaznică putere, de această siguranţă deplină de care ai

dat dovadă până acum? Dar când dumneata însuţi te vei ridica să-ţi condamni viaţa şi să te învinovăţeşti, atunci, ah! atunci Dumnezeu va fi glorificat! Şi dumneata întrebi ce poate face Dumnezeu cu dumneata? Cum aş putea eu, un biet om, să am atâta putere ca să-ţi pot spune de pe acum folosul pe care ar putea să-l aibă de pe urma dumitale un stăpân atât de puternic? Ce nu va putea face din această voinţă nezdruncinată, din această nestrămutată statornicie când le va însufleţi, când le va înflăcăra de dragoste, de nădejde şi de pocăinţă? Cine eşti dumneata, biet muritor, să-ţi poţi închipui că ai putut, prin dumneata însuţi, îndeplini lucruri atât de mari pe calea răului, iar Dumnezeu nu te-ar putea face să îndeplineşti altele, tot atât de mari, în numele binelui? Ce poate face Dumnezeu cu dumneata? Să te ierte! Să te mântuiască! Şi să îndeplinească în dumneata opera ispăşirii! Nu sunt acestea lucruri mari, minunate şi demne de el? Ah! Gândeşte-te, dacă eu, biată fiinţă, sărman muritor, şi totuşi atât de plin de mine însumi, dacă eu, aşa cum sunt, ard de o dorinţă atât de mare să te ştiu mântuit, încât pentru lucrul acesta aş fi în stare să dau cu bucurie (Dumnezeu mi-e martor!) puţinele zile ce mi-au mai rămas de trăit, închipuieşte-ţi atunci cât de mare trebuie să fie mila aceluia care mi-o insuflă pe a mea, atât de nedesăvârşită, dar atât de arzătoare, cât trebuie să te iubească, cât trebuie să te dorească acela care-mi porunceşte şi trezeşte în sufletul meu o dragoste ce mă copleşeşte!

Pe măsură ce aceste cuvinte îi ieşeau de pe buze, figura, privirile, gesturile sale întăreau cele spuse. Chipul celui ce asculta, până atunci tulburat, frământat, se încordă mai întâi mirat, apoi atent, pe urmă se învioră de o emoţie din ce în ce mai adâncă şi mai puţin dureroasă, iar ochii săi, care nu mai cunoscuseră plânsul din copilărie, se umplură de lacrimi. Şi când Federigo isprăvi de vorbit, îşi ascunse faţa în mâini într-un hohot de plâns, care era ultimul şi cei mai grăitor răspuns.

— Dumnezeule mare şi milostiv! strigă Federigo, ridicând privirile şi mâinile spre ceruri. Ce am făcut eu, slujitor netrebnic, păstor cufundat în somn, pentru ca să mă chemi la ospăţul îndurării tale, să mă socoţi vrednic de-a lua parte la o astfel de minune?!

Spunând acestea, întinse mâna ca s-o cuprindă pe aceea a Celui-fără-nume.

— Nu! Nu! strigă acesta. Depărtează-te, depărtează-te de mine! Nu-ţi păta mâna atât de curată şi de binefăcătoare! Nu ştii ce a făptuit mâna asta, pe care vrei s-o strângi!

— Lasă-mă, zise Federigo, luându-i-o cu o dragoste nemărginită, lasă-mă să strâng mâna asta, care va îndrepta atâtea greşeli, care va răspândi atâta binefacere, care va uşura atâtea nenorociri, care se va întinde dezarmată, paşnică şi umilită spre atâţia duşmani…

— E prea mult! spuse cu un suspin Cel-fără-nu-le. Lasă-mă, monseniore, bunule Federigo, lasă-mă! Afară aşteaptă o mulţime de oameni; sunt acolo atâtea suflete bune, atâţia nevinovaţi, atâta lume venită de departe să te vadă măcar o dată, să te audă, şi dumneata îţi pierzi vremea… cu cine?

— Să lăsăm pe cele nouăzeci şi nouă de oi, răspunse cardinalul, ele sunt în siguranţă, pe munte; vreau acum să rămân cu oaia cea pierdută. Aceste suflete sunt poate acum mult mai mulţumite decât dacă şi-ar vedea episcopul. Poate că Dumnezeu, înfăptuind asupra dumitale o minune a îndurării sale, trezeşte în ele o bucurie a cărei cauză ei nici n-o înţeleg încă pe deplin. Mulţimea aceasta este poate unită cu noi fără să o ştie, poate că sfântul duh înflăcărează inimile lor cu o căldură nemărginită şi le inspiră o rugăciune pe care ei o spun pentru dumneata, o rugăciune al cărei obiect încă necunoscut eşti dumneata.

Vorbind astfel, cardinalul deschise braţele şi-l cuprinse cu dragoste pe Cel-fără-nume, care, după ce

atâta timp încercase să se ferească şi se împotrivise, se supuse acum, învins de aceste cuvinte, şi-l îmbrăţişă la rândul său pe Federigo, lăsându-şi pe umărul lui capul răvăşit şi chinuit. Lacrimile lui fierbinţi curgeau pe purpura imaculată a cardinalului, şi mâinile curate ale părintelui strângeau cu dragoste mâinile seniorului, strângeau acea tunică, obişnuită să poarte doar armele violenţei şi ale trădării. Cel-fără-nume se desprinse din această îmbrăţişare, îşi acoperi din nou ochii cu mâinile, apoi, ridicând capul, exclamă:

— Dumnezeule cu adevărat mare! Dumnezeule cu adevărat bun! Mă cunosc acum, înţeleg cine sunt! Fărădelegile mele sunt în faţa mea, mi-e groază de mine însumi şi, cu toate acestea, simt o uşurare, o bucurie aşa cum n-am mai simţit niciodată în blestemata mea viaţă!

— Este o dovadă de dragoste, spuse Federigo, pe care Dumnezeu ţi-o dă ca să te atragă de partea lui, spre a te îndemna să intri hotărât pe o nouă cale, unde vei avea atâtea de îndreptat, atâtea de vindecat, atâtea de plâns!

— Nenorocitul de mine! strigă seniorul. Câte lucruri… câte lucruri pe care voi fi silit să le plâng întotdeauna!… Dar mai sunt şi unele abia începute, abia pe cale de a fi împlinite, dar pe care pot, din fericire, să le îndrept; şi, printre altele, e una pe care pot s-o dreg pe loc, s-o îndrept îndată!

Federigo deveni ateânt, şi seniorul povesti pe scurt, dar cu vorbe de scârbă, mai puternice poate decât am reuşi noi, tot ce făcuse împotriva Luciei: suferinţele, groaza nefericitei copile, implorările ei, tulburarea, obsesia pe care le treziseră aceste rugăminţi în sufletul lui, spunând, drept încheiere, că această copilă se afla încă la castel.

— Ah! Să nu pierdem timpul, exclamă Federigo, însufleţit de milă şi de bunătate. Fii fericit! Iată o chezăşie a milostivirii lui Dumnezeu, care îţi îngăduie să devii unealta mântuiri pentru aceea căreia îi doreai

pierzania…

Dumnezeu te-a şi binecuvântat! Ştii din ce loc e sărmana noastră prigonită?

Seniorul numai satul Luciei.

— Nu-i departe de aici, spuse cardinalul. Domnul fie lăudat! Şi, probabil… Zicând acestea, se apropie de o măsuţă şi sună dintr-un clopoţel.

Îndată ce intră, capelanul privi cu nelinişte la Celfără-nume, dar, văzându-i chipul atât de schimbat şi ochii înroşiţi de lacrimi, îl privi pe cardinal şi, descoperind sub înfăţişarea lui gravă o adâncă mulţumire şi o bucurie aproape nestăpânită, era gata să rămână cu gura căscată dacă în acea clipă cardinalul nu l-ar fi trezit, întrebându-l de nu cumva printre preoţii adunaţi acolo este şi cel de la * *.

— Ba este aici, monseniore ilustrissime, răspunse capelanul.

— Spune-i să intre îndată, zise cardinalul, şi să vină cu el şi preotul de la biserica de aici din sat.

Capelanul plecă şi, de cum apăru în sala unde se aflau preoţii adunaţi, toate privirile se aţintiseră asupra lui. Cu aceeaşi uimire, pe care o încercase mai înainte strigă, ridicând mâinile şi agitându-le în aer:

— Fraţilor, fraţilor, *liaec mutaţi-o dexterare Excelsi*! şi câteva clipe nu mai spuse nimic. Apoi, reluându-şi tonul şi glasul care erau mai potrivite cu funcţia ce îndeplinea, adăugă: Senioria-sa ilustrissimă îl pofteşte pe preotul parohiei şi pe preotul din * *.

Primul poftit ieşi îndată din rânduri, şi, în acelaşi timp, din mijlocul mulţimii se auzi răsunând un: „Eu?” roşit cu tărăgăneală şi mirare.

— Nu sunteţi dumneavoastră preotul de la * * *? întrebă capelanul.

— Ba da, dar…

— Senioria-sa ilustrissimă vă pofteşte.

— Pe mine? răspunse aceeaşi voce, cu un ton care spunea de fapt foarte clar: „Ce-ar putea să aibă cu

mine?”

Dar, împreună cu răspunsul, apăru de data asta şi omul adică *don* Abbondio în persoană, înaintând cu pas silit şi cu o exepresie mirată şi totodată contrariată. Capelanul îi făcu un semn cu mâna, vrând parcă să-i spună: „Haidem, ce, e atât de greu?” Şi luând-o înaintea celor doi preoţi, ajunse la uşă, o deschise şi-i introduse. Cardinalul lăsă mâna Celui-fără-nume, cu care între timp hotărâse ce era de făcut, se îndreaptă puţin şi îl chemă cu un semn pe parohul local. Îi explică în câteva cuvinte despre ce era vorba şi-l întrebă dacă ar putea găsi îndată o femeie de treabă, gata să meargă într-o litieră la castel, s-o ia pe Lucia; o femeie de inimă şi cu judecată, în stare să se descurce cât se poate mai bine într-o împrejurare atât de neobişnuită, în stare să ştie cum să se poarte şi să găsească cuvintele cele mai potrivite pentru a o încuraja şi a o linişti pe sărmana copilă, căreia, după atâtea spaime şi într-o atât de adâncă tulburare, chiar eliberarea ar putea să-i pricinuiască o nouă groază. După ce chibzui, preotul răspunse că el cunoaşte o persoană potrivită şi plecă. Apoi, cu un alt semn, cardinalul îl chemă pe capelan, căruia îi porunci să pregătească îndată o litieră şi nişte oameni care s-o ducă şi să înşeueze doi catâri. După ce plecă şi capelanul, cardinalul se întoarse spre *don* Abbondio.

Acesta, care se şi apropiase de el, ca să stea cât mai departe de celălalt personaj, şi care, între timp, se uitase pe furiş când la unul, când la altul, spărgându-şi capul să poată înţelege cam ce ar putea însemna această întorsătură, înaintă un pas, făcu o plecăciune şi spuse:

— Am fost înştiinţat că senioria-voastră ilustrissimă mă cheamă, dar cred că s-a făcut o greşeală.

— Nu-i nicio greşeală! răspunse Federigo. Am să-ţi dau o veste bună şi-ţi voi încredinţa o foarte plăcută şi mângâietoare misiune. Una dintre enoriaşele dumitale, pe care, fără îndoială, ai deplâns-o ca pierdută, Lucia Mondella, a fost regăsită şi este aproape, la castelul

bunului meu prieten, aici de faţă. Vei merge îndată cu el şi cu o femeie, pe care parohul de aici s-a dus s-o caute, te vei duce, aşadar, s-o iei pe tânăra aceasta, pe această scumpă oaie pierdută din turma dumitale, şi s-o însoţeşti până la mine.

Don Abbondio făcu tot posibilul ca să-şi ascundă neplăcerea, dar, ce spun? necazul pe care i-l pricinuia o astfel de însărcinare, sau mai curând o astfel de poruncă, şi, nemaiavând timp să-şi descreţească trăsăturile feţei, ca să înlăture strâmbătura ce i se ivise pe obraz, o ascunse înclinând adânc capul, în semn de supunere, şi nu-şi ridică faţa decât pentru a face o altă plecăciune adâncă spre Cel-fără-nume, aruncându-i o privire nenorocită, care parcă spunea: „Sunt în mâinile dumitale, ai milă de mine, *parcere subiectis u*.

După aceea, cardinalul îl întrebă dacă Lucia avea rude.

— Rude apropiate, cu care să locuiască sau să fi locuit, nu are decât pe maică-sa, răspunse *don* Abbondio.

— Şi maică-sa e acasă?

— Da, monseniore.

— Întrucât sărmana fată, reluă Federigo, nu va putea fi dusă acasă atât de curând, ar fi o mare mângâiere pentru ea să-şi vadă mai curând mama; de aceea, în cazul când parohul de aici nu se întoarce înainte ca eu să plec la biserică, vă rog, spuneţi-i să binevoiască a găsi o căruţă sau altceva şi să trimită un om de încredere s-o aducă de îndată aici.

— Dar dacă m-aş duce chiar eu? întrebă *don* Abbondio.

— Nu, nu, pe dumneata te-am rugat să faci alt lucru, răspunse cardinalul.

— Ziceam să mă duc eu, spuse *don* Abbondio, ca s-o pot pregăti pe biata mamă. Este o femeie foarte simţitoare şi se cuvine să stea de vorbă cu ea cineva care o cunoaşte şi ştie cum s-o ia, ca să nu i se facă rău.

— Tocmai de aceea te-am rugat să-i spui parohului

să aleagă o persoană potrivită. De dumneata e mult mai multă nevoie în altă parte, răspunse cardinalul.

Ar fi vrut însă să adauge: „Biata copilă are mai multă nevoie să vadă cât mai repede un chip cunoscut, care să-i inspire încredere, în castelul acela, după atâtea ceasuri de teamă şi într-o atât de dureroasă nesiguranţă”.[84]

Dar era un lucru de care nu putea pomeni în prezenţa celei de a treia persoane. Cardinalului i se păru totuşi ciudat că *don* Abbondio nu-l pricepuse fără cuvinte şi că lucrul acesta nu-i trecuse de loc prin cap; iar oferta, cât şi insistenţa acestuia îi părură atât de nepotrivite, încât se gândi că trebuie să fie altceva la mijloc. îl privi drept în faţă şi descoperi cu uşurinţă frica pe care *don* Abbondio o simţea la gândul că era silit să călătorească împreună cu un om atât de temut şi să intre în casa lui, fie şi numai pentru câteva minute. Vrând să-i risipească totuşi teama şi socotind că era potrivit să-l tragă la o parte pe preot şi să-i vorbească la ureche, în timp ce noul său prieten se afla de faţă, gândi că mijlocul cel mai bun era să facă ceea ce ar fi făcut, de altfel, chiar fără acest motiv, adică să se adreseze Celui-fără-nume, ca, din răspunsul său, *don* Abbondio să înţeleagă că seniorul nu mai era un om de care să-ţi fie frică. Să apropie, aşadar, de Cel-fără-nume şi, cu tonul de încredere spontană ce caracterizează o prietenie nouă şi puternică ea şi o veche şi strânsă legătură, îi spuse:

— Să nu crezi că mă mulţumesc astăzi numai cu vizita aceasta. Te vei întoarce împreună cu bunul nostru preot, nu-i aşa?

— Să mă întorc? spuse Cel-fără-nume. Chiar dacă m-ai alunga, tot aş rămâne la uşa dumitale, ca un cerşetor. Am nevoie să-ţi vorbesc, să te aud, să te văd, am nevoie de dumneata!

Federigo îi luă mâna, i-o strânse şi îi spuse:

— Îmi vei face deci cinstea să rămâi la cină cu noi.

---

84 v. 853).

Te aştept. Până atunci, mă voi duce cu poporul acesta să mă rog şi să mulţumesc Domnului, iar dumneata vei culege cele dintâi roade ale milei sale.

Văzând toate acestea, *don* Abbondio stătea ca un copil fricos atunci când vede pe cineva cum mângâie, liniştit, un câine rău şi întărâtat, cu ochii roşii, care a băgat spaima în toată lumea şi despre care stăpânul său spune deodată că e un câine bun, liniştit şi blând ca un miel; ca un copil fricos ce priveşte pe stăpân şi nu-l contrazice, dar nici nu-l aprobă, priveşte câinele şi nu îndrăzneşte să se apropie, de teamă ca animalul să nu-şi arate colţii, ba chiar să-l muşte. Dar nu îndrăznea nici să se îndepărteze, ca să nu fie observat, şi îşi spunea: „Oh! de ce nu sunt acasă la noi?!”

Pregătindu-se să iasă, ţinându-l de mină şi conducându-l pe Cel-fără-nume, cardinalul aruncă o privire spre sărmanul preot, care rămăsese în urmă, indispus, necăjit şi cu o mutră lungă. Crezând că această nemulţumire a preotului venea poate din aceea că se simţea lăsat la o parte, în vreme ce un tâlhar era atât de bine primit şi atât de mângâiat, se întoarse spre el, se opri o clipă şi, cu un zâmbet afectuos, îi spuse:

— Sfinţia-ta este întotdeauna cu mine, în casa tatălui nostru, dar acesta… *perierat et inventus est*[85].

— Ah! mă bucur foarte mult! spuse *don* Abbondio, făcându-le amândurora o adâncă plecăciune.

Atunci arhiepiscopul înaintă, împinse uşa, care fu îndată deschisă larg pe dinafară de către doi servitori, ce stăteau de o parte şi de alta, şi uimitoarea pereche apăru în faţa privirilor nedumerite ale preoţimii adunate în sală. Pentru toţi aceşti ochi, cei doi exprimau o emoţie deosebită, deopotrivă de adâncă. Venerabilul chip al lui Federigo reflecta o dragoste plină de recunoştinţă, o bucurie blândă şi modestă, iar pe faţa Celui-fără-nume se putea citi tulburarea întovărăşită de mulţumire, ruşinea, căinţa, prin care totuşi străbătea vigoarea acestei naturi

85 Pierdut a fost şi s-a aflat (lat.).

sălbatice şi puternice. Şi mai târziu se află că multor privitori le venise în minte cu acest prilej versetul din *Biblie*: *„Lupul şi mielul vor merge amândoi la aceeaşi păşune; leul şi boul vor mânca aceeaşi hrană!”*

După ei venea *don* Abbondio, la care nu se mai uită nimeni. Când ajunseră în mijlocul sălii, cameristul cardinalului intră prin uşa opusă şi apropiindu-se de stăpânul său, îl înştiinţă că executase ordinele transmise de către capelan, că litera şi cei doi catâri erau gata şi nu mai aşteptau decât femeia pe care trebuia s-o aducă preotul. Cardinalul îi spuse că, de îndată ce aceasta va sosi, să aibă grijă s-o pună în legătură cu *don* Abbondio şi totul să fie apoi la porunca acestuia şi a Celui-fără-nume, căruia îi strânse din nou mâna, luându-şi rămas bun şi spunându-i:

— Te aştept.

Se întoarse apoi să-l salute pe *don* Abbondio şi-o* apucă pe drumul ce duce spre biserică. Preoţii veneau în urma lui, unii răsfiraţi, alţii cu orânduială, iar cei doi tovarăşi de drum rămaseră singuri în sală.

Adâncit în gândurile sale, Cel-fără-nume stătea tăcut „gânditor, aşteptând cu nerăbdare clipa când avea s-o scape de suferinţe şi s-o elibereze pe Lucia sa, a sa de dataaceasta într-un sens cu totul diferit de cel din ziua precedentă; şi obrazul său arăta o tulburare încordată, care însă bănuitorului *don* Abbondio putea cu uşurinţă să-i pară o prevestire din cele rele. Preotul privea cu coada; ochiului spre celălalt, dorind parcă să înceapă o discuţie prietenească. „Dar ce pot să-i spun eu? se întrebă el. Să-i spun că mă bucur? Că mă bucur de ce? Că fiind până acum un ticălos fără pereche, a luat, în sfârşit, hotărârea să devină om cumsecade, ca toată lumea? Straşnică vorbă! Eh! Orice aş spune eu, cam tot asta s-ar înţelege. Şi la urma urmelor, este oare adevărat că s-a făcut om de treabă, aşa, deodată? Câte prefăcătorii mai sunt pe lumea asta, şi din câte, pricini! Şi, mă rog, ce ştiu eu? Iar până una-alta, trebuie să merg

cu el! Acolo, în castel! Ah, ce poveste, ce poveste! Cine-ar fi putut bănui aşa ceva azi-dimineaţă?! Ah, şi dac-oi avea norocul să scap sănătos, îi arăt eu cumetrei Perpetua, care m-a trimis încoace cu forţa, fără să fie nevoie, în afara parohiei mele! îmi spunea întruna că vin toţi preoţii din împrejurimi, ba chiar şi cei din ţinuturi mai îndepărtate, şi că nu se cuvine să rămân tocmai eu mai prejos, şi aşa, cu vorba, m-a băgat în încurcătura asta. Bietul de mine! Acum trebuie totuşi să-i spun ceva ăstuia". Şi tot gândindu-se şi răzgândindu-se găsi că cel mai nimerit ar fi să-i spună: „Nu m-aş fi aşteptat niciodată să am cinstea de a mă afla într-o societate atât de onorabilă", şi era chiar gata să deschidă gura, când intră cameristul cu preotul satului şi anunţară că femeia e gata şi aşteaptă în litieră. Apoi preotul se apropie de *don* Abbondio ca să primească de la el cealaltă însărcinare, dată de cardinal. *Don* Abbondio i-o transmise cum putu în tulburarea în care se afla şi, apropiindu-se de camerist, îi spuse:

— Dă-mi cel puţin un asin mai blând căci, drept să-ţi spun, sunt un călăreţ destul de prost.

— Închipuiţi-vă! răspunse cameristul râzând ironic, aveţi tocmai asinul secretarului, care este un literat.

— Destul! i-o tăie *don* Abbondio şi urmă în gând „Dumnezeu să mă ajute!"

Cel-fără-nume o şi pornise spre uşă, dar, când ajunse în prag, observă că *don* Abbondio rămăsese în urmă. Îl aşteptă şi, când acesta îl ajunse grăbind pasul şi părând că vrea să-şi ceară iertare, se înclină şi-l lăsă să treacă înainte cu un gest politicos şi respectuos, risipind astfel ceva din spaima bietului preot. Dar abia puse *don* Abbondio plciorul în curte că zări altceva care-i alungă orice urmă de nemulţumire. îl văzu pe Cel-fără-nume cum se duce spre un colţ, cum ia o carabină, îşi trece cureaua pe după cealaltă mână şi, cu o mişcare iute, îşi pune arma după gât.

„Vai! Vai! Vai! gândi *don* Abbondio. Ce-o fi vrând să

facă şi cu unealta asta? Frumoasă căinţă, frumoasă atitudine de pocăit! Dacă-i mai trece ceva prin cap? în ce treabă m-am băgat, Dumnezeule!”

Dacă Cel-fără-nume ar fi putut bănui câtuşi de puţin ce fel de gânduri treceau prin mintea tovarăşului său, ar fi făcut ceva să-l liniştească; el însă era cu mii şi mii de leghe departe de o astfel de bănuială, şi *don* Abbondio se păzea să facă vreun gest care să spună răspicat: „Nu mă încred în domnia-ta”.

Când ajunseră la poarta dinspre stradă, găsiră doi catâri pregătiţi, şi seniorul se urcă pe cel pe care i-l dădu grăj darul.

— Nu-i nărăvaş? întrebă *don* Abbondio pe camerist lăsând în jos piciorul pe care-l ridicase să-l pună în scară.

— Oh, fiţi fără grijă, răspunse acesta, e un mieluşel! *Don* Abbondio se caţără în şa, ajutat de valet, şi târâşgrăpiş, iată-l călare.

Litiera, care se afla la câţiva paşi înainte, purtată şi ea de doi catâri, se puse în mişcare la un strigăt al conducătorului litierei, şi convoiul o porni.

Trebuiau să treacă pe lângă biserica înţesată de lume şi printr-o piaţă unde se afla de asemenea o mulţime compactă de oameni, unii de prin partea locului, alţii din satele dimprejur, care nu mai găsiseră loc în biserică. Vestea se şi răspândise, şi la vederea convoiului, la vederea acestui om, care stârnise cu puţin înainte numai groază şi ură şi care acum era primit cu o uimire plină de bucurie, se ridică din sânul mulţimii un murmur general de aprobare şi, grăbindu-se toţi să-i facă loc, se împingeau în toate felurile, să-l vadă mai de aproape. Litiera trecu, Cel-fără-nume trecu şi el, în faţa uşii larg deschise a bisericii, îşi scoase pălăria şi-şi plecă fruntea, atât de temută, până la coama catârului, în vreme ce sute de glasuri spuneau: „Dumnezeu să vă vinecuvânteze!”

Don Abbondio îşi scoase şi el pălăria şi se înclină. Rugă cerul să-l apere şi, auzind concertul solemn al

confraţilor săi, care cântau pe întrecute, simţi în suflet atâta invidie, atâta înduioşare, şi atâta amărăciune, încât cu greu îşi stăpâni lacrimile. Iar când ieşiră din sat, când se găsiră în mijlocul câmpiei, de-a lungul cotiturilor pustii ale drumului, un văl şi mai sumbru i se aşternu peste gânduri. Nu avea alt mijloc de-a căpăta încredere decât privind pe conducătorul litierei, care aparţinea casei cardinalului şi care nu putea fi decât un om cinstit, fără să mai spunem că nu părea deloc cuprins de teamă.

Din când în când se întâlneau cu câţiva călători, sau chiar cu grupuri mai mari de oameni, care se grăbeau să-l vadă pe cardinal. Întâlnirile acestea erau o uşurare pentru *don* Abbondio, dar o uşurare trecătoare, căci micul lor convoi se apropia din ce în ce mai mult de acea vale îngrozitoare, unde în curând nu aveau să mai întâlnească decât oamenii temutului tovarăş, şi, Dumnezeu să ne ierte, ce fel de1 oameni! Preotul ar fi dorit acum mai mult ca oricând să lege o convorbire cu Cel-fără-nume, atât pentru a-l cerceta mai bine, cât şi pentru a-l ţine în aceeaşi dispoziţie binevoitoare, dar, văzându-l atât de preocupat, îi pieri orice dorinţă să mai încerce aşa – ceva şi fu deci nevoit să-şi vorbească lui însuşi. Şi iată aici o parte din ceea ce îşi spuse bietul om în timpul acestui drum, căci dacă am vrea să însemnăm totul, ar trebui să scriem un volum.

„Într-adevăr, e ciudat să bagi de seamă că atât sfinţii, cât şi tâlharii au, şi unii, şi alţii, argint viu în vine şi nu numai că nu se mulţumesc niciodată să-şi vadă de treaba lor, dar mai vor să pună în mişcare şi restul omenirii! Iar dintre ei, cei mai neastâmpăraţi s-au apucat să mă aleagă tocmai pe mine… pe mine, care nu mă amestec în nimic şi nu caut pe nimeni ca să mă bage cu sila în treburile lor, eu, care nu cer altceva decât să fiu lăsat în pace şi să trăiesc liniştit! Şi nebunul, turbatul acela de *don* Rodrigo! Ar fi omul cel mai fericit de pe pământ, dacă ar avea un pic de judecată! Ce-i lipseşte? E bogat, e tânăr, este respectat şi linguşit, dar s-a cam

săturat de prea mult bine, şi acum are chef să se apuce de ticăloşii… Ar putea să ducă viaţa cea mai veselă din lume, să nu facă altceva decât să bea şi să mănânce! Şi el? El îşi pierde vremea batjocorind femeile, lucrul cel mai ticălos şi mai nebunesc din lume! Ar putea să meargă în paradis cu trăsura, şi el vrea să meargă în iad pe jos. Dar ăsta? Şi în acea clipă îl privi, ca şi cum s-ar fi temut ca Cel-fără-nume să nu-i ghicească gândul. Asta, după ce a dat toată lumea peste cap cu crimele lui, acum o dă peste cap cu căinţa… Dacă o fi adevărată! Până una-alta, eu sunt cel ce are datoria să verifice treaba asta! Nu e nimic de făcut. Când se naşte un om cu asemenea furie în suflet, trebuie să răscolească lumea. Şi oare e aşa de greu să fii om de treabă toată viaţa, cum am fost eu? Dar nu, dumnealui trebuia să sfâşie, să ucidă, să fie diavol, Doamne iartă-mă! Şi pe urmă să pună toată lumea pe foc că se căieşte! Păi, dacă vrei să te căieşti, poţi s-o faci la tine acasă, nene, liniştit, fără atâta zgomot, fără să pricinuieşti atâta tulburare aproapelui tău… Şi senioria-sa ilustrissimă! Gata numaidecât, cu braţele deschise! îl şi numeşte: «Scumpul meu prieten, bunul meu amic»… Crede tot ce spune ăsta, ca şi când l-ar fi văzut făcând minuni, ia pe loc o hotărâre şi se bagă în treaba asta până-n gât, cu o grabă nebună! După mine, asta înseamnă pur şi simplu să te pripeşti. Şi, fără nicio chezăşie, îi lasă pe mină un biet preot… Asta înseamnă să-ţi rişti capul.

Un episcop sfânt, aşa ca el, ar trebui, cred, să aibă grijă de preoţii lui ca de ochii din cap! Puţină răbdare, puţină prudenţă, puţină milă ar putea totuşi să se împace chiar cu sfinţenia… Dacă, la urma urmei, toată asta nu-i decât o prefăcătorie? Cine poate cunoaşte toate intenţiile oamenilor, şi mai ales ale unui om ca ăsta? Când mă gândesc că trebuie să mă duc la el acasă… Cine ştie ce ticăloşie poate fi la mijloc! Vai, săracul de mine! mai bine nu mă mai gândesc la asta! Ce încurcătură mai e şi cu povestea Luciei! Să fi fost la mijloc o înţelegere cu *don*

Rodrigo? Ce oameni? Măcar dacă ar fi ceva limpede! Cum o fi căzut în ghearele ăstuia? Cine ştie? Este o taină între el şi monsenior, şi pe mine mă trimite fără să-mi spună un cuvânt! Oh, nu că aş vrea să mă vâr în treburile altuia, dar când eşti silit să-ţi rişti pielea, ai totuşi dreptul să ştii cum stau lucrurile. Dac-ar fi într-adevăr vorba numai să aduc pe biata nenorocită, n-ar fi nimic! Cu toate că ar fi putut s-o aducă şi singur, fără atâta tămbălău. Şi apoi, dacă s-a pocăit cu adevărat, dacă a ajuns sfânt, ce nevoie are de mine? Oh, ce încurcătură! în sfârşit, deie Domnul să nu fie decât asta 1 E o mare încurcătură, dar... răbdare! M-aş bucura şi pentru biata Lucia! Ar putea spune şi ea că a scăpat uşor. Dumnezeu ştie cât a suferit! O plâng, deşi s-a născut spre nenorocirea mea. Şi măcar de-aş putea să citesc în sufletul ăstuia şi să văd ce gândeşte! Cine poate ghici? Uită-te la el: uneori ai zice că e chiar sfântul Antonio! în deşert, dar alteori ai crede că e Holoferne[86] în carne şi oase! Vai, sărmanul de mine! în sfârşit, Dumnezeu e totuşi dator să mă ajute, căci, dacă mă aflu într-o primejdie ca asta, apoi nu m-am băgat din voia mea…”

Şi, într-adevăr, pe faţa Celui-fără-nume se vedeau trecând gândurile care i se succedau în minte cum se văcă pe vreme de furtună norii fugind prin faţa soarelui, pe cerul când strălucind de o lumină orbitoare, când acoperit de pete mari, întunecoase. Cu sufletul încă înălţat de blândele cuvinte ale lui Federigo, renăscut şi reîntinerit de viaţa nouă în care păşise, seniorul se ridica mereu cu gândul la înalte idei de milă, de iertare şi de dragoste, pentru a se prăbuşi imediat sub greutatea groaznicelor amintiri ale trecutului. Căuta, fără odihnă, să-şi amintească cu înfrigurare fărădelegile pe care le-ar putea îndrepta, cărora le-ar putea pune capăt şi încerca să găsească leacul cel mai rapid şi cel mai sigur, mijloacele cele mai bune pentru a desface atâtea intrigi,

86 Pustnic din Tebaida (251—356), socotit întemeietor al monahismului.

pentru a se descotorosi de atâţia complici, mintea lui fiind tulburată şi rătăcită în acest întunecat hăţiş de gânduri. Chiar în această expediţie, cea mai uşoară din toate şi pe sfârşite acum, mergea cu o dorinţă amestecată cu teamă, tulburat de gândul că, între timp, nefericita fată suferea, Dumnezeu ştie cât, iar el, deşi ardea acum de dorinţa de a o elibera, era acela care îi pricinuise chinurile.

La fiecare încrucişare de drumuri, conducătorul litierei se întorcea, ca să întrebe pe unde s-o apuce. Cel-fărănume îi arăta cu mâna, făcându-i în acelaşi timp semn să se grăbească. Şi aşa pătrunseră în vale. Vă las să vă închipuiţi în ce stare căzu atunci *don* Abbondio.

În această faimoasă vale, despre care preotul auzise atâtea tragice povestiri, se afla acum chiar el, avea în faţa ochilor pe unul dintre cei mai faimoşi bandiţi, floarea „bravilor" din Italia, aceşti oameni fără teamă şi fără milă, pe care-i întâlnea de data asta la fiecare cotitură a drumului. Ei se înclinau cu umilinţă, e drept, în faţa stăpânului, dar ce chipuri arse de soare, ce mustăţi zburlite şi ce ochi grozavi, care, în închipuirea lui *don* Abbondio, păreau că întreabă: „Trebuie să-i facem popii de petrecanie?" Aşa încât, pradă unei spaime nemaipomenite, gândi: „Chiar dacă i-aş fi cununat atunci, n-aş fi putut 5-0 păţesc mai rău".

Între timp, înaintau pe drumul pietros, de-a lungul torentului. De o parte a drumului se înălţau coaste sălbatice, întunecate şi nelocuite, iar de cealaltă parte, acele locuinţe care făceau de preferat orice pustiu. Dante, în mijlocul cercului Malebolge[87], nu cred că se simţea mai rău.

---

87 In traducerea Divinei Comedii de Dante Alighieri, Infernul. Coşbuc traduce malebolge : „văile rele". Este vorba de zece văi (bolgii), situate în cercul al optulea din infern, unde, spune Dante, sînt pedepsiţi cu o cruzime nemaipomenită cei care mint. Înşeală, siluiesc etc. Trecînd prin bolgia a cineea (în călătoria sa imaginară prin infern), Dante, ameninţat de diavolii din această vale, este cuprins de o spaimă cumplită (Infernul, Cîntul al XXI-lea).

Când trecură pe lângă „*Malanotte*”, mai mulţi „bravi”, care se aflau în uşă, se înclinară la vederea stăpânului, aruncând priviri curioase tovarăşului său şi litierei. De fapt, nu ştiau ce să creadă. Faptul că Cel-fără-nume plecase dis-de-dimineaţă, singur şi fără nicio escortă li se păruse ceva extraordinar, iar întoarcerea lui li se părea acum tot atât de ciudată. Aducea vreo pradă? Cum o făcuse singur? Şi ce însemna litiera străină? A cui era această livrea?

Priveau cercetător cu toţii, dar niciunul nu se mişca, pentru că aceasta era porunca pe care stăpânul le-o dădea din priviri. Micul convoi urcă pe drum şi ajunse la castel. „Bravii”, aflaţi pe esplanadă şi la poartă, se traseră la dreapta şi la stânga, lăsând drumul liber. Cel-fără-nume le făcu semn să nu se mişte. Apoi dădu pinteni şi trecu prin faţa litierei, făcu semn conducătorului şi lui *don* Abbondio să-l urmeze şi intră în prima curte, de aici în a doua, apoi se îndreptă spre o mică uşă, opri cu un gest pe „bravul” care alerga să-i ţină scara şi îi zise:

— Stai aici şi nu lăsa pe nimeni să intre.

Coborî în grabă, legă frâul asinului de o fereastră zăbrelită, merse spre litieră, se apropie de fereastră şi spuse încet femeii, care dăduse perdeaua la o parte:

— Du-te repede, mângâi-o şi fă-o să înţeleagă că e liberă, că e în mâinile unor prieteni. Dumnezeu te va răsplăti pentru asta!

Porunci după aceea conducătorului litierei să deschidă portiera şi să ajute femeii să coboare. Apoi se apropie de *don* Abbondio şi, cu un chip senin, pe care preotul nu i-l văzuse şi nu sperase niciodată să-l vadă, chip pe care se oglindea bucuria faptei bune ce urma să fie săvârşită, îi întinse mâna, spre a-l ajuta să coboare, şi-i spuse încet:

— Părinte, nu vă cer iertare pentru osteneala îndurată din pricina mea, căci aţi făcut-o pentru acela care ştie să răplătească şi pentru biata dumneavoastră

enoriaşă.

După ce spuse aceste cuvinte, prinse cu o mână frâul şi cu cealaltă scara, ca să-i ajute lui *don* Abbondio să coboare.

Cuvintele acestea îl readuseră pe bietul preot la viaţă. Scoţând un lung suspin de uşurare, care de o oră îl chinuia, fără să-şi găsească ieşire, *don* Abbondio se aplecă spre Cel-fără-nume şi-i răspunse în şoaptă:

— Credeţi? da, da, da... şi se lăsă să alunece cât putu mai lin de pe catârul său.

Cel-fără-nume îl legă şi pe acela şi, după ce spuse vizitiului să aştepte acolo, scoase o cheie din buzunar, deschise portiţa, intră, îl pofti pe preot şi pe femei şi porni înaintea lor pe o scăriţă, pe care toţi trei o urcară în tăcere.

CAPITOLUL XXIV

Lucia se deşteptase de scurtă vreme şi îşi dădu toată silinţa să se dezmeticească, pentru a putea separa închipuirile, tulburi, zămislite în somn, de amintirile şi imaginile acestei groaznice realităţi, care, din nenorocire, semăna atât de mult cu vedeniile îngrozitoare ale unui bolnav.

Bătrâna veni îndată lângă ea şi, cu un glas pe care şi-l prefăcea blând, îi spuse:

— Ei! Ai dormit? Ai fi putut să dormi în pat; ţi-am spus de atâtea ori aseară! şi, neprimind niciun răspuns, urmă pe acelaşi ton, de îndemn şi dojană: Mănâncă odată ceva; fii cu judecată! Nu vezi cât eşti de slăbită? Ai nevoie să mănânci! Şi-apoi ce, când o veni, tot pe mine vrei să mă certe?

— Nu, nu, vreau să plec de aici, vreau să mă duc la mama! Seniorul mi-a făgăduit. El a spus: „Mâine dimineaţă”... Unde este seniorul?

— A plecat; dar a spus că o să se întoarcă numaidecât şi o să facă tot ce vrei.

— A spus el asta? A spus el asta? Vreau să mă duo la mama, chiar acum!

Chiar atunci se auzi un zgomot de paşi în camera alăturată şi numaidecât o uşoară bătaie în uşă.

Femeia alergă şi întrebă:

— Cine-i acolo?

— Deschide, răspunse încetişor vocea cunoscută.

Bătrâna trase zăvorul, şi Cel-fără-nume, împingând uşor uşa, intră. Porunci bătrânei să iasă şi introduse îndată pe *don* Abbondio şi pe buna femeie, cu care venise, închise apoi uşa şi rămase afară, dând poruncă bătrânei să se ducă în altă parte a castelului, cum făcuse şi cu cealaltă femeie care veghease în camera alăturată.

Toată această mişcare, apariţiachipurilor noi şi clipa de aşteptare care urmă provocară o nouă agitaţie sărmanei Lucia, căci, cu toate că situaţia de acum îi era de neîndurat, orice schimbare i se părea încă o ameninţare şi încă un prilej de groază. Privi cu atenţie, văzu un preot, o femeie, şi se linişti puţin; se uită mai bine, să vadă dacă e el, sau nu e el, îl recunoscu pe *don* Abbondio şi rămase câteva clipe locului, cu privirea încordată ca stăpânită de vrajă. Femeia se apropie, se aplecă asupra ei, privind-o cu milă, îi luă mâinile, şi, ridicând-o îi zise cu blândeţe:

— Ah! biată copilă! Vino cu noi!

— Cine sunteţi? întreabă Lucia, dar, fără să aştepte răspunsul, se întoarse iar către *don* Abbondio, care stătea în picioare ceva mai încolo, cu o expresie plină de milă. Îl privi îndelung şi strigă:

— Dumneata!… Dumneata eşti, părinte? Unde suntem? Vai, sărmana de mine, sunt zăpăcită, mi se tulbură mintea…

— Nu, nu, răspunse *don* Abbondio, eu sunt, chiar eu, curaj! Uite, am venit să te luăm. Sunt într-adevăr preotul tău şi am venit înadins. Am venit călare…

Lucia, ca şi cum şi-ar fi regăsit dintr-odată toate puterile, se ridică în picioare, îi privi lung pe cei doi şi exclamă:

— Ah! Sfânta Fecioară v-a trimis!

— Desigur, spuse femeia.

— Şi acum, putem pleca? Putem într-adevăr pleca? întrebă din nou Lucia, coborând vocea, cu o expresie înfricoşată. Dar oamenii aceştia? întrebă ea cu buzele strânse şi tremurând de spaimă şi groază. Seniorul… omul acela, îmi făgăduise, de altfel…

— Şi dânsul este aici… în persoană. A venit înadins cu noi, spuse preotul. Este afară şi aşteaptă. Haidem repede, nu se cuvine să lăsăm să aştepte un om de seama lui, un senior…

Atunci, cel despre care se vorbea împinse încetişor uşa, intră şi făcu câţiva paşi în odaie.

Lucia, care puţin mai înainte nu dorea să-l vadă decât pe el, ba chiar, neavând nicio altă nădejde pe lume, nu-I aştepta decât pe el, acum, după ce văzuse chipuri şi auzise voci prieteneşti, nu putu să-şi înfrângă o mişcare iute de dezgust şi de groază. Tresări, îşi ţinu răsuflarea şi, strângându-se lângă buna femeie, îşi lipi iute faţa de pieptul ei.

Cel-fără-nume, la vedea acelui chip, pe care în seara trecută n-avusese tăria să-l privească de-a dreptul, chip atât de ofilit acum, atât de veştejit, de obosit şi tulburat de îndelungata suferinţă şi de nemâncare, rămase locului. Apoi, văzând acea mişcare de groază, îşi plecă ochii şi stătu o vreme nemişcat şi mut; abia mai târziu, răspunzând la ceea ce sărmana fată nu spusese, strigă:

— E adevărat, iartă-mă!

— Vine să te elibereze! Nu mai e acelaşi om; s-a făcut bun, nu auzi că-ţi cere iertare? spunea femeia la urechea Luciei.

— Ce vrei mai mult? Hai, înalţă capul, nu fi copil! Hai, ca să putem pleca mai repede, îi spuse *don* Abbondio.

Lucia înălţă capul, îl privi pe Cel-fără-nume şi, văzând fruntea lui plecată şi acea căutătură ruşinată şi abătută, simţi în inima ei cum se amestecă mulţumirea,

recunoştinţa şi mila. Şi strigă:

— Vai, bunul meu senior, Dumnezeu să vă răsplătească pentru că v-aţi îndurat de o biată fată!

— Şi dumitale să-ţi dea însutit binele care mi-l fac vorbele ce spui!

După ce rosti aceste cuvinte, merse spre uşă şi ieşi primul. Înviorată, Lucia îl urmă, împreună cu femeia, care-i întinsese braţul, şi cu *don* Abbondio, care venea în urmă. Coborâră astfel mica scară şi ajunseră la uşa ce dădea în curte. Cel-fără-nume o deschise larg, merse spre litieră şi deschise portiera cu o politeţe aproape sfioasă (două lucruri noi la el), susţinând-o pe biata Lucia de braţ şi ajutând-o să urce, împreună cu însoţitoarea ei. Dezlegă apoi catâtrul lui *don* Abbondio şi-l ajută şi pe el să încalece.

— Oh, ce cinste! spuse aceasta şi se urcă mult mai sprinten ca prima dată.

Convoiul porni îndată ce seniorul încălecă. Ţinea capul sus şi privirea lui îşi reluase obişnuita expresie poruncitoare.

„Bravii”, care se aflau de-a lungul drumului, vedeau pe obrazul lui semnele unei mari preocupări, ale unei preocupări extraordinare, dar nu înţelegeau şi nici nu puteau înţelege mai mult.

În fortăreaţă nu se aflase încă despre marea schimbare care se petrecuse în acest om, şi niciunul dintre ei nu ar fi putut merge desigur cu închipuirea până ocolo. Femeia se grăbise să tragă perdelele litierei, apoi, luând cu dragoste mâinile Luciei, o linişti cu vorbe de compătimire şi de duioasă prietenie. Dându-şi seama că, în afară de oboseală şi de chinurile îndurate, învălmăşeala şi neînţelegerea evenimentelor o împiedicau pe sărmana copilă să simtă toată bucuria eliberării, ea îi spunea tot ceea ce putea găsi mai potrivit ca să-i limpezească şi să-i descurce gândurile. Aşa, bunăoară, îi spuse numele satului spre care mergeau.

— E adevărat? întreabă Lucia, care ştia cât de

aproape era acest sat de al lor. Oh, sfântă Fecioară Maria, îţi mulţumesc! Mamă! Mamă!

— Vom trimite după ea, spuse femeia, fără să ştie că lucrul se şi făcuse.

— Ah, da, da, Dumnezeu să vă răsplătească! Şi dumneata cine eşti? Cum ai venit?

— Preotul nostru m-a trimis, spuse femeia, pentru că acest senior (Dumnezeu i-a înmuiat sufletul, fie binecuvântat!) a venit în satul nostru să stea de vorbă cu cardinalul, căci omul acela sfânt e la noi în vizită. Seniorul s-a căit de groaznicele lui păcate, vrea să-şi schimbe viaţa şi i-a spus cardinalului că furase o biată fată nevinovată (adică pe dumneata), în înţelegere cu un alt ticălos fără frica lui Dumnezeu, despre care preotul nu mi-a spus cine era.

Lucia ridică ochii la cer.

— Dumneata trebuie să ştii, continuă femeia. În sfârşit, seniorul cardinal s-a gândit că, fiind vorba de o tânără fată, era nevoie ca o femeie s-o însoţească; a spus preotului să caute una, şi preotul a avut bunătatea să mă cheme pe mine.

— Ah! Dumnezeu să te răsplătească pentru bunătatea dumitale!

— Eh, nu-i mare lucru, scumpă copilă! Iar preotul mi-a spus să te încurajez şi să fac orice ca să te liniştesc numaidecât şi să-ţi arăt că Dumnezeu te-a salvat printr-o minune.

— Oh, da, printr-o minune, sfânta Fecioară mi-a întins mâna!

— Şi să ai curaj să ierţi pe cei care ţi-au făcut rău, să fii fericită că Dumnezeu ţi-a arătat îndurarea lui şi să te rogi pentru senior, căci, în afară de fapta bună pe care o s-o faci, vei simţi o mare bucurie în adâncul sufletului.

Lucia răspunse printr-o privire care exprima încuviinţarea tot atât de limpede cum ar fi făcut-o prin vorbe, dar cu o blândeţe pe care cuvintele n-ar fi putut-o exprima.

— Buna mea copilă, urmă femeia, cum preotul tău se găsea în satul nostru (căci au venit atât de mulţi din toate părţile), seniorul cardinal s-a gândit să-l trimită şi pe el, dar nu ne-a fost de prea mare ajutor. Auzisem şi înainte că este un om de nimic, dar în această împrejurare am văzut cu ochii mei că e într-adevăr mai fricos decât un iepure.

— Şi acest om, întrebă Lucia, acesta… care a devenit bun… cine e?

— Cum, nu ştii? zise femeia şi îi spuse numele.

— Oh! Dumnezeule mare! exclamă Lucia.

De nenumărate ori auzise rostindu-se acest nume de groază în împrejurări în care juca rolul căpcăunului din basme. Şi acum, la gândul că fusese în mâna unui om atât de groaznic şi că se afla încă sub binevoitoarea lui protecţie, la gândul unei atât de înspăimântătoare primejdii şi al unei eliberări atât de neprevăzute, ştiind cine era omul al cărui chip îl văzuse atât de ursuz, apoi mişcat, apoi blând, rămase în extaz, nemaiputând decât să repete din când în când: „Dumnezeule mare!…”

— Într-adevăr, mare e puterea Domnului, spuse femeia. Aceasta va fi o uşurare pentru o mulţime de oameni din regiune şi de prin împrejurimi. Când te gândeşti câtă lume tremura de frica lui! Iar acum, după câte mi-a spus preotul nostru (şi apoi e destul să-l priveşti), e un sfânt. De altfel, s-a şi văzut asta după faptele lui.

Dacă am spune că buna noastră femeie nu era roasă de curiozitatea de-a şti ceva mai mult despre această mare aventură, în care juca şi ea un rol, ar fi poate o minciună. Dar, spre lauda sa, trebuie adăugat că, fiind cuprinsă de o milă plină de respect faţă de Lucia şi având conştiinţa gravităţii şi demnităţii misiunii sale, nu se gândi nicio clipă să-i pună vreo întrebare, indiscretă şi zadarnică. Toate cuvintele pe care i le spuse pe drum fură cuvinte de încurajare şi de grijă faţă de sărmana copilă.

— Dumnezeu ştie de când n-ai mai mâncat!

— Nu-mi mai amintesc!… De mult.

— Biată fată! Ai avea nevoie de hrană.

— Ah, da!… răspunse Lucia cu voce slabă.

— La mine, slavă Domnului, vom găsi câte ceva. Hai, fii curajoasă! Nu suntem prea departe.

Lucia căzu obosită în fundul litierei, ca şi cum ar faţipit, şi femeia o lăsă să se odihnească. În ceea ce-l priveşte pe *don* Abbondio, deşi întoarcerea nu-i mai pricinuia aceeaşi teamă ca drumul la venire, nici aceasta nu fu o călătorie de plăcere. De acum se risipise marea lui spaimă, simţi cum i se ia o piatră de pe inimă, dar numaidecât începură să-l sâcâie o sută de alte plictiseli, aşa după cum în locul de unde se smulge un copac mare pământul rămas gol nu întârzie să se acopere cu buruieni.

Începu să fie mai sensibil la tot ce-l înconjura, şi motive de îngrijorare se găsiră cu duiumul, atât în ceea ce privea prezentul, cât şi viitorul. Acuma, bunăoară, simţea mai mult ca la venire neplăcerile acestui fel incomod de a călători, cu care nu era obişnuit, mai ales când coborî de la castel până în fundul văii.

Conducătorul, ascultând de îndemnul Celui-fără-nume, mâna iute de tot, şi cei doi asini îl urmăreau în acelaşi pas, aşa încât se întâmpla ca pe anumite povârnişuri mai repezi sărmanul *don* Abbondio să se plece înainte şi, care să rămână în şa, era silit să se ţină zdravăn cu mâinile de oblânc, fără a cuteza însă să le spună celorlalţi să meargă mai încet, căci, pe de altă parte, ar fi dorit să se vadă cât mai repede scăpat din acest ţinut. Mai mult chiar, de câte ori avea de făcut vreun urcuş pe vreo muchie de deal, asinul, după obiceiul animalele de felul lui, mergea numai pe muchia drumului, păşind chiar lângă marginea prăpastiei. *Don* Abbondio vedea atunci sub el adâncimi mari şi văgăuni primejdioase, unde s-ar fi făcut praf, după părerea lui, dacă ar fi căzut.

„Şi tu, îi spunea în gând dobitocului de sub el, eşti stăpânit de aceeaşi blestemată furie de a căuta primejdia, când e atâta loc mai încolo, pe drum!” şi trăgea zadarnic de dârlog în cealaltă parte.

Aşa că, deşi tremura de groază şi enervare, se lăsă în voia animalului.

„Bravii” nu-i mai inspirau aceeaşi groază, acum, când ştia cu precizie ce era în sufletul seniorului.

„Dar, îşi spunea el, dacă vestea căinţei lui se va răspândi cită vreme ne aflăm noi prin aceste locuri, şi aceşti oameni ar primi-o nu ştiu cum? Cine ştie ce se va întâmpla! Dacă-şi vor închipui că eu am venit anume ca să fac pe misionarul? Dumnezeu să mă apere! Ar fi în – stare să mă martirizeze!”

Încruntarea Celui-fără-nume nu-l mai înspăimânta.

„Ca să-i stăpâneşti pe bandiţii aceştia, gândea el, e neapărată nevoie să ai o mutră ca lui, înţeleg eu bine. Dar de ce trebuie tocmai eu să mă găsesc în mijlocul lor?”

În sfârşit, ajunseră în fundul văii şi ieşiră apoi din ea.

Fruntea Celui-fără-nume se descreţi. *Don* Abbondio căpătă o expresie mai firească, săltă capul dintre umeri, îşi dezmorţi braţele şi picioarele, se ţinu mai drept în şa, ceea ce îi dădea altă ţinută; respiră mai în voie şi, liniştit pentru prezent, începu să întrevadă însă primejdii în viitor. „Ce va spune ticălosul de *don* Rodrigo? Să rămână cu buzele umflate, acoperit de dispreţ şi ruşine? I se va părea, fără îndoială, greu să înghită aşa ceva. Acum va deveni şi mai îndrăcit! Şi se va mânia şi pe mine, pentru că m-am amestecat în treaba asta! Ah, dacă atunci a avut curajul să-mi trimită diavolii aceia să mă ameninţe în drum, acum Dumnezeu ştie ce va mai fi în stare să facă! … Fireşte, nu-şi va putea arăta mânia faţă de senioria-sa ilustrissimă – e prea sus pentru el – şi va fi deci silit să-şi înghită necazul. Dar aşteptând clipa răzbunării, îşi va păstra otrava în suflet, şi, cu siguranţă, va trebui să şi-o

verse asupra cuiva… Parcă nu se ştie cum se isprăvesc asemenea istorii?! Loviturile cad totdeauna mai jos, şi s-alege praful de noi! Pe Lucia bineînţeles că senioria-sa ilustrissimă o va pune la adăpost, celălalt nefericit, care a fugit, e în afara pericolului (şi, de altfel, a păţit şi el destule!), aşa că iată-mă pe mine ţapul ispăşitor! Ar fi într-adevăr o barbarie ca, după ce am îndurat atâtea neajunsuri şi necazuri, fără să-mi mulţumească nimeni, să mai plătesc şi oalele sparte! Ce va face acum senioria-sa ilustrissimă ca să mă apere, după ce m-a aruncat în primejdie? Poate el să mă asigure că acest blestemat nu-mi va juca o festă şi mai rea decât data trecută? Şi apoi are atâtea pe cap, trebuie să se îngrijească de atâtea… Parcă te poţi îngriji de toate dintr-odată? Oameni din ăştia lasă uneori lucrurile şi mai încurcate decât înainte. Cei care fac bine nu-l fac decât în mare, apoi, după ce şi-au împlinit plăcerea aceasta, nu-i mai interesează de loc şi nu-şi bat capul să vadă tot ce urmează, pe când cei care au chef să facă rău, ah! ăia îşi dau cu totul altfel de silinţă, nu lasă nimic la întâmplare, ţin totul în mână până la urmă şi nu se liniştesc, pentru că ticăloşia îi roade şi nu le dă pace. Trebuie să mă duc eu să spun că am făcut totul din porunca senioriei-sale ilustrissime, şi nu de voia mea? Asta ar însemna că ţin cu nedreptatea. Oh! Doamne sfinte! De partea nedreptăţii, eu? Mare bucurie a mai dat peste mine, ce să zic! Cel mai bine ar fi să-i povestesc totul Perpetuei, apoi s-o las pe ea să răspândească ştirea pretutindeni. De nu i-ar veni monseniorului ideea să facă ceva spectaculos, vreo scenă fără rost, în care să mă bage şi pe mine! În orice caz, cum vom ajunge, mă duc repede şi îi fac o plecăciune, dacă a ieşit din biserică; dacă nu, îi transmit scuzele mele şi fug acasă. Lucia e în mâini bune, nu mai are nevoie de mine, şi după atâtea străduinţe şi oboseală, pot şi eu să-mi îngădui puţină odihnă! Şi apoi… ferească cerul să-l cuprindă pe monsenior curiozitatea de-a afla toată povestea, şi eu să fiu silit să dau socoteală de

întâmplarea cu căsătoria… Asta ar mai lipsi! Dar dacă va veni să-mi viziteze parohia? La urma urmei, fie ce-o fi, nu vreau să mă amărăsc înainte de vreme, sunt şi aşa sătul de necazuri! Deocamdată să mă întorc acasă. Atâta timp cât monseniorul va rămâne pe aceste meleaguri, *don* Rodrigo nu va îndrăzni să facă nebunii. Şi apoi… după?… Ah! Văd că n-o să-mi sfârşesc viaţa prea bine!”

Când sosiră, slujba religioasă nu se terminase încă. Cortegiul lor trecu prin mijlocul aceleiaşi mulţimi, tot atât de impresionantă ca la început, apoi se despărţi în două. Cei doi călăreţi cotiră spre o piaţă, unde se afla casa preotului, iar litiera îşi urmă drumul spre casa femeii. *Don* Abbondio se ţinu de cuvânt. De cum descălecă se înclină adânc în faţa Celui-fără-nume şi-l rugă să binevoiască a-l scuza faţă de monsenior, deoarece era nevoit să se întoarcă fără întârziere la parohia sa, pentru treburi urgente.

Plecă să-şi caute ceea ce el numea calul său, adică bastonul, pe care-l lăsase într-un colţ al săliţei, şi apoi o porni la drum. Iar Cel-fără-nume rămase să aştepte întoarcerea monseniorului de la biserică.

După ce o aşeză pe Lucia pe cel mai bun scaun şi în locul cel mai de seamă al bucătăriei, femeia care o însoţise se şi puse pe treabă, ca să pregătească o mică gustare, respingând cu asprime blândă toate mulţumirile şi toate scuzele fetei. Aţâţând cu vreascuri focul ce ardea mai de mult sub o oală în care înota un clapon, aşteptă să dea supa în colocot şi, umplând o farfurie în care pusese nişte bucăţele de pâine, o ospătă pe Lucia. Văzând apoi cum biata fată prinde viaţă cu fiecare lingură de supă, se felicită singură şi cu glas tare că totul se întâmplase într-o zi, când, după cum spunea ea, avea ceva mai bun de mâncare.

— Tot omul se sileşte să pună pe masă lucruri cât mai bune, spuse ea, în afară de oamenii săraci, care abia dacă au o bucată de pâine neagră ori mămăligă de mei… Dar cred că acum nădăjduiesc şi ei să capete ceva de la

un stăpân atât de milostiv. Noi, slavă Domnului, nu suntem dintre ei; cu meseria bărbatului meu şi cu puţinul ce-l mai avem, o scoatem la capăt. Aşa că mănâncă fără grijă, căci în curând va fi gata şi friptura şi-o să te întremezi mai bine

După ce spuse aceste lucruri, se întoarse să se ocupe de mâncare.

Simţindu-se mai în putere şi mai liniştită, Lucia voi ca după aceasta să se pieptene puţin, îndemnată de un instinct al curăţeniei şi al pudorii. Aşa că îşi strânse şi îşi înnodă cozile, care-i cădeau în dezordine, îşi potrivi şalul pe piept şi în jurul gâtului. În acea clipă, însă, degetele i se încurcară în mătăniile atârnate de gât, le privi şi o cuprinse îndată o tulburare, căci amintirea juruinţei făcute şi uitate în zăpăceala pricinuită de atâtea senzaţii noi se deşteptă în minte ei şi-i apăru limpede şi precisă. Atunci, toate puterile spiritului său, abia trezite, fură din nou zdrobite. Şi dacă sufletul ei n-ar fi fost pregătit de mult printr-o viaţă de puritate, de resemnare şi de credinţă, tristeţea şi regretul simţite în clipa aceea ar fi copleşit-o cu desăvârşire. După o învălmăşeală de gânduri, pe care nicio vorbă n-ar putea-o reda, primele cuvinte ce-i trecură prin minte fură: „Ah! nenorocita de mine! Ce-am făcut?” Dar abia gândi astfel, că şi fu cuprinsă de spaimă. Îşi aminti de împrejurările în care făcuse juruinţa, de spaima ei cumplită atunci când nu avea nicio nădejde de salvare, de înflăcărarea cu care se rugase, de forţa sentimentului care-o silise la acea juruinţă, încât acum, după ce dobândise îndurarea cerută, căinţa i se păru un sacrilegiu, o înşelăciune faţă de Dumnezeu şi de sfânta Fecioară. Socoti de asemenea că o astfel de necredinţă îi va pricinui noi şi grozave nenorociri, la venirea cărora nu va mai putea spera în nimic, oricât s-ar mai ruga ea, şi se grăbi să se lepede şi de acea căinţă de moment. Îşi scoase deci mătăniile din jurul gâtului şi, strângându-le în mâna sa tremurătoare, îşi reînnoi juruinţa, cerând în acelaşi timp, cu o

rugăciune plină de umilinţă şi de smerenie, puterea ca s-o poată îndeplini şi să fie ferită de gânduri şi împrejurări care, chiar dacă n-ar putea să-i înfrângă sufletul, ar putea totuşi să i-l chinuiască.

Renzo, firește, nu se mai putea întoarce, şi depărtarea dintre ei, deşi păruse până atunci un lucru cumplit, îi apăru acum ca o hotărâre a providenţei, care unise, în vederea aceluiaşi scop, ambele întâmplări. Aşa încât căută să se convingă că cea dintâi era motivată, iar cea de-a doua spre fericirea ei, şi, pradă acestor gânduri, încearcă să se încredinţeze că tot această providenţă va şti să-şi desăvârşească opera, să-l facă şi pe Renzo să se resemneze, să nu se mai gândească nici el…

Dai abia îi trecu prin minte acest gând, că o nouă tulburare îi cuprinse sufletul şi o buimăci. Simţind că era gata să se căiască din nou, biata fată se refugie iar în rugăciuni, îşi reînnoi juruinţa şi căzu pradă unui alt zbucium, din care nu se putea smulge, să fim iertaţi de comparaţie, ca un învingător acoperit de răni, care se ridică, lăsându-şi duşmanul la pământ, doborât, dar nu ucis.

Chiar atunci se auziră apropiindu-se nişte paşi grăbiţi şi strigăte de bucurie. Era mica familie a gazdei, care se întorcea de la biserică. Două fetiţe şi un băieţel intrară ţopăind, se opriră o clipă, miraţi, să se uite la Lucia, apoi alergară la mama lor.

Unul dintre copii întrebă cine era necunoscuta, de ce venise, iar altul vru să povestească toate frumuseţile pe care le văzuse, încât buna femeie trebui să repete de câteva ori: „Tăceţi, tăceţi!” După aceea intră şi stăpânul casei, cu pas liniştit, dar cu o grijă prietenoasă zugrăvită pe faţă. Era, dacă nu v-am spus până acum, croitorul satului şi al împrejurimilor, un om care ştia să citească şi citise într-adevăr de mai multe ori *Leggendario* de *Scinti*, *Guerin Meschino* şi *Reali din Francia* şi trecea, faţă de consătenii săi, drept un om de litere şi de ştiinţă, laudă pe care el n-o primea din modestie, spunând numai că-şi

greşise vocaţia şi că, dacă ar fi învăţat la şcoală, ca alţii… În sfârşit, era un om foarte bun la suflet. Fiind de faţă când preotul venise s-o roage pe nevastă-sa să plece în această pioasă călătorie, nu numai că îşi dăduse încuviinţarea, dar ar fi îndemnat-o şi el dacă ar fi fost nevoie. Şi acum, când slujba religioasă, pompa, mulţimea de credincioşi şi, mai ales, predica înaltului cardinal exaltaseră bunele lui sentimente, se întorcea acasă cu nerăbdare şi cu o mare dorinţă de a afla rezultatul expediţiei: de a şti că nevinovata fată fusese salvată.

— Ia te uită! îi spuse femeia de cum îl văzu intrând şi i-o arătă pe Lucia, care se roşi, se sculă şi începu să bâlbâie câteva cuvinte de scuză.

Dar bărbatul, apropiindu-se de tânăra copilă, o întrerupse, întâmpinând-o cu bucurie şi cu vorbele:

— Fii binevenită în această casă! Dumneata ne arăţi că cerul ne binecuvântează casa! Ce bucuros sunt că te văd la noi! Eram sigur că vei ajunge cu bine, pentru că niciodată Dumnezeu nu începe o minune fără s-o sfârşească şi sunt foarte fericit să te văd aici, sărmană copilă. E un lucru înălţător să vezi făptuindu-se o minune!

Şi să nu ne închipuim că el era singurul care judeca astfel lucrurile, pentru că citise *Vieţile sfinţilor*. Nu numai în sat, ci şi în împrejurimi, cât timp s-a pomenit de această întâmplare, s-a vorbit ca despre o minune, şi nici nu i s-ar fi putut spune altfel, deşi i se adăugau multe înfloriturі.

Apropiindu-se de soţia sa, care lua oala din lanţurile ce-o ţineau, o întrebă încet:

— A mers bine totul?

— Foarte bine, o să-ţi povestesc mai târziu.

— Da, da, pe îndelete.

După ce puse din nou masa, stăpâna se duse şi-o luă pe Lucia, o aşeză la loc de cinste şi, tăind o aripă de clapon, i-o puse în farfurie. Se aşezară apoi şi ea cu bărbatul său, şi amândoi o îndemnau cu dragoste pe

biata copilă, obosită şi sfioasă, să prindă curaj şi să mănânce. După ce înghiţi de câteva ori, croitorul începu a vorbi cu multă emfază, fără să ia în seamă întreruperile copiilor care mâncau stând în picioare şi care, în acea zi, văzuseră prea multe lucruri extraordinare ca să mai poată sta liniştiţi să asculte. Croitorul descria solemnităţile ceremoniei, apoi sărea la convertirea miraculoasă. Dar revenea adesea la predica înaltului prelat, care îl impresionase în mod deosebit.

— Trebuia să-l vezi acolo, în faţa altarului… spunea el. Un senior atât de nobil, comportându-se ca un simplu preot…

— Şi avea ceva de aur pe cap, spuse una dintre fetiţe.

— Tu să taci din gură! Şi când mă gândesc că un senior atât de nobil şi un om atât de învăţat, care după cum se spune, a citit toate cărţile care există – lucru neajuns încă de nimeni, niciodată, nici chiar la Milano – când mă gândesc că a vorbit astfel, ca toată lumea să-l înţeleagă…

— Am înţeles şi eu, spuse cealaltă mică vorbăreaţă.

— Taci din gură! Ce puteai să înţelegi tu?

— Am înţeles că explica *Evanghelia* în locul preotului.

— Ţi-am spus să taci! Nu vorbesc, bineînţeles, de cei care ştiu câte ceva, căci e firesc ca aceştia să înţeleagă, dar chiar cei mai tari de cap, cei mai neştiutori urmăreau cu uşurinţă predica. Bineînţeles, că dacă le-ai cere să repete cuvintele spuse de cardinal, n-ar putea să spună nimic limpede, dar înţelesul îl au întipărit în minte. Şi, cu toate că n-a pomenit vreodată numele acelui senior, ce bine se înţelegea că e vorba de el! Ca să-l înţelegi, era de ajuns să-l priveşti când avea ochii plini de lacrimi… A plâns atunci toată lumea…

— Aşa e! strigă de jos băieţaşul. Dar de ce plângeau aşa, tată, ca nişte copii?

— Tacă! Sunt şi inimi împietrite în satul nostru. Dar

el ne-a făcut să vedem adevărul, ne-a mişcat atâta, încât, deşi e foamete, am înţeles că trebuie să mulţumim bunului Dumnezeu şi să căutăm a face tot ce putem ca să ne ajutăm unii pe alţii şi să fim voioşi, căci nu este nicio nenorocire să fii sărac. Nenorocirea este să faci rău. Şi acestea nu sunt numai vorbe goale, fiindcă se ştie că şi el trăieşte ca un om sărac şi îşi ia pâinea de la gură, s-o dea celor cărora le e foame, când ar putea foarte bine să trăiască în huzur, mai uşor decât oricine… Ah! ce mult îţi place să-l asculţi pe omul ăsta cum vorbeşte! El nu-ţi spune cum fac alţii: „Fă ce-ţi spun eu, nu ce fac eu”. Şi apoi ne-a arătat că şi cei care mi sunt bogaţi trebuie să-şi împartă bunurile cu cei lipsiţi, dacă au mai mult decât au neapărată nevoie.

Aici el îşi întrerupse povestirea, ca luat prin surprindere de un gând. Stătu o clipă să chibzuiască, apoi puse pe o farfurie câte o porţie din fiecare fel din bucatele ce se aflau pe masă şi, după ce mai puse şi pâine, băgă farfuria într-un şervet, pe care-l legă la cele patru colţuri, şi întinse legătura fetiţei celei mă mari.

— Ţine-aici! apoi îi puse în cealaltă mână o sticlă de vin şi-i mai spuse: Du-te alături, la Maria văduva, dă-i toate acestea şi spune-i să se ospăteze din ele cu copilaşii. Dar să-i vorbeşti frumos, mă înţelegi, să nu-i pară că-i dai de pomană. Şi să nu mai spui nimic la nimeni, dacă întâlneşti pe cineva, şi ai grijă să nu spagi ceva!

Lucia simţi că i se umplu ochii de lacrimi şi fu cuprinsă de o duioasă emoţie, care, ca şi povestirea dinainte, o mişcă şi îi uşură sufletul mai mult decât ar fi izbutit să facă orice discurs.

Încântată de aceste descrieri, de ideea impunătoarei solemnităţi, de elmoţiile prin care trecuse, de pietate şi admiraţie şi înflăcărată de căldura povestitorului, mintea ei părăsi gândul propriilor suferinţe şi, reamintindu-şi-le acum, se simţea mai tare şi gata să le înfrunte.

Chiar când îşi aduse aminte de marele său sacrificiu, simţi în suflet un fel de bucurie austeră şi solemnă, dar îi mai rămânea şi o oarecare amărăciune.

După o vreme, intră preotul satului şi spuse că era trimis de cardinal să afle veşti despre Lucia, să anunţe că monseniorul doreşte s-o vadă în cursul zilei şi să aducă în acelaşi timp multe mulţumiri celor doi soţi.

Uimiţi toţi trei şi pradă unor puternice emoţii, nu găseau cuvintele potrivite ca să mulţumească pentru astfel de atenţii din partea unui om atât de nobil.

— Dar mama dumitale n-a sosit încă? întrebă preotul pe Lucia.

— Mama mea? întrebă fata.

Aflând apoi că preotul trimisese după ea din porunca arhiepiscopului, îşi duse şorţul la ochi şi izbucni într-un hohot de plâns, care se prelungi multă vreme după plecarea preotului.

Când în sfrşit, simţămintele clocotitoare pe care această veste le trezise în inima ei se mai liniştiră, copila îşi aminti de bucuria de a-şi vedea mama, atât de apropiată şi atât de nesperată cu câteva ceasuri în urmă, bucurie pe care o ceruse şi o pusese ca un fel de condiţie a juruinţei făcute. „Fă să mă întorc cu bine lângă mama”, spusese ea, şi aceste cuvinte îi reveneau în minte cu toată claritatea. Se hotărî, mai mult ca oricând, să-şi ţină făgăduiala şi se dojeni din nou, şi mai aspru, pentru părerea de rău ce-o simţise o clipă.

De altfel, în momentul când se vorbea despre ea, Agnesa nu se găsea decât la o foarte mică depărtare. E uşor de închipuit ce simţise sărmana femeie când primise o invitaţie atât de neaşteptată şi când auzise vestea tulbure şi încurcată despre întâmplarea misterioasă, pe care mesagerul n-o putea desluşi şi despre care nici nu-i putea da cine ştie ce amănunte.

După ce-şi pusese mâinile în păr, după ce strigă de mai multe ori.: „Ah, Dumnezeule! Ah, sfântă Fecioară!” după ce-i adresă mesagerului mulţime de întrebări, la

care aresta nu ştia ce să răspundă, sări în grabă în căruţă, văitându-se tot drumul şi punând întrebări zadarnice.

Pe drum, însă, la un anumit loc, se întâlniră cu *don* Abbondio, care venea liniştit, cu bastonul în mână. După Gâte un: „Ah!” dintr-o parte şi din cealaltă, preotul rămase locului, iar Agnesa porunci căruţaşului să oprească şi coborî, apoi se traseră la o parte într-o pădurice de castani de la marginea drumului.

Don Abbondio îi povesti ceea ce ştia, şi ceea ce fusese nevoit să vadă cu propriii săi ochi. Nu era chiar desluşit ce spunea, dar Agnesa avu măcar siguranţa că Lucia se afla într-un loc sigur şi răsuflă uşurată.

Preotul ar fi vrut să aducă discuţia în aşa fel, încât s-o poată învăţa pe Agnesa în ce fel trebuia să se poarte cu cardinalul, dacă acesta, cum era probabil, ar fi vrut să le vadă, pe ea şi pe fiica ei, şi mai ales să nu pomenească niciun cuvânt despre căsătorie… Dar băgând de seamă că preotul nu vorbea decât în interesul lui, Agnesa îl lăsă şi nu-i făgădui nimic, căci avea altele în gând, şi o porni mai departe la drum.

În sfârşit, căruţa cu Agnesa se opri în faţa casei croitorului. Lucia se ridică în grabă; Agnesa coborî şi se repezi în casă; se aruncară una în braţele celeilalte. Nevasta croitorului, singura de faţă la această scenă, le spuse vorbe de încurajare, le linişti şi se bucură alături de ele, apoi, discretă, le lăsă singure, pretextând că se du Ge să pregătească un pat, întrucât de bine, de rău, va găsi ea cu ce să facă unul, deoarece au tot ce le trebuie pentru asta şi nu le-ar da nicio bătaie de cap şi, în orice caz, atât ea, cât şi bărbatul ei, ar fi preferat să doarmă pe jos decât să lase să fie găzduite în altă parte.

După ce se îmbrăţişară şi plânseră un timp, Agnesa vru să afle nenorocirile Luciei, şi aceasta începu să le povestească, plină de amărăciune.

Dar, aşa cum ştie şi cititorul, era o poveste pe care nimeni n-o cunoştea în întregime; chiar pentru Lucia

rămâneau anumite părţi obscure şi cu totul de neînţeles, mai ales acea cumplită potrivealã cu groaznica trăsură oprită în drum tocmai când ea trecea pe acolo din întâmplare, fapt asupra căruia mama şi fiica făceau tot felul de presupuneri, fără să găsească vreo explicaţie sau să se apropie de adevăr. Dar în ceea ce priveşte principalul autor al acestei odioase uneltiri, nu se îndoiau măcar o clipă, niciuna, nici alta, că este *don* Rodrigo.

— Ah, suflet negru, ah, diavol afurisit! exclamă Agnesa. Dar îi vine şi lui rândul, şi Dumnezeu îl va răsplăti după faptele lui, iar atunci va vedea el!…

— Nu, mamă, nu, întrerupse Lucia, nu-i dori suferinţa… Dacă ai fi încercat-o! Nu, nu, să ne rugăm mai degrabă bunului Dumnezeu şi sfintei Fecioare pentru el, pentru ca Dumnezeu să-i îmblânzească inima, cum l-a îmblânzit şi pe celălalt senior, care era mai rău decât el, şi acum e un sfânt!

Dezgustul şi groaza pe care le simţea reamintindu-şi întâmplările atât de apropiate şi înspăimântătoare o făcură să se întrerupă în repetate rânduri şi să spună de mai multe ori că nu se mai simţea în stare să continue, reluând cu greu firul povestirii, după ce vărsa multe lacrimi. Dar un alt fel de sentiment o făcu să şovăie într-un anumit punct al povestirii sale, momentul juruinţei. Teama că maică-sa o s-o dojenească şi-o s-o învinuiască de nesocotinţă şi de pripire, sau că o să-i vorbească, aşa cum făcuse atunci, cu prilejul nunţii, despre vreo nouă regulă de conştiinţă, pe care avea s-o sileascã şi pe ea s-o accepte, şi mai cu seamă teama ca nu cumva sărmana femeie să povestească totul cuiva, ca să se lămurească şi să ceară un sfat, divulgându-i astfel taina, o făcură pe Lucia să simtă o ruşine de neînchipuit; iar în afară de asta, sfiala pe care fata o simţea chiar şi faţă de maică-sa, precum şi o silă de neînţeles, ce o împiedica să vorbească despre asemenea lucruri, o făcură să treacă sub tăcere această întâmplare atât de importantă şi să-şi

propună a-şi deschide inima mai întâi părintelui Cristoforo.

Dar cât de mare îi fu uimirea când, întrebând de el, maică-sa îi răspunse că nu mai era acolo, că fusese trimis într-o altă regiune, foarte departe, într-un ţinut cu nume greu de rostit.

— Şi Renzo… spuse Agnesa.

— E în siguranţă, nu-i aşa? zise cu grabă Lucia.

— Asta e neîndoielnic, toţi o spun, şi se crede că ar fi plecat în ţinutul Bergamului, dar nimeni nu poate şti bine unde, iar el nu ne-a dat până acum nicio ştie. Se vede că n-a găsit încă prilejul.

— Ah! dacă e în siguranţă, Domnul fie binecuvântat! spuse Lucia şi încercă tocmai să schimbe vorba când discuţia fu întreruptă de o întâmplare neaşteptată: sosirea cardinalului arhiepiscop.

Acesta, întors de la biserică, unde-l lăsasem, după ce află de la Cel-fără-nume fericita reîntoarcere a Luciei, se aşează la masă, poftind pe senior la dreapta sa, în mijlocul unui cerc de parohi, care nu se mai săturau privind chipul temutului senior atât de îmblânzit acum, dar fără urmă de slăbiciune, atât de umil, dar fără laşitate, comparându-l cu imaginea şi ideea pe care şi le făcuseră altă dată despre el”.

Strângându-se masa, cardinalul şi Cel-fără-nume se retraseră din nou împreună. După o convorbire care dură mai mult decât cea dintâi, Cel-fără-nume plecă spre castel, călare pe acelaşi catâr cu care venise de dimineaţă, iar cardinalul, chemându-l pe preot, îi spuse că doreşte să fie condus la casa unde era adăpostită Lucia.

— Oh, monseniore, răspunse preotul, nu trebuie să vă osteniţi! Voi trimite îndată să le cheme aici pe tânără, pe mama ei, dacă a venit, şi chiar pe gazde; dacă vreţi, pe toţi cei pe care-i doreşte senioria-voastră.

— Doresc ca eu să mă duc la ei, răspunse Federigo.

— Senioria-voastră ilustrissimă nu trebuie să se

ostenească. Voi trimite îndată să-i cheme, e un lucru de o clipă, stărui preotul (care, de fapt, era un om cinstit) cu stângăcie, neînţelegând ca arhiepiscopul voia, prin această vizită, să cinstească nenorocirea, nevinovăţia, ospitalitatea şi în acelaşi timp propria sa misiune.

Aşa că superiorul, exprimându-şi din nou şi categoric dorinţa, inferiorul se înclină, şi împreună o porniră către casa croitorului.

Când cele două personaje se iviră pe drum, toţi cei care se găseau pe acolo le ieşiră în cale, şi în câteva clipe se adună o mulţime de oameni din toate părţile, unii înghesuindu-se pe marginea drumului, alţii urmărindu-i. Preotul spunea mereu: „La o parte, daţi-vă înapoi, în lături!”, dar Federigo îi spunea preotului: „Lăsaţi, lăsaţi, să facă ce vor!” Şi astfel, când ridicând mina, ca să binecuvânteze mulţimea, când coborând-o, ca să mângâie copiii întâlniţi în cale, Federigo ajunse în faţa casei. Intră, iar mulţimea rămase îngrămădită afară.

În această mulţime se găsea însă şi croitorul, care-l urmase pe cardinal, ca şi ceilalţi, cu privirea aţintită şi gura căscată întrebându-se unde o să se ducă, fără a bănui câtuşi de puţin că ţinta înaltului prelat era chiar casa lui. Când îşi dădu seama de acest lucru, începu să-şi facă loc, vă închipuiţi cu ce zarvă, strigând şi repetând: „Lăsaţi să treacă pe cel ce trebuie să treacă!” şi intră şi el.

Agnesa şi Lucia, care auziseră zgomotul ce creştea în uliţă, tocmai se întrebau ce putea fi, când uşa se deschise, şi cardinalul arhiepiscop, împreună cu preotul satului intrară în casă.

— Ea e? întrebă arhiepiscopul pe preot, şi la semnul afirmativ al acestuia, merse spre Lucia, care la fel ca şi mama sa, rămăsese pe loc, nemişcată şi mută de uimire şi de sfială.

Dar timbrul acestei voci, expresia, ţinuta şi mai ales cuvintele lui Federigo le dădură numaidecât curaj.

— Biată copilă, începu el, Dumnezeu a vrut să fii

pusă la o grea încercare, dar ţi-a arătat că veghează asupra dumitale, că nu te-a uitat. El a făcut să te întorci cu bine, sănătoasă şi teafără, şi s-a slujit de dumneata ca să facă o faptă mare, să se îndure de un om şi să ajute mulţi alţii în acelaşi timp.

Atunci intră în odaie şi stăpâna casei, care auzise zgomot în drum, se uitase pe fereastră şi, văzând cine intră în casa ei, coborâse numaidecât scara, fireşte după ce-şi netezi rochia. Şi odată cu ea, pe o altă uşă, intră şi croitorul.

Auzind convorbirea începută, gazdele se traseră împreună într-un colţ al odăii, unde rămaseră într-o atitudine respectuoasă.

După ce-i salută şi pe ei cu multă politeţe, cardinalul continuă să vorbească celor două femei, adăugând la vorbele încurajatoare şi câteva întrebări, ca să vadă dacă din răspunsurile lor n-ar putea găsi un prilej de a face un alt bine unor oameni care suferiseră atât.

— S-ar cuveni ca toţi preoţii să fie ca senioria-voastră, să ia apărarea celor săraci şi să nu dea ajutor celor ce ne asupresc, ci să ne ferească de ei, spuse Agnesa, încurajată de tonul atât de familiar şi de prietenos al lui Federigo şi înfuriată de gândul chinuitor că *don* Abbondio, după ce le sacrificase, voia să le mai şi împiedice să-şi uşureze inima şi să se plângă superiorului său, acum când, printr-o întâmplare unică, li se ivise prilejul.

— Spune sincer tot ce gândeşti, îi zise cardinalul, vorbeşte deschis.

— Vreau să vă spun că dacă preotul nostru şi-ar fi făcut datoria, lucrurile nu s-ar fi petrecut astfel.

Candinalul îi ceru cu insistenţă să vorbească deschis, dar femeii îi venea greu să povestească o întâmplare în care şi ea jucase un rol despre care nu voia să pomenească, mai cu seamă în faţa unui astfel de om. Găsi totuşi mijlocul de a scăpa printr-o mică şiretenie,

povestind despre căsătoria pusă la cale şi despre refuzul lui *don* Abbondio, amintind mai ales pretextul cu „superiorii”.

pe care *don* Abbondio îl invocase. (Ah, Agnesa!) Apoi sări la atentatul lui *don* Rodrigo şi arătă cum putuseră să scape de el numai pentru că fuseseră înştiinţate.

— Ei bine, da! adăugă ea ca încheiere. * Am putut scăpa, ca să cădem apoi într-o altă capcană. Dacă, în loc de toate acestea, preotul ne-ar fi spus cum stau lucrurile şi dacă i-ar fi cununat îndată pe bieţii tineri, noi am fi plecat numaidecât cu toţii, în taină, departe de aici, atât de departe, încât nimeni nu ne-ar mai fi aflat! în loc de asta, am pierdut timpul şi s-a întâmplat tot ceea ce s-a întâmplat!

— Preotul va da seama de faptele sale! spuse cardinalul.

— Ah, nu, nu, monseniore, spuse Agnesa, n-am vorbit pentru asta. Să nu-l certaţi, căci, la urma urmelor, ce-a fost, a fost, apoi n-ar mai sluji la nimic!... Aşa e el făcut: dacă lucrurile s-ar mai repeta, cu siguranţa că s-ar purta la fel.

Dar Lucia, nemulţumită de acest fel de a povesti întâmplarea, adăugă:

— Am făcut şi noi rău, monseniore, se vede că n-a fost voia Domnului ca lucrul să se înfăptuiască...

— Ce rău ai putut face dumneata, sărmană copilă? întrebă Federigo.

Cu toate că maică-sa îi făcea semne pe ascuns să tacă, Lucia povesti, la rândul ei, întâmplarea petrecută în casa lui *don* Abbondio şi încheie, zicând:

— Am făcut rău, şi Dumnezeu m-a pedepsit!

— Primeşte din mâna lui suferinţele pe care ţi le-a dat şi ai încredere, spuse Federigo, căci cine are oare dreptul de a se bucura şi de a nădăjdui dacă nu cel care a suferit şi e gata să se căiască?

Apoi înaltul prelat întreabă unde era logodnicul şi

auzind de la Agnesa (Lucia nu scotea o vorbă şi stătea cu ochii în jos. şi cu capul plecat) că era fugit, îşi exprimă mirarea şi regretul şi apoi întreabă de ce.

Agnesa povesti cât putu mai bine puţinul pe care-l ştia despre întâmplările lui Renzo.

— Am auzit vorbindu-se despre acest tânăr, spuse cardinalul, dar nu înţeleg cum e cu putinţă ca un om care este amestecat în chestiuni de acest soi să se fi logodit cu această tânără?

— Este un om de treabă, spuse Lucia, înroşindu-se dar cu voce sigură.

— Era un tânăr liniştit, chiar prea liniştit, adăugă Agnesa, şi senioria-voastră poate întreba pe oricine, chiar pe preot. Dumnezeu ştie ce intrigi, ce uneltiri s-ar fi făcut pe acolo? Nu trebuie mare lucru ca oamenii săraci să fie arătaţi drept pungaşi…

— Din nefericire e foarte adevărat ceea ce spuneţi, zise cardinalul, apoi îi ceru numele şi prenumele tânărului, notându-şi-le pe un carneţel.

Adăugă apoi că va veni în satul lor peste câteva zile, că atunci Lucia se va putea întoarce acasă fără teamă, şi între timp se va îngriji să-i găsească un adăpost sigur, până ce totul va fi orânduit cât mai bine. Se întoarse apoi spre stăpânii casei, care se apropiară. Reînnoi mulţumirile trimise prin preot, apoi întrebă dacă nu voiau să-i mai adăpostească încă vreo câteva zile pe aceşti oaspeţi trimişi de Dumnezeu.

— Ba da, monseniore, răspunse femeia cu o voce şi cu o expresie care spuneau mai mult decât acest slab răspuns, pe jumătate sufocat de sfială.

Soţul ei însă, înflăcărat de prezenţa unui astfel de oaspete şi dorind foarte mult să se acopere cu cinste într-un prilej atât de important, îşi spărgea capul să găsească un răspuns mai ales. Îşi încrunta fruntea, îşi rotea ochii în cap, îşi strângea buzele, se încorda din toate puterile, căuta, se chinuia şi nu găsea decât o învălmăşeală de gânduri palide şi de cuvinte lipsite de

înţeles.

Timpul trecea totuşi, şi cardinalul avea aerul că înţelesese tăcerea lui; atunci bietul om deschise gura şi zise:

— *Închipuiţi-vă*!

Nimic altceva nu-i mai veni în minte, aceea ce fu pentru dânsul o foarte mare ruşine nu numai în acel moment, ci ori de câte ori avea să-şi aducă aminte de întâmplare, căci gândul acesta venea întotdeauna să-i umbrească bucuria uriaşei preţuiri ce i se arătase. Şi ori de câte ori îşi amintea de această întâmplare şi încerca să-şi închipuie că se găseşte în aceeaşi situaţie, îi veneau în minte, ca să-i facă parcă în necaz, nenumărate alte fraze, care mai de care mai izbutită decât acel scandalos: „*Închipuiţi-vă*!” Dar, vorba proverbului: „Dă-i Doamne omului mintea cea de pe urmă!”

După toate acestea, cardinalul plecă, spunând:

— Binecuvântarea Celui-de-sus pogoare asupra acestei case!

În aceeaşi seară întrebă pe preot cum ar putea despăgubi într-un fel cuviincios pe acest om, care nu părea să fie bogat, pentru cheltuiala ce făcuse găzduindu-le pe cele două femei, lucru costisitor mai ales din pricina vremurilor grele de atunci. Preotul răspunse că, într-adevăr, nici câştigul din meseria lui, nici ceea ce-i aducea bucăţica de pământ pe care o lucra bunul croitor nu ajungeau să-i dea putinţa de a fi darnic cu alţii, dar că făcându-şi provizii în anii trecuţi, ajunsese unul dintre cei mai înstăriţi oameni din sat şi putea, fără să se ruineze, să-şi îngăduie această dărnicie, că o făcea din toată inima, şi, de altfel, s-ar simţi desigur jignit dacă i s-ar oferi o despăgubire în bani.

— Dar se poate întâmpla să aibă de primit bani de la oameni care nu pot plăti, spuse cardinalul.

— Aşa ceva cred că e cu putinţă, monseniore ilustrissime. Oamenii săraci nu plătesc decât din ce le rămâne din recolta lor, or, cum anul trecut n-a rămas

nimic, anul acesta lumea are mai puţin chiar decât le-ar trebui.

— Bine, răspunse Federigo, atunci iau asupra mea toate aceste datorii şi-mi vei face plăcere dacă vei cere nota datornicilor săi şi vei achita aceste sume.

— Va fi o sumă destul de frumuşică!

— Cu atât mai bine! Din nenorocire, însă, cred că aveţi mulţi oameni săraci încă şi mai despuiaţi, care n-au datorii fiindcă nu găsesc credit.

— Chiar aşa e, monseniore! Facem şi noi tot ce putem, dar cum să ajungă la toţi în vremuri atât de grele?

— Spune-i croitorului să-i îmbrace pe socoteala mea pe toţi nefericiţii aceştia şi plăteşte-l bine. Drept să-ţi spun, într-un an ca acesta, orice ban care nu e cheltuit pe pâine mi se pare un furt, dar de data asta este un caz eu totul excepţional.

Nu vrem totuşi să încheiem povestirea aaestei zile fără să arătăm în ce chip şi-a sfârşit-o şi Cel-fără-nume.

Vestea căinţei lui ajunsese în vale înaintea sa, se răspândise vijelios, producând pretutindeni uimire, teamă, mânie furioasă şi o bombăneală nemaipomenită. Când întâlni pe primii „bravi” sau slujitori (ceea ce era totuna), le făcu semn să-l urmeze şi la fel procedă cu toţi pe care-i mai întâlni în cale. Toţi îl urmau, pradă unei uimiri ou totul noi, dar cu supunerea obişnuită, astfel că, urmat de o suită care devenea din ce în ce mai numeroasă ajunse la castel.

Celor pe care îi găsi la poartă le făcu de asemenea semn să-l urmeze, împreună cu ceilalţi; intră în prima curte, se opri la mijloc, şi acolo, stând călare, scoase ou o voce puternică un anumit strigăt, care era semnalul convenit şi la care oamenii lui alergau de îndată ce-l auzeau. Într-o clipă toţi cei răspândiţi prin castel, răspunzând la chemare, veniră şi se alăturară celorlalţi, care erau gata adunaţi, cu privirile aţintite la stăpân.

— Duceţi-vă toţi în sala mare şi aşteptaţi-mă! le

spuse el fără să descalece şi privindu-i cum dau fuga.

Apoi descălecă, îşi duse calul în grajd şi se îndreptă spre sala unde era aşteptat. La apariţia sa, murmurul grozav care stăruia în sală încetă pe loc, şi toţi se traseră la o parte, lăsând un spaţiu mare în jurul lui. Puteau fi cam treizeci de oameni. Cel-fără-nume ridică mâna, ea pentru a face linişte, care, de altfel se făcuse de cum apăru. Înălţă apoi capul, cu care îi depăşea pe toţi în înălţime, şi spuse:

— Ascultaţi-mă cu toţii şi nimeni să nu vorbească fără să-l întreb! Copiii mei! Drumul pe care am mers până astăzi ne ducea drept în iad. Nu vă fac o mustrare eu, care v-am întrecut pe această cale şi sunt mai rău decât voi toţi, dar ascultaţi ce vreau să vă spun: în mila sa, Dumnezeu m-a chemat să-mi schimb viaţa, şi mi-o voi schimba! Ba chiar mi-am şi schimbat-o! Ar fi bine ca fiecare dintre voi să facă la fel. Aflaţi deci şi fiţi încredinţaţi că eu sunt pe deplin hotărât mai curând să mor decât să mai întreprind ceva împotriva sfintei legi a lui Dumnezeu! Retrag acum toate poruncile criminale date de mine, mă auziţi? Ba, mai mult, vă poruncesc să nu faceţi nimic din ceea ce vă era poruncit odinioară. Şi să ştiţi, de asemeni, că de azi înainte nimeni nu va mai putea face vreun rău cu ajutorul sau în slujba mea. Cei care vor voi să rămână aici în aceste condiţii, vor fi ca şi copiii mei şi mă voi socoti fericit în ziua când mi s-ar putea întâmpla să mă lipsesc de hrană pentru a sătura pe ultimul dintre voi cu cea din urmă fărâmă de pâine ce mi-ar mai rămâne. Acelora care vor refuza, li se va plăti tot ce li se cuvine, dându-li-se şi un dar pe deasupra, iar după aceea vor putea pleca, şi să nu mai îndrăznească a pune piciorul pe aici, afară numai dacă-şi vor schimba felul de trai, în acest caz fiind oricând primiţi cu braţele deschise. În noaptea aceasta chibzuiţi; mâine dimineaţă am să cer la fiecare pe rând răspunsul, şi atunci veţi primi noile mele porunci. Pentru moment, retrageţi-vă fiecare la postul său. Dea Domnul, care a revărsat atâta

milă asupra mea, să vă trimită şi vouă gândul cel bun!

Se opri aici şi toţi tăcură, uluiţi. Oricât de diferite şi de clocotitoare erau gândurile care fier beau în ţestele celor de faţă, pe chipurile lor nu se văzu absolut nimic. Erau obişnuiţi să ia glasul stăpânului drept manifestarea unei voinţe căreia nu te puteai opune, şi cu toate că această voinţă îşi schimbase acum direcţia, nu dădea niciun semn că îşi pierduse vigoarea. Nimănui nu-i trecea prin cap gândul că, deoarece stăpânul se pocăise, s-ar putea să-i ţii piept sau să-i răspunzi ca unui om obişnuit. Vedeau în el un sfânt, dar unul dintre acei sfinţi zugrăviţi cu capul sus şi cu sabia în mână, iar în afară de spaima ce le-o inspira, simţieau pentru el – mai cu seamă cei ce se născuseră pe domeniul lui (şi aceştia formau majoritatea) – o afecţiune, un fel de devotament de vasali. Erau deci cu toţii copleşiţi de un fel de entuziasm şi de admiraţie şi, în prezenţa sa, simţeau aproape un fel de sfială, pe care chiar sufletele cele mai recalcitrante şi mai nesupuse o simt în faţa unei superiorităţi recunoscute o dată. Afară de aceasta, cele ce auzeau acum din gura lui, deşi în mintea lor erau vrednice de dispreţ, nu erau nici mincinoase, nici cu totul străine de sufletul lor, şi dacă toate acestea fuseseră în repetate rânduri subiectul batjocurii, nu însemna că nu cred în ele, ci că încercau să se ferească chiar prin aceste batjocuri de teama ce i-ar fi cuprins dacă le-ar fi luat în serios. Şi acum, văzând ce urmări avea teama aceasta asupra unui suflet ca al stăpânului lor, niciunul dintre ei nu rămase netulburat.

Trebuie să adăugăm la toate acestea că aceia dintre „bravii” care, găsindu-se în afara văii, auziseră primii marea veste, văzuseră şi în acelaşi timp anunţaseră bucuria, încântarea, veneraţia şi dragostea populaţiei faţă de Cel-fără-nume, sentimente care veneau să înlocuiască pe loc vechea ură şi vechea groază. Prin urmare, acest om – pe care nu îndrăzniseră niciodată să-l privească decât cu sfială, de jos, chiar când se simţeau

sprijinitorii puterii lui – devenea acum idolul unei mulţimi, se ridica deasupra tuturor, ca într-o minune; îl vedeau şi acum mai presus de toţi ceilalţi, altul decât cel din trecut, dar nu mai puţin mare, rămânând pururi în afara rândurilor, rămânând pururi conducătorul. Erau deci năuciţi, îndoindu-se unul de altul, îndoindu-se fiecare de sine însuşi. Unul bombănea, altul se întreba unde ar putea merge să ceară adăpost şi slujbă; altul îşi cerceta conştiinţa, să vadă dacă s-ar putea face şi el om cinstit; altul, mişcat de cuvintele stăpânului, simţea o oarecare nelinişte; altul în fine, fără să se oprească la vreo idee, îşi propunea să făgăduiască totul şi să rămână deocamdată în castel, să mănânce pâinea oferită cu dragă inimă, pâine atât de rară pe vremea aceea, ca să câştige astfel timp, dar nimeni nu suflă vreo vorbă. Când, în sfârşit, Cel-fără-nume termină de vorbit şi ridică din nou acea mină poruncitoare pentru a le face semn să plece, o apucară spre uşă încetişor şi fără zgomot, ca o turmă de oi. Seniorul ieşi după ei şi se opri în mijlocul curţii, să privească, în slaba lumină a nopţii care se lăsa, cum se împrăştiau şi cum se îndrepta fiecare spre postul său. Urcându-se apoi să-şi ia felinarul, inspectă curţile, coridoarele, sălile, cercetă ieşirile şi când se convinse că peste tot era linişte, se duse, în sfârşit, să se culce şi el. Da, să se culce, căci îi era somn. Oricât de prins ar fi fost altă dată în aventurile cele mai de necrezut niciodată, în nicio împrejurare, nu avusese atâtea pe cap, atâtea lucruri de descurcat şi atât de grabnice rezolvări de găsit ca în clipa aceasta, şi totuşi îi era somn!

Remuşcarea care în noaptea trecută îl împiedicase să doarmă, nu numai că nu se potolise, dar îşi înălţa şi mai tare glasul şi-l dojenea cu asprime, şi totuşi îi era somn!

Ordinea şi disciplina pe care le stabilise pe domeniul lui, şi pe care le păstrase cu atâta grijă ani şi ani de zile, cu un amestec rar de curaj şi perseverenţă, le clătinase el însuşi prin câteva vorbe.

Devotamentul fără margini al tuturor, oarba lor supunere şi ascultare faţă de toate dorinţele sale, credinţa lor servilă, pe care el era obişnuit să se bizuie de atâta vreme, le clătinase el însuşi, cu propria sa mână, iar toate mijloacele sale de ordine le transformase, singur, în tot atâtea încurcături, semănând el însuşi, în casa lui, neîncrederea şi nesiguranţa. Şi totuşi îi era somn!

Se duse aşadar în odaia sa, se apropie de patul în care noaptea trecută găsise numai spini şi îngenunche, cu intenţia de a se ruga. Regăs; într-un colţişor îndepărtat şi ascuns al creierului său rugăciunile pe care le învăţase în copilărie, începu să le rostească, şi cuvintele acelea, care stătuseră acolo ascunse atâta vreme, i se depănau în minte acum unul după altul, şi aşa, seniorul simţea un amestec cald de sentimente, o anumită duioşie în această reîntoarcere materială la timpurile nevinovăţiei, o. creştere a chinului la gândul prăpastiei pe care el o săpase între vremurile fericite ale copilăriei şi vremurile de acum, o dorinţă înflăcărată de a face ceva ca să poată fi din nou într-o stare cât mai apropiată de acea puritate la care nu mai putea să se întoarcă. Sufletul îi era plin de recunoştinţă, de încredere în mila cea nemărginită care putuse să-l ducă la toate sentimentele acestea şi îi dăduse atâtea semne ale bunăvoinţei sale.

Apoi ridicându-se, se întinse în pat şi adormi îndată.

Astfel se încheie această zi, atât de faimoasă pe vremea când scria cronicarul nostru. De n-ar fi fost el, însă, n-ar mai şti nimeni nimic despre amănuntele acestei întâmplări, căci şi Ripamonti şi Rivola, pe care i-am citat mai sus nu spun nimic altceva decât că acest faimos tiran, după o întrevedere cu Federigo, îşi schimbă viaţa pentru totdeauna, spre marea uimire a tuturor.

Dar citi or fi fost cei care au citit cărţile acestor doi scriitori? De bună seamă şi mai puţin numeroşi decât cea

care o vor citi pe a noastră, şi cine ştie dacă în acea vale – admiţând că cineva ar avea ideea s-o caute şi iscusinţa s-o descopere – cine ştie dacă mai există acolo vreo urmă» ori vreo amintire în legătură cu această întâmplare?…

Atâtea lucruri s-au schimbat de atunci şi până acum?

CAPITOLUL XXV

A doua zi în satul Luciei şi în regiunea Lecco nu se vorbea decât despre fată, despre Cel-fără-nume, despre arhiepiscop şi despre un alt personaj, care, deşi foarte doritor să se vorbească despre el, s-ar fi lipsit bucuros de data asta – vrem să spunem despre *don* Rodrigo.

Nu-i vorbă că şi până atunci se discuta despre el, dar vorbele erau rostite în taină şi pe jumătate, era nevoie ca oamenii să se cunoască foarte bine ca să înceapă asemenea discuţie. Şi tot nu-şi dădeau pe fată toată revolta – ce le clocotea în suflet, căci bărbaţii, în general vorbind, când pericolul e mai mic, nu numai că îşi manifestă mai slab indignarea sau îşi ascund cele ce simt, dar în asemenea ocazii chiar simt mai puţin. Atunci însă cine ar fi putut să nu întrebe şi să nu vorbească despre o întâmplare atât de discutată, în care se vădise limpede mâna lui Dumnezeu şi în care jucau un rol atât de important două figuri de seamă, una în care dragostea fierbinte de dreptate se unea cu o mare autoritate, cealaltă care demonstra că însăşi tirania era umilită, şi violenţa venise să arunce armele şi să se dea bătută? În comparaţie cu astfel de lucruri, *don* Rodrigo părea destul de neînsemnat.

Acum toată lumea îşi da seama ce înseamnă să chinuieşti nevinovăţia ca s-o faci de ocară, urmărind-o cu o stăruinţă atât de neruşinată, cu o violenţă atât de sălbatică şi întinzându-i curse atât de murdare. Se aminteau acum multe alte isprăvi ale acestui senior, şi fiecare spunea deschis tot ce gândea, încurajat de faptul că şi ceilalţi erau de aceeaşi părere.

Era un murmur de revoltă, un yuiet general, ce rămânea totuşi la oarecare distanţă din cauza „bravilor” de care *don* Rodrigo era înconjurat. O bună parte din această ură publică se revărsă şi asupra prietenilor şi curtenilor lui. Nu se sfiau să spună ce aveau de spus pe seama domnului primar, veşnic surd, orb şi mut, în ceea ce privea faptele nelegiuite ale acestui tiran, vorbe care se rosteau însă şi ele pe şoptite, căci şi primarul îşi avea oamenii lui. Cu avocatul Sforărie, care n-avea în serviciul său decât graiul şi viclenia, şi cu alţi curteni, mai mici în rang, oamenii nu mai erau atât de respectuoşi, ci îi arătau cu degetul şi-i priveau chiondorâş, aşa încât aceştia socotiră că e mai bine să nu se arate câtva timp în public.

Uluit de această nouă şi neprevăzută veste, atât de deosebită de cea pe care o aştepta din zi în zi şi din clipă în clipă, *don* Rodrigo stătu ascuns în castelul său, înconjurat doar de „bravi”, rumegându-şi ciuda timp de două zile. A treia zi plecă la Milano. Dacă n-ar fi fost decât gura lumii care se ridica împotriva lui, poate ar fi rămas înadins, ca să braveze şi să caute chiar prilejul de a da o lecţie tuturor, lovind pe unul dintre cei mai îndrăzneţi, dar ceea ce-l făcu s-o şteargă fu vestea venirii cardinalului prin părţile acelea.

Unchiul-conte, care din toată povestea aceasta nu ştia decât ceea ce-i spusese Attilio, ar fi pretins desigur ca *don* Rodrigo să aibă un rol de frunte cu ocazia aceasta şi să fie întâmpinat cu cinste şi în public de către cardinal, dar oricine îşi poate da seama cum s-ar fi desfăşurat lucrurile în împrejurarea de faţă. Contele ar fi pretins şi ar fi cerut chiar să i se relateze apoi totul cu amănunţime, deoarece acesta era un prilej important în care stima acordată familiei sale din partea unei personalităţi atât de înalte trebuia să se vădească în mod public.

Ca să găsească o ieşire din această situaţie, *don* Rodrigo se sculă într-o zi în zori, se urcă într-o trăsură,

luă pe Griso şi alţi câţiva „bravi”, ca să formeze o escortă înaintea şi în spatele trăsurii, şi, după ce dădu poruncă celorlalţi slujitori să plece mai târziu şi să-l ajungă din urmă, porni ca un fugar, cum plecase (îngăduiţi-ne să înălţăm personajele noastre prin comparaţii ilustre) Catilina din Roma, spumegând de furie şi jurând să se întoarcă curând, în altă tovărăşie, ca să se răzbune.

În acest timp, cardinalul vizita, rând pe rând, parohiile din ţinutul Lecco. În ziua când ajunse în satul Luciei, o mare parte din locuitori îi ieşiră în întâmpinare. La intrarea în sat, chiar alături de căsuţa celor două femei, era un arc de triumf făcut din doi stâlpi prinşi deasupra cu o prăjină, îmbrăcaţi în paie şi în muşchi şi împodobit cu ramuri verzi cu bobiţe de un roşu strălucitor. Faţada bisericii era împodobită cu covoare, la ferestrele tuturor caselor atârnau ca nişte ghirlande, velinţe, aşternuturi, fese de copii, în sfârşit, tot ce era mai de preţ şi mai frumos prin casă. La orele douăzeci şi două[88], ora la care era aşteptat cardinalul, toţi cei ce mai rămăseseră acasă, bătrâni, femei şi, în cea mai mare parte, copii, porniră şi ei, să iasă în calea oaspetelui, unii în şiruri, alţii în grupuri, cu *don* Abbondio în frunte, indispus în mijlocul veseliei sărbători, atât din cauza zgomotului şi a forfotei mulţimii, al cărei clocot, după cum spunea el însuşi, îl ameţea, cât şi de teama tainică ce-l chinuia, şi anume, că femeile vor fi spus câte ceva, şi el va fi nevoit să dea socoteală de întâmplarea cu căsătoria.

Dar iată-l pe cardinal, sau, mai bine zis, mulţimea în mijlocul căreia se găsea cardinalul, în litieră, înconjurat de suita sa, căci din toate acestea nu se vedea nimic altceva decât crucea, care se înălţa deasupra tuturor capetelor, purtată de capelanul ce venea călare pe un catâr. Ţăranii, ieşiţi în întâmpinarea cardinalului împreună cu *don* Abbondio, se repeziră în dezordine spre mulţimea ce înainta, iar preotul, după ce spuse de câteva

88 Ceea ce ar corespunde cu ora 4 după-amiază.

ori: „Încetişor, păstraţi ordinea, ce faceţi? se întoarse foarte supărat, mormăind tot timpul: „E o adevărată babilonie!” Apoi intră în biserica pustie şi se aşeză să aştepte.

Cardinalul înainta, împărţind binecuvântări şi primind binecuvântări din gura mulţimii ce-l înconjura şi pe care oamenii din suita sa cu greu o puteau stăpâni. Fiind consăteni de-ai Luciei, ţăranii ar fi vrut să-i facă arhiepiscopului o primire extraordinară, dar lucrul nu era uşor, căci de multă vreme se crease obiceiul ca, oriunde s-ar fi dus să fie sărbătorit cât mai călduros. Chiar de la începutul pontificatului său, în ziua solemnă a intrării în catedrală, mulţimea, înghesuită în jurul lui, era atât de numeroasă, că o clipă se tremură să nu-i primejduiască viaţa, şi câţiva nobili de lângă el fură siliţi să-şi scoată săbiile, ca să sperie şi să împrăştie gloata.

Pe vremea aceea manifestările oamenilor erau atât de violente şi de nestăpânite, încât chiar cu prilejul demonstraţiilor binevoitoare în cinstea unui episcop de biserică se ajungea la moarte de om pentru ca mulţimea să poată fi domolită. Şi paza aceasta n-ar fi fost poate nici ea îndeajuns, dacă doi preoţi tineri, maestrul de ceremonii şi ajutorul său, anume Clerici şi Picozzi, înzestraţi cu *o* mare forţă trupească şi sufletească, nu l-ar fi ridicat şi dus pe braţe din pragul bisericii până la altar. În nenumăratele vizite episcopale pe care le făcu după aceea, intrarea în biserică ajunse, fără nicio exagerare, să fie numărată printre cele mai mari osteneli păstoreşti, şi uneori chiar printre cele mai mari primejdii prin care i-ai fost dat să treacă.

Intră şi de data aceasta, cum putu, merse la altar şi, după ce se rugă câtva timp, vorbi, după obiceiul său, celor de faţă despre dragostea sa pentru dânşii, despre dorinţa arzătoare de a-i şti mântuiţi şi despre felul cum trebuiau să se pregătească pentru ceremonia de-a doua zi. Retrăgându-se după aceea în casa preotului, între alte chestiuni pe care le discută cu acesta, ceru şi informaţii

despre Renzo. *Don* Abbondio răspunse că era un tânăr cam prea iute, cam încăpăţânat, cam violent, dar la întrebările mai precise şi mai amănunţite ale cardinalului, fu silit să răspundă că era om cinstit şi că el însuşi nu putea înţelege cum la Milano ar fi putut săvârşi ticăloşiile despre care se zvonea.

— Cât despre tânăra copilă, urmă cardinalul, crezi oare că s-ar putea întoarce acum în linişte la ea acasă?

— Pentru moment, răspunse *don* Abbondio, poate veni să stea cum îi place. Spun pentru moment, căci, adăugă el suspinând, altfel ar trebui ca senioria-voastră ilustrissimă să fie mereu aici, sau cel puţin în apropierea noastră…

— Domnul este totdeauna lângă noi, spuse cardinalul… De altfel, mă voi gândi eu însumi cum să facem ca să fie la adăpost.

Şi dădu îndată ordinul ca a doua zi de dimineaţă să se trimită litiera cu o escortă, să le aducă şi pe cele două femei.

Don Abbondio rămase foarte mulţumit că episcopul îi vorbise despre cei doi tineri fără să-i ceară socoteală că nu voise să-i căsătorească. „Deci nu ştie nimic, gândi el. Agnesa n-a spus nimic, ce minune! E adevărat, îl va mai vedea ea pe episcop, dar îi vom da noi sfaturi ce să spună», fireşte…” Nu ştia deloc, bietul om, că dacă Federigo nu atinsese acest subiect, era tocmai din pricină că aştepta să-i vorbească mai pe îndelete, într-un moment mai potrivit, şi că înainte de a-i cere socoteală, voia să asculte temeiurile lui.

Dar grijile bunului prelat în legătură cu adăpostirea Luciei într-un loc sigur erau zadarnice, pentru că, de când plecase de lângă ea, surveniseră lucruri noi, pe care trebuie să vi le povestim.

În cele câteva zile petrecute în căsuţa ospitalieră a croitorului, Lucia şi mama ei îşi reluaseră, pe cât le era cu putinţă, vechiul şi obişnuitul lor fel de viaţă. Lucia ceruse de îndată să lucreze, şi, ca la mănăstire, cosea şi

iar cosea, retrasă într-o cămăruţă şi ferită de ochii curioşilor. Agnesa mai ieşea din când în când, dar în restul timpului lucra şi ea, în tovărăşia fiicei sale. Discuţiile lor erau pe cât detriste, pe atât de duioase, amândouă fiind pregătite pentru despărţire, căci oaia nu se putea întoarce să stea atât de aproape de vizuina lupului. „Şi până când va ţine această* despărţire?” se întrebau ele. Viitorul era întunecat şi de nepătruns, mai cu seamă pentru una din ele. Agnesa îşi mai făcea în sinea ei iluzii în legătură cu Renzo, că nu i se întâmplase nimic rău şi că o veste de la el nu putea «să mai întârzie mult. Iar dacă îşi găsise de lucru* şi se stabilise undeva şi dacă – oare cum să te îndoieşti *T* – era credincios jurământul făcut Luciei, de ce n-ar putea merge şi ele să stea cu dânsul? Despre aceste speranţe vorbea mereu cu fiică-sa, şi n-aş şti să vă spun dacă Lucia simţea o durere mai mare când asculta vorbele acestea* sau când răspundea la ele.

Păstra închisă în inimă marea ei taină şi, cu toate că îi părea rău să se ascundă (şi nu pentru prima oară) de-o mamă atât de bună, oprită de o ruşine de neînvins şi de temerile despre care am vorbit, amâna destăinuirea de la o zi la alta şi nu-i spunea nimic. Proiectele ei erau cu tul deosebite de ale mamei sale, sau, mai bine zis, ea n-avea niciunul şi se lăsa cu totul în voia sorţii. Făcea tot ce era cu putinţă ca să curme discuţia sau s-o abată şi spunea că nu mai are nicio nădejde şi nicio dorinţă pe lume decât să fie alături de mama ei. Şi lacrimile o împiedicau adesea să vorbească.

— Ştii de ce vezi totul în negru? îi spunea Agnesa. Pentru că ai suferit prea mult şi nu crezi că totul s-ar putea întoarce spre bine. Dar lasă-te în voia lui Dumnezeu… şi dacă… Să vină o rază de nădejde, măcar o rază, şi atunci să vedem dacă o să mai spui că nu aştepţi nimic…

Drept răspuns, Lucia îşi îmbrăţişa mama şi plângea.

Între ele şi gazdele lor se înfiripase repede o strânsă prietenie, căci unde oare ar putea să se nascão. asemenea prietenie dacă nu între binefăcători şi între cei care au primit binefacerea, când şi unii, şi alţii sunt oameni de treabă? Agnesa, în special, stătea mult de vorbă cu stăpâna casei. Croitorul, la rândul său, le înveselea cu poveşti şi istorioare morale, şi mai ales la masă avea totdeauna ceva de povestit despre Bovo d'Antona sau despre anahoreţii din pustiuri.

La câteva mile de sătucul lor, îşi petrecea vacanţa o pereche de neam mare: *don* Ferrante şi *donna* Prassede. Numele lor de familie, ca întotdeauna, nu ne este dezvăluit de către cronicarul nostru. *Donna* Prassede era o doamnă de viţă mare, în vârstă, foarte doritoare să facă bine, lucrul cel mai cinstit pe care îl poate face un om, dar care, din nefericire, poate şi dăuna, ca atâtea altele.

Ca să faci binele, trebuie să-l cunoşti şi noi nu-l putem cunoaşte decât ca şi pe celelalte lucruri, adică prin simţuri, conducându-ne după propria noastră judecată şi după ideile noastre care se întâmplă adesea să fie greşite.

Donna Prassede se purta cu ideile sale cum se spune că trebuie să te porţi cu prietenii, adică avea puţine idei, dar ţinea la ele cu sfinţenie. Şi printre ele, deşi erau puţine, se găseau din nenorocire şi unele greşite, şi acestea erau tocmai cele la care ţinea mai mult.

I se întâmpla, prin urmare, sau să scoată drept faptă bună ceea ce în realitate nu era, sau să folosească mijloace care puteau duce mai degrabă la un rezultat contrariu decât cel aşteptat de ea, sau să considere îngăduite mijloace care de fapt nu erau, aceasta datorită unei convingeri greşite că cel care-şi face mai mult decât datoria poate face mai mult decât are drept să facă. Aşa că uneori vedea lucrurile altfel decât cum erau, alteori nu le vedea deloc, ceea ce se poate întâmpla oricui, chiar şi celor mai buni oameni. Numai că *donnei* Prassede

toate astea i se întâmplau prea des şi laolaltă. Când auzi despre „nenorocirile Luciei şi tot ce se spunea cu acest prilej despre tânăra fată, o cuprinse dorinţa s-o vadă şi trimise o trăsură cu un bătrân servitor, ca să aducă la ea pe mamă şi pe fiică. Plină de teamă, Lucia îl rugă pe croitor, care venise să le aducă ştirea, să găsească un mijloc de-a o scuti. Atâta vreme cât fusese vorba de oameni simpli, care voiau s-o cunoască pe tânăra fată ce săvârşise minunea, croitorul o ferise cu plăcere, dar în cazul de faţă refuzul ei i se părea un fel de răzvrătire. Şi spuse atâtea, se împotrivi atâta, dădu atâtea sfaturi, spunând că nu se cuvine aşa ceva, că era o casă de rang mare şi că unor persoane de un asemenea rang nu li se răspunde niciodată nu, că de aici putea să vină norocul lor, că *dornici* Prassede, în afară detoate acestea, era o sfântă, pe scurt atâtea lucruri bune, încât Lucia fu silită să se dea bătută, cu atât mai mult cu cât Agnesa încuviinţa toate aceste argumente, spunând mereu: „Fără îndoială, desigur”…

Când le văzu, înalta doamnă le primi foarte bine, lefelicită, le întrebă, le sfătui, toate astea cu o anumită superioritate aproape înnăscută, dar îndulcită de atâtea cuvinte blânde, domolită cu atâta grijă şi însoţită de atâta bunăvoinţă, încât Agnesa mai întâi, şi, după ea, Lucia începură să nu mai simtă apăsarea acelui respect copleşitor pe care îl trezise la început aspectul impozant al acestei înalte persoane, ba îi găsiră chiar şi ceva atrăgător. Pe scurt, *donna* Prassede, auzind că Federigose obligase să găsească un adăpost Luciei, împinsă de dorinţa de a ajuta şi a premerge, în acelaşi timp, această bună intenţie, se oferi să o ia pe tânăra fata la ea, unde, fără a fi obligată să facă ceva, ar fi putut, după bunul «ei plac, să dea ajutor la treburile casei. Şi adăugă că se obligă să-l înştiinţeze ea pe monsenior. În afara binelui evident şi imediat cuprins într-o astfel de faptă, *dornici* Prassede întrevedea şi-şi propunea să ducă la bun sfârşit şi o altă misiune, poate

mai importantă, după părerea ei, anume de a aduce la calea cea dreaptă o minte rătăcită, de a aduce pe drumul cel bun o fiinţă care avea atâta nevoie de asta. Chiar din clipa când auzise pentru întâia oară vorbindu-se de Lucia îşi băgase în cap că o tânără care a putut să se logodească cu un om de nimic, uâi răzvrătit şi un ticălos, trebuie să aibă negreşit un cusur ascuns, vreun viciu oarecare. „Spune-mi cu cine te însoţeşti, ca să-ţi spun cine eşti”. Vizita Luciei îi întărise această convingere. Şi asta nu fiindcă Lucia nu i-ar fi făcut impresia unei fete de treabă, deşi *donna* Prassede tot mai găsea câte ceva de spus: căpşorul ei aplecat, bunăoară, bărbia pironită în piept, obiceiul de a nu răspunde, sau de a răspunde monosilabic şi în silă, toate acestea puteau fi semnele sfiiciunii, dar dovedeau cu siguranţă şi multă încăpăţânare; era uşor să-ţi dai seama că acest căpşor trebuia să-şi aibă ideile lui. Şi roşeaţa care îi venea mereu în obraz, şi suspinele pe pare se silea să le oprească, şi apoi ochii ei mari nu-i plăceau de loc *dorinţei* Prassede. Ea socotea lucru sigur, ca şi cum ar fi ştiut de la cineva vrednic de încredere, că toate nenorocirile Luciei erau o pedeapsă a cerului din pricina legăturii sale cu acel om de nimic, un avertisment ca s-o facă să se îndepărteze de el şi, aşa fiind. Îşi propuse să contribuie la un asemenea sfârşit fericit. Căci, după cum spunea adesea altora şi cum îşi spunea şi sieşi, toată preocuparea ei era să urmeze voinţa cerului, ceea ce n-o împiedica să cadă adesea într-o groaznică rătăcire: aceea de a lua drept cer propriul ei creier. Totuşi, despre cea – de-a doua intenţie, despre care am amintit, se feri să facă cea mai mică aluzie. Era una dintre maximele ei că, pentru a izbuti să faci un bine cuiva, lucrul cel mai important, în majoritatea cazurilor, era ca persoana aceea» să nu ştie nimic.

Mama şi fiica schimbară între ele câteva priviri. Fiind nevoite, din nefericire, să se despartă, oferta li se părm la amândouă foarte acceptabilă, chiar dacă n-ar fi

fost decât din pricina apropierii dintre vila *donnei* Prassede* şi satul lor, aşa încât, în cazul cel mai rău, se puteau revedea când *donna* va veni din nou să se plimbe.

Şi citind una în ochii celeilalte încuviinţarea, se întoarseră către stăpâna casei şi-i mulţumiră, dovedind astfel că primeau oferta.

Donna Prassede îşi reînnoi gingăşiile şi făgăduielile şi spuse că le va trimite în curând o scrisoare, ca s-o predea monseniorului. Îndată după plecarea celor două femei, ea rugă pe *don* Ferrante care, în calitatea sa de literat, cum vom arăta mai pe larg la timpul şi locul potrivit, îi servea de secretar în ocaziile mari, să-i scrie scrisoarea. Cum de data aceasta era cazul, *don* Ferrante* îşi puse ia contribuţie toată ştiinţa şi, dând ciorna soţiei sale s-o copieze, îi recomandă călduros să ia seama la ortografie, aceasta fiind una dintre numeroasele discipline pe care le studiase şi dintre puţinele asupra cărora era pe deplin stăpân în casă. *Donna* Prassede copie scrisoarea cu cea mai minuţioasă grijă şi o trimise acasă la croitor. Aşa se întâmplase cu două sau trei zile mai înainte ca Federigo să trimită litiera să le aducă pe cele* două femei în satul lor. Cum ajunseră, se opriră la casaparohială, unde se afla cardinalul. Acesta dăduse ordin să fie introduse îndată, şi capelanul, cum le văzu, se grăbi să îndeplinească această poruncă, nezăbovind decât timpul strict necesar ca să le dea în grabă o mică lecţie asupra ceremonialului de cuviinţă în preajma monseniorului şi asupra titlurilor ce trebuiau să-i fie date: la fel obişnuia să facă de câte ori putea, ascunzându-se de cardinal, căci era un adevărat chin pentru bietul om să vadă lipsa de ceremonie ce domnea, din acest punct de vedere, în jurul înaltului prelat. „Toate acestea, spunea el altor persoane din casă, se petrec din cauza prea marii bunătăţi a acestui prea sfânt om, din cauza prea marii lui simplităţi”. Şi povestea cum de mai multe ori i se întâmplase să audă cu propriile sale urechi răspunzându-i-se monseniorului: „Da, domnule” şi „Nu,

domnule”.

În acea clipă cardinalul se afla împreună cu *don* Abbondio şi discuta despre unele probleme ale parohiei, aşa încât nici acesta n-avu prilejul, cum ar fi voit, să dea directivele dorite celor două femei. Întâlnindu-se în trecere, el ieşind, ele intrând, le putu face doar un semn cu ochiul pentru a le îndemna să meargă aşa mai departe şi să tacă. După ce femeile se înclinară şi înaltul prelat le salută cum se cuvine, Agnesa scoase din sân o scrisoare, o dădu cardinalului şi-i spuse:

— Este din partea onoratei *donna* Prassede, care ne-a spus că o cunoaşte pe senioria-voastră ilustrissimă, cum, de bună seamă, se cunosc toţi nobilii între ei. După ce veţi citi, veţi vedea…

— Bine, zise Federigo, după ce citi şi desluşi înţelesul scrisorii printre toate înfloriturile retorice ale lui *don* Ferrante.

Cunoştea destul de bine această casă ca să fie sigur că Lucia era invitată cu bună intenţie şi că avea să fie la adăpost de cursele şi violenţele persecutorului său. Cât despre părerea ce o avem despre mentalitatea *donnei* Prassede, noi n-avem nicio cunoştinţă pozitivă. Probabil că această doamnă nu era chiar persoana pe care ar fi ales-o pentru un astfel de lucru, dar, aşa cum am spus, sau am dat de înţeles în altă parte, nu sta în firea lui să desfacă lucrurile care nu-l priveau pentru a le face el mai bine de la început.

— Supuneţi-vă cu resemnare acestei noi despărţiri şi întăriţi-vă în credinţa că nesiguranţa în care vă găsiţi, adăugă el, nu va fi de lungă durată şi Dumnezeu va duce lucrurile spre sfârşitul spre care se pare că le-a pornit. Dar fiţi sigure că voia lui nu va fi decât spre binele vostru.

Îi dădu apoi Luciei câte ceva spre amintire, le încurajă din nou pe amândouă, le dădu binecuvântarea să şi le lăsă să plece.

La ieşirea în stradă, cele două femei fură

întâmpinate de un roi de prieteni şi prietene, de întregul sat se poate spune, care le aştepta, ca să le conducă acasă în triumf.

Toate femeile se întreceau să le felicite, să le compătimească, să le întrebe, şi toate îşi exprimau prin exclamaţii puternice părerea de rău auzind că Lucia avea să plece a doua zi. Bărbaţii se grăbeau care mai de care să-şi ofere serviciile. Toţi voiau să facă în noaptea aceea de gardă în faţa căsuţei lor. Cu acest prilej, cronicarul nostru aminteşte un proverb: „Vrei să te ajute mulţi? încearcă să nu ai nevoie de ajutor”. Asemenea bunăvoinţă, şi din partea atâtor oameni, o ruşina şi o uimea pe Lucia. Agnesa însă nu-şi pierdea firea pentru atâta lucru. Dar, la urma urmei, primirea aceasta călduroasă era binevenită pentru Lucia, căci o distrăgea de la gândurile şi de la amintirile care – vai! – chiar în mijlocul acestui tumult îi năvăliră în suflet de cum pătrunse în odăiţele casei lor şi-şi văzu lucruşoarele cu care era obişnuită.

La sunetul clopotului ce vestea începutul slujbei, toată lumea o porni spre biserică, şi asta fu pentru noile-venite prilejul unei alte plimbări triumfale. Când se sfârşi slujba, *don* Abbondio, care se dusese în grabă să vadă dacă Perpetua orânduise totul pentru masă, fu înştiinţat să arhiepiscopul doreşte să-i vorbească. Se duse îndată în camera înaltului său oaspete, şi acesta, lăsându-l să se apropie, îi spuse:

— Părinte… cu un asemenea ton, încât preotul putu să înţeleagă că se începea astfel o lungă şi serioasă discuţie. Părinte, de ce n-ai unit prin căsătorie pe Lucia cu logodnicul său?

„În dimineaţa asta au spus tot”, gândi *don* Abbondio. şi răspunse, bâlbâindu-se:

— Monseniorul ilustrissim a auzit fără îndoială despre toate complicaţiile din această poveste. A fost o încurcătură atât de mare, că nici până în ziua de azi nu-mi: este cu putinţă să înţeleg limpede cum s-au petrecut

lucrurile. De altfel, senioria-voastră ilustrissimă poate cu uşurinţă să-şi dea seama despre aceasta gândindu-se „că tânăra fată nu este aici decât printr-o minune şi că, după multe alte peripeţii, nimeni nu ştie unde se află tânărul.

— Te întreb, stărui cardinalul, dacă e adevărat că înaintea tuturor acestor întâmplări ai refuzat să celebrezi» căsătoria atunci când ţi s-a cerut, în ziua fixată, şi care ¿a fost motivul?

— Într-adevăr… dacă senioria-voastră ilustrisimă ar şti ce ameninţări, ce porunci grozave am primit ca să nu vorbesc… Şi se opri, fără să termine, într-o atitudine plină de respect, care lăsa să se înţeleagă că ar fi o indiscreţie să vrei să ştii mai mult.

— Dar, urmă cardinalul, cu un ton şi o expresie neobişnuit de grave, episcopul dumitale, din datorie faţă de: înalta sa misiune şi pentru justificarea dumitale, vrea să ştie de ce n-ai făcut ceea ce în mod normal erai absolut obligat să faci.

— Monseniore, spuse *don* Abbondio făcându-se mic, m-am vrut câtuşi de puţin să spun… dar am crezut că, Fiind vorba de lucruri încălcite, învechite şi fără putinţă de îndreptare… ar fi zadarnic să le mai răscolim. Totuşi, totuşi, zic… ştiu că senioria-voastră ilustrissimă n-o să trădeze pe un biet preot din eparhia sa. Pentru că vedeţi bine, monseniore, senioria-voastră ilustrissimă nu poate fi pretutindeni, iar eu rămân aici în voia sorţii… Totuşi, dacă îmi porunciţi, voi spune, voi spune totul…

— Vorbeşte! Nu am altă dorinţă decât să le aflu fără de greşeală.

Atunci *don* Abbondio începu să povestească dureroasa întâmplare, fără să pomenească numele cu pricina, înlofcuindu-l cu „un mare senior” şi lăsând deoparte, din prudenţă, puţinul ce se putea lăsa într-o asemenea situaţie.

— Şi n-ai mai avut şi alt motiv? întrebă cardinalul după ce ascultă totul.

— Poate n-am fost destul de lămurit… răspunse *don*

Abbondio. Sub primejdia vieţii, mi s-a poruncit să nu oficiez căsătoria…

— Şi acest motiv ţi se pare destul de puternic ca să? nu îndeplineşti o datorie atât de esenţială?

e – Am încercat să-mi îndeplinesc întotdeauna datoria» chiar cu preţul multor greutăţi, dar când e vorba de viaţa mea…

— Oare când ai venit în faţa bisericii, spuse Federigo.cu un ton şi mai grav, ca să fii admis a îndeplini această sfântă misiune, biserica ţi-a garantat viaţa? Ţi-a spus ea că datoriile misiunii dumitale vor fi lipsite de greutăţi şi ferite de orice primejdii? Ori ţi s-a spus, poate, că «datoria încetează acolo unde începe primejdia? Nu ţi s-a spus tocmai contrariul? Nu te-a înştiinţat biserica, oare, că te trimite ca pe un miel între lupi? Dumneata nu ştiai că există oameni violenţi, cărora s-ar putea să nu le fie pe plac ceea ce ţi s-a poruncit? Acela de la care moştenim învăţătura şi exemplul şi de la care am împrumutat şi noi numele de păstori, când a venit pe acest pământ, ca să-şi împlinească sublima sa chemare, a pus oare condiţia să-şi scape viaţa? Şi pentru ca să-ţi salvezi viaţa, ca să ţi-o păstrezi câteva zile mai mult pe acest pământ, în dauna milosteniei şi datoriei, era oare nevoie de miruire, de hirotonisire şi de harul preoţiei? Era destul să rămâi mirean ca să îmbrăţişezi asemenea virtute, asemenea doctrină! Ce spun? Oh, ruşine! Până şi mirenii o renegă. Mirenii fac şi ei legi, care impun binele, ca şi răul, au şi ei *Evanghelia* lor, *Evanghelie* de orgoliu şi de ură, *Evanghelie* care nici ea nu admite să se spună că dragostea de viaţă poate fi un motiv ca să-i calci poruncile. Nu admite acest lucru şi este ascultată! Dar noi, noi, fii şi soli ai mântuirii! Ce s-ar întâmpla cu biserica dacă şi confraţii dumitale ar grăi ca dumneata? Unde ar fi ajuns astăzi dacă ar fi venit pe lume cu asemenea învăţătură?

Don Abbondio stătea cu capul plecat şi, în mijlocul. acestor argumente, mintea lui se simţea ca o pasăre de

curte în ghearele şoimului, care o ridică în regiuni necunoscute, într-un loc unde nu mai poate respira. Văzând însă că trebuie totuşi să răspundă şi el ceva, spuse cu un fel de silită supunere:

— Monseniore, poate că am greşit. De vreme ce nu trebuie să ţinem seamă de viaţă, nu ştiu ce să mai spun. Dar când ai de-a face cu anumiţi oameni, care au puterea în mână şi nu vor să audă de nimic, chiar dacă ai vrea să faci pe curajosul, nu văd ce ai avea de câştigat… E vorba de un senior puternic… cu el nu poţi sta de vorbă şi nu-l poţi înfrânge!

— Şi nu ştiai, oare, că adevărata noastră biruinţă este tocmai să suferim pentru dreptate? Şi, dacă nu ştiai aceasta, atunci ce predicai dumneata? Care este învăţătura pe care o împărtăşeşti altora? Care este vestea bună pe care o aduci săracilor? Cine pretinde de la dumneata să biruieşti forţa prin forţă? Fără îndoială, nu vei fi întrebat niciodată dacă i-ai silit sau nu pe cei puternici să-şi facă datoria, căci nu ţi-a fost dată nici chemarea, nici mijloacele pentru aceasta. Dar vei fi întrebat dacă ai folosit mijloacele care-ţi stăteau în putere ca să faci ceea ce era de datoria dumitale chiar atunci când cei tari ar fi avut îndrăzneala să te oprească.

„Sfinţii ăştia sunt foarte ciudaţi… se gândea *don* Abbondio. Dacă ai sta să adânceşti lucrurile, ţi-ai da seama că preţuiesc mai mult iubirea unor tineri decât viaţa unui sărman preot ca mine!”

În ceea ce-l privea, ar fi fost foarte mulţumit ca discuţia să se termine cât mai repede, dar n-avea linişte, căci la fiecare pauză îl vedea pe cardinal în atitudinea unui om care aşteaptă un răspuns, o mărturisire, o apologie, în sfârşit, ceva…

— Vă repet, monseniore, răspunse el, probabil că am greşit. Dar nu toţi oamenii pot fi curajoşi…

— Te-aş întreba atunci, de ce ţi-ai luat pe umeri sarcina preoţiei, care-ţi impune datoria de a te lupta cu pasiunile lumeşti? Şi te-aş mai întreba, cum de nu te

gândeşti dumneata că dacă în această misiune, oricum ai intrat în ea, îţi este necesar curajul ca să-ţi îndeplineşti obligaţiile, există totuşi, acolo sus, un Dumnezeu care ţi-ar putea da acest curaj ori de câte ori i l-ai cere? Crezi dumneata că milioanele de martiri au avut de la început curaj? Că nu le păsa deloc de viaţă? Atâţia tineri, care de-abia începeau să se bucure de ea, atâţia bătrâni, care o vedeau cu părere de rău sfârşindu-se, atâtea tinere fecioare, atâtea soţii şi atâtea mame?... Toţi au avut curaj, l-au avut pentru că acest curaj le era trebuitor şi fiindcă aveau mai întâi credinţă. Şi dumneata, cunoscându-ţi slăbiciunea şi datoriile, te-ai gândit vreodată să te pregăteşti pentru situaţiile grele în care te-ai putea găsi şi în care te-ai şi găsit cu adevărat? Ah! Dacă în atâţia ani de misiune păstorească dumneata ţi-ai iubit turma (şi cum oare să n-o iubeşti?) şi dacă ţi-ai fi pus în această dragoste tot sufletul, toată grija şi toată fericirea, curajul n-ar fi putut să-ţi lipsească într-o clipă de primejdie; căci iubirea e fără teamă. Ei bine! dacă i-ai fi iubit pe cei ale căror suflete le aveai în pază, pe cei pe care îi numeşti fiii dumitale, când ai văzut pe doi dintre ei ameninţaţi odată cu dumneata, de bună seamă că mila te-ar fi făcut să tremuri pentru ei, după cum slăbiciunea te-a făcut să tremuri pentru dumneata! Te-ai fi ruşinat, părinte, ai fi cerut iertare lui Dumnezeu pentru această clipă de teamă, pentru că era o urmare a nevredniciei dumitale, şi ai fi implorat de la el puterea s-o înfrângi, s-o alungi, pentru că era o ispită, dar dacă ai fi ascultat de sfânta şi nobila grijă faţă de alţii, faţă de copiii dumitale, grija aceasta nu ţi-ar fi dat răgaz şi te-ar fi silit, te-ar fi constrâns să-ţi dai silinţa să faci tot ce era cu putinţă pentru a îndepărta primejdia ce-i ameninţa pe cei doi... Şi teama aceasta, iubirea aceasta ce ţi-au inspirat dumitale? Ce-ai făcut pentru ei? La ce mijloace te-ai gândit, părinte?

Şi tăcu, aşteptând răspunsul.

CAPITOLUL XXVI

De data asta, *don* Abbondio, care se străduise totuşi să răspundă câte ceva la întrebările mai puţin precise de până atunci, rămase uimit, fără să poată scoate o vorbă. Şi, ca să spunem adevărul, chiar noi înşine, care avem* în faţă acest manuscris şi ţinem pana în mână, deşi nuavem de luptat decât cu frazele şi nu ne temem decât de judecata cititorilor noştri, noi înşine, spun, simţim un anumit dezgust la gândul că va trebui să ne continuăm, povestirea şi ni se pare ciudat că putem vorbi cu atâta uşurinţă despre asemenea precepte frumoase, ca mila „curajul, neobosita solicitudine faţă de alţii şi abnegaţia nemărginită. Dar socotind că asemenea vorbe erau rostite de un om care le şi punea în aplicare, ne luăm îndrăzneala să mergem mai departe.

— Nu-mi răspunzi, părinte? întrebă cardinalul. Ah! Dacă ai fi făcut ceea ce milostenia şi datoria îţi porunceau să faci, orice s-ar fi întâmplat după aceea, tot n-ai fi ajuns să stai acum fără glas în faţa mea. Aşadar, îţi dai singur seama de ce ai făcut. Te-ai supus nedreptăţii, fără să-ţi pese de ceea ce îţi impunea datoria, te-ai supus fără să crâcneşti. Nedreptatea ţi s-a arătat ca să-ţi impună voinţa ei, căutând să se ascundă de cei care s-ar fi putut feri de ea şi pune la adăpost; a vrut să nu fie ştiută, să-şi asigure taina, ca să-şi îndeplinească în linişte planurile, prin viclenie sau violenţă. Ţi-a poruncit să-ţi nesocoteşti datoriile şi să taci, iar dumneata ţi-ai călcat datoriile şi ai tăcut. Şi-acum te întreb, părinte, nu cumva ai făcut ceva şi mai rău, nu cumva e adevărat că ai căutat pretexte mincinoase ca să nu dezvălui adevărata cauză?

Şi tăcu apoi câtva timp, aşteptând din nou un răspuns.

„Şi asta i-au spus guralivele alea!” gândi *don* Abibondio, dar nu arătă că ar avea ceva de spus, aşa încât cardinalul urmă:

— E drept că ai spus bieţilor tineri ceea ce nu era

— Adevărat numai ca să-i ţii în neştiinţă, în întunericul în care nedreptatea voia să-i ţină?... Sunt

deci silit s-o cred... Nu-mi rămâne decât să roşesc împreună cu dumneata şi – să nădăjduiesc că te vei căi alături de mine. Iată la ce te-a dus (şi nu mai departe decât adineauri căutai să te dezvinovăţeşti prin asta!) dragostea pentru viaţa dumitale pământească, viaţă care are sfârşit! Ea te-a dus – şi ridică-te împotriva cuvintelor mele dacă sunt nedrepte, sau socoteşte-le drept o umilinţă care să te îndrumeze spre calea mântuirii dacă sunt drepte – te-a dus, deci, până acolo, încât ai ajuns să-i înşeli pe cei slabi şi să-ţi

«minţi fiii!...

„Va să zică aşa stau lucrurile! îşi spunea în sinea sa *don* Abbondio. Omul lui Satana (şi se gândea la Cel-fărămume) e luat în braţe, şi eu, care n-am spus decât o biată minciună, fără nicio altă intenţie decât aceea de a-mi – păzi pielea, sunt făcut cu ou şi cu oţet! Dar aşa e cu superiorii: au totdeauna dreptate. Aşa mi-a fost mie dat: să se năpustească toţi asupra mea, până şi sfinţii". Apoi zise cu glas tare:

— Am greşit, monseniore, văd că am greşit, dar ce puteam face într-o împrejurare atât de groaznică?

— Cum, iar îmi pui întrebarea asta? Nu ţi-am mai spus? Şi e oare nevoie să-ţi spun eu? Să iubeşti, fiule, să iubeşti şi să te rogi. Atunci ai fi simţit că nedreptatea poate să ameninţe, să lovească, dar n-are dreptul să poruncească; ai fi unit după legea lui Dumnezeu ceea ce omul voia să despartă, ai fi dat acelor bieţi nevinovaţi ajutorul pe care erau în drept să-l primească. Dumnezeu singur ar fi răspuns de ceea ce s-ar fi putut întâmpla după aceea, fiindcă poruncile lui ar fi fost împlinite, în timp ce, apucând pe altă cale, ai ajuns dumneata însuţi ¿răspunzător şi de acele groaznice urmări. Dar ţi-au lipsit oare toate mijloacele de scăpare posibile, oare n-ai fi găsit nicio cale de salvare dacă ai fi stat să priveşti în jurul dumitale, să judeci şi să cumpăneşti? Acum poate ai aflat că, de îndată ce ar fi fost căsătoriţi, nefericiţii tineri ar fi căutat ei înşişi să se pună la adăpost şi erau gata să

fugă din calea tiranului, căci îşi şi găsiseră locul unde să se adăpostească. Şi, în afară de asta, nu ţi-ai amintit că aveai un superior? Căci cum ar avea el căderea să te certe că nu ţi-ai făcut datoria dacă nu ar avea el însuşi obligaţia să te ajute întotdeauna să ţi-o îndeplineşti? De ce nu te-ai grăbit să-l vesteşti pe episcop că o josnică violenţă se opunea la îndeplinirea misiunii dumitale?

„Asta spunea şi Perpetua!" gândea enervat *don* Abbondio, căruia, chiar în toiul discuţiei, ceea ce i se înfăţişa mai cumplit în minte era imaginea „bravilor" care-l ameninţaseră şi gândul că *don* Rodrigo se afla teafăr şi sănătos, şi într-o zi sau alta se va întoarce plin de glorie, triumfător şi înfuriat la culme. Şi cu toate că demnitatea cardinalului, înfăţişarea şi cuvintele lui îi trezeau un fel de ruşine şi chiar o anumită teamă, totuşi această teamă nu-l stăpânea cu totul, nici nu-l împiedica să se revolte, fiind încredinţat că, la urma urmei, cardinalul nu avea nici flintă, nici spadă şi nici „bravi".

— Cum de nu te-ai gândit, urmă Federigo, că dacă aceşti nevinovaţi n-ar fi avut niciun alt refugiu, puteam să-i primesc şi să-i pun eu la adăpost, dacă mi i-ai fi trimis, dacă ai fi încredinţat pe aceşti nenorociţi fără niciun sprijin unui episcop, care ar fi fost gata să-i considere ca pe un bun al său, ca pe o parte preţioasă nu zic din datoriile sale, dar din înseşi comorile sale? Iar în ceea ce te priveşte, aş fi avut eu grijă de soarta dumitale. Fără îndoială că n-aş fi cunoscut liniştea până n-aş fi avut siguranţa că nu ţi se va clinti niciun fir de păr din cap! Ai fi putut crede că n-aş fi găsit unde şi cum să-ţi pun la adăpost viaţa? Crezi, oare, că acel om care a fost atât de îndrăzneţ nu şi-ar fi pierdut din îndrăzneală dacă ar fi aflat că planurile lui îmi sunt cunoscute, că le urmăresc şi sunt hotărât să mă folosesc de mijloacele pe care le am la îndemână ca să te apăr? Nu ştiai că dacă omul făgăduieşte adesea mai mult decât poate împlini, tot aşa ameninţă, de multe ori, cu mai mult decât ar cuteza mai apoi să facă? Nu ştiai că nedreptatea nu se întemeiază

numai pe propriile puteri, ci mai cu seamă pe naivitatea şi spaima celorlalţi?

„Tocmai aşa spunea şi Perpetua, vorbă cu vorbă!” îşi zise iar *don* Abbondio, fără să-şi dea seama că această ciudată potrivire între părerea slujnicei sale şi aceea a lui Federigo Borromeo asupra acelor ce ar fi putut şi ar fi trebuit să facă spunea multe împotriva lui.

— Dar dumneata, urmă ca încheiere cardinalul, n-ai văzut, n-ai vrut să vezi decât primejdia trecătoare ce te ameninţa, şi atunci nu-i de mirare că ţi s-a părut atât de mare, încât ai sacrificat totul în faţa ei!

— Fiindcă eu am văzut mutrele acelea îngrozitoare, lăsă să-i scape *don* Abbondio, şi am auzit vorbele acelea cumplite!… Senioria-voastră ilustrissimă are toată dreptatea, dar ar fi trebuit să fi fost în pielea unui biet preot şi să vă aflaţi în situaţia mea…

Abia rosti aceste cuvinte, că-şi şi muşcă limba. Îşi dădu seama că se lăsase dus de necaz şi-şi spuse în sine’s „Acum să te ţii, o să cadă potopul pe capul meu!” Dar ridicându-şi cu teamă ochii, fu mirat de atitudinea omului pe care nu izbutise niciodată să-l înţeleagă, nici să-i ghicească reacţiile, văzându-l cum trece de la o gravitate impunătoare şi severă la una plină de tristeţe şi în gând urare.

— Din păcate… spuse Federigo. Aşa e nenorocita noastră misiune. Trebuie să cerem cu severitate de la alţii ceea ce Dumnezeu ştie dacă noi înşine am fi gata să dăm… Trebuie să judecăm, să îndreptăm, să mustrăm, şi Dumnezeu ştie ce am face noi înşine într-o astfel de împrejurare, şi ceea ce am făcut în situaţii asemănătoare! Dar vai mie dacă ar trebui să iau slăbiciunea mea drept măsură a datoriei celorlalţi, drept îndreptar al învăţăturii mele! Şi, totuşi, adevărat este că, odată cu învăţătura, trebuie să dau şi pildă şi să nu fac ca fariseul, care-i sileşte pe alţii să ducă poveri grozave, pe care el n-ar pune nici măcar un deget. Ei bine, fiule, frate, fiindcă greşelile celor ce conduc sunt adesea mai

cunoscute de ceilalţi decât de ei înşişi, dacă ştii că eu din frică sau din vreun respect lumesc am trecut peste vreuna din îndatoririle mele, spune-mi-o fără cruţare, arată-mi-o, pentru că acolo unde a lipsit pilda să-i ţină locul măcar mărturisirea greşelii. Arată-mi deschis slăbiciunile, şi atunci cuvintele mele vor dobândi mai multă tărie, căci vei simţi şi mai puternic că nu vin de la mine, ci de la acela care poate să ne dăruiască, şi dumitale şi mie, tăria necesară ca să facem ceea ce ele ne poruncesc.

„Oh! Ce om sfânt! Dar cât de chinuit! se gândea *don* Abbondio. Iată, acum se ia pe el însuşi la rost numai ca să caute, să răscolească, să osândească, să pedepsească; nici chiar pe sine nu se iartă”. Spuse apoi cu glas tare: – Ah, monseniore! glumiţi! Cine nu cunoaşte curajul neclintit, zeul fără margini al senioriei voastre ilustrissime? Şi adăugă apoi pentru sine: „Chiar prea mare!”

— Nu ţi-am cerut laude care mă fac să mă cutremur, spuse Federigo, fiindcă Dumnezeu cunoaşte greşelile mele, şi ceea ce ştiu şi eu e destul ca să mă ruşinez. Dar aş fi vrut, aş vrea să ne umilim amândoi în faţa Domnului, ca să ne întărim credinţa în el. Şi, din iubirea pe care ţi-o port, aş vrea să poţi simţi cât de potrivnic a fost graiul dumitale faţă de legea pe care o predici şi după care vei fi judecat.

— Totul cade asupra mea, spuse *don* Abbondio, dar aceste persoane, care au venit să se plângă de mine, nu v-au spus că au pătruns în casa mea prin vicleşug, ca să mă surprindă şi să mă silească să închei o căsătorie împotriva pravilelor!

— Mi-au spus, fiule, dar ceea ce mă mâhneşte din cale-afară e faptul că mai încerci să te dezvinovăţeşti şi socoţi că te poţi dezvinovăţi învinuind pe alţii şi găsind pricină de acuzare chiar acolo unde s-ar cuveni să te învinovăţeşti. Căci cine oare i-a adus, nu spun la nevoia, dar în ispita de a face ceea ce au făcut? Ar fi căutat ei

calea lăturalnică dacă nu le-ar fi fost închisă cea dreaptă? S-ar fi gândit ei să-l înşele pe preot dacă ar fi fost primiţi de el cu braţele deschise, ajutaţi şi sfătuiţi? Ar fi fost siliţi să-l surprindă dacă nu s-ar fi ascuns? Şi acum îi socoţi vinovaţi tot pe ei şi te mânii că după atâtea nenorociri, ba, ce spun, în mijlocul atâtor nenorociri au venit să-şi uşureze sufletul la superiorul dumitale? Dacă oamenii socotesc urâte plângerile celor asupriţi şi învinuirile celor nenorociţi, îi vom ierta, căci aşa sunt ei făcuţi; dar de ce să judecăm şi noi la fel? Ce folos ai fi avut dumneata dacă ei ar fi tăcut? Ai fi preferat ca pricina lor să ajungă întreagă înaintea „judecăţii lui Dumnezeu? Oare aceasta nu e un prilej mai mult să iubeşti pe aceşti oameni (pe care aveai şi înainte destule motive să-i iubeşti) că ţi-au dat prilejul să auzi glasul sincer al episcopului, că ţi-au dat mijlocul să cunoşti mai bine şi să-ţi plăteşti o parte din marea datorie ce o aveai faţă de ei? Ah! dacă oamenii aceştia te-ar fi înfruntat, te-ar fi jignit, sau te-ar fi chinuit, ţi-aş fi spus (dar ar mai fi fost nevoie să-ţi spun?) să-i iubeşti tocmai din această pricină. Acum însă iubeşte-i pentru că au suferit, pentru că mai suferă încă, pentru că răspunzi de sufletele lor, pentru că sunt slabi şi pentru că ai nevoie de iertare, pentru dobândirea căreia trebuie să te gândeşti cât de binefăcătoare ar putea fi rugăciunea lor…

Don Abbondio tăcea, dar tăcerea lui nu mai era acum silită şi plină de nerăbdare, ci tăcerea omului care are nevoie mai mult să gândească decât să vorbească. Cuvintele pe care le asculta erau nişte concluzii neaşteptate, nişte sensuri cu totul noi ale unei învăţături cunoscute de mult de el şi pe care niciodată nu se gândise să le combată. Suferinţele altora, de la care gândul său se îndepărtase întotdeauna de teamă să nu-şi pricinuiască singur rău, îi făceau acum o impresie cu totul nouă. Şi dacă nu simţea toate remuşcările pe care predica aceasta voia să i le trezească (fiindcă aceeaşi teamă stăruia în sufletul lui, gata să-l apere de toate),

simţea totuşi destule: era nemulţumit, oarecum, de sine însuşi şi, în acelaşi timp, încerca şi puţină milă faţă de alţii; un amestec ciudat de duioşie şi ruşine. Era, dacă ne este îngăduită comparaţia, ca o feştilă de candelă, umedă şi arsă, care, atunci când apropii de ea o flacără mare, începe să fumege, să pâlpâie, să scânteieze, nu vrea să ia foc, dar până la urmă tot se aprinde şi luminează. Ar fi fost în stare să se învinuiască, să plângă, dacă nu s-ar fi gândit la *don* Rodrigo; dar fu destul de mişcat, totuşi, pentru ca înaltul prelat să-şi poată da seama că vorbele lui nu fuseseră zadarnice.

— Acum, urmă cardinalul, băiatul e fugar, iar fata e pe cale să-şi părăsească şi ea casa, minaţi amândoi de motive foarte puternice să stea cât mai departe, fără putinţa de a se mai întâlni vreodată aici, şi mulţumindu-se deci cu nădejdea că Dumnezeu le vângădui să se întâlnească în alt loc. Acum, din păcate, nu mai au nevoie de dumneata, nu mai ai prilejul să le faci vreun bine, şi biata, noastră închipuire nici nu poate întrezări vreunul în viitor. Cine ştie dacă bunul Dumnezeu nu-ţi pregăteşte acest prilej? Şi dacă ţi se oferă, părinte, să nu-l laşi să-ţi scape, iar de nu, caută-l, pândeşte-l, roagă-te să-l capeţi!

— Nu voi mai greşi, monseniore, jur că nu voi mai greşi! răspunse *don* Abbondio, cu o voce care în acel moment pornea chiar din inimă.

— Ah, da, fiule! strigă Federigo şi, cu o demnitate plină de dragoste, încheie: Numai Dumnezeu ştie cât de mult aş fi dorit să-ţi pot vorbi în alt chip. Am trăit amândoi destul, şi bunul Dumnezeu ştie cât de greu mi-a fost să întristez cu astfel de mustrări bătrâneţea dumitale, şi adevăr îţi spun că aş fi fost mult mai mulţumit să ne mângâiem vorbind împreună despre grija noastră comună, despre necazurile noastre şi despre preafericita nădejde a mântuirii, de care suntem atât de aproape... Facă cerul ca aceste cuvinte, pe care a trebuit să le spun, să ne slujească şi dumitale, şi mie. Fă în aşa fel încât să nu fiu silit în ziua judecăţii să dau socoteală

că te-am păstrat într-o slujbă faţă de care ai greşit atât de greu! Să recâştigăm timpul pierdut, miezul nopţii este aproape. Mirele nu mai poate zăbovi mult.[89] Să ţinem aprinse candelele noastre, să-i dăruim Domnului sufletele noastre sărmane şi goale, ca să binevoiască a le umple cu harul său, care răscumpără trecutul, care asigură viitorul, care se teme şi se încrede, plânge şi se bucură cu înţelepciune, care în orice împrejurare se preface în virtutea atât de trebuitoare nouă!

După ce termină de vorbit, ieşi, şi *don* Abbondio îl urmă.

Aici cronicarul nostru face menţiunea că această convorbire n-a fost singura pe care au avut-o cele două personaje, şi Lucia nu a fost singura temă a convorbirilor lor, dar el s-a mărginit numai la aceasta ca să nu se îndepărteze de subiectul principal al povestirii. Apoi spune că, din acelaşi motiv, nu mai pomeneşte şi despre celelalte vorbe de seamă rostite de Federigo în tot timpul vizitei sale, nici despre mărinimia sa, nici despre neînţelegerile împăcate, despre certurile vechi dintre oameni, familii şi sate, stinse de el sau (întâmplări care erau, din nefericire, mai frecvente) adormite pentru un timp, nici despre cei câţiva „bravi” sau tirani, ale căror inimi izbutise să le îmblânzească fie pentru toată viaţa, fie pentru câtva timp… lucruri ce se vedeau întotdeauna mai mult sau mai puţin în orice loc al diocezei sale, în care acest om desăvârşit poposea. Şi, mai departe, cronicarul nostru spune că în dimineaţa următoare *donna* Prassede veni, după cum fusese înţelegerea, să o ia pe Lucia şi să se înfăţişeze înaintea cardinalului, care i-o lăudă mult pe faţă şi vorbi de ea cu toată căldura. Lucia se despărţi de mama ei – vă închipuiţi cu câte lacrimi! – îşi părăsi mica ei căsuţă, îşi luă pentru a doua oară rămas bun de la întregul ţinut, cu acel îndoit sentiment de amărăciune pe care îl încerci părăsind un

89 Aluzie la o parabolă despre fecioarele înţelepte şi fecioarele nebune din Biblie.

loc ce ţi-a fost cândva foarte drag, dar de care te-ai înstrăinat. Despărţirea de mama sa nu fu însă definitivă, fiindcă *donna* Prassede îi spusese că vor mai sta câteva zile în casa de la ţară, care nu era prea departe, şi Agnesa îi făgădui fiicei sale că va veni să-şi ia un şi mai dureros rămas bun. Cardinalul era gata de plecare, pentru a-şi continua vizitele, când sosi preotul de la parohia unde se afla castelul Celuifără-nume şi ceru să-i vorbească. Introdus la cardinal, îi dădu un fişic şi o scrisoare, prin care seniorul îl ruga pe Federigo s-o înduplece pe mama Luciei să primească cei 100 de scuzi de aur ce se aflau în fişic, ca să-i slujească drept zestre fetei sau în orice alt scop i s-ar fi părut Agnesei mai nimerit.

Totodată, îl ruga să le spună că dacă vreodată, în vreo împrejurare oarecare, ar socoti că le-ar putea fi de ajutor, tânăra fată ştia, din nefericire, prea bine unde să-l găsească, iar în ceea ce-l privea pe el, ar fi socotit aceasta o fericire dintre cele mai mari. Cardinalul trimise îndată după Agnesa, îi comunică vorbele de mai sus, pe care ea le ascultă cu mare uimire şi cu adâncă mulţumire, îi întinse fişicul şi Agnesa îl luă, fără prea multe mofturi.

— Dumnezeu să-i ajute acelui senior, şi senioria voastră ilustrissimă să-i mulţumească de mii de ori din partea mea! zise ea. Dar despre asta să nu spuneţi nimic nimănui, deoarece satul acesta este... Să-mi fie cu iertăciune, ştiu prea bine că un om ca dumneavoastră nu are obiceiul să flecărească despre lucruri dintr-astea, dar dumneavoastră... înţelegeţi...

Apoi se duse numaidecât acasă, se încuie în camera ei, desfăcu fişiciul cu bani şi, cu toate că ştia ce era înăuntru, privi uimită grămada de bani care-i aparţineau. Atâţia galbeni la un loc nu văzuse în toată viaţa ei! Abia dacă vedea câte unul, şi asta foarte rar. Îi numără* îi aşează cu greu unul lângă altul, ca să facă fişicul la loc, dar banii îi scăpau şi se duceau de-a dura printre

degetele ei neîndemânatice. Izbuti cu chiu cu vai să facă din nou fişicul, îl puse într-o basma, îl strânse bine, îl legă zdravăn cu o sfoară şi-l ascunse într-un colţ al saltelei şi petrecu restul timpului făcându-şi nenumărate planuri de viitor şi aşteptând să treacă ziua cât mai repede. Apoi se culcă, dar multă vreme nu putu să adoarmă, neizbutind să se gândească la altceva decât la cei 100 de scuzi pe care-i avea sub ea, iar după ce adormi îi văzu şi în vis. Cum se făcu ziuă, se trezi şi porni în cea mai mare grabă spre casa unde se afla Lucia.

La rândul ei, fata, deşi îi venea cât se poate de greu să vorbească de juruinţa făcută, era hotărâtă să-şi deschidă sufletul în faţa maică-sii la această întâlnire, pe care multă vreme avea s-o numească ultima.

Cum rămaseră singure, Agnesa, cu chipul plin de însufleţire şi vorbind în şoaptă, ca şi cum s-ar fi temut să n-o audă cineva pitit pe acolo, îi spuse:

— Am să-ţi spun o veste mare! şi-i povesti neaşteptata fericire.

— Dumnezeu să-l binecuvânteze pe seniorul acela! spuse Lucia. De aici înainte vei avea cu ce trăi liniştită şi vei putea să mai faci şi câte un bine cuiva…

— Cum, răspunse Agnesa, oare nu-ţi dai seama câte am putea face cu atâţia bani? Ascultă: nu te am decât pe tine pe lumea asta, pe voi amândoi pot să zic, fiindcă pe Renzo, de când a rostit primele cuvinte, l-am privit tot ca pe copilul meu. Totul este să nu i se fi întâmplat vreo nenorocire, de vreme ce n-a mai dat niciun semn de viaţă. Ce, adică trebuia să ne meargă numai rău? Să nădăjduim că nu! În ce mă priveşte, aş fi fost bucuroasă să stau liniştită în satul meu, dar acum, când tu nu mai poţi rămâne aici din cauza acelui ticălos… numai când mă gândesc că e aici, aproape de noi, mi se urăşte şi de sat şi de tot ce e pe aici! De altfel, cu voi doi, oriunde o să mă simt bine! Chiar de la început aveam de gând să vin cu voi până la capătul pământului, şi n-o să-mi schimb niciodată părerea! Dar fără bani ce era să facem?

Înţelegi acum? Cei câţiva gologani pe care bietul băiat îi pusese de o parte cu atâta greutate şi chibzuială… a venit justiţia şi s-a ales praful de toţi! Dumnezeu însă tot a avut grijă de noi. Aşa că, de cum o găsi Renzo mijlocul să ne dea de veste că trăieşte, unde se află şi ce gânduri are, vin să te iau de la Milano. Chiar eu vin să te iau! Altă dată mi-ar fi fost greu să-mi închipui aşa ceva, dar nenorocirile te învaţă multe. Am fost până ia Monza şi am văzut ce înseamnă să călătoreşti, şi o să iau cu mine un om de treabă, o rudă, cum ar fi alde Alessio din Maggeanco, fiindcă, la drept vorbind, în satul nostru e greu să găseşti un om de treabă, ÎI iau cu mine şi-o să-i plătim noi drumul, fireşte, şi… mă-nţelegi! Dar văzând că în loc să se bucure, Lucia se întrista din ce în ce mai tare şi nu arăta decât o duioşie lipsită de bucurie, Agnesa întrerupse brusc şirul vorbelor şi o întrebă: Dar ce ai, nu crezi că e bine aşa?

— Biată măicuţă! exclamă Lucia, îmbrăţişând-o şi ascunzându-şi obrajii la sânul ei.

— Ce ai? o întrebă maică-sa din nou plină de nelinişte.

— Ar fi trebuit să-ţi spun de mult, răspunse Lucia, ridicându-şi obrazul şi ştergându-şi lacrimile, dar nu am avut niciodată tăria. Iartă-mă!

— Hai, spune, spune o dată!

— Nu mai pot fi soţia lui Renzo!

— Cum? Ce spui?

Cu capul plecat şi răsuflând din greu, vărsând lacrimi, dar fără să se vaite, ca cineva care povesteşte un lucru foarte dureros, dar de neschimbat, Lucia îi dezvălui mamei sale juruinţa făcută şi, împreunându-şi mâinile, îi ceru încă o dată iertare că-i tăinuise atâta vreme lucrul acesta. O rugă să nu spună nimănui pe lume taina ei şi s-o ajute a îndeplini ceea ce jurase…

Agnesa rămase încremenită de uimire. Ar fi trebuit să se supere din pricina tăcerii pe care fiică-sa o păstrase faţă de ea, dar se gândea la atâtea în clipa aceea încât

mânia i se risipi. Ar vi frut s-o certe pe fată, dar i se păru că ar fi vorbit împotriva cerului, cu atât mai mult cu cât Lucia îi descrise din nou, în culorile cele mai vii, noaptea aceea înspăimântătoare, cu deznădejdea ei adâncă şi cu pacea atât de neaşteptată care coborâse asupră-i în clipa când făcuse jurământul hotărât şi solemn.

Şi totuşi atunci, în mintea Agnesei apărură nenumăratele exemple de care auzise vorbindu-se de multe ori şi pe care ea însăşi le dăduse fiicei sale, cu privire la pedepsele necruţătoare şi groaznice ce urmau după călcarea unor jurăminte.

Aşa că, după ce rămase câtva timp buimăcită, o întrebă pe Lucia:

— Şi acum ce-o să faci?

— Acum, răspunse Lucia, mă las în seama lui Dumnezeu, a lui Dumnezeu şi a sfintei Fecioare! Mă încredinţez lor; ei nu m-au părăsit până acum, nu mă vor părăsi nici acum, când… îngăduinţa, singura îngăduinţă *pe* care o cer este ca, după ce-mi voi fi mântuit sufletul, să mă ajute să mă întorc lângă tine; şi mă va ajuta, da, mă va ajuta! În ziua aceea îngrozitoare… în trăsura aceea… Ah, sfântă Fecioară! Bărbaţii aceia!… Cine mi-ar fi spus că mă duceau spre cel care a doua zi avea să mă trimită la tine?

— Dar să nu-i spui tu numaidecât mamei tale? îi zise Agnesa cu oarecare ciudă, potolită însă de dragoste şi de milă.

— Iartă-mă, mamă, dar n-aveam curajul; şi, de altfel, la ce-ar fi folosit să te mâhnesc cu câteva zile mai devreme?

— Dar Renzo?… spuse Agnesa, clătinând din cap.

— Ah, strigă Lucia tresărind, nu se cuvine să mă mai gândesc la băiatul acela nefericit! Se vede că nu eram sortiţi unul altuia. Iată că Dumnezeu însuşi a vrut să ne despartă. Sau… cine ştie? Dar nu, nu. Dumnezeu l-a ferit de toate primejdiile şi-l va face poate şi mai fericit fără mine!

— Numai că, reluă Agnesa, dacă nu te-ai fi legat pentru totdeauna, presupunând că lui nu i s-a întâmplat nicio nenorocire, cu banii ăştia eu aş fi găsit leac la toate!

— Dar banii, răspunse Lucia, ne-ar fi venit oare vreodată dacă eu n-aş fi trecut prin noaptea aceea groaznică? Dumnezeu a vrut să se întâmple aşa. Facă-se voia sa! Şi glasul i se stinse în hohote de plâns.

În faţa acestui argument neaşteptat, Agnesa rămase gânditoare.

După câteva clipe, Lucia, stăpânindu-şi hohotele de plâns, urmă:

— Acum, pentru că lucrul s-a întâmplat, trebuie să ne supunem din tot sufletul, şi tu, biată mamă, poţi să-mi vii în ajutor, rugându-te Domnului pentru sărmana ta fiică. Şi apoi… trebuie ca nefericitul acela să afle totul. Ia asupra ta această grijă, fă şi asta pentru mine, căci ţie îţi vine mai uşor să găseşti mijlocul. Când vei afla unde e, scrie-i, găseşte un om… chiar vărul tău, Alessio, care este un bărbat cumsecade şi milostiv, care ne-a iubit întotdeauna şi n-o să flecărească, roagă-l să-i scrie el

cum s-au întâmplat lucrurile, în ce situaţie m-am aflat, cât am suferit şi că Dumnezeu a vrut astfel. Să-şi împace sufletul, căci eu nu mai pot fi a nimănui, niciodată! Şi fă-l să înţeleagă totul cu binişorul, lămureşte-l că am făgăduit, că am făcut o juruinţă… Când va afla că i-am făgăduit sfintei Fecioare… el a fost totdeauna credincios… Şi îndată ce vei avea veşti de la el, scrie-mi, dă-mi de veste că e sănătos, şi apoi… să nu-mi mai pomeneşti numele lui…

Înduioşată, Agnesa o încredinţă că totul se va face după voia ei.

— Şi aş mai vrea să-ţi mai spun ceva, urmă Lucia. Bietul băiat, dacă n-ar fi avut nenorocul să se gândească la mine, n-ar fi păţit nimic din câte a păţit. Acum rătăceşte prin lume, i s-a pierdut tot avutul, i-au luat tot

ce avea, i s-au dus şi economiile pe care le făcuse, bietul de el, şi ştii doar pentru ce… Şi noi avem atâţia bani! Ştii, mamă, fiindcă Domnul ne-a trimis aurul ăsta şi fiindcă-l socoteai pe băiat ca pe copilul dumitale, împarte te rog pe jumătate cu el, căci cu siguranţă Dumnezeu ne va ajuta! Caută să găseşti un prilej sigur şi trimite-i banii. Dumnezeu ştie cită nevoie are de ei!…

— Sigur, mai e vorbă? răspunse Agnesa. O să-i trimit neapărat. Bietul băiat! Pentru ce crezi că am fost atât de fericită că am primit banii? Şi veneam atât de bucuroasă la tine!… Ce mai, îi trimit sigur, Bietul Renzo! Dar şi el… ştiu eu ce spun… fără îndoială că banii te bucură când ai nevoie de ei… dar banii aceştia… n-o să-i facă nicio plăcere…

Lucia îi mulţumi mamei sale pentru bunăvoinţa şi graba cu care voia să-i împlinească dorinţa cu o asemenea recunoştinţă şi căldură, încât oricine ar fi văzut-o şi-ar fi dat seama că sufletul ei era chiar mai aproape de Renzo decât credea ea însăşi.

— Şi ce-o să mă fac fără tine, spuse Agnesa plângând, eu, o biată femeie?

— Dar eu ce-o să mă fac fără tine, scumpa mea măicuţă? Printre străini, departe, la Milano… Dar Domnul ne va ajuta şi ne va îngădui să fim iarăşi împreună. Peste opt sau nouă luni ne vom vedea, şi până atunci, ba chiar şi mai devreme, trag nădejdea că Dumnezeu va orândui astfel lucrurile ca să nu ne mai despărţim. Să ne lăsăm în grija lui. Mă voi ruga mereu sfintei Fecioare, să-mi dăruiască fericirea asta! Dacă aş mai avea ceva de „dat, i-aş da, dar ea e atât de îndurătoare, încât mă va asculta şi fără să-i dau ceva în schimb.

După astfel de cuvinte şi altele asemănătoare, pline de păreri de rău, de încurajare, de durere şi de resemnare, după multe îndemnuri şi promisiuni că nu va spune nimănui nimic, după ce se îmbrăţişară îndelung, de mai multe ori, se despărţiră, cu lacrimi în ochi, aşa

cum se întâmplă de obicei în împrejurări asemănătoare, făgăduindu-şi una alteia să se revadă, cel mai târziu, în toamna următoare, ca şi cum asta ar fi depins de ele.

A trecut însă mult timp fără ca Agnesa să poată afla ceva despre Renzo. Nu veneau de la el nici scrisori, nici veşti, şi toţi cei din sat sau din împrejurimi, pe care Agnesa îi întreba despre dânsul, nu ştiau nimic mai mult decât ea. Şi nu era singura care făcea asemenea zadarnice cercetări. Cardinalul Federigo nu le spusese numai de formă că se va interesa de bietul tânăr, ci într-adevăr scrisese numaidecât, cerând informaţii. Întors la Milano, după ce vizitase eparhia, primise o scrisoare, în care i se spunea că nu s-a putut descoperi nimic în legătură cu tânărul, că într-adevăr fusese adăpostit în casa unei rude într-un sat, unde nu atrăsese prin nimic atenţia asupra lui, dar de unde într-o dimineaţă se făcuse nevăzut pe neaşteptate, că însăşi ruda sa nu ştia ce se întâmplase şi nu putea decât să repete şi el anumite zvonuri care circulau cu acest prilej, de pildă că tânărul s-ar fi înrolat pentru Levant, că ar fi trecut în Germania, sau că ar fi pierit trecând un fluviu; că cercetările vor continua mai departe, şi îndată ce se va putea afla ceva mai precis, se va da de veste senioriei-sale ilustrissime şi reverendissime. Mai târziu, aceste zvonuri şi altele asemănătoare se răspândiră şi prin ţinutul Lecco, şi, în cele din urmă, ajunseră şi la urechile Agnesei. Biata femeie făcea tot ce-i stătea în putinţă ca să afle adevărul şi să ajungă la sursa de unde pornea un zvon sau altul, dar nu izbutea niciodată să afle nimic mai mult decât acel „aşa se spune” care până în zilele noastre ajunge ca să întărească atâtea lucruri.

Uneori abia i se povestea câte ceva, şi se şi ivea altcineva, care-i spunea că nu e nimic adevărat, dându-i în schimb o altă veste, tot atât de ciudată şi de îngrozitoare ca şi prima. Toate însă erau vorbe goale.

Guvernatorul Milanului, căpitanul-general în Italia *don* Gonzalo Fernández de Cordova, făcuse mare gălăgie

şi se plânsese seniorului rezident al Veneţiei la Milano că un ticălos, un cunoscut bandit şi aţâţător la jaf şi crimă, anume faimosul Lorenzo Tramaglino, care, pe când se afla chiar în mâinile justiţiei, provocase o răscoală ca să poată scăpa, fusese primit şi adăpostit în teritoriul Bergamului. Rezidentul răspunsese că nu ştie nimic şi că are să scrie la Veneţia, ca să-i poată da excelenţei-sale explicaţiile atât de necesare într-o astfel de împrejurare.

La Veneţia exista tendinţa de a se ajuta şi chiar încuraja lucrătorii milanezi, ţesători de mătase, care doreau să emigreze pe teritoriul Bergamului, făcându-se în aşa chip, încât aceşti lucrători să tragă multe foloase, şi mai cu seamă pe acela faţă de care toate celelalte nu înseamnă nimic, adică „siguranţa”. Cum însă e ştiut că atunci când doi se ceartă al treilea câştigă, Bortolo fu înştiinţat în taină, nu se ştie de cine, că Renzo nu era în siguranţă în acel sat şi că ar face mult mai bine să treacă într-o altă fabrică, schimbându-şi chiar numele pentru un timp. Astfel, Bortolo pricepu numaidecât cum stau lucrurile, nu mai întrebă nimic şi se duse numaidecât să-i dea de ştire vărului său. Apoi îl luă cu el într-o trăsură mică, îl duse până la o altă filatură, la o distanţă de aproape 15 mile, şi îl prezentă patronului sub numele de Antonio Rivolta, originar, ca şi el, din ţinutul Milanului, veche cunoştinţă de-a lui. Acesta, cu toate că vremurile erau grele, nu se lăsă mult rugat ca să primească un lucrător recomandat ca cinstit şi iscusit de către un om cumsecade şi priceput. Punându-l apoi la încercare, nu putu decât să fie foarte mulţumit în multe privinţe, în afară de aceea că, la început, tânărul i se părea cam zănatec, deoarece de câte ori îl striga: „Antonio!”, băiatul nu prea răspundea. După puţin timp, sosi un ordin de la Veneţia, în termeni politicoşi, către căpitanul Bergamului, ca să culeagă şi să dea informaţii dacă în ţinutul de sub cârmuirea sa, şi mai cu seamă în cutare sat, se află individul cutare. După ce făcu toate cercetările ce credea el că trebuiau făcute, căpitanul

trimise un răspuns negativ, care-i fu adus apoi la cunoştinţă rezidentului la Milano, iar acesta, la rândul său, îi comunică lui *don* Gonzalo

Fernández de Cordova. Şi cum nu lipseau curioşii, care voiau să afle neapărat de la Bortolo cam din ce cauză tânărul nu se mai afla aclolo şi unde plecase, acesta le răspunse pe loc: „A dispărut”. Iar ca să se descotorosească pe urmă de cei mai îndărătnici, fără să îngăduie descoperirea adevărului, socotise că e bine să născocească una după alta toate veştile pe care le-am pomenit mai sus, prezentându-le totuşi drept lucruri pe care le auzise şi el de la alţii fără să fie sigur de ceva.

Iar când veni să-l întrebe cineva din partea cardinalului, fără să rostească numele lui Federigo, păstrând un aer de om important şi misterios şi lăsând să se înţeleagă că întrebarea venea de la o persoană puternică şi foarte sus-pusă, Bortolo fu şi mai bănuitor şi crezu că e bine să răspundă tot în felul său, ba tocmai fiindcă era vorba de o persoană sus-pusă, înşiră una după alta toate ştirile născocite în diferite împrejurări.

Nu trebuie să se creadă totuşi că *don* Gonzalo, un senior atât de mare, avea ceva împotriva bietului ţeşător muntean, şi fiind informat că Renzo s-ar fi arătat lipsit de respect şi ar fi rostit cuvinte proaste despre nobilul său rege, ar fi vrut să se răzbune. Şi nici să nu credeţi că-l socotea pe tânăr un om atât de primejdios încât să-l prigonească chiar după ce fugise şi să nu-l lase să trăiască nici măcar departe, aşa cum făcuse Senatul roman cu Hanibal. *Don* Gonzalo avea prea multe şi prea importante treburi pe cap ca să se mai gândească şi la isprăvile lui Renzo, şi dacă acum părea să-i acorde atâta atenţie, totul se datora unui ciudat concurs de împrejurări, datorită căruia, bietul băiat, fără să vrea şi fără să ştie, nici atunci, nici mai târziu, se pomeni legat, printr-un fir foarte subţire şi nevăzut, de nişte evenimente importante şi încurcate.

CAPITOLUL XXVII

Ni s-a întâmplat de mai multe ori să pomenim de războiul pe care-l provocase succesiunea în statele ducelui Vicenzo Gonzaga, al doilea cu acest nume, dar prilejul ni s-a ivit întotdeauna în clipe de mare grabă, aşa încât nu am avut niciodată putinţa să vorbim altfel decât în treacăt despre acest eveniment. Acum însă, pentru înţelegerea povestirii noastre, se cere să dăm câteva lămuriri mai amănunţite. Sunt fapte pe care oricine cunoaşte istoria le ştie cu siguranţă, dar întrucât trebuie să fim drepţi şi să presupunem că această carte ar putea fi citită şi de neştiutori, credem că nu e niciun rău dacă vom da aici numai atâtea lămuriri câte ar trebui pentru a informa pe cei care au nevoie de aşa ceva.

Am spus, aşadar, că la moartea ducelui, cel mai apropiat urmaş chemat să-i urmeze la conducere era Carlo Gonzaga, capul unei ramuri mai mici, transplantată în Franţa, unde stăpânea ducatele de Nevers şi de Rhetel, şi că acest urmaş intrase în posesia Mantovei şi, putem adăuga acum, şi a Monferratului, pe care din grabă l-am lăsat la o parte. Or, Curtea din Madrid voia cu orice preţ (şi lucrul acesta l-am mai spus) să-l excludă de la cele două moşteniri pe noul principe, şi, ca să-l excludă, avea nevoie de un motiv, fiindcă războaiele dezlănţuite fără motiv puteau fi socotite nedrepte. De aceea Curtea se declarase apărătoarea drepturilor pe care pretindea că le are asupra Mantovei un alt Gonzaga, anume Ferrante Gonzaga, principe de Guastalla, iar asupra Monferratului, Carlo Emanuele I, duce de Savoia, şi Margherita de Gonzaga, ducesă văduvă de Lorena. *Don* Gonzalo se trăgea din familia marelui căpitan 1 al cărui nume îl purta şi făcuse războiul din Flandra[9091], iar acuma se arăta foarte dornic

---

90 Generalul spaniol Gonzalo Fernandez de Cordova, supranumit „marele căpitan“ (1453—1515), a cucerit (1503) regatul Neapole pentru Ferdinand Catolicul.

91 Aluzie la revoluţia burgheză din Ţările de Jos (1566—1609), care a împletit lupta antifeudală cu războiul de eliberare naţională de sub

să facă şi războiul din Italia, şi lupta poate cel mai mult pentru ca acesta să izbucnească. Până atunci, interpretând intenţiile şi luând-o înaintea poruncilor guvernului, încheiase cu ducele de Savoia un tratat de invazie şi de împărţire a Monferratului şi obţinuse după aceea, cu uşurinţă, confirmarea contelui-duce, înfăţişându-i ca pe un fleac cucerirea Casalelui, punctul cel mai bine apărat al acestui ducat, hărăzit prin împărţire regelui Spaniei. După aceea declară totuşi, în numele suveranului său, că nu voia să ocupe ţinutul decât cu titlul de provizorat, până la hotărârea împăratului[92], care, cedând pe de o parte insistenţelor dinafară şi îndemnat pe de altă parte de propriile sale motive, se împotrivise investiturii noului duce, declarând că statele în controversă vor rămâne în stăpânirea sa, urmând ca, după ce avea să asculte părţile adverse, să dea aceste state celui în drept, hotărâre la care ducele de Nevers refuzase să se supună.

Ducele avea şi el prieteni puternici: pe cardinalul de Richelieu, pe seniorii Veneţiei, şi pe papă, în vremea aceea, cum am mai spus, Urban al VII-lea. Dar, Richelieu, angajat atunci în asediul de La Rochele şi în războiul împotriva Angliei, şi atacat de partidul regineimame, Maria de Medici, care, din anumite motive personale, se împotrivea casei de Nevers, nu putea să-i dea decât speranţe. Veneţienii nu voiau să facă nicio mişcare făţişă atâta vreme cât o armată franceză nu avea să descindă în Italia, şi, ajutând în ascuns pe duce, pe cât le era cu putinţă, rămâneau faţă de Curtea din Madrid şi guvernatorul Milanului pe linia propunerilor, a îndemnurilor paşnice sau ameninţărilor, după împrejurări. Papa, recomandând prietenilor săi pe ducele de Nevers şi intervenind în favoarea sa pe lângă duşmani, făcea proiecte de acorduri diplomatice; cât despre o armată pe care s-o pună pe picior de război,

---

jugul Spaniei absolutiste.

92 Ferdinand al II-lea al Germaniei.

nici nu voia să audă. Aşa că cei doi aliaţi putură cu mai multă siguranţă să-şi înceapă ofensiva plănuită. Ducele de Savoia pătrunse în Montferrat, iar *don* Gonzalo se grăbi să pornească la asediul Casalelui, fără a găsi în această întreprindere mulţumirea la care se aşteptase, căci e greşit să crezi că în război totul este trandafiriu. Curtea 1 nu-l ajută aşa cum dorea el, sau nu-i trimise tocmai ceea ce îi era mai necesar; aliatul, în schimb, îl ajuta prea mult, căci după ce-şi luase ce i se cuvenea[9394], pornise să pună mâna şi pe partea hărăzită regelui Spaniei[95].

Don Gonzalo, deşi era mai furios ca oricând, se temu că, dacă ar face cea mai mică plângere, ducele Carlo Emanuele – care era tot atât de priceput în intrigi şi nestatornic în respectarea tratatelor, pe cât de viteaz în luptă – ar fi trecut de partea Franţei, aşa încât se văzu silit să închidă ochii, să-şi înghită nemulţumirea şi să tacă. Asediul mergea prost, mai mult da înapoi decât înainte, ameninţând să se lungească cine ştie cât, atât din pricina dârzeniei, iscusinţei şi vitejiei celor asediaţi, cât şi din cauză că *don* Gonzalo avea oameni puţini sau că, după spusele câtorva istorici, făcuse prea multe greşeli. Asupra acestor fapte nu rămâne decât să credem tot ce s-a spus, ba suntem gata, în cazul că lucrurile s-au petrecut într-adevăr aşa, să socotim că a fost chiar un adevărat noroc, mai ales dacă ne gândim că datorită lor au fost mai puţini morţi, schilozi, vătămaţi şi *ceteris paribus*[96]… şi ceva mai puţine stricăciuni oraşului Casale.

În astfel de împrejurări, *don* Gonzalo primi vestea răscoalei de la Milano şi se grăbi să se ducă în persoană acolo.

În raportul ce i se înaintă era pomenită şi fuga

---

93 Din Madrid.

94 O parte din ducatul Monferrat.

95 Casale, azi localitatea Casale Monferrato (capitala teritoriului Monferrato), împreună cu o altă parte din posesiunile regelui Spaniei.

96' ••Alţii de acelaşi fel (lat.).

violentă şi zogomotoasă a lui Renzo, precum şi faptele adevărate şi presupuse datorită cărora fusese arestat, adăugându-se că tânărul se adăpostise în teritoriul bergamez. Acest lucru atrase atenţia lui *don* Gonzalo. Pe de altă parte, era informat că Veneţia ridicase capul auzind de răscoala din Milano, că veneţienii crezuseră, la început, că asediul de la Casale se va ridica vrând nevrând, socotind că *don* Gonzalo era năucit şi foarte îngrijorat de această ştire, mai ales, că îndată după acest eveniment, sosise şi ştirea, mult dorită de veneţieni şi de temut pentru el, că La Rochelle căzuse. Rănit de moarte în amorul său propriu de om şi de politician, fiindcă duşmanii puneau aceste lucruri pe seama lui, căuta să găsească orice prilej a-i convinge prin fapte că nu pierduse nimic din vechiul său curaj, fiindcă dacă spui doar: „Nu mă tem!” e ca şi cum n-ai fi spus nimic.

Un mijloc bun era acela de a face pe nemulţumitul: să protesteze, să dezaprobe. De aceea, când rezidentul Veneţiei venise să-i prezinte omagii şi să încerce în acelaşi timp să surprindă în trăsăturile sale, în ţinuta sa care era starea lui de spirit (băgaţi bine de seamă ce vicleană e vulpea bătrână!), după ce vorbise de răscoală în treacăt, ca un om care şi-a luat toate măsurile, *don* Gonzalo făcu în legătură cu Renzo scandalul pe care-l ştiţi, după cum de asemeni ştiţi şi cele ce urmară. Apoi nu se mai ocupă de o treabă atât de neînsemnată şi încheiată în ceea ce-l privea, încât atunci când după multă vreme, îi sosi răspunsul în tabăra de la Casale, unde se întorsese şi unde avea cu totul alte griji, el îşi săltă capul şi-l clătină uşor, ca un vierme de mătase ce-şi caută frunza, se încordă o clipă, să-şi aducă aminte de acest fapt, de care uitase aproape cu totul, îşi reaminti, avu o idee neprecisă şi trecătoare despre omul cu pricina şi trecu apoi ia altceva, fără să se mai gândească la asta.

Renzo, însă, care din puţinul pe care-l aflase îşi făcuse cu totul altă idee, multă vreme nu avu alt gând, sau, ca spunem adevărul, nu avu altă grijă decât să se

ascundă cât mai bine. Vă daţi seama cât de mult ar fi vrut să trimită veşti celor două femei şi să afle şi el câte ceva despre ele, dar se izbea de două mari greutăţi. Prima, că ar fi trebuit să se încreadă într-un scrib, fiindcă într-adevăr bietul băiat nu ştia nici să scrie, nici să citească în adevăratul sens al cuvântului, şi dacă atunci când fusese întrebat în această privinţă, cum vă amintiţi poate, de avocatul Sforărie, răspunsese că da, nu o făcuse numai ca să se laude şi nici ca să spună verzi şi uscate, ci fiindcă era oarecum adevărat, deoarece izbutea să citească, străduindu-se, literele tipărite; cu cele scrise de mână, însă, se schimba treaba. Prin urmare, era silit să amestece un al treilea în treburile lui, să dezvăluie o taină la care ţinea atât, iar să găsească un om care să ştie să ţină pana în mână şi să mai fie şi de încredere nu era uşor în acele vremuri, mai ales într-un sat unde nu avea nicio cunoştinţă mai veche. Cealaltă greutate era să poată găsi un curier, un om care să se ducă prin locurile acelea, să vrea să ia scrisoarea şi s-o ducă cu adevărat la persoana cu pricina, calităţi greu de întrunit într-un singur om.

Până la urmă, tot căutând şi întrebând, găsi pe cineva care scria în locul lui. Dar neştiind dacă cele două femei mai erau încă la Monza, sau dacă nu cumva plecaseră în alte părţi, socoti că e mai bine să trimită scrisoarea către Agnesa într-un plic pe care să scrie adresa părintelui Cristoforo. Scribul îşi luă însărcinarea să şi trimită scrisoarea şi o încredinţă unui om care trebuia să treacă prin apropiere de Pescarenico; acesta o lăsă cu multe recomandaţii la un han dintr-un punct foarte apropiat de Pescarenico, şi fiindcă scrisoarea era adresată unei mănăstiri, fu trimisă la destinaţie. Ce s-a mai întâmplat cu ea după aceea nu s-a aflat niciodată. Văzând că nu primeşte niciun răspuns, Renzo trimise o a doua scrisoare, asemănătoare cu cea dintâi şi o adresă unui prieten din Lecco oarecum înrudit cu el. Îşi căută apoi un om de încredere, îl găsi, şi de astă dată

scrisoarea ajunse unde trebuia. Agnesa dădu fuga la Maggianico, rugă pe Alessio, vărul ei să i-o citească şi să i-o explioe. Întocmi împreună cu el un răspuns, îl aşternu pe hârtie şi, printr-un mijloc oarecare, îl trimiseră lui Antonio Rivolta, acolo unde locuia acum; dar toate astea nu se făcură atât de repede după cum povestim noi. Renzo primi răspunsul şi scrise din nou. Pe scurt, se stabili între cele două părţi o corespondenţă înceată şi nesigură, dar continuă, deşi era adesea întreruptă şi se relua la intervale mai lungi sau mai scurte.

Ca să ne dăm seama cum mergea aceacorespondenţă, trebuie să ştim cum se petreceau pe atunci asemenea lucruri, ba chiar cum merg şi astăzi, căci în această privinţă nu cred să se fi produs prea mari schimbări de atunci.

Ţăranul care nu ştie să scrie şi care are nevoie să trimită o scrisoare se adresează unui cunoscător al acestei arte, alegându-l pe cât îi e cu putinţă, dintre cei de seama lui, deoarece nu cutează, sau n-are încredere în alţii. O dată găsit, omul îl informează cu mai multă sau mai puţină rânduială şi limpezime despre toate treburile sale şi-i arătă, cam în acelaşi fel, tot ceea ce trebuie pus pe hârtie. Cel care scrie pricepe o parte, bănuieşte oarecum restul, îşi dă şi el părerea, propune câteva schimbări şi spune: „Las pe mine!” Apoi ia pana, aşterne cât poate mai bine gândurile celuilalt în scris, le îndreaptă, mai adaugă, pe ici, pe colo, câte ceva de la el, mai face o ştersătură, după cum i se pare că sună mai bine, fiindcă, de n-ai ce face, cel ce e mai învăţat decât alţii nu vrea să fie numai o unealtă moartă, şi când se amestecă în treburile străine, vrea să le şi rânduiască după placul lui!… în acest fel se întâmplă adesea ca cel ce scrie să mi izbutească a spune tot ce voia celălalt, ba alteori i se mai întâmplă să spună şi cu totul altceva, lucru care, de altfel, ni se întâmplă uneori şi nouă, care scriem pagini hărăzite tiparului.

Când o scrisoare astfel întocmită ajunge în mâinile

destinatarului neştiutor de carte, acesta o duce şi el altui învăţat de aceeaşi categorie, să i-o citească şi să i-o tălmăcească şi aşa se nasc discuţii după felul cum înţelege fiecare cele scrise fiindcă cel ce primeşte scrisoarea, bizuindu-se pe cunoştinţele dinainte, pretinde că anumite cuvinte vor să spună un lucru, pe când cititorul, bizuindu-se pe experienţa sa în întocmirea scrisorilor, pretinde că, dimpotrivă, vor să spună altceva. În cele din urmă, cine nu ştie carte trebuie să se lase în seama celui care ştie şi-l lasă să întocmească răspunsul, care, făcut după gustul trimiţătorului, este iarăşi supus unei interpretări asemănătoare. Pe lângă toate acestea, dacă subiectul corespondenţei este şi ceva mai delicat, fiind vorba de un lucru tainic, care nu trebuie cunoscut de un altul în cazul când s-ar rătăci cumva scrisoarea, dacă din această cauză, în mod voit, nu se spune în scrisoare totul limpede, atunci cei doi, când această corespondenţă dăinuie totuşi o vreme, ajung să se înţeleagă între ei cum se înţelegeau odinioară doi scolastici într-o discuţie de patru ore în şir despre entelehia; şi asta, ca să nu alegem exemple din întâmplările zilelor noastre, lucru pentru care am putea să primim şi vreo câteva după ceafă![97]

Cazul celor doi corespondenţi ai noştri era identic cu cel despre care am pomenit.

Prima scrisoare scrisă în numele lui Renzo vorbea despre multe lucruri. La început, după ce se arăta cum se petrecuse fuga sa, se dădeau foarte pe scurt, dar mult mai încurcat decât am făcut noi, anumite amănunte despre starea sa actuală, în aşa fel, încât nimeni, nici Agnesa, nici chiar tălmaciul ei nu izbutiră să priceapă cam ce voia să spună. Se vorbea acolo despre o înştiinţare tainică, despre o schimbare de nume, despre necesitatea de a sta ascuns, cu toate că se afla în siguranţă… treburi greu de înţeles prin însuşi conţinutul

97 Aluzie la polemicile aprinse, dintre adepţii romantismului -şi cei ai clasicismului, între 1816 şi 1825, la Milano.

lor şi care în scrisoare erau spuse şi foarte încâlcit. Apoi se desluşeau întrebări din care se vedeau neliniştea şi durerea pricinuită de peripeţiile Luciei, aluzii triste şi amare cu privire la zvonurile care ajunseră până la urechile lui Renzo. Se mai desluşeau şi speranţe vagi şi îndepărtate, proiecte de viitor, făgăduieli şi rugăminţi ca fata să nu calce cuvântul dat, să nu-şi piardă nici răbdarea şi nici curajul şi să aştepte vremuri mai bune. După o vreme, Agnesa găsi un mijloc sigur să-i trimită lui Renzo un răspuns şi cei bO de scuzi, care-i fuseseră sorociţi de către Lucia. La vederea aurului, Renzo nu ştiu ce să creadă. Cu mintea tulburată de o mirare şi de o teamă ce nu-i îngăduiau să se bucure, îşi căută în grabă scribul, ca să-i tălmăcească scrisoarea şi să dezlege astfel o taină atât de ciudată. În scrisoare, scribul Agnesei, după ce se plângea de lipsa de claritate a scrisorii lui Renzo, aşternea, cam cu tot atâta claritate, groaznica poveste a celor întâmplate cu „persoana” (aşa-i spuneau Luciei), explicându-i cu această ocazie şi enigma celor 50 de galbeni, apoi vorbea despre juruinţă, întrebuinţând perifraze, adăugând cu cuvinte mai directe şi mai limpezi, sfatul de a-şi împăca sufletul şi de-a nu se mai gândi la Lucia.

Puţin lipsi ca Renzo să nu se mânie pe cititorul său. Tremura, se îngrozea şi se înfuria şi de cele ce pricepea, şi de cele ce nu putea pricepe. îl rugă să-i mai citească de vreo două-trei ori dureroasa scrisoare, şi ba i se părea că înţelege mai bine, ba că totul se întunecă şi devine de neînţeles, chiar şi ceea ce la început i se păruse aşa de limpede. Astfel că în acea învălmăşeală de simţiri vru morţăş ca scribul să pună numaidecât mâna pe pană şi să răspundă. Şi, după cele mai calde cuvinte de duioşie şi de spaimă faţă de cele întâmplate Luciei, „scrie, spuse el, dictând, că niciodată sufletul meu nu se va împăca şi că nici nu vreau să-mi aflu pacea, că nu primesc astfel de sfaturi, iar în ceea ce priveşte banii, nu mă voi atinge niciodată de ei, că îi strâng şi-i păstrez ca zestre pentru

Lucia, căci ea trebuie să-mi fie nevastă! Şi nici nu vreau să ştiu de acea juruinţă! Am auzit că sfânta Fecioară se amestecă în treburile oamenilor ca să ajute pe cei necăjiţi şi să-i îndrume pe calea cea bună, dar să-i chinuie şi să-i împiedice să-şi ţină cuvântul dat n-am auzit niciodată! Acest lucru n-o să se poată întâmpla, şi mulţumită acestor bani ne vom putea înjgheba o viaţă tihnită. Dacă pentru moment sunt încurcat, este numai o furtună trecătoare”… şi multe alte lucruri asemănătoare. Agnesa primi scrisoarea şi-i trimise răspunsul, corespondenţa continuând în felul în care v-am mai spus.

Când mamă-sa putu, nu ştiu prin ce mijloc, să-i dea de ştire că Renzo era în viaţă şi în siguranţă şi că ştia totul, Lucia simţi o uşurare şi nu mai dori altceva decât ca băiatul s-o uite, sau, ca să spunem drept, mai mult să încerce s-o uite. Pe de altă parte, lua de sute de ori pe zi hotărârea să-l uite, făcând tot ce-i sta în putere ca s-o îndeplinească. Muncea fără răgaz şi se silea să nu se gândească decât la ceea ce făcea, şi când imaginea lui Renzo îi venea în minte, începea să spună ori să cânte rugăciuni. Dar imaginea aceasta părea tare vicleană, căci niciodată nu i se înfăţişa de-a dreptul în faţă, ci se furişa pe urma altor gânduri şi imagini, în aşa fel, încât nu-şi dădea seama decât multă vreme după ce ea se ivise. Gândul Luciei se îndrepta adesea spre mama sa, căci cum ar fi putut să nu se gândească la ea? Şi atunci Renzo cel visat venea binişor, să intre în vorbă cu ele, aşa cum făcuse de atâtea ori Renzo cel adevărat. Tot astfel se întâmpla de câte ori se gândea la toate cunoştinţele, căci imaginea lui era legată de toate locurile şi de toate amintirile trecutului. Şi dacă biata fată se lăsa dusă de visuri şi încerca să întrevadă ceva în întunecimea viitorului, şi acolo chipul tânărului apărea măcar pentru a-i spune: „Desigur, nu voi mai fi cu tine niciodată!” Dar deşi hotărârea de a nu se mai gândi la el era o încercare disperată, Lucia izbutea totuşi, până la un anumit punct, să se gândească mai rar şi cu mai

puţină intensitate decât ar fi îndemnat-o inima. Ar fi izbutit poate mai uşor dacă ar fi fost singura care să dorească acest lucru. Dar mai era şi *donna* Prassede, care, foarte dornică s-o facă să-l uite, găsea că mijlocul cel mai potrivit era să-i vorbească cât mai des despre el.

— Ei bine, o întreba ea, tot te mai gândeşti la el?

— Nu mă gândesc la nimeni, răspundea Lucia.

Donna Prassede nu era o femeie care să se poată mulţumi cu un astfel de răspuns şi îi spunea că faptele, şi nu cuvintele, contează, tot timpul povestea despre obiceiul fetelor tinere care, când îşi dau inima unui ticălos, şi multe dintre ele au preferinţă pentru astfel de oameni, nu mai pot să-l uite cu niciun chip. Pe un om cumsecade, aşezat, de care se despart prin cine ştie ce întâmplare, îl uită foarte repede, dar când e vorba de un ticălos, oh! atunci rana nu se mai vindecă… Şi astfel începea panegiricul bietului băiat care nu era de faţă, al tâlharului plecat la Milano să jefuiască şi să ucidă, vrând s-o facă pe Lucia să-i mărturisească toate pungăşiile pe care, fără îndoială, le făcuse şi în satul său.

Lucia, cu o voce tremurată de ruşinea, de durerea şi de indignarea pe care le putea arăta blândeţea firii sale şi umila ei stare de acum, protesta şi spunea că în satul său nimeni nu vorbea de bietul băiat decât de bine, dorind în acele clipe să aibă acolo pe cineva de la ei ca să întărească spusele sale. Chiar în privinţa întâmplărilor de la Milano, despre care nu ştia mare lucru, îi lua apărarea tânărului, bizuindu-se tocmai pe faptul că-l cunoştea bine din copilărie, ÎI apăra sau îşi propunea să-l apere numai din caritate, sau numai din dragoste pentru adevăr şi, ca să întrebuinţăm exact cuvintele cu ajutorul cărora îşi tălmăcea sieşi sentimentele, îl apăra din iubirea pe care o datorăm aproapelui nostru. Dar *donna* Prassede scotea din toate aceste laude noi şi noi argumente s-o convingă pe Lucia că era încă îndrăgostită nebuneşte de Renzo. Şi, într-adevăr, nu aş prea şti să spun ce simţire stăpânea sufletul fetei în clipele acelea.

Nevrednicul portret pe care bătrâna îl făcea lui Renzo îi trezea în suflet, prin contrast, mai vie şi mai limpede ca oricând imaginea ce şi-o făcuse despre el în urma acelei lungi prietenii; amintirile, înăbuşite cu atâta tărie, răbufneau cu duiumul; dispreţul şi vrăjmăşia pe care le vedea îndreptate împotriva lui îi aduceau aminte de tot ce o făcuse să-l respecte şi să-l preţuiască; ura oarbă şi violentă îi inspira o milă şi mai puternică şi, printre sentimente atât de diferite, cine ar fi putut spune în ce măsură îşi găsea loc acel simţământ ce ni se furişează cu atâta uşurinţă în piept şi care era cu atât mai puternic, cu cât se silea să-l îndepărteze? Oricum, aceste convorbri! a ceea ce o privea pe Lucia, n-ar fi durat niciodată prea mult, căci cuvintele ei se preschimbau în hohote de plâns.

Dacă purtarea *donnei* Prassede ar fi izvorât dintr-o ură veche împotriva Luciei, poate aceste lacrimi ar fi dezarmat-o şi ar fi redus-o la tăcere, dar socotind că îi vorbeşte spre binele ei, *donna* Prassede stăruia, fără să se lase înduioşată, căci gemetele şi rugăminţile pot îndepărta arma unui duşman, dar nu te pot feri de bisturiul unui chirurg.

Ca să-şi facă pe deplin datoria, trecea de la mustrări şi ocări la poveţe şi sfaturi, pe care le amesteca chiar şi cu câteva laude, ca să îndulcească astfel acreala cu dulceaţă şi să obţină mai sigur efectul ce şi-l propunea, întrebuinţând toate mijloacele în stare să mişte sufletul Luciei. De bună seamă că, după toate aceste scene (care aveau întotdeauna acelaşi început, mijloc şi sfârşit), biata Lucia nu păstra nicio vrăjmăşie îndărătnicei propovăduitoare, care, în alte ocazii, se purta cu multă bunătate, şi chiar şi în aceste împrejurări se vedea că e însufleţită de intenţii bune. Dar Lucia rămânea apoi tulburată vreme îndelungată de gândurile şi sentimentele redeşteptate, şi doar cu mare greutate îşi mai regăsea liniştea.

Din fericire pentru ea, nu era singura căreia *donna*

Prassede voia să-i facă bine, şi din această pricină mustrările nu erau prea dese, căci, în afară de celelalte slugi, care aveau, mai mult sau mai puţin, nevoie să fie îndreptate şi călăuzite, în afară de celelalte ocazii când simţea că trebuie să-şi îndeplinească datoria, din bunătate, fără să i se fi cerut (şi căuta aceste ocazii când nu se iveau ele singure), *donna* Prassede mai avea şi cinci fete, toate departe de ea, ce-i drept, fapt ce ocupa cu atât mai mult pe mamă. Trei dintre ele erau călugăriţe, şi două măritate, ceea ce făcea ca *donna* Prassede să aibă deci de supravegheat trei mănăstiri şi două case, întreprindere vastă şi complicată, cu atât mai obositoare, cu cât doi bărbaţi, susţinuţi de părinţi, de mame şi de fraţi, şi trei stareţe, sprijinite de unele mărimi şi de multe călugăriţe, nu voiau să asculte de îndrumările ei. Era un război, sau, mai degrabă, erau cinci războaie, ascunse, purtate cu politeţe până la un anumit punct, dar înverşunate şi fără răgazuri. Se sustrăgeau cu toţii bunăvoinţei ei şi nu numai că nu-i luau în seamă sfaturile şi părerile, dar îşi rezolvau singuri problemele, ba i le ascundeau, pe cât era cu putinţă. Nu mai vorbesc de împotrivirile şi greutăţile întâmpinate în legătură cu treburile de care era străină, căci se ştie că cel mai adesea ca să faci bine oamenilor trebuie să-l faci împotriva voinţei lor. Acolo unde-şi putea desfăşura zelul după placul ei era în propria-i casă, unde fiecare se găsea supus întru totul autorităţii ei, cu excepţia lui *don* Ferrante, cu care lucrurile se petreceau cu totul altfel.

Fiind om de ştiinţă, nu-i plăcea nici să poruncească» nici să se supună; n-avea nimic împotrivă ca doamna» soţia lui, să fie stăpână în toate treburile casei, dar ca şi el să i se supună, asta n-ar fi admis niciodată! Şi dacă atunci când ea îl ruga, o slujea, ajutând-o cu dibăcia penei sale, era pentru că acest lucru îi făcea plăcere. De altfel, şi atunci ştia să i se împotrivească dacă nu era de acord cu cele ce soţia sa

voia să scrie. „Descurcă-te singură, îi spunea el, în asemenea împrejurări, dacă lucrul ţi se pare atât de limpede!”

După ce încercase, multă vreme şi în zadar, să-l înduplece a face după voia ei, *donna* Prassede se mulţumea să mormăie adesea împotriva lui, numindu-l leneş, om cu idei fixe şi liferat, titlu în care intra în afară de supărare şi puţină satisfacţie.

Don Ferrante sta ceasuri întregi în odaia sa de lucru, unde avea o însemnată colecţie de cărţi – aproape trei sute de volume – toate cărţi alese, cele mai de seamă opere din diferite domenii în care era mai mult sau mai puţin priceput. În astrologie era socotit pe drept cuvânt mai mult decât un simplu diletant, pentru că nu cunoştea numai noţiunile generale şi terminologia obişnuită (influxuri, aspecte, conjuncţii etc...), dar ştia să vorbească tot atât de bine ca un profesor de la catedră despre cele douăsprezece „case” ale cerului, despre cercurile maxime, despre poziţiile favorabile şi nefavorabile, despre exaltare şi cădere, despre fluxuri şi refluxuri, despre tranzite şi revoluţii, într-un cuvânt, despre principiile cele mai sigure şi mai ascunse ale acestei ştiinţe[98]. Trecuseră aproape douăzeci de ani de când susţinea în lungi şi nenumărate discuţii superioritatea lui Cardano asupra unui alt savant, partizan înfocat al lui *Alcabizio*[99], din pură încăpăţânare, după cum spunea *don* Ferrante, care, recunoscând superioritatea anticilor, nu putea totuşi suferi obiceiui de a nu da dreptate modernilor acolo unde e limpede că o au.

Cunoştea de asemeni destul de bine istoria ştiinţei, se pricepea să citeze la nevoie cele mai celebre preziceri adeverite şi să discute, dând dovadă de subtilitate şi erudiţie, despre alte preziceri, tot atât de faimoase, care

---

98 In sens peirotativ.

99 Alchabitius sau Andilazi (Abd-al-Azis) învăţat arab din secolul al X-lea, renumit şi el ca astrolog.

nu se adeveriseră, demonstrând că greşeala nu era a ştiinţei, ci a celor care nu se pricepuseră s-o aplice.

Din filosofia antică învăţase atâta cât îi putea fi de folos şi continua să aprofundeze tot mai mult opera lui Diogene Laerţiu 1. Totuşi, cum nu se pot îmbrăţişa toate sistemele, oricât de atrăgătoare ar fi, şi cum dacă vrei să fii filosof, trebuie să-ţi alegi un ajutor, *don* Ferrante îşi alesese pe Aristotel, care, spunea el, „nu-i nici antic, nici modern, este filosof”. Avea în bibliotecă mai multe lucrări alg celor mai profunzi şi mai învăţaţi discipoli moderni ai lui Aristotel. Pe adversarii lui Aristotel nu voise niciodată să-i citească, ca să nu-şi piardă timpul, şi nici nu le cumpărase operele, ca să nu-şi risipească banii. Totuşi, prin excepţie, făcuse loc în biblioteca sa celor douăzeci şi două de volume celebre *De subtilitate* (Despre *cunoaşterea subtilă*) [100] şi altor câteva opere antiperipatetice ale lui Cardano, din consideraţie pentru meritele sale în astrologie, spunând că acela care a putut scrie tratatul *De restitutione temporum et motuum coelestium* (*Rectificări în calculul anotimpurilor şi al mişcării astrelor*) şi cartea *Duodecim geniturarum* (*Cartea celor douăsprezece naşteri*) 4 merită să fie ascultat chiar când bate câmpii, marele defect al acestui om fiind acela că avusese prea mult geniu şi nimeni n-ar şti să spună până unde ar fi ajuns şi în filosofie dacă nu s-ar fi depărtat de calea cea bună.

De altfel, cu toate că, după opinia savanţilor, *don* Ferrante era socotit un peripatetician desăvârşit, totuşi el nu socotea că ştie prea multe şi adesea spunea, cu o rară modestie, că esenţa, universaliile, lumea ideilor şi natura lucrurilor 1 nu erau probleme atât de limpezi cum s-ar fi părut.

În domeniul ştiinţelor naturale citise mai mult ca să-şi treacă vremea decât ca să studieze; şi chiar operele lui Aristotel în această materie, ca şi pe acelea ale lui

---

100 Istoric grec din secolul al II-lea, autorul unei compilaţii intitulate Vieţile şi teoriile filozofilor de seamă.

Pliniu, mai mult le răsfoise decât le studiase. Totuşi, cu ce reţinuse din această lectură, cu datele culese întâmplător din tratatele de filosofie generală şi cu ceea ce putuse prinde răsfoind *Magia naturale* a lui Porta[101], cele trei istorii *Lapidum*, *Animalium şi Plantarum* (*Istoria pietrelor*, *animalelor şi a plantelor*) de Cardano, *Tratatul despre ierburi*, *plante şi animale* a lui Albert cel Mare[102] şi alte opere de mai mică importanţă, putea la nevoie să susţină o discuţie şi să dea explicaţii în legătură cu proprietăţile extraordinare şi curiozităţile cele mai rare ale unui mare număr de ierburi; putea să descrie cu exactitate formele şi obiceiurile sirenelor[103] şi ale păsării Fenix, să explice cum poate sta salamandra în mijlocul flăcărilor fără să ardă; să arate cum peştişorul remora poate avea puterea şi dibăcia să oprească într-o clipă, în largul mării, orice corabie, oricât de mare; să explice prin ce mijloc picăturile de rouă devin perle în sânul scoicilor; cum se hrăneşte cameleonul numai cu muştele pe care le prinde din aer; cum se formează cristalul de gheaţă întărită cu încetul, în decursul secolelor, precum şi o mulţime de alte minunate taine ale naturii.

Adâncise multe seorete de-ale magiei şi vrăjitoriei, fiind vorba, cum spune cronicarul nostru, de o ştiinţă infinit mai la modă şi mult mai necesară şi în care faptele au o mare importanţă şi sunt mai uşor de controlat. Nu mai e nevoie să spunem că, într-un astfel de studiu, nu urmărise alt scop decât să se instruiască şi să cunoască în amănunţime arta vrăjitorilor ca să poată păzi şi apăra. Luându-l drept călăuză pe marele Martino Delrio 1 (omul de ştiinţă), era în măsură să vorbească „*ex professo*”

101 Giambattista della Porta (1530—1615), napolitan, cunoscut mai mult ca dramaturg decît ca om de ştiinţă.

102 Albert din Bollstădt (1193—1280), teolog şi filozof scolastic german, apologet al orînduirii feudale ; a fost supranumit „cel Mare“ de către clericii catolici.

103 Urmează o înşiruire a cîtorva din cele mai notorii şi absurde legende despre aşa-zisele „miraculoase secrete ale naturii“, legende ce au avut o foarte largă circulaţie în evul mediu.

despre vraja iubirii, despre vraja somnului, despre vraja răufăcătoare şi despre nenumăratele variante ale acestor trei soiuri de vrăji, care, din păcat, se întâlnesc foarte adesea, după cum spune tot cronicarul, aplicate în viaţă cu rezultate atât de dureroase. Nu mai puţin vaste şi profunde erau cunoştinţele sale în domeniul istoriei, mai cu seamă în cel al istoriei universale, iar autorii săi de predilecţie erau Tarcagnota, Dolce, Bucatti, Campana, Guazzo, într-un cuvânt, cei mai renumiţi[104]

Dar ce-ar fi fost istoria, se întreba adesea *don* Ferrante, fără de politică? O călăuză care ar merge, şi iar ar merge şi n-ar avea în urmă pe nimeni căruia să-i arate calea, aşa că ar merge în zadar, pierzând vremea. Tot aşa şi politica fără istorie ar fi cineva care ar merge la întâmplare, fără călăuză.

În biblioteca lui se afla, aşadar, un raft rezervat specialiştilor în teoria statului. Aici, printre alţi scriitori de o importanţă mai mică şi de mâna a doua îi puteai întâlni pe Bodin[105], Cavalcanti[106], Sansovino[107], Părută[108], Boccalini[109]. Existau totuşi două cărţi pe care *don* Ferrante le socotea mai de preţ decât toate celelalte, două cărţi care, până la o anumită epocă au fost numite cele mai de seamă, fără să se fi putut hotărî vreodată care dintre ele era mai valoroasă. Una era *Principele* şi *Discursurile celebrului secretar florentin* 1 şmecher după cum spune *don* Ferrante, dar profund, cealaltă, *Raţiunea*

---

104 în realitate, istorici italieni obscuri din secolul al XVI-lea, lipsiţi de orice importanţă, care notau doar faptele, în mod cronologic.

105 Jean Bodin, gînditor francez din secolul al XVI-lea.

106 Bartolomeo Cavalcanti (1503—1562), autor al lucrării Despre cele mai bune moduri de guvernare ale republicilor vechi şi noi, 1555.

107 Francesco Sansovino (1521—1586), autor al lucrării Despre formele de guvernământ în regatele şi republicile antice şi moderne.

108P aolo Părută (1540—1598), veneţian cunoscut prin mai multe scrieri istorice şi politice.

109 Traiano Boccalini din Loreto (1556—1613), istoric, scriitor şi om politic, cunoscut mai cu seamă pentru opera sa Ştiri din Parnas şi mai puţin prin Piatra de încercare a politicii, la care face aluzie autorul.

de stat, a nu mai puţin celebrului Giovanni Botero[110], nobil într-adevăr, dar foarte ascuţit la minte. Cu puţin timp înaintea epocii în care se petrece povestirea noastră, apăruse cartea care rezolve problema întâietăţii, luând-o înaintea operelor acestor doi „matadori", cum le spunea *don* Ferrante, o carte unde se găseau condensate şi distilate toate răutăţile, ca să fie cunoscute şi toate virtuţile, ca să fie urmate. Această carte foarte mică, dar o adevărată comoară, era *Lo Statista Regnante* (*Conducătorul om de stat*) de *don* Valerino Castiglione[111], om ilustru, despre care s-ar putea spune că toţi savanţii se întreceau să-l preamărească şi de care toate marile personalităţi făceau, mult caz; acest om, după cum se ştie, fusese onorat de papa Urban al VIII-lea cu strălucite elogii, iar cardinalul Borghese şi viceregele Neapolelui, *don* Pedro de Toledo[112], îl solicitară să scrie, primul, *Viaţa papii Paul al V-lea*, celălalt războaiele regelui catolic[113] în Italia, amândoi fiind însă refuzaţi; omul pe care Ludovic al XIII-lea, regele Franţei, după sfatul cardinalului Richelieu, îl numise istoriograful său, căruia ducele Carlo Emanuele de Savoia îi încredinţase aceeaşi sarcină; omul în cinstea căruia, fără să mai vorbim de alte ilustre mărturii, ducesa Cristina, fiica credinciosului Henric al IV-lea, scrise, într-o diplomă cu multe alte titluri, despre „certitudinea renumelui pe care l-a căpătat în Italia ca întâiul scriitor ai vremurilor noastre".

Dar dacă în toate ştiinţele menţionate *don* Ferrante putea fi considerat un om instruit, exista una în care

---

110 3 Giovani Botero (1540—1617), iezuit, scriitor mediocru, autor al mai multor opere cu caracter istoric şi politic, dintre care cea mai cunoscută este Raţiunea de stat, în care susţine interesele cosmopolite ale bisericii, în dauna celor naţionale.

111 Milanez, călugăr benedictin (1595—1669), rector curtean, uitat foarte repede ca scriitor şi istoric.

112 Este o eroase a lui Manzoni, care vrea să se refere, de fapt ia Fernando Alvarez de Toledo (1508—1582), duce de Alba, viceregе al Neapolelui.

113 Ferdinand al V-lea.

merita să aibă şi avea titlul de profesor: ştiinţa cavalerismului. Nu numai că judeca totdeauna cu adevărată competenţă, dar, chemat adesea să intervină în chestiuni de onoare, dădea fără greş câte un verdict. Avea în bibliotecă, şi se poate spune şi în minte, lucrările scriitorilor celor mai renumiţi în această materie: Partide dai Pozzo, Fausto da Longeano, Urrea Muzio Romei, Albergato *lr* după cum avea şi *Forno primo e Forno secondo* (*Forno întâi şi Forno al doilea*) *de Torquato Tasso*[114][115], autor din care, la nevoie, ştia să citeze din memorie toate pasajele din *Ierusalimul liberat* ca şi din *Ierusalimul cucerit*, care au un cuvânt hotărâtor în problemele cavalereşti. Totuşi, cel mai mare autor, după părerea lui, era celebrul Francesco Birago, cu care se întâlnise adesea pentru a discuta despre chestiuni de onoare şi care, la rândul său, vorbea despre *don* Ferrante cu mult respect. Şi când apărură *Discursurile cavalereşti3* ale acestui ilustru scriitor, *don* Ferrante pronostică, fără şovăială, că această operă va dărâma autoritatea lui Olevano[116] şi va rămâne alături de celelalte nobile scrieri, ca un cod de primă autoritate pentru posteritate, profeţie, spune cronicarul nostru, de care oricine poate să-şi dea seama cum s-a adeverit.

De aici trecu apoi la literatură. Dar începem să ne îndoim că cititorul nostru ar avea într-adevăr dorinţa să meargă mai departe pe calea acestor cercetări şi ne temem că ne-am atras titlul de copist servil şi plicticos, împărtăşind părerile sus-numitului cronicar, şi epitetul de pisălog, pentru că l-am urmat de bunăvoie, pas cu pas, într-o digresiune atât de străină de restul povestirii şi pe care a extins-o astfel numai ca să-şi dezvăluie

---

114 Autorii unor „coduri“ despre normele cavaleriei.

115 De fapt, opera lui Birago se cheamă Sfaturi cavalereşti, publicată în două volume, respectiv în anii 1623 şi 1637.

116 Ciovanni Battista Olevano a scris Tratat despre felul cum se poate împăca orice duşmănie personală iscată din pricini de onoare, Veneţia, 1605.

desigur erudiţia – şi să arate că nu rămăsese în urma vremurilor sale. Iată de ce, luând de bun tot ce s-a scris până acum, ca să nu rămână osteneala noastră zadarnică, vom înlătura restul, ca să ne reluăm firul povestirii, cu atât mai mult cu cât ne-a rămas o cale destul de lungă de străbătut fără să mai întâlnim pe vreunul dintre personajele noastre şi o cale şi mai lungă până să-i putem regăsi pe cei despre întâmplările cărora, fără îndoială, cititorul se interesează mai mult, dacă cumva i se pare ceva vrednio de interes în toată povestea asta.

Până în toamna anului următor, 1629, rămaseră toţi, care de voie de nevoie, cam în locul unde i-am lăsat, fără să li se întâmple ceva deosebit şi fără ca vreunul dintre ei să fi făcut isprăvi vrednice de a fi povestite. Veni şi toamna, în care Agnesa şi Lucia plănuiseră să se revadă, dar un însemnat eveniment public zădărnici acest proiect, şi aceasta fu desigur una dintre cele mai neînsemnate consecinţe ale sale. Urmară apoi alte evenimente însemnate, care nu aduseră însă schimbări prea mari în soarta personajelor noastre. În sfârşit, alte nenorociri, mai generale, mai cumplite şi mai extraordinare, care ajunseră şi până la ei, ba până şi la alţii, chiar şi mai neînsemnaţi decât ei pe scară socială; aceste nenorociri năvăliră ca un uragan imens, impetuos, fără ţintă, care smulge copacii şi acoperişurile, descoperă clopotniţele şi dărâmă zidurile, semănând tot pământul cu sfărâmături, şi care, în furia sa, ridică în aer până şi firele de paie ascunse prin iarbă, caută prin colţuri frunzele uscate şi uşoare, ca să le poarte apoi aiurea, în vârtejuri. Acum, pentru ca întâmplările care ne rămân de povestit să fie înfăţişate mai limpede, se cuvine să începem cu povestirea, pe scurt, a acestor evenimente publice, care ne vor sili să ne întoarcem puţin în urmă.

CAPITOLUL XXVIII

După faimoasa răscoală din ziua de Sfântul Martin şi din ziua următoare, s-ar fi zis că belşugul ce întorsese

ca prin minune la Milano. Pâine la toate brutăriile, din belşug, cu un preţ ca în anii cei buni, iar făina de asemenea. Cei ce se adunaseră în acele două zile să strige sau să facă fapte şi mai rele (în afară de câţiva, care fuseseră prinşi) aveau cu ce se lăuda, şi să nu credeţi că se astâmpăraseră de îndată ce încetase acea primă spaimă pricinuiia de arestări!

În pieţe, pe la răspântii, prin cârciumi nu se auzeau decât strigăte pline de voioşie, felicitări şi laude spuse printre dinţi pentru că găsiseră mijlocul să ieftinească pâinea. Totuşi, în mijlocul acestei veselii şi a bunăstării care domnea (şi cum s-ar fi putut să nu fie aşa?) se simţea o nelinişte, o bănuială că lucrurile nu vor dura mult astfel. Brutarii şi brutăriile erau asaltate, aşa cum se întâmplase şi cu prilejul belşugului trecător creat în urma primelor hotărâri ale lui Antonio Ferrer; toată lumea consuma fără economie, iar cei care aveau bani puşi depoarte îi cheltuiau pe pâine şi făină, făcându-şi provizii în hambare, în butoaie, în căldări. Astfel, bucurându-se pe întrecute de ieftinătatea prezentă, făceau nu numai ca belşugul acesta să nu poată dăinui, ceea ce era, oricum, imposibil, dar nici să nu poată măcar continua. De aceea, la 15 noiembrie, Antonio Ferrer, *de or den de* Su*Excelencia*[117], dădu o ordonanţă, prin care se făcea cunoscut că era oprit ca cei ce aveau grâu sau făină în casă să mai cumpere pâine, după cum erau opriţi şi toţi ceilalţi să facă provizii mai mult decât ar fi fost de trebuinţă pentru două zile, *„sub pedeapsă bănească şi corporală, după cum hotărâse excelenţa-sa”*, cu obligaţia pentru organele de control şi pentru orice persoană de a denunţa pe cei ce încălcau această ordonanţă, cu poruncă pentru judecători de a cerceta casele ce le vor fi indicate, ordonându-se însă, în acelaşi timp, şi brutarilor să aibă prăvăliile aprovizionate cu pâine, *„sub pedeapsă, în caz de încălcare a legii, de condamnări la 5 ani de galere sau mai mult, după*

117 Din ordinul excelenţei-sale (span.).

hotărârea excelenţei-sale”.

Cine şi-ar fi putut închipui că o astfel de ordonanţă ar fi putut fi executată, trebuia să fi fost înzestrat cu o imaginaţie deosebit de bogată, căci dacă toate cele ce se publicaseră în vremea aceea ar fi fost într-adevăr executate, ducatul Milanului ar fi avut tot atâţia oameni pe mări câţi are astăzi Marea Britanie. Oricare ar fi fost situaţia, însă, o dată ce se poruncise brutarilor să facă atâta pâine, ar fi trebuit să se ia măsuri ca să nu le lipsească materialul necesar. Se hotărâse (ca totdeauna în timpuri de foamete, când, în urma străduinţelor de a se scoate pâine, se folosesc substanţe alimentare consumate de obicei sub altă formă) să se pună şi orez în pâinea denumită „amestec”. La 23 noiembrie, o nouă ordonanţă îi împuternici pe vicar şi pe cei doisprezece membri ai Tribunalului de aprovizionare să sechestreze jumătate din orezul brut (sau cum i se zicea atunci, şi cum i se mai spune şi astăzi pe acolo: *risone*) pe care îl avea fiecare cetăţean, anunţându-se că oricine ar dispune de orez fără voia acestor seniori, i se va confisca marfa şi i se va da o amendă de trei scuzi de baniţă. Era, după cum se vede, o măsură foarte înţeleaptă. Dar orezul acesta trebuia plătit la un preţ mult mai ridicat decât cel al pâinii. Sarcina de a plăti această enormă diferenţă căzu în seama oraşului, dar Consiliul Decurionilor, care-şi luase această obligaţie în numele oraşului, deliberă, în aceeaşi zi de 23 noiembrie, să-i comunice guvernatorului imposibilitatea de a suporta mai departe o asemenea povară. Guvernatorul, printr-o ordonanţă din 7 decembrie, fixă preţul orezului la 12 lire baniţa, ameninţând pe oricine ar cere un preţ mai mare sau ar refuza să vândă la acest preţ. cu confiscarea mărfii şi cu amendă de aceeaşi valoare, pe lângă „o *mare pedeapsă pecuniară şi chiar corporală*? *ajungându-se până la galere, aşa cum hotărâse excelenţasa, după natura cazurilor şi calitatea persoanelor*”.

Preţul orezului decorticat fusese fixat înaintea

răscoalei; ca şi tariful – sau ca să întrebuinţăm o expresie celebră în analele moderne, „preţul maximal” al griului şi al altor cereale de rând – prin alte ordonanţe, pe care n-am avut prilejul să le vedem. Menţinând astfel în Milano pâinea şi făina la preţ scăzut, se înţelege de la sine că o mulţime de oameni de la ţară veneau să se aprovizioneze la oraş. Ca să îndrepte acest neajuns, cum îl numea el, *don* Gonzalo dădu o altă ordonanţă, la 15 decembrie, interzicând să se scoată din oraş pâine în valoare mai mare de 20 de gologani, sub pedeapsa confiscării pâinii cumpărate şi a unei amenzi de 25 de scuzi, iar *„în cazul când acuzatul nu ar avea cu ce plăti, două lovituri cu jrânghia în piaţa publica sau pedeapsă mai mare* etc., *potrivit hotărârii excelenţei-sale*”. La 22 ale aceleiaşi luni (nu putem înţelege de ce atât de târziu?!) mai publică o ordonanţă asemănătoare, pentru făină şi pentru grâne.

Mulţimea voise să creeze belşugul prin jaf şi incendii, guvernul voia să-l păstreze folosind galerele şi loviturile de bici. Mijloacele se potriveau de minune între ele; dar în ceea ce priveşte rezultatul, cititorul şi-l poate închipui, iar felul în care şi-au atins ţinta se va vedea îndată. Este, de altfel, destul de uşor, şi nu fără rost, să observi cât de mare era legătura firească între aceste măsuri ciudate. fiecare dintre ele fiind consecinţa inevitabilă a celei anterioare, şi toate decurgând din prima, care fixase pentru pâine un preţ atât de îndepărtat de cel real, adică de cel ce ar fi rezultat din raportul dintre cerere şi ofertă.

Un astfel de expedient pare întotdeauna mulţimii pe cât de drept, pe atât de simplu şi uşor de executat; şi este, prin urmare, foarte firesc ca în disperarea şi suferinţa pricinuite de foamete să-l dorească, să-l ceară şi, dacă e cu putinţă, să-l impună. Apoi, pe măsură ce urmările încep să se simtă una câte una, le revine autorităţilor sarcina de a le preveni, pe fiecare, printr-o lege, care-i opreşte pe oameni să facă ceea ce le era îngăduit prin legea anterioară.

Răscoala avu două rezultate: pe de o parte, risipa şi pierderea efectivă a alimentelor chiar în timpul răscoalei, pe de altă parte, atât cât dură tariful redus, consumul larg, nechibzuit, fără măsură, risipirea deci a neînsemnatelor rezerve de grâu care trebuiau să ajungă totuşi până la noua recoltă.

La aceste efecte generale se cuvine să adăugăm supliciul celor patru nenorociţi, spânzuraţi ca şefi de răzvrătire, doi în faţa „Brutăriei cârjelor”, şi alţi doi, la capătul uliţei unde se afla casa şefului aprovizionării.

De altfel, relatările istoriei din această epocă sunt făcute cu atâta lipsă de grijă, că nu se găseşte nici cel mai mic indiciu despre data când a fost suprimat acest tarif arbitrar. Dacă din lipsa informaţiilor precise ne vedem siliţi să facem presupuneri, suntem înclinaţi să credem că legea a fost suprimată cu puţin înainte, sau după 24 decembrie, ziua execuţiei. Cât despre ordonanţe, de la cea din urmă pe care am citat-o, din 22 ale aceleiaşi luni, nu mai găsim altele în materie de hrană; ele ori au dispărut, ori au scăpat cercetărilor noastre, ori, în sfârşit, guvernul, descurajat, dacă nu convins de inutilitatea acestor mijloace şi depăşit de evenimente, a lăsat lucrurile în voia sorţii. Dar ceea ce găsim în relatările mai multor istorici (înclinaţi toţi mai degrabă să consemneze evenimente mari decât să noteze cauzele şi dezvoltarea lor) este descrierea ţinutului şi mai ales a oraşului, în jumătate a doua a iernii şi în timpul primăverii, când cauza răului, adică disproporţia dintre marfă şi cerinţă, nu numai că nu încetase, ci crescuse chiar în urma măsurilor care amânaseră pentru un timp efectele, cauză care nu putuse fi înlăturată printr-un import de grâne străine, din pricina insuficienţei mijloacelor publice şi particulare, a sărăciei regiunilor învecinate, a slabei dezvoltări a comerţului, a încetinelii transporturilor şi a legilor înseşi, concepute în scopul de a menţine şi a produce scăderea preţurilor, când pricina foametei, sau, mai bine zis, foametea însăşi

începu a fi resimţită peste tot şi din plin. Iată copia acelei triste descrieri. La fiecare pas vedeai prăvălii închise şi ateliere în cea mai mare parte pustii; străzile prezentau un sfâşietor spectacol, o neîntreruptă scurgere a mizeriei, o înşiruire continuă de suferinţe: cerşetori de meserie, acum în minoritate, amestecaţi şi pierduţi într-o mulţime imensă, care erau siliţi să-şi împartă pomana cu ceilalţi, cu cei de la care o primiseră până atunci; băieţi de prăvălie daţi afară de patroni; negustori care îşi văzuseră câştigul zilnic împuţinat sau redus cu totul şi care trăiau cu greu din capital ori din ce puseseră deoparte; patroni chiar, pe care stagnarea completă a afacerilor îi adusese la faliment şi la ruină; lucrători şi chiar meşteri în tot felul de meserii şi arte, de la cele de lux până la cele mai comune şi de primă necesitate, care rătăceau din poartă în poartă, din stradă în stradă, sprijiniţi de ziduri, trântiţi pe lespezi în umbra caselor, pe lângă biserici, cerând de pomană cu o voce slabă, ori şovăind între nevoie şi ruşinea pe care n-o puteau înfrânge; toţi slăbiţi, istoviţi, abia târându-se, tremurând de frig şi de foame în hainele lor vechi şi uzate, care mai păstrau totuşi, la unii dintre ei, urmele bunăstării de odinioară, aşa cum în starea aceea de inerţie şi de înjosire se vedeau apărând urme de obiceiuri din viaţa cinstită, de muncă.

Printre aceşti nenorociţi mai erau amestecaţi în număr mare şi slugile alungate de stăpânii lor, care, dintr-o bunăstare devenită modestă, căzuseră în mizerie, nemaiputând, deci, trăi ca altă dată, chiar dacă le mai rămăsese ceva din avuţia apusă. Şi la fiecare sărac se mai adăugau şi cei obişnuiţi să trăiască din câştigul acestuia, adică: copiii, nevasta, părinţii bătrâni, strânşi cu toţii în jurul vechiului lor sprijin, sau răzleţiţi prin alte părţi, ca să ceară şi ei ajutor. Mai erau – şi-i puteai recunoaşte după moţul zbârlit, după urmele de podoabe vestimentare, după gesturile şi mersul lor, sau după ceea ce obişnuinţa vieţii imprima fiecăruia, adică după

expresia feţei, care este cu atât mai izbitoare şi mai distinctă cu cât felul de viaţă a fost mai neobişnuit – mai erau, spun, numeroşi indivizi din acea tagmă a „bravilor”, care, pierzându-şi, din aceeaşi pricină, pâinea lor criminală, o cerşeau acum rătăcind pe străzi, îmblânziţi de foame şi neîntrecându-se cu ceilalţi decât în rugăciuni, îngroziţi şi zăpăciţi, se târau pe străzile pe care le străbătuseră altă dată cu capul sus, cu priviri ameninţătoare, îmbrăcaţi în bogate şi ciudate costume cu pene strălucitoare, înarmaţi, sclivisiţi şi parfumaţi; acum întindeau cu umilinţă aceeaşi mână pe care o ridicaseră de atâtea ori cu obrăznicie, ca să amenințe ori să lovească.

Dar poate că priveliştea cea mai tristă şi totodată cea mai vrednică de milă o oferea mulţimea ţăranilor; îi vedeai câte unul, câte doi, sau familii întregi, în care bărbatul şi nevasta purtau copiii mici în braţe sau în spate şi-i târau pe cei mai mărişori de mână, urmaţi de bătrâni, oameni ale căror case fuseseră călcate şi jefuite de soldaţii găzduiţi sau în trecere şi care fugiseră cuprinşi de deznădejde. Unii dintre ei, spre a trezi o milă şi mai mare şi ca să-şi dovedească şi mai mult mizeria, îşi arătau urmele vinete şi cicatricele loviturilor primite când se bătuseră să-şi apere ultimele provizii, ori pe când căutau să scape de brutalitatea oarbă a acestor hoarde dezlănţuite. Iar alţii, cruţaţi de această calamitate, dar loviţi de celelalte două nenorociri, de care nu puteau scăpa nicăieri, adică seceta şi impozitele mai grele decât oricând, pentru a asigura satisfacerea a ceea ce se numeau „necesităţile războiului”, veniseră, şi veneau necontenit la oraş, ca spre cel din urmă mijloc de scăpare, ca la ultimul liman de belşug şi dărnicie. Mai mult decât după aerul lor naiv şi mersul lor şovăielnic, noii-veniţi se puteau deosebi după expresia de uimire şi de dezamăgire zugrăvită pe chipul lor la văzul unei atât de mari mulţimi de nenorociţi, a unei asemenea întreceri de mizerie tocmai acolo unde crezuseră că vor fi

consideraţi vrednici de milă şi că se vor bucura de atenţia şi ajutorul oamenilor. Iar ceilalţi nenorociţi, care cutreierau şi locuiau mai demult pe străzile oraşului, singurul lor adăpost, de-abia ţinându-şi zilele din mila primită în asemenea vremuri de disproporţie între mijloace şi nevoi, purtau cu toţii pe faţă şi în suflet pecetea celei mai întunecate şi mai amare dezamăgiri. Se deosebeau după îmbrăcăminte, căci unii abia de mai păreau îmbrăcaţi, şi după trăsăturile feţei, unii având feţele posomorâte ale celor din regiunile de jos, alţii, chipuri bronzate, ca oamenii din partea de mijloc şi de pe coline, alţii, chipuri sangvine, ca muntenii, toţi însă cu obrazul obosit şi slăbit, cu ochii duşi în fundul capului, cu privirea fixă şi o expresie sălbatică şi rătăcită, cu părul zbârlit, cu barba lungă şi neîngrijită, cu trupurile, altă dată oţelite şi întărite de muncă, acum istovite din pricina lipsei, cu pielea uscată pe membrele descărnate şi pe piepturile osoase, care se zăreau printre zdrenţe. Deosebită, dar nu mai puţin dureroasă decât această privelişte a bărbăţiei înfrânte, era vederea unei naturi mai uşor de nimicit, a lâncezirii şi înfrângerii totale a femeilor şi bătrânilor.

Ici şi colo, pe străzi, pe lângă ziduri, vedeai pe jos câte o mână de paie răvăşite şi amestecate cu tot soiul de zdrenţe murdare. Şi o astfel de spurcăciune era totuşi un dar şi un semn al milosteniei, era un culcuş făcut de câte unul din aceşti nenorociţi, care voia să-şi poată pune capul jos peste noapte. Din când în când, chiar şi în timpul zilei, se putea vedea zăcând şi întinzându-se în aceste paie câte unul căruia oboseala şi foamea îi luaseră de tot puterea, şi picioarele nu-l mai ţineau; alteori, în asemenea triste culcuşuri zăcea un mort; câteodată, un nenorocit cădea pe neaşteptate şi rămânea ţeapăn pe caldarâmul străzii.

Deasupra acestor culcuşuri se vedea uneori aplecându-se câte un trecător sau un vecin împins de milă. În anumite puncte ale oraşului se împărţeau

ajutoare dinainte pregătite, trimise de o mână bogată şi obişnuită să răspândească din plin binefacerile – mâna bunului Federigo. Alesese şase preoţi, în persoana cărora mila arzătoare şi necurmată era însoţită şi ajutată de o robustă constituţie. Îi împărţise în perechi, revenind fiecăruia câte o treime din oraş, unde aceştia se duceau urmaţi de slugi încărcate cu diferite feluri de merinde, cu tot felul de întăritoare şi cu veşminte.

În fiecare dimineaţă, cele trei perechi o porneau la drum în direcţii deosebite, se apropiau de cei ce zăceau la pământ şi dădeau fiecăruia ajutorul de trebuinţă. Dacă vreun nenorocit muribund nu mai putea înghiţi niciun aliment, primea ultimele ajutoare şi consolările religiei. Celor înfometaţi li se împărţeau supă, ouă, pâine, vin; altora, istoviţi de un post prea îndelungat, li se dădeau bucate hrănitoare, vinuri întremătoare, după ce mai întâi fuseseră înviorați, dacă era nevoie, prin cuvinte de îmbărbătare.

Preoţii împărţeau în acelaşi timp şi îmbrăcăminte celor mai dezbrăcaţi, ca să-şi acopere goliciunea. Dar ajutorul lor nu se mărginea numai la atât. Bunul păstor voise ca, măcar acolo unde putea să ajungă, ajutorul lui să fie folosit nu numai pentru o vreme. Nenorociţilor cărora aceste prime ajutoare le dăduseră puţină putere ca să se poată ridica şi merge li se împărţeau şi ceva bani, pentru ca nevoia şi lipsa de ajutor să nu-i aducă iarăşi în starea dinainte. Pentru ceilalţi se căutau adăposturi şi hrană prin vecini, căci în casele locuite de oameni mai avuţi ospitalitatea cerută în numele cardinalului era acordată pe dată. Iar acolo unde bunăvoinţa se vedea lipsită de mijloace, preoţii cereau găzduire pentru nenorociţi în schimbul unor sume de bani, înţelegându-se cu stăpânii asupra preţului şi plătind pe loc o parte din sumă. Apoi se dădeau parohilor lista tuturor acestor sărmani adăpostiţi, ca să poată fi vizitaţi. Şi adesea veneau chiar preoţii din aceste echipe să-i mai vadă. Nu e nevoie să spunem că Federigo nu se

mărginise să poarte de grijă doar acestor cumplite suferinţe şi nu aşteptase ca lucrurile să ajungă atât de departe ca să se înduioşeze. Milostenia lui arzătoare şi plină de grijă trebuia să ştie totul, să se străduiască pentru toate, să intervină peste tot unde nu se putuse preveni mizeria şi să îmbrace, ca să zicem astfel, tot atâtea forme câte chipuri lua nenorocirea. Şi, într-adevăr, adunându-şi toate rezervele, impunând o economie şi mai strictă, adăugând şi banii economisiţi în vederea altor scopuri, care ajunseseră să aibă acum o importanţă prea neînsemnată, căutase toate căile ca să-şi procure mijloacele pentru a uşura necazurile celor flămânzi. Cumpărase mari cantităţi de grâne şi expediase o bună parte în localităţile cele mai lipsite ale diocezei sale; şi cum ajutorul era departe de a acoperi nevoia, mai trimisese şi o bogată provizie de sare, cu care, spune Ripamonti povestind faptul, „iarba câmpiilor şi scoarţa copacilor se schimbă în hrană” 1. împărţise grâne şi bani preoţilor din oraşul pe care el însuşi îl colinda, cartier după cartier, împărţind pomeni şi ajutând în taină multe familii nevoiaşe, în palatul arhiepiscopal se împărţeau zilnic săracilor 2000 de blide cu supă de orez, după cum spune scriitorul contemporan, doctorului Alessandro Tadino în scrierea sa[118], pe care o vom cita adesea de aci înainte. Dar trebuie să spunem că toate aceste încercări de milostenie, pe care le putem numi, pe bună dreptate, măreţe dacă ne gândim că proveneau de la un singur om din propriile sale mijloace (căci Federigo refuza totdeauna, din principiu, să împartă darurile altora), împreună cu daniile altor particulari, dacă nu tot atât de bogate, totuşi destul de numeroase, împreună cu subvenţiile pe care le hotărâse Consiliul Decurionilor,

118 Ragguaglio dell'origine e i giornali succesi della gran peste contagiosa, venéfica e malefica seguita nella città din Milano etc., Milano, 1648, p. 10 (n.a.). (Raport asupra originii şi evoluţiei zilnice a ciumei celei mari, contagioasă, otrăvitoare şi malefică, care a bîntuit în oraşul Milano etc.).

încredinţând grija distribuirii lor Tribunalului aprovizionării, erau totuşi departe de a acoperi nevoile populaţiei. În timp ce câţiva locuitori de la munte, gata să moară de foame, mai trăiau o vreme datorită ajutoarelor cardinalului, alţii însă, mai numeroşi, cădeau în aceeaşi stare ca şi primii, care, de altfel, după ce-şi consumau proviziile, ajungeau din nou în mizerie. În alte localităţi, considerate mai puţin primejduite şi care nu fuseseră date uitării, ci lăsate pentru moment mai la urmă de către milostenia silită să aleagă, lipsa ajungea mortală; oamenii piereau pe capete sau, dacă nu, o porneau grămadă spre oraş. Aici lucrurile stăteau astfel: aproape 2000 de înfometaţi, mai robuşti şi mai destoinici, în stare să învingă concurenţa şi să-şi facă loc, izbuteau să obţină o supă, care le dădea putinţa să nu moară de foame în ziua aceea; dar şi mai multe mii de oameni rămâneau în urmă, pizmuindu-i pe cei pe care i-am putea oare numi mâi norocoşi dacă ţinem seama că printre cei rămaşi în urmă se găseau adesea femeile, copiii şi părinţii lor? Şi în timp ce în unele părţi ale oraşului câţiva dintre cei mai nenorociţi şi mai ajunşi la capătul puterilor erau ridicaţi, readuşi la viaţă, adăpostiţi şi îngrijiţi pentru un timp, în alte sute de locuri cădeau alţii zăcând sau murind fără niciun ajutor şi fără nicio alinare.

În tot timpul zilei se auzea pe străzi un vuiet confuz de glasuri rugătoare, iar noaptea stăruia un murmur lugubru de gemete surde, întrerupte din când în când de strigăte de deznădejde, de glasuri care se rugau şi sfârşeau în ţipete ascuţite.

E de notat, că, într-o atât de mare nenorocire şi printre atâtea ţipete, nu s-a ivit nicio încercare, cât de mică, de răscoală, sau cel puţin nicăieri nu se pomeneşte, în nicio relatare a timpurilor, despre aşa ceva. Şi totuşi, printre cei care trăiau şi mureau astfel, se găseau mulţi dintre cei neobişnuiţi să îndure suferinţa; erau nenumăraţi dintre cei care în ziua Sfântului Martin

făcuseră atâta larmă. Nu se poate presupune că pilda celor patru nenorociţi care plătiseră cu capul pentru toţi îi ţinea în frâu, căci ce putere ar putea să aibă nu vederea, ci simpla amintire a acelei pedepse asupra acelei mulţimi rătăcitoare şi atât de numeroase, când se vedea condamnată la o lungă suferinţă, pe care şi începuse s-o îndure? Dar în general aşa suntem făcuţi noi, oamenii: împotriva relelor nu prea mari ne răzvrătim indignaţi şi înfuriaţi, dar ne plecăm grumazul, în tăcere, sub povara celor cumplite, îndurând nu cu resemnare, ci năuciţi, nenorociri grozave, pe care la început le-am declarat de neîndurat.

Golul pe care mortalitatea îl făcea zilnic în această jalnică mulţime era acoperit numaidecât de oamenii veniţi din satele din jur, în primul rând, apoi din tot ţinutul, din diferite oraşe ale ducatului şi, în sfârşit, chiar din alte oraşe străine de ducat. Între timp, însă, mai plecau şi din Milano, zilnic, mulţi locuitori, unii ca să nu mai vadă atâta durere, iar alţii, constatând, ca să zicem aşa, că noi concurenţii de cerşetorie le luau locul, făceau o ultimă şi deznădăjduită încercare de a-şi căuta ajutor în orice altă parte, unde să nu mai găsească cel puţin o. atât de mare şi necruţătoare îmbulzeală şi întrecere la cerşit.

Şi în călătoria lor aceşti drumeţi se întâlneau şi se încrucişau. Sfâşietoare privelişte, atât pentru unii, cât şi pentru alţii, dureroasă pildă şi sinistră prevestire despre ţelul către care şi unii, şi alţii o porniseră. Cu toate acestea, toţi îşi urmau calea, dacă nu cu nădejdea că-şi vor schimba soarta, cel puţin cu aceea că nu se vor mai întoarce sub cerul care le ajunsese nesuferit şi că nu vor mai vedea locurile unde îşi pierduseră orice nădejde.

Dar se întâmpla ca unii, lipsiţi de puteri, să cadă din picioare şi să rămână morţi în drum, iar privelişte a aceasta era şi mai funestă pentru tovarăşii lor de nenorocire, care se puteau speria şi mai rău şi regretau că au mai plecat.

„Am văzut eu însumi, scrie Pdpamonti, pe drumui care ocoleşte zidurile oraşului, cadavrul unei femei. Îi ieşea din gură iarbă pe jumătate mestecată, şi buzele ei mai făceau parcă o sforţare furioasă. Nefericita avea o desagă mică pe umăr, şi la piept, într-un scutece! avea legat un copil mic, care cerea să sugă, plângând. Nişte oameni milostivi au venit şi au ridicat copilaşul de jos luându-l cu ei şi încercând să-i dea primele îngrijiri materne”.

Contrastul între lux şi zdrenţe, între prisos şi sărăcie, priveliştea obişnuită a timpurilor obişnuite încetase atunci cu desăvârşire. Zdrenţe şi mizerie se zăreau pretutindeni, iar cei ce se deosebeau nu mai aveau decât aparenţa unei sobre mediocrităţi. Se vedeau nobili mergând în haine simple şi modeste, ba chiar uzate şi rupte, unii datorită faptului că pricinile mizeriei generale loviseră destul de puternic şi în avutul lor, sau ruinaseră cu totul o avere în paragină, alţii fie din teamă de a nu provoca cu luxul lor disperarea poporului, fie din ruşinea ce-o simţeau faţă de nenorocirea generală.

Tiranii urâţi şi temuţi, obişnuiţi să meargă însoţiţi de o trupă de „bravi”, umblau acum mai mult singuri, cu capul plecat şi cu o înfăţişare care părea că oferă şi cere pace. Alţii, care, chiar în timpurile bune, dăduseră dovadă de anumită omenie şi avuseseră o purtare mai blândă, păreau tulburaţi acum, umiliţi şi îngroziţi de priveliştea acestei necurmate urgii, ce depăşea nu numai orice posibilitate de ajutorare, ci aş spune chiar orice putere de compătimire. Iar cel ce avea putinţa să dea pomană era silit să facă o tristă alegere între foame şi foame, între o nenorocire şi alta. Şi abia se ivea unul să întindă o mână milostivă ca să dea ceva unui nevoiaş, că îndată a mare de nenorociţi se înghesuiau în jurul lui: unii, cărora le mai rămăseseră puţină vigoare, înaintau şi începeau să ceară cu mai multă insistenţă, cei mai istoviţi, bătrânii şi copiii, îşi întindeau doar mâinile slabe, iar mamele îşi ridicau, ca să se vadă, sugacii, care, abia

înveliţi în nişte zdrenţe, plângeau şi se îndoiau de slăbiciune în mâinile femeilor.

Astfel trecură iarna şi primăvara. De la o vreme, Tribunalul sănătăţii făcuse cunoscut Tribunalului aprovizionării că o astfel de mizerie, răspândită pretutindeni în oraş, putea să producă vreo epidemie şi propuse ca cerşetorii să fie adăpostiţi în diferite aziluri. Până să se discute acest proiect, până să fie aprobat, până să se propună mijloacele, felul, locurile cele mai potrivite pentru a putea fi îndeplinit, pe străzi cadavrele se înmulţeau, deveneau zilnic din ce în ce mai numeroase, şi în aceeaşi măsură creşteau, tot zilnic, toate celelalte mizerii.

În Tribunalul aprovizionării se propuse un alt mijloc de îndreptare a situaţiei, mai uşor şi mai expeditiv: să se adune toţi cerşetorii, sănătoşi ori bolnavi, într-un singur loc, într-un spital, unde să fie întreţinuţi pe socoteala publică. Propunerea fu primită împotriva Tribunalului sănătăţii, care obiecta că, într-o îngrămădire atât de mare de oameni, primejdia pe care voiau s-o prevină putea să crească şi mai mult.

Lazaretul din Milano (dacă vreodată această povestire ar cădea în mâinile cuiva care nu-l cunoaşte nici din vedere, nici din descriere) era un loc împrejmuit şi de formă aproape pătrată, situată în afara oraşului, în stânga Porţii Orientale, şi despărţit de zidurile oraşului printr-un şanţ, printr-un drum care-l înconjoară şi printr-un alt şanţ, mai mic, care împrejmuieşte incinta. Cele două laturi mai mari au o lungime de aproape cinci sute de paşi, celelalte două au poate cu cincisprezece paşi mai puţin în partea dinafară, toate aceste laturi fiind alcătuite dintr-un şir de mici cămăruţe, iar pe dinăuntru trei dintre laturi sunt mărginite de un portic, susţinut de nişte coloane mici şi subţiri. Pe vremea aceea cămăruţele erau vreo 288, sau cam aşa ceva, acum, însă, o mare deschizătură, făcută în mijloc, şi o alta, mai mică, făcută într-un colţ al faţadei, pe lângă care trece şoseaua

principală, au desfiinţat multe din ele. În timpul povestirii noastre nu erau decât două intrări. Una în mijlocul laturii care dă spre zidurile întărite ale oraşului, şi alta în partea opusă. În mijlocul incintei era, şi mai este încă, o mică biserică, în formă octogonală.

Această clădire a fost începută în 1489 cu banii proveniţi dintr-o danie particulară şi continuată după aceea cu banii obşteşti şi ai altor testatori şi donatori şi a fost, aşa după cum ne arată şi numele[119], destinată să primească, atunci când s-ar fi ivit cazul, pe bolnavii de ciumă, flagel care, cu mult înaintea acestei epoci şi mult timp după ea, îşi făcea apariţia la câte două, patru, şase, sau opt ori într-un secol, într-un colţ sau altul al Europei, invadând-o în mare parte sau străbătând-o uneori chiar în întregime, în lung şi în lat. În momentul despre care vorbim, lazaretul nu slujea decât ca depozit de mărfuri supuse carantinei.

Acum fu golit, fără să se ţină seama de rigorile legilor sanitare, şi, după ce făcură în grabă curăţenia şi verificările cerute, mărfurile fură scoase toate deodată. Se aşternură paie în toate cămăruţele, se făcură provizii de hrană în cantitatea şi de calitatea pe care o îngăduiau împrejurările, apoi, printr-o ordonanţă publică, toţi cerşetorii fură poftiţi să se adăpostească aici.

Mulţi se grăbiră să vină, şi toţi cei care zăceau bolnavi pe drumuri sau în pieţele publice fură transportaţi acolo; în scurt timp numărul lor ajunse la peste trei mii. Dar numărul celor care rămăseseră afară era cu mult mai mare, fie din pricină că fiecare dintre ei aştepta să se ducă ceilalţi în lazaret şi să rămână cât mai puţini pentru a se bucura de milosteniile oraşului, fie din cauza silei, atât de firească faţă de izolare, fie din cauza acelei neîncrederi pe care o au de obicei săracii pentru tot ce li se oferă de către oamenii bogaţi şi puternici, fie pentru că se ştia care era în fond binefacerea oferită, fie

---

119 Sfîntul Lazăr, leprosul pomenit în legendele biblice, ei'a socotit protectorul bolnavilor de ciumă.

pentru toate acestea la un loc, sau mai ştiu eu de ce, fapt este că cei mai mulţi, neluând în seamă invitaţia, rătăceau mai. departe prin oraş, cerşind. Văzându-se acestea, se crezu de cuviinţă să se treacă de la invitaţie la constrângere. Se trimiseră în oraş un număr de zbiri, cu însărcinarea de a alunga pe cerşetori spre lazaret şi de a-i aduce legaţi pe cei ce se împotriveau, stabilindu-se o primă de 10 gologani de fiecare cap, căci aşa se întâmplă de obicei: chiar şi în cele mai mari nenorociri, banii publici se găsesc întotdeauna când e vorba să fie cheltuiţi fără rost. Şi cu toate că (după presupunerile şi chiar calculele Tribunalului aprovizionării) un anumit număr de cerşetori părăsiră oraşul, ducându-se să trăiască ori să moară aiurea, în deplină libertate cel puţin, totuşi vânătoarea fu astfel organizată, încât în scurt timp numărul internaţilor, fie oaspeţi, fie prizonieri, se ridică la aproape zece mii.

Se poate presupune că femeile şi copiii fură găzduiţi separat, deşi memoriile epocii nu ne spun nimic despre aşa ceva. Cât despre reguli şi despre măsuri în vederea păstrării ordinii, ele nu au putut lipsi. Dar oricine-şi poate închipui ce fel de ordine a putut fi stabilită, şi păstrată mai ales, în astfel de timpuri şi în astfel de împrejurări în rândul unei mulţimi atât de mari şi de pestriţe, unde cei veniţi de bunăvoie se găseau amestecaţi cu cei aduşi cu sila; unde cei pentru care cerşetoria era o necesitate, un prilej de suferinţă şi ruşine, stăteau alături de cei pentru care aceasta era o meserie; unde printre atâţia oameni crescuţi în cinstita muncă a câmpului sau a atelierelor se aflau mulţi alţii crescuţi prin pieţe, prin cârciumi, prin palatele celor ce-i îndemnaseră spre lene, desfrâu, pungăşie sau violenţă.

Cât priveşte felul cum stăteau şi cum se hrăneau împreună, ni l-am putea închipui, din nenorocire, chiar dacă n-am avea ştiri precise. Dar le avem. Oamenii dormeau strânşi şi înghesuiţi câte 20 – 30 în fiecare din încăperi, adăpostiţi sub portic pe o mână de paie putrede

şi rău mirositoare, sau pe pământul gol, căci, deşi după poruncă paiele trebuiau să fie uscate, în cantitate îndestulătoare şi mereu schimbate, în realitate erau putrede, puţine şi nu se schimbau niciodată. De asemenea, se luase hotărârea ca pâinea să fie de bună calitate, căci ce administrator a spus vreodată că trebuie să se facă şi să se împartă marfă proastă? Dar cum s-ar fi putut obţine în asemenea împrejurări şi pentru atâta lume ceea ce nu s-ar fi putut obţine în împrejurări obişnuite şi pentru un număr mai restrâns? Se zvoni atunci, cum ne spun memoriile vremii, că pâinea lazaretului era alterată, amestecată cu substanţe vătămătoare şi nehrănitoare, şi nu e greu de crezut că plângerile ar fi fost întemeiate. Apa lipsea şi ea. Vreau să spun apa curată, de băut, căci puţul comun trebuie să fi fost şanţul de lângă zidurile împrejmuitoare, o apă mică şi nămoloasă şi care ajunsese apoi în acea stare de murdărie în care o putea aduce numai folosinţa şi apropierea unei atât de numeroase şi atât de nenorocite mulţimi.

La toate aceste cauze ale mortalităţii, cu atât mai puternice cu cât era vorba de trupuri bolnave sau slăbite, s-a adăugat o neobişnuită asprime a vremii, cu ploi care nu mai conteneau, urmate de o secetă şi mai îndărătnică şi însoţită de o arşiţă timpurie şi nemiloasă. La suferinţele fizice se adăugau şi cele morale: plictiseala şi urâtul captivităţii, amintirea vechilor obiceiuri, durerea pricinuită de pierderea fiinţelor iubite, grija şi neliniştea pentru cei dragi de departe, chinul şi dezgustul pentru cele din jur şi atâtea alte sentimente de tristeţe sau de mânie, care erau în firea oamenilor, sau se născuseră acolo, în lazaret; apoi teama pricinuită de priveliştea necurmată a morţii, care ajunsese obişnuită în urma atâtor nenorociri, teamă care devenise ea însăşi o nouă şi puternică pricină de mortalitate.

Şi nu e de mirare că mortalitatea domnea în acel loc şi creştea în aşa măsură, încât mulţi vedeau că e

vorba de ciumă, şi chiar o numeau aşa; şi fie că împreunarea şi înmulţirea tuturor acelor cauze nu făcuse decât să dea putere unei boli pur epidemice; fie că (aşa cum se întâmplă în timpuri de foamete chiar mai puţin grele şi lungi decât acestea) avusese loc o adevărată contagiune, care, în trupurile acelea şubrede şi slăbite din cauza foamei şi a proastei calităţi a alimentelor, din cauza intemperiilor, a murdăriei, a chinurilor şi a înjosirilor, îşi găsise terenul propice, ca să zic aşa, deci condiţiile necesare pentru a se naşte, a se hrăni şi a se răspândi (dacă este îngăduit unui ignorant să rostească aceste cuvinte în urma ipotezei propuse de câţiva medici şi aduse în ultima vreme din nou în discuţie cu multe amănunte, dar şi cu mare rezervă, de către un alt medic*, pe cât de priceput, pe atât de cumpănit); fie că molima izbucnise chiar în interiorul lazaretului, cum ne spune o încâlcită şi confuză relatare a vremii că socoteau medicii de la Tribunalul sănătăţii, în sfârşit, fie că ea existase şi mocnise mai dinainte (ceea ce ar părea poate mai verosimil, dacă ţinem seama cât de veche şi generală era foametea şi cât de răspândită mortalitatea) şi, o dată adusă în acea mulţime înghesuită, se răspândise cu o nouă şi cumplită iuţeală – oricare dintre aceste presupuneri ar fi cea adevărată, fapt e că numărul zilnic al morţilor din lazaret depăşi în curând suta.

Şi în timp ce în acel loc nu găseai decât boală, nelinişte, groază, gemete şi zbucium, la Tribunalul aprovizionării domnea ruşinea, zăpăceala şi nehotărârea. Se discuta, se cerea părerea celor de la Tribunalul sănătăţii şi nu se găsi nimic mai bun decât să se desfacă ceea ce fusese făcut cu atâta stăruinţă, cu atâta cheltuială şi atâta înjosire. Se deschise lazaretul, se dădu drumul tuturor săracilor sănătoşi care mai rămăseseră şi care ieşiră afară nebuni de bucurie. Oraşul răsună din nou de vechile gemete, dar acum erau din ce în ce mai slabe şi mai rare; se vedea aceeaşi mulţime, mai puţin numeroasă însă şi mai vrednică de plâns, spune

Ripamonti, gândindu-se la pricinile care o seceraseră cu atâta cruzime. Bolnavii fură[120]

transportaţi la *Santa Maria della Stella* pe atunci spital pentru săraci, unde cei mai mulţi muriră.

În această vreme câmpiile intrară în pârg. Cerşetorii de la ţară părăsiră oraşul şi se duseră fiecare în ţinutul său, la recolta mult visată. Bunul Federigo le veni în ajutor printr-o ultimă sforţare şi cu o nouă dovadă de caritate prevăzătoare. Fiecărui ţăran care se prezenta la arhiepiscopie i se dădea câte o monedă de un *giulio* 1 şi câte o seceră.

Odată cu secerişul, încetă şi foametea. Mortalitatea pricinuită de epidemia aceea cumplită, deşi desereştea din zi în zi, s-a prelungit totuşi până în toamnă. Era pe sfârşite când iată că un nou flagel se ivi.

Multe evenimente de seamă, mai ales dintre cele cărora li se dă titlul de istorice, se petrecuseră în acest interval. Cardinalul de Richelieu, care după cum am spus, cucerise La Rochelle şi încheiase, de bine, de rău, un tratat de pace cu regele Angliei, propusese cu toată autoritatea lui şi obţinuse în consiliul regelui Franţei ea ducele de Nevers să fie ajutat, hotărându-l în acelaşi timp pe rege să conducă el însuşi expediţia. În timp ce se făceau pregătirile, contele de Nassau, comisar imperial, porunci la Mantua noului duce să încredinţeze statele sale în mâinile lui Ferdinand, ameninţându-l că altfel va trimite o armată să le ocupe. Ducele, care în împrejurări mai grele refuzase să accepte o condiţie atât de aspră şi de înjositoare, încurajat acum de apropiatul ajutor al Franţei, se feri să accepte, dar în termeni în care refuzul era încâlcit şi întârziat prin făgăduinţe de supunere cu atât mai cate. gorice cu cât avea de gând să nu le ţină. Comisarul plecă, ameninţând că va recurge la forţă. În luna martie, cardinalul de Richelieu descinse în Italia, împreună cu regele în fruntea unei armate. Ceru liberă

120 „Del morbo petecchiăle... e degli altri contagi in generale, opera del dott. F. Enrico Acerbi“, cap. III, § 1 (n.a.).

trecere ducelui de Savoia, urmară tratative, care însă nu duseră la nimic, dar în urma unei lupte, în care victoria fu de partea[121]

francezilor, urmară noi tratative şi se încheie un acord prin care ducele, între altele, cerea ca *don* Gonzalo să ridice asediul cetăţii Casale, obligându-se, dacă acesta refuză, să se unească cu francezii şi să cotropească ducatul Milanului. *Don* Gonzalo, socotind că scapă destul de uşor, ridică asediul de la Casale, unde intră de îndată un corp de trupe franceze pentru a întări garnizoana. Cu acest prilej, Achillini[122] închină regelui Ludovic al XIII-lea faimosul său sonet:

„Sudate, o, fochi, a preparar metali”[123]

şi altul în care-l îndemna să pornească îndată la eliberarea Pământului Sfânt. Dar există un destin, care face ca sfaturile poeţilor să nu fie niciodată urmate, şi dacă uneori se întâmplă să găsim în istorie fapte potrivite cu sfaturile lor, se poate spune cu toată îndrăzneala că lucrurile erau hotărâte dinainte. Cardinalul de Richelieu hotărâse însă să se întoarcă în Franţa pentru treburi ce i se păreau mai grabnice.

Degeaba îi înşiră Girolamo Soranzo, trimisul Veneţiei, motive dintre cele mai puternice pentru a-l convinge să se răzgândească, căci regele şi cardinalul, nedând nicio atenţie nici prozei acestuia, nici poeziei lui Achillini, plecară cu grosul armatei, lăsând numai 6.000 de oameni la Susa, ca să păzească trecătoarea şi să asigure respectarea tratatului.

În timp ce armata franceză se îndepărta într-o direcţie, armata lui Ferdinand se apropia dintr-alta. Ea cotropise ţinutul Grigioni şi Valtellina şi se pregătea să

---

121 Monedă veche de argint, pusă în circulaţie la începutul secolului al XVI-lea, denumită astfel pentru că purta efigia papii Iuliu al II-lea.

122 Aşa-numita pace de la Susa (1629). După ce a învins armata ducelui de Savoia, Ludovic al XIII-lea şi-a aşezat tabăra în valea Susa, pentru a se îndrepta apoi spre Casale.

123 „Asudaţi, o, focuri, să pregătiţi metale...“

se îndrepte spre ducatul Milanului. Tribunalul sănătăţii fusese înştiinţat că în afară de pagubele pe care o asemenea invazie le putea pricinui, acea armată aducea şi ciuma, căci aproape mereu era câte un caz în sânul armatei germane, după cum spune Varchi[124], vorbind despre boala care un veac înainte fusese adusă de aceste trupe la Florenţa.

Alessandro Tadino, unul dintre consilierii de la Tribunalul sănătăţii (erau şase, în afară de preşedinte: patru magistraţi şi doi medici), fu însărcinat de tribunal, după cum povesteşte el însuşi în lucrarea citată, să-i arate guvernatorului groaznica primejdie care ameninţa ţara în cazul când armata aceasta ar obţine trecerea spre Mantua, cum spuneau zvonurile. Se pare, după faptele sale, că *don* Gonzalo avea o dorinţă nemăsurată să-şi dobândească un loc în istorie, care într-adevăr nu a putut să nu vorbească despre el, dar (aşa cum se întâmplă adesea) n-a cunoscut sau nu s-a îngrijit să înregistreze fapta sa cea mai vrednică de amintit: răspunsul pe care i l-a dat lui Tadino în această împrejurare. Îi spuse că într-adevăr nu ştia ce-i de făcut, că interesele şi reputaţia care puseseră această armată în mişcare cântăreau mai mult decât primejdia arătată, că avea să ia desigur toate măsurile de prevedere şi trebuia să nădăjduiască în ajutorul providenţei.

Pentru a preveni pe cât era cu putinţă ivirea ciumei, cei doi medici de la Tribunalul sănătăţii (susnumitul Tadino şi Senatoare Settala, fiul celebrului Lodovico 1) propuseră să se interzică, sub pedepsele cele mai grele, cumpărarea vreunui obiect de la soldaţii care vor trece. Nu izbutiră însă să-l facă să înţeleagă necesitatea unei astfel de măsuri pe preşedinte, „un om – spune Tadino – de o mare bunătate, care nu putea crede că legăturile cu acei oameni şi cumpărarea obiectelor provenite de la ei puteau să pricinuiască moartea a mii

---

124 Benedetto Varchi (1503—1565), istoric florentin de seamă.

de oameni”[125][126]

Noi citǎm aceste rânduri ca pe o ciudăţenie a epocii, căci, desigur, de când există Tribunalul sănătăţii nu s-a întâmplat niciodată vreunui alt preşedinte să facă un asemenea raţionament, dacă aşa ceva se poate numi raţionament.

Cât despre *don* Gonzalo, la câtva timp după acest răspuns părăsi Milanul, şi plecarea lui în tot atât de tristă pentru el, ca şi pricina care îl silea să plece. Din pricina insucceselor în războiul pricinuit şi condus în mare parte de el, era înlocuit, iar poporul se plângea de foametea suferită sub guvernarea lui. (Despre măsurile ce luase în privinţa ciumei ori nu se ştia, ori nimeni nu se sinchisea, cum vom vedea mai târziu, în afară de Tribunalul sănătăţii şi mai ales de cei doi medici.) Aşadar, când ieşi cu trăsura din curtea palatului, înconjurat de o gardă de halebardieri, cu doi trompeţi călări înainte, şi alături cu alte trăsuri de nobili, care-l însoţeau, fu primit cu un potop de fluierături de copiii adunaţi în piaţa domului care apoi o porniră pe urmele lui. Intrând pe strada care ducea la Poarta Ticineză, pe unde trebuia să iasă din oraş, alaiul dădu de o mulţime de oameni care se aflau aici şi aşteptau, în vreme ce alţii veneau din toate părţile, mai cu seamă că trompeţii, oameni ai for; °lor, nu încetaseră să trâmbiţeze de la ieşirea din palat şi până la poartă. În procesul ce s-a deschis după aceea în legătură cu larma iscată, unul dintre trompeţi, învinovăţit că ar fi fost pricina neorânduielii, a răspuns; „Scumpul meu domn, aceasta e îndeletnicirea noastră, şi dacă excelenţei-sale nu-i făcea plăcere sunetul de trompetă, trebuia să ne dea poruncă

---

125 Este vorba de Ludovico Settala (1552—1633), cunoscut medic italian, autorul tratatului Despre ciumă.

126 Aluzie la asediul armatelor imperiale, aliate ale Medicilor, împotriva Republicii Florentine (1529—1530). Ciuma din Florenţa a fost consecinţa acestui asediu şi a pătruns în oraş prin inter- mediului comerţului de mărfuri şi obiecte între germani şi florentini.

să tăcem”. Dar *don* Gonzalo, fie că i-a fost frică să dea o astfel de poruncă, fie că s-a temut ca mulţimea să nu devină mai îndrăzneaţă, fie că el însuşi se simţea tulburat, n-a luat nicio măsură. Mulţimea, pe care oamenii de pază încercau în zadar s-o respingă, înaintă, înconjură trăsura şi o urmă, strigând: „Pleacă, sărăcie, pleacă, după ce-ai supt sângele săracilor!” şi alte vorbe şi mai rele. Când alaiul ajunsese aproape de poartă, oamenii începură să arunce cu pietre, cărămizi, coceni de varză, coji de toate felurile, muniţii obişnuite în astfel de împrejurări: câţiva se urcară pe ziduri, de unde mai aruncară o ultimă rafală de pietre asupra caleştilor care ieşeau. După aceea se risipiră numaidecât. În locul lui *don* Gonzalo fu trimis marchizul Ambrogio Spinola1, al cărui nume îşi cucerise, în războaiele din Flandra, o faimă ostăşească rămasă neştirbită de atunci. În acelaşi timp, armata germană, sub comanda supremă a contelui Rambaldo di Collalto[127], alt condotier italian, cu o faimă mai mică, dar nu vrednică de dispreţ, primise ordinul categoric să pornească spre Mantua, şi în luna septembrie intră în ducatul Milanului.

Pe vremea aceea armata era încă întocmită, în cea mai mare parte, din mercenari, înrolaţi de condotierii de meserie, care alcătuiau această trupă în urma poruncilor date de cutare sau cutare principe sau o întocmeau alteori pe socoteala lor, ca să se poată vinde după aceea şi ei odată cu trupa.

Mai mult decât solda, pe oameni îi atrăgea în această meserie gândul la jaf şi la toate câte le puteau aduce prădăriunile. O disciplină hotărâtă şi generală nu exista, şi de altfel nici nu s-ar fi potrivit cu autoritatea pe care o aveau diferiţii condotieri. Pe de altă parte, condotierii nu erau prea experţi în materie de disciplină, şi chiar dacă ar fi vrut să fie nu se vede cum ar fi putut s-

---

127 Alt italian în serviciul unei puteri străine, ostile Italiei. Contele Rambaldo di Collalto (1575—1630) a fost conducătorul trupelor lui Ferdinand al II-lea al Germaniei.

o stabilească şi s-o păstreze, căci soldaţii de acest soi ori s-ar fi revoltat împotriva oricărei înnoiri, care ar fi încercat să interzică jafurile, ori, în cel mai fericit caz, ar fi lăsat comandantul să-şi păzească singur steagurile. Şi cum principii îşi luau aceste bande, ca să zicem aşa, cu chirie, urmărind mai degrabă să aibă oameni cât mai mulţi ca să-şi asigure succesul expediţiilor decât să potrivească numărul lor cu posibilităţile de plată de obicei foarte restrânse, solda se achita mai totdeauna foarte târziu, cu ţârâita şi pe apucate, aşa ca toate bogăţiile din ţinuturile asupra cărora se năpusteau erau socotite ca un supliment, despre care însă nu se vorbea. În această privinţă următoarea sentinţă a lui Wallenstein e aproape tot atât de faimoasă ca şi numele său: „E mai uşor să întreţii o armată de o sută de mii de oameni decât una de douăsprezece mii”. Or, armata de care vorbim era în mare parte compusă din oameni care, sub conducerea lui, pustiiseră Germania în acel război – cel mai faimos dintre războaie atât prin el însuşi, cât şi prin urmările sale – care îşi luă apoi numele de la cei treizeci de ani cât a ţinut. Şi în momentul acela se aflau de-abia în al unsprezecelea an de război.

Printre soldaţi se găsea şi regimentul condus cândva de unul dintre locotenenţii săi, iar dintre ceilalţi condotieri, majoritatea luptaseră sub ordinele sale. Şi printre aceştia erau mulţi dintre cei care, patru ani mai târziu, aveau să-l ducă spre tristul sfârşit pe care îl cunoaşteţi.

Erau douăzeci şi opt de mii de infanterişti şi şapte mii de cai. Coborând de la Valtellina ca să se îndrepte spre Mantua, soldaţii aveau să urmărească Adda pe tot cursul celor două braţe desfăcute în lacuri, apoi aveau să înainteze de-a lungul fluviului până la vărsarea în Pad, iar după aceea să urmeze o bună bucată cursul acestuia din urmă; în total, opt zile de marş prin ducatul Milanului.

O mare parte dintre locuitori se refugiară în munţi,

luându-şi bunurile mai de preţ şi vitele; alţii rămaseră „fie ca să nu părăsească vreun bolnav, fie să-şi apere casa de foc, fie să vegheze asupra obiectelor preţioase pe care le îngropaseră; alţii, pentru că nu aveau nimic de pierdut, gândindu-se chiar că ar fi poate şi rost de ceva câştig. Când un regiment ajungea la locul de oprire, primul gând al soldaţilor era să se răspândească în regiune şi în satele vecine şi să se pună de îndată pe jaf; ceea ce putea fi mâncat sau luat dispărea, restul fiind sfărâmat sau nimicit. Mobilele se preschimbau în lemne, iar casele, în grajduri, ca să nu mai vorbim de lovituri, înjunghieri şi violuri. Orice mijloace, orice vicleşuguri în vederea salvării lucrurilor erau cu totul zadarnice, ba câteodată aduceau pagube şi mai mari. Soldaţii, oameni mult mai pricepuţi în stratageme, învăţate chiar în acest război, scotoceau în toate ungherele caselor, găureau pereţii şi-i dărâmau, descoperind fără nicio greutate prin grădini locurile unde pământul fusese de curând răscolit. Urcau chiar şi pe vârful muntelui, ca să fure vitele, pătrundeau în grote, călăuziţi de derbedeii din regiune, căutând vreun locuitor avut care s-ar fi ascuns, şi dacă-l găseau, îl târau până acasă şi, torturându-l, îl sileau cu ameninţări şi cu lovituri să le arate locul unde-şi ascunsese comoara.

În sfârşit, se pregăteau de plecare apoi porneau; se auzea cum se îndepărtează şi se stinge sunetul tobelor şi al trompetelor, urmau câteva ceasuri de tihnă, într-o aşteptare plină de groază, apoi o nouă bătaie de tobă blestemată anunţa sosirea unui alt regiment. Negăsind ce să jefuiască, noii-veniţi se aruncau cu mai multă furie pe ce mai rămăsese, nimiceau totul, puneau pe foc butoaiele golite de ceilalţi şi uşile odăilor în care primii-sosiţi nu mai lăsaseră decât pereţii, dădeau foc caselor, maltratând şi torturând locuitorii cu mai multă furie; şi totul se petrecea aşa, din rău în mai rău, timp de douăzeci de zile: numărul regimentelor în care era împărţită armata.

Cel dintâi ţinut al ducatului cotropit de diavolii aceştia fu Colico, apoi se năpustiră asupra Bellanului; de acolo se răspândiră în Valsassina, de unde se revărsară asupra ţinutului Lecco.

CAPITOLUL XXIX

Printre bieţii oameni înspăimântaţi vom întâlni acum câţiva dintre cei cunoscuţi nouă. Cine nu l-a văzut pe *don* Abbondio în ziua când se răspândiră pe neaşteptate zvonurile despre venirea armatei, şi despre ticăloşiile la care se dădeau soldaţii, nu-şi poate închipui ce înseamnă spaima şi groaza. „Vin; sunt treizeci, sunt patruzeci, sunt cincizeci de mii; sunt diavoli, sunt eretici, sunt anticrişti, au prădat Cortenuova; au dat foc la Primaluna, devastează întrebbio, Pasturo, Bariso; au ajuns la Balabbio; mâine vor fi aici”… Acestea erau zvonurile care treceau din gură în gură. Pretutindeni domnea o zăpăceală nemaipomenită, o forfotă de colo-colo, un schimb furtunos de păreri. Bărbaţii stăteau la îndoială dacă trebuie să fugă sau să rămână pe loc, femeile se adunau deznădăjduite, smulgându-şi părul. Mai hotărât decât toţi şi înaintea tuturor, *don* Abbondio vrea să fugă, dar peste tot, în orice drum pe care trebuia să apuce, în orice loc se refugia, vedea piedici de neînlăturat, primejdii înspăimântătoare. „Ce să fac? strigă el. Încotro să mă duc?” Munţii, fără să mai vorbim de greutatea drumului, nu erau siguri; se aflase că soldaţii se căţărau ca pisicile, dacă aveau cea mai mică bănuială sau speranţă de jaf. Lacul era neliniştit, bătea un vânt puternic, şi, în afară de asta, majoritatea barcagiilor, temându-se să nu fie siliţi să transporte soldaţi sau bagaje, se adăpostiseră cu bărcile lor pe celălalt ţărm; puţinele bărci care mai rămăseseră plecaseră şi ele, supraîncărcate cu oameni, iar din pricina încărcăturii şi a furtunii se spunea că erau ameninţate să se răstoarne în orice clipă. Ca să ajungi departe şi în afara drumului pe care-l străbătea armata, era cu neputinţă să găseşti o trăsură, un cal, sau vreun

alt mijloc de transport; pe jos, *don* Abbondio n-ar fi putut merge mult şi se temea să nu fie prins pe drum.

Teritoriul bergamez nu era atât de departe ea să nu-l poată duce picioarele până acolo, dar se ştia că un escadron de *cappelletti*[128] fusese trimis în grabă să păzească frontiera şi să ţină piept lăncierilor, iar aceştia erau nici mai mult, nici mai puţin decât nişte diavoli împieliţaţi, tot atât de ticăloşi ca şi ceilalţi, în stare să facă toate relele care le stăteau în putinţă. Bietul om umbla prin casă năuc şi pe jumătate nebun, ţinându-se după Perpetua, ca să ia împreună cu ea o hotărâre, dar Perpetua, grăbită să strângă lucrurile mai de preţ şi să le ascundă, claie peste grămadă, în pod şi prin unghere, trecea repede, gâfâind, îngrijorată, cu mâinile şi cu braţele încărcate şi răspundea:

— Sfârşesc îndată cu ascunsul lucrurilor, şi pe urmă facem şi noi ce face lumea cealaltă!…

Don Abbondio ar fi vrut s-o oprească locului şi să se sfătuiască cu ea despre felul cum să plece, dar Perpetua, nemaiştiind unde îi e capul, grăbită, înspăimântată şi ea şi înfuriată pentru că-şi vedea stăpânul şi mai înspăimântat, era, în acea împrejurare, mai greu de înduplecat decât oricând.

— Găseşte lumea ceva? Găsim şi noi! Iertaţi-mă, dar nu sunteţi bun decât să mă încurcaţi! Credeţi că ceilalţi oameni nu vor să-şi scape pielea? Că numai împotriva dumneavoastră vin soldaţii cu război? Aţi face mai bine să-mi daţi o mână de ajutor în aceste clipe decât să mă stânjeniţi, văicărindu-vă şi împiedicându-mă de la treburi…

Cu astfel de răspunsuri şi cu altele asemănătoare scăpa de el, fiind hotărâtă, o dată ce ar isprăvi, de bine, de rău, cu treburile, să-l ia de mână ca pe un copil şi să-l târască spre munte. Rămas singur, *don* Abbondio se

---

128 Soldaţi de cavalerie mercenari, aflaţi în serviciul Republicii vetieţiene. Erau numiţi astfel (de la italianul cappelletto, „chivără“) din pricina coifului fără vizieră şi fără creastă.

aşezase la fereastră, privea, trăgea cu urechea, şi daa A vedea pe oineva plecând, îl striga, cu glas jumătate plângăreţ şi jumătate mânios:

— Fie-vă milă de bietul vostru preot şi găsiţi-i undeva un cal, un catâr sau un măgar… E cu putinţă să nu vrea nimeni să mă ajute? Oh, ce oameni! Aşteptaţi-mă cel puţin, să plecăm împreună; aşteptaţi să se strângă cincisprezece, douăzeci, ca să mă luaţi în convoi, nu mă lăsaţi în părăsire, în mâna câinilor!… Nu ştiţi că cei mai mulţi sunt luterani şi că pentru ei a omorî un preot este o faptă glorioasă?! Vreţi să mă lăsaţi aici să sufăr martiriul? Ce oameni! Ce oameni!

Dar cui spunea el toate acestea? Unor oameni care treceau încovoiaţi sub greutatea bietelor lor legături şi amărâţi de gândul la tot ce lăsau acasă, unii mânându-şi vacile, alţii ducându-şi copiii de mână, cărând în spinare cât puteau duce şi mergând alături de nevestele care purtau şi ele în braţe pruncii ce nu puteau merge. Unii îşi urmau calea fără să răspundă nimic şi fără să ridice capul, alţii spuneau:

— Ei, părinte, fă şi dumneata ce poţi! Socoteşte-te mai fericit defeât noi, fiindcă n-ai familie la care să te gândeşti. Descurcă-te cum poţi mai bine!

— Oh, bietul de mine! exclamă *don* Abbondio. Oh! Ce oameni! Ce suflete! Nu mai există milă, fiecare se gândeşte numai la sine, şi la mine nu vrea să se gândească nimeni?

Apoi se ducea iarăşi în căutarea Perpetuei.

— Aha! Tocmai voiam să vă întreb… zise aceasta. Dar banii?

— Cum să facem?

— Daţi-i încoace! îi îngrop eu în grădină, împreună cu taeâmurile.

— Dar…

— Ce „dar”? Daţi-i odată; păstraţi ceva pentru orice eventualitate, şi pe urmă lăsaţi pe mine!

Don Abbondio se supuse, se duse la scrin, scoase

mica lui Gomoară, i-o încredinţă Perpetuei. Femeia spuse:

— Li îngrop în grădină, la rădăcina smochinului, şi plecă.

Se întoarse curând cu un paneraş cu de-ale gurii şi cu un coş gol, în care aruncă în grabă câteva schimburi pentru ea şi pentru stăpânul ei, zicând:

— Ceaslovul, cel puţin, o să vi-l duceţi singur.

— Dar unde mergem?

— Unde se duc ceilalţi. O să ieşim mai întâi la drum, şi acolo o să vedem ce-i de făcut…

În clipa aceea intră Agnesa, ducând un coş în spate şi având aerul cuiva care vine să facă o propunere importantă.

Hotărâtă şi ea să nu aştepte astfel de oaspeţi, singură cum era în toată casa şi având încă o parte din aurul primit de la Cel-fără-nume, Agnesa stătuse câtva timp pe gânduri, şovăind în alegerea unui loc unde să se adăpostească. Restul banilor, care în timpul foametei îi fuseseră de mare ajutor, era tocmai pricina cea mai de seamă a fricii şi a nehotărârii sale, deoarece aflase cum că în regiunile cotropite cei care aveau bani trecuseră prin cea mai mare primejdie, fiind expuşi şi la violenţa străinilor, şi la lăcomia ţăranilor. E drept că atunci când comoara îi căzuse, aşa cum se zice, din cer, nu spusese nimic nimănui, în afară de *don* Abbondio, la care se ducea din când în când să schimbe banii, lăsându-i totdeauna ceva pentru cei mai săraci decât ea. Dar banii ascunşi, mai ales când e vorba de cineva care nu-i obişnuit să aibă atâţia, îi trezeşte posesorului o neîncetată teamă că ceilalţi ar putea afla de existenţa lor. Astfel că, pe când se străduia să ascundă, ici şi colo, ce nu putea lua cu ea, gândindu-se la banii pe care şi-i cususe în pieptar, îşi aminti că, odată cu aceşti bani, Cel-fără-nume îi oferise şi ajutorul lui în orice împrejurare; îşi aduse aminte că auzise povestindu-se despre castelul său, aşezat într-un ioc atât de sigur, unde, fără

îngăduinţa stăpânului, nu puteau ajunge decât păsărelele, şi se hotărî să meargă la el şi să-i ceară adăpost. Gândindu-se cum să facă apoi ca nobilul s-o recunoască, îşi aminti dintr-odată de *don* Abbondio care, după faimoasa convorbire cu arhiepiscopul, îi arătase întotdeauna semne de bunăvoinţă, cu atât mai sincere, cu cât putea s-o facă fără a se compromite faţă de nimeni, căci cei doi tineri fiind departe, tot atât de îndepărtată era şi eventualitatea de a i se cere un serviciu care ar fi pus la grea încercare bunăvoinţa lui. Socotea că, într-o astfel de învălmăşeală, bietul om trebuie să fie şi mai încurcat, şi mai îngrozit decât ea şi că această propunere i se va părea şi lui bună. Găsindu-l împreună cu Perpetua, le făcu la amândoi propunerea:

— Ce părere ai, Perpetua? întrebă *don* Abbondio.

— Spun că gândul ăsta vine de la Dumnezeu! Să nu mai pierdem timpul şi să ne luăm picioarele la spinare!

— Şi apoi…

— Şi apoi, şi apoi… Când vom fi acolo, ne vom simţi foarte bine. Toată lumea ştie că nobilul ăsta n-are altă dorinţă decât să facă bine aproapelui şi va fi foarte fericit să ne adăpostească. Acolo, aproape de graniţă şi la o înălţime atât de mare, soldaţii n-or să ajungă, fără nicio îndoială. Şi apoi, şi apoi, acolo vom găsi şi de-ale mâncării, pe când sus, pe munte, după ce am fi terminat puţinul ce-l avem din mila Domnului (în acest timp aşeza merindele peste rufărie), ne-am fi aflat în mare încurcătură…

— Oare s-a pocăit, s-a pocăit cu adevărat?

— Se mai poate îndoi cineva după tot ce se ştie şi după tot ce-aţi văzut cu ochii dumneavoastră?

— Dar dacă ne băgăm singuri în capcană?

— Ce capcană? Iertaţi-mă, dar cu atâtea codeli n-o să ne putem hotărî niciodată. Bravo, Agnesa! Ai avut o idee minunată! Şi aşezând coşul pe o măsuţă, îl apucă de toarte şi-l luă la spinare.

— N-am putea găsi vreun bărbat care să vină să-şi

întovărăşească preotul? întrebă *don* Abbondio. Dacă vom întâlni vreun nemernic, căci fără îndoială mişună destui pe drum, cum o să mă puteţi ajuta voi două?

— Ei poftim! Alta acum! Ca să pierdem timpul! exclamă Perpetua. Unde să caut acum omul, când fiecare se gândeşte la ale lui? Haide, duceţi-vă, luaţi-vă pălăria şi cartea de rugăciuni şi să pornim!

Don Abbondio se duse şi se întoarse după o clipă cu breviarul sub braţ, cu pălăria pe cap şi cu bastonul în mină, şi ieşiră toţi trei pe o portiţă, ce dădea în mica piaţă a satului.

Perpetua închise portiţa mai mult din obişnuinţă decât pentru că ar fi avut încredere în încuietoare şi puse cheia în buzunar. *Don* Abbondio îşi aruncă privirea în treacăt asupra bisericii şi spuse printre dinţi:

— Poporul trebuie să aibă grijă de ea, fiindcă pe ei îl slujeşte! Dacă mai au cât de puţină dragoste pentru biserica lor, n-o vor uita, iar de nu, cu atât mai rău pentru ei!

Apucară peste câmp, în tăcere, gândindu-se fiecare la propria-i soartă şi uitându-se în jur cu toţii, dar mai ales *don* Abbondio, să vadă dacă nu se ivea cumva vreun chip suspect, ori ceva neobişnuit. Nu se vedea nimic. Oamenii erau toţi ori în case, ca să şi le păzească, să-şi facă boccelele, să-şi ascundă ce-aveau mai de preţ, ori pe drumurile ce duceau de-a dreptul spre munţi.

După ce oftă de mai multe ori şi lăsă să-i scape câteva exclamaţii, *don* Abbondio începu să bombăne mai tare ca de obicei. Se lega de ducele de Nevers, care ar fi putut foarte bine rămâne în Franţa, să petreacă şi să-şi ducă viaţa sa de principe, şi care, în loc de toate acestea, vrea să fie duce de Mantua, în ciuda lumii întregi! Se legă apoi de împărat, care ar fi trebuit să aibă judecata şi pentru alţii şi să lase lucrurile să meargă cum era firesc, nu să fie atât de îndărătnic pentru nimicuri ca astea, căci, la urma urmei, el tot împărat rămânea, indiferent cine ar fi fost ducele Mantuei! Dar mai pornit era

împotriva guvernatorului, care ar fi trebuit să facă orice să alunge din ţară asemenea pacoste, şi, când colo, el era cel care o adusese, şi toate astea numai din plăcerea de a face război!

— Ar trebui, spunea el, ca domnii ăştia să vină aici, să vadă, să-şi dea seama ce gust are o astfel de plăcere! Ar avea de dat socoteală de multe... Dar deocamdată plăteşte cel care n-are nicio vină!

— Lăsaţi-i în plata Domnului pe toţi oamenii ăştia 1 N-o să vină acuma să vă ajute! spunea Perpetua. Astea sunt, să mă iertaţi, flecăreli de-ale dumneavoastră, care nu-s bune la nimic! Ce mă mâhneşte pe mine, însă...

— Ce mai e?

Perpetua, care, mergând pe drum, avusese răgazul să se gândească la chipul cum rânduise lucrurile şi le ascunsese în grabă, începu să se jeluiască ba că uitase cutare lucru, ba că nu ascunsese bine altul, ba că lăsase o urmă care îi putea pune pe tâlhari pe cale, ba că...

— Ei bravo! spuse *don* Abbondio, destul de liniştit acum pentru viaţa lui ca să se poată necăji din pricina unor mărunţişuri. Bravo! Aşa ai făcut? Dar unde ţi-a fost capul?

— Cum?! strigă Perpetua, oprindu-se şi punându-şi mâinile în şolduri, pe cât îi îngăduia coşul din spate. Cum?! îndrăzniţi acum să-mi mai faceţi mustrări, când dumneavastră m-aţi făcut ca să-mi pierd capul în loc să-mi daţi curaj?! M-am gândit mai mult la lucrurile din casă decât la ale mele, n-am avut pe nimeni să-mi dea ajutor, a trebuit să mă împart în patru, şi dacă o să se întâmple ceva, eu n-am nicio vină; mi-am făcut mai mult decât datoria!

Agnesa întrerupse aceste certuri, începând să povestească despre necazurile ei, şi nu se mai amăra atât din cauza greutăţilor şi a pagubei, cât de faptul că vedea spulberată nădejdea de a-şi îmbrăţişa curând fiica, deoarece, dacă vă amintiţi, plănuiseră să se revadă chiar în toamna aceea. Or, nu era de crezut ca *donna* Prassede

să vrea să vină în vacanţă acolo tocmai în asemenea împrejurări, când mai curând ar fi plecat dacă s-ar fi aflat prin partea aceea, cum făceau şi ceilalţi vilegiaturişti. Priveliştea locurilor pe unde treceau amăra şi mai mult gândurile Agnesei, şi suferinţa ei era şi mai sfâşietoare. Ieşind din cărarea ce tăia câmpul, o luară pe şosea, pe drumul pe care biata femeie îl mai străbătuse o dată, când îşi adusese fiica acasă pentru scurtă vreme, după ce stătuse cu ea în casa croitorului. De aici se zărea şi satul.

— Să mergem să le dăm bună ziua oamenilor aceia cumsecade, spuse Agnesa.

— Ba să ne şi odihnim puţin, căci m-am săturat de coşul ăsta, şi să luăm şi o îmbucătură, spuse Perpetua.

— Cu condiţia să nu întârziem prea mult, căci n-am plecat să ne plimbăm! zise *don* Abbondio.

Fură primiţi cu braţele deschise şi găzduiţi cu multă plăcere, căci aminteau de o faptă bună. „Fă binele la cât mai mulţi, spune aici cronicarul nostru, şi vei vedea tot mai des chipuri zâmbitoare”.

Îmbrăţişând-o pe buna ei gazdă, Agnesa izbucni într-un plâns năvalnic, care o uşură mult, şi nu putu răspunde decât prin suspine la întrebările puse de croitor şi de femeia lui despre Lucia.

— Ei îi merge mai bine decât nouă, spuse *don* Abbondio, e la Milano, la adăpost de primejdie, departe de toate frământările astea…

— Părintele şi dumneavoastră amândouă fugiţi, nu-i aşa? îi întrebă croitorul.

— Fireşte! răspunseră, într-un glas, stăpânul şi slujnica.

— Vă plâng din toată inima!

— Ne ducem spre castelul * **, spuse *don* Abbondio

— V-aţi gândit bine, acolo o să fiţi la adăpost ca într-o biserică.

— Dar aici nu vă e teamă? întrebă preotul.

— Dacă e să vorbim, părinte, în ceea ce priveşte

cantonamentul, cum se zice, aceşti oameni n-ar trebui să vină să-l caute la noi, fiindcă slavă Domnului, suntem prea departe de drumul lor! Cel mult s-ar putea să facă vreo plimbare pe aici, dar Dumnezeu să ne ferească! Oricum, mai avem timp; aşteptăm deocamdată să auzim veşti din celelalte ţinuturi nenorocite, pe unde se vor opri.

Drumeţii se hotărâră să mai stea puţin, să se odihnească, şi, cum era ora prânzului…

— Domnilor şi doamnelor, spuse croitorul, se cuvine să cinstiţi masa mea săracă; o să mâncăm şi noi ce s-o găsi, dar o să fie o masă ca între prieteni.

Perpetua spuse că avea şi ea câte ceva de mâncare, şi după câteva discuţii de o parte şi de alta, căzură de acord să se pună totul laolaltă şi să mănânce împreună.

Copiii o înconjurară pe Agnesa, vechea lor prietenă. Atunci croitorul porunci uneia dintre fetiţele sale, aceea care dusese bunătăţile văduvei Maria, dacă vă mai amintiţi, să meargă să aducă vreo câteva castane, ţinute la păstrare într-un colţ, şi să le pună la copt.

— Tu, îi spuse el unui băieţaş, du-te în grădină, scutură câteva piersici, adună-le şi adu-le încoace. Iar tu, îi spuse altui băieţel, du-te şi culege câteva smochine mai coapte. E o treabă pe care voi o cunoaşteţi foarte bine.

El se duse să scoată vin dintr-un butoiaş, nevastă-sa dădu fuga să aducă o faţă de masă albă, Perpetua scoase proviziile din coş şi aşezară masa. La locul de cinste se aşeză pentru *don* Abbondio o farfurie de faianţă cu un taeam, pe care-l scoase Perpetua din coş. Se aşezară la masă şi mâncară, dacă nu cu cea mai mare bucurie, cel puţin cu mult mai multă decât s-ar fi aşteptat oricare dintre comeseni în ziua aceea.

— Şi ce spune părintele despre vânzoleala asta? întrebă croitorul. Mi se pare că citesc istoria năvălirii sarazinilor în Franţa!

— Ce-aş putea să spun? Numai asta îmi mai lipsea!

— Totuşi, v-aţi ales un bun adăpost, urmă croitorul.

Cine s-ar încumeta să urce sus cu forţa? Şi-o să aveţi şi tovarăşi la castel, căci se spune că multă lume s-a adăpostit acolo şi că necontenit sosesc alţii.

— Nădăjduiesc, spuse *don* Abbondio, că vom fi bine primiţi. îl cunosc pe acest vrednic senior şi o dată, când am avut cinstea să mă întâlnesc cu el a fost foarte binevoitor…

— Şi mie, spuse Agnesa, mi-a trimis vorbă prin monseniorul ilustrissim că, oricând voi avea nevoie de ceva, n-am decât să-l caut.

— Frumoasă pocăinţă! reluă *don* Abbondio. Şi stăruieşte în ea, nu-i aşa, stăruieşte!

Croitorul povesti pe larg viaţa plină de sfinţenie a Celui-fără-nume, şi cum, după ce fusese pacostea întregii regiuni, ajunsese pilda şi binefăcătorul ţinutului.

— Dar oamenii din preajma lui, care-l slujeau, ce-au făcut? întrebă *don* Abbondio, care auzise ceva, dar tot nu era destul de liniştit.

— Cei mai mulţi au şters putina, răspunse croitorul; iar acei care au rămas şi-au schimbat viaţa de nu-i mai recunoşti! în sfârşit, castelul a devenit un fel de Tebaidă[129], părintele înţelege ce vreau să spun…

Apoi începu să discute cu Agnesa despre vizita cardinalului.

— Ce om mare, spunea el, ce om! Păcat că a trecut aşa de grăbit pe aici şi n-am putut nici să-i prezint omagiile mele. Ce fericit aş fi fost să mai pot vorbi odată cu el!

Când se ridicară de la masă, croitorul le arătă o gravură cu chipul cardinalului, prinsă în cuie pe canatul unei uşi, în semn de cinstire, ca să poată spune oricui îi trecea pragul că nu semăna de loc, el fiind în cunoştinţă de cauză, întrucât avusese prilejul să-l vadă de aproape şi în voie pe ilustrul personaj, chiar în acea cameră.

— Pe el au vrut să-l zugrăvească aici? întrebă

---

129 Tebaida — ţinut din Egipt, în apropierea Tebei, unde se spune că s-ar fi retras, pentru a trăi în solitudine, primii anahoreţi creştini.

Agnesa. La îmbrăcăminte seamănă, dar…

— Nu-i aşa că nu seamănă? se repezi croitorul. Aşa zic şi eu! Pe noi nu ne poate păcăli, nu-i aşa? Dar cel puţin e numele lui dedesubt, e o amintire…

Don Abbondio însă se grăbea să plece. Croitorul se însărcină să găsească o căruţă, care să-i ducă până la poalele muntelui. De aceea plecă îndată în căutarea căruţei şi, după puţină vreme, se întoarse, spunându-le că o găsise şi avea să sosească în curând. Apoi, apropiindu-se de *don* Abbondio îi zise:

— Părinte, dacă cumva aţi dori să luaţi acolo sus vreo carte, ca să vă treacă timpul, oricât de sărman sunt, pot totuşi să vă fiu de folos, căci îmi place şi mie să citesc. N-am cărţi vrednice de dumneavoastră, căci sunt cărţi în italieneşte, totuşi…

— Mulţumesc, mulţumesc, răspunse *don* Abbondio, în unele ocazii nu te mai poţi gândi nici la cele ce-ţi sunt de neapărată nevoie…

Şi pe când schimbau mulţumiri şi scuze, îşi spuneau cuvintele de rămas bun şi urări de bine şi îşi făceau invitaţii şi făgăduieli că se vor vedea neapărat la întoarcere, căruţa sosi în faţa porţii. Musafirii îşi aşezară coşurile, urcară şi ei şi porniră cu mai puţină grabă şi eu sufletul mai liniştit; începea a doua jumătate a călătoriei lor.

Croitorul îi spusese adevărul lui *don* Abbondio în privinţa Celui-fără-nume. Din ziua când l-am părăsit, seniorul urmaşe calea ce-şi propusese, căutând să-şi răscumpere nelegiuirile, să se împace cu cei pe care-i jignise, să ajute pe săraci şi să facă bine oricând i se ivea prilejul. Curajul de care dăduse dovadă altă dată în a. jigni şi în a se apăra îl arăta acum nefăcând niciuna, nici alta. Umbla mereu singur şi dezarmat, gata să primească orice i s-ar fi putut întâmpla după ce făcuse atâtea silnicii, încredinţat că ar săvârşi încă o nelegiuire dacă ar întrebuinţa forţa pentru a se apăra, el, care avea atâtea datorii de plătit faţă de toată lumea, după cum mai era

încredinţat că orice rău i s-ar face, deşi ar fi o injurie adusă bunului Dumnezeu, ar fi însă şi o plată dreaptă pentru el. Şi el, mai puţin ca oricare altul, ar avea dreptul să pedepsească. Totuşi, rămase la fel de nevătămat ca şi atunci când se folosea de atâtea braţe, ca şi de al său, pentru a se apăra. Atât amintirea cruzimii trecute, cât şi bunătatea din ultima vreme – cea dintâi făcând să încolţească atâtea dorinţe de răzbunare, ultima făcând să fie aşa de lesne la îndemâna oricui – se uneau să stârnească şi să păstreze o admiraţie care era cel mai bun mijloc de apărare. Ajunsese omul pe care nimeni nu-l putea umili, căci se umilise el singur. Ura, provocată odinioară de dispreţul pe care-l arăta şi de teama pe care o inspira altora, pierea acum în faţa acestei umilinţe; cei jigniţi de el obţinuseră, împotriva oricărei aşteptări şi fără primejdie, o satisfacţie pe care n-ar fi putut-o visa prin nicio răzbunare: satisfacţia de a vedea un astfel de om căindu-se de greşelile sale şi împărtăşind, ca să zicem aşa, propria lor indignare. Mulţi dintre cei care îi purtaseră pică ani de-a rândul, din pricină că nu nădăjduiau să aibă niciun fel putinţa de a ajunge destul de puternici ca să se poată răzbuna pentru cele suferite de la el, întâlnindu-l acum singur şi dezarmat, fără intenţia de a opune vreo rezistenţă, nu încercau decât un sentiment de respect faţă de dânsul. În această adâncă smerenie, chipul şi înfăţişarea lui luaseră, fără ca el să-şi fi dat seama, un aer mai nobil şi mai demn, pentru că pe chipul lui se vădea, şi mai mult decât înainte, nepăsarea faţă de orice primejdie. Duşmăniile, chiar cele mai înverşunate şi mai înrădăcinate erau stăvilite acum şi ţinute la respect de veneraţia generală faţă de acest om, care se pocăise şi devenise un binefăcător. Iar veneraţia aceasta era atât de mare, încât el însuşi se simţea adesea încurcat în faţa ei. Vrând să se sustragă de la demonstraţiile ce i le făceau, era silit a se feri şi a nu lăsa să se întrevadă prea mult pe chipul său în atitudinea sa sentimentul adânc de căinţă de care era cuprins şi să

nu se umilească prea mult tocmai ca să nu-şi atragă prea multe laude.

În biserică îşi alesese ultimul loc, şi nu era nicio primejdie să i-l ocupe altcineva, căci faptul acesta ar fi fost considerat ca uzurparea unui drept. Orice jignire adusă acestuj om, sau chiar numai faptul de a-l trata fără respect, părea nu numai o laşitate, ci şi un sacrilegiu, şi chiar cei care nu împărtăşeau acest respect în aceeaşi măsură cu ceilalţi nu se puteau împiedica să nu-l simtă totuşi şi ei într-o oarecare măsură. Aceste pricini şi altele asemănătoare ţineau departe de el puterea de pedeapsă a forţei publice şi-i dădeau în această privinţă o siguranţă de care lui însă îi păsa prea puţin.

Rangul şi rubedeniile sale, care îl ocrotiseră întotdeauna, îi slujeau de pavăză cu atât mai mult acuma, când la numele său, ilustru pe vremuri prin ticăloşie, se adăugase lauda unei purtări exemplare şi gloria căinţei.

Magistraţii şi nobilii se bucuraseră făţiş în urma acestui eveniment, ca şi poporul, căci ar fi fost nepotrivită înfierarea unui om care era copleşit de atâtea simpatii. În afară de asta, autoritatea obţinută printr-un război fără sfârşit şi adesea nenorocit, împotriva atâtor răzvrătiri puternice şi repetate, se putea considera prea fericită să scape de rebelul cel mai greu de înfrânt şi mai primejdios şi nici nu mai dorea altceva, cu atât mai mult cu cât pocăinţa lui îi dădea satisfacţii pe care autorităţile nu erau obişnuite nici să le capete, nici să le pretindă. A urgisi un sfânt nu era cel mai bun mijloc pentru forţa publică de a-şi spăla ruşinea că nu fusese în stare să domolească un ucigaş, şi pilda ce s-ar fi dat pedepsindu-l n-ar fi avut alt rezultat decât să-i abată pe semenii lui de la calea căinţei. Poate că partea de merit pe care o avusese Federigo în îndreptarea ilustrului tiran şi faptul că numele cardinalului era legat de al pocăitului îi slujea acestuia din urmă drept pavăză sfântă. Şi în starea de lucruri şi de idei din vremea de-atunci (cu acele ciudate

relaţii între autoritatea spirituală şi puterea civilă, care se ciocneau adesea fără a urmări să se nimicească, amestecând întotdeauna ostilităţile lor cu acte de recunoştinţă şi mărturisiri de respect reciproc, şi care, uneori, conlucrau în bună înţelegere spre a atinge un ţel comun, fără însă a se face vreodată pace), împăcarea cu autoritatea spirituală păru că aduce totodată uitarea, dacă nu chiar absolvirea din partea puterii civile, de vreme ce prima se străduise şi obţinuse singură un rezultat tot atât de dorit şi de una, şi de cealaltă.

Astfel că omul acesta, care, dacă s-ar fi prăbuşit altă dată, ar fi fost călcat în picioare şi de mici, şi de mari, acum, când îngenunchease de bunăvoie, era cinstit de mulţi şi cruţat de toată lumea.

E adevărat că multora această strălucită schimbare nu le făcea nicio plăcere, căci erau prea multe unelte ale crimei pe lume, atâţi tovarăşi de nelegiuiri pierduseră puternicul sprijin pe care se bizuiau de obicei, văzând cum s-au rupt toate urzelile ţesute cu dibăcie, poate tocmai în clipa când se aşteptau să primească vestea împlinirilor. Am şi văzut cât de deosebite fuseseră sentimentele trezite de pocăinţa seniorului printre „bravii” aflaţi atunci în castelul lui şi care primiseră vestea aceasta chiar din gura sa: nedumerire, durere, tristeţe, furie, ba poate chiar câte puţin din toate la un loc, dar nu dispreţ sau ură. Acelaşi lucru – şi din aceleaşi motive – se întâmplă şi cu ceilalţi „bravi”, împrăştiaţi prin diferite locuri, precum şi cu complicii de condiţie nobilă când aflară groaznica veste.

O ură puternică – aşa cum am găsit într-un pasaj scris de Ripamonti – se dezlănţui mai curând împotriva cardinalului Federigo, pe care toţi îl priveau ca pe unul ce se amestecase în treburile lor, ca să le încurce. În ceea ce-l privea pe seniorul fără nume, care voise să-şi mântuiască sufletul, treaba lui, nimeni n-avea dreptul să se plângă!

Apoi, încetul cu încetul, majoritatea „bravilor” din

casă, neputând să se împace cu noua disciplină şi nevăzând nicio posibilitate de schimbare, plecară. Unii îşi căutară alt stăpân, chiar printre foştii prieteni ai celui pe care-l părăseau, alţii se înrolară într-un *terzo*[130], cum se apunea atunci, din Spania, din Mantua sau în altă ţară beligerantă. Unii ieşiră la drumul mare, prădând pe socoteala lor, alţii se mulţumiră să-şi ducă viaţa de tâlhari singuri şi în libertate. La fel făcură, desigur, şi cei care slujiseră sub ordinele Celui-fără-nume prin diferite regiuni. Cât despre cei ce se putură obişnui cu noul fel de viaţă, sau care o îmbrăţişară de bunăvoie, şi mai ales cei născuţi în acea vale, se întoarseră la munca câmpului sau la meseriile învăţate în tinereţe, pe care le părăsiseră, iar străinii rămaseră la castel ca slujitori: se întoarseră şi unii, şi alţii la drumul cel drept, ca şi stăpânul lor, trăind fără să facă rău nimănui şi fără ca cineva să le facă rău lor, fără arme şi cinstiţi de toată lumea.

Dar atunci când, la sosirea bandelor germane, câţiva fugari din părţile cotropite sau ameninţate de invazia duşmanilor veniră la castel să ceară adăpost, Cel-fără-nume, fericit că zidurile sale puteau folosi drept loc de refugiu pentru oamenii slabi, care le priviseră atâta timp de departe şi cu groază, îi primi pe nenorociţii aceştia mai mult cu recunoştinţă decât cu îngăduinţă şi răspândi vestea că locuinţa lui este deschisă tuturor celor care caută un adăpost, gândindu-se s-o pună în stare de apărare nu numai pe ea, ci şi întreaga vale, în cazul că lăncierii sau capeleţii ar încerca să-şi facă de cap.

Îşi adună slujitorii pţ> care-i mai avea, puţini, dar buni, ca versurile lui Torti[131], şi le ţinu o cuvântare despre fericitul prilej trimis de Dumnezeu ca să-şi pună toate puterile în ajutorul aproapelui, pe care de atâtea

130 Regiment.

131 Giovanni Torti (1774—1852), poet romantic milanez. A fost prietenul lui Manzoni.

ori îl chinuiseră şi-l înspăimântaseră, şi, cu vechiul său ton poruncitor, care vădea siguranţa că va fi ascultat, îi înştiinţă ce aveau de făcut, ordonându-le mai cu seamă cum să se poarte, pentru ca oamenii veniţi să se adăpostească acolo să vadă în ei nişte prieteni şi apărători.

Puse apoi să se scoată din pod armele albe şi de foc, de mult aruncate, şi le împărţi oamenilor. Trimise vorbă ţăranilor şi vasalilor săi din vale că oricine voia putea să vină înarmat la castel; dădu arme celor ce nu aveau, alese dintre ei câţiva şi-i făcu un fel de ofiţeri, punându-i pe ceilalţi sub comanda lor, hotărî posturile la intrări, în câteva locuri din vale, pe cărarea ce urca spre castel, şi la poartă, rândui orele când oamenii trebuiau să se schimbe în aceste posturi, ca pe câmpul de luptă, sau aşa cum se petrecuseră lucrurile pe vremuri, când duceau o viaţă de ticăloşie.

Într-un colţ al podului se aflau puse deoparte armele lui de altă dată: faimoasa lui carabină, flintele, săbiile, spadele, pistoalele, cuţitele, pumnalele, aşezate toate pe jos, sau sprijinite de zid. Niciunul dintre slujitori nu le atinsese, dar se sfătuiră să-l întrebe pe stăpân ce armă anunţe vrea să poarte.

— Niciuna! răspunse el.

Şi fie că aşa hotărâse, fie că făcuse o juruinţă, rămase pururi dezarmat în fruntea acelui soi de garnizoană. Totodată, puse la treabă alţi bărbaţi şi femei de-ai casei, sau din împrejurimi, să pregătească castelul şi odăile pentru cât mai multă lume, aşezând paturi, saltele şi aşternuturi în încăperile şi sălile preschimbate în dormitoare. Şi mai dădu poruncă să se aducă numeroase provizii, pentru a-i hrăni pe cheltuiala lui pe toţi oaspeţii trimişi de Dumnezeu într-un număr ce creştea din zi în zi. În tot acest timp nu-şi îngăduia o clipă de răgaz. Era văzut când în castel, când afară, când sus, când jos, pe cărarea ce urca spre castel, sau cercetând valea, ca să hotărască posturile de pază,

întărind unele, vizitând altele, văzând şi căutând să fie văzut, punând şi ţinând totul în ordine cu vorba, cu privirea şi cu prezenţa sa.

În casă sau pe drum, îi întâmpina cu multă bunăvoinţă pe cei ce veneau, şi toţi, fie că-l cunoşteau, fie că-l vedeau pentru prima oară, îl priveau cu o admiraţie nesfârşită, uitându-şi pentru o clipă nenorocirile sau temerile care-i aduseseră pe aceste meleaguri; ba întorceau şi capul după el, când pleca să-şi vadă de treburi.

CAPITOLUL XXX

Deşi prin părţile pe unde umblau fugarii noştri nu era foarte mare afluenţă de refugiaţi, totuşi la cea dintâi răspântie întâlniră tovarăşi de drum şi de nenorocire, care, strecurându-se pe drumuri neumblate şi cărări lăturalnice, ajunseseră la şosea. În asemenea împrejurări toţi cei care se întâlnesc par că se cunosc de când lumea. Ori de câte ori căruţa ajungea din urmă vreun drumeţ, se schimbau cu el întrebări şi răspunsuri. Unii fugiseră ca şi eroii noştri, fără să aştepte venirea soldaţilor, alţii auziseră trâmbiţele şi tobele, alţii îi văzuseră şi-i zugrăveau cum numai înspăimântaţii ştiu s-o facă.

— Trebuie să ne socotim norocoşi şi să mulţumim cerului! spuneau cele două femei. Ducă-se tot avutul nostru, bine că am scăpat!

Numai *don* Abbondio nu prea găsea că are de ce să se bucure; dimpotrivă, pe el mulţimea de oameni pe care o vedea, şi mai cu seamă gândul că alta, şi mai numeroasă, venea după cum i se spusese, prin altă parte, începeau să-l neliniştească.

— Oh, ce întâmplare! mormăia el către cele două femei, când nu era nimeni să-l audă. Ce întâmplare! Nu vă daţi seama că, dacă se adună atâta lume la un loc, o să atragem neapărat atenţia soldaţilor? Toţi se ascund, toţi fug, prin case nu rămâne nimic, şi soldaţii îşi vor închipui că aici, sus, se găsesc comori… Vor veni aici, fără nicio îndoială! Oh, bietul de mine! în ce încurcătură

m-am vârât!

— Au ei şi altceva mai bun de făcut decât să vină aici, sus, spunea Perpetua. Trebuie să-şi urmeze calea ce-o au de urmat. Şi apoi am auzit întotdeauna spunându-se că în primejdie e bine să fii cu mai mulţi.

— Mai mulţi! mai mulţi! făcea *don* Abbondio. Biată femeie! Nu ştii că orice lăncier ar putea da gata o sută de oameni din ceilalţi?! Şi apoi, dacă le-ar trece prin minte să facă vreo neghiobie, ţi-ar plăcea, spune, ci-ar plăcea să te amesteci într-o luptă? Oh, bietul de mine! Era mult mai bine să mă fi dus în munţi… Ce i-a apucat pe toţi să se înghesuie într-un singur loc? Ce lume proastă! îşi spunea el în şoaptă. Vin toţi grămadă şi merg, şi merg, şi merg, unul după altul, ca oile fără minte!

— În privinţa asta, spunea Agnesa, tot aşa ar putea vorbi şi ei despre noi…

— Taci, taci odată! spunea *don* Abbondio. De altfel, vorbăria asta nu ajută la nimic! Ceea ce s-a făcut, e bun făcut! Suntem aici, aici rămânem! Întâmple-se ce-o vrea Dumnezeu… Cerul să ne aibă în pază!

Iar când văzu la intrarea în vale un post întărit şi nişte oameni înarmaţi, unii în pragul casei, alţii în sălile de jos, încât totul părea o adevărată fortăreaţă, fu şi mai neliniştit. Îi privi cu coada ochiului. Nu erau, ce-i drept, aceleaşi chipuri pe care le văzuse în chinuitoarea sa călătorie de odinioară, sau chiar dacă se mai zăreau unele dintre ele, se arătau foarte schimbate, dar, cu toate acestea, ar fi greu de spus neplăcerea ce o simţi la vederea lor.

„Ah, sărmanul de mine, gândi el, iată c-au şi început cu neghiobiile! De altminteri, nici nu se putea altfel! Ar fi trebuit să mă aştept la aşa ceva din partea unui asemenea om… Dar ce-o fi vrând să facă? Război? Vrea oare să treacă drept rege? Ah, bietul de mine! în ocazii din astea, când toată lumea ar vrea să se ascundă sub pământ, el, dimpotrivă, caută orice prilej să iasă în

evidenţă, să bată la ochi! Ai zice că abia-i aşteaptă pe soldaţi!”

— Ei, vedeţi, părinte, îi spuse Perpetua, că aici se află destui oameni de ispravă care sunt gata să ne apere? Să poftească acum soldaţii! Oamenii ăştia nu-s ca fricoşii de la noi, buni numai s-o ia la fugă…

— Taci, răspunse *don* Abbondio în şoaptă, dar cu glas mânios, taci odată! Nu ştii ce spui. Roagă-te lui Dumnezeu ca soldaţii să fie grăbiţi, să nu le vină pofta să urce aici, sau să nu afle că acest castel e întărit ca o fortăreaţă. Nu ştii că meseria soldaţilor e să cucerească fortăreţe? Abia aşteaptă! Pentru ei a porni la asalt e cum te-ai duce dumneata la nuntă. Şi atunci tot ce găsesc e al lor, iar pe oameni îi trec prin sabie! Ah, bietul de mine! în sfârşit, ia să văd dacă nu mă pot ascunde pe după una dintre stâncile astea… N-am chef să mă amestec în bătălie! Să se lupte alţii, nu eu!

— Dacă vă înspăimântă până şi gândul că veţi fi apărat şi ocrotit… începu Perpetua.

Don Abbondio însă o întrerupse cu asprime, tot în şoaptă:

— Linişte! Fereşte-te să sufli cuiva vreo vorbă despre ce ţi-am spus acum! Aminteşte-ţi că se cuvine să ne arătăm cât meu voioşi aici şi să încuviinţăm orice vom vedea.

La „Malanotte” găsiră un alt post de oameni înarmaţi, pe care *don* Abbondio îi salută cu tot respectul. Îşi spuse însă în gând: „Vai! Vai! Am nimerit de-a dreptul într-o tabără!”

Căruţa se opri şi coborâră. *Don* Abbondio se grăbi să plătească şi să dea drumul vizitiului, apoi, împreună cu cele două tovarăşe de drum, începu să urce în tăcere. Vederea acestor locuri îi aminti de spaima încercată odinioară, adăugând-o neliniştii de acum. Agnesa, însă, care nu le văzuse niciodată, dar îşi făurise despre ele o imagine fantastică, ce-i apărea ori de câte ori se gândea la înspăimântătoarea călătorie a Luciei, văzându-le aşa

cum erau în realitate, retrăia din nou, şi mai puternic, acele amintiri triste.

— Ah, părinte! exclamă ea. Când mă gândesc că biata Lucia a trecut pe aici!

— Taci odată, femeie fără minte ce eşti! îi strigă în ureche *don* Abbondio. Acestea-s vorbe să le spui aici? Nu ştii că suntem în casa lui? Din fericire nu te-a auzit nimeni, dar dacă mai vorbeşti aşa…

— Cum, spuse Agnesa, acum când e un sfânt?

— Taci, îţi spun! şopti din nou *don* Abbondio. Crezi că sfinţilor le poţi spune fără cruţare tot ce-ţi trece prin minte? Gândeşte-te mai bine cum să-i mulţumeşti pentru binele ce ţi l-a făcut!

— Oho, cât despre asta, m-am şi gândit… Credeţi oare că n-am niciun pic de bună-cuviinţă?

— Bună-cuviinţa cere să nu spui lucruri ce pot fi neplăcute, mai ales cuiva neobişnuit să le asculte. Şi băgaţi-vă bine în cap, amândouă, că aici nu-i loc de bârfeală, unde să puteţi vorbi tot ce vă trece prin minte! Este casa unui mare senior, o ştiţi bine, şi vedeţi ce de lume e în jurul nostru… Vin oameni de toate soiurile; prin urmare, cât mai multă înţelepciune! Căutaţi să vă cântăriţi cuvintele şi mai ales vorbiţi cât mai puţin, şi numai când e absolută nevoie; dacă taci, nu greşeşti niciodată.

— Faceţi mai rău dumneavoastră cu toate vorbele astea… începu Perpetua.

— Tăcere! zise în şoaptă *don* Abbondio, şi chiar în clipa aceea îşi scoase pălăria şi făcu o adâncă închinăciune, căci, ridicându-şi privirea, îl zărise pe Cel-fără-nume coborând spre ei.

Cel-fără-nume îi zărise şi el şi, recunoscându-l pe *don* Abbondio, grăbi pasul, să-i iasă în întâmpinare.

— Părinte, spuse apropiindu-se, aş fi vrut să vă pun la dispoziţie casa mea într-o împrejurare mai fericită, dar, oricum, sunt foarte bucuros să vă fiu de folos cu ceva!

— Încrezător în marea bunătate a senioriei-voastre ilustrissime, începu *don* Abbondio, am îndrăznit a veni să vă tulbur în aceste triste împrejurări şi, după cum vede senioria-voastră ilustrissimă, mi-am luat libertatea să vin însoţit. Aceasta este femeia care mă slujeşte…

— Fii binevenită! rosti Cel-fără nume.

— Şi aceasta, urmă *don* Abbondio, este o femeie căreia senioria-voastră i-a făcut mult bine, este mama acelei… acelei…

— Mama Luciei, spuse Agnesa.

— A Luciei! exclamă Cel-fără-nume, plecându-şi ochii în pământ şi întorcându-se spre Agnesa. Eu v-am făcut bine, Dumnezeule mare?! Dumneata îmi faci cel mai mare bine venind aici… la mine… În această casă! Fii binevenită! îmi aduci binecuvântarea cerului!

— Oh! spuse Agnesa, vin să vă tulbur. De altfel, adăugă ea, apropiindu-se ca să-i poată vorbi la ureche, trebuie să vă mulţumesc şi pentru…

Cel-fără-nume n-o lăsă să continue şi îi ceru, îngrijorat, ştiri despre Lucia. După ce le află, se întoarse din drum şi-i însoţi la castel pe noii oaspeţi, cu toate împotrivirile lor sfioase.

Agnesa aruncă atunci preotului o privire care voia să spună: „Vezi că nu e nevoie să te amesteci şi să-mi dai poveţe?”

— Au ajuns în parohia dumneavoastră? îl întrebă Cel-fără-nume pe *don* Abbondio.

— Nu încă, răspunse preotul, dar n-am vrut să-i aştept pe diavolii aceia… Dumnezeu ştie dacă aş fi scăpat viu din mâinile lor şi dacă aş mai fi putut veni să stingheresc pe senioria-voastră ilustrissimă…

— Fiţi fără teamă, reluă Cel-fără-nume, acum sunteţi în deplină siguranţă. Nu vin ei aici, şi chiar dacă vor vrea să încerce, suntem gata să-i primim cum se cuvine!

— Să nădăjduim că nu vor veni, zise *don* Abbondio. Dar aud, adăugă el, arătând cu degetul munţii care

mărgineau valea în partea opusă, aud că şi pe acolo se învârt un soi de oameni… dar…

— E adevărat, răspunse Cel-fără-nume, dar nu trebuie să vă temeţi de nimic, suntem pregătiţi şi pentru unii, şi pentru alţii…

„Iată-ne acum între două focuri, îşi spunea în sinea sa *don* Abbondio. Curat între două focuri! Unde m-am lăsat târât! Şi încă de două cumetre! Iar ăstuia parcă i-ar place să vorbească de aşa ceva! Oh, ce oameni mai sunt pe lume!…”

Cum intrară în castel, seniorul porunci ca Agnesa şi Perpetua să fie duse într-o cameră din partea rezervată femeilor, care ocupa trei aripi din curtea a doua din spatele clădirii şi era aşezată pe o stâncă ascuţită şi izolată, deasupra unei prăpăstii. Bărbaţii locuiau în aripile din dreapta şi din stânga celorlalte curţi şi în aceea care da spre esplanadă.

Partea din mijloc a clădirii, care despărţea cele două curţi şi făcea trecerea dintr-una într-alta printr-o mare boltă deschisă în faţa porţii principale, era aproape plină de provizii şi trebuia să slujească şi ca depozit pentru lucrurile pe care refugiaţii le luaseră cu ei să şi le salveze.

În partea locuită de bărbaţi erau câteva camere destinate anume preoţilor, dacă ar fi venit din întâmplare să se adăpostească la castel, şi Cel-fără-nume îl însoţi el însuşi pe *don* Abbondio, care fu primul preot adăpostit acolo.

Fugarii noştri stătură douăzeci şi trei sau douăzeci şi patru de zile la castel, în mijlocul unei frământări continue şi într-o tovărăşie numeroasă, care, din primele zile, crescuse considerabil, dar în tot acest timp nu se întâmplă nimic deosebit. Nu trecea nicio zi fără să se dea alarma: „Vin lăncierii!” sau: „Careva a văzut capeleţii!” De fiecare dată Cel-fără-nume trimitea oameni în cercetare, iar dacă era nevoie, lua cu el şi pe cei pregătiţi în orice clipă pentru asemenea ocazii şi pleca

peste vale, în partea unde se semnalase primejdia. Era într-adevăr ciudat să vezi o ceată de oameni înarmaţi până-n dinţi mergând în ordine, ca soldaţii, sub comanda unuia neînarmat.

Aproape de fiecare dată nu era vorba decât de nişte soldaţi răzleţi, veniţi după jaf, şi care o luau la fugă mai înainte de a fi surprinşi. Pe când fugărea o dată nişte derbedei de soiul acesta, ca să-i înveţe minte să nu mai dea pe acolo, seniorul fu înştiinţat că un sat din apropiere era cotropit şi jefuit. Nişte lăncieri din diferite corpuri de armată, rămaşi în urmă să jefuiască, formaseră – o bandă şi prădau regiunile din preajma locurilor unde poposea armata. Îi jefuiau pe locuitori şi-i batjocoreau în toate chipurile.

După ce spuse câteva cuvinte oamenilor, Cel-fără-nume îi duse drept spre satul cu pricina. Sosiră acolo pe neaşteptate. Tâlharii, care nu erau pregătiţi decât pentru jaf, când văzură că se îndreaptă spre ei o trupă aliniată şi gata de luptă, lăsară totul baltă şi, fără să se mai aştepteunul pe altul, o luară la fugă şi se întoarseră în cea mai mare grabă de unde veniseră. După ce-i urmări câtăva vreme, seniorul făcu un popas şi rămase un timp în aşteptare, să vadă ce se mai întâmplă. Apoi se întoarse. Nu se poate spune cu câte aclamaţii şi cu ce strigăte de recunoştinţă fu întâmpinată ceata eliberatoare şi conducătorul ei când trecură prin satul pe care-l salvaseră.

La castel, în mulţimea adunată cum se nimerise şi formată din lume atât de deosebită ca situaţie socială, obiceiuri şi vârstă, nu se produse nicio neînţelegere care să merite a fi amintită. Cel-fără-nume pusese în diferite locuri oameni de veghe, să nu seiste nicio neplăcere, cu acea grijă pe care o are oricine când i se încredinţează o misiune de răspundere.

Pe de altă parte, îi rugase pe preoţi şi pe oamenii mai de seamă dintre refugiaţi să aibă grijă de toate şi să supravegheze şi ei… El însuşi venea cât putea de des şi

se arăta peste tot. Dar în lipsa lui, numai gândul că se aflau în castelul său era de ajuns să-i ţină în frâu pe cei ce ar fi putut îndrăzni să făptuiască ceva împotriva ordinii.

De altfel, toţi, fiind fugari, erau şi doritori de linişte „iar grija pentru casa şi avutul lor, pentru unii chiar grija pentru rudele şi prietenii aflaţi în primejdie, veştile întristătoare, sosite dinafară, păstrau şi întăreau şi ele această stare de spirit. Totuşi, printre ei se aflau şi oameni nepăsători sau mai căliţi şi cu un curaj mai deosebit, care căutau să-şi petreacă zilele în voioşie. Îşi părăsiseră casele pentru că nu erau destul de tari să le apere „dar nu simţeau nicio plăcere să ofteze sau să se tânguiască pentru un lucru fără leac şi nici nu voiau! să-şi închipuie şi să socotească în gând pagubele pe care, din păcate, aveau destul timp să le vadă cu propriii lor ochi.

Se găseau acolo familii legate printr-o strânsă prietenie, care plecaseră împreună, şi altele care se întâlniseră. la castel, legând astfel noi prietenii. Şi mulţimea se împărţise în grupuri, după obiceiurile şi apucăturile fiecăruia.

Cei ce aveau bani şi dispoziţie se duceau să mănânce jos în vale, unde cu acest prilej se improvizaseră în gra bă birturi, împărţite şi ele pe categorii, căci în unele fiecare îmbucătură era urmată de suspine şi nu se vorbea decât despre nenorociri, pe când în altele se pomenea de necazuri doar pentru a se afirma că nu trebuie să te gândeşti la ele. Celor care nu puteau, sau nu voiau să cheltuiască pentru întreţinerea lor, li se dădea de la castel pâine, supă şi vin, iar pentru cei pe care îi poftise stăpânul, se pregătea zilnic masă specială; şi eroii noştri făceau parte dintre aceştia.

Ca să nu mănânce pâinea pe degeaba, Agnesa şi Perpetua cerură să ajute la diferitele treburi cerute de o atât de largă ospitalitate, şi astfel se scurgea o bună parte din zi; restul timpului îl petreceau în convorbiri cu

prietenele pe care şi le făcuseră acolo, precum şi cu bietul lor preot.

Don Abbondio n-avea nimic de făcut; nu se plictisea, totuşi, deoarece frica îi ţinea de urât. Teama de un asalt propriu-zis, cred că îi trecuse, sau dacă-i mai rămăsese vreo urmă, nu-l mai neliniştea chiar atât, căci oricând îi venea în minte aşa ceva, chiar o singură clipă, îşi dădea bine seama cât era de neîntemeiată. Dar când se gândea fa ţinuturile din vecinătate, cotropite în fel şi chip de rsoldaţi, la armele şi oamenii înarmaţi pe care îi vedea mereu în faţa ochilor, la fortăreaţă (şi ce fortăreaţă!), când: se gândea la atâtea complicaţii care puteau să se ivească, dintr-o clipă într-alta, într-o situaţie ca aceea, îl apuca un fel de spaimă confuză, totală, continuă, fără să mai punem la socoteală grija ce-l cuprindea când îşi mai amintea şi de casă. Tot timpul cât stătu în acest adăpost nu: se depărtă niciodată mai mult de o bătaie de flintă, şi nu făcea un pas pe drumul ce se lăsa în vale. Singura lui plimbare se mărginea la câţiva paşi pe esplanadă, trecând dintr-o parte într-alta a castelului, ca să privească în jos, printre stânci şi prăpăstii să vadă dacă nu era cumva vreo trecere sau vreo potecă, oricât de mică, pe unde să poată porni în căutarea altei ascunzători în caz de primejdie. Făcea plecăciuni şi temenele adânci tuturor celor din castel, dar nu vorbea decât cu foarte puţini, întreţinându-se, aşa cum am mai spus, mai mult cu cele două femei. Numai faţă de ele îşi descărca sufletul, cu riscul de-a fi bruftuluit de Perpetua deşi nici Agnesa nu-l prea cruţa.

La masă, unde stătea puţin şi vorbea şi mai puţin „asculta veştile despre groaznicul marş al armatelor, veşti care ajungeau zilnic până acolo fie trecând prin sate, din gură în gură, fie aduse de vreun om care vrusese la început să rămână acasă, dar fugise apoi, fără să-şi mai poată salva nimic, ba uneori fiind chiar maltratat ca vai de el. Şi în fiecare zi auzea despre altă nenorocire. Guralivii de meserie adunau cu grijă toate

zvonurile, strângeau toate povestirile şi le împărtăşeau celorlalţi. Oamenii discutau care erau regimentele cele mai îndrăcite, sau dacă infanteria era mai rea decât cavaleria; se pomeneau, cât. mai corect cu putinţă, anumite nume de condotieri, povestindu-se isprăvile de arme ale unora; se precizau etapele şi marşurile, arătându-se cum în ziua cutare, cutare regiment urma să treacă prin cutare sat, urmând ca a doua zi să se năpustească asupra altuia, unde între timp alt regiment săvârşea alte nelegiuiri şi mai mari.

Mai mult decât orice căutau să afle câte ceva despre numărul regimentelor care treceau podul de la Lecco» pentru că după aceea erau siguri că soldaţii plecau pentru totdeauna din regiune. Mai întâi trecură călăreţii lui Wallenstein, apoi infanteria lui Merode, apoi călăreţii lui Anhalt, apoi infanteriştii din Brandenburg, călăreţii lui Montecuccoli, apoi cei ai lui Ferrari, trecu Altringer, după el Furstenberg şi Colloredo; iată că trecură şi croaţii[132], apoi Torquato Conti. şi după ei alţii, şi alţii… Când semilostivi Dumnezeu, trecu şi Galaso, care era ultimul. Escadronul de veneţieni se îndepărtă şi el, în cele din urmă» şi toată regiunea scăpă în sfârşit de ei.

Locuitorii regiunilor invadate, care se evacuaseră primele, începuseră să plece de la castel, şi în fiecare zi plecau alţi oaspeţi, ca şi păsărelele care îşi luau zborul din crengile dese ale unui copac mare, toamna, după furtună. Cei trei eroi ai noştri cred că plecară în urma tuturor, din pricină că *don* Abbondio se temea ca nu cumva să întâlnească pe drum niscaiva lăncieri întârziaţi; rămaşi îrn coada oştirii. E adevărat că Perpetua spunea mereu că, *pe* cât vor întârzia mai mult, pe atât vor da putinţă derbedeilor de prin partea locului să intre în casă şi să jefuiască ce mai rămăsese; însă când era vorba să-şi apere pielea, *don* Abbondio nu se dădea bătut, în afară doar de cazul când vreo primejdie apropiată l-ar fi făcut

132 Escadroane de cavalerie în serviciul Casei de Austria.

să-şi piardă capul cu desăvârşire.

În ziua fixată pentru plecare, Cel-fără-nume dădu poruncă să-i aştepte la „Malanotte” o trăsură, în care porunci să se pună un trusou pentru Agnesa. Şi, luând-o la o parte, o sili să primească o pungă de bani, ca să facă la loc tot ce ar fi găsit stricat acasă, deşi femeia se bătea cu pumnul în piept şi spunea într-una că mai avea ceva din banii dăruiţi prima dată.

— Şi când ai s-o vezi pe Lucia – sunt sigur că se roagă pentru mine, deşi i-am făcut atâta rău, vorbi el ca încheiere – spune-i că-i mulţumesc şi sunt încredinţat că Dumnezeu o va răsplăti pentru rugăciunea ei.

Îi însoţi apoi pe cei trei oaspeţi până la trăsură.

Lăsăm pe cititor să-şi închipuie singur cât erau de fierbinţi şi umile mulţumirile lui *don* Abbondio şi laudele pe care i le adresa Perpetua.

O porniră la drum. Făcură, cum se hotărâseră mai înainte, un scurt popas în casa croitorului, unde auziră o mulţime de lucruri despre trecerea trupelor. Aceleaşi poveşti despre jafuri, violenţe, devastări şi asupriri, numai că pe acolo, din fericire, nu se arătaseră lăncierii.

— Ah, părinte, spuse croitorul, dându-i braţul pentru a-l ajuta să urce în trăsură, s-ar putea scrie sumedenie de cărţi despre un cataclism ca ăsta!…

După o bucată de drum, călătorii noştri începură să vadă cu ochii lor câte ceva din tot ce li se povestise. Viile nu arătau ca după cules, ci ca bătute de grindină şi de un uragan care s-ar fi năpustit asupra lor; viţa era ruptă şi împrăştiată, aracii smulşi din pământ, brazdele răscolite şi pline de aşchii de lemn, de frunze uscate; copacii erau despuiaţi şi frânţi, hăţişurile pline de noroi, gardurile caselor smulse. Prin sate era şi mai rău, porţile sfărâmate, toate geamurile ferestrelor sparte, dărâmături în toate părţile, iar pe uliţe, cârpe şi zdrenţe de tot felul, îngrămădite sau împrăştiate. Un miros greu şi înăbuşitor se ridica pretutindeni, mai ales din case. Oamenii trebăluiau care mai de care, unii scoţând

murdăriile, alţii reparând cum puteau porţile şi uşile stricate, pe când alţii adunaţi grămadă, se tânguiau; şi, la trecerea trăsurii, din toate părţile se întindeau mâini care cereau pomană.

Suferind la vederea acestor triste privelişti şi temându-se că le vor întâlni şi în satul lor, ajunseră în cele din urmă acasă şi găsiră ceea ce de fapt se aşteptau să găsească.

După ce îşi aşeză bagajele într-un colţ al curţii rămas, ceva mai curat, Agnesa se apucă apoi să mătură, să adune şi să cureţe bruma de lucruri ce-i mai rămăseseră. Chemă un tâmplar şi un fierar ca să-i dreagă tot ce fusese stricat, şi apoi, desfăcând rufăria dăruită de Omul-fără-nume şi numărând în taină scuzii primiţi, îşi spuse în gând: „Am scos-o la cap, slavă Domnului, sfintei Fecioare şi bunului senior! Cum „a fost, cum n-a fost, am scos-o la cap şi de data asta!”

Don Abbondio şi Perpetua intrară în casă fără să aibă nevoie de chei. Cu cât înaintau în săliţă, cu atât îi îneca un miros tot mai greu, de murdărie, de putrefacţie, care-i împingea înapoi. Ţinându-se cu mâna de nas, se îndreptară spre uşa bucătăriei, intrară în vârful picioarelor, uitându-se cu grijă unde puneau picioarele şi căutând să se ferească de murdăriile care acopereau duşumeaua. Priviră în jur. Nimic nu mai era întreg; ici şi colo, câteva rămăşiţe şi zdrenţe din lucrurile de altă dată se vedeau prin colţuri; penele strânse de Perpetua, fâşii de rufe, foi din calendarul lui *don* Abbondio, cioburi din oale şi farfurii, toate grămadă sau împrăştiate. Iar în vatră se vedeau resturile unui nemaipomenit pârjol, îngrămădite ca ideile cu subînţeles în fraza unui om rafinat. Erau rămăşiţe de lemne şi cărbuni stinşi, care abia aminteau că fuseseră odinioară un braţ de fotoliu, piciorul unei mese, o uşiţă de scrin, o tăblie de pat, o doagă, din butoiul unde fusese vinul ce încânta stomacul lui *don* Abbondio. Restul nu era decât cenuşă şi cărbunii stinşi, cu care jefuitorii, ca să se distreze, mâzgăliseră pe

pereţi chipuri hidoase de oameni cu plete, cu un fel de pălării, cu bărbi mari şi

— Cu obrajii bucălaţi, care voiau să fie preoţi, dându-şi toată osteneala să-i scoată cât mai urâţi şi caraghioşi, lucru pe care artiştii aceştia îl izbutiseră din plin.

„Ah, porcii!” strigă Perpetua. „Ah, tâlharii!” strigă *don* Abbondio, şi ieşiră în grabă prin uşa ce da în grădină. Aici, după ce respirară puţin, se îndreptară spre smochin, dar văzură de departe pământul răscolit şi scoaseră un strigăt. Când ajunseră mai aproape, găsiră într-adevăr în locul mortului groapa deschisă. Atunci începură vaietele. *Don* Abbondio o acuza pe Perpetua că nu ascunsese bine lucrurile, şi vă puteţi închipui că aceasta nu rămase mută!» Şi după ce strigară până ce nu mai putură amândoi, arătând groapa şi ridicând mâinile în sus, se întoarseră mormăind. Şi ţineţi seama că pretutindeni au aflat cam aceeaşi stare de lucruri.

Cu mare greutate izbutiră să cureţe şi să aerisească casa, cu atât mai mult cu cât în acele zile era foarte greu să găseşti ajutoare, şi nu ştiu câtă vreme fură siliţi să se mulţumească să stea ca într-un fel de tabără, trăind şi ei cum puteau şi cumpărându-şi, încetul cu încetul, uşi, ferestre, mobile şi obiecte cu bani împrumutaţi de la Agnesa.

De altfel dezastrul acesta fu pentru câtva timp cauza multor nemulţumiri şi certuri, fiindcă Perpetua, tot întrebând, cercetând şi iscodind, izbuti să afle că mai multe lucruri ale stăpânului său, pe care le crezuse furate sau distruse de soldaţi, erau risipite pe la oamenii din sat şi îl hărţuia pe *don* Abbondio să-şi ceară bunurile. Dar nimic nu-l putea enerva mai rău pe *don* Abbondio, fiindcă obiectele acestea erau în mâna derbedeilor, adică tocmai a acelui soi de oameni cu care el voia să trăiască în pace.

— Înţelege odată că nu vreau să mai aud de lucrurile astea! spunea el. De câte ori trebuie să-ţi spun

că ce-i pierdut e bun pierdut?! Trebuie să fiu răstignit pe cruce pentru că mi-a fost jefuită casa?

— Ce mai, răspundea Perpetua, dumneavoastră v-aţi lăsa să vi se scoată şi ochii din cap! Să fie jefuiţi alţii e păcat; cât despre dumneavoastră e păcat să nu fiţi jefuit.

— Să nu spui prostii din astea! ţipa *don* Abbondio. N-ai de gând să taci odată?

Perpetua tăcea, dar nu cu una, cu două, şi găsea pretext din orice ca să înceapă din nou. Astfel că bietul om nu mai îndrăznea să se plângă dacă vedea că-i lipseşte vreun obiect de care avea nevoie, pentru că numaidecât auzea: „Să vă duceţi să-l cereţi de la cutare care-l are şi nu l-ar fi păstrat până azi dacă n-ar fi avut de-a face cu un om ca dumneavoastră!”

Ştirea că treceau zilnic soldaţi răzleţiţi, aşa cum prevăzuse, îi pricinui preotului o nouă şi puternică grijă, temându-se în permanenţă să nu vadă ivindu-se vreun soldat sau chiar o ceată în faţa porţii, pe care o reparase în mare grabă şi în primul rând şi pe care o ţinea baricadată cu cea mai mare grijă. Dar, din fericire, aşa ceva nu se întâmplă. Dar teama aceasta nici nu încetase încă, şi o alta nouă se ivi. Să-l lăsăm însă pe bietul om, căci trebuie să vorbim acum de ceva cu mult mai grav decât spaima lui, decât pagubele câtorva sate, sau un dezastru trecător.

CAPITOLUL XXXI

După cum se ştie, ciuma, de care Tribunalul sănătăţii se temuse că ar putea pătrunde în regiunea Milanului odată cu trupele germane, pătrunsese în adevăr. Se mai ştie de asemeni că ea nu s-a mulţumit numai cu atât, ci a cuprins şi a pustiit o bună parte din Italia. Călăuziţi de firul povestirii noastre, vom istorisi evenimentele mai de seamă ale acestei calamităţi, în regiunea Milanului fireşte, şi îndeosebi în oraşul Milano, căci memoriile timpului nu vorbesc aproape decât despre oraş, cum se întâmplă de obicei întotdeauna şi

pretutindeni, din motive mai mult sau mai puţin întemeiate. Căci în această povestire scopul nostru nu este, la drept vorbind, numai să înfăţişăm anumite situaţii în care s-au aflat eroii noştri, ci să facem cunoscut, în acelaşi timp, atât cât e cu putinţă, într-un cadru restrâns, un capitol din istoria patriei, pe cât de faimos, pe atât de obscur.

Printre numeroasele relatări contemporane nu se află niciuna capabilă să ne dea o idee mai limpede şi mai sigură în această privinţă, după cum nu există niciuna să ne poată măcar ajuta să ne facem o asemenea idee. În multe dintre aceste relatări, fără s-o exceptăm pe cea a lui Ripamonti[133], care le întrece pe celelalte atât prin bogăţia şi buna alegere a faptelor, cât mai cu seamă prin simţul de observaţie de care dă dovadă, în multe deci lipsesc unele fapte esenţiale, care sunt consemnate în altele, iar în multe se găsesc greşeli uşor de recunoscut şi de rectificat cu ajutorul celorlalte sau cu ajutorul puţinelor documente ale autorităţilor publice, tipărite sau inedite care ne-au rămas. Adeseori găsim într-o relatare cauzele a căror efecte le aflasem în altă relatare, care altfel ne părea stranie şi neîntemeiată. În sfârşit, în toate relatările domneşte o ciudată confuzie asupra evenimentelor şi a datelor şi o dezordine în povestirea faptelor, ba mergându-se înainte, ba revenind înapoi, la întâmplare şi fără niciun plan general, fără niciun plan amănunţit, fapt dintre cele mai comune şi mai obişnuite pentru toate cărţile acestei epoci, mai cu seamă pentru cele Acrise în limba italiană. Cel puţin aceasta era situaţia în Italia. Iar dacă situaţia era cumva aceeaşi şi în restul Europei, asta trebuie s-o ştie savanţii, noi ne mărginim doar s-o presupunem.

---

133 Joseph Ripamonti canonici scalensis chronistae urbis Me- diolani. De peste quae fuit anno 1630, Libri V. Mediolani, 1640, apud Malatestas (n.a.) [J. Ripamonti, din tagmă preoţească, cronicar al oraşului Milano. Despre ciuma care a bîntuit în anul 1630, Cartea a V-a, Milano, 1640, în Malatesta.l

Niciun scriitor din epoca următoare nu şi-a propus să cerceteze şi să confrunte aceste memorii pentru a descoperi o serie de fapte legate între ele şi o istorie a ciumei, aşa încât opinia generală care s-a impus este în mod fatal vagă şi destul de incertă, o opinie confuză despre o serie de mari neajunsuri şi mari greşeli (şi într-adevăr au fost şi neajunsuri, şi greşeli, ce depăşesc orice închipuire!), o opinie bazată mai degrabă pe presupuneri decât pe fapte reale, sau pe câteva fapte izolate, rupte de împrejurările cele mai caracteristice, fără a se ţine seama de cronologie, prin urmare fără înţelegerea relaţiilor dintre cauze şi efecte, a succesiunii şi dezvoltării lor. În ceea ce ne priveşte, cercetând şi confruntând, dacă nu altfel, cel puţin cu cea mai mare atenţie, toate relatările tipărite, numeroase altele inedite şi multe (în raport cu micul număr existent) documente, cum se spune, oficiale, ne-am străduit să facem, dacă nu chiar ceea ce ar trebui, cel puţin un lucru oare nu s-a mai făcut. Intenţia noastră nu este să relatăm toate actele publice şi nici toate evenimentele demne într-un fel oarecare de a fi pomenite. Şi fireşte nici nu dorim să împiedicăm pe cine vrea să-şi facă o idee mai completă asupra acestei epoci prin lectura memoriilor originale, căci ştim foarte bine că operele de acest fel au întotdeauna în ele o forţă vie, proprie şi de netăgăduit, oricum ar fi concepute sau întocmite. Am încercat numai să deosebim şi să controlăm faptele cele mai importante şi mai generale, să le aşezăm în ordinea succesiunii, după cum o cere felul şi natura lor, să urmărim influenţa lor reciprocă, ca să oferim astfel, deocamdată şi până când alţii o vor face mai bine decât noi, o relatare succintă, dar sinceră şi cronologică a acestei mari calamităţi.

Aşadar, pe acolo pe unde trecuse armata se găsiră într-o bună zi câteva cadavre în case, şi altele câteva pe drum. Nu după mult timp, ici şi colo, în diferite sate, începură să se îmbolnăvească şi să moară indivizi, ba

chiar familii întregi de o boală violentă, ciudată şi însoţită de simptome necunoscute de majoritatea oamenilor… Numai câţiva îşi aminteau să mai fi văzut ceva asemănător pe vremuri, puţinii care-şi puteau aminti de ciuma care, cu cincizeci şi trei de ani în urmă, pustiise o bună parte din Italia şi mai ales în ţinutul Milanului, unde fusese, şi este încă, numită „ciuma sfântului Carlo”[134]

Ce mare e puterea milosteniei! Printre amintiri atât de puternice şi felurite despre o nenorocire generală, milostenia aceasta face să aibă întâietate amintirea despre un singur om, căruia bunătatea i-a inspirat sentimente şi fapte mai demne de ţinut minte decât suferinţele şi pe care credinţa l-a întipărit în mintea oamenilor ca pe un simbol al tuturor acestor suferinţe şi l-a vârât şi amestecat în toate, ca îndrumător, sfătuitor, ajutor, pildă, victimă de bunăvoie, făcându-l să lupte vitejeşte împotriva acestei calamităţi generale, căreia i-a dat apoi numele, ca unei cuceriri sau descoperiri.

Învăţatul medic Ludovico Settala, care nu numai că văzuse acea ciumă, dar fusese atunci şi unul dintre medicii cei mai activi, mai energici şi mai vestiţi, cu toate că era foarte tânăr, prevăzând acum o nouă invazie a bolii, veghea mereu şi culegea informaţii, iar la 20 octombrie făcu un raport Tribunalului sănătăţii, precum că în satul Chiuso (ultima aşezare din ţinutul Lecco, din apropierea graniţei bergameze) se declarase fără nicio îndoială această molimă. Cu toate acestea, nu se luă nicio măsură, aşa cum rezultă din *Notele* lui Tadino.

Dar iată că veşti asemănătoare sosiră şi din Lecco şi Bellano. Tribunalul se mulţumi atunci să trimită un comisar, care pe drum urma să ia un medic de la Como şi să meargă împreună să viziteze locurile-indieate. Amândoi, „fie din ignoranţă, fie din cine ştie ce alt motiv – ne spune Tadino – se lăsară convinşi de un bărbier

---

134 Aluzie la ciuma din 1576, denumită astfel pentru îngrijirile şi asistenţa bolnavilor organizate de Carlo Borromeo.

bătrân şi ignorant din Bellano că acea boală n-avea nimic de-a face cu ciuma”, că în câteva localităţi era efectul obişnuit al emanaţiilor de toamnă ale mlaştinilor, iar în altele era urmarea lipsurilor şi suferinţelor îndurate în timpul trecerii germanilor. Asemenea explicaţii fură raportate tribunalului, care, după cât se pare, se mulţumi cu atât. Totuşi cum din locuri deosebite veneau fără încetare noi şi noi veşti de morţi suspecte, doi delegaţi fură trimişi la faţa locului, să constate faptele şi să ia măsuri: sus-numitul Tadino şi un alt membru al tribunalului. Când sosiră aceştia, molima se întinsese atât de mult, încât dovezile apărură de la sine, fără să mai fie nevoie de cercetări. Parcurseseră teritoriul Lecco, Valsassina, malurile lacului Como, districtele denumite Monte di Brianza şi Gera d’Adda, şi peste tot găsiră sate baricadate sau aproape pustii, locuitorii fugiţi, trăind pe câmpuri sau risipiţi, „arătând – spune acelaşi Tadino – ca nişte fiare sălbatice şi ţinând în mâini unii izmă, alţii virnanţ sau rozmarin, şi alţii chiar sticluţe cu oţet”. Când cercetară, găsiră că numărul morţilor era înspăimântător; căutând bolnavii şi cadavrele, găsiră pretutindeni semnele hidoase şi groaznice ale ciumei. Dădură în grabă, prin scrisori, aceste veşti sinistre Tribunalului sănătăţii, care, primindu-le la 30 octombrie, „se hotărî” spune Tadino, să prescrie anumite *bullete*[135], ca să împiedice intrarea în oraş a persoanelor ce veneau din ţinuturile unde se declarase ciuma şi, „în timp ce se redacta ordonanţa”, s» dădură ordine severe slujbaşilor însărcinaţi cu paza la porţile oraşului. Între timp, delegaţii luară în mare grabă măsurile care li se părură mai bune şi se întoarseră cu trista convingere că aceste măsuri nu aveau puterea să îndepărteze şi să oprească un rău atât de înaintat şi de răspândit. Întorşi la Milano la 14 noiembrie, după ce dădură verbal şi în scris raportul tribunalului, primiră misiunea să meargă în faţa guvernatorului, să-i arate cum stau lucrurile. Merseră şi

135 Un fel de certificate medicale.

aduseră răspunsul „că guvernatorul se întristase adânc la auzul acestei veşti şi că searătase foarte emoţionat, dar că grijile războiului erau pentru el mai apăsătoare! *sed belii graviores esse curas*”. Astfel se exprimă Ripamonti, care cercetase registrele de la Tribunalul sănătăţii şi discutase cu Tadino, însărcinat în mod special cu acea misiune: era, dacă cititorul îşi aminteşte, a doua misiune de acest fel, pentru acelaşi lucru şi cu acelaşi rezultat. 1

Două-trei zile mai târziu, la 18 noiembrie, guvernatorul dădu o ordonanţă, prin care anunţa serbări publice cu ocazia naşterii principelui Carol[136][137], întâiiulnăscut ai regelui Filip al IV-lea, fără să se gândească sau să se îngrijoreze de primejdia pe care o reprezintă o asemenea adunare de oameni în astfel de împrejurări, şi procedă ca în timpuri normale, ca şi cum nu i s-ar fi pomenit niciodată de vreo ciumă. Omul acesta era, cum am spus, celebrul Ambrogio Spinola, trimis în mod special să schimbe mersul războiului, să îndrepte greşelile lui *don* Gonzolo şi până una-alta, să guverneze; iar noi, la rândul nostru, tot până una-alta, putem aminti că acest Spinola muri după câteva luni, chiar în timpul războiului pe care-l dorise atât, şi muri nu din pricina rănilor primite pe câmpul de luptă, ci în pat, de tristeţea şi amărăciunea ce le resimţea de pe urma mustrărilor, nedreptăţii şi amărăciunii pricinuite de cei pe care-i slujise. Istoria i-a deplâns soarta, a înfierat lipsa de recunoştinţă a celorlalţi, a descris cu multă grijă faptele sale politice şi militare şi i-a lăudat prevederea, activitatea şi perseverenţa, dar ar fi putut să cerceteze mai de aproape şi ce-a făcut el cu aceste însuşiri atunci când ciuma ameninţa să cuprindă întreaga populaţie dată în grija sa, sau mai curând lăsată la cheremul său. Dar ceea ce, fără să micşoreze nimic din învinuirea ce o

---

136 Vezi cap. XXVIII.

137 Carol al II-lea, fiul lui Filip al IV-lea, rege al Spaniei între 1665 şi 1700.

merită, provoacă o surprindere cu mult mai mare, este purtarea populaţiei înseşi, a populaţiei încă neatinse de molimă, dar care avea atâtea motive să se teamă de ea. La sosirea veştilor din satele atât de crunt contagiate, din satele care formau un fel de semicerc în jurul oraşului, la o depărtare ce nu depăşea pe alocuri nici 18 – 20 de mile, cine s-ar putea îndoi de faptul că în rândurile populaţiei a apărut o dorinţă generală de a se lua în grabă toate măsurile de apărare, bine sau rău înţelese, sau că cel puţin au fost cu toţii cuprinşi de o nelinişte neputincioasă? Şi totuşi, dacă este un punct asupra căruia memoriile timpului sunt de perfect acord, este acela că nimic din toate acestea nu s-a întâmplat. Sărăcia anului ce trecuse, abuzurile soldaţilor, supărările şi necazurile părură tuturor cauze fireşti ale mortalităţii. În pieţele publice, în prăvălii, în casele particulare, cel ce îndrăznea să spună vreun cuvânt despre primejdie, cel ce rostea cuvântul „ciumă” era luat în batjocură şi primit cu râsete de neîncredere şi dispreţ amestecat cu mânie. Şi aceeaşi neîncredere, mai bine zis aceeaşi orbire, aceeaşi încăpăţânare domneau în Senat, în Consiliul Decurionilor şi în toate instituţiile publice.

Am găsit notat undeva că arhiepiscopul Federigo, de îndată ce află de primele cazuri de boală contagioasă, porunci printre altele, într-o epistolă pastorală, ca preoţii parohi să atragă mereu atenţia populaţiei asupra importanţei şi obligaţiei de a semnala orice caz de acest fel, iar obiectele infectate sau suspecte să fie pe dată predate, lucru care poate fi socotit printre faptele sale cele mai demne de laudă.

Tribunalul sănătăţii cerea şi implora ajutoare, dar obţinu puţin, sau mai degrabă nimic. Chiar în sânul tribunalului preocuparea pentru combaterea molimei era departe de a egala urgenţa necesară, după cum afirmă de mai multe ori Tadino şi după cum reiese şi mai limpede: încă din textul povestirii sale. Numai cei doi medici, convinşi şi pătrunşi de gravitatea şi vecinătatea

primejdiei, căutau să pună în mişcare tribunalul, care, la rândul lui, ar fi trebuit apoi să-i pună în mişcare pe ceilalţi.

Am văzut cât de nepăsător se arătase tribunalul nu numai când fusese nevoie să treacă la acţiune, ci chiar când trebuise doar să se informeze despre izbucnirea ciumei. Tot astfel trebuie să vorbesc acum de un alt fapt „de o încetineală şi mai uluitoare, dacă nu cumva a fost provocat de piedici puse în cale de către magistraţii superiori. Ordonanţa referitoare la introducerea hârtiilor deliberă trecere, dată la 30 octombrie, a apărut abia la 23 ale lunii următoare şi n-a fost publicată decât în 29, când ciuma pătrunsese în Milano.

Tadino şi Ripamonti au vrut să consemneze numele celui care a adus cel dintâi ciuma, precum şi alte amănunte privitoare la persoana lui şi la faptul însuşi, căci atunci când se cercetează începuturile unei mari mortalităţi, în care victimele, care se numără cu miile, nu numai că nu pot fi deosebite după nume, dar abia de se poate şti câte au fost, se naşte într-adevăr un fel de curiozitate de a se cunoaşte câteva dintre primele nume care au avut privilegiul deosebit de a fi fost însemnate şi salvate de uitare, iar acest soi de cinste, această întâietate în moarte ne face poate să găsim în ele şi în toate amănuntele lor cele mai neînsemnate ceva fatal şi de neuitat. Atât un istoric, cât şi celălalt ne spun că primul ar fi fost un soldat italian în serviciul Spaniei, în rest nemaifiind de acord nici măcar asupra numelui. După Tadino ar fi fost un oarecare Pietro Antonio Lovato, cantonat în ţinutul Lecco; după Ripamonti, un anume Pier Paolo Locaţi, cantonat la Chiavenna. Istoricii se deosebesc şi în privinţa zilei în care acest ins ar fi intrat Milano; cel dintâi vorbeşte de 22 octombrie, iar al doilea, de aceeaşi dată, însă în luna următoare. Noi însă nu putem da crezare nici unuia, nici celuilalt, căci ambele date ţânt în contradicţie cu numeroase alte date, mult mai sigure. Şi totuşi Ripamonti, scriind din porunca

Consiliului general al Decurionilor, trebuie să fi avut la dispoziţie un număr foarte mare de mijloace pentru a-şi procura informaţiile necesare; iar Tadino, în virtutea funcţiei sale, ar fi putut, mai mult ca oricine altul, să fie informat despre un fapt ca acesta. De altfel, din confruntareaaltor date, care ni se par, cum am mai spus, mai exacte” rezultă că faptul a avut loc înaintea promulgării ordonanţei privitoare la hârtiile de liberă trecere, şi dacă lucrul ar merita oboseala, am putea dovedi, cu multă sau cu oarecare siguranţă, că avusese loc în primele zile ale lunii. Fără îndoială însă că cititorul vrea să sărim peste toate aceste amănunte.

Oricum ar fi stat lucrurile, acest tânăr nenorocit şi – aducător de nenorocire intră în Milano cu o legătură mare de haine, cumpărate sau furate de la soldaţii germani. Se duse să locuiască la nişte rude, în mahalaua Porţii Orientale, lângă mănăstirea capucinilor, şi cum ajunse, căzu bolnav, fu dus la spital, iar după un buboi foarte mare, ieşit la subsuoară, doctorul care-l îngrijea bănui că era vorba de ciumă. A patra zi tânărul muri. Tribunalul sănătăţii izolă şi sechestră în casă toate persoanele care locuiau în ea, iar hainele şi patul unde zăcuse bolnavul la spital fură arse. Doi infirmieri, care îl îngrijiseră, şi un călugăr, care-l veghease în ultimele lui clipe, se îmbolnăviră cu toţii de ciumă la câteva zile după aceea.

Bănuiala pe care o avusese doctorul chiar de la început asupra naturii bolii şi precauţiile luate potrivit cu ea făcură ca molima să nu se mai extindă acolo. Dar soldatul răspândise în afară germenii, care nu întârziară să se manifeste. Primul căzu bolnav proprietarul casei unde locuise soldatul, un anume Carlo Colonna, cântăreţ din lăută. Numaidecât, din porunca Tribunalului sănătăţii, toţi locatarii casei fură duşi la lazaret, unde cei mai mulţi se îmbolnăviră, şi unii dintre ei muriră de ciumă după puţină vreme.

Microbii care fură răspândiţi în oraş de aceşti

oameni, de hainele şi de mobilele lor, luate de rude, de vecini, sau chiar de servitori prin sustragerea de la percheziţia şi arderea poruncită de tribunal, precum şi cei care mai fură aduşi şi dinafară, din pricina măsurilor slabe, a neglijenţei cu care se executau ordinele şi a iscusinţei cu care erau nesocotite, mocniră şi se infiltrară încet, dar fără întrerupere, în tot cursul acelui an şi în primele luni. ale anului următor, 1630.

Din când în când cineva se îmbolnăvea şi murea, când: într-un cartier, când în altul, dar faptul că asemenea cazuri erau rare îndepărta bănuiala că ar fi vorba de ciumă, întărind din ce în ce mai mult credinţa prostească şi criminală că nu era nicio molimă, şi nici nu fusese vreodată. Ba erau chiar şi mulţi medici care, făcându-se ecoul glasului neştiutorilor (să fi fost oare glasul Domnului care vorbea?), îşi băteau joc de prevestirile înspăimântătoare şi de groaznicele ameninţări ale unora dintre confraţii lor, folosind cu uşurinţă numele unor boli obişnuite ca să explice orice caz de ciumă erau chemaţi să îngrijească, oricare ar fi fost simptomele şi oricât de caracteristice ar fi fost semnele bolii. Veştile despre asemenea întâmplări, chiar dacă ajungeau la Tribunalul sănătăţii, ajungeau adesea foarte târziu şi erau nesigure. Groaza de izolare şi de lazaret îi îndemna pe oameni la şiretenie: bolnavii nu se denunţau, groparii şi supraveghetorii lor se lăsau corupţi, iar funcţionarii inferiori ai tribunalului delegaţi să cerceteze cadavrele, eliberau, pe bani, certificate false. Şi deoarece la fiecare caz descoperit tribunalul poruncea să se ardă lucrurile, punea casele sub sechestru şi trimitea familiile la lazaret, este lesne de închipuit cât de mare era furia împotriva acestei instituţii şi de puternice vociferările populaţiei, „ale nobilimii, ale negustorilor şi ale plebei”, spune Tadino, convinşi că toate astea nu erau decât nişte şicane fără temei şi fără rost. Ura cea mai mare se îndrepta împotriva celor doi medici, Tadino şi Senatoare Settala, fiul medicului

primar, în aşa măsură, încât nu mai puteau străbate o piaţă fără să se arunce după ei cuvinte grele sau chiar pietre. Şi desigur, ne spune Ripamonti, trebuie amintită greaua situaţie în care se găsiră luni de-a rândul aceşti bărbaţi: văzâna cum se răspândeşte un atât de cumplit flagel, se străduiau din toate puterile să-l înlăture, dar întâlneau numai piedici acolo unde căutau sprijin, fiind totodată ţinta tuturor protestelor şi consideraţi duşmani ai patriei, *propatriae hostibus*.

Ura aceasta se întindea şi asupra altor medici, care, convinşi ca şi cei mai sus-amintiţi de realitatea molimei, cereau multă grijă şi căutau să împărtăşească tuturor dureroasa lor încredinţare. Medicii mai moderaţi îi învinuiau de credulitate şi de încăpăţânare, iar pentru cei mai mulţi totul nu era decât o şarlatanie, o ticăloasă înţelegere „aranjată astfel ca să tragă foloase pe socoteala spaimei generale.

Ilustrul medic Lodovico Settala, un bătrân aproape octogenar, fost profesor de medicină la Universitatea din Pavia, apoi profesor de filosofie la Milano, autor al unui mare număr de lucrări, foarte preţuite în acea vreme, şi chemat să ocupe catedre şi la alte universităţi, ca acelea din Ingolstadt, Pisa, Bologna, Padova, celebru de asemeni prin dezinteresul cu care refuzase mereu toate aceste invitaţii, era fără îndoială unul dintre oamenii cei mai respectaţi ai vremii sale. La reputaţia de om învăţat, se adăuga şi cea a unei vieţi curate, şi la admiraţie, dragostea ce o deştepta caritatea de care dădea dovadă în îngrijirea şi ajutorarea sărmanilor. Dar lucrul care ne întristează şi ne tulbură sentimentul de adâncă stimă ce ni le inspiră aceste strălucite calităţi, care în acele timpuri îl făceau şi mai popular şi mai puternic, e faptul că bietul om împărtăşea prejudecăţile funeste ale contemporanilor săi; căci acestui mare învăţat, deşi îşi depăşea semenii, nu-i plăcea să se ridice deasupra lor, lucru care aduce după sine nenorociri şi face adesea să se piardă prestigiul câştigat în alte împrejurări. Dar, cu

toate acestea, uriaşa autoritate de care se bucura nu numai că nu reuşi să biruie, în împrejurarea de faţă, opinia celui pe care poeţii îl numesc „vulgarul profan”, şi actorii, „onoratul public” „dar nu-l putu nici feri de vrăjmăşia şi insultele mulţimii „car. e trece foarte lesne de la simţăminte la demonstraţii şi la fapte.

Într-o zi, pe când mergea cu lectica să-şi viziteze bolnavii, poporul începu să se adune în jurul lui, strigând că el e căpetenia celor care vor morţiş să fie ciumă, că el împrăştie groaza prin oraş, cu fruntea sa posomorâtă. şi barba lui mare, numai ca să dea de lucru doctorilor. Şi cum mulţimea şi furia creşteau întruna, cei care purtau lectica, văzând cum se apropia primejdia –, se grăbiră să-şi adăpostească stăpânul la nişte prieteni, a căror casă era, din fericire, prin apropiere. Lucrul acesta i se întâmplă pentru că văzuse limpede, pentru că spusese adevărul „pentru că voise să salveze de ciumă mai multe mii de «oameni. Altă dată, însă, când printr-o deplorabilă greşeală, «contribui la torturarea şi arderea de vie a unei biete fete bănuită de vrăjitorie, fiindcă stăpânul său suferea de «dureri ciudate de stomac şi fiindcă altul, la care slujise, înainte, se îndrăgostise nebuneşte de ea, mulţimea îl aprobă, fireşte, şi aduse mari laude ştiinţei sale, şi, ceea «ce pare de necrezut, îi dădu numele de binefăcător.

Pe la sfârşitul lui martie, însă, începură, mai întâi în suburbia Porţii Orientale, apoi în toate cartierele oraşului, să se înmulţească cazurile de boală şi decesele, însoţite de spasme stranii, de palpitaţii, de letargii, de delir şi de acele semne scârboase, adică de vânătăi şi buboaie, oamenii murind de cele mai multe ori repede, adesea aproape subit, fără niciun semn premergător de boală. Medicii, care negaseră mai întâi contagiunea, nu voiau să recunoască acum că lucrul luat în râs mai înainte era adevărat, dar fiind totuşi siliţi să dea un nume acestei boli, mult prea răspândite şi evidente ca să poată fi trecută cu vederea, inventară numele de „febră

malignă”, de „febră pestilenţială”, compromis ticălos, ba, mai mult, ruşinoasă sucealã de cuvinte, care făcea un mare rău, fiindcă, având aerul că recunosc adevărul, izbuteau totuşi să nu lase să se creadă şi să se vadă ceea ce era mai important, adică faptul că boala se transmitea de la om la om. Magistraţii, ca nişte oameni treziţi dintr-un somn adânc, începură să plece mai mult urechea la părerile şi propunerile făcute de Tribunalul sănătăţii şi să execute mai conştiincios ordonanţele cu privire la sechestru[138] şi la carantina prescrisă de tribunal. Ca să acopere cheltuielile zilnice şi mereu crescânde ale lazaretului şi ale altor servicii publice, tribunalul cerea mereu bani, şi deocamdată îi cerea decurionilor, până să se stabilească (şi nu s-a stabilit niciodată) dacă aceste cheltuieli trebuie să cadă în sarcina oraşului sau a tezaurului regal. Tot decurionilor li se adresa şi marele cancelar, din ordinul guvernatorului, care pornise din nou la asaltul nenorocitului Casale, ba i se adresa chiar şi Senatul, care-i însărcinasesă se îngrijească de aprovizionarea oraşului înainte ca molima să întrerupă legăturile cu celelalte ţinuturi şi să găsească totodată mijloace de existenţă pentru o mare parte a populaţiei care n-avea de lucru. La rândul lor, decurionii căutau să-şi procure bani din împrumuturi şi prin impozite noi; şi din ceea ce adunau, dădeau câte ceva Tribunalului sănătăţii şi săracilor, mai cumpărau şi grâne, acoperind astfel o parte din nevoi. Dar zilele grele µm sosiseră încă.

O altă sarcină, nu mai puţin arzătoare, era aceea a organizării lazaretului, unde populaţia, cu toate că era decimată zilnic, creştea zilnic; trebuia deci să se impună respectarea izolărilor prescrise şi să se păstreze, în sfârşit. sau mai bine zis să se stabilească orânduiala poruncită de Tribunalul sănătăţii; căci de la început fusese anarhie şi învălmăşeală, ca urmare a lipsei de disciplină a unui mare număr de internaţi, a lipsei de

138 Storia di Milano del Conte Pietro Verri, Milano, 1825, tom. 4, p. 155 (n.a.). [Istoria oraşului Milano de contele Pietro Verri.]

pază şi a neglijenţei funcţionarilor. Neştiind ce să mai facă, tribunalul şi decurionii se gândiră să se adreseze capucinilor. îl rugară aşadar pe părintele comisar al provinciei – cum i se spunea, pentru că îndeplinea funcţia lui *paire provinciale*, mort de curând – să binevoiască a da nişte oameni în stare să guverneze acest trist regat. Comisarul propuse pe părintele Felice Casaţi, om cu experienţă, care se bucura de mare faimă pentru milostenia sa, pentru puterea demuncă, blândeţea şi în acelaşi timp tăria sa de caracter „faimă bine meritată, precum se dovedi mai târziu, şi ca tovarăş şi un fel de colaborator al acestuia, pe părintele Michele Pozzobonelli, tânăr încă, dar serios şi aspru în păreri, ca şi la înfăţişare. Propunerea fu primită cu mare bucurie, şi la 30 martie călugării intrară în lazaret. Preşedintele Tribunalului sănătăţii îi conduse el însuşi, purtându-i prin tot lazaretul, ca şi când l-ar fi dat în primire, şi, în prezenţa tuturor slujitorilor şi funcţionarilor de tot felul, îl proclamă pe părintele Felice drept preşedinte al. acelui loc, cu autoritate deplină şi absolută. După aceea, pe măsură ce mulţimea de nefericiţi creştea, veniră în ajutor şi alţi capucini, împlinind slujba de supraintendenţi, duhovnici, administratori, infirmieri, bucătari, economi, spălători, într-un cuvânt, tot ce era de trebuinţă. Părintele Felice, veşnic activ şi veşnic grijuliu, străbătea. zi şi noapte coridoarele, odăile, nesfârşitul interior al clădirii, câteodată cu un toiag în mână, alteori înarmat numai cu ciliciul[139] său, însufleţind şi orânduind totul, potolind zarva, făcând dreptate, ameninţând, pedepsind, iertând, încurajând, ştergând şi vărsând lacrimi. Chiar de la început se molipsi de ciumă, dar se însănătoşi şi-şi reluă cu mai multă ardoare îndatoririle. Mulţi dintre confraţii săi îşi dădură viaţa în lazaret, toţi însă cu o înălţătoare seninătate.

Desigur, o asemenea conducere era o soluţie

---

139 Instrument de penitenţă (funie împletită din păr de cal, ••cu care călugării se încingeau pe sub rasă).

ciudată, ciudată însă ca şi nenorocirea, ca şi timpurile. Şi dacă nu am şti decât atât, adică faptul că cei ce trebuiau să conducă de drept n-au ştiut să facă altceva decât să lase conducerea pe seama altora, şi că au dat-o tocmai în grija unor oameni prin însăşi firea lor cu totul străini de conducere, ne-ar fi destul să înţelegem că societatea era foarte înapoiată şi prost orânduită; iar faptul că aceşti oameni au izbutit să îndeplinească asemenea sarcini cu atâta vrednicie este o pildă demnă de luat în seamă, o pildă despre puterea şi despre iscusinţa pe care caritatea o poate da oamenilor în orice epocă şi în orice situaţie. Era minunat – să-i vezi pe capucini primind conducerea fără altă pricină în afara aceleia că nu se găsea altcineva s-o primească, fără alt scop decât să-şi slujească semenii, fără altă nădejde pe această lume decât a unei morţi mai mult vrednică de invidiat decât invidiată; şi era de asemenea minunat că li se dăduse lor această misiune numai pentru că era o treabă grea şi primejdioasă şi deoarece se presupunea că ei vor putea avea şi vigoarea şi sângele rece atât de trebuincioase şi atât de rare în acele clipe, latã deci pentru ce opera şi curajul acestor călugări merită pomenite întotdeauna cu admiraţie şi duioşie şi cu acea recunoştinţă datorită în general marilor servicii făcute omenirii de către oameni care se cuvine mai cu seamă celor ce n-au aşteptat nicio răsplată. „Dacă n-ar fi fost acei călugări, spune Tadino, de bună seamă tot oraşul ar fi fost pustiit, fiindcă nemaipomenit a fost faptul că ei au făcut într-un timp atât de scurt atât de mult bine poporului, aproape fără niciun ajutor, din partea autorităţilor, sau, în orice caz, cu unul foarte mic, şi au putut, prin iscusinţa şi perseverenţa lor, să întreţină în lazaret atâtea mii de săraci”.

Numărul celor adăpostiţi în lazaret, în cele şapte luni cât l-a condus părintele Felice, se ridică la aproximativ cincizeci de mii, după Ripamonti, care spune, pe bună. dreptate, că dacă ar fi putut să scrie

despre ce-i făcea lui plăcere, ar fi vorbit mai degrabă de acest om mare decât despre nenorocirile oraşului.

— Până şi opinia publică, aceea care se îndărătnicise să tăgăduiască existenţa ciumei, începu, cum era şi firesc, să se îndoiască şi să dea înapoi» pe măsură ce molima se răspândea, datorită contactului cu bolnavii şi lipsei de izolare, şi lumea o recunoscu mai ales când, după ce secerase un timp numai pe săraci, începu să doboare şi persoane mai cunoscute. Printre acestea, una dintre cele mai cunoscute, şi al cărui nume se cuvine să-l pomeninm şi noi, fu profesorul Settala. Va fi recunoscut atunci poporul că bietul bătrân avusese dreptate? Cine ştie?! Se îmbolnăviră de ciumă el, nevasta lui, doi feciori şi şapte din oamenii săi de serviciu. El şi unul dintre fiii săi scăpară cu viaţă, ceilalţi muriră cu toţii. „Asemenea, nenorociri, spune Tadino, întâmplate în casele cele mari, puseră pe gânduri nobilimea şi poporul, iar medicii neîncrezători şi poporul ignorant şi temerar începură să strângă buzele, să încleşteze dinţii şi să-şi încrunte sprâncenele”.

Dar reacţiile, argumentele şi răzbunările încăpăţânării învinse sunt uneori atât de grozave, încât ai dori parcă să nu fi fost niciodată învinsă această încăpăţânare şi să fi rămas de neclintit împotriva raţiunii şi a evidenţei, şi spunem aşa deoarece cazul nostru este unul dintre cele la care facem aluzie. Cei ce contestaseră atât de hotărât şintâta vreme existenţa în apropierea lor şi printre ei a flagelului care prin mijloace naturale putea să se transmită şi să facă ravagii, nemaiputând să nege acum întinderea contagiunii şi nevrând să-i recunoască adevăratele cauze (fiindcă ar fi însemnat să mărturisească dintr-odată că sunt şi ignoranţi, şi vinovaţi), erau foarte dornici să găsească neapărat o altă cauză decât cea adevărată, fiind. gata s-o ia de bună pe prima care le-ar fi ieşit înainte.

Din nenorocire, exista o asemenea explicaţie înrădăcinată în mentalitatea şi tradiţiile din acele

vremuri, răspândită nu numai în Italia, ci şi în toată Europa: arta veninurilor, farmecele diavoleşti, oamenii ce uneltiseră să răspândească ciuma cu ajutorul otrăvurilor molipsitoare şi al vrăjilor. Aceste explicaţii, sau altele de soiul acesta, fuseseră date şi luate drept bune şi cu ocazia altor molime, şi mai cu seamă pe vremea celeilalte ciume, dezlănţuită cu o jumătate de veac în urmă. Să adăugăm că – cu un an înainte, guvernatorul primise o scrisoare, semnată de regele Filip al IV-lea, prin care îl vestea că patru francezi, bănuiţi că răspândiseră unsori otrăvitoare şi dătătoare de ciumă, fugiseră din Madrid, şi prin urmare trebuia să ia toate măsurile în caz că indivizii amintiţi nr. ajunge la Milano. Guvernatorul comunicase scrisoarea Senatului şi Tribunalului sănătăţii, dar se pare că pentru moment nu i se dăduse prea mare atenţie. Totuşi, când – ciuma se dezlănţui şi fu recunoscută, amintirea acelei înştiinţări contribui poate la confirmarea bănuielii neîntemeiate despre uneltirile criminale, dacă nu prilejui chiar ea apariţia acestei bănuieli.

Dar două fapte, provenind una dintr-o teamă oarbă şi nebunească, cealaltă din nu ştiu ce intenţie răutăcioasă, veniră să preschimbe această slabă bănuială despre un atentat probabil într-una mai sigură, ba chiar, pentru cei mai mulţi, în certitudinea că era vorba de atentat efectiv, de un adevărat complot.

În ziua de 17 mai câteva persoane care se găseau în dom crezură că văd nişte indivizi ungând un paravan ce separa locurile destinate bărbaţilor de cele destinate femeilor, şi noaptea scoaseră din biserică paravanul şi câteva din băncile pe care acesta le despărţea; cu toate că preşedintele Tribunalului sănătăţii, venit în grabă cu patru membrii ai tribunalului să vadă ce se întâmplase, cercetă paravanul, băncile, bazinul de apă sfinţită şi nu găsi nimic care ar fi putut confirma bănuiala ignorantă a unor încercări de otrăvire, hotărî, mai mult din bunvăoinţă faţă de închipuirile prea aprinse şi *„mai mult*

din spirit de precauţie decât din necesitate”, că era de ajuns să se spele despărţitura cu apă. Această îngrămădire de mobile puse unele peste altele produse mare panică în rândul mulţimii, pentru care aparenţa devine atât de uşor dovadă. Se spuse, şi se crezu de către toată lumea că toate băncile, pereţii şi chiar frânghiile clopotelor domului fuseseră unse cu otravă, şi zvonul nu fu trecător. Toate memoriile contemporanilor (unele scrise chiar cu mulţi ani mai târziu) vorbesc despre acest fapt cu aceeaşi siguranţă. Iar adevărul ar trebui să-l ghicim, dacă nu s-ar afla într-o scrisoare a Tribunalului sănătăţii către guvernator, păstrată în arhivele de la San Fedele, de unde am luat-o şi de la care am împrumutat cuvintele scrise în cursive.

În dimineaţa următoare, o privelişte nouă, mai ciudată şi mai grăitoare, izbi văzul şi închipuirea oamenilor. În toate cartierele oraşului se văzură uşile şi faţadele caselor murdărite, mâzgălite cu un fel de murdărie de un galben-alburiu, care părea întinsă cu un burete. Fie că a fost o dorinţă nebunească de-a face ca groaza să fie şi mai generală şi mai răsunătoare, fie că a fost un plan criminal de a mări neliniştea publică, fie că a fost cine ştie ce altceva, faptul este confirmat atât de precis, încât ni s-ar părea mai puţin judicios să-l atribuim închipuirii mulţimii decât unui act al câtorva, act, de altfel, care n-a fost nici primul, nici ultimul de acest fel. Ripamonti, care în privinţa acestor amănunte în legătură cu unsorile ironizează adesea şi mai adesea deplânge credulitatea mulţimii, afirmă de data aceasta că a văzut această zmângăleală şi o descrie[140]. În scrisoarea

---

140 „.. et nos quoque ivimus visere. Maculae erant sparsim inaequaliterque manantes, veluti si quis haustam spongia saniem adspersisset, impressissetve parieti: et ianuae passim, ostiaque aedium cădem adspergine contaminata cernebantur", p. 75 (n.a.). f„...şi ne-am dus şi noi să vedem. Erau pete care se scurgeau împrăştiat şi inegal, ca şi cînd cineva, cu un burete, ar fi stropit puroi scos (din buboaie) sau l-ar fi întipărit pe un perete ; şi pretutindeni şi porţi, şi uşi de case se vedeau mînjite cu aceeaşi stropeală“,

menţionată mai sus, cei de la Tribunalul sănătăţii povestesc faptul în acelaşi fel; vorbesc despre cercetări, de experienţe făcute cu această substanţă pe câini, fără niciun efect rău, şi adaugă părerea lor: „Că o *asemenea îndrăzneală este mai degrabă un act de obrăznicie de cât o intenţie criminală*”, convingere ce ne arată că mai aveau însă chiar în epoca aceea destulă seninătate sufletească în stare a le îngădui să nu vadă ceea ce nu era. Celelalte memorii contemporane, povestind acelaşi fapt, menţionează de asemeni că opinia celor mai mulţi fusese la început că această mâzgăleală nu putea fi decât o glumă, o ciudăţenie, şi niciuna din ele nu pomeneşte că cineva ar fi contestat această părere, căci, desigur, dacă s-ar fi găsit asemenea persoane, s-ar fi pomenit despre ele, fie numai pentru a le califica drept extravagante. Am socotit că nu-i în afară de subiect să menţionez şi să redau aceste amănunte, mai mult sau mai puţin cunoscute, despre delirul acesta celebru; mai ales că, atunci când e vorba despre erori, şi mai ales despre erorile unei mulţimi, lucrul cel mai interesant şi mai folositor de studiat ni se pare tocmai drumul pe care l-au urmat, formele pe care le-au luat, felul cum au putut pătrunde în spirite şi cum au ajuns să pună stăpânire pe ele.

Aşadar, oraşul, alarmat de mai înainte, rămase îngrozit; proprietarii caselor ardeau cu paie aprinse toate locurile care fuseseră unse, iar trecătorii se opreau, priveau şi se cutremurau de spaimă. Străinii, suspectaţi numai din cauză că erau străini – lucru uşor de recunoscut pe atunci din cauza hainelor – fură opriţi în drum şi târâţi în faţa justiţiei. Se făcură numeroase cercetări, fură interogaţi arestaţii, precum şi cei ce-i arestară şi martorii, dar nu se descoperi niciun vinovat, spiritele mai fiind încă în stare să se îndoiască, să cerceteze, să înţeleagă. Atunci, Tribunalul sănătăţii publică o ordonanţă, prin care făgăduia răsplată şi

---

traducere liberă din latina originalului.]

impunitate celui care va descoperi pe autorul sau autorii scandaloasei fapte.

„Părându-ni-se, în orice caz, cu totul nepotrivit – spun cei de la Tribunalul sănătăţii în ordonanţa amintită mai sus, care poartă data de 21 mai, dar a fost scrisă în mod evident la 19, ziua când a fost emisă şi ordonanţa – *ca acest delict să rămână nepedepsit, mai ales în timpuri atât de primejdioase şi atât de tulburi, pentru satisfacţia şi liniştirea populaţiei şi ca să se descopere câteva indicii în legătură cu aceste fapte, am publicat astăzi ordonanţa"*… etc. Dar în această ordonanţă nu se afla nimic care să amintească într-un chip limpede concluzia adevărată şi liniştitoare, care fusese însă adusă la cunoştinţă guvernatorului; iar tăcerea arată că în sânul poporului clocotea o îngrijorare furioasă, căreia membrii Tribunalului sănătăţii îi arătau un respect pe cât de vinovat, pe atât de dăunător.

În timp ce tribunalul îl căuta pe vinovat, mulţi oameni din popor, aşa cum se întâmplă adesea, îl şi găsiseră. Printre cei care credeau că e vorba de o unsoare otrăvită, unii pretindeau că ar fi o faptă a lui *don* Gonzalo Fernández de Cordova, doritor să se răzbune pentru insultele primite la plecare; alţii vedeau aici mâna cardinalului de Richelieu, doritor să pustiască Milanul şi să-l poată apoi stăpâni mai uşor; iar alţii, nu se ştie din ce pricină, dădeau vina pe contele Collalto, pe Wallenstein sau pe cine ştie care alt gentilom milanez. Nu lipseau, cum am mai spus, nici cei ce vedeau în toate aceste lucruri o simplă glumă prostească, atribuind-o şcolarilor, nobililor sau ofiţerilor care se plictiseau în timpul asediului cetăţii Casale. Şi apoi, faptul că nu urmă după aceasta, aşa cum se temeau toţi, o generalizare absolută a epidemiei şi o decimare totală domoli pentru un timp spaima, şi întâmplarea fu sau păru dată uitării.

De altfel, mai existau şi un număr de persoane încă neconvinse de existenţa ciumei. Şi fiindcă atât în lazaret, cât şi în oraş unii dintre bolnavi se mai vindecau, „se

spunea (şi ultimele argumente ale unei opinii înfrânte de evidenţă sunt totdeauna interesante), se spunea în popor şi chiar de către anumib medici că nu era vorba de ciumă adevărată, căci altfW ar fi murit cu toţii".[141]

Ca să se spulbere însă orice îndoială şi să arate că de ciumă era vorba, Tribunalul sănătăţii născoci atunci un mijloc potrivit cu nevoia, un mijloc care să grăiască ochilor, după cum cereau sau sugereau vremurile. În ziua de Rusalii, locuitorii oraşului obişnuiau să se ducă cu toţii la cimitirul din San Gregorio, în afara Porţii Orientale, să se roage pentru cei morţi din pricina ciumei anterioare, care erau îngropaţi acolo. Făcând dintr-un act cucernic un prilej de petrecere şi de voioşie, mergeau toţi cu mare alai şi îmbrăcaţi cât mai strălucitor cu putinţă. Se întâmplă însă ca tocmai în ziua aceda să moară de ciumă, printre alţii, o familie întreagă. În momentul când se strânsese cât mai multă lume, printre trăsuri, călăreţi şi cei care mergeau pe jos fură aduse, din porunca Tribunalului sănătăţii, cadavrele acelei familii la cimitirul sus-amintit, aşezate într-o căruţă, complet goale, ca mulţimea să poată vedea semnele evidente ale ciumei. Un strigăt de groază şi scârbă se înalţă de-a lungul drumului pe unde trecea căruţa; un geamăt lung domnea pe unde trecuse, şi un alt geamăt o preceda. Atunci poporul înţelese şi se convinse că era vorba de ciumă. De altfel, credinţa se afirma din zi în zi tot mai mult, şi această numeroasă adunare de oameni contribui destul la răspândirea ei. Aşadar, la început nici vorbă de ciumă; era oprit cu desăvârşire chiar să şi pomeneşti acest cuvânt. După aceea, friguri pestilenţiale, ideea pătrunzând pe ocolite, ascunsă sub un adjectiv. Mai târziu, nu e ciumă adevărată, sau este, dar un fel de ciumă, într-un anumit sens, nu chiar ciumă propriu-zisă, mă rog, ceva căruia nu i se poate găsi alt nume. Până la urmă, însă, ciumă fără nicio îndoială, ciumă în toată puterea cuvântului! La toate acestea, însă,

141 Tadino (n.a.).

se alătură şi cealaltă idee, ideea otrăvurilor şi a vrăjilor, care tulbură şi şterse oarecum sensul cuvântului ce nu mai putea fi ocolit. Cred că nu este necesar să fii prea versat în istoria ideilor şi a cuvintelor ca să-ţi dai seama că un mare număr dintre ele au urmat aceeaşi cale. Slavă Domnului însă că sunt destul de puţine cele de acest fel şi de această importanţă care şi-au dobândit evidenţa cu un asemenea preţ şi de „are se leagă amănunte asemănătoare! Cu toate acestea, credem, că, atât în lucrurile mici, cât şi în cele mari, s-ar putea evita în bună măsură un drum atât de lung şi de întortocheat dacă s-ar adopta metoda, cunoscută de atâta vreme, de a se observa, asculta, compara şi gândi înainte de a vorbi.

Dar numai vorbirea e o treabă atât de uşoară în comparaţie cu celelalte, încât şi noi, spun noi oamenii, în general, suntem puţin de compătimit.

CAPITOLUL XXXII

Cum era din ce în ce mai greu să facă faţă dureroaselor cerinţe ale situaţiei, la 4 mai, Consiliul Decurionilor luă hotărârea să recurgă la guvernator şi să i se ceară sprijinul. La 22 ale lunii, doi dintre membrii consiliului fură trimişi, aşadar, să-i dezvăluie guvernatorului nenorocirile şi greutăţile oraşului. Cheltuielile erau uriaşe, vistieria goală, bugetul fusese epuizat dinainte de ani întregi, impozitele curente neplătite din pricina sărăciei produse din atâtea cauze deosebite şi mai ales de pagubele făcute de soldaţi. Trebuiau deci să-l facă să ia în consideraţie faptul că, după legi şi obiceiuri împământenite demult şi după un decret special al lui Carol al V-lea, cheltuielile pricinuite de ciumă urmau să cadă în sarcina fiscului; să-i arate că în timpul ciumei din 1576, guvernatorul, marchizul d’Ayamonte, nu numai că suspendase toate impozitele fiscale, dar dăduse oraşului şi o subvenţie de patruzeci de mii de scuzi din tezaurul regal; să-i ceară, în sfârşit, patru lucruri: să fie suspendate impozitele, cum se făcuse în trecut, tezaurul regal să acorde ajutor în bani,

guvernatorul să facă cunoscute regelui nenorocirile oraşului şi ale întregului ţinut, să scutească de noi cantonamente militare ducatul, şi aşa ruinat de cele de până acum. În răspunsul său, guvernatorul le trimisese condoleanţe şi sfaturi, regretând că nu se găseşte în oraş ca să-şi pună tot zelul în slujba uşurării situaţiei, manifestându-şi nădejdea că zelul acestor domni va învinge toate greutăţile; că în împrejurările actuale trebuie să se cheltuiască fără nicio economie şi că să caute să facă faţă situaţiei cu orice mijloace. În privinţa cererilor urgente, *procuraré en el mejor modo que el tiempo y necesidades presentes permitieren1*. Iar dedesubt, o hieroglifă, care voia să însemne numele său, adică Ambrogio Spinola, tot atât de limpede ca şi făgăduielile sale. Marele cancelar Ferrer îi scrise că acest răspuns fusese citit de către decurioni *con gran desconsuelo*[142][143]. Urmară apoi alte cereri şi răspunsuri, alte vizite şi întoarceri de vizite, fără să se ajungă la rezultate mai concrete. La câtva timp după aceea, în momentul culminant al ciumei, guvernatorul îi transmise întreaga sa autoritate lui Ferrer prin scrisori de împuternicire, el trebuind, după cum îi scria, să se îngrijească de război. Iar acesta, în treacăt fie zis, după ce nimicise, în afară de soldaţi, cel puţin un milion de oameni, datorită răspândirii ciumei în Lombardia, în ţinutul veneţian, Piemont, Toscana şi o parte din Romagna, după ce pustiise, cum am văzut mai sus, locurile pe unde trecuse, şi vă daţi seama în ce stare trebuie să fi fost ţinuturile care fuseseră teatru de război, după cucerirea şi cruda jefuire a Mantovei, se sfârşi prin recunoaşterea, consfinţită de toţi, a noului duce[144], pentru a cărui înlăturare se pornise războiul. Se cuvine totuşi să adăugăm că el fu silit să cedeze ducelui

142 Voi căuta cele mai bune mijloace pe care timpul şi nevoile actuale le îngăduie (spân.).

143 Cu mare mîhnire (spân.).

144 Carlo de Nevers.

de Savoia o parte din Monferrat, cu un venit de 15.000 de scuzi, şi lui Ferrante, duce de Guastalla, alte ţinuturi, cu un venit de 6.000 de scuzi, şi că mai încheie separat un tratat secret, prin care sus-numitul duce de Savoia cedase Pinerolo Franţei, tratat dus la îndeplinire câtva timp după aceea sub alte pretexte şi prin tot felul de subterfugii perfide.

Odată cu această hotărâre, decurionii mai luaseră una: să ceară cardinalului arhiepiscop să organizeze o procesuine solemnă, purtându-se prin oraş moaştele sfântului Carlo.

Bunul prelat refuză din mai multe pricini. Nu-i plăcea acea încredere într-un mijloc cu totul arbitrar şi se temea că dacă efectul n-ar fi corespuns aşteptărilor, cum bănuia de altfel, credinţa avea să se preschimbe în scandal 1. Se temea de asemeni, „că dacă «*ungătorii*» *existau cu adevărat*”, procesiunea să nu devină un prilej prea lesnicios de nelegiuire: „*iar dacă nu se aflau* «*ungători*» „o asemenea îmbulzeală de lume nu putea decât să răspândească şi mai mult molima, „*primejdie de altfel mult mai reală*”[145][146]. Ceea ce arată că teama de „ungeri”, o clipă adormită, se trezise din nou; şi era mai aprigă şi mai răspândită ca oricând.

Se văzuse din nou, sau, de data asta, era doar o părere, că pereţii, uşile instituţiilor publice, sau ale caselor, ba chiar ciocanele de bătut în porţi erau mânjite cu unsori. Vestea acestor noi descoperiri zbura din gură

---

145 Memoria delle cose notabili successe in Milano intorno al mal contaggioso l’anno 1630, ec. raccolte da D. Pio la Croce, Milano, 1730 (n.a.). [Amintiri despre întîmplările mai de seamă petrecute la Milano, în legătură cu boala contagioasă din anul 1630, adunate de...] Fireşte, e vorba de o scriere inedită a încă unui autor care a trăit în timpul ciumei ; şi totuşi nu e vorba de o simplă ediţie, ci mai degrabă se poate spune că e o nouă compilaţie.

146 P. Verri, Osservazioni sulla tortura, Scriitori italini d’eco- nomia politica; parte moderna, tom. 17, p. 203 (n.a.). Pietro Verri (1728—1799), istoric şi economist, autorul volumului citat de Man- zoni, al unei Istorii a Milanului şi al altor lucrări de economie politică.

în gură şi, aşa cum se întâmplă întotdeauna când spiritele sunt tulburate, auzind aceste lucruri, tuturor li se părea că le-au şi văzut cu ochii lor. Din ce în ce mai amărâţi de prezenţa răului şi mai aţâţaţi de persistenţa primejdiei, oamenii îmbrăţişau mai bucuros această credinţă, căci mânia aspiră să pedepsească şi, aşa cum a observat cu multă pătrundere în legătură cu asta un om de geniu mânia preferă să pună nenorocirile pe seama unei răutăţi omeneşti, împotriva căreia se poate răzbuna, decât să recunoască o cauză în faţa căreia nu ai altceva de făcut decât să te resemnezi. O otravă subtilă, fulgerătoare, foarte pătrunzătoare – acestea erau cuvintele care explicau virulenţa, precum şi toate accidentele cele mai ciudate şi mai neobişnuite ale bolii. Se spunea că otrava aceasta e făcută din broaşte, şerpi, bale şi materii fecale de la ciumaţi, ba, şi mai rău, chiar din tot ce închipuirea sălbatică şi rătăcită putea născoci mai groaznic şi mai dezgustător. Se mai adăuga apoi ideea vrăjitor, prin oare orice lucru devenea cu putinţă, orice împotrivire îşi pierdea puterea şi orice piedică era înlăturată. Dacă rezultatele nu se arătaseră numaidecât după prima „ungere”, pricina se înţelegea cu uşurinţă: nu fusese decât o încercare greşită, cu nişte otrăvuri încă necunoscute; acum, însă arta lor se perfecţionase, şi otrăvitorii se încăpăţânaseră şi mai mult în drăcească lor hotărâre. Iar cel care ar mai fi îndrăznit acum să susţină că nu fusese decât o simplă glumă, cel care ar fi negat existenţa unui complot, ar fi considerat orb, încăpăţânat, dacă nu cumva ar fi fost bănuit că are vreun interes să îndepărteze de adevăr atenţia publică, că este şi el un complice, că e un „ungător”, cuvântul ajungând în curând pe buzele tuturor şi căpătând o semnificaţie magică, spăimântătoare. Fiind atât de puternică această credinţă în „ungători”, lumea era aproape sigură că indivizii aveau să fie negreşit descoperiţi; de aceea, toţi stăteau la pândă, şi fiecare mişcare putea trezi bănuieli. Iar bănuielile se schimbau cu uşurinţă în certitudini, şi

certitudinile, în furie. Pentru a dovedi aceasta, Ripamonti dă două exemple, atrăgându-ne atenţia că le-a ales nu ca pe cele mai cumplite dintre toate nenorocirile ce se întâmplau zilnic, ci fiindcă fusese, din păcate, martor ocular al amândurora. În biserica Sant' Antonio, într-o zi de sărbătoare, un bătrân trecut de 80 de ani, după ce se rugase câtva timp în genunchi, vru să se aşeze, dar mai întâi şterse banca cu pelerina. „Uitaţi-vă, moşul unge băncile!" strigă câteva femei, care văzuseră gestul lui. Mulţimea din biserică se năpusti asupra bătrânului, îl apucă de pletele lui albe, îl loviră cu pumnii şi cu picioarele, unii trăgându-l, alţii îmbrâncindu-l spre ieşire, şi dacă nu l-au ucis pe loc, au făcut-o într-adins, ca să-l târască, aproape mort, la închisoare, în faţa judecătorilor şi la tortură. „L-am văzut pe când îl târau astfel, spune Ripamonti, şi n-am mai aflat nimic despre el, dar cred că a mai putut supravieţui cel mult câteva clipe".

Celălalt fapt (care avu loc a doua zi) fu tot atât de ciudat, dar nu chiar atât de nenorocit. Trei tineri francezi, un scriitor, un pictor şi un mecanic, veniţi să viziteze Italia, să studieze antichitatea şi să găsească vreun prilej ca să câştige şi ceva bani, se apropiaseră de un zid exterior al domului şi-l priveau cu atenţie. Un om care trecea îi zări şi se opri; îi arătă altui trecător, şi apoi altora, până când se formă un întreg grup, care privea şi urmărea pe cei trei, a căror îmbrăcăminte, pieptănătură şi desagi îi arătau a fi străini şi, ceea ce era şi mai grav, francezi[147]. Ca să se încredinţeze că peretele domului era chiar de marmură, îl atinseră cu mâna. Gestul acesta fu de ajuns. Într-o clipită fură înconjuraţi, apucaţi, loviţi şi împinşi cu izbituri de pumni spre închisoare. Din fericire, Palatul de Justiţie se afla în apropierea domului şi, tot din fericire, se dovedi că tinerii erau nevinovaţi şi fură puşi în libertate.

Şi astfel de lucruri nu se întâmplau numai în oraş.

---

147 Care erau consideraţi duşmani ai Spaniei, şi deci interesaţi în propagarea epidemiei.

Nebunia se întinsese ca şi molima. Călătorul întâlnit de ţărani în afara şoselei, sau chiar pe şosea, şi văzut că încetineşte, pasul, să privească într-o parte sau într-alta, ori că se întinde la marginea şanţului, să se odihnească, sau necunoscutul căruia i se găsea ceva neobişnuit şi suspect în înfăţişare ori în îmbrăcăminte erau îndată socotiţi „ungători”. La înfăţişarea orişicui, chiar la strigătul de spaimă al unui copil, se da numaidecât alarma, lumea se aduna într-o clipă, bănuiţii erau loviţi de o grindină de pietre sau prinşi şi înconjuraţi de mulţimea furioasă şi duşi în grabă la închisoare, după cum spune chiar Ripamonti. Şi închisoarea fu pentru un timp o portiţă de scăpare.

Dar decurionii, pe care refuzul înţeleptului prelat nu-i descurajase, îşi reînnoiau stăruinţele, sprijiniţi de poporul care-şi manifestă gălăgios dorinţa. Federigo se mai împotrivi o vreme şi încercă să-i mai convingă, căci numai atât poate face înţelepciunea unui om împotriva spiritului vremii sale şi împotriva insistenţelor mulţimii. Ţinând seamă de opiniile mulţimii, de faptul că primejdia nu era destul de limpede pe atunci, ba chiar negată, şi foarte departe de evidenţa pe care o are astăzi pentru noi, nu e gfeu să înţelegem cum argumentele sale întemeiate ajunseră chiar şi pentru el să fie mai prejos de raţionamentele greşite ale celorlalţi. Iar dacă în această renunţare dădu dovadă sau nu de slăbiciune a voinţei, e o taină a sufletului său. Desigur, dacă sunt cazuri în care greşeala poate fi atribuită în întregime minţii spre dezvinovăţirea conştiinţei, aceasta se referă bineînţeles numai la acei puţini oameni (şi el face parte, negreşit, dintre aceştia) care de-a lungul unei vieţi întregi au dovedit c-au ascultat cu hotărâre numai glasul conştiinţei, fără să ţină seama de niciun fel de interes lumesc. Sfârşi deci prin a ceda şi el în faţa atâtor stăruinţe şi încuviinţă organizarea procesiunii, lăsându-se pe deasupra înduplecat şi de cererea generală ca racla cu moaştele sfântului Carlo să rămână după aceea

expusă timp de opt zile pe altarul principal al domului.

Nu reiese de nicăieri că Tribunalul sănătăţii sau altcineva să se fi ridicat şi să fi protestat în vreun fel cu acest prilej. Sus-numitul tribunal porunci numai să se ia anumite precauţii, care, fără să îndepărteze primejdia, arătau doar teama. Prescrise deci hotărâri şi mai stricte în privinţa intrării oamenilor din afara oraşului, şi, ca să se asigure şi mai mult de executarea lor, porunci să se încuie toate porţile, iar ca să se excludă pe cât era cu putinţă din această mare adunare orice bolnav de ciumă, sau orice suspect, porunci să fie bine ferecate toate porţile caselor sechestrate, care, dacă ne bizuim pe simpla informatic a unui scriitor contemporan, se ridicau la aproximativ cinci sute.[148]

Trei zile ţinută pregătirile; la 11 iunie, data stabilită, procesiunea ieşi din dom în zori. În frunte mergea un lung şir de oameni, în cea mai mare parte femei, cu feţele acoperite de văluri lungi, multe dintre aceste femei umblând desculţe şi îmbrăcate în pânză de sac. Veneau apoi artele şi meseriile, precedate de flamurile lor, confreriile în veşminte de forme şi culori diferite, apoi ordinele religioase, apoi clerul secular, fiecare purtând semnul distinctiv al gradului său şi ţinând în mână o luminare sau un *torcetto*[149]. La mijloc, în lumina nenumăratelor făclii, în accentele puternice ale unui cor răsunător, sub un bogat baldachin, înainta racla, purtată de patru canonici, înveşmântaţi în haine foarte bogate. Prin pereţii de cristal se zăreau sfintele moaşte, îmbrăcate în strălucitoare haine pontificale şi cu mitra pe cap, iar din rămăşiţele pământeşti, mutilate şi descompuse, se mai puteau încă distinge câteva vestigii din vechea înfăţişare a sfântului, aşa cum îl reprezentau portretele sale şi cum şi-l mai aminteau încă cei câţiva oameni care-l văzuseră şi cinstiseră pe când fusese în

148 Alleggiamento dello Stano di Milano etc. di C. G. Cavatio della Somaglia, Milano, 1653, p. 482 (n.a.).

149 Trei-patru luminări înmănuncheate şi care ard simultan.

viaţă. În urma rămăşiţelor pământeşti ale păstorului (spune Ripamonti, de la care împrumutăm în mare parte aceste descrieri) şi alături de el, aşa cum stătea de fapt prin meritele sale, prin sângele şi demnitatea sa, venea arhiepiscopul Federigo. În urma lui venea restul clericului; apoi magistraţii, în hainele lor de ceremonie; apoi nobilii, unii îmbrăcaţi strălucitor, ca să aducă astfel omagiul lor solemnităţii zilei, iar alţii în semn de penitenţă, în haine de doliu, desculţi sau înveşmântaţi în rase şi cu gluga trasă pe ochi, purtând cu toţi un *torcetto* în mână. În sfârşit, la urmă de tot, venea mulţimea.

Tot drumul era împodobit ca de sărbătoare; bogaţii îşi scoseseră afară covoarele de preţ, faţadele caselor sărace fuseseră împodobite fie de vecinii avuţi, fie pe cheltuiala publică; din loc în loq, pe draperii, sau în loc de draperii se vedeau ramuri verzi; pretutindeni atârnau tablouri, inscripţii, embleme; pe pervazul ferestrelor fuseseră aşezate vase, obiecte antice, ornamente rare şi preţioase şi pretutindeni se vedeau lumânări aprinse. De la multe ferestre, bolnavi sechestraţii în casă priveau procesiunea şi o întovărăşeau cu rugăciunile lor.

Celelalte străzi rămăseseră tăcute şi pustii. Numai câţiva erau cei care stăteau la ferestrele caselor să asculte la murmurul ce se îndepărta; alţii, şi printre aceştia se vedeau până şi călugăriţe, se suiseră pe acoperişuri, ca să poată vedea de departe racla, cortegiul şi celelalte. Procesiunea trecu prin toate cartierele oraşului, şi la fiecare încrucişare sau piaţă, oricât de mică ar fi fost, unde străzile principale se îndreaptă spre periferie, şi care pe atunci se mai numeau *carrobi*[150], nume ce se mai dă astăzi numai uneia dintre aceste încrucişări, făceau popasuri şi se aşeza racla lângă crucile ridicate de sfântul Carlo în vremea celeilalte ciume, cruci dintre care unele se mai văd şi astăzi.

Când procesiunea se întoarse la dom, trecuse mult de amiază.

---

150 Răspîntii.

Iată însă că în ziua următoare, pe când domnea încrederea aceea prezumţioasă, deoarece foarte mulţi oameni erau stăpâniţi de o convingere nestrămutată că procesiunea pusese capăt o dată pentru totdeauna ciumei, numărul morţilor crescu, în rândul tuturor claselor sociale şi în toate părţile oraşului, în proporţii atât de înspăimântătoare şi cu un salt atât de neaşteptat, încât nu rămase aproape nimeni care să nu-şi dea seama că prilejul sau cauza acestui fapt fusese chiar procesiunea. Dar cât de mare şi dureroasă e puterea unei prejudecăţi generale! Nenorocirea nu fu pusă pe seama faptului că se produsese o adunare numeroasă şi prelungită şi o apropiere forţată a oamenilor, ci pe seama uşurinţei cu care nişte făpturi închipuite îşi putuseră duce la îndeplinire planul lor criminal. Aceştia, spunea lumea, se amestecaseră în mulţime şi otrăviseră cu unsorile lor vrăjite pe toţi câţi îi putuseră atinge. Dar, întrucât acest mijloc nu părea nici suficient, nici potrivit ca să explice o mortalitate atât de mare şi atât de răspândită printre toate categoriile de oameni şi, mai ales, întrucât după cum se pare, nici cei mai grijulii şi bănuitori observatori n-au reuşit să descopere pete sau alte urme de unsori pe ziduri sau pe orice alt obiect, se recursese, pentru a explica totuşi faptul, la o nouă născocire, foarte veche şi îngăduită de ştiinţa din Europa vremii, adică la prafurile veninoase şi răufăcătoare. Se spunea că astfel de prafuri, răspândite de-a lungul străzilor, şi mai cu seamă în locurile unde se oficia slujba, se prinseră de pulpanele hainelor, şi mai cu seamă se luaseră pe picioare, căci mulţi în ziua aceea umblaseră desculţi. „Astfel, ne spune un scriitor contemporan*, însăşi ziua procesiunii fu sortită să vadă credinţa luptând cu lipsa de credinţă, viclenia cu sinceritatea, paguba cu folosul”. Adevărul este că nu era altceva decât biata minte omenească în luptă cu fantasmele create de ea însăşi.

Din ziua aceea, furia molimei merse crescând; în

scurt timp nu mai rămase casă neatinsă; în scurt timp populaţia lazaretului, după spusele lui Somaglia, pe care l-am citat şi mai înainte, se ridică de la două la douăsprezece mii de suflete, iar mai, târziu, după spusele celor mai mulţi, ajunsese la şaisprezece mii. La 4 iulie, cum am găsit într-o altă scrisoare a arhivarilor de la Tribunalul sănătăţii adresată guvernatorului, mortalitatea zilnică depăşise cifra de cinci sute de oameni. Mai târziu, când răul ajunsese la apogeu, numărul zilnic al deceselor, după părerea generală, ajunsese la o mie două sute – o mie cinci sute de oameni, şi, dacă credem pe Tadino, chiar şi trei mii cinci sute. Tadino mai afirmă că „din cercetările făcute", populaţia Milanului scăzuse după ciumă la aproape şaizeci şi patru de mii de suflete, pe câtă vreme înainte se ridica la peste două sute cincizeci de mii. După Ripamonti, numărul populaţiei nu trecuse de două sute de mii, cât despre morţi, spune el, după cum rezultă din registrele civile, numărul lor a atins o sută patruzeci de mii, fără să mai vorbim de cei ce nu au fost trecuţi la socoteală. Alţii dau cifre mai mari, sau mai mici, dar, cu şi mai puţin temei. Ne putem închipui ce îngroziţi erau decurionii, asupra cărora cădea răspunderea de a se îngriji de nevoile publice şi de-a îndepărta răul, pe cât era cu putinţă, într-un astfel de prăpăd. În fiecare zi trebuiau umplute golurile în rândurile slujbaşilor serviciului sanitar, în fiecare zi trebuia sporit numărul acestor agenţi de tot felul: *monatti*, *apparitori* şi comisari. Primii aveau însărcinările cele mai grele şi mai primejdioase: să ridice cadavrele din case, de pe străzi şi din lazaret, să le ducă în căruţe până la groapă şi să le îngroape, să ducă sau să îndrume bolnavii la spital, să-i îngrijească, să ardă şi să purifice obiectele infectate sau suspecte. Numele lor, după Ripamonti, derivă din grecescul *monos*; Gaspare Bugatti (într-o descriere a ciumei precedente) îl derivă din cuvântul latin *monere*; dar bănuieşte în acelaşi timp, cu mai multă dreptate, că poate să fie vorba de un

cuvânt’german, ţinând seama că acest soi de oameni erau recrutaţi în majoritatea cazurilor din Elveţia şi din regiunea Grigioni. Şi n-ar fi cu totul greşit să vedem, în acest cuvânt o prescurtare a cuvântului *monatlich* (lunar); căci în nesiguranţă care domnea cu privire la timpul cât va fi nevoie de astfel de oameni, se prea poate întâmpla ca ei să nu fi fost angajaţi decât pe timp de o lună.

Îndeletnicirea specială a *apparitori*lor era de a merge înaintea căruţelor, sunând din clopoţel, ca să atragă atenţia trecătorilor să facă loc. Comisarii îi îndrumau şi pe unii, şi pe alţii, sub ordinele imediate ale Tribunalului sănătăţii. Dar le revenea sarcina să poarte de grijă ca lazaretul să aibă medici, chirurgi, medicamente, hrană şi tot ce era de trebuinţă infirmierilor; trebuiau să găsească şi să pregătească noi adăposturi pentru bolnavii care soseau zilnic. În acest scop se construiseră în grabă barăci de scânduri şi paie înăuntrul lazaretului; se construi un nou lazaret, numai din barăci, cu o simplă împrejmuire de scânduri, în stare să adăpostească patru mii de oameni. Şi când nici aceasta nu mai fu de ajuns, se dădu poruncă să se mai construiască încă două. Dar construirea lor fu doar începută, căci, din pricină că lipseau mijloacele de tot felul, nu putură fi terminate. Şi, tot aşa, mijloacele, lucrătorii, curajul scădeau pe măsură ce creşteau nevoile.

Şi nu numai planurile şi ordinele rămâneau neîmplinite, nu numai că multe nevoi de care se plângea toată lumea nu putură fi satisfăcute decât în chip sumar şi că dispoziţiile slăbiseră cu totul, dar se ajunsese la un asemenea hal de neputinţă şi deznădejde, încât nu se mai luau măsuri nici chiar în situaţiile cele mai grele şi mai grabnice. Aşa pieriră, de pildă, o mulţime de copii lăsaţi în părăsire, pentru că mamele lor muriseră de ciumă. Tribunalul sănătăţii propuse să se creeze un azil pentru aceşti copii şi pentru gravidele sau lăuzele sărace

şi ceru să se facă ceva pentru ajutorarea lor, dar nu se putu obţine nimic. „Se cuvine totuşi, spune Tadino, să nu se arunce vina asupra decurionilor, care, pe deasupra, mai erau şi amărâţi, întristaţi şi hărţuiţi şi de purtarea ostaşilor, fără nicio disciplină şi fără respect pentru nimeni, cu atât mai mult cu cât în bietul ducat nu se puteau obţine nici sprijin, nici provizii din partea guvernatorului, care nu răspundea decât că era vreme de război şi se cuvenea ca soldaţii să fie bine trataţi”. Atât de importantă era cucerirea Casalelui! Atât de dorită era victoria, indiferent de motivul sau scopul pentru care se ducea lupta!

În acest timp, singura şi uriaşa groapă ce fusese săpată în preajma lazaretului se umpluse de cadavre, şi alte cadavre, care deveneau din zi în zi tot mai numeroase, atât în lazaret, cât şi în restul oraşului, rămâneau neîngropate.

După ce căutaseră zadarnic braţe de muncă pentru această tristă şi grea sarcină, magistraţii sfârşiră prin a spune că nu ştiu la ce mijloc să recurgă, şi nu se poate bănui ce s-ar fi întâmplat dacă nu s-ar fi ivit atunci un ajutor cu totul extraordinar.

Plin de deznădejde şi cu lacrimi în ochi, preşedintele Tribunalului sănătăţii se adresă celor doi vrednici călugări care supravegheau lazaretul, şi părintele Michele îşi asumă sarcina să-i cureţe în patru zile oraşul de cadavre, iar după alte opt zile să pună la dispoziţie gropi care să ajungă nu numai pentru nevoile momentane, dar şi pentru orice nenorocire s-ar fi putut prevedea în viitor, întovărăşiţi de un frate şi de câţiva slujbaşi ai tribunalului, puşi la dispoziţie de preşedinte, ieşi din oraş să caute ţărani şi, datorită autorităţii acestei instituţii, datorită veşmântului ce-l purta şi mai cu seamă cuvintelor sale izbuti să adune aproape două sute de oameni, cu ajutorul cărora săpă trei gropi uriaşe. După aceea trimise toţi *monatti* de la lazaret să adune morţii, aşa încât ca, la ziua fixată, să se ţină de făgăduială.

Într-o vreme lazaretul rămase fără medici; şi cu toate că se făgăduiau salarii mari şi onoruri, abia da putură angaja câţiva, şi asta după multă întârziere şi într-un număr mult mai mic decât ar fi fost nevoie. De multe ori lazaretul era pe punctul de a nu mai avea hrană, ivindu-se astfel teama că oamenii aveau să moară de foame, dacă nu de ciumă; şi nu arareori, când nu se mai ştia ce-i de făcut, se întâmplase să se găsească cele de trebuinţă, ivindu-se ca prin minune ajutoare însemnate şi îndestulătoare, la care nimeni nu se aştepta, trimise de cine ştie ce om darnic; căci, în mijlocul tulburării generale şi nepăsării faţă de alţii (fiecare temându-se şi gândindu-se numai la sine), se mai găseau şi suflete pe care milostenia nu înceta să le însufleţească, sau suflete în care această milostenie se trezise abia atunci când toate plăcerile lumeşti încetaseră să mai existe. De asemenea, pe când moartea sau fuga micşorau numărul celor ce aveau în seamă cârmuirea intereselor publice, au fost unii care, fiind sănătoşi şi plini de tărie sufletească, au rămas la posturile lor; după cum alţii, împinşi de milă, şi-au luat şi au îndeplinit cu cinste sarcini care nu le reveneau.

Dintre toţi aceştia, însă, cei care dovediră cea mai deplină, cea mai grijulie şi mai neobosită sârguinţă în împlinirea datoriilor grele cerute de împrejurări fură călugării. Şi în lazaret, şi în oraş, sprijinul lor s-a simţit fără întrerupere; îi vedeai pretutindeni unde domnea suferinţa, se amestecau necontenit printre bolnavi, printre muribunzi, confundându-se cu ei şi fiind câteodată chiar ei bolnavi sau muribunzi. La ajutoarele spirituale, adăugară, pe cât puteau, şi pe cele trupeşti, îndeplinind toate sarcinile cerute de împrejurări. Peste şaizeci de parohi pieriră de ciumă numai în Milano.

După cum era şi de aşteptat, Federigo dădea îmbărbătare şi pildă tuturor. Şi după ce-i văzu pierind aproape pe toţi slujitorii şi preoţii din serviciul lui, fu îndemnat de rude, de înalţii magistraţi şi de principii

vecini să se îndepărteze de primejdia ce-l amenința și să se retragă undeva la țară. Respinse însă o astfel de povață și rezistă acestor rugăminți stăruitoare cu aceeași înflăcărare cu care le scria preoților: „Fiți gata să părăsiți mai curând această viață trecătoare decât această familie din care facem parte și pe toții fiii aceștia, care sunt ai noștri, înfruntați fără teamă și cu dragoste ciuma, ca pe o răsplată, și mergeți spre o viață nouă când este vorba să câștigați un suflet pentru Cristos”. Cu toate acestea, nu nesocotea măsurile de prevedere, atâta vreme cât ele nu-l împiedicau la îndeplinirea datoriei (dădu în această privință instrucțiuni și stabili reguli pentru cler), dar, în același timp, tiu ținea seama de primejdie, având aerul că nici nu-și dă seama de existența ei ori de câte ori era nevoie să treacă prin ea ca să facă vreun bine. Fără să mai vorbim de faptul că era mereu în mijlocul clericilor, ca să le laude și să le întărească zelul său să-i îndemne pe aceia dintre ei care se arătau mai înceți la îndeplinirea datoriei, ori să-i trimită la posturile unde alții își dăduseră viața. Ținea, de asemenea, ca ușa lui să fie pururi deschisă pentru oricine ar fi avut nevoie de el. Vizita lazaretele ca să aline pe bolnavi și să-i îmbărbăteze pe cei ce-i îngrijeau, străbătea orașul, aducând ajutoare nenorociților închiși în case, oprindu-se în dreptul ușilor și sub ferestre, ascultându-le plângerile și adresându-le în schimb cuvinte de mângâiere și de încurajare. Se stabili și trăi în mijlocul molimei, uimit el însuși că rămase neatins până la urmă.

Întotdeauna când se petrec calamități publice și se tulbură pe un timp mai îndelungat ordinea firească a lucrurilor, se vădește o creștere, o sublimare a virtuților, dar, din nefericire, se vădește totodată o creștere și mai mare a nelegiuirilor. Faptul a fost confirmat și de data asta. Tâlharii pe care ciuma îi cruțase, sau cei pe care nu-i doborâse de tot găsiră în haosul general, în slăbirea forței publice un nou prilej de activitate, fiind totodată

siguri că nu vor fi pedepsiţi. Ba, mai mult chiar forţa publică trecu în bună măsură în mâinile celor mai răi dintre ei. În general, slujbele de *monatti* şi *apparitori* nu erau acceptate decât de oameni de acest soi, la care dorinţa de jaf şi desfrâu depăşea cu mult spaima de molipsire sau orice sentiment firesc de scârbă. Aceştia aveau o serie de atribuţii precise, erau supuşi unor reguli foarte severe, ameninţaţi de pedepse foarte aspre şi puşi sub supravegherea comisarilor, care, la rândul lor, erau controlaţi de delegaţii aleşi în fiecare cartier, cum am mai spus, dintre magistraţi şi nobili, investiţi cu autoritatea de a proceda cât mai sumar în orice împrejurare ce privea bunul mers al lucrurilor. Felul acesta de organizare funcţionă şi dădu rezultate bune până la un anumit punct, dar crescând zilnic numărul celor ce mureau, al celor care plecau şi al celor care-şi pierdeau capul, ticăloşii ajunseră să nu mai aibă pe nimeni să-i ţină în frâu, şi aşa, *monatti* în special, ajunseră să-şi facă de cap peste tot. Intrau ca nişte cotropitori prin casele oamenilor şi, fără să mai pomenim de jaf şi de felul cum se purtau cu nefericiţii pe care boala îi ţinea la cheremul lor, îşi puneau mâinile infectate şi criminale pe cei sănătoşi, copii, părinţi, soţi sau soţii, ameninţând că-i vor duce la lazaret dacă nu se răscumpără sau nu erau răscumpăraţi de ceilalţi. Alteori cereau bani pentru serviciile lor, nevoind să ridice cadavrele în putrefacţie decât în schimbul unei anumite sume. Se spune (şi, datorită uşurinţei unora, şi răutăţii altora, e tot atât de greu să crezi sau să nu crezi), se spune, deci, după cum afirmă şi Tadino, că aceşti *monatti* şi *apparitori* lăsau înadins să cadă din căruţele lor lucruri infectate, ca să răspândească şi să întreţină molima, ajunsă pentru ei o vistierie, un imperiu, o adevărată sărbătoare. Alţi ticăloşi, dându-se drept *monatti* şi purtând tot ca şi ei clopoţel legat de picior, cum prescria regulamentul ca semn distinctiv şi ca să-şi vestească apropierea, intrau prin case şi se dădeau la tot felul de

nelegiuiri. În unele case descuiate sau pustii, locuite numai de vreun bolnav sau de vreun muribund, tâlharii intrau şi jefuiau fără nicio teamă; altele erau luate prin surprindere şi năpădite de jandarmi, care făceau acelaşi lucru, dacă nu şi mai rău.

t

Odată cu nelegiuirea crescu şi nebunia; toate ereziile care se răspândiseră mai mult sau mai puţin găsiră în zăpăceala şi tulburarea minţilor înfierbântate o putere nemaipomenită, urmările lor simţindu-se repede şi din plin. Toate rătăcirile acestea ajutară la întărirea şi creşterea groaznicei spaime de aşa-numitele „ungeri”, spaimă care, prin urmările şi prin manifestările sale, era adesea, cum am mai văzut, tot un soi de nebunie. Închipuirea acestei primejdii cuprindea şi chinuia minţile oamenilor mai mult decât primejdia adevărată. „Şi pe când spunea Ripamonti, cadavrele împrăştiate sau strânse în mormane se aflau pururi sub ochii lor, pururi printre picioarele celor vii şi făceau din tot oraşul o sală mortuară, înverşunarea aceea dintre oameni, dezlănţuirea aceea sălbatică de bănuieli părea şi mai groaznică, şi mai dezastruoasă. Nu numai că erau bănuiţi vecinii, prietenii sau oaspeţii, dar până şi sentimentele cele mai curate, legăturile de dragoste dintre oameni, dintre soţ şi soţie, dintre părinţi şi copii, fraţi şi surori inspirau numai şi numai groază; iar urgia cea mai mare şi mai greu de îndurat era că însăşi masa familială, însuşi patul nupţial erau bănuite că sunt capcane în care se ascunde otrava”.

Rătăcirea aceasta ciudată şi fără margini tulbura toate minţile şi zdruncina toate temeiurile de încredere între oameni. La început se crezuse că pretinşii „ungători” ar fi fost îndemnaţi numai de ambiţie şi lăcomie, mai târziu se bănui că era vorba de un fel de voluptate drăcească în acea „ungere”, o nebunie care domina voinţa. Aiurelile bolnavilor muribunzi, care se învinovăţeau ei înşişi de ceea ce se temeau din partea

altora, păreau mărturisiri, şi orice vorbă despre cineva părea de crezare. Dar mai mult decât cuvintele impresionau faptele, căci se întâmpla ca vreun ciumat în delir să facă actele pe care şi le închipuie că le săvârşesc „ungătorii”, lucru de altfel foarte cu putinţă şi care explică mai bine atât obsesia generală, cât şi afirmaţiile multor scriitori ai vremii. Astfel că, în timpul acelei lungi şi triste perioade a proceselor de vrăjitorie, mărturisirile acuzaţilor, care nu erau smulse întotdeauna cu forţa, contribuiră într-o mare măsură la răspândirea şi întărirea credinţei ce domnea în această privinţă, căci atunci când o rătăcire izbuteşte să se înrădăcineze atâta vreme şi într-o mare parte a lumii, ea ajunge să se manifeste în toate chipurile, să îmbrace toate formele şi să treacă prin toate gradele obsesiei; şi e greu ca toţi sau atâţia oameni să creadă până la urmă că se poate face un lucru ciudat dacă nu se iveşte cineva care să creadă că l-a făcut el însuşi.

Printre toate poveştile cu „ungeri” născocite de acel delir, există una ce merită să fie cunoscută, pentru crezarea pe care a căpătat-o şi întinderea pe care a avut-o. Se povestea, nu la fel de către toată lumea (căci ar fi un privilegiu prea ciudat pentru o născocire), dar în variante destul de asemănătoare, că cineva văzuse într-o zi oprindu-se în piaţa domului o caleaşcă trasă de şase cai, în care se afla, printre alţii, şi un om de rang mare, cu chipul întunecat şi aprins, cu privirea înflăcărată, cu părul vâlvoi şi cu buzele strânse ameninţător. În timp ce. omul de care e vorba stătea şi privea, caleaşca se opri, vizitiul îl pofti să urce, şi el nu putu să se împotrivească. După câteva ocoluri, se opriră în faţa porţii unui palat, unde omul nostru intră şi el, împreună cu ceilalţi. În palat văzu o mulţime de lucruri frumoase şi o mulţime de grozăvii, grădini şi pustiuri, peşteri şi săli fastuoase, şi pretutindeni fantome şezând la sfat. În cele din urmă, îi arătară nişte lăzi pline cu aur şi-i spuseră că poate lua după pofta inimii, cu condiţia să primească în acelaşi

timp şi un mic vas cu „unsoare” şi să meargă apoi să „ungă” oraşul. Dar nevoind să primească, omul se trezi cât ai clipi din ochi în locul de unde fusese luat. Această povestire, crezută de tot poporul şi, după spusele lui Ripamonti, nu destul de ironizată de oamenii învăţaţi[151], făcu înconjurul Italiei şi se răspândi şi peste fruntarii. În Germania povestea fu tipărită, arhiepiscopul elector de Magonza scrise cardinalului Federigo, ca să-l întrebe ce trebuie să creadă în legătură cu minunile ce se povestesc despre Milano, şi primi răspunsul că erau nişte năluciri.

De aceeaşi valoare, dacă nu şi de acelaşi soi, erau şi nălucirile savanţilor; iar urmările lor nu fură mai puţin dezastruoase. Cea mai mare parte dintre ei vedeau începutul şi cauzele acestei nenorociri generale în apariţia unei comete în 1628 şi într-o conjunctură a lui Saturn cu Jupiter „conjunctură, spune Tadino, care cădea tocmai în anul 1630 atât de clar şi de evident, încât oricine îi putea înţelege rostul. *Mortales parat morbos, miranda videntur*” 1. Prezicerea, luată, zice-se, dintr-o carte intitulată *Oglinda almanahurilor perfecte*, apărută la Torino în 1623, circula din gură în gură. O altă cometă, apărută în luna iunie a anului ce adusese ciuma, fu privită ca un nou avertisment: era o dovadă neîndoielnică a existenţei „ungerilor”. Învăţaţii îşi răsfoiră cărţile, ca să caute, şi găsiră în ele puzderie de exemple de molimă, de ciumă, cum se spunea, pricinuite de mâna omului. îl citau pe Tit-Liviu, pe Tacit, pe Dion[152], dar, ce spun? pe Homer, pe Ovidiu şi pe atâţia alţi scriitori antici care au povestit sau au semnalat fapte asemănătoare, sau recurgeau la scriitori moderni, care erau cu duiumul la îndemână. Pe lângă aceştia, mai erau citaţi şi sute de alţi scriitori care trataseră teoretic sau vorbiseră întâmplător de otrăvuri, de vrăji, de unsori, de

---

151 Apud prudentium plerosque, non sicuti debuerat irrisa. De peste etc., p. 77 (n.a.). [Şi majoritatea învăţaţilor nu au luat-o în derîdere, aşa cum ar fi trebuit.]

152 Dion Cassius, istoric latin din secolul al II-lea.

prafuri, cum era *Cesalpino*[153], Cardano, Grevino[154], Salio[155], Pario[156], Schenck[157], pe Zacchia[158], ca să ajungă la acel funest Delrio, care, dacă spaima autorilor ar fi în directă legătură cu binele sau răul pricinuit de operele lor, ar trebui să fie de bună seamă unul dintre* cei mai vestiţi, acel Delrio, ale cărui „osteneli" au costat viaţa mai multor oameni decât companiile oricărui conchistador[159], acel Delrio, ale cărui *Disquisioni* Magiche (chintesenţa a tot ce mintea omenească a visat până la el în această materie), ajungând a fi socotite drept textul cel mai autorizat şi irefutabil în această materie, slujiră timp de un secol drept normă şi impuls puternic pentru suplicii legale cumplite şi necurmate.

Din aiurelile oamenilor din mulţime, oamenii învăţaţi luau ce se potrivea cu ideile lor, din aiurelile oamenilor învăţaţi, mulţimea lua numai ce putea înţelege (nu mai vorbim de felul cum înţelegea!), şi din toate acestea se alcătui o masă enormă şi confuză de dementă universală.

Dar ceea ce ni se pare şi mai uluitor este faptul că un medic care crezuse* de la început în existenţa bolii, cum era, de pildă, Tadino, o prevestise, o văzuse apărând şi o urmărise în dezvoltarea ei pas cu pas, spusese şi

---

153 Andrea Cesalpino (1524—1603), medic şi cercetător în domeniul ştiinţelor naturale, profesor la Universitatea din Pisa.

154 Jacques Grévin, medic şi poet francez, cunoscut în secolul al XVI-lea pentru tratatul său Despre otrăvuri.

155 Pietro Salio, medic italian din secolul al XVI-lea, a scris despre ciumă.

156B Ambroise Paré (1517—1596), celebru chirurg francez ; a scris, printre altele, şi despre ciumă.

157 Schenck de Graffenberg (1531—1598), autorul unei vaste enciclopedii medicale.

158 Paolo Zacchia (1584—1659), medic cunoscut prin opera sa Discutiones medico-legales.

159 Aluzie la aventurierii spanioli şi portughezi din secolele al XV-lea şi al XVI-lea, care jefuiau şi exterminau populaţia de pe teritoriile abia descoperite ale Americii.

repetase că este ciumă, că se transmite prin contact şi, dacă nu se vor lua măsuri de pază, se va molipsi întreaga ţară, trage, chiar din aceste observaţii, concluzia sigură a existenţei „ungerilor” otrăvitoare şi vrăjitoreşti. El, care în împrejurarea morţii lui Carlo Colona, al doilea caz de moarte de ciumă la Milano, notase delirul ca o manifestare a bolii, invoca acum drept dovadă a „ungerilor” şi a uneltirilor diabolice un fapt ca acesta: „Doi martori au depus mărturie că au auzit pe un prieten al lor bolnav povestind cum, într-o noapte, nişte indivizi intraseră în camera lui să-i propună vindecarea şi bani dacă s-ar fi învoit să «ungă» casele din împrejurimi şi cum, văzând că se împotrivea, cei trei plecaseră, în locul lor rămânând un lup, care se furişase sub pat, şi trei pisici înfiorătoare, care se aşezaseră chiar pe pat şi rămăseseră acolo până dimineaţa” *1*.

Dacă ar fi vorba despre un singur om care să judece astfel, s-ar putea spune că avea o minte ciudată sau mai curând nici n-ar fi cazul să mai vorbim despre acest fapt, dar cum erau atât de mulţi, ba chiar aproape toţi, lucrul arăta starea de spirit din acea vreme şi ne dă prilejul să observăm că un mănunchi de idei bine legate şi sănătoase pot fi cu uşurinţă doborât de alt mănunchi de idei potrivnice. De altfel, acest Tadino era unul dintre oamenii cei mai vestiţi ai vremii.

Doi scriitori iluştri şi respectaţi au afirmat despre cardinalul Federigo că se îndoia de existenţa „ungerilor”[160]. Noi am vrea să putem aduce încă o laudă, şi mai deplină, acestei mari şi demne personalităţi şi să-l prezentăm pe bunul prelat şi în această împrejurare, cu atâtea altele drept un om superior contemporanilor săi. Suntem însă constrânşi să observăm încă o dată la el o pildă de influenţa pe care o exercită opinia publică până şi asupra minţilor celor mai luminate. S-a putut crede, cel puţin după cele spuse de Ripamonti, că la început

160 Muratori, Del governo della peste (Despre stăpînirea din vremea ciumii), Modena, 1714, p. 117, P. Verri, op cit., p. 216 (n.a.).

stătuse într-adevăr la îndoială. Mai târziu, consideră, însă, că această opinie se datora, în mare parte, credulităţii, ignoranţei, spaimei şi dorinţei de a se scuza a celor ce recunoscuseră atât de târziu că era vorba de ciumă şi atât de târziu se gândiseră să ia măsuri de prevedere; că era o mare parte de exagerare în teama aceasta, dar că, în acelaşi timp, trebuia să fie şi ceva adevărat. În Biblioteca Ambrosiană se păstrează o mică lucrare, scrisă de mâna sa, tratând despre ciumă, şi în care opinia aceasta este adeseori pomenită, ba o dată e exprimată foarte limpede: „Era o părere generală – redăm aproape textual cuvintele sale – că asemenea unguente se fabricau în multe locuri şi multe erau chipurile de a le răspândi, dintre care unele ni se par adevărate, altele născocite". Iată vorbele sale; *„Unguenta vero heac* aiebant *componi conficique multifariam, jraudisque vias fuisse complures; quarum sane fraudum „et artiurn alis quidem assentimur, alias vero fictas fuise commentitiasque arbitramur" 1*

Au fost totuşi şi oameni care au crezut până la urmă, toată viaţa lor, că totul nu era decât o pură născocire; şi noi o ştim nu de la ei, căci niciunul nu a fost atât de îndrăzneţ ca să exprime în mod public o părere atât de potrivnică părerii mulţimii, ci din spusele scriitorilor care-şi bat joc de ea, o critică sau o combat ca pe o prejudecată şi ca pe o rătăcire pe care nu îndrăzneau s-o susţină făţiş, dar care exista totuşi; o mai ştim şi de la un om care avea cunoştinţă de ea prin tradiţii.

„Am găsit oameni înţelepţi în Milano, spune bunul Muratori[161] în pasajul citat, care aflaseră de la înaintaşii

161 „Intr-adevăr, se spunea că aceste unguente erau preparate şi confecţionate în multe locuri şi că înşelătoria avusese o mare răspîndire, înşelătorie şi pungăşie pe care unii o luau de bună, iar alţii o socoteau într-adevăr şarlatanie şi minciună." (Traducere liberă din latina originalului.) De Pestilentia quae Mediolani anno 1630 magnam stragen edidit (n.a.). [Despre ciuma care a bîntuit cu mare furie în Milano în anul 1630.[

lor unele date în legătură cu ciuma şi care nu păreau a fi convinşi că a fost ceva adevărat în povestea cu acele unsori veninoase”. Se vede că aceasta era o răbufnire tainică a adevărului, o mărturisire că bunul-simţ exista, dar rămânea ascuns de teama mulţimii.

Magistraţii, decimaţi zilnic şi tot mai tulburaţi şi mai dezorientaţi, îşi foloseau, ca să spunem astfel, bruma de energie care le mai rămăsese spre a-i descoperi pe aceşti „ungători”. Printre documentele timpului, păstrate în arhivele de care a fost vorba mai sus, se găseşte o scrisoare (fără niciun alt document legat de faptul dezvăluit) în care marele cancelar informează cu multă seriozitate şi grabă că a fost încunoştinţat că într-o casă de ţară a fraţilor Girolamo şi Giulio Monti, gentilomi milanezi, se pregătea otravă într-o cantitate atât de mare încât patruzeci de oameni erau ocupaţi *en este* exercicio3 sub supravegherea a patru cavaleri din Brescia, care aduceau din Veneţia substanţe *para la fábrica del veneno*[162]. El adăugă că luase în grabă şi în mare taină toate măsurile necesare ca să-l trimită acolo pe primarul Milanului şi pe însărcinatul Tribunalului sănătăţii cu treizeci de soldaţi din cavalerie, că din nenorocire unul dintre fraţi fusese înştiinţat la timp să îndepărteze urmele delictului, probabil chiar de către însărcinatul Tribunalului sănătăţii, prieten al lui, şi care căutase chiar să găsească pretexte ca să nu mai plece; dar, cu toate acestea, primarul şi soldaţii se duseseră să scotocească toată casa, ca să vadă dacă nu se aflau ceva urme: *a reconcer la casa*, *y a vor şi hallară algunos vestigions*, să ia informaţii şi să aresteze pe toţi cei inculpaţi. Cercetările nu duseră la nimic, deoarece scriitorii timpului, vorbind despre bănuielile care apăsau asupra celor doi gentilomi, nu ne spun că s-ar fi petrecut ceva după aceea. Dar e adevărat faptul că, datorită unui asemenea prilej, se crezu că se găsise o urmă. Procesele care avură loc ca urmare a acestei rătăciri nu erau, de

---

162* Pentru prepararea otrăvii (spân.).

bună seamă, primele de acest fel şi nici nu pot fi privite ca o raritate în istoria jurisprudenţei. Fiindcă, fără să mai vorbim de antichitate, putem aminti fapte întâmplate în timpuri mai apropiate de epoca despre care e vorba. Bunăoară, la Palermo, în 1526; la Geneva, în 1530, în 1545 şi în 1574; la Casai Monferrat, în 1536; la Padovă, în 1555; la Torino, în 1599, apoi încă o dată, în 1630, fură judecaţi şi condamnaţi la supliciile cele mai cumplite nenorociţi, în număr mai mic sau mai mare, consideraţi vinovaţi de a fi răspândit ciuma cu ajutorul prafurilor, „ungerilor”, vrăjilor sau al tuturor acestor mijloace la un loc. Dar afacerea aşa-ziselor „ungeri” din Milano, pe lângă faptul că a rămas cea mai celebră, a fost şi cea mai uşor de cercetat, sau, mai exact, a fost cea care ne dă prilejul să putem face cele mai multe observaţii, fiindcă ni s-au păstrat în legătură cu ea documente mai amănunţite şi mai autentice. Şi cau toate că un scriitor citat mai sus s-a ocupat de lucrul acesta, el nu şi-a propus să scrie istoria propriu-zisă a evenimentelor, ci mai degrabă să caute argumente în sprijinul altei teze, mul mai importantă. Considerăm că această istorie ar putea fi obiectul unei noi lucrări. Nu este însă o problemă pe care s-o putem rezolva în câteva cuvinte şi nu e nici locul potrivit să-i putem da toată extinderea pe care o merită.

În afară de aceasta, dacă ne-am opri la asemenea evenimente, cititorul ar putea să piardă interesul de a cunoaşte cele câte ne-au mai rămas de spus din povestea noastră. De aceea, lăsând istoria şi cercetarea acestor evenimente pentru o altă scriere: „să ne întoarcem în sfârşit, la eroii noştri şi să nu-i mai părăsim până la sfârşitul povestirii.[163]

CAPITOLUL XXXIII

Într-o noapte, spre sfârşitul lui august, chiar în

163 Storia della Colonna Infame (Istoria Columnei Infame), în care Manzoni relatează torturile la care erau supuşi cei bănuiţi a răspîndi ciuma prin „ungere“.

momentul culminant al molimei, *don* Rodrigo se întorcea acasă, la Milano, întovărăşit de credinciosul său Griso, unul dintre cei trei sau patru slujitori care-i mai rămăseseră în viaţă. Se întorcea de la o adunare de prieteni, obişnuiţi să petreacă în desfrâu ca să uite de amărăciunea acelor vremuri. Şi de fiecare dată, la aceste adunări, apăreau feţe noi şi dispăreau feţe vechi. În ziua aceea *don* Rodrigo fusese cel mai vesel dintre toţi făcându-i să râdă pe tovarăşii săi cu un fel de discurs funebru, rostit în amintirea contelui Attilio, mort de ciumă, două zile mai înainte.

În timp ce mergea spre casă, însă, simţi un fel de moleşeală, o oboseală, o slăbiciune în picioare, o greutate în respiraţie, o arsură în capul pieptului senzaţii pe care ar fi vrut să le atribuie numai vinului, nesomnului şi anotimpului.

Nu deschise gura în tot timpul drumului, şi primul lucru pe care-l făcu, după ce ajunse acasă, fu să-i poruncească lui Griso să-i lumineze calea spre odaia de culcare. Când ajunseră acolo, Griso băgă de seamă că obrazul stăpânului era schimbat şi aprins, ochii îi ieşiseră din cap şi-i deveniseră strălucitori şi stătu ceva mai departe de el, fiindcă, în asemenea împrejurări, orice neghiob învăţase să aibă, cum s-ar zice, ochi de doctor.

— Mă simt bine, spuse *don* Rodrigo, care citi pe faţa lui Griso gândul ce-i trecea prin minte în clipa aceea. Mă simt foarte bine, dar am băut, am băut poate cam prea mult… A fost un vin tare, nu glumă!… Dar după un somn bun, totul va trece! Mi-i aşa de somn… Dă la o parte lumina asta, că mă orbeşte, mă chinuie…

— De, aşa face băutura prea multă!… spuse Grăso, continuând să stea departe de stăpânul său. Dar culcaţi-vă repede, somnul vă va face bine…

— Ai dreptate, numai să pot dormi… De altfel, mă simt bine. Pune-mi aici lângă mine clopoţelul, să-mi fie la îndemână dacă voi avea nevoie la noapte de ceva, şi fii cu băgare de seamă dacă mă auzi sunând. Dar n-o să am

nevoie de nimic! Dă la o parte lumina asta blestemată! spuse el, în timp ce Griso îi îndeplinea porunca, apropiindu-se cât mai puţin cu putinţă. La naiba! De ce m-o fi supărând atât de tare?!

Îndepărtând făclia şi urând noapte bună stăpânului, Griso plecă în grabă, în timp ce *don* Rodrigo se vârî în aşternut. Însă plapuma i se păru grea ca un munte; o zvârli cât colo şi se ghemui, încercând să adoarmă, căci într-adevăr murea de somn. Dar abia închise ochii, că se şi pomeni tresărind, ca şi când cineva ar fi venit să-l scuture. Simţea cum febra şi neliniştea îi creşteau mereu. Se gândea că vinovată ar fi vremea, căci era în august, sau vinul ar fi vinovat şi cheful pe care-l făcuse. Ar fi vrut să arunce pe ele toată vina, dar un alt gând le luase locul, gândul care stăpânea atunci toate minţile, care se impunea, ca să zic aşa, prin toate simţurile, care se strecurase în toate discuţiile din seara aceea, pentru că era mult mai uşor să-l iei în derâdere decât să nu ţii seama de el: gândul ciumei.

După ce se frământă mult timp, adormi în sfârşit, dar avu cele mai întunecate şi mai încâlcite vise din lume. Se făcea că se află într-o biserică mare, în faţa altarului, înconjurat de mulţime, că era acolo fără să ştie cum intrase, cum îi putuse veni un asemenea gând, mai ales în astfel de clipe, şi era înfuriat. Îi privea pe cei din jur: toţi aveau chipurile livide şi istovite, privirea stinsă, fără nicio expresie, gura căscată, hainele atârnau în zdrenţe pe ei, şi printre rupturi se vedeau vânătăi şi buboaie. „Faceţi loc, nemernicilor!” i se părea că strigă, privind spre uşa care era departe, departe, şi că-şi însoţea strigătul cu schimonoseli ameninţătoare, dar nu putea face niciun pas, ba chiar se vedea silit să se retragă, spre a nu atinge acele trupuri dezgustătoare, care şi aşa îl înghesuiau din toate părţile. Niciunul dintre nesocotiţii aceia nu arăta că ar dori să-l asculte sau că măcar i-ar înţelege vorbele. Dimpotrivă, se strângeau tot mai mult în jurul lui, ba, şi mai rău, i se păru că unul

dintre ei îl împingea cu cotul, sau cu altceva, în partea stângă, între inimă şi subsuoară, unde simţea un punct dureros şi un fel de greutate. Şi dacă se întorcea, încercând să se elibereze din strânsoare, numaidecât venea altcineva să-l înjunghie în acelaşi loc. Înfuriat peste măsură, vru să pună mina pe sabie, dar băgă de seamă că din cauza înghesuielii sabia se ridicase şi că tocmai minerul ei îl lovea acum în locul cu pricina; iar când întinse mâna şi vru s-o apuce, n-o mai găsi, dar simţi în schimb un junghi şi mai puternic. Gâfâind şi scos din fire, gemu, vrând să strige, când deodată i se păru că toate privirile se întoarseră într-o anumită direcţie. Privi şi el într-acolo şi văzu un amvon, pe marginea căruia zări cum apare ceva convex, neted, strălucitor, care se înalţă. Desluşi în cele din urmă un cap ras, apoi doi ochi, obrajii, o barbă lungă şi albă şi îşi dădu seama că era un călugăr care stătea în picioare, aplecat pe jumătate în afara parapetului: părintele Cristoforo. Călugărul aruncă o privire fulgerătoare în jur, asupra auditoriului, iar când ajunse la *don* Rodrigo, îşi ţinti asupra lui privirea şi ridică ameninţător mina, în atitudinea pe care o luase odinioară în sala castelului său. Atunci ridică şi el mâna cu furie şi făcu o sforţare, ca şi cum s-ar fi repezit să apuce braţul întins în aer. Dar glasul i se înecă în gâtlej, i se prefăcu într-un muget şi se deşteptă. Lăsă să-i cadă braţul, pe care-l ridicase într-adevăr şi se dezmetici. Deschise anevoie ochii, căci lumina zilei îl supăra tot atât de mult cât şi cea a făcliei din seara trecută; îşi recunoscu patul, camera, îşi dădu seama că totul nu fusese decât un vis şi biserica, mulţimea, călugărul, totul dispăruse, totul, în afară de un singur lucru: durerea aceea din partea stângă. Simţi în acelaşi timp cum îi bătea inima cu violenţă, cum i se întretăia respiraţia, cum îi ţiuiau urechile încontinuu, cum îl ardea un foc pe dinăuntru şi o greutate îi cuprinsese toate mădularele, făcându-l să se simtă mai obosit decât fusese înainte de a se culca. Şovăi câteva clipe înainte de a se uita la locul

care-l durea, dar se descoperi în cele din urmă şi, aruncând o privire plină de teamă, zări un buboi îngrozitor, galben-vânăt.

Nenorocitul se simţi pierdut. Îl cuprinse groaza morţii, ba şi un sentiment poate şi mai puternic: groaza că va cădea pradă *monattí*lor, că va fi dus şi aruncat în lazaret. Căută cu înfrigurare un mijloc să scape de această oribilă soartă, dar simţi că i se înoalcesc gândurile, că mintea i se întunecă şi că se apropia clipa când nu va mai putea gândi limpede şi se va lăsa pradă deznădejdii. Apucă clopoţelul şi-l scutură cu violenţă. Griso care aştepta chemarea, veni îndată. Se opri la oarecare depărtare de pat, îşi privi cu atenţie stăpânul şi se încredinţă de ceea ce bănuise în ajun.

— Griso, spuse *don* Rodrigo, ridicându-se cu greutate în capul oaselor, tu mi-ai fost întotdeauna credincios…

— Da, stăpâne!

— Ţi-am făcut întotdeauna numai bine…

— Da, aţi fost bun cu mine.

— Spune, Griso, pot să mă încred în tine?

— La dracu', fireşte!

— Mă simt rău, Griso…

— Mi-am dat seama.

— Dacă mă însănătoşesc, am să mă port cu tine mai bine decât oricând.

Griso nu răspunse nimic şi aşteptă să vadă unde voia să ajungă cu această introducere.

— Nu mă încred în nimeni altul decât în tine, urmă *don* Rodrigo. Ajută-mă, Griso!

— Porunciţi! răspunse sluga cu formula obişnuită la neobişnuitele vorbe ale stăpânului.

— Ştii unde e casa lui Chiodo chirurgul?

— Ştiu foarte bine.

— E un om de treabă, care, dacă-l plăteşti bine, nu-i trădează pe bolnavi. Du-te şi cheamă-l, spune-i că-i voi da patru sau şase taleri de vizită, chiar mai mult, dacă cere

mai mult, dar să vină îndată, şi fă în aşa chip să nu bage nimeni de seamă.

— V-aţi gândit foarte bine, spuse Griso, mă duc şi mă întorc numaidecât!

— Ascultă, Griso, dă-mi mai întâi puţină apă. Simt o arşiţă în piept, pe care n-o mai pot îndura.

— Nu, stăpâne, răspunse Griso, nimic fără avizul doctorului! Asta e o boală ticăloasă, nu e vremea de pierdut! Staţi liniştit şi, cât aţi bate din palme, sunt aici cu Chioto!

Spunând acestea, ieşi, închizând uşa.

Culcându-se din nou, *don* Rodrigo îl însoţi cu închipuirea la casa lui Chioto, îi numără paşii, calculă timpul.

Din când în când, îşi arunca privirea asupra buboiului, dar întorcea capul în altă parte, cu oroare. După câtva timp, începu să tragă cu urechea, fiindcă trebuia să sosească chirurgul. Aceste eforturi de atenţie îl făceau să uite suferinţa şi-i păstrau toată luciditatea. Dar deodată auzi un clinchet îndepărtat de clopoţeii, care i se păru că vine chiar din casă, nu de pe stradă. Ascultând mai atent, îl auzi mai clar, şi o bănuială groaznică îi fulgeră prin minte. Se ridică în capul oaselor şi ascultă atent; auzi un zgomot surd în camera alăturată, ca şi cum cineva ar aşeza cu băgare de seamă uh obiect greu pe duşumea; îşi lăsă picioarele peste marginea patului, ca şi cum ar fi vrut să se scoale, privi spre uşă, o văzu deschizându-se, văzu intrând şi înaintând spre el doi oameni îmbrăcaţi în haine stacojii, două chipuri de tâlhari, într-un cuvânt, doi *monatti*, şi zări. şi chipul lui Griso, care, ascuns după uşă, sta la pândă.

— Ah! trădător murdar! Afară, ticăloşilor! Blondino! Carlotto! Ajutor! Vor să mă ucidă! strigă *don* Rodrigo vârând mâna sub căpătâi, apucând pistolul şi trăgându-l afară.

Dar la primul său strigăt, *monatti* se şi repeziră

spre pat. Cel mai sprinten se năpusti la el, şi-l împiedică să mai facă vreo mişcare, îi smulse pistolul din mână, îl aruncă cât colo, îl sili să se întindă în pat, îl ţinu cu putere şi, scrâşnind din dinţi cu furie şi dispreţ, îi spuse:

— Cum, ticălosule, îndrăzneşti să te ridici împotriva unor *monatti*? împotriva reprezentanţilor tribunalului? împotriva celor care împlinesc mila?

— Ţine-l bine până îl ducem de aici, spuse tovarăşul său, îndreptându-se spre un scrin, a cărui închizătoare se puse s-o spargă împreună cu Griso, care tocmai intrase.

— Ticăloşiile! urlă *don* Rodrigo, privind peste umărul celui care-l ţinea şi zbătându-se în braţele lui puternice. Lăsaţi-mă să-l omor pe spurcatul acela, se rugă el de cei doi *monatti*, apoi faceţi cu mine ce vreţi!

Începu să strige din nou şi din toate puterile pe ceilalţi servitori; zadarnic, însă, căci blestematul de Griso avusese grijă să-i trimită de-acasă, cu porunci din partea stăpânului, înainte de a fi plecat să-i aducă pe *monatti*, ca să se înţeleagă cu ei despre lovitura aceasta şi despre împărţirea prăzii.

— Stai liniştit! îi spunea nefericitului *don* Rodrigo tâlharul care-l ţintuia în pat. Întorcându-se apoi spre cei care împărţeau prada, le strigă: Faceţi treaba cum trebuie!

— Oh, ticălosule, mugea *don* Rodrigo către Griso, văzându-l cum se mai grăbea să sfărâme totul, să scoată banii şi lucrurile şi să facă împărţeala. O să vezi tu după asta., diavole din infern! S-ar putea să mă vindec!…

Griso însă nu scotea niciun cuvânt şi, pe cât putea, nici nu se întorcea spre locul de unde veneau acele cuvinte.

— Ţine-l bine, spunea celălalt *monatto*, şi-a ieşit din minţi!

Şi acesta era adevărul. După un urlet furios, după o ultimă şi violentă încercare de a se elibera, *don* Rodrigo căzu deodată sleit şi năucit. Abia de mai putea privi, îndobitocit şi, din când în când, se scutura, sărea sau

gemea.

Monatti îl apucară de picioare şi de umeri şi-l aşezară pe targa pe care o lăsaseră în odaia alăturată; apoi unul dintre ei se întoarse să ia prada, şi după aceea, ridicândtf-şi nefericita povară, o porniră la drum.

Griso rămase să aleagă în grabă ceea ce ar mai fi putut lua, strânse totul într-o legătură şi o şterse. Se ferise, ce-i drept, să-i atingă pe *monatti*, sau să se lase atins de ei, dar în graba lui de a scotoci peste tot, luase din apropierea patului hainele stăpânului şi le scuturase, fără a se mai gândi la nimic, ca să vadă dacă nu erau ceva bani prin buzunare. Avu răgaz să-şi aducă aminte de lucrul acesta a doua zi, când chefuia într-o cârciumă.

Î

şi simţi dintr-odată că-l cuprinde un fior. Numaidecât i se împăienjeniră ochii, îl lăsară puterile şi căzu din picioare. Părăsit de tovarăşii săi, ajunse pe mâna *monatti*lor, iar aceştia îl despuiară de tot ce mai avea bun pe el şi-l aruncară într-o căruţă, în care-şi dădu sufletul înainte de a ajunge la lazaretul unde zăcea stăpânul său.

Şi acum să-l lăsăm pe *don* Rodrigo în acel lăcaş al suferinţelor şi să pornim în căutarea altui personaj, a cărui poveste nu s-ar fi împletit niciodată cu a sa, dacă *don* Rodrigo n-ar fi voit lucrul acesta cu tot dinadinsul. Ba pot spune chiar că, dacă lucrurile nu s-ar fi petrecut aşa, niciunul, nici celălalt n-ar fi avut vreo istorie.

E vorba de Renzo, pe care l-am lăsat la noua filatură sub numele de Antonio Rivolta.

Stătuse acolo cinci sau şase luni într-o siguranţă desăvârşită, apoi, îndată ce se produse făţiş ruptura între republică[164] şi regele Spaniei, şi teama de urmărire se risipise cu totul, Bortolo se găsi să se ducă să-l ia, pentru că ţinea mult la el şi pentru că Renzo, fiind un tânăr foarte priceput în meserie, îi era de mare ajutor acestui *factotum*, care însă nu putea nădăjdui niciodată să

164 Veneţia. '

ajungă el administrator din cauza blestematei şi nenorocitei sale nepriceperi de a mânui pana. Şi întrucât şi acest motiv l-a făcut pe Bortolo să-l aducă îndărăt pe Renzo, am fost siliţi să-l pomeninm şi noi. Poate că dumneavoastră aţi dori un Bortolo mai ideal. Nu ştiu ce să vă răspund. Făuriţi-l dumneavoastră cum vreţi, omul despre care vorbesc eu aşa era.

După aceea Renzo rămase să lucreze pe lângă vărul său. Adesea, şi mai cu seamă după ce primea câte o afurisită de scrisoare de la Agnesa, îi venea chef să se facă soldat şi să isprăvească odată cu toate. Şi prilejurile nu lipseau, fiindcă în acele vremuri republica avea mare nevoie de oameni. Ispita era de multe ori cu atât mai mare pentru Renzo, cu cât se zvonea că se va cotropi ţinutul Milanului şi, fireşte, i se părea că ar fi un lucru straşnic să se întoarcă acasă ca învingător, s-o revadă pe Lucia.

r să se lămurească odată cu ea. Dar Bortolo, luându-l cu binişorul, izbutea întotdeauna să-l convingă să renunţe la hotărârea aceasta.

— Dacă o fi să plece soldaţii acolo, îi spunea el, or să plece şi fără tine, şi apoi te vei putea duce şi tu, fără nicio piedică, iar dacă se vor întoarce cu capul spart, nu va fi mai bine că ai stat acasă? Se vor găsi destui nebuni care vor pleca să facă drumul ăsta! Dar mai înainte de-a pune piciorul… Eu n-am nicio încredere. Oamenii ăştia latră, dar vezi că statul Milanului nu-i o îmbucătură uşor de înghiţit… E vorba de Spania, băiete, ştii tu ce-i Spania? San Marco e puternic la el acasă, dar pentru o treabă ca asta e nevoie de altceva… Ai răbdare! Nu te simţi bine aici? înţeleg ce ai tu de gând, dar dacă vă e dat de sus ca lucrul să se izbândească, fii sigur că izbândeşte el, şi chiar mai bine, dacă n-o să faci nebunii! Te-o ajuta şi pe tine un sfânt! Crede-mă că milităria nu e o meserie pentru tine! Crezi tu că-i mai bine să-ţi laşi ghemele şi să pleci să omori oameni? Ce-o să faci tu printre ostaşi? Trebuie să fii făcut pentru asta!

Alteori, Renzo lua hotărârea să plece pe ascuns, deghizat şi sub un nume fals, dar Bortolo ştiuse totdeauna să-i abată şi gândul acesta prin argumente uşor de ghicit.

Apoi izbucnise ciuma în ţinutul Milanului, şi mai cu seamă la graniţa bergameză, după cum am mai spus, şi nu zăbovi mult până să treacă şi de partea cealaltă… Dar… nu vă speriaţi, căci nu am de gând să vă povestesc istoria ei. Cine doreşte s-o cunoască, o află scrisă, din porunca guvernului, de un oarecare Lorenzo Ghirardelli şi e o carte rară şi foarte puţin cunoscută, deşi cuprinde în legătură cu ciuma mult mai multe informaţii decât toate celelalte cărţi faimoase. Dar faima cărţilor atârnă de atâtea lucruri! Ceea ce voiam să vă spun e că Renzo se îmbolnăvi şi el de ciumă, se îngriji singur adică nu făcu nimic, fu cât pe-aci să moară, dar constituţia lui robustă birui boala şi, după câteva zile, fu în afară de orice pri

1 Istoric italian (1600 – 1641), autorul lucrării II *memorando contagio seguito în Bergamo l'anno 1630* (*Memorabila molimă ivită în Bergamo în anul 1630*).

mejdie. Odată cu sănătatea, însă, se deşteptaseră mai vârtos decât oricând în sufletul său amintirile, dorurile, nădejdile, planurile de viitor, cu alte cuvinte, se gândi mai mult ca oricând la Lucia. Ce i s-o fi întâmplat în vremurile acelea, când viaţa însăşi era un privilegiu? Să fie atât de aproape de ea şi să nu poată afla nimic? Şi cum ar putea să rămână, cine ştie cât fără să nu afle nimic? Dar chiar când nesiguranţa asta s-ar risipi, chiar când ar înceta orice primejdie şi ar afla că Lucia e în viaţă, ar mai rămâne un lucru nedesluşit, şi anume: acela al juruinţei. „Mă duc, mă duc să mă lămurească despre toate astea, îşi spunea el în gând chiar înainte de a se putea ţine pe picioare. Numai de-ar trăi! De găsit oi găsi-o eu, şi o să aflu o dată pentru totdeauna, chiar de la ea, ce-i cu juruinţa aia… O s-o fac eu să înţeleagă că aşa ceva nu se poate, şi-o iau cu mine şi pe ea, şi pe biata

Agnesa, dacă o mai fi trăind, căci m-a iubit întotdeauna şi sunt sigur că mă iubeşte şi acum. Închisoarea? Au acum alte treburi cei care mai trăiesc! Nu văd eu şi pe aici cum umblă slobozi şi fără frică anumiţi inşi, care au multe pe suflet?... Doar drumul n-o fi liber numai pentru ticăloşi! Şi apoi toţi spun că la Milano e o zăpăceală mai mare decât aici. Dacă las să-mi scape prilejul ăsta bun (adică ciuma!... Vedeţi cum ne sileşte să vorbim instinctul acela care ne face să legăm totul şi să folosim totul în interesul nostru?), nu mai găsesc niciodată altul asemănător!”

Trebuie să nădăjduieşti, dragul meu Renzo!

De îndată ce se putu ţine pe picioare, se şi duse la Bortolo, care până atunci avusese norocul să scape de ciumă şi se păzea cât putea.

Nu intră în casă, ci-l strigă din stradă, să iasă la fereastră.

— Oho, dragul meu, spuse Bortolo, ai scăpat de ciumă! Bine de tine!

— Nu mă ţin încă prea bine pe picioare, cum vezi, dar am scăpat de orice primejdie!

— Ah! Cum aş vrea să fiu în pielea ta! Altă dată, când spuneam „mă simt bine”, însemna totul, acum nu mai înseamnă nimic. Abia când ajungi să spui „mă simt mai bine”, atunci e ceva!

După ce-i ură vărului său numai bine, Renzo îi împărtăşi hotărârea sa.

— Acum poţi să te duci, şi cerul să te binecuvânteze! îi spuse Bortolo. Încearcă să te fereşti de justiţie, după cum voi încerca şi eu să mă păzesc de molimă, şi dacă Dumnezeu vrea s-o scoatem la capăt amândoi, o să ne mai vedem.

— Oh! O să mă întorc negreşit, şi dacă aş putea, nu m-aş întoarce singur. În sfârşit! Trag şi eu nădejde!

— Întoarce-te cu Lucia, căci dacă Vrea Dumnezeu, o să fie de lucru pentru toţi şi o să fim cu toţii împreună! Numai să fiu în viaţă şi să se isprăvească odată cu molima asta afurisită!

— O să ne revedem noi, o să ne revedem, trebuie să ne revedem!

— Nu pot decât să mai spun o dată: Să dea Dumnezeu

Câteva zile în sir Renzo făcu anumite mişcări, ca să-şi încerce şi să-şi întărească puterile, şi cum se simţi în stare să umble, se pregăti de plecare.

Îşi puse pe sub haine un brâu, în care se aflau cei cincizeci de scuzi, de care nu se atinsese şi despre care nu pomenise nimănui nimic, nici chiar lui Bortolo, mai luă şi cei câţiva bani pe care-i pusese deoparte, lipsindu-se de multe, luă sub braţ o boccea cu haine, îşi puse în buzunar un act de bună purtare, pe care îl ceruse, pentru orice eventualitate, de la stăpânul din urmă, pe numele de Antonio Rivolta, luă la el, într-un buzunar al nădragilor, un pumnal, arma cea mai neînsemnată pe care un om de treabă şi-o îngăduia în acele vremuri, şi o porni la drum. Era pe la sfârşitul lui August, trei zile după ce *don* Rodrigo fusese dus la lazaret. Apucă spre Lecco, nevrând s-o apuce aşa, orbeşte, spre Milano, ci să treacă prin satul său, unde nădăjduia s-o găsească în viaţă pe Agnesa şi să afle de la ea barem câteva din nenumăratele lucruri despre care dorea atât de mult să ştie. Puţini oameni care se vindecaseră de ciumă formau, faţă de ceilalţi, o clasă privilegiată. Marea majoritate cădeau bolnavă sau mureau zilnic, iar cei care scăpaseră până atunci de molimă trăiau într-o veşnică groază sunt deoparte şi mergând cu paşi măsuraţi şi cu chipul întunecat, cu grabă şi şovăială totodată, căci moartea îi pândea la tot pasul. Dimpotrivă, cei care scăpaseră erau siguri sau aproape siguri de viaţa lor (fiindcă să ai de două ori ciumă era un lucru rar, ba chiar cu totul neobişnuit) şi se plimbau printre bolnavi, hotărâţi şi fără nicio teamă, asemeni acelor cavaleri dintr-o anumită epocă din evul mediu, acoperiţi din cap până-n picioare de zale şi călări pe cai îmbrăcaţi şi ei în zale, care porneau astfel în lume (de unde şi căpătaseră glorioasa

denumire de „cavaleri rătăcitori”), cutreierând la întâmplare prin mijlocul unei mulţimi pedestre de târgoveţi şi de ţărani, care nu aveau nimic la îndemână pentru a se putea feri de loviturile lor decât zdrenţele de pe ei. Frumoasă, folositoare şi nobilă îndeletnicire. Îndeletnicire de menţionat la loc de frunte întrmn tratat de economie politică.

— Cu o astfel de siguranţă, tulburată însă de grijile pe care cititorul le cunoaşte şi întunecată de gândul neîncetat la nenorocirea generală, se îndreptă şi Renzo spre casă, sub un cer frumos şi printr-un ţinut minunat. Şi cu toate că merse cale lungă, rămase mai tot timpul într-o tristă singurătate, neîntâlnind decât cine ştie ce umbră rătăcitoare, care nu mai păstra aproape nimic omenesc, sau cine ştie ce cadavre duse la îngropăciune, fără pompă, fără cântări, fără însoţitori. Spre amiază se opri într-o pădurice, să mănânce nişte pâine şi merindele ce le luase cu el. Fructe avea la îndemână după plac, de-a lungul drumului, mai multe decât îi trebuiau: smochine, mere, piersici, prune, toate din belşug. N-avea decât să intre într-o livadă să le culeagă, ori să le adune de sub copaci, căci pretutindeni zăreai pe jos sumedenie, ga după grindină, fiindcă anul fusese extraordinar de bogat, în special în fructe, şi nimeni nu se gândea să le culeagă. În vii, de asemeni, se vedeau printre frunze ciorchinii lăsaţi la îndemână primului-venit.

Spre seară îşi zări satul. Şi atunci, cu toate că ar fi trebuit să fie pregătit, simţi parcă o strângere de inirpă, fu năpădit de o mulţime de amintiri dureroase şi de presimţiri triste: i se părea că-i sună în urechi dangătele acelea îngrozitoare de clopot care-l însoţiseră şi-l urmăriseră când fugise din aceste locuri, deşi în acelaşi timp auzea, dacă se poate spune astfel, tăcerea de moarte care domnea acum pretutindeni. Tulburarea lui crescu şi mai mult când ajunse în piaţa din faţa bisericii. Se temu atunci că are să fie şi mai greu când va ajunge la capătul călătoriei, căci locul unde avea de gând să se

oprească era tocmai casa căreia altă dată obişnuia să-i spună „casa Luciei”. Acum nu mai putea fi decât a bietei Agnesa, şi singurul lucru pe care-l nădăjduia, cu mila Domnului, era s-o găsească în viaţă şi sănătoasă. Se gândea să ceară găzduire în acea casă, bănuind că locuinţa lui nu mai era bună decât pentru şoareci şi dihori.

Cum nu voia să fie văzut, o luă pe o ulicioară de la marginea satului, chiar aceea pe care o străbătuse într-o plăcută tovărăşie în noaptea de pomină, când voise să-l surprindă pe preot. Pe la jumătatea drumului se afla de o parte via, şi de cealaltă, căsuţa lui, aşa că avea să poată intra niţel şi întruna, şi în cealaltă, să vadă în ce stare se aflau. Şi mergând aşa, privea înainte, stăpânit de teamă, dar şi de dorinţa de a întâlni pe cineva; după câţiva paşi, zări într-adevăr un om, care şedea sprijinit cu spatele de o tufă de iasomie, în cămaşă şi cu privirea rătăcită, şi care, după toate semnele, părea să fie aiuritul de Gervaso, acela care trebuia să fie al doilea martor în nenorocita lui expediţie. Când se apropie însă mai mult, Renzo trebui să recunoască că era Tonio cel isteţ, care-i condusese atunci. Ciuma îi luase toată vigoarea corpului, ca, şi vioiciunea minţii, şi îl făcea acum întrucâtva cu prostănacul de frate-su.

— Ah, Tonio, îi zise Renzo oprindu-se, tu eşti?

Tonio ridică privirea, fără să mişte capul.

— Tonio 1 Nu mă mai cunoşti?

— Când îţi vine rândul, îţi vine… răspunse Tonio, rămânând cu gura căscată.

— Ai luat şi tu ciuma, bietul meu Tonio! Dar nu mă mai cunoşti de loc?

— Cui îi vine rândul, îi vine… răspunse celălalt cu un fel de surâs prostesc.

Văzând că nu poate scoate altceva de la el, Renzo îşi urmă drumul şi mai întristat. Iată însă că tocmai atunci, după o cotitură, răsări şi veni spre el încetinel, o mogâldeaţă neagră, în care flăcăul recunoscu

numaidecât pe *don* Abbondio. Mergea încet-încet, ducându-şi bastonul pe parcă acesta l-ar fi dus pe el, şi, pe măsură ce se apropia, era tot* mai uşor să vezi, după paloarea obrazului slăbit şi după toată înfăţişarea lui, că trecuse şi el prin furtună. Preotul îl privi şi el pe Renzo şi i se păru că-l recunoaşte, dar nu fu sigur, căci vedea ceva străin în îmbrăcămintea lui: era portul din regiunea Bergamului.

„El e, fără îndoială!” îşi zise preotul şi ridică mâinile la cer, cu o mişcare de surprindere neplăcută, rămânând cu bastonul, pe care-l. Ţinea în mâna dreaptă, în aer. Şi bietele lui braţe se văzură fluturând în mânecile în care altă dată abia încăpeau. Renzo înainta spre el, grăbind pasul, şi îl salută respectuos, căci cu toate că se despărţiseră cum ştiţi, era totuşi preotul lui.

— Ai venit? întrebă *don* Abbondio.

— Am venit, după cum vedeţi. Ştiţi ceva despre Lucia?

— De unde vrei să ştiu? N-am nicio ştire! E la Milano, dacă o mai fi trăind… Dar tu?

— Dar Agnesa trăieşte?

— Se poate, dar nu ştiu! Nu-i aici. Dar…

— Unde e?

— S-a dus să locuiască în Valsassina, la Pasturo, la nişte rude, căci, după cum ştii, se spune că pe acolo ciuma nu-şi face de cap, ca pe aici… Dar tu ia spune…

— Asta mă mâhneşte. Dar părintele Cristoforo?

— A plecat şi el de mult. Dar…

— Ştiam, mi s-a scris, vă întrebam dacă nu cumva s-a mai întors prin părţile astea.

— De loc, n-am mai auzit vorbindu-se de el. Dar tu…

— Şi asta mă mâhneşte.

— Dar tu, pentru numele lui Dumnezeu, ce-ai venit să cauţi prin locurile astea? Nu ştii că te urmăreşte legea?

— Ce-mi pasă?! Au ei altceva de făcut acum! Am

vrut să mai vin şi eu o dată, să-mi văd de-ale mele şi nu se ştie nimic?…

— Ce vrei să vezi? În curânde n-ai să mai ai pe cine vedea, nu o să mai rămână nimeni. Şi tu vii aici, când eşti urmărit, şi te arunci singur în gura lupului! Crezi că e înţelept ce faci? Ascultă pe un om bătrân, care e silit să aibă mai multă judecată decât tine şi îţi vorbeşte din dragoste: fă cale întoarsă înainte de-a te vedea careva şi du-te de unde ai venit, iar dacă te-a zărit cineva, ia-o repede la picior! Ţi se pare că acesta e un loc potrivit pentru tine? Nu ştii că au venit să te caute, că au scotocit pretutindeni şi au întors totul cu josul în sus 9

— Ba ştiu prea bine, nemernicii!

— Şi-atunci?…

— V-am spus că puţin îmi pasă! Dar omul acela mai trăieşte? E aici?

— Ţi-am spus că nu mai e nimeni aici, ţi-am spus să nu te mai gândeşti la lucrurile de pe aici! Ţi-am spus că…

— V-am întrebat doar dacă omul acela se află aici…

— O, Doamne sfinte! Vorbeşte altfel. Se poate să mai fi încă înflăcărat, după tot ce ai păţit?

— Este sau nu este?

— Nu este. Dar e ciuma, fiule, ciuma! Cine o porneşte pe drumuri în asemenea vremuri?

— Dacă n-ar fi decât ciuma pe lumea asta… în ce mă priveşte, am avut-o, şi nu mă mai tem!

— Ei vezi! Oare ăsta nu e un semn al cerului?! Când ai avut norocul să scapi, cred că ar trebui să mulţumeşti lui Dumnezeu şi…

— Îi mulţumesc din toată inima!

— Şi să nu mai umbli după altele, asta vreau să-ţi spun! Fă după cum te sfătuiesc eu…

— Aţi avut-o şi domnia-voastră, părinte, dacă nu mă înşel…

— Sigur c-am avut-o! Şi încă cum! A fost vicleană şi groaznică! Am scăpat ca prin minune, doar vezi în ce hal m-a adus… Acum aveam. nevoie de puţină linişte, ca să

mă întremez cât de cât, începusem chiar să mă simt mai bine… Pentru numele lui Dumnezeu, de ce-ai venit? Ce vrei să faci aici? Pleacă!…

— Dumneavoastră aveţi ce aveţi cu plecarea! Dacă «era să plec, nici n-o mai porneam la drum. Îmi spuneţi într-una: „De ce ai venit?” Am venit şi eu ca omul, ia casa mea!

— La casa ta?…

— Spuneţi-mi, au murit mulţi pe aici?

— Oh, Doamne! exclamă *don*, Abbondio şi începu să înşire ca Perpetua, un lung pomelnic de oameni şi de familii.

Renzo se aştepta la aşa ceva, dar auzind atâtea nume de oameni cunoscuţi, de prieteni, de rude, plecă îndurerat capul, exclamând într-una: „Bietul om! Biata femeie! Sărmanii de ei!”

— Vezi? urmă *don* Abbondio. Şi nu s-a isprăvit. Dacă cei ce au scăpat cu viaţă nu înţeleg nici de data aceasta să-şi alunge sticleţii din cap, ne putem aştepta să vină sfârşitul lumii…

— Fiţi fără grijă! N-am e de gând să rămân aici!

— Ah! Domnul fie lăudat! Ţi-a venit, în sfârşit, mintea la cap! Şi bineînţeles că ai de gând să te întorci în ţinutul Bergamului.

— La asta o să mă malgândesc!

— Doar nu ai de gând să mai săvârşeşti vreo nebunie…

— Dumneavoastră să nu vă faceţi griji pentru. mine; asta mă priveşte, nu mai sunt un copil şi pot judeca şi singur. Nădăjduiesc, fireşte, că mu veţi spune nimănui că m-aţi văzut. Sunteţi preot, eu sunt una dintre oile dumneavoastră, aşa că nu mă veţi trăda.

— Înţeleg, spuse e *don* Abbondio, oftând cu năduf, înţeleg… Vrei să te pierzi şi să mă pierzi şi pe mine. Nu ţi-s de-ajuns toate prin câte ai trecut? Nu ţi-e de-ajuns prin câte am trecut şi eu? înţeleg, înţeleg… şi, mormăind printre dinţi aceste ultime cuvinte, plecă mai departe.

Renzo rămase pe loc, trist şi amărât, întrebându-se unde să se ducă să ceară adăpost. În pomelnicul înşirat de *don* Abbondio, era o familie de ţărani morţi cu toţii de ciumă, în afara unui flăcău de vârsta lui Renzo şi prieten cu el din copilărie. Casa lui era la câţiva paşi pe cnarginea satului. Se hotărî să se ducă acolo.

Trecu pe lângă via lui şi chiar din drum îşi putu da seama de starea în care se afla. Nicio creangă, nicio frunză din cele pe care le ştia nu se mai vedeau pe deasupra zidului; tot ce vedea erau buruieni şi pomi crescuţi în lipsa lui. Se apropie de spărtura de la intrare (nu mai exista nici urmă de poartă) şi-şi aruncă privirea în jur. Biata vie! Vreme de două ierni în şir, oamenii din sat veniseră să-şi ia lemne „din locul bietului băiat", cum spuneau ei. Viţă, duzi, pomi fructiferi, totul fusese tăiat fără milă, ori smuls din rădăcină. Se mai vedeau urme din starea de altă dată: joarde răzleţe de viţă arătau unele locuri pe unde mai fuseseră aracii; ici şi colo, puieţi de dud, de smochini, de piersici, de cireşi, de pruni, dar şi aceştia răvăşiţi şi înăbuşiţi de celelalte plante, care crescuseră fără ajutorul mâinii omeneşti. Era un amestec de urzici, de ferigi, de neghină, de barba-caprei, nalbă şi alte plante, pe care ţăranul le numeşte cu un singur cuvânt: bălării, sau cam aşa ceva. Un amestec de tulpini ce păreau că vor să se întreacă una pe alta în înălţime, ori să şi-o ia înainte, târându-se pe jos, întrecând parcă să-şi fure locul una alteia în orice chip; o învălmăşeală de frunze, de flori, de fructe, de toate culorile, formele şi mărimile: spice, poame, bobiţe, ciorchini, mănunchiuri, căpşoare albe, roşii, albastre, galbene. Din acest vălmăşag de plante se înălţau câteva mai zdravene şi mai arătoase chiar dacă cele mai multe dintre ele erau bune: viţă de Canada, mai înaltă decât toate, cu crengile desfăcute, ruginii, cu frunzele trufaşe şi late, de un verde-închis, unele începând a se colora în purpuriu pe margine, cu ciorchinii grei, viţă împodobită în partea de jos cu boabe vinete, iar în vârf cu mici flori

albe, lumânărele cu frunzele catifelate atingând pământul, stropite şi parcă înstelate cu floricele de un galben-viu; scaieţi cu tulpinile, frunzele şi caliciul catifelate, din care ieşeau mănunchiuri de flori albe şi roşii, sau din care se desprindeau, purtaţi de vânt, fulgi uşori, argintii. Ici, tufe de volbură, care se încolăceau şi se răsuceau pe lăstarii unui dud, acoperindu-l de tot cu frunzele lor şi lăsându-şi clopoţeii gingaşi şi albi să atârne din vârful lor; mai în colo, dovleacul sălbatic, cu florile purpurii, se încolăcea de curpenii tineri ai viţei, care, după ce căutase zadarnic un sprijin mai solid, îşi încolăcise şi ea vrejul în jurul lor şi, amestecându-şi tulpinile plăpânde şi frunzele, se aplecau spre pământ, aşa cum se întâmplă adesea celor slabi, care se sprijină unul pe altul. Rugii se zăreau pretutindeni, treceau de la o plantă la alta, se căţărau, coborau, îşi desfăceau sau îşi întindeau tulpina după cum puteau şi, ajungând până aproape de poartă, păreau că vor să oprească chiar şi pe stăpân să intre.

Renzo însă nu simţea nicio dorinţă să intre în asemenea vie şi poate că nici n-a stat să privească atâta timp cât ne-a trebuit nouă ca să facem această descriere. Merse mai departe; ceva mai încolo se afla – şi casa lui; străbătu grădina, înotând prin ierburile care năpădiseră ca şi în vie. Păşi pragul uneia din cele două cămăruţe de la catul de jos; la zgomotul paşilor şi la vederea lui, sumedenie de guzgani o luară la goană, ascunzându-se prin gunoaiele care acopereau podeaua, unde fusese culcuşul mercenarilor. Se uită la pereţi: erau murdari, coşcoviţi, afumaţi. Îşi înălţă privirea în tavan! numai pânze de păianjen. Nu mai era nimic altceva. Plecă de ocole, punându-şi mâinile în cap; se întoarse pe drumul pe care-l deschise chiar el cu câteva clipe înainte şi, după câţiva paşi, o luă la stânga, pe altă cărare, care ducea spre câmp, şi fără să întâlnească sau să audă pe cineva, ajunse la căsuţa unde plănuise să tragă.

Începuse să însereze. Prietenul său stătea în prag,

pe o băncuţă de lemn, cu braţele încrucişate, cu privirea ridicată spre cer, ca un om copleşit de nenorociri şi sălbăticit de singurătate. Auzind zgomot de paşi, se întoarse să vadă cine e şi începu să strige cu voce tare, ridicându-se în picioare şi dând din mâini către ce? pe care-l vedea nedesluşit în lumina slabă a asfinţitului, printre ramuri şi frunze.

— Ce, numai eu sunt aici? N-am muncit destul ieri? Lasă-mă puţin liniştit, că şi asta e faptă de milostenie!

Neştiind ce însemnau toate astea Renzo îi răspunse strigându-l pe nume.

— Renzo?!… strigă şi celălalt, cu ton întrebător.

— Da, chiar eu! spuse Renzo şi se repeziră unul spre celălalt.

— Eşti într-adevăr chiar tu! spuse prietenul când fură aproape unul de altul. Ce fericit sunt că te văd! Cine ar fi crezut? Te luasem drept Paolin groparul, care vine într-una şi mă cheamă să-l ajut să îngroape morţii. Ştii că am rămas singur? Singur, ca un pustnic!

— Oh, da, am aflat… spuse Renzo.

Şi aşa, stând de vorbă ca doi buni prieteni, întrebându-se şi răspunzându-şi, intrară, împreună în căsuţă. Acolo, fără să întrerupă convorbirea, prietenul se grăbi să-l cinstească pe Renzo, aşa cum se putea face acest lucru pe nepregătite şi în asemenea vremuri grele. Puse apa la foc şi începu să pregătească de mămăligă, apoi îi trecu făcăleţul lui Renzo, să mai amestece şi el, şi ieşi spunând;

— Am rămas singur, singur de tot!

Se întoarse cu o ulcică de lapte, puţină carne sărată, două bucăţi de brânză, smochine şi piersici şi, după ce rândui totul pe masă, răsturnă şi mămăliga şi se aşezară amândoi să mănânce, mulţumindu-şi unul altuia, cel dintâi pentru vizită, celălalt pentru buna primire.

După o despărţire de aproape doi ani, se simţeau mult mai legaţi decât fuseseră în vremea când se vedeau zilnic, fiindcă amândoi, spune manuncrisul, trecuseră

prin multe necazuri, care fac pe om să-şi dea seama ce balsam e pentru suflet bunăvoinţa, atât aceea pe care o primim, cât şi cea pe care o acordăm altora.

Fără îndoială, nimeni nu putea s-o înlocuiască pe Agnesa, nici să-l mângâie pe Renzo de lipsa ei, nu numai pentru că-i purta o veche şi devotată prietenie, dar şi fiindcă printre lucrurile pe care voia negreşit să le limpezească era unie a cărui cheie o avea numai ea. Stătu o clipă la îndoială, întrebându-se dacă trebuie să-şi urmeze drumul, sau să meargă mai întâi în căutarea Agnesei, o dată ce se afla atât de aproape de ea; dar bănuind că femeia nu ştie nimic despre sănătatea Luciei, rămase la gândul dintâi, aducă să meargă drept la Milano, ca să scape de această nesiguranţă, să audă hotărârea fetei, şi numai după aceea să se întoarcă şi să-i aducă el ştiri mamei. Află însă chiar de la prietenul său multe lucruri, despre care nu ştia nimic, şi îşi lămuri altele, despre care ştia prea puţin, în legătură cu nenorocirile Luciei şi cu măsurile îndreptate împotriva lui, precum şi felul cum plecase *don* Rodrigo cu coada între picioare şi cum nu mai fusese prin acele locuri; în sfârşit, toată povestea. Află, de asemenea (fapt de mare importanţă pentru Renzo), adevăratul nume de familie al lui *don* Ferrante. Agnesa, ce-i drept, i-l scrisese prin secretarul ei, dar Dumnezeu ştie cum fusese scris, iar tălmaciul bergamez, citind scrisoarea, stâlcise într-atât numele acesta, încât dacă Renzo ar fi plecat să caute prin Milano casa cu pricina, de bună seamă că n-ar fi găsit pe nimeni în stare să ghicească despre cine voia să întrebe. Şi totuşi acesta era unicul fir conducător pe care-l avea plecând în căutarea Luciei. Cât despre justiţie, se convingea tot mai mult că era o primejdie destul de îndepărtată ca să-şi mai facă griji. Domnul primar murise de ciumă, şi cine ştie când i se va-trimite un înlocuitor, jandarmii urmaseră şi ei aceeaşi cale, iar cei rămaşi în viaţă aveau altceva de făcut decât să se gândească la pricini vechi.

Renzo îi povesti şi el prietenului său toate prin câte trecuse, iar acesta îi povesti în schimb o mulţime de fapte în legătură cu trecerea armatelor, cu ciuma, cu „ungătorii”, cu ciudăţeniile întâmplate.

— Sunt treburi îngrozitoare – spuse prietenul ducându-l pe Renzo într-o odaie unde nu mai rămăsese nimic, căci totul fusese ars din cauza ciumei – treburi cum n-ai fi crezut niciodată că se pot întâmpla şi care te mâhnesc pentru toată viaţa; dar, cu toate astea, când vorbeşti despre ele cu un prieten, simţi o uşurare…

La revărsatul zorilor stăteau amândoi în bucătărie. Renzo era gata de drum, cu brâul încins pe sub haină şi cu un cuţit în buzunar. Ca să-i fie mai uşor, îşi lăsă legătura cu boarfe în păstrare la prietenul său.

— Dacă totul merge cum trebuie, îi zise el, dacă o să găsesc pe fată în viaţă, dacă… în sfârşit, mă întoro eu pe aici, mai dau o fugă până la Pasturo, s-o vestesc pe biata Agnesa, şi pe urmă… pe urmă… Dar dacă, din nenorocire, nenorocire de care să mă ferească Dumnezeu… atunci, nu ştiu ce-o să fac, nu ştiu încotro o să mă îndrept! Sigur e că pe aici n-o să mă mai vedeţi niciodată?

Era în pragul uşii şi, spunând acestea, îşi plimbă privirea în jur şi se uită cu duioşie şi tristeţe la ţinutul său, pe care nu-l mai văzuse de atâta vreme în revărsatul zorilor.

Prietenul îi spuse, aşa cum se obişnuieşte, să nu-şi piardă nădejdea, îl rugă să primească ceva merinde, îi însoţi o bucată de drum, apoi se despărţi de el, urându-i toate cele bune.

Renzo o porni la drum fără să se grăbească, cu gând să ajungă în împrejurimile Milanului spre seară, ca să intre în oraş a doua zi de dimineaţă şi să-şi înceapă de îndată cercetările. Călătoria se petrecu fără incidente şi fără nimic în stare să-i distragă gândurile de la preocupările lui, în afară de mizeria şi jalea obişnuite, pe care le întâlnea pretutindeni. Ca şi în ajun, se opri într-o

pădurice când socoti că a venit vremea să îmbuce ceva şi să se odihnească. Trecând prin Monza, prin dreptul unei prăvălii deschise, unde se găsea pâine de vânzare, cumpără două pâini, ca să nu rămână fără hrană la el, pentru orice eventualitate. Brutarul nu-l lăsă să intre, ci-i întinse pe o lopată o strachină cu apă şi oţet, spunându-i să arunce în ea banii, ceea ce şi făcu, apoi, cu un fel de cleşte, îi întinse una după alta cele două pâini, pe care Renzo le băgă în buzunar.

Spre seară ajunse la Greco, fără să ştie că se chema aşa. Bizuindu-se însă pe faptul că-şi mai amintea oarecum de locurile acestea, pe care le mai văzuse în altă călătorie, şi înţelegând după drumul făcut de la Monza că nu era departe de oraş, părăsi şoseaua şi o porni spre câmpuri, în căutarea unei colibe unde să-şi petreacă noaptea, căci nu voia să se mai încurce cu hanurile. Găsi chiar ceva mai bun decât căuta, căci descoperi o deschizătură în gardul viu care înconjura ograda unei ferme, şi intră. Nu era nimeni. Văzu într-un colţ un şopron mare, sub care erau îngrămădite căpiţe de fin şi o scară sprijinită de şopron.

Se uită de jur-împrejur, apoi, liniştit, urcă scara, la noroc; îşi făcu un culcuş, se culcă şi adormi numaidecât, ca să se trezească abia în zori. De cum se sculă, se târî până la capătul acelui mare pat, scoase capul afară şi, nemaivăzând pe nimeni, coborî pe unde se urcase, ieşi pe unde intrase şi o porni pe cărarea ce i se deschise înainte, luându-şi drept călăuză domul şi, după un drum scurt, ajunse sub zidurile Milanului, între Poarta Orientală şi Poarta Nouă.

CAPITOLUL XXXIV

În privinţa modului de a pătrunde în oraş, Renzo auzise că erau date ordine foarte severe ca nimeni să nu fie lăsat să intre fără buletin de sănătate, dar că oricine putea să intre cu uşurinţă dacă ştia să se descurce şi să folosească momentul prielnic. Şi de fapt chiar aşa era. Lăsând la o parte cauzele speciale care făceau atât de

grea executarea severă a acestor ordine, Milanul se găsea acum în asemenea situaţie, încât conducătorii se întrebau la ce-ar mai folosi măsurile de pază şi de ce anume s-ar mai putea feri, căci cel ce intra putea mai curând să pară nepăsător de propria lui sănătate decât primejdios pentru sănătatea locuitorilor.

Ţinând seama de aceste informaţii, Renzo plănuise să intre prin cea dintâi poartă care i-o ieşi în cale, iar dacă ar întâlni o piedică, să meargă pe lângă zid până când va găsi o altă poartă, pe unde s-ar putea intra mai uşor, căci Dumnezeu ştie câte porţi îşi închipuia el că trebuie să fi avut oraşul! Aşadar, de cum ajunse sub ziduri, se opri să privească în jur, ca omul care, neştiind în ce parte s-o apuce, stă şi aşteaptă, căutând vreun semn, cât de mic, după care să găsească drumul.

Dar la dreapta şi la stânga nu se zăreau decât două străzi întortocheate, iar în faţă, zidul împrejmuitor, şi nicăieri nu era nici urmă de viaţă. Numai de pe înălţimea unei întărituri se ridica un nor gros de fum negru, care se înălţa şi se învolbura, împrăştiindu-se şi destrămându-se în atmosfera neclintită şi cenuşie.

Erau hainele, aşternuturile şi alte lucruri infectate care ardeau, şi asemenea jalnice focuri se vedeau necontenit nu numai aici, ci în multe locuri de-a lungul zidului.

Vremea era închisă, aerul apăsător, cerul acoperit peste tot de nori sau mai curând de o ceaţă deasă şi înţepenită, care ascundea soarele, fără să lase vreo speranţă de ploaie. De jur-împrejur, câmpia era în parte necultivată şi în întregime uscată, verdeaţa arsă, şi nicio picătură de rouă nu se zărea pe frunzele uscate, care tremurau. În afară de asta, singurătatea şi tăcerea, în preajma unui oraş aşa de mare, nelinişteau sufletul amărât al lui Renzo. Întunecându-i şi mai mult gândurile.

După ce se opri un timp locului, o luă la dreapta, la întâmplare, mergând fără să ştie spre Poarta Nouă, care, deşi era foarte aproape, n-avea cum să se vadă din

pricină că atunci se ascundea după un contrafort.

După câţiva paşi, începu să audă un clinchet de clopoţei, care înceta şi iarăşi se auzea, la răstimpuri, apoi glasuri omeneşti. Înaintă şi, cotind după contrafort, văzu o mică colibă de lemn, în pragul căreia era un soldat, rezemat în flintă, cu chipul obosit şi nepăsător. În spatele colibei se afla o barieră, iar mai încolo, o poartă, adică două margini de zid cu o streaşină pe deasupra, ca să apere de ploi porţile, larg deschise, ca şi bariera. Dar chiar în faţa locului de trecere se afla o tristă piedică, o targă pe care doi *monatti* aşezau un biet nenorocit, pesemne ca să-l după la spital. Era şeful de post al vămii, la care, cu câteva clipe mai înainte, se descoperiseră semnele ciumei. Renzo se opri, aşteptând ca lucrurile să se sfârşească. După ce plecă convoiul, văzând că nu vine nimeni să lase bariera, socoti că momentul era prielnic şi se îndreptă în grabă într-acolo, dar paznicul cu un ton. aspru, strigă: „Hei! „Renzo se opri din nou şi, făcându-i cu ochiul, scoase din buzunar jumătate de ducat şi i-o arătă. Paznicul, fie că fusese bolnav de ciumă, fie că se temea mai puţin de boală şi preţuia mai mult ducaţii, îi făcu semn flăcăului să-i arunce moneda; văzând-o cum cade la picioarele lui, îi spuse în şoaptă: „Treci repede!” Renzo nu aşteptă să fie rugat a doua oară; trecu bariera, ajunse la poartă şi trecu, fără ca cineva să-l zărească, sau să-l bage în seamă. Totuşi, după ce făcuse cam patruzeci de paşi, auzi un alt: „Hei!” strigat de un alt agent al vămilor. De data aceasta se prefăcu că nu-l aude şi, fără să privească înapoi, grăbi pasul. „Hei!” strigă din nou agentul, dar glasul său exprima mai mult enervarea decât hotărârea de a se face ascultat şi, văzând că Renzo nu-l ascultă, ridică din umeri şi se întoarse în baraca sa, ca un om ce ţinea mai mult la viaţă decât la datoria lui, care-i cerea să se apropie prea mult de trecători ca să-i descoasă.

Strada pe care apucă Renzo mergea atunci, ca şi astăzi, drept la canalul numit Naviglio şi era mărginită 1

de mărăcinişuri, de garduri, de grădini, de biserici, de mănăstiri şi de câteva case. La capătul acestei străzi şi la jumătatea aceleia care merge de-a lungul canalului, se ridica o coloană cu o cruce în vârf, numită Crucea sfântului Eusebio. Degeaba se uita Renzo înainte, căutând să zărească vreun chip omenesc, căci, în afară de crucea aceea, nu văzu pe nimeni. Când ajunse la răscrucea care taie drumul cam la jumătate şi privi în toate părţile, zări, în sfârşit, în dreapta, pe strada cu numele de *stradone* Santa Tereza, un târgoveţ ce venea drept spre el. „În sfârşit, un oreştin!” îşi spuse în sine şi-o porni în grabă spre el, cu gândul să-l întrebe pe unde s-o apuce. Acesta văzuse şi el pe străinul ce se apropia şi începu să-l sfredelească de departe, cu o privire bănuitoare, care se înăspri şi mai tare când bagă de seamă că, în loc să-şi vadă de drum, străinul se îndrepta spre el. Când târgoveţul se apropie, Renzo îşi scoase pălăria, ea orice muntean plin de respect, şi, ţinând-o în mâna stângă, în vreme ce cu cealaltă o netezea, se îndreptă spre necunoscut. Dar acesta, căscând ochii mari, făcu un pas înapoi, ridică un baston noduros şi, îndreptându-i vârful de fier spre Renzo, strigă:

— Pleacă! Pleacă! Pleacă!

— Oho! strigă la rândul lui tânărul şi-şi puse pălăria în cap, neavând nicio poftă, cum spunea după aceea, povestind întâmplarea, să se ia la ceartă tocmai atunci.

Întoarse spatele acelui drumeţ ciudat şi-şi văzu de drum.

Târgoveţul îşi văzu şi el de drumul lui, tremurând tot şi întorcându-se mereu, să se uite în urmă. Când ajunse acasă, povesti că un „ungător” îi aţinuse calea cu un aer liniştit şi prefăcut, cu o înfăţişare de infam impostor şi cu o cutie de unsoare sau un cornet de prafuri (nu ştia precis care din două) în mâna ascunsă în fundul pălăriei. Şi l-ar fi păcălit dacă n-ar fi ştiut să-l ţină la distanţă. „Dacă s-ar mai fi apropiat cu un pas, adăugă el, l-aş fi doborât înainte ca blestematul să aibă timpul

să-mi vină de hac! Din nefericire, ne aflam într-un loc atât de singuratic, căci dacă eram în centrul Milanului, aş fi strigat lumea, să mă ajute să pun mâna pe el! Fără îndoială că i-am fi găsit scârboşeniile acelea nelegiuite în pălărie… Dar acolo, singur cu el, a trebuit să mă mulţumesc să-l sperii, fără să-mi pun pielea în primejdie sau să-mi atrag vreo nenorocire, căci prafurile se aruncă cât ai bate din palme, şi oamenii aceştia au o îndemânare nemaipomenită! Unde mai pui că mai au şi pe diavol de partea lor! Acum trebuie să fie prin Milano, şi cine ştie ce prăpăd o fi făcând…” Cât a trăit omul acela, şi a trăit destul de mult, de fiecare dată când se vorbea despre „ungători”, îşi povestea întâmplarea, adăugând: „Cei ce susţin că lucrurile acestea n-au fost adevărate să nu vină să-mi spună mie, pentru că eu le-am văzut cu ochii mei!”

Fără să-i treacă prin minte că scăpase dintr-o mare primejdie, şi mai mult înfuriat decât speriat, Renzo se gândea, mergând, la ciudata întâmplare, întrebându-se cam ce gândise târgoveţul despre el; dar faptul i se păru atât de ciudat, încât trase concluzia în sinea sa că omul acela trebuie să fi fost pe jumătate nebun. „Am început-o rău, gândea el, s-ar zice că în Milano steaua mea nu mă ajută. Când e să intru, totul merge strună, dar apoi, când ajung în oraş, neplăcerile curg din toate părţile. În sfârşit, dacă… cu ajutorul lui Dumnezeu… dacă o găsesc… dacă voi izbuti să o găsesc… toate celelalte nu vor mai însemna nimic!”

Când ajunse la pod, o luă fără şovăire la stânga pe strada San Marco, socotind pe bună dreptate că astfel va ajunge drept în mijlocul oraşului. Mergând, se uita în toate părţile, doar – doar va zări o făptură omenească, dar nu văzu altceva decât un cadavru în descompunere aruncat într-un şanţ ce despărţea cele câteva case (care ¡*pe* atunci erau şi mai puţine). După câţiva paşi auzi pe cineva strigând: „Hei, omule!” şi privind înspre partea de unde venea strigătul, văzu în apropiere, în pridvorul unei căsuţe izolate, o biată femeie cu o droaie de copii în jur,

care, continuând să strige, îi făcea semn cu mâna, să se apropie. O porni în goană spre ea, şi când ajunse în apropierea ei:

— Tinere, îi zise femeia, pentru odihna morţilor tăi – ai bunătatea şi mergi de spune comisarului c-am fost uitaţi aici. Ne-au închis în casă ca bănuiţi de ciumă, fiindcă bietul meu bărbat a murit. Au bătut uşa în cuie, după cum vezi, şi de ieri dimineaţă n-a mai venit nimeni să ne aducă de mâncare. Au trecut multe ceasuri de când stau la pândă, dar n-am zărit niciun suflet de om să-mi poată face acest bine, şi bieţii copii nevinovaţi mor de foame…

— De foame? strigă Renzo, şi băgând mâinile în buzunare: Iată, iată! zise el, scoţând cele două pâini. Lăsaţi ceva jos, ca să vi le pot da.

— Dumnezeu să te răsplătească, omule! Aşteaptă o clipă, zise femeia şi se duse să caute un coş şi o funie de care să-l lege.

Renzo îşi aminti atunci de pâinile pe care le găsise lângă cruce când intrase în Milano prima dată şi-şi zise: „Iată, le dau înapoi, şi e chiar mai bine decât dacă le-aş fi înapoiat stăpânului adevărat, pentru că aceasta e cu adevărat o milostenie”.

— Cât despre comisarul de care vorbeşti, mătuşico, zise apoi punând pâinile în coş, nu te pot ajuta, fiindcă, drept să-ţi spun, sunt străin şi nu cunosc oraşul. Totuşi, dacă întâlnesc vreun om bun şi milostiv, cu care să pot sta de vorbă, îi voi spune lui.

Femeia îl rugă să nu uite şi îi spuse numele străzii, ca să ştie să-l spună la rândul lui.

— Dar şi dumneata, spuse Renzo, cred că ai putea să-mi faci un bine, dacă nu te supăr prea mult. Caut casa unor nobili, a unor mari seniori din Milano, casa * *. Ai putea să-mi spui unde se găseşte?

— Ştiu că există o familie cu numele ăsta, răspunse femeia, dar unde se găseşte n-aş şti să-ţi spun. Dacă mergi drept înainte, vei găsi pe cineva care te va

îndruma. Şi nu uita atunci să-i spui şi despre noi…

— Fii fără grijă! răspunse Renzo şi o porni mai departe.

Cu fiecare pas simţea cum creşte şi se apropie tot mai mult un zgomot pe care îl auzise şi când stătea de vorbă cu femeia: un huruit de roţi, un tropot de cai, clinchete de clopoţei şi, din când în când, nişte pocnete de bici, însoţite de urlete. Privea înainte, dar nu se zărea nimic. Când ajunse la capătul străzii şi se îndreptă spre Piaţa San Marco, primul lucru ce-i sări în ochi fură două bârne, cu o frânghie şi cu nişte scripete, în care recunoscu îndată (era ceva obişnuit în acele timpuri) groaznica maşină de tortură. În Milano se afla câte o asemenea maşinărie nu numai în acel loc, ci în toate pieţele şi străzile mai largi, pentru ca deputaţii fiecărui cartier, împuterniciţi în această privinţă cu toate drepturile cele mai arbitrare, să trimită numaidecât la cazne pe oricine socoteau vinovat, de pildă pe locuitorii sechestraţi care ieşiseră din casă, slujbaşii care nu-şi îndeplineau datoria, sau oricine altcineva. Era unul dintre lucrurile brutale şi fără rost, de care, în vremea aceea, şi mai cu seamă în asemenea momente, se făcea atâta abuz.

În timp ce Renzo privea la instrumentul de tortură, întrebându-se de ce îl aşezaseră tocmai acolo, auzi apropiindu-se tot mai mult zgomotul, şi iată că văzu apărând „de după colţul bisericii, un om care suna dintr-un clopoţel; era un *apparitoare*, şi în urma lui se iviră doi cai, care lungindu-şi gâturile şi trăgând din răsputeri, înaintau cu greu, trăgând o căruţă încărcată cu morţi, apoi încă una, şi încă una, şi în urma acesteia încă una, iar din loc în loc, pe lângă căruţe, se vedeau mergând *monatti*, îndemnând caii cu biciul, cu băţul şi cu ocări. Cadavrele erau în cea mai mare parte despuiate sau acoperite cu câteva zdrenţe, amestecate, îngrămădite unele peste altele, ca nişte şerpi care se zvârcolesc la căldură primăvara; căci, la fiecare clătinare, la fiecare

hurducătură, se vedea grămada de leşuri tremurând şi schimbându-şi cumplit înfăţişarea: capete atârnând, plete feciorelnice revărsându-se, braţe spânzurând şi bălăbănind peste roţi, dovedind privirilor înspăimântate că o asemenea privelişte poate deveni şi mai dureroasă, şi mai hidoasă.

Tânărul se opri în marginea pieţei, aproape de parapetul canalului şi se ruga pentru morţii aceştia necunoscuţi.

Un gând groaznic îi fulgeră prin minte: poate că aici, amestecată cu ei... aici, dedesubt... „Ah! Dumnezeule! Fă să nu fie astfel! Ajută-mă să nu mă mai gândesc la asemenea lucru!”

După ce convoiul funerar trecu, Renzo porni din nou la drum, străbătu piaţa, luând-o de-a lungul canalului spre stânga, fără altă pricină decât că acel convoi o luase în partea cealaltă. Abia făcu vreo patru paşi între colţul bisericii şi canal, când zări în dreapta podul Marcellino. O luă într-acolo şi ajunse în Borgo Nuovo. Şi tot privind înainte, cu gândul să găsească pe cineva care să-l îndrume, zări în celălalt capăt al străzii un preot în surtuc, cu un toiag în mână, în faţa unei uşi întredeschise, cu capul plecat şi cu urechea lipită de deschizătura uşii, iar după câtăva vreme îl zări ridicând mâna, pentru binecuvântare. Socoti, pe bună dreptate, că preotul terminase de spovedit pe cineva şi-şi zise în sine: „Acesta a omul de care am nevoie! Dacă un preot, atunci când îndeplineşte datoria, nu arată puţină milă, puţină bunătate şi iubire, înseamnă că nu mai există pe lume iubire şi milă!”

Între timp preotul se depărtase de uşă şi se îndrepta înspre Renzo, mergând cu multă grijă prin mijlocul străzii. Când ajunse lângă el, Renzo îşi scoase pălăria şi oprindu-se, îi dete a înţelege că vrea să se apropie mai mult de el. Preotul se opri şi el, gata să-l asculte, întinzând totuşi bastonul înainte ca şi când ar fi vrut să-şi facă o pavăză. Renzo întrebă ceea ce dorea să

afle, şi preotul îi răspunse îndată, spunându-i nu numai numele străzii unde se afla casa, dar văzând că bietul băiat avea atâta nevoie, îi dădu şi îndrumări, arătându-i când s-o ia la stânga, când la dreapta, după cruci şi biserici, şi indicându-i cele şase sau opt străzi ce avea de străbătut până la locul cu pricina.

— Dumnezeu să vă dea sănătate în aceste vremi şi întotdeauna! spuse Renzo, în timp ce preotul se pregătea să plece. Mai am o rugăminte, părinte, şi-i vorbi despre sărmana femeie uitată.

Bunul preot îi mulţumi pentru că-i dădea prilej să facă o faptă bună atât de necesară şi plecă, spunându-i că se duce să dea de veste celor în drept. Renzo o porni şi el la drum, încercând să-şi întipărească în minte îndrumările primite, pentru a nu mai fi silit să ceară din nou lămuriri la fiecare colţ de stradă. Dar nu vă puteţi închipui cât de greu îi venea, nu atât din pricină că drumul era aşa de întoartocheat, cât din pricină că o nouă tulburare pusese stăpânire pe sufletul lui. Numele străzii şi indicaţiile asupra drumului îl zăpăciseră cu totul. Aceasta era lămurirea pe care o dorise, de care întrebase şi de care nu s-ar fi putut lipsi: nu aflase, nimica altceva care să îndreptăţească vreo presimţire funestă, dar, ce vreţi? gândul că va ajunge în curând la ţintă şi va ieşi din această cumplită nesiguranţă, că va auzi spunându-i-se: „Trăieşte!”, sau poate: „A murit”… gândul acesta îl tulbură într-atâta, încât în clipa aceea ar fi vrut mai curând să se găsească în cea mai profundă necunoaştere, sau să fie la începutul acestei călătorii, care se apropia de sfârşit. Se încordă totuşi din toate puterile şi-şi spuse: „Ei, dacă încep cu copilăriile de pe acum, în ce fel o s-o mai scot la capăt?” Aşa că, liniştindu-se cum putu, îşi continuă mai departe drumul prin oraş.

Ce mai oraş! Cită deosebire între starea de acum şi ceea ce văzuse cu un an înainte, pe vremea foametei!… Trebuia să străbată una din părţile cele mai pustiite şi

mai jalnice: încrucişarea de străzi – care se numea *carrobia* – de la Poarta Nouă. (Pe atunci era acolo o cruce în mijise, iar în faţă, alături de locul unde se găseşte astăzi San Francesco di Paola, se afla o mică biserică, cu hramul sfintei Anastasia.) Atât de puternică fusese prin acele locuri furia molimei, şi atât de cumplit mirosul cadavrelor lăsate să putrezească, încât puţinii supravieţuitori fuseseră siliţi să se mute; astfel că, la tristeţea pe care o pricinuia acest aspect de singurătate şi părăsire, se adăugau şi groaza şi dezgustul urmelor şi resturilor lăsate de cei ce locuiseră mai înainte aici. Renzo grăbi pusul şi-şi făcu curaj, spunându-şi că ţinta nu poate fi atât de apropiată şi nădăjduind că, înainte de a ajunge, scena se va schimba măcar în parte; şi într-adevăr, nu după mult timp, ajunse într-o altă parte a oraşului, locuită de oameni. Dar ce mai oraş era şi acela, şi ce mai oameni! Uşile, pretutindeni, zăvorâte, de teamă sau de neîncredere, iar cele deschise stăteau date de perete din pricină că acele case erau nelocuite sau pustiite. Altele aveau porţile bătute în cuie şi sigilate, fiindcă în ele se aflau morţi sau bolnavi de ciumă, şi, în sfârşit, altele erau însemnate cu el cruce făcută cu cărbune, semn pentru *monatti* că ocolo sunt morţi care trebuiau ridicaţi. Asemenea măsuri erau luate însă la întâmplare, după toanele vreunui comisar al Tribunalului sănătăţii sau unui alt funcţionar, care, trecând întâmplător, voise să îndeplinească ordinele, ori să-i facă un rău cuiva. Pretutindeni se zăreau zdrenţe, fese pline cu puroi, maldăre de paie infectate, sau aşternuturi aruncate pe ferestre; uneori se vedeau chiar şi trupuri de oameni morţi subit în stradă şi târâţi acolo până ce va trece o căruţă să-i ridice, sau căzuţi chiar din căruţe, ori aruncaţi de sus, de la vreun etaj, într-atât grozăvia şi furia dezastrului sălbăticise sufletele şi făcuse pe oameni să uite orice sentiment de milă şi de respect. Pretutindeni încetase orice forfotă în prăvălii, orice huruit de trăsuri, orice strigăt de vânzători, orice

murmur de glasuri, şi acea tăcere de moarte era întreruptă, rareori, numai de zgomotul carelor funebre, de vaietele celor săraci, de gemetele bolnavilor, de urletele celor înspăimântaţi sau de strigătele *monatti*lor. În revărsatul zorilor, la amiază şi seara, clopotele domului vesteau începerea rugăciunilor, prescrise de arhiepiscop. La chemarea aceasta răspundeau clopotele de la celelalte biserici, şi atunci puteai vedea oamenii ieşind la ferestre ca să se roage în comun, puteai auzi un murmur de glasuri şi gemete, care lăsau să se ghicească, pretutindeni, o tristeţe amestecată totuşi cu un fel de mângâiere.

Muriseră oproape două treimi din locuitori; o bună parte din cei ce mai supravieţuiseră plecaseră, ori erau bolnavi; numărul străinilor fusese redus aproape la zero, iar printre rarii trecători zăriţi pe străzi n-ai fi putut, oricât ai fi căutat, să întâlneşti niciunul a cărui înfăţişare ciudată să nu arate că o cumplită schimbare se petrecuse aici. Oamenii cei mai de seamă umblau fără manta sau fără pelerină, veşmânt de nelipsit pe atunci în îmbrăcămintea civilă; preoţii erau fără sutane, şi chiar călugării umblau în surtuc. Se renunţase, într-un cuvânt, la orice haină care ar fi putut flutura şi atinge vreun lucru (fapt de care se temeau cumplit) sau să dea prilej „ungătorilor[165] să-şi înfăptuiască ticăloşiile. În afară de grija aceasta de a purta haine cât mai strâmte şi mai puţine, înfăţişarea tuturor era neîngrijită şi sălbăticită: cei ce purtau barbă o aveau lungă şi încâlcită, cei ce obişnuiau să se radă îşi lăsaseră barba să crească; toţi aveau părul lung şi în neorânduială nu numai din cauza nepăsării, pricinuită de o lungă amărăciune, dar şi din cauză că bărbierii erau suspectaţi de când unul dintre ei, pe nume Giangiacomo Mora, fusese prins şi condamnat

---

165b oni cives, ne vos infelix, infame solum commaculet (Depărtaţi-vă de aici, depărtaţi-vă, buni cetăţeni, pentru ca nu cumva pământul acesta nefericit şi blestemat să vă contamineze) (traducere liberă din latina originalului).

ca un faimos „ungător”; la numele acesta s-a asociat multă vreme o celebritate locală infamantă[166], deşi ar fi meritat să aibă o celebritate, veşnică şi pretutindeni recunoscută, de martir. Cei mai mulţi ţineau în mână un baston, sau un pistol, ca să poată speria pe oricine ar fi încercat să se apropie prea mult, iar în cealaltă mână, pastile mirositoare, sau bile de metal ori de lemn găurite, în care erau bureţi îmbibaţi cu oţet medicinal, pe care le duceau mereu la nas, sau le ţineau necontenit lipite de nări. Unii îşi atârnau de gât o sticluţă cu argint-viu, încredinţaţi că avea proprietatea să absoarbă şi să reţină orice miasmă pestilenţială, şi aveau grijă să împrospăteze conţinutul la câteva zile. Gentilomii nu numai că treceau pe străzi fără suita obişnuită, dar puteau fi văzuţi chiar cu coşul sub braţ, mergând după cumpărăturile de trebuinţă pentru hrană. Când, din întâmplare, se întâlneau doi prieteni pe stradă, se salutau de departe, prin semne şi pe tăcute. Fiecare se străduia să se ferească de lucrurile dezgustătoare şi infectate de ciumă, care se găseau răspândite sau strânse în grămezi pretutindeni, pe toate străzile. Fiecare încerca să meargă numai prin mijlocul străzii, de teama acestor murdării, sau ca nu cumva cine ştie ce povară, mai funestă, să se prăbuşească de la ferestre peste ei, de teama prafurilor otrăvitoare, despre care se spunea că sunt aruncate de sus, de la ferestre, asupra trecătorilor, sau, în sfârşit, de teama că zidurile ar putea fi unse. Astfel, ignoranţa, cutezătoare sau plină de o prudenţă fără rost, adăuga nelinişte peste neliniştesti pricinuia spaime închipuite, după ce nu îngăduise să se ia la început prevederile înţelepte şi salvatoare. Aşadar, oamenii sănătoşi şi cei înstăriţi ofereau singura privelişte

166 Printre cei care au căzut victimă prejudecăţii „ungerilor“ se numără şi Giangiacomo Mora, despre al cărui sfîrşit tragic povesteşte Manzoni în a sa Istorie a columnei infame. Casa lui a fost dărîmată, iar pe locul acela s-a ridicat un monument (o „columnă infamă“), purtînd inscripţia : Procul, bine, procul, ergo

mai puţin hidoasă şi mai puţin regretabilă care se putea vedea de aceea, după atâta mizerie câtă am arătat şi având în vedere şi grozăviile în mijlocul cărora va trebui să-i călăuzim pe cititor, nu vom mai zăbovi să mai descriem şi înfăţişarea ciumaţilor, care se târau sauzăceau în stradă, a cerşetorilor, a copiilor şi a femeilor. Priveliştea aceasta era atât de cumplită, încât privitorii simţeau un fel de tristă uşurare la gândul care oamenilor de mai târziu şi urmaşilor avea să li se pară o culme a nenorocirilor, vreau să spun la gândul că cei ce mar rămăseseră în viaţă erau destul de puţini la număr.

Trecând printre asemenea grozăvii, Renzo făcuse *o* bună bucată de drum, când, aflându-se la distanţă destul de mare de o stradă pe unde trebuia să cotească, auzi un zgomot nedesluşit, din care se distingea totuşi oribilul sunet de clopoţei.

Ajuns la colţul străzii, una dintre cele mai largi, văzupatru căruţe oprite în mijloc, şi era o forfotă care tefăcea să te gândeşti la o piaţă de grâne, unde se văd mişunând oameni care încarcă şi descarcă necontenit; numeroşi *monatti* intrau în case, iar alţii, tot atât de numeroşi, ieşeau cu poveri în spate, punându-le unele peste

«altele în căruţe. O parte dintre ei erau îmbrăcaţi în uniforma roşie, unii nu aveau acest semn distinctiv, iar alţii, destul de mulţi, aveau un alt soi de semn de distincţie, unul groaznic: penaje şi ciucuri de diferite culori, cu care ticăloşii aceia se împodobeau ca de sărbătoare, în mijlocul durerii generale. În timpul acesta, de la câte o fereastră răsunau glasuri sinistre:

— Hei, *monatti*, veniţi aici!

Glasuri şi mai sinistre se ridicau din mijlocul acelei jalnice învălmăşeli, spunând:

— Numaidecât! Numaidecât!

Sau se auzeau glasurile vecinilor, care cereau duşmănos *monatti*lor să se grăbească, pe când aceştia le răspundeau cu înjurături.

Intrând pe strada aceea, Renzo iuţi pasul şi, tot căutând să nu privească la piedicile care i se iveau în cale, decât doar cât îi era necesar ca să se ferească de ele, ochii ai întâlniră o privelişte care îi trezi mila într-o şi mai mare măsură, o milă ce-i frânse inima şi-l sili să privească; astfel rămase locului, aproape fără voie.

Coborând de pe pragul unei case, venea spre convoi *o* femeie, a cărei înfăţişare vădea o tinereţe nu prea mare, dar nu trecută încă; pe chipul ei se desluşea o frumuseţe nu ofilită, ci numai umbrită şi obosită de o suferinţă fără margini, de o durere nespusă: acea frumuseţe plină de gingăşie şi de măreţie care străluceşte în sângele lombard. Mersul îi era ostenit, dar nu greoi; ochii ou mai vărsau lacrimi, dar păstrau urmele celor ce curseseră; în toată durerea femeii era ceva împăcat şi adânc, care dezvăluia un suflet conştient de nenorocirea lui şi pregătit să mai sufere. Dar nu numai chipul ei, în mijlocul. atâtor nenorociri, era cel care trezea cu asemenea putere mila, acest sentiment atât de obosit şi de amorţit în inimile oamenilor. Ţinea în braţe o fetiţă cam de nouă ani, moartă, dar îmbrăcată cu grijă, cu părul pieptănat cu cărare la mijloc, cu o rochie albă şi imaculată, ca şi cum mâinile care-au îmbrăcat-o o pregătiseră pentru o sărbătoare aşteptată de mult. N-o ţinea culcată, ci dreaptă, aşezată pe braţul ei, cu pieptul lipit de sânul ei, ca şi cum ar fi fost vie; numai o mânuţă, albă ca ceara, atârna într-o parte, cu o gravitate neînsufleţită, şi capul se odihnea pe umărul mamei într-o nemişcare mai adâncă decât a somnului. Am spus al mamei fiindcă, dacă asemănarea dintre cele două chipuri n-ar fi fost o dovadă îndestulătoare, lucrul acesta s-ar fi vădit prin durerea zugrăvită pe singurul chip care mai putea exprima un sentiment.

Un *monatto* murdar se apropie să ia copila din braţele mamei, cu un fel de respect neobişnuit şi cu o şovăială involuntară. Dar mama, dându-se înapoi, fără ca totuşi să arate mânie sau dispreţ spuse:

— Nu, n-o atinge decomandată, vreau s-o aşez eu singură în căruţă. Ia banii ăştia! Şi după ce rosti aceste cuvinte, desfăcu mâna şi îi arătă o pungă, pe care o lăsă să cadă în mâna întinsă a slujbaşului. Mai adăugă: Făgăduieşte-mi că n-ai să te atingi de nimic de pe ea şi n-ai să îngădui nimănui s-o facă, ci o vei înmormânta aşa cum arată.

Omul duse mâna la inimă, şi apoi, cu grabă, aproape slugarnic, mai mult datorită noului sentiment de care era cuprins decât din pricina neaşteptatei recompense, se sili să facă puţin loc în căruţă pentru mica moartă. Sărutând-o pe frunte, mama o aşează ca pe un pătuc, îi potrivi locul, întinse peste ea un văl alb şi spuse aceste cuvinte:

— Adio, Cecilia! Odihneşte-te în pace! Astă-seară vom veni şi noi, ca să fim împreună veşnic. Roagă-te pentru noi, căci eu mă voi ruga pentru tine şi pentru ceilalţi. Apoi, întorcându-se din nou spre *monatto*, îi spuse: Când vei trece din nou spre seară, vei urca, să mă iei şi pe mine, şi nu voi fi singură…

După ce spuse aceste cuvinte, intră în casă şi, o clipă după aceea, apăru la fereastră, ţinând în braţe o altă copilă, mai micuţă, vie, dar cu aceleaşi semne de moarte pe faţă. Rămase să privească sărăcăcioasele funeralii ale fetiţei celei mari, până ce căruţa se pierdu din vedere „apoi dispăru şi ea. Ce-ar fi putut face decât să aşeze în pat copilaşul ce-i mai rămăsese şi să se întindă alături, ca să moară împreună, ca o floare frumoasă şi strălucitoare care cade odată cu mugurul încă plăpând, când trece coasa ce taie deopotrivă toate ierburile câmpurilor?

— Doamne-Dumnezeule! strigă Renzo. Fie-ţi milă de ea, cheam-o la tine cu bietul ei copil, au suferit destul, au suferit prea mult!

Venindu-şi în fire şi din acea emoţie extraordinară, ¡pe când încerca să-şi aducă aminte drumul ce-l avea de străbătut şi dacă la prima stradă trebuia să cotească şi s-

o ia la dreapta sau la stânga, auzi apropiindu-se un alt fel de zgomot: un amestec de glasuri, de strigăte poruncitoare, de plânsete de femei, de suspine de copii. Înaintă, cu inima strânsă de o tristă şi întunecată aşteptare. Când ajunse la încrucişarea străzilor, văzu o mulţime de oameni care veneau spre el; se opri să-i lase să treacă. Era o ceată de bolnavi duşi spre lazaret. Unii erau târâţi cu forţa şi se împotriveau în zadar, strigând, tot în zadar, că vor să moară în patul lor şi răspunzând cu zadarnice blesteme la poruncile şi ocările *monatti*lor, care-i duceau. Alţii mergeai? însă în tăcere, fără să-şi arate suferinţa sau vreun alt sentiment, ca şi cum ar fi inconştienţi. Mai erau femei cu sugaci în braţe şi copii speriaţi mai mult de strigăte, de porunci şi de atâta îngrămădeală decât de gândul nedesluşit al morţii şi care strigau cu putere să fie duşi lângă mamele lor, în braţele lor proteguitoare şi la casele lor. Şi, vai, poate că mamele pe care credeau că le lăsaseră dormind în paturile1 lor, se prăbuşiseră lovite pe neaşteptate de ciumă şi zăceau fără cunoştinţă, aşteptând să fie duse într-o căruţă la lazaret, sau drept la groapă, dacă acea căruţă întârzia să vină. Poate că mama – ceea ce era o nenorocire vrednică de lacrimi şi mai amare – copleşită de propriile ei suferinţe, uitase de toate, chiar şi de copil, şi nu mai avea decât un singur gând: să moară în pace. În această cumplită învălmăşeală se mai vedeau totuşi şi pilde de curaj şi devotament: taţi, mame, fraţi, fii, soţii care sprijineau pe cei dragi şi-i întovărăşeau cu vorbe de îmbărbătare, nu numai oameni maturi, ci şi băieţi şi fetiţe, copii care-i însoţeau pe fraţii mai mici şi-i mângâiau cu bunul-simţ şi înţelepciunea oamenilor mari, îndemnându-i să fie ascultători şi încredinţându-i că erau duşi într-un loc undevor fi îngrijiţi, ca să se poată însănătoşi.

Pe lângă tristeţea şi duioşia pe care această privelişte i le trezeau în suflet, mai era ceva ce-l mişcă şi mai puternic şi îl neliniştea şi mai mult pe călătorul

nostru. Casa spre care se îndrepta trebuia să fie în apropiere, şi poate că în această mulţime…

Dar după ce trecu ceata bolnavilor şi se risipi şi această îndoială, se îndreptă spre un *monatto*, care rămăsese în urmă, şi întrebă de strada şi casa lui *don* Ferrante.

— Ia mai du-te la dracu', mitocane! fu răspunsul ce-i primi.

Socoti că era mai bine să nu-i răspundă cum merita, dar zări la doi paşi un comisar mai blajin la chip, mergând în urma convoiului, şi îi puse şi acestuia întrebarea. Comisarul, arătându-i cu bastonul spre partea de unde venise, îi spuse:

— Prima stradă la dreapta, ultâma casă mare pe stânga.

Cu inima strânsa de o nouă şi mare nelinişte, tânărul o luă într-acolo. Ajuns în mijlocul străzii, recunoscu îndată casa, care se deosebea de celelalte, mai joase şi mai mici; se opri la poarta zăvorâtă, puse mâna pe ciocan şi rămase cu el în mână, ca şi cum s-ar fi pregătit să tragă dintr-o urnă planeta în care era scrisă viaţa sau moartea lui. În cele din urmă, ridică ciocanul şi lovi cu hotărâre.

După câteva clipe, se deschise o fereastră, şi o femeie scoase capul, să vadă cine era. Avea un chip bănuitor, care părea că întreabă: „*Monatti*? Tâlharii? Comisarii? «Ungătorii» sau dracii?"

— Doamnă, i se adresă Renzo cu glas şovăitor privind în sus, aici locuieşte şi slujeşte o tânără de la ţară, pe nume Lucia?

— Nu mai e aici! răspunse femeia, pregătindu-se să închidă fereastra.

— O clipă, vă rog! Nu mai e aici! Dar unde e?

— La lazaret! apoi iar vru să închidă fereastra.

— O clipă, vă rog, pentru numele Domnului! E bolnavă de ciumă?

— Desigur! Ţi se pare ceva neobişnuit? Acuma

pleacă!

— Vai! Bietul de mine! Aşteptaţi… era rău bolnavă? De cât timp?

Dar, între timp, fereastra fusese închisă.

— Doamnă, doamnă, încă un cuvânt! Fie-vă milă! Pentru sufletul morţilor dumneavoastră! Nu vă cer nimic… Hei!

Dar parcă ar fi vorbit cu pereţii.

Îndurerat de cele ce aflase şi înfuriat de asemenea purtare, Renzo apucase din nou ciocanul şi, rezemându-se de poartă, îl strângea şi îl învârtea, îl ridica pentru a bate din nou, cu mai multă disperare, apoi rămânea cu el în aer. În această cumplită tulburare se întoarse să vadă dacă nu era cumva cineva pe acolo, vreun vecin, de la care să poată căpăta vreo desluşire mai precisă, câteva indicii, câteva lămuriri… Dar cea dintâi şi singura făptură pe care o zări fu o altă femeie, ce se afla la o depărtare de aproape douăzeci de paşi, aceasta, cu expresie ce exprima groaza, ura, enervarea şi viclenia, cu ochii rătăciţi, ce priveau spre el şi dincolo de el, cu gura căscată ca pentru a striga, dar ţinându-şi parcă răsuflarea, cu braţele slăbănoage ridicate, întinzând şi strângându-şi degetele zbârcite şi uscate, ca nişte gheare, ca şi cum ar fi vrut parcă să apuce ceva, se vedea bine că voia să cheme lumea în ajutor, însă fără s-o observe cineva. Când privirile lor se întâlniră, femeia se făcu şi mai slută şi tresări, ca cineva prins asupra faptului.

— Ce dracu’?! începu Renzo, ridicându-şi şi dânsul cnâinile spre femeie, dar aceasta, pierzând speranţa de a-l surprinde pe neaşteptate, lăsă să-i scape ţipătul pe care-l înăbuşise atâta vreme:

— „Ungătorul”! Săriţi, săriţi!… „Ungătorul”!

— Cine? Eu? Ah, vrăjitoare mincinoasă, taci din gură! strigă Renzo, făcând un salt spre ea, ca s-o înspăimânte şi s-o facă să tacă. Dar îşi dădu seama că era mai bine să se gândească la ce era de făcut.

La strigătul bătrânei, lumea năvăli din toate părţie; nu în aceeaşi măsură cum s-ar fi întâmplat cu trei luni în urmă într-o asemenea împrejurare, dar destul ca să poată face orice împotriva unui singur om. În acelaşi timp, fereastra se deschise din nou, şi aceeaşi femeie, care cu câteva clipe înainte îl primise pe băiat cu atâta răceală, strigă şi ea:

— Prindeţi-l! Prindeţi-l! Trebuie să fie unul dintre ticăloşii care umblă pe furiş să mânjească porţile oamenilor cumsecade! Renzo nu mai stătu la gânduri: înţelese că era mai prudent şi mai cuminte să scape din mâinile acestor oameni decât să le arate că era nevinovat; se uită în jur, să vadă unde era mai puţină lume, şi se năpusti într-acolo. împinse cu o îmbrâncitură pe un om care-i stăvilea drumul, cu un pumn zdravăn în piept, aruncă la opt sau zece paşi pe altul care alerga spre el, şi o porni în galop, cu pumnul ridicat ameninţător, gata să pocnească pe oricine i-ar fi ieşit înainte. Strada era liberă în faţa lui, dar în spate se auzeau tropotele urmăritorilor şi strigătele lor cumplite:

— Prindeţi-l! Prindeţi-l! E „ungător”!

Renzo nu ştia când aveau de gând să înceteze urmărirea şi nu vedea unde şi-ar putea găsi scăparea. Mânia i se preschimbă deodată în furie, neliniştea în disperare, un văl i se aşternu pe ochi, apucă repede cuţitul, îl trase afară, se opri brusc, se întoarse, cu înfăţişarea cea mai sălbatică şi cea mai crudă pe care o avusese vreodată, şi cu braţul întins, învârti în aer iama lucitoare, apoi strigă:

— Cine îndrăzneşte să înainteze, ticăloşilor? Am să-l ung cu de-adevărat cu lama cuţitului!…

Dar observă, spre uimirea lui şi cu nelămurită satisfacţie, că cei ce-l prigoneau se opriseră deodată, ca şi cum s-ar fi temut să mai înainteze, şi că, urlând necontenit, făceau tot felul de semne, parcă unor oameni care se aflau departe, în urma lui. Se întoarse iarăşi şi zări (căci tulburarea îl împiedicase să vadă până atunci)

o căruţă, ba chiar un şir lung de căruţe, pline de morţi, cu însoţitorii obişnuiţi, iar în urmă, la o oarecare distanţă, o altă ceată de oameni, care ar fi vrut să se repeadă şi ei asupra „ungătorului” şi să-l prindă la mijloc, dar aceeaşi piedică îi oprea. Văzându-se astfel între două focuri, îi trecu prin minte că ceea ce-i îngrozea pe urmăritori putea fi salvarea lui. Socoti că nu era momentul potrivit să facă pe mofturosul, băgă cuţitul în teacă, se trase la o parte şi o porni în goană spre şirul de căruţe. Trecu de prima căruţă şi ochi în a doua un loc mai mare, gol. Îşi făcu vânt şi, dintr-un salt, iată-l în căruţă, proptindu-se pe picioarul drept, ţinându-l pe stângul în aer şi ridicând braţele.

— Bravo! Bravo! strigară în cor *monatti*, dintre care unii urmau alaiul pe jos, alţii stăteau în căruţe, şi alţii, ca să spunem adevărul, şedeau pe cadavre, bând dintr-o sticlă mare, care trecea din mână în mână. Bravo, straşnică lovitură!

— Dacă ai venit să ceri ocrotirea *monatti*lor e ca şi cum ăi fi intrat într-o biserică, îi spuso1 unul din cei doi *monatti* din căruţa unde se urcase.

La apropierea convoiului, cei mai mulţi dintre urmăritori întoarseră spatele şi se îndepărtară, urmând totuşi să strige:

— Prindeţi-l! E „ungător”!

Alţii se retrăgeau mai încet, oprindu-se din când în când şi făcând gesturi ameninţătoare spre Renzo, care le răspundea, din căruţă, arătându-le pumnul.

— Ia lasă-mă pe mine, îi spuse un *monatto* şi smulgând de pe un cadavru o zdreanţă urâtă, o înnodă în grabă, apoi o apucă de un capăt, o ridică în văzduh, ca pe o praştie, şi o arătă celor mai încăpăţânaţi prefăcându-se că are de gând să arunce zdreanţă după ei. Şi strigă: Vă arăt eu vouă, ticăloşilor!

Văzând aceasta, toţi urmăritorii o luară la fugă, îngroziţi, iar Renzo nu mai zări decât spinările duşmanilor şi călcâiele lor, care sfârâiau.

Printre *monatti* se ridică un urlet de triumf, un hohot de râs, un „uh!” prelungit, care-i însoţi pe fugari.

— Ei, vezi că ştim să ocrotim un om cumsecade? îi spuse lui Renzo acelaşi *monatto*. Unul dintre noi. face mai mult decât o sută de fricoşi din ăştia!

— Adevărat, pot spune că vă datorez viaţa, răspunse Renzo, şi vă mulţumesc din toată inima!

— Pentru ce? întrebă insul. Meriţi din plin! se vede că eşti un tânăr cumsecade. Bine faci că-i ungi pe ticăloşii ăştia, unge-i, omoară-i, căci nu preţuiesc nimic, în afară de cazul când sunt morţi, că, drept răsplată pentru treaba pe care o facem, ne blestemă şi ne spun că, atunci când se va sfârşi ciuma, ne vor spânzura pe toţi! Dar mor ei înainte de-a se sfârşi cu ciuma, şi *monatti* vor rămâne singuri, să se bucure de victorie şi să huzurească în Milano…

— Trăiască molima şi moarte ticăloşilor! strigă celălalt, şi cu această frumoasă urare duse sticla la gură, cu amândouă mâinile, şi trase o duşcă, în ciuda hurducăturilor carului, apoi îi întinse sticla lui Renzo, spunându-i: Bea în sănătatea noastră!

— V-o doresc tuturor din toată inima! zise Renzo, dar nu mi-e sete., n-am chef să beau în clipa asta…

— Ţi-a fost tare teamă, pe cât mi se pare… spuse un *monatto*. După mutră, eşti un pârlit oarecare. Ar trebui să ai altă mutră dacă ai fi „ungător”!

— Ei, fiecare se descurcă cum poate, zise celălalt.

— Dă-mi şi mie sticla, spuse unul dintre cei ce mergeau pe jos, lângă căruţă. Vreau să trag şi eu o duşcă, în sănătatea stăpânului ei, care se găseşte în această frumoasă tovărăşie… acolo, chiar acolo, dacă nu mă înşel, în căruţa aceea frumoasă… Şi, cu un rânjet hidos şi drăcesc, arată spre căruţa din faţa celei unde se afla bietul Renzo. Apoi, luând o înfăţişare gravă, mai odioasă şi mai crudă decât la început, făcu o plecăciune, adăugând: îngăduiţi, stăpâne, unui biet *monatto* să guste vin din pivniţa domniei-voastre? Vedeţi şi

dumneavoastră, viaţa e grea… Noi suntem aceia care v-am urcat în căruţă, să vă ducem la plimbare… Şi apoi ştiu că vinul vă face rău dumneavoastră, seniorilor. Noi, bieţii *monatti*, avem stomacul sănătos.

În hohotele de râs ale tovarăşilor săi, luă sticla şi o ridică în aer, dar înainte de a bea, se întoarse spre Renzo, îl privi ţintă şi-i spuse cu un fel de compătimire dispreţuitoare:

— Pesemne că dracul cu care ai făcut legământ e foarte tânăr, căci dacă nu eram noi să te ajutăm, frumos ajutor şi-ar mai fi dat el! Şi în alte hohote de râs, duse sticla la gură.

— Hei! nouă nu ne laşi?

— Dar nouă? strigară mai multe glasuri din căruţa din faţă.

După ce bău după pofta inimii, ticălosul întinse cu amândouă mâinile sticla tovarăşilor săi, care la rândul lor, şi-o trecură din mână în mână, până la cel din urmă. Acesta o goli, o roti prin aer de vreo două ori şi, cu putere, o aruncă în mijlocul uliţei, strigând:

— Trăiască ciuma!

După aceste vorbe, intonă cântecul *monatti*lor, şi pe dată se alăturară şi ceilalţi formând un cor uriaş.

Concertul acesta infernal, amestecat cu clinchetul clopoţeilor, cu scârţâitul căruţelor şi cu tropotul cailor, răsună în tăcerea străzilor şi pătrundea în case, strângând de amărăciune inimile puţinilor oameni ce mai locuiau în ele.

Dar cu câte nu se împacă uneori bietul om? Ce lucru nu poate face cu plăcere în anumite situaţii? Primejdia îl făcuse pe Renzo să socotească posibilă tovărăşia acestor morţi şi a acestor vii, iar cântecul fu acum pentru urechile lui ca o muzică, aş putea spune aproape plăcută, căci îi da putinţa să scape de orice convorbire. Încă ameţit şi tulburat, mulţumi din adâncul inimii providenţei că-l scăpase dintr-o primejdie atât de mare, fără să păţească nimic rău şi fără să fi făcut nici el

vreun rău, rugând-o totodată să-l ajute acum să se poată elibera şi de eliberatorii săi. De aceea sta la pândă, privindu-i pe *monatti* şi uliţa, ca să prindă momentul când putea să se strecoare pe furiş din căruţă, fără a le da prilejul să facă gălăgie sau vreo scenă, care să trezească bănuielile trecătorilor.

Deodată, la cotitura unei străzi, i se păru că recunoaşte locurile; privi cu luare-aminte şi se încredinţă că aşa era. Ştiţi unde se afla? Pe strada Porţii Orientale, pe strada pe care venise încetişor şi se întorsese în goană cu aproape douăzeci de luni în urmă. Îi trecu deodată prin minte că pe acolo putea ajunge de-a dreptul la lazaret, şi faptul că se afla chiar în drumul lui, fără să-l fi căutat, fără să fi întrebat pe cineva i se păru un semn al providenţei, o prevestire bună pentru viitor.

În aceeaşi clipă un comisar venea spre căruţe, strigând spre *monatti* să se oprească şi nu mai ştiu ce altceva. Convoiul se opri, şi muzica se preschimbă într-o discuţie zgomotoasă. Unul dintre *monatti*, care era în aceeaşi căruţă cu Renzo, sări jos. Renzo îi spuse celuilalt:

— Mulţumesc pentru bunătatea ce-aţi avut-o faţă de mine. Dumnezeu să vă răsplătească! şi sări în partea cealaltă.

— Du-te, du-te, „ungător” prostuţ! răspunse* acesta. N-o să pustieşti tu Milanul!

Din fericire nu era nimeni prin apropiere, să poată auzi. Convoiul se opri pe partea stângă a drumului. Renzo o luă repede în cealaltă parte, strecurându-se pe lângă zid spre pod, trecu peste el, apucă pe o stradă, recunoscu mănăstirea capucinilor şi, în apropierea porţii, zări colţul lazaretului. Intră pe poartă, şi în faţa ochilor i se desfăşură priveliştea extraordinară a lazaretului, care nu mai era decât o amintire, o biată rămăşiţă, devenită însă o scenă largă, cumplită şi de nedescris.

De-a lungul celor două laturi ce se înfăţişau privirilor din unghiul acela era o forfotă neîncetată: se vedeau bolnavi aduşi la lazaret în şiruri nesfârşite, şi alţii

şezând sau zăcând pe marginea şanţului care înconjura lazaretul fie din pricină că nu mai avuseseră putere să meargă mai departe, fie că ieşiseră din lazaret de disperare şi nu mai fuseseră în stare să meargă mai departe. Alţi bolnavi rătăceau singuratici, ca năuciţi, şi mulţi dintre ei îşi ieşiseră cu adevărat din minţi; câte unul povestea înfierbântat halucinaţiile sale unui nenorocit care zăcea doborât şi el de boală, altul era cuprins de furii; altul privea în toate părţile râzând, ca şi cum ar fi luat parte la cine ştie ce spectacol vesel. Dar proba cea mai ciudată şi cea mai zgomotoasă de asemenea jalnică veselie o dădea un cântec puternic şi necontenit, despre care n-ai fi crezut că vine din mijlocul acelei mulţimi nenorocite, dar care se înălţa peste toate celelalte glasuri; unul din cântecele populare de dragoste, vesele şi glumeţe, numite *villanelle*. Căutând cu privirea în direcţia de unde venea glasul, ca să descoperi cine putea fi atât de vesel într-un asemenea loc şi în asemenea clipă, vedeai un nenorocit stând cuminte în fundul unei gropi şi cântând din răsputeri, cu capul sus.

Renzo de-abia făcuse câţiva paşi spre partea de miazăzi a clădirii, când din mulţime se auzi un vuiet extraordinar şi de departe răzbătură glasuri care strigau: „Păziţi-vă! Opriţi-l!” Flăcăul se ridică în vârful picioarelor şi zări un cal ce gonea mânat de un călăreţ ciudat: un zănatec care, văzând calul dezlegat şi nepăzit lângă o căruţă, sărise pe el şi, lovind animalul cu călcâiele şi cu pumnii, îl mâna în goană nebună. *Monatti* îl urmăriră urlând, până ce totul dispăru într-un nor de praf, ce se înalţă spre depărtări.

Şi aşa, buimăcit şi ostenit de vederea atâtor nenorociri, tânărul ajunse la poartă, în spatele căreia se afla adunată la un loc mai multă suferinţă decât îi fusese dat să vadă de-a lungul întregului drum pe care-l străbătuse. Se îndreptă spre poartă, intră pe sub boltă şi rămase câteva clipe nemişcat în prag.

CAPITOLUL XXXV

Închipuiască-şi cititorul un lazaret în care se află şaisprezece mii de ciumaţi! Un spaţiu plin de barăci, de colibe, de căruţe, de oameni; două galerii, la dreapta şi la stânga, înţesate de bolnavi şi de morţi, zăcând claie peste grămadă pe paie sau pe saci, şi peste acest imens culcuş, un vuiet ca al valurilor mării. Pretutindeni, ducându-se şi venind, oprindu-se, fugind, aplecându-se şi ridicându-se, convalescenţi, nebuni, infirmieri. Această privelişte se înfăţişă dintr-odată privirilor lui Renzo, care rămăsese o clipă copleşit şi buimac.

Nu avem de gând să descriem spectacolul în amănunţime, şi credem că nici cititorul n-ar dori acest lucru, ci, urmărind doar pe tânărul nostru în drumul lui anevoios, ne vom opri unde se va opri şi el, amintind din tot ce a văzut numai ceea ce e absolut necesar pentru a putea povesti ce a făcut şi ce i s-a întâmplat.

Din locul unde se oprise şi până la capela din mijlocul aşezământului, iar de aici până la poarta din faţă, era un fel de cărare fără barăci şi alte clădiri, şi privind mai cu luare aminte, flăcăul observă o forfotă de căruţe; se cărau boarfe ca să se facă loc. Apoi mai văzu capucini şi alţi slujbaşi care conduceau operaţia şi alungau pe cine n-avea ce căuta acolo. Temându-se să nu fie dat afară şi el, se strecură printre barăcile din partea dreaptă, spre care o pornise din întâmplare. De cum vedea că are loc să poată pune piciorul, înainta, furişându-se din colibă în colibă, vârându-şi capul în fiecare dintre ele, cerc Gtând paturile aflate în aer liber şi examinând chipurile abătute de suferinţă, schimonosite de spasme sau încremenite de moarte, să vadă dacă nu cumva o va găsi pe aceea pe care totuşi se temea s-o găsească. Umblase destul de mult şi repetase de mai multe ori acea dureroasă cercetare fără să zărească vreo femeie, ceea ce-l făcu să-şi închipuie că toate fuseseră adunate într-un loc aparte. Şi într-adevăr ghicise. Dar unde era locul acela nu avea niciun indiciu

şi nu putea să-l descopere. Peste tot întâlnea numai oameni cu anumite însărcinări, foarte deosebiţi, ca aspect, purtare şi îmbrăcăminte, după cum deosebite şi chiar opuse erau şi scopurile care dădeau şi unora, şi celorlalţi o trăia deopotrivă de mare ca să poată îndeplini asemenea sarcini! Pe chipul unora nu se citea nici urmă de milă, pe al altora, o milă supraomenească. El însă nu îndrăzni să-i întrebe nici pe unii, nici pe alţii, ca să nu intre în vreo încurcătură, şi se hotărî să meargă întruna, până ce avea să dea de locul unde erau femeile. Şi mergând aşa, nu înceta să cerceteze locul de jur-împrejur; din când în când era silit să-şi întoarcă privirea întristată, fulgerată parcă de nenorocirea pe care o descoperea. Dar unde să şi-o întoarcă, pe ce să şi-o odihnească decât pe alte nenorociri?

Până şi aerul şi cerul măreau, dacă mai era cu putinţă aşa ceva, grozăvia acelei privelişti. Ceaţa se îndesise puţin câte puţin şi se adunase în nori groşi care, întunecându-se din ce în ce mai mult, dădeau impresia unei înserări vestitoare de furtună, cu deosebirea că, pe cerul acesta întunecat şi apăsător, se întrezărea, ca printr-un văl des, discul soarelui, palid, care răsfrângea în jurul lui o lumină searbădă şi slabă şi o căldură moartă şi apăsătoare. Din când în când, peste murmurul necontenit al multmii învălmăşite, se auzea o răbufneală de tunel? adâncă, dar parcă întreruptă şi nehotărâtă, şi oricât de atent ai fi ascultat, tot n-ai fi putut să-ţi dai seama din ce parte venea, sau ai fi luat-o drept un uruit îndepărtat de căruţe, care se opresc pe neaşteptate. Pe câmpul dimprejur nu se vedea mişcându-se nicio ramură de copac şi nicio altă pasăre care să-şi ia zborul sau să se aşeze pe o creangă, în afară de vreo rândunea, ce se ivea, pe neaşteptate, pe deasupra acoperişurilor lazaretului, şi luneca în jos, cu aripile întinse, de parcă ar fi vrut să atingă pământul, dar înspăimântată de furnicarul acela, se înălţa repede şi-şi lua zborul. Era o vreme dintre acelea în care, dacă te afli într-un grup de

drumeţi, observi că niciunul nu are curajul să rupă tăcerea, în care vânătorul merge gânditor cu privirea în pământ, iar ţărăncuţa care-şi sapă ogorul, se opreşte din cântat, fără să-şi dea seama de ce; o vreme din acelea care prevesteso furtuna, când natura, aparent încremenită, dar frământată în adânc de un neastâmpăr lăuntric, parcă ar vrea să asuprească toate fiinţele şi să coboare ceva apăsător peste orice muncă, ba şi peste odihnă, ba chiar şi peste viaţa însăşi. Şi în locul acela, sortit suferinţelor şi morţii, oamenii, care luptaseră cu boala, cădeau înfrânţi de această nouă apăsare. Sute şi sute de bolnavi cădeau fulgerător într-o stare mai rea şi, odată cu cea din urmă luptă, care era şi mai cumplită, şi cu creşterea suferinţelor, gemetele deveneau tot mai înăbuşite. Poate că în asemenea loc de dureri nu fusese niciodată un ceas mai amar decât acesta.

Ti nărui rătăci o bună bucată de vreme şi fără niciun rezultat prin labirintul acela de barăci, când în mulţimea gemetelor şi în zgomotul confuz de glasuri desluşi deodată un amestec ciudat de scâncete şi behăituri şi se pomeni în dreptul unei despărţituri de scânduri, de după care veneau toate acele zgomote. Privi printr-o deschizătură largă dintre două scânduri şi văzu un ocol, unde se aflau răspândite câteva barăci, şi atât în barăci, cât şi în locurile dintre ele nu se vedeau infirmierele obişnuite, ci o mulţime de sugaci, culcaţi pe nişte salteluţe, pe perne, pe petice de covoare, ori pe cearşafuri, şi nenumărate doici sau alte femei, care îi îngrijeau. Ceea ce-ţi atrăgea şi-ţi reţinea privirea, însă, erau nişte capre, care ajutau femeilor la alăptatul pruncilor. După cum se vedea, aici era un aşezământ pentru copii, aşa cum îngăduia pe atunci timpul şi locul, şi era lucru de mirare să vezi cum unele capre stau liniştite deasupra copiilor şi-i alăptează, iar altele aleargă la scâncetele micuţilor cu o pornire maternă, oprindu-se în dreptul lor şi căutând să li se aşeze cu grijă deasupra, ca să-i poată alăpta, frământându-se şi

behăind, ca să cheme parcă pe cineva în ajutor. În alte locuri şedeau doicile cu pruncii la sân, multe dintre ele într-o atitudine atât de drăgăstoasă, încât, privindu-le, te întrebai dacă fuseseră atrase acolo de vreun câştig, ori poate veniseră din milă, să uşurele nevoile şi durerile. Una dintre ele, plină de amărăciune, desprinsese de la sânul ei secat un copilaş ce plângea; acum căuta cu tristeţe o capră, care s-o înlocuiască. Alta privea cu drag copilaşul ce adormise sugând şi, sărutându-l cu duioşie, îl ducea spre o baracă să-l culce pe o salteluţă. A treia, însă, dând sânul unui sugaci străin cu o expresie ce nu părea de fel nepăsătoare, sta dusă pe gânduri, privea cerul, şi la ce s-ar fi putut gândi oare, în acea stare şi cu acea privire pierdută, dacă nu la copilul născut din carnea ei, care poate că-i murise cu puţin înainte la sân, sugând tot aşa? Femeile mai în vârstă îndeplineau alte slujbe. Una alerga la ţipătul unui sugaci înfometat, îl lua în braţe şi-l aducea lângă o capră, care mânca dintr-un maldăr de iarbă fragedă, şi-l punea să sugă, certând şi mângâind în acelaşi timp bietul animal, pentru a-l face să îndeplinească, liniştit şi cu blândeţe, această slujbă, cu care nu era de fel obişnuit; alta alerga să scape un mititel, pe care-l izbea cu copita, din nebăgare de seamă, o capră ce alăpta un copilaş; în sfârşit, o altă femeie îşi plimba copilul în braţe, legănându-l şi încercând să-l adoarmă fie prin cântece, fie prin cuvinte mângâietoare, fie chemându-l cu un nume pe care i-l pusese ea însăşi chiar atunci…

În acest moment apăru un capucin cu barba albă, aducând în braţe doi copilaşi care plângeau şi pe care-i luase de lângă mamele lor, ce-şi dăduseră sufletul. O femeie alergă să-i primească, cercetând cu privirea printre tovarăşele sale şi printre capre pe cele care le-ar putea ţine loc de mame.

Împins de grija care-i stăpânea cu atâta putere sufletul, Renzo se îndepărtase de mai multe ori de deschizătură, ca să plece, dar se întorcea din nou, să mai

privească puţin. În cele din urmă, ridicându-se, o luă pe lângă gard, până într-un loc unde un grup de barăci îl sili să se întoarcă. Şi se uită de-a lungul lor cu gândul de-a ajunge iar la împrejmuirea de scânduri şi de a merge până la capăt să cerceteze şi pe acolo. În timp ce privea drept înainte şi cerceta calea, o apariţie neaşteptată, iute, fulgerătoare îi atrase luarea-aminte şi-l tulbură. Văzu la distanţă de vreo sută de paşi, trecând şi pierind numaidecât printre barăci, un capucin care, chiar de departe şi în fugă, avea în totul mersul, atitudinea şi înfăţişarea părintelui Cristoforo. Pradă unei tulburări pe care v-o* puteţi închipui, alergă într-acolo, se suci în dreapta şi în stânga, căută înainte şi înapoi, înăuntru şi în afară, prin toate ungherele, prin toate locurile, până când dădudin nou, cu bucurie, de fiinţa aceea, de acel călugăr, pe care-l văzu acum depărtându-se de un cazan şi ducând un blid de mâncare spre una din barăci. îl văzu apoi aşezându-se în prag, făcând semnul crucii asupra blidului ce-l ţinea în mână şi începând să mănânce după ce aruncă o privire cercetătoare în jur. Era, într-adevăr, părintele Cristoforo!

Tot ce s-a întâmplat cu el din momentul când l-am pierdut din vedere şi până la această întâlnire se poate spune în câteva cuvinte. Nu se urnise din Rimini şi nici nu i-ar fi trecut prin minte să plece, până în clipa când izbucnise ciuma în Milano, dându-i astfel prilejul, pe care-l dorise cu atâta ardoare, de a-şi da viaţa pentru aproapele său. Ceru stăruitor să fie trimis acolo, să-i ajute şi să-i îngrijească pe ciumaţi. Unchiul conte murise, şi de altfel era mai mare nevoie de infirmieri decât de predicatori, aşa încât dorinţa-i fu împlinită fără prea mare greutate. Plecă îndată la Milano şi intră în lazaret, unde se afla de aproape trei luni.

Bucuria ce-o simţi Renzo când îl descoperi pe bunul: părinte nu fu câtuşi de puţin deplină, căci, chiar din momentul când se încredinţă că era cu adevărat el, îşi dădu seama cât de mult se schimbase. Adus de spate

şi îmbătrânit, cu obrazul palid şi scofâlcit, toată înfăţişarea călugărului arăta că e o fiinţă sfârşită, că trupul i se năruia încet şi nu mai era susţinut decât de o uriaşă; sforţare a spiritului.

Călugărul îl privi şi el cu atenţie pe tânărul care se apropia şi care, neîndrăznind să vorbească, încerca să se facă recunoscut prin gesturi.

— Oh, părinte Cristoforo! şopti Renzo când fu destul de aproape ca să poată fi auzit.

— Tu, aici? zise călugărul, lăsând jos blidul şi ridicându-se.

— Ce mai faci, părinte? Ce mai faci?

— Mai bine decât nefericiţii aceştia, pe care-i vezi aici, răspunse călugărul, şi glasul lui era stins, slab, schimbat, ca şi întreaga-i făptură.

Numai privirea era cea de odinioară, ba chiar mai vie şi mai strălucitoare, ca şi cum milostenia, biruitoare în clipa supremă a operei întreprinse şi fericită de a se simţi aproape de izvorul ei, ar fi aprins în ochii lui un foc mai arzător şi mai pur decât acela pe care slăbiciunea trupească i-l stingea puţin câte puţin.

— Dar tu, urmă el, cum ai ajuns aici? De ce ai venit să înfrunţi ciuma?

— Am avut-o, slavă Domnului! Am venit s-o caut ne… Lucia.

— Pe Lucia? E aici?

— E aici, sau cel puţin mai nădăjduiesc că mai este încă…

— E nevasta ta?

— Vai, părinte dragă, nu! Nu e nevasta mea… Pesemne că nu ştii nimic din ceea ce s-a întâmplat…

— Nu, fiule, de când Dumnezeu m-a depărtat de voi, n-am mai aflat nimic, dar acum, când mi te trimite, nu-ţi ascund că simt o mare dorinţă să aflu totul. Dar… surghiunul tău?

0 – Aşadar ştiţi ce mi-au făcut?

— Dar tu ce făcuseşi?

— Dacă aş spune că am fost cu judecată, în acea zi la Milano, aş spune o minciună, dar n-am făcut nicio faptă rea!

— Te cred, şi tot aşa credeam şi înainte.

— Acum pot să vă spun totul.

— Aşteaptă o clipă, rosti călugărul şi, depărtându-se câţiva paşi de baracă, strigă: Părinte Vittore!

După câteva clipe, se ivi un tânăr capucin, căruia îi zise:

— Fii bun, părinte Vittore, şi veghează dumneata în jocul meu pe bieţii nenorociţi cât voi sta aici, şi dacă cumva vreunul mă cheamă, strigă-mă. Mai ales ai grijă de cel pe care-l ştii! Dacă dă cumva un semn cât de mic că şi-a revenit, ai bunătatea şi mă înştiinţează îndată.

— Fiţi fără grijă, răspunse tânărul.

Întorcându-se spre Renzo, părintele Cristoforo spuse:

— Să intrăm. Dar… adăugă îndată oprindu-se, îmi pari istovit, trebuie să mănânci, desigur.

— E adevărat, spuse Renzo. Acum, că m-aţi întrebat, mi-am adus aminte că sunt nemâncat.

— Aşteaptă puţin! spuse călugărul şi, luând o altă strachină, se duse s-o umple cu supă de la cazan.

Întorcându-se, i-o dete lui Renzo, împreună cu o lingură, îndemnându-l să şadă pe un mindir, care-i slujea drept pat. Se duse după aceea spre un butoiaş aflat într-un colţ şi turnă un pahar de vin, pe care-l puse pe o măsuţă, în faţa oaspetelui său, apoi îşi luă şi el strachina şi se aşeză alături.

— Oh! părinte Cristoforo, suspină Renzo, se cuvine oare să faceţi dumneavoastră asemenea lucruri? Dar aţi rămas acelaşi. Vă mulţumesc din tot sufletul.

— Nu-mi mulţumi mie, zise călugărul, este hrana săracilor, dar şi tu eşti destul de sărac în această clipă. Acum spune-mi ceea ce nu ştiu, povesteşte-mi despre biata Lucia şi încearcă să fii scurt, fiindcă am timp puţin şi multe de făcut, după cum vezi.

Şi, chiar în timp ce mânca, Renzo începu povestea Luciei, arătând cum fusese adăpostită la mănăstirea din Monza, cum fusese răpită… Auzind despre atâtea suferinţe şi primejdii şi gândindu-se că el fusese cel care o îndrumase acolo pe sărmana fată, bietul călugăr rămase fără suflare. Dar îşi veni în fire auzind în ce chip minunat fusese eliberată şi redată mamei sale, care o adăpostise şi o dăduse în grija *donnei* Prassede.

— Acum vă voi povesti despre mine, urmă Renzo, şi povesti pe scurt despre ziua aceea cumplită din Milano şi despre fuga sa; cum stătuse mereu departe de casă, cum, datorită acestor frământări, se încumetase să vină în satul său, cum n-o găsise pe Agnesa şi cum aflase” în Milano, că Lucia se găseşte la lazaret. Şi acum, iată-mă aici… sfârşi el. Am venit s-o caut, să văd dacă mai trăieşte şi dacă… şi dacă mă mai vrea… fiindcă… uneori:

— Dar… întrebă călugărul, ai vreo cunoştinţă despre locul unde a fost dusă, sau despre timpul când a venit aici?

— N-am nicio cunoştinţă, preacucernice părinte. Nimic, decât că este «aici, dacă este, cu voia Domnului…

— Oh, bietul băiat! Dar cu cercetările tale până unde pl ajuns?

— Am căutat şi răscăutat, dar până acum n-am văzut decât bărbaţi. Am socotit că femeile trebuie să fie într-un loc deosebit, dar n-am izbutit să-l găsesc; dacă aşa stau lucrurile, veţi binevoi să mă îndrumaţi.

— Bine, dar tu nu ştii, fiule, că nu e îngăduit oamenilor care n-au nicio treabă de făcut aici să intre în aceste locuri?

— Asta-i acum! Şi ce s-ar putea să mi se întâmple?

— Hotărârea e dreaptă şi sănătoasă, fiule, şi dacă mulţimea şi gravitatea relelor nu îngăduie să fie păstrată cu toată străşnicia, crezi că se cuvine oare ca un om cinstit s-o calce?

— Dar bine, părinte Cristoforo, spuse Renzo, Lucia trebuia să fie nevasta mea! Sfinţia-ta ştie cât timp am

fost despărţiţi, sunt douăzeci de luni de când sufăr şi aştept; am venit până aici trecând prin cele mai mari primejdii, una mai grozavă decât alta, şi acum…

— Nu ştiu ce să-ţi spun… zise călugărul, răspunzând mai curând gândurilor sale decât vorbelor rostite de tânăr. Tu vii cu gânduri bune şi dea Domnul ca toţi cei care au liberă trecere în acest loc să se poarte cum bănuiesc că vei face tu. Dumnezeu, care, desigur, binecuvântează această credinţă a iubirii tale, această stăruinţă în căutarea celei pe care el ţi-a dăruit-o, Dumnezeu, care este mai necruţător decât oamenii, dar şi mai îngăduitor, nu va socoti un păcat faptul că ai venit s-o cauţi aici. Ia aminte numai că de purtarea în acest loc vom da socoteală amândoi nu în faţa oamenilor, ci în faţa lui Dumnezeu însuşi! Urmează-mă!

După aceste cuvinte se ridică, lucru pe care-l făcu în aceeaşi clipă şi Renzo, căci, ascultându-l, luase hotărârea în sinea sa să nu pomenească, aşa cum avea de gând la început, nimic despre juruinţa Luciei. „Dacă mai află şi despre asta, se gândea el, îmi face, fără îndoială, alte greutăţi. Şi ori o găsesc, şi atunci vom avea destul timp să lămurim lucrurile, ori… şi atunci la ce bun să-i mai spun?”

Ducându-l lângă uşa barăcii dinspre miazănoapte, călugărul îi spuse:

— Ascultă: părinte Felice, care e conducătorul lazaretului, va scoate astăzi afară, ca să fie îngrijiţi mai bine, pe cei câţiva bolnavi pe cale de vindecare. Vezi acolo, în mijloc, biserica aceea?… Şi, ridicând mina slabă şi tremurătoare, arătă în stânga, printre norii întunecoşi, cupola capelei, înălţată pe deasupra sărăcăcioaselor acoperişuri, şi urmă: Acolo, în jurul bisericii, unde se adună mulţimea acum, ca să iasă în procesiune, este o poartă, pe unde probabil că ai intrat şi tu.

— Ah, da! De asta curăţau ei drumul…

— Chiar aşa. Ai auzit, fără îndoială, şi clopotele bătând.

— Am auzit o bătaie.

— Da, era a doua. Ei bine, la a treia bătaie se vor aduna toţi cei care pleacă, şi părintele Felice le va ţine o mică cuvântare, apoi va porni la drum împreună cu ei. Tu, când vei auzi bătaia, du-te acolo şi încearcă să te aşezi pe marginea străzii, în spatele mulţimii, de unde, fără să stânjeneşti pe nimeni şi fără să fii observat, vei putea să-i vezi pe cei care pleacă. Şi uită-te bine, să vezi dacă nu se află şi Lucia printre ei. Iar dacă Dumnezeu n-a vrut să fie acolo, atunci du-te în partea aceea, spuse el, şi ridică din nou mina, arătându-i aripa din faţă a clădirii, căci o parte din locaşul acela şi din locul care-l înconjoară este rezervat femeilor. Vei vedea că locul este împrejmuit cu un gard, dar în unele locuri e întrerupt, în altele are spărturi, aşa că nu-ţi va fi greu să intri. O dată ajuns acolo, dacă nu vei face ceva care să poată da de bănuit, n-o să-ţi zică nimeni nimic. Dacă totuşi vei întâmpina greutăţi, spune că părintele Cristoforo te cunoaşte şi răspunde de tine. Caut-o acolo, caut-o cu încredere şi… cu resemnare. Fiindcă trebuie mereu să ţii minte că n-ai venit să cauţi un lucru de nimic, ci cauţi o fiinţă vie în lazaret! Oh, căci nici nu-ţi trece prin cap de câte ori am văzut eu primenindu-se lumea aici! Câţi nenorociţi am văzut murind! Cât de puţini au fost aceia care au ieşit! Aşa că du-te pregătit să faci un sacrificiu…

— Da, înţeleg… îl întrerupse Renzo. Ochii îi deveniseră deodată fulgerători, iar obrazul i se schimonosise. Înţeleg! Plec, o să privesc, o să caut într-un loc, apoi în altul, şi apoi pretutindeni, prin tot lazaretul, în lung şi în lat… şi dacă n-o voi găsi…

— Dacă n-o vei găsi? întrebă călugărul cu chipul grav şi cercetător, cu privirea dojenitoare.

Dar Renzo, pe care furia ce renăştea în sufletul lui, trezită de gândul acelei îndoieli, îl făcuse să-şi piardă judecata, repetă ultimele cuvinte:

— Iar dacă n-o găsesc, voi căuta pe altcineva!… Aici, în Milano, în Blestematul său de castel, la capătul

lumii, sau chiar în infern, îl voi găsi pe nemernicul acela, care ne-a despărţit! Căci dacă n-ar fi fost el, ticălosul, Lucia ar fi fost a mea de douăzeci de luni, iar dacă ne-ar fi fost scris să murim, cel puţin am fi murit împreună! îl găsesc eu oricum pe ticălos, dacă mai trăieşte!

— Renzo! spuse călugărul, apucându-l de braţ şi privindu-l cu multă severitate.

Şi dacă-l găsesc, urmă Renzo, orbit cu totul de furie, dacă ciuma n-a făcut până acuma dreptate… oh, căci nu mai sunt vremurile când un laş, înconjurat de „bravi", putea arunca oamenii în deznădejde, bătându-şi joc de ei! A venit vremea când oamenii se întâlnesc faţă în faţă şi… fac eu dreptate!

— Nenorocitule! strigă părintele Cristoforo cu o voce care-şi redobândise toată amploarea şi puterea de altă dată. Nenorocitule! şi capul său, căzut în piept, se ridică deodată, obrajii i se îmbujorară, ca atunci când fusese plin de viaţă, iar focul privirilor avea ceva cumplit. Priveşte, nenorocitule! Şi în timp ce cu o mână strângea şi scutura cu putere braţul lui Renzo, cu cealaltă îi arăta dureroasa privelişte, care se desfăşura de jur-împrejur. Priveşte cine e cel care pedepseşte! Cel care judecă, şi nu e judecat! Cel care loveşte şi care iartă! Şi tu, vierme al pământului, tu vrei să faci dreptate? Ştii tu ce-i dreptatea? Du-te, nenorocitule! Nădăjduiam… da… nădăjduiam că, înainte de a muri, Dumnezeu îmi va da mângâierea să aud că biata Lucia trăieşte, s-o mai văd poate şi s-o mai aud, făgăduindu-mi că va rosti o rugăciune peste groapa în care am să zac. Du-te, tu mi-ai răpit această nădejde! Dumnezeu n-a lăsat-o pe lumea asta pentru tine, şi tu, de bună seamă, nu îndrăzneşti să te socoţi vrednic ca Dumnezeu să-ţi dăruiască o mângâiere. S-a gândit poate la ea, fiindcă ea e una dintre fiinţele cărora le sunt hărăzite mângâierile veşnice. Du-te, nu mai am vreme să te ascult!

Şi, rostind aceste cuvinte, împinse cât colo braţul lui Renzo şi o porni spre o baracă plină de bolnavi.

— Vai de mine, părinte, gemu Renzo, urmându-l cu un aer rugător, mă alungaţi în felul acesta?…

— Cum?! urmă cu voce mai puţin aspră capucinul. Ai îndrăzneala de a-mi cere să fur timpul acestor nefericiţi, care mă aşteaptă să le vorbesc despre mila Domnului, pentru a auzf vorbele tale de mânie, planurile tale de răzbunare? Te-am ascultat când cereai sprijin şi mângâiere, am lăsat deoparte o faptă bună ca să încerc să fac alta, dar acum, când inima ta este plină de dorul răzbunării, ce vrei de la mine? Du-te! Am văzut murind aici oameni adânc jigniţi care iertau, şi asupritori care gemeau că nu se pot umili în faţa celor asupriţi. Am plâns cu unii şi cu alţii, dar cu tine ce aş putea face?

— Nu părinte, îl iert, îl iert cu adevărat! îl iert pentru totdeauna! strigă atunci tânărul.

— Renzo! spuse călugărul cu o seriozitate şi mai gravă, gândeşte-te şi spune-mi de câte ori l-ai iertat…

După ce aşteaptă un timp, fără să primească răspuns, aplecând capul şi cu o voce şovăitoare, înceată, urmă:

— Tu ştii de ce port această haină.

Renzo nu cutează să răspundă.

— Ştii! reluă bătrânul.

— Ştiu! răspunse Renzo.

— Am urât şi eu, eu, care te-am certat pentru un gând, pentru o vorbă, iar omul acela, pe care-l uram din adâncul sufletului, a murit de mult, ucis de mine.

— Dar… dar era un asupritor, unul din acei…

— Taci! îl întrerupse călugărul. Crezi că dacă ar fi fost cu putinţă o dezvinovăţire, n-aş fi găsit-o după treizeci de ani? Ah, dacă aş putea să revărs în inima ta simţământul pe care l-am avut după aceea mereu, şi pe care îl am încă, pentru cel pe care îl uram! Dacă aş putea! Nu, nu pot, dar Dumnezeu poate, şi o va face! Ascultă, Renzo! Dumnezeu te iubeşte mai mult decât te iubeşti tu. Tu ai putut să te gândeşti la răzbunare, dar el are destulă putere şi îndurare să te împiedice. Îţi

dăruieşti un har de care altul a fost prea nevrednic. Tu ştii, ai spus-o de atâtea ori, că el poate opri mâna unui asupritor, dar să ştii că poate opri, de asemeni, şi mâna celui ce vrea să se răzbune. Şi fiindcă eşti sărac, fiindcă eşti asuprit, crezi că nu poate apăra de tine un om creat după chipul şi asemănarea sa? Crezi că el te va lăsa să faci ce vrei tu? Nu! Ştii însă ce s-ar putea întâmpla? Ai putea să urăşti şi să-ţi pierzi sufletul; apoi, cu această pornire rea, ai putea să îndepărtezi de tine orice milostenie divină. Căci în orice chip s-ar desfăşura lucrurile, orice soartă ai avea, fii sigur că totul se va schimba în pedeapsă atâta timp cât nu vei ierta în aşa fel, încât să nu mai poţi spune niciodată: „Îl iert!”

— Da, da, spuse Renzo adânc mişcat şi ruşinat. E drept că nu l-am iertat niciodată cu adevărat. Înţeleg că am vorbit ca un ticălos, şi nu ca un creştin. Acum însă, cu ajutorul Domnului, îl iert din toată inima!

— Şi dacă l-ai vedea?

— M-aş ruga lui Dumnezeu să-mi dea răbdare, şi lui să-i înmoaie inima.

— Ţi-ai aduce aminte că Dumnezeu n-a spus doar să iertăm pe vrăjmaşii noştri, ci a spus să-i şi iubim? Ţi-ai aduce aminte că el i-a iubit atât de mult, încât a murit pentru ei?

— Da, îmi voi aminti!

— Ei bine, atunci vino cu mine! Ai spus: „Îl voi găsi”. Şi-l vei găsi! Vino, şi vei vedea împotriva cui purtai vrăjmăşia, cui îi doreai răul, cui voiai să i-l faci şi asupra cărei vieţi doreai să te faci stăpân…

Luând mâna lui Renzo şi strângându-l cum ar fi putut-o face numai un tânăr zdravăn, o porni.

Fără a îndrăzni să întrebe ceva, Renzo îl urmă. După câţiva paşi, călugărul se opri lângă uşa unei barăci, apoi, privindu-l pe Renzo ţintă în ochi, cu un amestec de gravitate şi duioşie, îl duse înăuntru. Intrând, primul lucru care se putea vedea era un bolnav zăcând pe paie, un bolnav nu aşa de grav ca ceilalţi, care părea că merge

spre însănătoşire şi care, văzându-l pe preot, clătină din cap, ca pentru a zice: „Nu…” Părintele îşi lasă-n jos privirea, cu un gest de tristeţe şi de resemnare. Uitându-se între timp în jur, curios şi neliniştit. Renzo văzu trei sau patru bolnavi, iar pe o saltea zări un altul, acoperit cu un cearşaf şi cu o mantie bogată de senior, în chip de învelitoare. Când îl privi cu luare-aminte, recunoscu în el pe *don* Rodrigo şi se dădu un pas înapoi, dar călugărul, făcându-l iarăşi să simtă puternic mâna ce-l strângea, îl trase mai aproape de culcuş, în timp ce cu cealaltă mână îi arătă chipul celui de jos. Nenorocitul zăcea nemişcat, cu ochii mari deschişi, dar fără vedere, cu obrazul livid şi acoperit de pete negre, cu buzele pământii şi umflate. Ai fi zis că priveşti un cadavru dacă tresăriri violente n-ar fi vădit semnele unei vitalităţi tenace. Cu o răsuflare grea, pieptul se ridica din când în când, iar cu mâna dreaptă, scoasă afară de sub mantie, îşi apăsa inima, crispându-şi degetele înnegrite la vârfuri.

— Vezi?! îi spuse călugărul cu voce joasă şi gravă. Poate fi şi pedeapsă, poate fi şi îndurare. Sentimentul ce-l ai tu acum pentru omul acesta, care te-a asuprit, îl va avea pentru tine, în ziua când îţi vei da sufletul, Dumnezeul cel pe care tu, de asemeni, l-ai mâhnit. Binecuvântează-l, şi vei fi binecuvântat! De patru zile se află. În starea în care îl vezi: fără cunoştinţă. Poate că Dumnezeu e gata să-i îngăduie un ceas de reîntoarcere, dar voia să fie rugat de tine, poate că vrea ca ruga s-o aducă în tovărăşia acelei fete nevinovate, poate că nu se va îndura decât la rugăciunile tale, la rugăciunile unui suflet îndurerat şi resemnat. Poate că mântuirea acestui om şi a ta atârnă acum de tine, de sentimentul tău de iertare „de milă… de dragoste…

Tăcu şi, împreunându-şi mâinile, aplecă fruntea şi serugă. Renzo făcu la fel.

Se aflau de câteva clipe în această atitudine, când răsună clopotul. Ieşiră amândoi o dată, ca şi cum s-ar fi înţeles dinainte. Niciunul dintre ei nu pusese vreo

întrebare, niciunul nu avea nimic de spus; numai chipurile lor vorbeau.

— Du-te acum, spuse călugărul, du-te şi fii pregătit să faci un sacrificiu şi să mulţumeşti Domnului, oricare ar fi sfârşitul cercetărilor tale… Şi oricare ar fi el, vino să-mi spui, şi-l vom lăuda împreună pre Domnul!

Apoi, fără să mai adauge ceva, se despărţiră: unul se întoarse la treburile de unde plecase, celălalt o porni spre capelă, care nu era mai departe de o sută de paşi.

CAPITOLUL XXXVI

Cine i-ar fi putut spune lui Renzo, cu câteva' ceasuri mai înainte, că în momentul culminant al cercetărilor sale, în clipele cele mai grele şi mai hotărâtoare, inima sa avea să fie împărţită între Lucia şi *don* Rodrigo? Şi totuşi aşa era; chipul asupritorului venea să se alăture acum celorlalte imagini dragi sau înspăimântătoare, pe care nădejdea sau teama i le aduceau înaintea ochilor în drumul spre capelă. Cuvintele auzite în vremea cât stătuse lângă culcuşul lui *don* Rodrigo îl făceau să se zbată între îndoială şi încredere, şi nu putea isprăvi o rugăciune pentru fericitul sfârşit al cercetărilor sale fără să nu se întoarcă la cea începută în baracă şi întreruptă de bătaia clopotului.

Capela octogonală, până la care urcau câteva trepte, se înălţa în mijlocul lazaretului şi fusese, în construcţia ei primitivă, deschisă pe toate laturile, fără alt suport decât pilaştrii şi coloanele, fiind, ca să spunem aşa, o construcţie deschisă din toate părţile; pe fiecare latură era o arcadă între două coloane, iar înăuntru, un portic înconjura ceea ce s-ar putea numi biserica propriu-zisă, formată doar din opt arcade, corespunzând coloanelor. Aceste arcade erau acoperite de o cupolă, astfel că altarul din mijloc putea fi văzut de la toate ferestrele încăperilor şi aproape din orice parte a curţii. Deoarece clădirea are astăzi altă întrebuinţare, golurile faţadei au fost zidite, dar vechea osatură, rămasă intactă,

indică foarte precis vechiul său aspect şi vechea sa destinaţie. Renzo abia o pornise la drum, când iată că îl şi zări pe părintele Felice ivindu-se de sub porticul capelei şi oprindu-se sub arcada din mijlocul laturii ce da spre oraş. În faţă, jos, la intrarea principală, se adunase mulţimea; şi numaidecât, după atitudinea lui, Renzo îşi dădu seama că începuse să predice.

Făcu un ocol pentru a ajunge în spatele auditorului, aşa cum fusese sfătuit. Ajuns acolo, se opri şi cuprinse totul cu privirea, dar nu zări altceva decât o mulţime de capete înghesuite, aş spune chiar un caldarâm de capete. În mijloc erau câteva acoperite de basmale sau de văluri „şi într-acolo îşi aţinti el privirea cu mai multă atenţie; dar, neputând descoperi nimic altceva, şi-o întoarse în partea unde se uitau cu toţii. Se simţi atunci pătruns şi copleşit de expresia celui ce predica şi, concentrându-şi toată atenţia de care era în stare într-un moment atât deemoţionat, auzi această frântură de predică solemnă:

— Să ne gândim la miile şi miile de oameni care au ieşit pe aici... şi, cu degetul înălţat deasupra umărului, preotul arătă în spatele lui poarta dinspre cimitirul San Gregorio, atunci o groapă imensă. Să ne întoarcem privirea la miile şi miile de oameni care rămân aici, fără să ştie pe unde le e dat să iasă... Să ne privim pe nor înşine, atât de puţini la număr, care ieşim sănătoşi. Binecuvântat fie Domnul! Binecuvântată dreptatea lui, binecuvântată îndurarea lui, binecuvântată moartea, binecuvântată însănătoşirea, binecuvântat Dumnezeu pentru alegerea făcută cu noi! Ah, şi pentru ce credeţi, fiilor, că a voit aceasta, dacă nu ca să-şi păstreze un mic popor purificat prin suferinţă şi înflăcărat de recunoştinţă? Şi acum, când simţim atât de puternic că viaţa e un dar, să-i oferim toată preţuirea ce se cuvine unui lucru dăruit de Domnul, folosind-o în fapte vrednice de dânsul! Amintirea suferinţelor noastre să ne facă mai buni faţă de aproapele nostru şi gata oricând să-l ajutăm. În această clipă să ne gândim mai întâi la cei în tovărăşia

cărora am suferit, am nădăjduit, ne-am îngrozit, căci printre ei lăsăm prieteni, soţi, şi toţi ne sunt, la urma urmei, fraţi, la acei care, văzându-ne plecând dintre dânşii, vor simţi poate o uşurare la gândul că mai poate ieşi cineva sănătos de aici, şi să ne dăm seama că purtarea noastră trebuie să le fie pildă întăritoare!

Şi să ştiţi că nu e plăcut Domnului ca aceşti nenorociţi să ne vadă cuprinşi de o veselie zgomotoasă, de o veselie lumească pentru că am scăpat de moarte, pe când ei au rămas să se lupte cu ea. E mai bine să ne vadă că plecăm mulţumind Domnului pentru noi şi rugându-ne pentru ei, ca astfel să poată spune: „Chiar atunci când vor fi departe de aici, ei îşi vor aminti de noi şi se vor ruga pentru nenorociţii de noi”. De aceea, fiilor, începând cu această călătorie, chiar de la primii paşi ce-i facem, să ne îndreptăm spre o viaţă plină de smerenie. Cei care şi-au recăpătat vechea vigoare să întindă o mină frăţească celor slabi, tinerii să-i ajute pe bătrâni, şi voi, care aţi rămas fără copii, priviţi în jurul vostru şi veţi vedea câţi copii au rămas fără părinţi! Fiţi voi părinţii lor! Această milostenie, răscumpărându-vă păcatele, va uşura şi durerile voastre!

Aici murmurul surd de gemete şi hohotele de plâns care se auzeau crescând din mijlocul adunării se întrerupseră dintr-odată când cei de faţă îl văzură pe călugăr atârnându-şi o frânghie de gât şi căzând în genunchi. O tăcere adâncă se aşternu, în aşteptarea celor ce avea să spună.

— În numele meu, zise el, şi al tuturor tovarăşilor mei, care fără de niciun merit am avut marele privilegiu să-l slujim pe Cristos în voi, vă cer cu umilinţă iertare dacă nu ne-am îndeplinit cu vrednicie o atât de înaltă misiune. Dacă lenea sau ascultarea trupului ne-au făcut mai puţin plecaţi nevoilor voastre, încât să nu fi putut răspunde destul de repede şi la toate chemării, e, dacă o nedreaptă nerăbdare sau un vinovat dezgust ne-au făcut câteodată să vă arătăm un obraz plictisit şi aspru, dacă

uneori nevrednicul gând că aveţi nevoie de noi ne-a făcut să nu ne purtăm cu toată umilinţa ce se cuvenea, dacă slăbiciunea ne-a făcut să săvârşim fapte ce vi s-au părut pricini de nemulţumire, să ne iertaţi! Iar vouă Dumnezeu să vă ierte toate păcatele şi să vă binecuvânteze!

Şi, făcând semnul crucii asupra mulţimii, se ridică.

Dacă, fără să fi putut reda întocmai cuvintele preotului, am izbutit cumva să redăm sensul şi tâlcul lor, vom recunoaşte că însufleţirea cu care au fost rostite aceste cuvinte n-am izbuti, oricât ne-am strădui, să o redăm. Era însufleţirea unui om care socotea privilegiu faptul că-i slujea pe bolnavii de ciumă, fiindcă aceasta era credinţa lui; însufleţirea omului care mărturisea că nu răspunsese cu destulă vrednicie acestei misiuni, considerând că nu şi-o îndeplinise cu destulă vrednicie; care cerea iertare, fiindcă era încerc Mnţat că are nevoie de iertare. Dar oamenii aceştia văzuseră pe capucini mereu în preajma lor cu singura grijă de a-i sluji, văzuseră murind pe mulţi dintre ei, îl văzură pe cel ce le vorbea în numele tuturor întotdeauna cel dintâi la muncă, afară doar de clipele când se aflase şi el în pragul morţii, şi vă puteţi leşne închipui cu câte suspine, cu câte lacrimi răspunseră unor asemenea cuvinte.

Minunatul călugăr luă apoi o cruce mare, ce se afla sprijinită de un pilastru, o ridică în sus, îşi lăsă sandalele pe marginea porticului, coborî scările şi, trecând prin mulţimea ce se dădea cu respect la o parte, înaintă şi se aşeză în fruntea convoiului. Cu ochii plini de lacrimi „ca şi cum ar fi fost el însuşi unul dintre cei cărora li se ceruse iertare, Renzo se dădu şi el în lături, se aşeză lângă peretele unei barăci şi rămase aici, aşteptând, pe jumătate ascuns, cu ochii mari deschişi, cu inima bătându-i puternic, dar cu o nouă încredere, sădită în suflet prin înduioşarea pricinuită de predică şi de priveliştea emoţiei generale.

Şi iată-l pe părintele Felice, desculţ, cu frânghia în jurul gâtului, purtând în braţe crucea mare şi grea. Pe

obrazul lui palid şi slăbit se citeau pocăinţa şi curajul; mergea cu paşi înceţi, dar hotărâţi, ca şi cum ar fi vrut să cruţe slăbiciunea celorlalţi; şi din toată înfăţişarea sa se vădea a fi un om căruia tocmai lipsurile şi oboseala îi dădeau puterea să îndure neajunsurile atât de numeroase legate de misiunea sa. După el veneau copiii mar măricei, desculţi în mare parte, foarte puţini îmbrăcaţi în întregime, unii numai în cămaşă. Urmau apoi femeile, mai toate ducând de mână câte o fetiţă şi cântând *Miserere* [167] iar ecoul stins al acestor glasuri, ca şi paloarea şi slăbiciunea chipurilor ar fi umplut de milă până şi sufletul celui mai aspru privitor. Dar Renzo privea şi cerceta: fiecare şir în parte, fiecare obraz, fără să-i scape niciunul, căci procesiunea înainta destul de încet şi avea tot răgazul trebuitor. Femeile treceau mereu, şi el privea, şi iar privea, dar zădarnic! Din când în când, că ta nerăbdător spre şirurile ce mai rămăseseră: mai erau destul de puţine. Iată ultimul şir. Gata, au trecut, şi toate chipurile îi erau necunoscute!

Cu braţele spânzurând pe lângă trup şi cu capul plecat într-o parte, tânărul urmărea cu privirea mulţimea femeilor ce se depărtau, în timp ce prin faţa lui treceau bărbaţii. O nouă nădejde îi renăscu în suflet când văzu, după aceştia, ivindu-se nişte căruţe, ce duceau pe convalescenţii încă neînstare să umble.

Aici femeile veneau la urmă, şi convoiul înainta atât de încet încât Renzo putu să le cerceteze şi pe acestea pe îndelete, fără să-i scape niciuna. Cercetase cu privirea prima căruţă, a doua, a treia, şi aşa mai departe, mereu fără niciun rezultat, până la ultima, în urma căreia venea un alt capucin, cu chipul grav şi cu un toiag în mână, cel care orânduia mersul căruţelor. Era părintele Michele, cel ce fusese trimis, cum am mai spus, să-l ajute pe pă. rintele Felice la conducerea lazaretului.

Astfel se risipi dulcea nădejde a lui Renzo şi risipindu-se, nu numai că luă cu ea curajul ce i-l dăduse,

---

167 Dumnezeule, îndură-te de noi (rugăciune catolică).

dar, aşa cum se întâmplă foarte adesea, îl lăsă pe tânăr într-o stare şi mai apăsătoare decât la început. Acum, singura speranţă care-i mai rămăsese era s-o găsească pe Lucia bolnavă. Cum în locul razei de nădejde ce-l luminase o clipă îl cuprinse dintr-odată o spaimă cumplită, sărmanul tânăr se agăţă cu toate puterile sufletului său de acest trist şi slab fir; intră pe alee şi o porni spre locul de unde venise procesiunea. Când ajunse la capelă, îngenunche pe ultima treaptă şi înălţă către Dumnezeu o rugăciune, sau, mai bine zis, o învălmăşeală de cuvinte fără înţeles, o încurcătură de fraze întrerupte de strigăte, de stăruinţe, de plânsete, de făgăduieli, una din acele cuvântări care nu se adresează niciodată oamenilor, fiindcă ei nu au răbdare s-o asculte şi nici putinţa s-o înţeleagă; nu sunt destul de mărinimoşi să poată simţi compătimire fără de dispreţ.

Se ridică apoi puţin mai îmbărbătat, înconjură capela, se pomeni pe altă alee, pe care n-o văzuse şi care ducea la cealaltă poartă, şi, după câţiva paşi, zări gardul despărţitor, întrerupt ici şi colo, aşa cum îi spusese călugărul. Intră printr-o spărtură şi se găsi în curtea rezervată femeilor. De cum făcu primii paşi, văzu pe jos un clopoţel din aceia pe care îi purtau *monat*. *ti* la picior, şi îi trecu prin minte că un astfel de obiect i-ar putea sluji ca mijloc de trecere în locul acela. îl luă aşadar, se uită să nu-l vadă cineva şi şi-l legă de picior, întocmai ca un *monatto*. Se apucă îndată să caute, ceea ce fu cumplit de dureros pentru el şi din motivul că obiectele de cercetat erau prea multe, chiar dacă ar fi fost de altă natură. Căută astfel cu privirea şi văzu alte suferinţe, în parte asemănătoare cu cele cunoscute, dar în parie şi deosebite, fiindcă, deşi calamitatea era aceeaşi, aici felul de a suferi, de a zace, de a plânge era altul, după cum altul era felul de a îndura, de a compătimi şi de a da ajutor: era, pentru cel ce privea, alt soi de milă şi de groază.

Renzo făcuse o bună bucată de drum fără niciun

rezultat şi fără să i se întâmple ceva, când auzi în spate o chemare, ce părea că i se adresează. Se întoarse repede şi zări, la o oarecare distanţă, un comisar cu mina ridicată, care-i făcea semn, strigând: „Hei, acolo, în camere, e nevoie de ajutor! Aici s-a terminat de măturat!”

Renzo îşi dădu seama îndată drept cine fusese luat şi că acel clopoţel de la picior era cauza încurcăturii. Se învinovăţi de prostie, pentru că se gândise numai la neplăcerile ce le putea evita prin acest semn distinctiv dar nu şi la cele pe care şi le putea pricinui, şi chibzui în acelaşi timp la felul cum putea scăpa îndată de comisar, îi făcu în grabă un semn cu capul, ca şi cum ar fi vrut să-i spună că a înţeles şi că-i va asculta porunca, apoi se grăbi să piară din ochii lui, furişându-se printre barăci.

Când socoti că se depărtase destul de mult, se gândi că e bine să scape de cauza încurcăturii şi, ca să facă operaţia fără să fie văzut, se ascunse într-un loc îngust dintre două barăci din apropiere, aflate spate în spate. Se aplecă să-şi scoată clopoţelul, şi cum stătea astfel aplecat, cu copul rezemat de peretele unei barăci, auzi deodată un glas. „Ah! cerule, e cu putinţă?!” Tot sufletul i se concentré în auz; îşi opri răsuflarea. Da! Da!” Era chiar glasul ei!

— Teamă de ce? spunea glasul acela suav. Am trecut noi furtuni şi mai mari. Cel care ne-a apărat ne va. apăra şi de acum înainte!

Dacă Renzo nu lăsă să-i scape un strigăt, nu teama, că va fi auzit îl împiedică, ci faptul că-şi pierduse răsuflarea. Genunchii îi tremurau, ochii i se împăienjeniseră „dar toate astea ţinură doar o clipă, iar în clipa următoare era în picioare, mai vioi şi mai puternic decât oricând. Din câteva sărituri înconjură baraca, ajunse la uşă, o văzu pe cea care vorbise stând în picioare, dar aplecatăpeste un pătuţ. Auzind zgomot, fata se întoarse, privi şi nu-i veni să creadă; crezu că visează; privi din nou, cu mai multă luare-aminte, şi strigă:

— Oh! Dumnezeule mare!

— Lucia, te-am regăsit, în sfârşit! Te regăsesc! Eşti cu adevărat tu! Trăieşti! strigă Renzo, înaintând spre ea.

— Oh! Dumnezeule mare! răspunse Lucia, care tremura şi mai tare. Tu?! Dar ce înseamnă asta? Cum ai făcut? De ce? Fereşte-te de ciumă!

— Am avut-o. Dar tu?

— Ah, şi eu… Dar mama?

— N-am văzut-o fiindcă e la Pasturo, însă cred că e sănătoasă. Dar tu… ce palidă eşti! Cât de slabă pari? Te-ai însănătoşit totuşi, nu-i aşa că eşti sănătoasă?

— Dumnezeu a vrut să mă lase pe pământ. Ah, Renzo! Pentru ce ai venit?

— Pentru ce? spuse Renzo, apropiindu-se şi mai mult. Mă întrebi pentru ce? Pentru ce trebuia să vin? Mai e nevoie să ţi-o spun? La cine mă gândesc necontenit? Nu mă mai cheamă Renzo? Iar tu nu eşti Lucia?

— Ah, ce spui, ce spui! Dar mama nu ţi-a scris?

— Da, mi-a scris, din nenorocire… Adevărat, frumoase vorbe i-aţi mai scris unui biet nenorocit, amărât, fugar, unui tânăr care nu şi-a dat niciodată prilejul să te plângî de el!

— Dar… Renzo! Renzo! De vreme ce ştiai… de ce ai venit? De ce?

— De ce am venit? Oh, Lucia, de ce am venit, mă întrebi? După atâtea făgăduinţe? Nu mai suntem oare tot noi? Nu-ţi mai aminteşti de nimic? Ce ne lipsea oare?

— Oh, Doamne! strigă cu durere Lucia, împreunându-şi mâinile şi înălţând ochii spre cer, de ce nu te-ai îndurat să mă iei la tine? Ah! Renzo! Ce-ai făcut \ *f* Tocmai când începusem să nădăjduiesc că… voi ajunge cu timpul să uit…

— Frumoasă nădejde, n-am ce zice! Şi frumoase lucruri îmi spui, aşa, în faţă!

— Ah! Ce-ai făcut! Şi în asemenea loc! în mijlocul atâtor nenorociţi, în mijlocul atâtor privelişti de groază.

— Pentru cei ce mor să ne rugăm Domnului şi să

nădăjduim că vor ajunge în rai, dar nu e drept, la urma urmei, ca cei care scapă cu viaţă să trăiască asemeni unor deznădăjduiţi…

— Dar… Renzo? Renzo! Nu te gândeşti la ceea ce spui! O făgăduială făcută Fecioarei! O juruinţă!

— Şi eu îţi spun că o astfel de juruinţă nu înseamnă nimic!

— Ah! Dumnezeule, cum vorbeşti?! Unde ai fost în timpul acesta? în ce tovărăşie ai petrecut? Cum poţi vorbi astfel?

— Vorbesc ca un bun creştin şi nutresc pentru sfânta Fecioară gânduri mai bune decât tine, fiindcă eu cred că nu are nevoie de juruinţe spre răul aproapelui! Dacă Maica Domnului ţi-ar fi vorbit… oh, atunci… Dar ce a fost? Un gând de-al tău! Ştii ce ar fi trebuit să-i făgăduieşti sfintei Fecioare? Să-i făgăduieşti că vom numi Maria pe cea dintâi fetiţă pe care o vom avea!

— Asta sunt şi eu gata să i-o făgăduiesc! Asemenea lucruri o cinstesc cu mult mai mult; acestea sunt jurăminte care au mai mult temei şi nu fac rău nimănui!

— Nu mai vorbi astfel, nu ştii ce vorbeşti! Tu nu ştii ce înseamnă o juruinţă, n-ai fost în locul meu, n-ai trecut prin asemenea încercări… Du-te, du-te, pentru numele lui Dumnezeu! Şi se îndepărtă numaidecât, întor«elndu-se spre pătuţ.

— Lucia, îi zise Renzo, fără să se urnească din loc „spune-mi, cel puţin, spune-mi, dacă n-ar fi fost această juruinţă, ai fi aceeaşi pentru mine?

— Om fără inimă! răspunse Lucia, întorcându-se şi stăpânindu-şi cu greu lacrimile. Dacă m-ai sili să rostesc vorbe zadarnice, cuvinte care mi-ar face rău, cuvinte care ar putea fi un păcat, ai fi mulţumit? Du-te, du-te! Uită-mă! Se vede că nu eram sortiţi unul altuia! Ne vom întâlni acolo sus, în ceruri, căci nu mai avem mult de trăit pe lumea asta. Haide, încearcă de-i dă de ştire mamei că m-am însănătoşit, că Dumnezeu mi-a venit în ajutor şi aici, că am găsit un suflet bun, această doamnă

milostivă, care se poartă cu mine ca o mamă. Nădăjduiesc că va scăpa şi ea de această molimă şi ne vom vedea când şi cum o voi Domnul!… în numele cerului, du-te şi nu te mai gândi la mine niciodată… afară de clipele când te vei ruga lui Dumnezeu…

Şi ca un om care nu are nimic de spus, ori nu mai vrea să audă nimic, ca un om care ar vrea să se smulgă dintr-o primejdie, se trase şi mai mult lângă pătucul unde era culcată femeia despre care vorbise.

— Ascultă, Lucia, ascultă-mă! spuse Renzo fără să se apropie mai mult.

— Nu, nu, du-te! Fie-ţi milă!

— Ascultă… părintele Cristoforo…

— Cum?

— E aici!

— Aici? Unde? De unde ştii?

— Am stat de vorbă adineauri, am vorbit cu el destul de mult, şi un călugăr, atât de cucernic cred că…

— Ei. aici! Ca să îngrijească de bieţii ciumaţi, fără îndoială! Dar cum? A avut ciuma?

— Ah, Lucia! Mi-e teamă, mi-e aşa de teamă… Şi în timp ce Renzo şovăia să rostească un cuvânt atât de dureros pentru el, care avea să fie atât de sfâşietor şi pentru Lucia, ea se depărtă din nou de lângă pat şi se apropie de el. Mă tem că e bolnav chiar în clipa de faţă…

— Oh, bietul om, e un adevărat sfânt! Dar de ce spun eu bietul om? Sărmanii de noi! Ce face? E în pat? E bine îngrijit?

— Umblă fără preget şi îngrijeşte pe alţii, dar dacă l-ai vedea ce palid e, abia se târăşte! Am văzut atâţia şi atâţia ciumaţi, încât, din nenorocire, nu mă pot înşela…”

— Vai de noi! Şi e chiar aici?

— Aici, chiar foarte aproape; ceva mai mult decât e între casa voastră şi casa mea… dacă-ţi mai aduci aminte!…

— Oh, sfântă Fecioară!

— Sau, mă rog, ceva mai departe… Şi nici nu ştii

cât am vorbit despre tine! Mi-a spus atâtea. Şi dacă ai şti pe cine mi-a arătat! Am să-ţi povestesc, dar vreau să-ţii arăt mai întâi ce mi-a spus el cu gura lui. Mi-a spus că am făcut bine hotărându-mă să vin, că bunul Dumnezeu îi place ca un tânăr să se poarte astfel şi m-ar fi ajutat el însuşi să te găsesc, cum a şi făcut, de altfel, ca un adevărat sfânt… Aşadar, vezi?

— Dacă a vorbit astfel, e pentru că el nu ştia.

— Ce vrei să ştie el despre toate câte le-ai făcut după capul tău, fără scoteală şi fără să ceri sfatul nimănui? Un om înţelept, un om cu judecată, cum este el, nu-şi poate închipui astfel de istorii! Dar ce mi-a fost dat să mai văd!… Şi-i povesti vizita sa în acea baracă.

Deşi simţirea şi sufletul ei ar fi trebuit în asemenea vremuri să fie obişnuite cu impresiile cele mai puternice, Lucia fu cuprinsă de groază şi milă.

— Şi chiar acolo, urmă Renzo, a vorbit ca un sfânt, a spus că poate Dumnezeu a hotărât să se milostivească de acel nenorocit… n-aş putea să-l numesc altfel, că nu aşteaptă decât momentul prielnic să-l ia, dar doreşte ca noi să ne rugăm împreună pentru el… împreună, mă înţelegi?

— Da, da, ne vom ruga, fiecare din locul pe care Dumnezeu ni-l hărăzeşte pe pământ… el ştie să împreune rugăciunile oamenilor.

— Când îţi spun că acestea sunt cuvintele lui…

— Dar, Renzo, el nu ştie…

— Nu înţelegi că, atunci când vorbeşte un sfânt, Domnul vorbeşte prin gura lui? Şi că nu ar fi spus aceste cuvinte dacă n-ar trebui să fie întocmai aşa?… Dar sufletul acelui biet nenorocit? Eu m-am rugat şi mă voi ruga pentru el; m-am rugat din toată inima, ca pentru un frate al meu, dar cum vrei să fie mântuit în lumea cealaltă, nenorocitul de el, dacă lucrurile nu se lămuresc aici, dacă răul ce l-a făcut nu se îndreptată? Căci dacă vrei să mă asculţi, totul va fi ca înainte. Ceea ce a fost, a trecut, iar el şi-a ispăşit aici păcatele…

— Nu, Renzo, nu! Domnul nu vrea să facem fapte rele numai ca să-i dăm prilejul să ne ierte. Lasă asta în grija lui, datoria noastră este să ne rugăm. Dacă aş fi murit în noaptea aceea, crezi că Dumnezeu nu l-ar mai fi putut ierta? Şi dacă n-am murit, dacă am fost mântuită…

— Dar maică-ta, buna Agnesa, care ţinea atât de mult la mine şi care a dorit atât de puternic să ne vadă împreună, nu ţi-a spus şi ea că ideea ta e cu totul greşită? Ea, care în atâtea rânduri te-a povăţuit, fiindcă în anumite privinţe gândeşte mai cuminte decât tine…

— Mama? Ai vrea oare ca mama să mă povăţuiască să-mi calc juruinţa? Renzo! Nu mai ştii ce spui!…

— Oh! Vrei să-ţi spun totul? Voi, femeile, nu înţelegeţi astfel de lucruri! Părintele Cristoforo a spus să mă întorc, să-l înştiinţez dacă te-am găsit. Mă duc: să vedem ce va spune el…

— Da, da, du-te la omul acela cucernic, spune-i că mă rog pentru el, iar dânsul să se roage pentru mine, căci am atâta nevoie… Dar, pentru numele lui Dumnezeu, pentru sufletul tău, pentru sufletul meu, nu mai veni aici, să îmi faci atâta rău şi… să mă ispiteşti. Părintele Cristoforo va şti să desluşească lucrurile, să te liniştească, el va şti să-ţi aducă pacea în suflet.

— Pace în suflet! Oh, cât despre asta, scoateţi-o din cap! Mi-ai mai scris vorbele astea cumplite, şi numai eu ştiu cât am suferit… Şi mai ai cruzimea să mi le spui şi în faţă? Dar eu îţi spun, dimpotrivă, răspicat, că inima mea nu va afla niciodată pacea! Vrei să mă uiţi, dar eu nu vreau să te uit! Şi-ţi făgăduiesc, ascultă-mă bine, că dacă mă vei face să-mi pierd judecata, n-am s-o mai pot dobândi niciodată! La dracu’ cu meseria? La dracu’ cu cuviinţa! Vrei să mă osândeşti să fiu un blestemat toată viaţa? Ei bine, voi trăi ca un blestemat 1

¡Dar nenorocitul acela?… Dumnezeu ştie că eu l-am iertat din adâncul inimii, dar tu… Vrei, aşadar, să mă faci să «gândesc toată viaţa că dacă n-ar fi fost el… Lucia! Mi-ai spus să te uit? Să te uit? Dar cum să fac? La cine

«crezi că m-am gândit eu tot timpul? Şi după atâtea clipe frumoase, după atâtea făgăduinţe!… Ce ţi-am făcut oare «după ce ne-am despărţit? Fiindcă am suferit te porţi astfel? Fiindcă am avut atâtea necazuri? Fiindcă am fost atât de nenorociţi? Fiindcă oamenii m-au asuprit? Fiindcă am trăit atâta timp departe de tine? Fiindcă în cea dintâi clipă, când am putut, am venit să te caut?

Când suspinele şi lacrimile îi îngăduiră să vorbească, Lucia strigă, împreunându-şi mâinile şi ridicând spre cer ochii plini de lacrimi:

— O, Fecioară preasfântă, ajută-mă! Ştii că din noaptea aceea groaznică n-am mai trecut printr-o clipă ca aceasta… M-ai ajutat atunci, vino-mi în ajutor şi acum!

— Da, Lucia, faci foarte bine să ceri ajutorul sfintei Fecioare; dar ce, crezi că ea, care e atât de bună, maica îndurărilor, ne-ar putea face să suferim, pe mine, cel puţin… pentru un cuvânt ce ţi-a scăpat într-o clipă când nici nu ştiai ce spui? Crezi că te-a ajutat atunci ca să «ne pricinuiască acum neajunsuri? Dacă însă toate acestea nu sunt decât scuze, dacă ai ajuns să mă urăşti… spune-mi-o, vorbeşte limpede!

— Fierţi milă, Renzo, fie-ţi milă, în numele sărmanilor tăi morţi, sfârşeşte, sfârşeşte odată, nu mă face să mor! Nu ar fi clipa cea mai potrivită. Du-te la părintele Cristoforo, spune-i să se roage pentru mine şi nu te mai întoarce aici… nu te mai întoarce…

— Mă duc; dar întreabă-te dacă e cu putinţă să nu mă mai întorc. Mă voi întoarce, chiar dacă aş fi la capătul pământului tot m-aş întoarce! Şi dispăru.

Lucia se aşează, sau, mai degrabă, se prăbuşi lângă culcuşul bolnavei şi, rezemându-şi capul de marginea patului, începu să plângă cu hohote. Femeia, care până atunci privise şi ascultase cu luare-aminte, fără să spună «o vorbă, o întrebă ce înseamnă acea nălucire, acea frământare, acele plânsete. Dar poate că şi cititorul se întreabă cine era femeia, şi ca să-l mulţumim, nu va fi

nevoie de prea multe cuvinte.

Era o negustoreasă bogată, cam de vreo treizeci de ani. În răstimp de câteva zile îi muriseră bărbatul şi toţi copii, iar în scurt timp dădu şi peste ea ciuma. Fusese adusă la lazaret şi depusă în această mică baracă tocmai când Lucia – după ce trecuse, fără să-şi dea seama, de faza critică a bolii şi schimbase, tot fără să-şi dea seama, mai multe tovarăşe – începea să se simtă mai bine şi să-şi vină în fire, căci chiar de la începutul bolii, pe când se găsea în casa lui *don* Ferrante, căzuse în nesimţire. În baracă nu era loc decât pentru două persoane, şi pe dată, între aceste două fiinţe, îngrozite, rătăcite, singure în mijlocul mulţimii, se născuse o prietenie şi o iubire pe care doar o lungă convieţuire le-ar fi putut lega. În scurtă vreme Lucia putuse să-şi ajute tovarăşa, a cărei stare se înrăutăţise. Acum, când primejdia trecuse şi pentru ea, îşi ţineau tovărăşie, îşi dădeau curaj una alteia şi ajutor la nevoie; îşi făgăduiseră să nu plece din lazaret decât amândouă o dată şi plănuiseră să nu se despartă nici după aceea. Negustoreasa, care lăsase în paza fratelui său, comisar al sănătăţii, casa, prăvălia şi banii – totul în bună stare – şi avea să rămână, singură şi tristă, stăpână pe mai multă avere decât îi trebuia ca să trăiască din belşug, voia s-o ia pe Lucia cu dânsa, ca pe *o* soră sau ca pe o fiică. Lucia primise, mulţumind cu recunoştinţă şi ei, şi providenţei, dar numai până ce va putea avea veşti de la maică-sa şi să aibă, aşa cum nădăjduia, încuviinţarea ei. De altfel, tăcută cum era, fata nu spusese niciun cuvânt negustoresei nici despre logodnă şi nici despre întâmplările ei extraordinare. Dar acum fiind pradă atâtor emoţii, avea cel puţin tot atâta nevoie să-şi descarce sufletul, pe cât ardea tovarăşa ei de dorinţa s-o asculte. Şi, strângând cu amândouă mâinile mâna dreaptă a prietenei, începu îndată să-i îndeplinească această dorinţă, fără să-i ascundă nimic, întrerupându-şi povestirea doar ca să suspine.

În vremea aceasta, Renzo se îndrepta cu grabă spre

locul unde se afla călugărul. Cu oarecare băgare de seamă şi după ce mai rătăci puţin, izbuti, în sfârşit, să ajungă. Află baraca, dar nu-l găsi pe călugăr şi, rătăcind şi tot căutând în jur, îl zări într-altă baracă, unde, aplecat până la pământ, aproape pe brânci, dădea ultimele mângâieri unui muribund. Se apropie şi aşteptă în tăcere. După câteva clipe, îl văzu închizând ochii acelui nenorocit, apoi îngenunchind, rugându-se câtva timp şi ridicându-se. Atunci Renzo veni lângă el.

— Ei? spuse călugărul când îl zări venind.

— E aici! Am găsit-o!

— În ce stare?

— Vindecată. S-a ridicat de curând din pat.

— Domnul fie lăudat!

— Dar… spuse Renzo când fu aproape de el, ca să-i poată vorbi în şoaptă, mai este altă încurcătură…

— Ce vrei să spui?

— Vreau să spun că… Dumneavoastră ştiţi cât e de bună această copilă, dar câteodată se îndărătniceşte în ideile ei. După atâtea făgăduieli, după tot ce ştiţi despre ea, acum spune că nu mă poate lua de bărbat fiindcă în acea noapte de groază, într-o clipă de fierbinţeală, a făgăduit să-şi închine viaţa sfintei Fecioare. Spuneţi, nu-i curată prostie asta? Astea-s lucruri bune pentru cine are temeiuri mai mari şi înclinare mai deosebită s-o facă, dar pentru noi, oamenii obişnuiţi, care nu ne pricepem la astfel de lucruri, nu-i aşa că juruinţa ei nu are putere?

— Spune-mi, e departe de aici?

— Oh, nu, la câţiva paşi de biserică.

— Aşteaptă-mă o clipă, spuse călugărul, şi vom merge împreună.

— Asta înseamnă că o veţi face să înţeleagă…

— Nu ştiu încă nimic, fiule, trebuie să aud ce spune ea.

— Înţeleg, zise Renzo şi rămase cu privirea în pământ, cu braţele încrucişate pe piept, chinuit de aceeaşi îndoială.

Călugărul porni din nou în căutarea părintelui Vittore, pe care îl rugă să-i ţină locul. Intră în baracă şi ieşi cu un coş sub braţ. Se întoarse spre Renzo şi-i spuse:

— Haidem! şi pomi înainte, îndreptându-se spre baraca unde puţin mai înainte intraseră împreună.

De data aceasta intră singur şi după o clipă ieşi din nou, spunând:

— Nimic nou. Să ne rugăm! Să ne mai rugăm… Apoi adăugă: Acum călăuzeşte-mă tu!

Şi fără să mai spună vreo vorbă, porniră amândoi.

Vremea se făcea tot mai posomorâtă şi prevestea, fără nicio îndoială, apropierea furtunii. Fulgere dese spintecau întunericul care se înteţise şi luminau o clipă acoperişurile şi arcadele galeriilor, cupola bisericii şi sărăcăcioasele învelişuri ale barăcilor. Tunetele răbufneau dintr-odată, gonind norii de la un capăt al cerului la celălalt. Tânărul mergea înainte, căutând drumul cu băgare de seamă, nerăbdător să ajungă, dar încetinindu-şi mereu pasul, ca să-l potrivească pe măsura puterilor tovarăşului său, care, frânt de oboseală, sfârşit de boală, copleşit de căldura înăbuşitoare, înainta cu greu, ridicându-şi din când în când faţa slăbită spre cer, ca pentru a încerca să răsufle în voie.

Când ajunse în apropierea barăcii, Renzo se întoarse şi spuse cu glas tremurător:

— Aici e…

Intrară.

— Iată-i! strigă femeia din pat.

Lucia se întoarse, se ridică repede şi se repezi în întâmpinarea bătrânului, strigând:

— Ce văd? Oh! Părintele Cristoforo!

— Lucia, fiica mea, din câte necazuri te-a scăpat Domnul! Trebuie să fii mulţumită că ai nădăjduit totdeauna în el!

— Ah, da! Dar dumneavoastră, părinte? Vai de mine, cât v-aţi schimbat! Cum vă simţiţi?

— Cum e voia lui Dumnezeu şi cum, mulţumită lui,

vreau şi eu, răspunse cu seninătate călugărul. Şi apoi, trăgând-o într-un colţ, adăugă: Ascultă, nu pot rămâne aici mai mult de câteva clipe. Vrei să te încrezi în mine, ca de atâtea ori până acum?

— Fireşte, oare nu sunteţi dumneavoastră duhovnicul meu?

— Ei bine, fiica mea, ce-i cu acea juruinţă despre care mi-a vorbit Renzo?

— E o juruinţă făcută Maicii Domnului… oh! într-un ceas de mare deznădejde: să nu mă mărit niciodată!

— Biată copilă! Dar te-ai gândit atunci că erai legată prin celălalt jurământ, de logoddnă?

— Fiind vorba de Dumnezeu şi de sfânta Fecioară, nu m-am gândit!

— Dumnezeu, copila mea, preţuieşte sacrificiile, darurile când sunt făcute din ce-i al nostru. Ele sunt rupte din sufletul şi voia ta, dar nu poţi dărui dorinţa altuia faţă de care erai legată.

— Am făcut rău?

— Nu, biată copilă, nu gândi la asta, eu cred chiar că sfânta Fecioară a preţuit darul inimii tale îndurerate şi l-a oferit lui Dumnezeu pentru tine. Dar, spune-mi, nu te-ai sfătuit cu nimeni în privinţa acestui lucru?

— Nu socoteam că e un păcat şi că trebuie să mă mărturisesc, şi se ştie că puţinul bine ce-l poţi face nu se cade să-l spui altora.

— Dar în afară de asta mai ai altă pricină care să te împiedice să-ţi ţii făgăduiala făcută lui Renzo?

— Despre asta… ce să spun… în ce mă priveşte… ce altă pricină? N-aş putea să spun… răspunse Lucia cu şovăială, ce arăta cu totul altceva decât nehotărârea. Şi chipul ei îngălbenit de boală se acoperi deodată cu cea mai vie roşeaţă.

— Ia spune, fiica mea, întrebă bătrânul, coborându-şi privirea, crezi tu că Dumnezeu a dat bisericii puterea de a întări şi de a dezlega, după cum e mai bine, îndatoririle şi făgăduielile pe care oamenii şi le-au luat

faţă de dânsul?

— Da, cred.

— Află că noi, în grija cărora se află sufletele oamenilor din acest loc, avem faţă de toţi cei care se îndreaptă spre noi cele mai depline împuterniciri ale bisericii şi, prin urmare, îmi stă în putinţă, dacă-mi vei cere, să te dezleg de îndatorirea ce ţi-ai luat prin această juruinţă, oricare ar fi ea.

— Dar nu e un păcat să-ţi iei înapoi cuvântul dat, părinte, să te căieşti de o făgăduială făcută Fecioarei? Atunci am făcut-o din toată inima… spuse Lucia, puternic tulburată de licărirea unei atât de neaşteptate nădejdi, ca şi de sentimentul opus acesteia: groaza cumplită, exacerbată de toate gândurile, care, de atâta vreme, erau singura preocupare a sufletului ei.

— Păcat, fiica mea? spuse părintele. Cum să fie păcat să ceri sprijinul bisericii, iar slujitorului ei să folosească puterea pe care a primit-o de la ea, putere pe care, la rându-i, şi ea a primit-o de la Dumnezeu? Am văzut cât de potriviţi eraţi unul pentru altul, căci dacă am întâlnit vreodată două făpturi care să-mi pară de Dumnezeu însuşi unite, apoi acestea eraţi voi! Şi nu văd de ce ar vrea să vă despartă acum! îl binecuvântez, fiindcă mi-a îngăduit, nevrednic cum sunt, să pot vorbi în numele lui şi să te pot dezlega de făgăduiala ta! Iar dacă-mi ceri să te dezleg de această juruinţă eu nu voi şovăi s-o fac, ba chiar doresc să mi-o ceri!

— Atunci… atunci… o cer! spuse Lucia cu chipul tulburat numai de sfială.

Călugărul îl chemă printr-un semn pe tânăr, care stătea în colţişorul cel mai depărtat, ascultând (fiindcă nu putea face altceva) cu cea mai mare atenţie convorbirea menită să-i hotărască soarta. Când Renzo se apropie, părintele Cristoforo spuse cu glas tare Luciei:

— În numele puterii cu care m-a învrednicit biserica, te declar dezlegată de juruinţă de feciorie, anulând tot ce e nechibzuit în ea şi izbăvindu-te de orice

legământ ai făcut!

Cititorul îşi poate închipui ce au însemnat cuvintele astea pentru Renzo. Îi mulţimii din ochi, cu toată căldura, celui ce le rostise şi căută îndată, dar zadarnic, privirea Luciei.

— Întoarce-te cu încredere şi în toată liniştea la gândurile tale de altă dată, zise capucinul. Cere-i lui Dumnezeu îndurarea pe care i-ai mai cerut-o şi altă dată, aceea de a fi o soţie bună şi ai încredere că ţi-o va dărui mai cu prisosinţă după atâtea necazuri. Şi tu, zise întorcându-se spre Renzo, aminteşte-ţi, fiule, că dacă biserica îţi dăruieşte această tovarăşă de viaţă, n-o face pentru a-ţi aduce o mângâiere trecătoare şi lumească, menită, chiar dacă ar fi desăvârşită şi fără nicio amărăciune, să se sfârşească într-o mare durere în clipa despărţirii, ci vă uneşte ca să vă călăuzească pe amândoi pe calea unei bucurii fără de sfârşit. Iubiţi-vă asemeni unor tovarăşi de drum, cu gândul că va trebui să vă despărţiţi şi cu nădejdea că vă veţi regăsi pentru totdeauna. Mulţumiţi cerului că v-a călăuzit la căsătorie nu pe calea plăcerilor furtunoase şi trecătoare, ci printre necazuri şi nenorociri, ca să vă pregătiţi pentru o mulţumire plină de reculegere şi de linişte. Dacă Dumnezeu vă dăruieşte copii, gândiţi-vă, înainte de toate, să-i creşte-ţi pentru el, să le sădiţi în suflet dragostea faţă de el şi faţă de toţi oamenii, căci astfel îi veţi îndruma bine în orice altă privinţă. Lucia, ţi-a spus, urmă el, arătând spre Renzo, pe cine a văzut aici?

— Oh, da, părinte, mi-a spus!

— Rugaţi-vă pentru el! Rugaţi-vă fără preget, şi rugaţi-vă şi pentru mine, copiii mei… Vreau să aveţi o amintire din partea bietului vostru călugăr… Şi, zicând acestea, scoase din coş o cutie de lemn obişnuit, dar lucrată şi lustruită cu acea migală de care numai călugării capucini sunt în stare. Apoi urmă: Aici înăuntru se află o fărâmă din acea bucată de pâine, prima pe care am cerut-o de pomană, pâinea despre care aţi auzit

vorbindu-se. V-o dăruiesc vouă, păstraţi-o şi arătaţi-o copiilor voştri. Ei vor veni într-o lume tristă, în vremuri de amărăciune, în mijlocul trufaşilor şi asupritorilor; spuneţi-le să fie iertători întotdeauna! Să ierte totul şi să se roage şi pentru bietul călugăr! apoi întinse cutia Luciei, care o luă cu respect, ca pe nişte sfinte moaşte. Şi, cu glasul mai potolit, zise: Acum spune-mi, ce sprijin ai la Milano? Unde socoti să te adăposteşti când vei ieşi de aici? Şi cine te va călăuzi până la mama ta, pe care deie Domnul s-o afli în viaţă?

— Buna doamnă de colo îmi ţine loc de mamă; vom ieşi împreună de aici, şi după aceea dânsa se va gândi la toate.

— Dumnezeu s-o binecuvânteze! spuse călugărul, apropiindu-se de pat.

— Vă mulţumesc şi eu, zise văduva, pentru mângâierea ce aţi dăruit-o acestor sărmane făpturi. Aveam da gând s-o ţin cu mine pentru totdeauna pe scumpa mea Lucia. Dar acum o voi lua la mine câtăva vreme, o voi însoţi până în satul ei şi o voi încredinţa mamei sale. Adăugă apoi în şoaptă: Vreau s-o înzestrez. Am şvere mai multă decât îmi trebuie, şi din cei care ar fi trebuit să se bucure de ea, alături de mine, nu mi-a mai rămas niciunul…

— În acest fel, răspunse călugărul, îi poţi aduce o mare jertfă lui Dumnezeu şi poţi face bine aproapelui. Nu e nevoie să-ţi mai vorbesc despre această copilă, fiindcă bag de seamă c-o socoteşti fiica dumitale. Să-l lăudăm pe Domnul, care ştie să ne arate dragostea sa de părinte în mijlocul nenorocirilor noastre şi care, înv găduind să vă întâlniţi, v-a dat, cu nemărginita sa bunăvoinţă, un semn de iubire amândurora. Haide1! urmă el întorcându-se către Renzo şi luându-l de mină, noi doi nu mai avem ce face aici, am stat chiar prea mult!

— Oh, părinte, zise Lucia, când vă voi mai vedea? Eu, care nu fac niciun bine pe lumea asta, m-am vindecat… dar dumneavoastră!…

— E multă vreme, răspunse bătrânul cu glas adânc şi blând, de când îi cer Domnului o mare îngăduinţă şi un mare bine: să-mi sfârşesc zilele în slujba aproapelui. Dacă se îndură de mine acum, am nevoie de toţi cei care mi-au dovedit dragostea lor, ca să mă ajute să-i mulţumesc. Haide, spune-i lui Renzo ce veşti ai pentru mama ta.

— Istoriseşte-i tot ce ai văzut, îi zise Lucia logodnicului său, şi spune-i că am găsit şi aici o mamă, că voi veni cu ea cât voi putea de repede şi că nădăjduiesc s-o aflu sănătoasă.

— Dacă ai nevoie de bani, zise Renzo, am la mine toţi banii pe care mi i-ai trimis şi…

— Nu, nu, îi curmă vorba văduva, am eu mai mult decât îmi trebuie!

— Haidem! spuse călugărul!

— La revedere, Lucia, şi dumneata rămâi cu bine, bună doamnă, şopti Renzo, negăsind cuvinte să poată spune ce simţea.

— Cine ştie, poate că Dumnezeu ne va ajuta să ne mai vedem cu toţii! exclamă Lucia.

— Binecuvântarea Domnului fie cu voi! mai spuse călugărul către cele două femei, ieşind cu Renzo din baracă.

Începuse să se întunece, şi furtuna stătea gata să izbucnească. Părintele Cristoforo îl mai pofti o dată pe Renzo să se adăpostească noaptea aceea în coliba lui.

— Eu nu-ţi voi putea ţine tovărăşie, adăugă el, dar vei avea un acoperiş deasupra capului.

Renzo însă simţea o mare dorinţă să plece şi nu voia să mai rămână într-un loc ca acela acum, când nu mai putea s-o vadă nici pe Lucia şi unde nici cu bunul călugăr n-ar mai fi putut rămâne împreună. Cât despre ora înaintată sau vremea rea, să poată spune că ori era noapte, ori era zi, soare sau ploaie, adiere uşoară de zefir sau cumplită vijelie, era totuna pentru el în clipa aceea. Mulţumi deci părintelui Cristoforo, spunându-i că voia să

meargă cât mai degrabă în căutarea Agnesei.

Aşa că, ajungând pe drumul din mijloc, călugărul îi strânse mâna şi-i spuse:

— Dacă, după voia Domnului, o găseşti, salut-o pe buna Agnesa şi în numele meu şi spune-i atât ei, cât şi tuturor celor ce au mai rămas în viaţă, şi care-şi mai aduc aminte de părintele Cristoforo, să se roage pentru el. Dumnezeu să te călăuzească şi să te binecuvânteze în veci!

— Oh! scumpul meu părinte! Ne vom mai întâlni oare? Ne vom mai întâlni vreodată?

— Acolo sus, nădăjduiesc…

Şi cu aceste cuvinte, capucinul se despărţi de Renzo, care rămase mai întâi pe loc, urmărindu-l cu privirea până ce nu-l mai zări, apoi porni grăbit spre poartă, privind cu jale, pentru ultima oară, la acel lăcaş al durerii. Peste tot domnea o frământare neobişnuită: *monatti* goneau încolo şi încoace, unii îşi cărau lucrurile, alţii îşi întăreau corturile, convalescenţii se târau spre barăcile lor sau spre galerii, să se adăpostească de furtuna care se apropia.

CAPITOLUL XXXVII

Într-adevăr, imediat după ce Renzo trecuse pragul lazaretului şi o apucase la dreapta, ca să găsească poteca pe unde izbutise, de dimineaţă, să ajungă până sub ziduri, începură să cadă, ici şi colo, picături mari, rare şi repezi, care, bătând ca grindina pământul alb şi uscat, ridicau în jur nori de pulbere; într-o clipă ploaia se înteţi, şi, înainte ca tânărul să ajungă la drum, turna cu găleata.

Departe de a se nelinişti, Renzo se bucura de ploaia răcoroasă, de susurul acela, de foşnetul ierbii şi al frunzelor care tremurau, pline de apă, înviorate şi strălucitoare; răsufla adânc şi din plin, şi în descătuşarea aceasta a naturii simţea parcă, mai adânc şi mai puternic, descătuşarea care se petrecuse şi în viaţa lui.

Dar cu mult mai puternic şi mai desăvârşit ar fi fost

acest sentiment dacă Renzo ar fi putut bănui ceea ce avea să se afle peste câteva zile: că ploaia aceasta va alunga molima; că, după asta, lazaretul, chiar dacă nu avea să înapoieze celor vii pe toţi cei ce mai rămaseră în viaţă înăuntru, cel puţin n-avea să mai înghită şi pe alţii; că într-o săptămână se vor redeschide uşile prăvăliilor; că aproape nu se va mai vorbi decât despre carantină, iar din ciumă vor mai rămâne doar câteva urme, ici şi colo, adică ceea ce e firesc să rămână, o bucată de vreme, după orice epidemie.

Drumeţul nostru mergea, aşadar, repede, fără să se întrebe nici unde, nici cum, nici când, nici dacă trebuie să se oprească undeva peste noapte, nerăbdător să înainteze, să ajungă cât mai curând în satul său, să găsească pe cineva cu care să vorbească şi căruia să-i povestească totul, iar după aceea să pornească iute la drum, spre Pasturo, în căutarea Agnesei. Mergea cu mintea încă tulburată de toate întâmplările din ziua aceea, dar, dincolo de toate nenorocirile, grozăviile, primejdiile, izbucnea mereu acelaşi gând luminos: „Am găsit-o, a scăpat cu viaţă, e a mea!”

Atunci se pornea să ţopăie de bucurie, şi, tot ţopăind, împroşca în jur, încât părea un câine lăţos scos din apă; din când în când îşi freca mâinile de mulţumire; apoi mergea înainte, mai fericit ca niciodată. De-a lungul drumului culegea, ca să zicem aşa, gândurile pe care le lăsase de dimineaţă sau în ajun, şi tocmai cele pe care se silise să le alunge: îndoielile şi greutăţile de atunci îi pricinuaiu acum cea mai mare bucurie. Nu-i venea să creadă că o aflase pe Lucia trăind printre atâţia morţi şi muribunzi. „Şi totuşi am găsit-o în viaţă!” striga el. Retrăia în închipuire întâmplările cele mai groaznice din ziua aceea; se vedea cu ciocănaşul în mână… O fi aici, ori n-o fi? Şi răspunsul atât de întristător… şi cum n-avusese timpul nici să-l priceapă bine, că-l şi năpădise din toate părţile furia ticăloşilor, apoi lazaretul, un adevărat ocean, în care poftim de încearcă s-o găseşti! Şi totuşi a găsit-o!

îşi amintea clipa când se terminase procesiunea convalescenţilor. Ce clipă! Ce groază că n-o aflase printre ei! Şi acum parcă nici n-ar fi fost. Dar despărţitura femeilor! Şi acolo, în spatele bărăcii, tocmai când se aştepta mai puţin, glasul peela, chiar glasul ei! Dar când a văzut-o, când a văzut-o sănătoasă! Şi, când colo, altă pacoste! Legătura aceea a jururinţei, parcă mai strânsă ca niciodată. Dar se dezlegase şi asta. Şi ura lui împotriva lui *don* Rodrigo – ciuda aceea nenorocită, care-i înveninase toate suferinţele şi-i otrăvise toate bucuriile – îi pierise şi ea din suflet. Astfel că nu ne-am putea închipui o mulţumire mai vie ca a lui de n-ar fi fost nesiguranţa în privinţa Agnesei, dureroasa presimţire în legătură cu părintele Cristoforo şi gândul că ciuma era încă în toi.

Ajunse la Sesto spre seară; ploaia tot nu părea că are de gând să înceteze. Dar simţindu-se mai sprinten ca niciodată şi gândindu-se la greutatea de a găsi un adăpost, aşa ud leoarcă cum era, nici nu se gândi să mai încerce. Singurul lucru ce-l supăra era o foame grozavă, fiindcă o bucurie ca aceea îi trezise şi foamea, pe care, pentru a o potoli, ar fi avut nevoie de ceva mai mult decât acele câteva linguri de supă pe care i le dăduse capucinul. Căuta să vadă dacă nu se află prin apropiere o brutărie; văzu una, ceru două pâini, care-i fură date cu lopata şi cu celelalte ceremonii. Băgă una în buzunar şi începu să înfulece din cealaltă… Şi, la drum!

Când trecu prin Monza, era noapte de-a binelea, dar izbuti să găsească totuşi poarta care dădea spre drumul cel bun. Dincolo de poartă, însă, vă puteţi închipui cum arăta şoseaua şi cât de anevoioasă se făcea din clipă în clipă! îngropată (cum erau toate, şi am mai vorbit despre asta) între două maluri, ca albia unui râu, în clipa aceea ai fi zis că, dacă nu e chiar un râu, e cel puţin un canal, semănat din loc în loc cu nişte gropi, din care, ca să-ţi smulgi nu numai încălţămintea, ci şi piciorul, trebuia să fii foarte dibaci. Renzo se descurca şi

el cum putea, fără grabă, fără ocări, fără păreri de rău, gândindu-se la fiece pas, ori cât de greu îi venea, că odată şi odată, dacă o vrea Dumnezeu, ploaia are să înceteze şi se va lumina de ziuă, iar atunci nu va mai avea de străbătut drumul pe care-l făcea acum.

Trebuie să spunem că se gândea la asta doar atunci când n-avea încotro. Asemenea gânduri erau trecătoare, căci altfel mintea lui rămânea frământată de amintirea a tot ce îndurase în anii aceia trişti care se scurseseră: atâtea încurcături, atâtea peripeţii, atâtea ceasuri în care fusese gata să-şi piardă nădejdea-şi să socoată totul pierdut, toate acestea înfruntându-se mereu cu viitorul, atât. de deosebit: sosirea Luciei, nunta, grija de a-şi întemeia un cămin, fericirea de a-şi povesti unul altuia necazurile prin care trecuseră şi toată viaţa ce urma. Dar cum făcea când ajungea la o răscruce, dacă amintirea vagă a lucrurilor şi lumina tulbure a nopţii îl ajutaseră să găsească calea cea bună, sau o nimerise din întâmplare, n-am şti să spunem; şi chiar el însuşi, care avea obiceiul să-şi povestească întâmplările în amănunţime şi foarte pe larg (şi totul ne face să credem că cronicarul nostru le-a auzit de la el de mai multe ori), când ajungea la punctul acesta, spunea că îşi aminteşte de noaptea aceea doar ca prin vis. Fapt e că în zori Renzo se afla pe malul Addei.

Prăpădul nu contenise, dar după câtăva vreme potopul se domolise, apoi, mai târziu, într-o burniţă. ¡Norii înalţi şi împrăştiaţi formau un văl neîntrerupt, dar uşor şi diafan, şi în lumina zorilor Renzo putu să vadă aproape tot ţinutul dimprejur. Aici se afla şi satul său, şi ceea ce simţi în faţa acestor privelişti nu s-ar putea descrie. Tot ce vă pot spune este că munţii aceştia, Resegone, şi tot ţinutul Lecco, toate i se păreau ale lui. Le măsură cu privirea, apoi se cercetă şi pe el însuşi şi se găsi cam ciudat, adică chiar aşa cum, la drept vorbind, îşi şi închipuia că trebuie să arate după cele ce simţea: hainele de pe el atârnau mototolite şi ude, din cap până la brâu era leoarcă de apă, iar de la brâu până la

picioare, nulmai noroi, şi peste tot, plin de pete. Dacă s-ar fi putut vedea în întregime într-o oglindă, cu pălăria pleoştită şi cu părul numai şuviţe ude şi lipite de obraz, s-ar fi găsit şi mai ciudat. Dacă era obosit sau nu, nici nu-şi dădea seama, şi răcoarea dimineţii, adăugată la cea a nopţii şi la cea a băii făcute fără voie, îi sporea îndârjirea şi voinţa de a merge şi mai repede.

Ajunse la Pescate şi o porni de-a lungul Addei, aruncând o privire melancolică spre Pescarenico. Trecu puntea şi, pornind peste câmpuri, ajunse curând la casa primitoare a prietenului său. Acesta abia se sculase şi sta în pragul uşii, cercetând cerul; îşi îndreptă privirea spre omul ud până la piele, plin de noroi şi – ca să spunem lucrurilor pe nume – atât de murdar, dar totodată atât de vioi şi de sprinten, încât îşi spuse că în viaţa sa nu mai văzuse om mai muiat de ploaie şi mai mulţumit…

— Ei, zise el, te-ai întors? Pe vremea asta? Cum a mers?

— Lucia trăieşte! spuse Renzo. Trăieşte! Trăieşte!

— E sănătoasă?

— E vindecată, ceea ce e şi mai bine! Se cuvine să-i mulţumesc toată viaţa lui Dumnezeu şi sfintei Fecioare! Am văzut lucruri grozave, lucruri cumplite… Am să-ţi povestesc tot, dar mai târziu.

— În ce hal eşti!

— Sunt frumos, nu-i aşa?

— Ca să spun drept, ar trebui să te speli din cap până în picioare. Dar aşteaptă puţin şi aprind un foc grozav!

— Nu zic nu. Ştii unde m-a prins ploaia? Chiar în poarta lazaretului. Dar nu-i nimic! Ploaia îşi vedea de treburile ei, şi eu, de ale mele…

Prietenul ieşi şi aduse două braţe de vreascuri, puse primul braţ jos, pe cel de al doilea îl aruncă în vatră, şi, cu câţiva tăciuni rămaşi sub cenuşă, aprinse focul, între timp, Renzo îşi scoase pălăria şi după ce o scutură de două-trei ori, o aruncă la pământ; dar nu putu

să-şi dezbrace cu aceeaşi uşurinţă şi surtucul. Îşi scoase apoi din buzunarul pantalonilor cuţitul care avea teaca udă de parcă ar fi stat în apă. îl aşează pe o poliţă şi zise:

— Nici el n-a scăpat de ploaie, dar bine că nu-i decât apă, slavă Domnului! Era cât pe-aci să... îţi povestesc eu mai pe urmă... Şi-şi frecă mâinile. Acum, fii bun, adăugă el, caută bocceaua pe care am lăsat-o în cămară. Adu-mi-o, că până or să se usuce hainele astea de pe mine...

Întorcându-se cu bocceaua, prietenul îi zise:

— Bănuiesc că ţi-o fi şi foame... De băut ai fi găsit tu pe drum, dar de mâncat...

— Am cumpărat două pâini, ieri spre seară, dar, să spun drept, nu mi-au ajuns nici la o măsea!

— Las pe mine! spuse prietenul. Puse apă într-un ceaun, îl agăţă de un lanţ şi adăugă: Mă duc să mulg vaca. Până mă întorc cu laptele, apa dă în clocot şi o să facem o mămăligă pe cinste! Tu până atunci spală-te în linişte.

Rămas singur, Renzo îşi scoase, nu fără greutate, restul hainelor, care i se lipiseră de trup; se uscă şi îmbrăcă altele. Prietenul se întoarse şi se apucă de fiert laptele şi de făcut mămăliga. Între timp, Renzo sta şi aştepta.

— Abia acum îmi dau seama cât sunt de obosit, spuse el. E drept că am şi făcut o bucată bună de drum, dar asta nu-i nimica! Am ce să-ţi povestesc o zi întreagă! în ce hal e Milanul! Câte mai poţi vedea în el! Câte mai poţi păţi! Lucruri care să te scârbească şi de tine însuţi! Vream să zic că era să mi se întâmple un bucluc nemaipomenit! Şi ce-au vrut să-mi facă domnii de pe-acolo!...

O să auzi! Dacă ai vedea lazaretul! Mizerie până în gât! Ce mai... O să-ţi povestesc tot... Lucia va veni aici şi va fi nevasta mea, iar tu vei fi unul din martori, şi, ciumăneciumă, vreau să ne veselim măcar câteva ceasuri...

De altfel, se ţinu de vorbă şi-i povesti prietenului toată ziua păţaniile lui, cu atât mai mult cu cât ploaia urmând să cadă, omul trebui să-şi treacă toată vremea în casă, când ascultând ce-i povestea Renzo, când orânduind câte ceva în pivniţă, dregând un butoiaş sau pregătind cele de trebuinţă pentru culesul viei. Pe Renzo nu-l lăsa inima să nu-i dea o mână de ajutor, fiindcă, după cum avea obiceiul să spună, era dintre oamenii care obosesc mai mult când stau degeaba decât atunci când muncesc. Totuşi, nu se putu stăpâni să nu dea o fugă până la casa Agnesei, să se uite la o anumită fereastră şi să-şi frece şi aici mâinile de bucurie. Se întoarse fără să fi fost văzut de nimeni şi se duse îndată la culcare. În zorii zilei se trezi şi, văzând că ploaia încetase, deşi cerul nu se înseninase încă, o porni la drum spre Pasturo. Ajunse destul de devreme, fiindcă era tot atât de grăbit şi doritor să sfârşească odată cu toate, cum credem că e şi cititorul, întrebă despre Agnesa, află că este sănătoasă şi fu îndreptat spre o căsuţă singuratică. O porni într-acolo, o strigă din uliţă, femeia veni la fereastră şi, în timp ce deschidea gura să spună ceva, Renzo i-o luă înainte, zicând:

— Lucia a fost bolnavă şi s-a vindecat; am văzut-o alaltăieri; te îmbrăţişează; va veni în curând. Şi-apoi mai am să-ţi spun atâtea şi atâtea lucruri!…

Uimită de această apariţie, mulţumită de veştile noi şi nerăbdătoare să afle şi altele, cât mai multe, Agnesa când scotea o exclamaţie, când punea o întrebare, fără să poată spune nimic ca lumea; apoi, uitând precauţiile pe care de atâta vreme se obişnuise să le respecte, zise:

— Vin să-ţi deschid.

— Aşteaptă! Dar ciuma? zise Renzo. Dumneata n-ai avut-o până acum?

— Nu, dar tu?

— Eu am avut-o, dar dumneata trebuie să fii cu băgare de seamă. Vin de la Milano şi, după cum vei afla, m-am scăldat în ciumă până la urechi! E drept că m-am

schimbat din cap până-n picioare, dar molima asta se ţine de om ca un blestem… Şi fiindcă bunul Dumnezeu te-a păzit până acuma, vreau să te fereşti până se va isprăvi de tot cu ea, fiindcă eşti mama noastră şi vreau să trăim liniştiţi împreună multă vreme, ca să ne despăgubim de toate suferinţele îndurate.

— Dar… începu Agnesa.

— Eh, îi tăie vorba Renzo, nu e vorba de niciun dar! Ştiu ce vrei să-mi spui, însă vei vedea că nu mai există niciun dar. Hai să ieşim la aer liber, unde să putem sta de vorbă, în linişte, fără primejdie, şi-ţi voi spune tot.

Agnesa îi spuse că în spatele casei era o grădină şi adăugă:

— Du-te acolo şi ai să vezi două bănci aşezate faţă în faţă, de parcă le-ar fi pus careva într-adins pentru noi. Vin şi eu îndată.

Renzo se duse, se aşeză pe o bancă, şi după o clipă veni şi Agnesa. Sunt încredinţat că dacă cititorul, care a fost martor la toate întâmplările din povestirea aceasta, ar fi putut fi şi el acolo, ca un al treilea, şi să asculte cu urechile lui acea discuţie însufleţită, să audă istorisirile, întrebările, răspunsurile, strigătele, schimbul de compătimiri, veştile în legătură cu *don* Rodrigo şi părintele Cristoforo şi cu atâtea altele, precum şi planurile de viitor, limpezi şi sigure, sunt încredinţat, spun, că i-ar fi făcut mare plăcere şi ar fi fost ultimul care ar fi plecat. Nu cred însă că ar fi dispus să urmărească această convorbire aşa, aşternută pe hârtie, cu vorbe mute, plăsmuite din cerneală, în care să nu găsească niciun fapt nou, ci socot că mai degrabă-i va plăcea să ghicească totul el însuşi. Luară hotărârea să se statornicească împreună în satul acela bergamez, unde Renzo începuse să-şi înjghebeze o gospodărie; dar ziua când aveau să facă toate acestea nu putea fi încă hotărâtă, deoarece totul depindea de ciumă şi de alte împrejurări; îndată ce va înceta primejdia, Agnesa va trebui să se întoarcă acasă, pentru a o aştepta pe Lucia,

sau dacă nu, Lucia va fi cea care o va aştepta, până atunci Renzo urmând să mai dea câte o fugă pe la Pasturo, să-şi vadă mama şi s-o ţină la curent cu tot ce s-ar mai fi putut întâmpla.

Înainte de a pleca, Renzo îi oferi şi ei bani, spmnându-i:

— Am aici toţi banii pe care mi i-ai trimis; făcusem şi eu o juruinţă: să nu mă ating de ei până nu se vor limpezi lucrurile. Acum, dacă ai nevoie, adu-mi o strachină cu apă şi oţet şi am să-ţi arunc înăuntru cei cincizeci de galbeni, strălucitori şi frumoşi!

— Nu, nu, spuse Agnesa, am mai mult decât îmi trebuie, păstrează-ţi-i, vor fi bineveniţi când vă veţi înjgheba căminul vostru!

Renzo se întoarse în satul său cu încă o bucurie: aceea de a fi aflat-o sănătoasă pe femeia care-i era ca o mamă. Restul zilei şi noaptea următoare rămase în casa prietenului său, iar a doua zi o porni din nou la drum, de astă dată în altă direcţlie, adică spre ţinutul său adoptiv.

Îl găsi pe Bortolo în deplină sănătate şi mai puţijn înspăimântat de grija că ar putea-o pierde, fiindcă în aceste câteva zile lucrurile luaseră şi pe acolo o întorsătură neaşteptată. Cei ce se mai îmbolnăveau erau din ce în ce mai puţini la număr, şi molima nu mai avea aceeaşi putere; bolnavii nu se mai învineţeau ca înainte şi nici nu mai aveau acele simptome violente, făceau friguri uşoare, intermitente în mare parte, şi cel mai mult un buboi fără culoare, care se trata ca un furuncul oarecare. Aspectul ţinutului se şi schimbase. Supravieţuitorii începeau să iasă afară din case, ca să-şi dea seama câţi au mai rămas, să se compătimească sau să se fericească. Se vorbea chiar de reînceperea lucrului. Patronii se şi gândeau să caute şi să tocmească lucrători, mai ales pentru meseriile în care numărul oamenilor fusese scăzut chiar şi înainte de ciumă, cum era, de pildă, filatura de mătase. Fără să facă pe mofturosul, Renzo făgădui vărului său (bineînţeles cu condiţia să

capete mai întâi încuviinţarea cuvenită) că va începe lucrul când se va întoarce cu Lucia şi Agnesa pentru a se stabili în sat. Între timp, se apucă să facă pregătirile trebuincioase: găsi o casă mai mare, lucru care, din nefericire, ajunsese destul de lesnicios şi de puţin costisitor, o mobilă cu tot ce era necesar, atacând de data aceasta tezaurul, dar fără să facă o gaură prea mare în el, deoarece toate erau ieftine, mărfurile fiind cu mult mai multe decât cumpărătorii.

După nu ştiu câte zile se întoarse iarăşi în satul său, pe care-l găsi cu mult schimbat în bine. Dădu o fugă până ia Pasturo, o află pe Agnesa plină de încredere şi gata să se întoarcă oricând acasă, astfel că o însoţi chiar el, şi nu mai e nevoie să spunem ce simţiră amândoi şi ce-şi spuseseră revăzând împreună acele locuri…

Agnesa găsi toate lucrurile cum le lăsase, aşa că nu se putu opri să spună şi de data asta, fiind vorba de o biată văduvă şi de o biată copilă, că îngerii vegheaseră căsuţa lor.

— Şi când mă gândesc că şi data trecută, adăugă ea, când s-ar fi putut zice că Dumnezeu îşi întorsese faţa şi că nu se mai gândea la noi, fiindcă îngăduise să ne fie luat micul nostru avut, el ne-a dovedit contrariul, căci ne-a trimis, pe de altă parte, grămada aceea de bani, cu care am putut înlocui toate lucrurile. Spun toate lucrurile, dar asta nu înseamnă tot, fiindcă mai lipsea zestrea Luciei, pe care mi-o luaseră hoţii, nouă-nouţă, împreună cu celelalte… Şi iată că acum şi asta ne vine înapoi din altă parte! Cine mi-ar fi spus, când mă străduiam atât să înjghebez zestrea Luciei: „Crezi că lucrezi pentru Lucia, hai? Biata de tine, lucrezi pentru cine ştie cine… Dumnezeu ştie cine va îmbrăca aceste pânzeturi şi haine… Pânzeturile şi hainele Luciei, zestrea care va fi cu adevărat a sa, i le va dărui o femeie cu suflet bun, despre care nici nu ştii că trăieşte pe lume…”?

Prima grijă a Agnesei fu să pregătească odaia cea

mai curată din mica ei căsuţă pentru femeia cu suflet bun, apoi îşi căută de lucru şi luă nişte mătase, s-o facă jurubiţe, căci lucrând i se părea că timpul trece mai uşor.

La rândul lui, Renzo nu stătea degeaba în zilele acelea, care i se păreau atât de lungi! Din fericire, ştia două meserii, aşa că se apucă din nou de cea de agricultor. Şi când îşi ajuta prietenul care-l găzduise, pentru care era un mare noroc să aibă în astfel de vremuri la îndemână un lucrător atât de harnic, când lucra şi desţelenea mica grădină de zarzavaturi a Agnesei, cu totul în paragină în lipsa ei. Cât despre pământul lui, nu se îngrijea de fel de el, zicând că e o chică prea încâlcită, şi două braţe nu erau destul s-o poată pieptăna. Aşa că nici nu punea piciorul pe acolo, după cum nu trecea nici pe la casa lui, căci îi făcea rău să vadă atâta pustiire. Apoi luase hotărârea să vândă tot ce avea, la orice preţ, şi să folosească în noua lui patrie puţinul ce va căpăta din vânzare.

Dacă cei ce supravieţuiseră molimei se considerau unii pe alţii drept nişte înviaţi din morţi, pentru cei din satul lui, Renzo era, ca să zicem astfel, de două ori înviat; fiecare îl întâmpina cu bucurie, şi fiecare dorea să audă chiar din gura lui povestea păţaniilor sale.

Dar poate veţi întreba: Cum stăteau lucrurile cu exilul? Totul mergea de minune, şi el aproape nici nu se mai gândea la asta, zicându-şi că nici cei care l-ar fi putut urmări nu se mai gândeau la el; şi nu se înşela. Lucrul acesta nu se datora numai ciumei, care răsturnase şi nimicise atâtea, ci era – cum s-a putut vedea în mai multe orâmpeie ale povestirii noastre – un fapt foarte obişnuit în acele vremuri, când măsurile împotriva anumitor inşi, fie generale, fie speciale, în afară de cazul când era vorba de cine ştie ce duşmănie personală şi îndârjită, care să le menţină şi să urmărească îndeplinirea lor, rămâneau adesea fără urmări dacă nu fuseseră aduse la îndeplinire din prima clipă; ca şi glontele care, dacă nu-şi atinge ţinta, cade la

pământ, unde nu maji poate face rău nimănui.

Faptul era o consecinţă naturală a uşurinţei cu care se promulgau decretele în vremea aceea. Activitatea omenească are întotdeauna limitele ei, şi tot ce era exagerat în aceste ordine şi pedepse se preschimba în neglijenţă atunci când se trecea la executarea lor. Postavul pentru mâneci nu ajunge şi pentru poate…

Dacă vreţi cumva să ştiţi cum stăteau lucrurile între Renzo şi *don* Abbondio în timpul acela, vă voi spune că cei doi se ţineau cât mai departe unul de altul: *don* Abbondio de teamă să n-audă pomenindu-se ceva despre căsătorie, căci numai la gândul acesta îi şi răsăreau înaintea ochilor, pe de o parte *don* Rodrigo, cu „bravii" săi, iar pe de alta, cardinalul, cu dojenile sale; Renzo fiindcă hotărâse să nu-i vorbească decât în clipa hotărâtoare, nevoind să-l supere înainte de vreme, sau să pricinuiască iarăşi – cine mai ştie? – vreo dificultate, şi să încurce lucrurile cu discuţii zadarnice. Discuţiile le purta numai cu Agnesa.

— Crezi oare că va veni mai curând? întreba unul.

— Nădăjduiesc că da… răspundea celălalt.

Şi, adesea, cel care răspunsese punea îndată aceeaşi întrebare. Astfel, cu asemenea vicleşuguri îşi petreceau timpul, care, pe măsură ce zilele se scurgeau, li se părea că trece tot mai încet.

Pentru cititor, însă, vom face ca timpul acesta să treacă într-o clipită arătând pe scurt cum, la câteva zile după plecarea lui Renzo din lazaret, plecă şi Lucia, întovărăşită de văduva cea bună; şi pentru că se ordonase o carantină generală, ele stătură împreună, închise în casa celei din urmă; că o parte din vreme şi-o petrecură pregătind zestrea Luciei, la care, după anume împotrivire, începu să lucreze şi ea; că atunci când se sfârşi carantina, văduva îşi lăsă prăvălia şi casa în grija fratelui ei şi îşi făcu pregătirile de drum. Am mai putea adăuga: pleacără, ajunseră şi… celelalte. Dar cu toată dorinţa ce o aveam de a potoli nerăbdarea cititorului,

există trei lucruri strâns legate de acest interval de timp, pe care nu vrem să le trecem sub tăcere; şi cel puţin despre două dintre ele suntem încredinţaţi că şi cititorul însuşi ne-ar spune că rău am fi făcut dacă nu le-am fi povestit.

Mai întâi faptul că atunci când Lucia îi istorisi văduvei întâmplările sale mai în amănunt, şi cu mai multă orânduială decât în tulburarea primelor mărturisiri, când îi pomeni mai ales despre doamna ce o adăpostise” în mănăstirea din Monza, află despre aceasta lucruri care, desluşindu-i o seamă de mistere, îi umplură sufletul de o dureroasă şi înspăimântătoare uimire. Află de la văduvă că nenorocita, bănuită de fapte groaznice, fusese strămutată, din ordinul cardinalului, într-o mănăstire din Milano, că acolo, după multe accese de furie şi zbucium, se căise şi se învinovăţise, că viaţa ei de acuma era un supliciu voit, şi atât de îngrozitor, încât nimeni, afară numai dacă ar fi vrut s-o ucidă, n-ar fi putut născoci unul mai cumplit. Cei ce vor să cunoască mai în amănunt această tristă poveste o vor găsi în cartea şi la locul pe care l-am citat în altă parte, în legătură cu aceeaşi persoană.[168]

Al doilea este faptul că Lucia, întrebând de părintele Cristoforo pe toţi capucinii întâlniţi prin lazaret, află, cu mai multă durere decât uimire, că murise de ciumă.

În sfârşit, înainte de a pleca, dorise să afle ceva despre foştii săi stăpâni şi să-şi îndeplinească, aşa după cum spunea, datoria, dacă mai avea vreo datorie faţă de ei.

Văduva o întovărăşi până la casa acestora, unde aflară că şi unul, şi celălalt se duseseră pe lumea

---

168 Adică argumentul cel mai puternic, aşa cum Achile era, – conform legendelor eline, cel mai puternic dintre eroii greci.
a Viitoare şi grup de stînci în strîmtoarea Messina, loc foarte temut de corăbierii din antichitate. Prin analogie, expresia înseamnă a scăpa de una şi a da de alta, a cădea din lac în puţ.

cealaltă. Deşi cronicarul socoteşte a fi spus tot despre *donna* Prassede arătând că a murit, în ceea ce-l priveşte pe *don* Ferrante, fiind vorba de un om atât de învăţat, a socotit că e necesar să zăbovească mai mult, iar noi, pe riscul nostru, vom transcrie aproape tot ce a lăsat despre el. Astfel, aflăm că, din prima clipă când se pomenise despre ciumă, *don* Ferrante fusese unul dintre cei care tăgăduiseră hotărât acest lucru şi-şi susţinu cu tărie, până la urmă, părerea, nu prin strigăte, ca poporul, ci prin argumente cărora nimeni n-ar putea spune că le lipsea logica.

„*In rerum natura*[169], spunea el, nu sunt decât două feluri de lucruri: substanţele şi accidentele; dacă dovedesc că molima nu poate fi niciuna, nici alta, am dovedit că nu există, că e o himeră. Şi am dovedit! Substanţele sunt sau spirituale, sau materiale. A spune că ciuma ar fi o substanţă spirituală este o absurditate, pe care nimeni n-ar putea-o susţine, aşa că e de prisos să mai vorbim despre asta. Substanţele materiale sunt sau simple, sau compuse. Or, molima nu este o substanţă simplă, şi lucrul acesta se demonstrează în patru cuvinte. Nu e o substanţă de aer, fiindcă dacă ar fi astfel, în loc să treacă de la un corp la altul, s-ar înălţa îndată în sfera ei. Nu e de apă, fiindcă ar uda şi s-ar putea usca din cauza vânturilor. Nu e de foc – fiindcă ar arde. Nu e de pământ, fiindcă ar putea fi văzută. Nu e nici substanţă compusă, fiindcă ar fi sensibilă la văz sau la pipăit, iar această molimă cine a văzut-o? Cine a pipăit-o? Rămâne de discutat dacă poate fi un accident. Aceasta – şi mai puţin! Domnii doctori pretind că se comunică de la un corp la altul; aceasta este Achile al lor], pretextul atâtor măsuri fără rost. Dar chiar dacă am presupune că ar fi un accident, ar trebui să fie un accident transmisibil, două cuvinte care nu pot fi alăturate, nefiind în toată filosofia lucru mai limpede şi mai clar ca acesta: că accidentele nu pot trece de la un lucru la altul. Iar dacă,

169 In natură (lat.).

pentru a se feri de această Scilla *2*, sunt siliţi să afirme că e un accident provocat, ar cădea drept în Caribda fiindcă, dacă s-a provocat, nu se poate comunica, nu se propagă „aşa cum pălăvrăgesc ei pe toate di umurile. Având în vedere aceste adevăruri, ce rost are să se vorbească a fi ta de vânătăi, de exanteme, de antraxuri?”

„Vorbe de clacă”! spunea unul dintre cei ce-l ascultau.

„Nu, nu, răspundea *don* Ferrante, nu vreau să spun asta, ştiinţa e ştiinţă, dar trebuie să ştii s-o foloseşti. Lividitatea, exanteme, antraxuri, parotide, buboaie, furuncule negre, toate sunt cuvinte vrednice de respect, care au semnificaţia lor precisă, dar susţin că ele nu au: nicio legătură cu problema noastră! Cine-i în stare să nege că toate acestea pot exista, ba chiar există? Totul e să ştii de unde vin!”

Aici începeau şi pentru *don* Ferrante greutăţile. Cât timp se mulţumea să nege că e vorba de ciumă, găsea peste tot urechi atente şi binevoitoare, fiindcă nu e necesar să spunem cât de mare e autoritatea unui savant de profesie când vrea să demonstreze altora lucruri de care aceştia sunt convinşi dinainte! Dar când începea să dovedească şi să demonstreze că eroarea medicilor nu consta 1

În faptul că afirmau existenţa unui rău cumplit şi general, ci în faptul că voiau să explice cauza (vorbesc de primele timpuri, când nimeni nu voia să audă vorbindu-se de ciumă), atunci, în loc de urechi binevoitoare, găsea limbi rebele şi ascuţite, atunci nu i se mai dădea răgaz să-şi ţină lungile predici, nu-şi mai putea expune doctrina decât parţial şi pe apucate.

„Adevărata cauză este, din nefericire, acolo, sus, spunea el, şi sunt siliţi s-o recunoască chiar cei care susţin, fără rost, că este vorba de ciumă. Tăgăduiască, dacă pot, această fatală conjuncţie a lui Saturn cu Jupiter! Şi când oare s-a mai auzit spunându-se că un influx poate să se propage? Dumneavoastră, domnilor,

vreţi să tăgăduiţi existenţa influxurilor! Vreţi să negaţi că există astre? Sau voiţi să spuneţi că stau acolo sus degeaba, ca nişte gămălii de ace înfipte într-o pernă? Dar ce nu pot înţelege la aceşti medici e faptul că după ce mărturisesc existenţa unei conjuncturi atât de primejdioase, vin apoi şi spun sus şi tare: «Nu te atinge de asta, nu te atinge de cealaltă şi n-ai a te teme de nimic!» Ca şi cum, evitând contactul material al corpurilor pământeşti, am putea împiedica înrâurirea virtuală a corpurilor cereşti! Şi osteneala zadarnică de a arde zdrenţele! Biata lume! Puteţi arde planeta Jupiter? Puteţi arde planeta Saturn?…”

His jretus, adică bazându-se pe astfel de temeiuri, nu voi să ia nicio măsură de pază împotriva ciumei; se îmbolnăvi, căzu la pat şi muri ca un erou al lui Metastasio, dând vina pe stele.

Dar faimoasa sa bibliotecă? Mai este împrăştiată poate şi astăzi pe la anticari…[170]

CAPITOLUL XXXVIII

Într-o seară Agnesa auzi o caleaşcă oprindu-se la poartă. „Ea e, îşi zise, fără îndoială că ea e!” Şi, într-adevăr, Lucia era, împreună cu văduva cea bună. Închipuiţi-vă emoţia şi bucuria revederii!…

În dimineaţa următoare, foarte devreme, se arătă şi Renzo, care nu ştia încă nimic şi venise la Agnesa cu gândul să-şi mai potolească neliniştea pricinuită de întârzierea Luciei. Ce făcu şi ce spuse când o văzu pe Lucia, îl lăsăm de asemeni pe cititor să-şi închipuie!… Cât despre felul cum Lucia îşi arătă bucuria, nu va fi greu să-l zugrăvim!

— Bună ziua. Ce mai faci? spuse ea cu ochii în pământ, fără să arate că-şi pierde firea.

Să nu credeţi că Renzo găsi această primire prea

---

170 Pietro Metastasio (1698—1782), poet şi dramaturg italian, cunoscut prin muzicalitatea, manierismul şi artificiozitatea creaţiilor sale. In dramele sale eroii invocă adesea divinităţile şi stelele, considerate potrivnice.^

rece şi că se nelinişti. El înţelese lucrurile cum se cuvenea şi, aşa cum se întâmplă între oamenii binecrescuţi, care ştiu să deosebească adevărul de complimente, înţelese prea bine că acele cuvinte nu exprimau nimic din ceea ce se petrecea în sufletul Luciei. De altfel, era uşor de observat că avea două chipuri de a rosti cuvintele: într-un fel îi vorbea lui Renzo şi cu totul altfel celorlalţi.

— Sunt fericit că te văd, răspunşe tânărul, cu vorbe învechite, dar pe care, dacă n-ar fi existat, le-ar fi născocit el singur în clipa aceea.

— Bietul părinte Cristoforo! zise Lucia. Trebuie să te rogi şi tu pentru sufletul lui, deşi sunt încredinţată că el se roagă acum pentru noi acolo sus, în ceruri…

— Din nefericire, mă aşteptam… spuse Renzo, şi aceasta nu fu singura coardă tristă atinsă în timpul acelei discuţii.

Dar ce vreţi? Despre orice s-ar fi vorbit, convorbirea tot plină de farmec i-ar fi părut. Ca şi caii nărăvaşi, care *i* se opresc din mers deodată şi ridică nervoşi când un picior, când altul, frământându-se pe loc şi făcând mii de mofturi până să înainteze un pas, pentru ca s-o pornească apoi pe neaşteptate în goană, tot aşa făcea şi Renzo, căruia înainte clipele i se păreau ceasuri, pe când acum ceasurile i se păreau clipe.

Văduva nu numai că nu-i stânjenea, dar parcă era acolo de când lumea, şi Renzo, care o văzuse numai zăcând în pătuţul acela din baracă, nu şi-ar fi putut închipui că putea fi atât de veselă şi prietenoasă. Dar lazaretul şi viaţa la ţară, moartea şi nunta nu sunt acelaşi lucru. Văduva se împrieteni numaidecât cu Agnesa, dar era totuşi mai mare plăcerea s-o vezi cât de duioasă şi glumeaţă totodată se arăta faţă de Lucia, pe care o necăjea cu drăgălăşenie, dar cu măsură, ca s-o facă să-şi dea pe faţă bucuria.

Într-un târziu, Renzo spuse că se duce la *don* Abbondio, să se sfătuiască în privinţa căsătoriei.

Ajungând la el, cu o înfăţişare pe jumătate batjocoritoare, pe jumătate respectuoasă, îi zise:

— Ia spuneţi, părinte, v-a trecut durerea aceea de cap, din cauza căreia spuneaţi că nu ne puteţi cununa? Cred că ne-a sosit şi nouă vremea… Logodnica mea e aici şi am venit să vă întreb când v-ar fi la îndemână să oficiaţi slujba. De data aceasta însă, v-aş ruga ca lucrurile să se facă repede!

Don Abbondio nu spuse nu, dar începu să clatine din cap, să caute alte chichiţe şi să facă anumite insinuări: de ce s-ar expune să i se strige numele în piaţa publică, ţinând seama de primejdia ce-l ameninţa necontenit? Doar căsătoria se putea face tot atât de bine şi în altă parte. Şi tot aşa, ba una, ba alta…

— Înţeleg, spuse Renzo, n-aţi scăpat încă de durerea aceea de cap… Dar, ia ascultaţi aici… Şi începu să-i arate în ce stare îl văzuse pe sărmanul *don* Rodrigo, care până acum, fără nicio îndoială, murise. Să nădăjduim, adăugă el, că Dumnezeu s-a milostivit de el!

— Asta n-are nicio legătură cu ce vorbeam noi, spuse *don* Abbondio. Ţi-am spus eu nu? N-am zis nu! Vorbesc aşa din motive întemeiate. De altfel, cât mai rămâne o fărâmă de viaţă… Uită-te la mine! Sunt o oală spartă, am fost cu un picior în groapă şi abia am izbutit să rămân în viaţă. Acum, dacă nu-mi mai cade o pacoste pe cap… mă-nţelegi?… pot nădăjdui s-o mai duc câtva timp. Dar ştii că sunt unii oameni cu firi violente. Dar, cum spuneam, asta n-are niciun fel de legătură…

După alte întrebări şi răspunsuri tot atât de fără rost, Renzo îi făcu o plecăciune, se întoarse acasă, povesti totul şi-s. fârşi zicând:

— Am plecat de acolo fiindcă eram sătul până-n gât şi mi-era teamă să nu-mi pierd răbdarea şi să uit de orice respect. Erau clipe când mi se părea că-i tot cel de altă dată; avea aceeaşi mutră speriată, folosea aceleaşi vorbe ca şi atunci. Sunt încredinţat că, dacă mai stăteam puţin, ar fi început să-mi înşire şi vorbe latineşti… Cred că

iarăşi vrea să tărgăneze lucrurile. Mai bine să facem chiar aşa cum ne sfătuieşte el, să mergem adică să ne cununăm acolo unde vrem să ne şi aşezăm.

— Ştiţi ce-o să facem? spuse văduva. O să ne ducem noi femeile, să mai încercăm o dată, să vedem dacă vom izbuti. Astfel îmi voi împlini şi eu dorinţa de a cunoaşte pe acest om şi o să văd dacă e chiar aşa cum spuneţi. Să mergem după-amiază, să nu cădem pe capul lui prea repede. Şi acum în timp ce Agnesa îşi va vedea de treburi, o să-i ţin eu loc de mamă Luciei, aşa că, domnule logodnic, fă bine şi scoate-ne la plimbare, căci ard de nerăbdare să văd mai bine munţii şi lacul, despre» care mi s-a vorbit atâta. După câte am putut vedea până acum, mi s-a părut nespus de frumos!

Renzo le însoţi mai întâi până la casa gazdei sale; fură primiţi cu mare bucurie, şi pe tânăr îl siliră să promită că va veni să prânzească împreună nu numai în ziua aceea, ci în toate zilele, dacă va putea. După ce se întoarseră de la plimbare şi după ce sfârşiră prânzul, Renzo plecă, fără să spună unde se duce. Femeile rămaseră să vorbească puţin şi să plănuiască în ce fel să-l ia pe *don* Abbondio, iar, în cele din urmă, porniră la asalt.

„Au venit şi astea!” îşi zise *don* Abbondio în sinea sa, dar, compunându-şi o mină veselă, o întâmpină pe Lucia cu căldură, pe Agnesa o salută, iar străinei îi arătă bunăvoinţă. Le îndemnă să şadă şi apoi aduse îndată vorba despre ciumă, vrând să afle de la Lucia cum înfruntase atâtea necazuri. Lazaretul îi dete prilej să vorbească şi văduvei, apoi, cum era şi drept, *don* Abbondio povesti, la rândul lui, despre necazurile prin care trecuse. La urmă îşi arătă mulţumirea că Agnesa scăpase de molimă.

Discuţia începuse să tărăgăneze, dar cele două femei mai vârstnice stăteau la pândă de cum veniseră, aşteptând prilejul să vorbească despre problema principală. În cele din urmă, nu ştiu care dintre ele rupse

gheaţa. Dar, ce vreţi? *don* Abbondio era surd în această privinţă. Nu că ar fi zis *nu*, dar se porni din nou să ocolească răspunsul, dând din colţ în colţ şi căutând tot felul de pretexte.

— Ar trebui, zicea el, să anulăm mai întâi condamnarea aceea... Dumneata, doamnă, care eşti din Milano, trebuie să ştii mai bine cum merg lucrurile şi poate găseşti vreun sprijin, vreun nobil de seamă, căci cu astfel ¡de leacuri se vindecă orice rană... Şi dacă vrem să apucăm pe calea cea mai scurtă, fără să ne împiedicăm de atâtea greutăţi, socot că, deoarece tinerii aceştia şi cu Agnesa au intenţia de a se expatria (şi nu ştiu ce aş putea spune, căci patria este ocolo unde te simţi bine), mi se pare că s-ar putea face căsătoria în noua patrie, unde1 nu mai este vorba de nicio condamnare. De-abia aştept să văd împlinită odată această căsătorie, dar aş vrea s-o văd încheiată cu bine şi în linişte. Vă mărturisesc că, atâta timp cât condamnarea rămâne în vigoare, n-aş putea striga la altar numele lui Renzo Tramaglino cu sufletul liniştit, căci îl iubesc prea mult şi mi-ar fi teamă să nu-i fac un rău... Gândiţi-vă la asta, doamnă, gândiţi-vă şi voi două!

Pe de o parte Agnesa, pe de altă parte văduva încercară să combată aceste motive, dar *don* Abbondio le înfăţişă din nou, sub altă formă, aşa încât discuţia pornea iarăşi de la început, când deodată intră Renzo, cu pas hotărât şi obrazul luminat şi spuse:

— A sosit domnul marchiz * * *!

— Ce vrei să spui? Unde a sosit? întrebă *don* Abbondio, ridicându-se.

— A sosit în castelul său, fostul castel al lui *don* Rodrigo, fiindcă acest domn marchiz este moştenitorul lui de drept, cum se spune, aşa încât nu mai este nicio îndoială... Şi tare-aş fi mulţumit dac-aş putea afla că bietul om a murit cum se cuvine! Am spus de nenumărate ori până acum *Tatăl nostru* pentru el, şi de acum încolo voi spune şi *De profundis*. Cât priveşte pe

acest domn marchiz, e un om foarte cumsecade.

— Asta e adevărat, spuse *don* Abbondio, am auzit vorbindu-se de multe ori despre el ca despre un vrednic gentilom, un om ca cei de odinioară. Dar să fie adevărat?

— Aveţi încredere în paraclisier?

— De ce?

— Fiindcă el l-a văzut cu ochii lui! Mă aflam prin împrejurimi, unde mă dusesem, ca să spun drept, fiindcă m-am gândit că cei de acolo trebuie să ştie ceva… Apoi l-am întâlnit pe Ambrogio, care venea chiar de sus, de la castel, şi-l văzuse pe marchiz aşa cum vă spun, ca stăpân al castelului. Vreţi să staţi de vorbă cu Ambrogio? L-am rugat înadins să aştepte afară.

— Să-l ascultăm, spuse *don* Abbondio.

Renzo se duse să-l cheme pe paraclisier. Omul întări spusele lui Renzo vorbă cu vorbă, mai adăugă şi alte amănunte, risipi toate îndoielile şi-apoi plecă.

— Ah, aşadar e mort! A murit cu adevărat! strigă *don* Abbondio. Vedeţi, copii, cum ajută providenţa pe unii oameni? Să ştiţi că e un lucru mare, o mare uşurare pentru acest biet ţinut! Fiindcă nu puteai trăi din pricina lui… Mare nenorocire a fost şi ciuma asta, dar a făcut şi o curăţenie straşnică, a măturat câţiva inşi, de care, fiii mei dragi, nu mai era chip să scăpăm: erau tineri, voinici, înfloritori, şi cred că cel menit să le slujească la înmormântare de-abia intrase în seminar să înveţe buchiile latineşti… Şi într-o clipă au dispărut cu sutele! Nu-l vom mai vedea plimbându-se cu tâlharii după el, plin de îndrăzneală şi trufie, ţeapăn, de parcă înghiţise un băţ, cu privirea dispreţuitoare, încât îţi părea că trăieşti numai prin bunăvoinţa lui! Până una-alta, el a murit, şi noi trăim! Şi n-o să mai trimită ordine oamenilor cumsecade… Ne-a pricinuit o mulţime de amărăciuni tuturor, putem s-o spunem astăzi deschis!

— Eu l-am iertat din toată inima! spuse Renzo.

— Ţi-ai făcut datoria, răspunse *don* Abbondio, dan putem mulţumi totodată cerului că ne-a scăpat de el!

Acum să ne întoarcem la ale noastre. Vă repet: faceţi cum credeţi. Dacă vreţi să vă cunun eu, sunt gata! Dacă socotiţi că vă este mai la îndemână în alt chip, faceţi aşa! În privinţa condamnării, văd şi eu că nu mai este, cazul să ne îngrijorăm, căci nu mai este nimeni care. să vă urmărească şi să vă vrea răul, cu atât mai mult cu cât, între timp, s-a dat decretul de amnistie, cu prilejul naşterii serenissimului infante[171]. Şi apoi ciuma! A dat multe lucruri peste cap ciuma asta! Aşa încât, dacă. voiţi… astăzi e joi… duminică fac strigările în biserică, fiindcă de ceea ce s-a făcut data trecută nu se mai ţină seamă, după atâta vreme, şi apoi voi avea bucuria să vă pot cununa eu!

— Dumneavoastră ştiţi foarte bine că n-am venit decât pentru asta, spuse Renzo.

— Foarte bine, vă voi sluji şi voi căuta să dau de veste cât mai degrabă eminenţei-sale.

— Cine-i eminenţa-sa? întrebă Agnesa.

— Eminenţa-sa, răspunse *don* Abbondio, e cardinalul nostru arhiepiscop, deie-i Dumnezeu zile îndelungate [

— Oh! despre asta vă cer iertare, răspunse Agnesa, căci deşi nu sunt decât o biată neştiutoare, vă pot încredinţa că nu i se spune astfel, fiindcă atunci când am fost să-i vorbim pentru a doua oară, aşa cum vorbesc cu dumneata, unul dintre domnii preoţi m-a luat la o parte şi m-a povăţuit în ce chip să mă port cu acel senior, îndemnându-mă să nu-i zic altfel decât „preaînălţate stăpâne şi monseniore”.

— Acum, dacă ar mai avea prilejul să te povăţuiască, ţi-ar spune că trebuie să-i spui „eminenţă”, ai înţeles? Fiindcă papa, Dumnezeu să-l păzească şi pe el, a poruncit încă din luna iunie să li se dea cardinalilor acest titlu.

Şi ştiţi ce l-a îndemnat să ia această hotărâre?

---

171 Principele Carol, primul născut al regelui Filip al IV-leai al Spaniei, viitorul rege Carol al II-lea al Spaniei.

Titlul de „ilustrissim”, care era păstrat doar pentru ei şi pentru anumiţi principi! Acum vedeţi ce a ajuns… se dă în dreapta şi în stânga! Câţi se fălesc cu el! Şi atunci ce trebuie să facă papa? Să-l interzică tuturor? Ar fi stârnit nemulţumiri, plângeri, neplăceri, necazuri, şi lucrurile ar fi rămas tot ca înainte. Prin urmare, a găsit un leac foarte bun. Încetul cu încetul, o să înceapă să li se spună şi episcopilor „eminenţă”, apoi îl vor pretinde şi stareţii, apoi chiar şi diaconii, căci aşa sunt oamenii făcuţi mereu vor să se înalţe, să se înalţe mereu, apoi canonicii…

— Apoi şi preoţii parohi… zise văduva.

— Nu, nu, urmă *don* Abbondio, preoţii parohi rămân totdeauna de coada căruţei, n-aveţi nicio grijă, că nimeni nu-i răsfaţă, lor nu li se va zice decât „preacucernice părinte” până la sfârşitul lumii. Dar nu m-aş mira de loc ca gentilomii, obişnuiţi să li se zică „ilustrissime” şi să fie trataţi ca şi cardinalii, să pretindă într-o bună zi titlul de „eminenţă”… Iar dacă vor vrea acest lucru se vor găsi destui să li-l ofere! Şi atunci papa, care va păstori în vremea aceea, va găsi altceva pentru cardinali. Dar să ne întoarcem la treburile noastre. Duminică voi face strigările în biserică, şi până atunci ştiţi ce cred eu? Ar fi bine să cerem dispensa pentru celelalte două strigări. Cred că trebuie să existe o groază de cereri de dispensă, dacă pretutindeni lucrurile se petrec ca aici… Pentru duminică am până acum una… două… trei, fără să vă mai socotesc şi pe voi, şi se poate întâmpla să mai vină şi altele. Şi apoi o să vedeţi ce-o să mai fie; pe măsură ce va trece vremea, nimeni nu va vrea să rămână neînsurat. Perpetua a făcut mare prostie c-a murit! Acum era momentul să-şi găsească şi ea un mire. Cred că şi la Milano, doamnă, lucrurile se petrec la fel…

— Şi încă cum! închipuiţi-vă că numai la parohia mea, duminica trecută, au fost cincizeci de strigări…

— Când vă spun eu! Lumea nu vrea să piară. Dar în jurul dumitale, doamnă, bondarii n-au început să roiască?

— Nu, nu, eu nu mă gândesc la asta şi nici nu vreau să mă gândesc vreodată!

— Da, dar parcă ai să rămâi dumneata singură, nemăritată? Până şi Agnesa, chiar şi Agnesa…

— Uf! Vreţi să glumiţi? zise femeia.

— Sigur că vreau să glumesc, şi mi se pare că e şi timpul! Am trecut prin clipe grele, nu-i aşa, copiii mei? Am trecut prin clipe foarte grele şi să nădăjduim că cele câteva zile pe care le mai avem de trăit vor fi mai bune! Ah! Ferice de voi, care, dacă nu se mai întâmplă vreo nenorocire, o să aveţi destul timp înaintea voastră să vorbiţi de necazurile trecute; eu, în schimb, sunt în ceasul al douăzeci şi treilea şi trei sferturi… şi de ticăloşii pot muri, de ciumă te poţi lecui, dar vârsta nu iartă, şi apoi, cum spune zicătoarea: *Senectus lipsa est morbus*[172]…

— Acum, zise Renzo, puteţi vorbi pe latineşte cât vreţi, mi-e totuna!

— Ce ai cu latina mea? Bine, bine, ţi-o plătesc eu? Când ai să vii înaintea mea cu fata asta, ca să spun anumite cuvinte în latineşte, o să zic: „Nu-ţi place latina, du-te cu Dumnezeu! „O să-ţi placă?

— Ei, părinte, ştiu eu ce spun, răspunse Renzo. Nu latina aceea mă îngrozeşte, latina sfântă de la liturghie, căci şi preoţii în biserică trebuie să citească numai ce e în carte. Vorbesc de latineasca vicleană, din afara bisericii, care răsare aşa, pe neaşteptate, cu gând rău, în toiul unei discuţii… De pildă, acum, că am ajuns aici şi toate s-au sfârşit cu bine, ia spuneţi-mi pe italieneşte vorbele latineşti pe care le-aţi înşirat atunci, chiar în colţişorul ăsta, voind a mă face să înţeleg că nu e cu putinţă să necăsătoriţi, că era nevoie de multe altele, şi mai ştiu eu ce…

— Taci glumeţule, taci! nu mai dezgropa morţii căci dacă am voi să facem socotelile, nu ştiu, zău, care ar rămâne dator… Eu am iertat totul, să nu mai vorbim

---

172 însăşi bătrîneţea e o boală (Cicero) (lat.).

despre asta, dar ştiu că mi-ai jucat vreo câteva feste! Din partea ta nu mă mir, căci eşti un răutăcios, dar mă mir de această apă liniştită, această fetiţă cuminte, această iconiţă a sfintei Fecioare, la care ai fi zis că e păcat chiar să şi priveşti… De altfel, ştiu cine a învăţiat-o!

Ştiu foarte bine! Şi rostind aceste cuvinte, întoarse spre Agnesa degetul, pe care-l îndreptase întâi spre Lucia, şi nu s-ar putea spune cu ce blândeţe şi îngăduinţă făcea aceste mustrări…

Vestea primită îi trezise o veselie şi o poftă de vorbă de multă vreme uitate, şi am fi foarte departe de sfârşit dacă am vrea să povestim în amănunt toată convorbirea pe care o lungi, oprind în mai multe rânduri pe musafiri când voiau să plece şi apoi zăbovind puţin şi în prag, tot glumind şi făcând haz.

A doua zi primi o vizită pe cât.de plăcută, pe atât de neaşteptată, vizita domnului marchiz, despre care am vorbit, un bărbat între două vârste, a cărui înfăţişare vădea ceea ce se spunea despre el – adică o fire deschisă, curtenitoare, aşezată, modestă, demnă – şi pe obrazul căruia se citea o tristeţe plină de resemnare.

— Vin, zise el, să vă transmit salutările cardinalului arhiepiscop.

— Oh, cită bunăvoinţă din partea amândurora!

— Când m-am dus să-mi iau rămas bun de la acest om fără seamăn, care mă onorează cu prietenia sa, mi-a vorbit – despre doi tineri din această parohiei, care erau logodiţi şi au avut mari necazuri din pricina bietului Rodrigo. Monseniorul doreşte să afle veşti despre ei. Sunt în viaţă? Situaţia lor s-a limpezit?

— Toate s-au îndreptat, şi aveam chiar de gând să scriu eminenţei-sale, acum însă, când am cinstea…

— Sunt chiar aici?

— Aici, şi în foarte scurtă vreme vor fi soţ şi soţie.

— Vă rog să-mi spuneţi dacă le pot face vreun bine şi care ar fi mijlocul cel mai potrivit. În acest dezastru mi-am pierdut cei doi fii şi pe mama lor şi am căpătat trei

moşteniri însemnate. Aveam prea mulţi bani şi înainte, aşa încât, dacă-mi daţi un prilej să-i folosesc, şi mai cu seamă un prilej ca acesta, înseamnă să-mi faceţi un adevărat serviciu!

— Gerul să vă binecuvânteze! De ce nu sunt toţi ca «dumneavastră, toţi cei… Dar să nu mai vorbim despre asta… Vă mulţumesc din tot sufletul pentru aceşti fii ai mei! Şi de vreme ce senioria-voastră ilustrissimă îmi dă atâta curaj, aş putea într-adevăr să vă arăt un mijloc de a-i ajuta, care s-ar putea să nu displacă. Aflaţi deci că aceşti oameni cumsecade s-au hotărât să meargă să se statornicească în altă parte şi să vândă puţinul pe care-l au sub soare pe aici: o mică vie a tânărului, de nouă sau zece prăjini, părăsită şi cu viţa scoasă pe alocuri – adică o bucată de pământ şi nimic altceva – apoi b căsuţă a lui şi alta a viitoarei neveste, două magherniţe amărâte. Un senior ca senioria-voastră n-are de unde şti ce greu este pentru cei săraci să-şi vândă avutul… Până la urmă ajung să cadă pe mina vreunui şarlatan, care jinduieşte, poate, de multă vreme cei patru stânjeni de pământ şi care, aflând că celălalt e nevoit să vândă, dă înapoi şi face pe nepăsătorul, astfel că trebuie să alergi după el şi să-i dai avutul pe nimica toată, mai ales în asemenea împrejurări. Domnul marchiz şi-a dat seama ce vreau să spun. Milostenia cea mai mare pe care senioria-voastră ilustrissimă o poate face acestor oameni este să-i scoată din impas, cumpărându-le micul lor avut. Eu, ca să spun drept, sunt foarin interesat, fiindcă aş dobândi în parohia mea un proprietar ca domnia-voastră, dar domnul marchiz va hotărî aşa cum va crede de cuviinţă; eu am vorbit numai din supunere…

Marchizul lăudă cu căldură această propunere îi mulţumi lui *don* Abbondio şi-l rugă să fixeze el preţul, şi să-l fixeze cât mai ridicat, iar apoi, spre marea uimire a preotului, propuse să meargă îndată până la casa logodnicei, unde se afla desigur şi logodnicul.

Pe drum, jubilând de fericire, după cum vă puteţi

închipui, *don* Abbondio se gândi şi la alte chestiuni şi spuse:

— Fiindcă senioria-voastră ilustrissimă doreşte atâta să facă un bine acestor bieţi oameni, socot că ar mai fi un mijloc de a le veni în ajutor. Tânărul are o condamnare, un fel de exil, pentru o prostie fără însemnătate „făptuită la Milano, acum doi ani, în ziua răscoalei, în mijlocul căreia a căzut fără ştiinţă, din naivitate, ca un şoarece în capcană; nimic serios, după cum vedeţi, copilării, fleacuri, căci nu e în stare să facă rău într-adins; pot spune asta eu, care l-am botezat şi l-am văzut crescând sub ochii mei. Dacă senioria-voastră are bunăvoinţa să-şi piardă vremea ascultând felul simplu de a vorbi al acestor oameni, îl poate pune să povestească întâmplările şi veţi vedea. Acum, fiind vorba de lucruri vechi, nimeni nu-l supără, şi, cum v-am mai spus, are de gând să părăsească ducatul, dar cu timpul, fie că s-ar întoarce aici, fie altfel, nu se poate spune niciodată ce i s-ar putea întâmpla, şi dumneavoastră ştiţi că e mult mai bine să nu fii înscris în registrele justiţiei… Domnul marchiz trece în Milano, cum se şi cuvine, drept un mare cavaler şi drept un om puternic, aşa cum şi este… Nu, nu, lăsaţi-mă să vorbesc, adevărul se cade să fie spus. O recomandare, un cuvânt din partea dumneavoastră e prea destul pentru a căpăta o achitare definitivă.

— Bine, dar nu sunt învinuiri grave împotriva acestui tânăr?

— Nu, nu, nu cred… Au tunat şi au fulgerat contra lui doar în prima clipă, dar acum cred că este doar o simplă formalitate.

— Dacă-i aşa, lucrul va fi lesne de făcut şi iau bucuros asupra mea această sarcină.

— Vedeţi? Şi nu-mi îngăduiţi să spun că sunteţi un om cu totul deosebit! Ba o spun, şi trebuie s-o spun, chiar împotriva voinţei dumneavoastră! Şi chiar dacă eu aş tăcea, n-ar sluji la nimic, căci toată lumea vorbeşte

şi… *vox populi, vox Dei*![173]

După cum se aşteptau, le găsiră pe cele trei femei împreună cu Renzo. Cât de mare fu mirarea lor, vă lăs să vă închipuiţi dumneavoastră. Cred că până şi pereţii goi şi grosolani, porţile, mesele şi oalele de bucătărie se minunau că primesc în mijlocul lor o vizită atât de aleasă! Marchizul însufleţea cel mai mult discuţia, vorbind despre cardinal şi despre alte lucruri cu multă prietenie şi în acelaşi timp cu o reţinere plină de delicateţe. Ajunse apoi la propunerea pentru care venise.

Don Abbondio, rugat de el să fixeze preţul, luă cuvântul şi, după câteva şovăieli şi scuze, după ce spuse că nu se pricepe, că nu vorbeşte decât din supunere, hotărî, după părerea sa, o sumă foarte mare. Cumpărătorul spuse că din partea lui e foarte mulţumit şi, ca şi cum n-ar fi înţeles bine, îndoi preţul; apoi, nevoind să audă de niciun fel de scădere, închise orice discuţie* poftindu-i pe toţi să prânzească la castel a doua zi după nuntă, unde se vor întocmi actele în regulă.

„Ah! îşi zicea *don* Abbondio în sinea sa, întorcându-se acasă, dacă ciuma ar orândui întotdeauna lucrurile astfel, pretutindeni, ar fi un mare păcat s-o vorbeşti de rău! Dimpotrivă, ar fi de dorit ca fiecare generaţie să aibă una, şi chiar să vrei s-o ai… da „dar cu condiţia să te vindeci!…”

După toate acestea veni dispensa, veni şi achitarea, veni şi ziua nunţii mult aşteptate, iar cei doi logodnici, plini de o siguranţă triumfătoare, se duseră la biserica din satul lor, unde însuşi *don* Abbondio îi cunună. Alt triumf, poate şi mai deosebit, fu vizita la marchiz. Vă las tot dumneavoastră să vă închipuiţi ce gânduri le treceau prin minte în timp ce suiau cărarea, iar în momentul când intrară pe poarta castelului ce cuvinte trebuie să fi rostit fiecare după firea sa… Voi spune numai că, în mijlocul bucuriei generale, când unul, când altul spuseră de mai multe ori că pentru deplinătatea acestei sărbători

---

173 Glasul poporului e glasul lui Dumnezeu ! (lat.).

lipsea bietul părinte Cristoforo.

— Dar părintele, spuneau tot ei, e şi mai fericit decât noi, fără nicio îndoială!

— Marchizul le făcu o primire sărbătorească, îi conduse în sala cea mare şi îi pofti pe toţi să şadă la masă: pe soţi, pe Agriesa şi văduva negustorească. Apoi, mai înainte de a se retrage să prânzească în altă încăpere cu *don* Abbondio, vru să petreacă un timp în tovărăşia oaspeţilor săi, îmbiindu-i chiar el să guste din toate. Nu-i va trece nimănui prin minte, nădăjduiesc, să spună că ar fi fost mult mai simplu să fi stat cu toţii la o singură masă, V-am spus că marchizul era un om cumsecade, dar nu era un om original, aşa cum s-ar spune astăzi; v-am spus că era umil, dar nu făcea risipă de umilinţă. Putea să se considere mai prejos de aceşti oameni, dar nu era destul de umil să se socoată de-o seamă cu ei. După ce isprăviră cele două mese, fu întocmit actul de cumpărare de către un avocat, care nu purta numele de Sforărie. Acesta, adică rămăşiţele lui pământeşti, se află şi astăzi la Canterelli. Dar pentru cei ce nu sunt din partea locului, socotesc că e necesară o explicaţie.

La o jumătate de milă de Lecco şi în apropiere de celălalt sat, ce se numeşte Castello, se află locul numit Canterelli, unde se încrucişează două drumuri. De o parte a răscrucii se vede o ridicătură de pământ, o moviliţă, cu o cruce în vârf, care nu-i altceva decât un morman de oase ale oamenilor morţi de ciumă. Tradiţia, ce-i drept, spune, pur şi simplu: morţi de ciumă; dar e desigur vorba de epidemia de care am pomenit noi aici şi care a fost cea mai groaznică din câte se pomenesc! Ştiţi, de altfel, foarte bine că tradiţiile, dacă nu le vii în ajutor, spun întotdeauna prea puţin.

La întoarcere nu se întâmplă nimic neplăcut, atât doar că Renzo era cam împovărat de greutatea banilor pe care îi ducea. Dar tânărul nostru, după cum ştiţi, îndurase necazuri mult mai grele. Nu vorbesc despre

frământările sale – şi nu erau puţine! – în legătură cu cel mai bun mod de a-şi înmulţi banii.

Dacă am cerceta planurile ce-i treceau prin minte, gândurile şi visurile lui, dacă am auzit argumentele pe care le găsea pentru şi contra agriculturii şi industriei, am avea impresia că asistăm la întâlnirea a doua academii din secolul trecut. Iar pentru el încurcătura era şi mai mare, fiindcă unul singur fiind, nu-şi putea spune: „Ce nevoie e să alegem? Şi una, şi alta, împreună, căci la urma urmei, mijloacele sunt aceleaşi, şi ocupaţiile acestea sunt două, ca şi picioarele, care merg mai bine amândouă decât unul singur”.

Aşa că nu mai avură altă grijă decât să-şi facă boccelele şi s-o pornească la drum: familia Tramaglino către noua patrie, iar văduva, spre Milano. Lacrimile, cuvintele de mulţumire, făgăduielile de a se revedea fură nenumărate. Nu mai puţin înduioşătoare, dar fără lacrimi, fu despărţirea lui Renzo şi a întregii lui familii de prietenul care-l găzduise, şi să nu credeţi cumva că-şi luară rămas bun cu răceală de la *don* Abbondio! Aceşti oameni cumsecade păstrară totdeauna un fel de dragoste respectuoasă faţă de preotul lor, care şi el, în adânaul sufletului său, îi iubise întotdeauna. Numai încurcăturile acelea blestemate tulburaseră prietenia dintre ei!

De ne-ar întreba cineva dacă nu exista şi un sentiment de amărăciune în sufletul lor în clipa când se despărţeau de satul unde se născuseră şi de munţii aceia, am răspunde: fără îndoială că exista, fiindcă în orice lucru se află puţină amărăciune. Trebuie totuşi să credem că acest sentiment nu era prea puternic, căci şi l-ar fi putut înlătura rămânând acasă, acum când cele două piedici, *don* Rodrigo şi condamnarea, fuseseră înlăturate. Dar de câtăva vreme se obişnuiseră toţi trei să privească ţinutul spre care se îndreptau acum ca pe propria lor ţară. Renzo le făcuse pe femei să-l îndrăgească spunându-le o sumedenie de istorii în legătură cu viaţa frumoasă de acolo. De altfel,

petrecuseră cu toţii clipe destul de amare în ţinutul pe care-l părăseau, şi amintirile triste te fac să nu mai ţii atât de mult la locurile unde ai suferit. Iar dacă e vorba de ţara în care ne-am născut, amintirile au ceva mai sfâşietor, şi mai dureros. Căci şi copilul, spune manuscrisul, stă bucuros în braţele doicii şi caută cu lăcomie şi încredere sânul care l-a hrănit, dar da-a pentru a-l dezgusta doica îşi mânjeşte cu absint sânul, atunci copilul îşi fereşte buzele, şi chiar dacă mai încearcă, până la urmă tot se îndepărtează, plângând, e drept, dar se îndepărtează…

Dar ce veţi spune oare acum, auzind că, de îndată ce ajunse şi se aşeză – în noul ţinut, Renzo întâmpină neplăceri neaşteptate? Nemulţumiri mărunte, dar un lucru de nimic poate să tulbure o stare de fericire! Iată în câteva cuvinte despre ce e vorba:

Zvonurile care circulau în ţinut pe seama Luciei, cu mult înainte ca ea să fi sosit acolo, faptul că Renzo suferise atâta din pricina ei şi rămăsese totdeauna neclintit în dragostea lui întotdeauna credincios, poate şi câteva vorbe ale vreunui prieten, părtinitor faţă de el şi faţă de tot ce-l privea, treziră curiozitatea de a o vedea pe tânăra fată şi, până una-alta, oamenii îşi făuriseră o anumită imagine despre frumuseţea ei. Ştiţi însă cum sunt închipuirile: nemăsurate, pline de încredere şi incapabile a se îndoi de ceva, dar puse faţă în faţă cu realitatea, se dovedesc întotdeauna greu de mulţumit. Căci aşa sunt unii oameni: cu nimic nu se pot împăca, fiindcă, de fapt, nu ştiu nici ei singuri ce vor, şi îşi iau fără ipilă înapoi generozitatea, dăruită fără nicio judecată.

În clipa când apăru Lucia, mulţi dintre cei care credeau poate că fata avea părul ca aurul curat, obrajii ca trandafirii, ochii nespus de frumoşi, şi mai ştiu eu ce… începură să ridice din umeri, să strâmbe din nas şi să spună: „Ah! asta e?”, căci, după atâta timp şi după atâtea discuţii, se aşteptau la ceva mai bun. Şi, când colo „ce să

vezi? O ţărăncuţă oarecare! Fete ca ea, ba poate mai arătoase, se găsesc peste tot. Şi cercetând-o mai cu luare-aminte, îi tot descopereau ici un cusur, colo altul, iar mulţi o găsiră de-a dreptul urâtă!

Totuşi, până nu se duse nimeni să-i spună lui Renzo în faţă aceste lucruri, răul nu fu chiar atât de mare. *O* adevărată nenorocire pricinuiră însă cei care se apucară să-i vorbească despre toate astea, iar Renzo – ce vreţi? – fu rănit de moarte! începu să se frământe, să se jeluiască chiar şi în gura mare faţă de cei care-i vorbeau despre asta, dar mai cu seamă în sinea lui:

„Ce vă pasă vouă şi cine v-a spus s-o aşteptaţi?”! V-am vorbit eu vreodată? Ori v-am spus că-i frumoasă? Şi chiar atunci când mi-o spuneaţi voi, vă răspundeam eu altceva decât că e o fată de treabă? Am spus eu vreodată că voi aduce aici o principesă? Nu vă place? N-o priviţi! Aveţi voi destule femei frumoase, priviţi-le pe ele!”

Şi iată cum de cele mai multe ori un lucru de nimic e de ajuns să hotărască soarta unui om pentru toată viaţa! Dacă Renzo şi-ar fi petrecut întreg restul vieţii în acel ţinut, după cum plănuise mai întâi, ar fi avut un trai puţin plăcut. Silit să îndure neplăceri, ar fi devenit el însuşi un ins neplăcut. Devenise urâcios cu toţi, căci oricine putea fi unul dintre cei ce o criticau pe Lucia.

Nu că ar fi fost necuviincios, dar ştiţi câte lucruri se pot face fără să calci regulile de bună purtare, chiar şi o crimă! Avea ceva răutăcios în fiece cuvânt, se lega de orice, ajunsese până acolo încât, dacă era timp urât două zile în şir, spunea numaidecât: „Ah! blestemat ţinut!” Şi destui oameni nu-l vedeau cu ochi buni, chiar dintre cei care la început îl priviseră cu simpatie; cu vremea s-ar fi pomenit în război cu toată lumea, fără ca nici el să-şi dea seama, poate, de adevărata pricină a acestei nenorociri.

S-ar părea însă că ciuma îşi luase sarcina să dreagă tot ce tânărul stricase. Ea curmase zilele patronului unei filaturi din apropierea porţilor Bergamului, şi moştenitorul, un tânăr stricat, care nu găsea nimic vesel

în toată clădirea aceea, se hotărâse s-o vândă, chiar la jumătate preţ, cerând însă bani peşin, ca să-i poată risipi în cheltuieli nesocotite. Ajungând acestea la urechile1 lui Bortolo, el dete fuga să vadă. O afacere mai bună nici nu s-ar fi putut nădăjdui, dar clauza banilor peşin îl încurca, fiindcă toţi banii pe care-i pusese deoparte, puţin câte puţin, cu mare economie, erau departe de a atinge suma fixată. Făcu învoiala cu tânărul proprietar, se întoarse în grabă, îi vorbi despre această afacere vărului său, propunându-i să facă tovărăşie. O propunere atât de avantajoasă puse capăt tuturor şovăielilor pe care Renzo le avea în privinţa meseriei, făcându-l să se hotărască repede pentru industrie şi să spună că se învoieşte. Se duseră împreună şi încheiară contractul. Când apoi noii patroni veniră să se instaleze aici, Lucia, care de data aceasta nu mai fusese aşteptată ca cine ştie ce minune, nu numai că scăpă de gura lumii, dar am putea spune chiar că era pe placul tuturor, şi Renzo nu zăbovi să afle că mulţi spuneau: „Aţi văzut-o pe frumoasa «năroadă» – care a venit?”

Adjectivul făcea să treacă neobservat substantivul. Şi din neplăcerea pe care o avusese în celălalt ţinut, trase o învăţătură folositoare. Până atunci fusese oarecum uşuratic, se arătase repede dispus să bârfească nevestele altora, sau criticase unele lucruri fără să le judece prea mult. Acum băgă de seamă că fiece cuvânt are un efect atunci când e spus, şi cu totul altul când îl auzi, şi îşi luă obiceiul de a-şi cumpăni cu mai multă luare-aminte cuvintele înainte de a le rosti.

Să nu credeţă însă că acolo a scăpat cu totul de orice nemulţumiri, zice cronicarul nostru, şi deoarece ştiţi că avea un gust ciudat pentru comparaţii, îngăduiţi-i-o pe aceasta, căci va fi ultima: Omul, atât cât se află pe lume, e un bolnav care se găseşte într-un pat mai mult sau mai puţin odihnitor, dar văzându-i pe alţii în juru-i zăcând în paturi mai plăcute, mai primitoare, mai mari, îşi închipuie că stau mai bine decât el. Iar dacă izbuteşte

să-şi schimbe culcuşul, abia se aşază, că şi începe să simtă ba că aici îl înţeapă ceva, ba că dincolo îl supără o ridicătură, şi până la urmă se simte mai prost decât înainte. De aceea, adăugă cronicarul, trebuie mai curând să cauţi să faci binele decât să te simţi bine, căci numai astfel sfârşim prin a ne simţi cu adevărat mai bine. Afirmaţia e cam trasă de păr şi vrednică de un scriitor al veacului al şaptesprezecelea, dar, la urma urmei, ară dreptate! De altfel, continuă el, necazuri şi dureri de felul şi intensitatea celor pe care le-am povestit n-au mai avut de îndurat oamenii noştri şi, începând din acel moment, viaţa lor fu liniştită, fericită, vrednică de a fi invidiată, astfel că dacă aş vrea să v-o povestesc, v-ar plictisi de moarte!

Treburile mergeau de minune. La început avură ceva greutăţi din cauză că nu prea găseau muncitori. Dar lucrurile începură să-şi recapetq, cursul obişnuit – fiindcă până la urmă totul trebuie să intre în normal.

Un ordin înţelept veni de la Veneţia: scutirea pe timp de zece ani de orice impozit, obştesc sau personal, pentru toţi străinii care ar veni să muncească pe aceste locuri. Pentru oamenii noştri lucrul acesta fu un nou prilej de propăşire. Înainte de sfârşitul primului an de căsătorie, veni pe lume o frumoasă şi luminoasă fiinţă, şi parcă înadins, pentru ca Renzo să-şi poată ţine făgăduiala, fu o fetiţă! Vă închipuiţi că i se dădu numele Maria. Cu timpul se iviră nici nu mai ştiu câţi alţi copii, fete şi băieţi, iar Agnesa n-avea altă treabă decât să-i plimbe pe rând pe fiecare, zicându-le „ştrengari” şi acoperindu-i de sărutări pline de foc care le lăsau pentru câtva timp urme pe obraz. Fură cu toţii copii buni, şi Renzo vru ca toţi să înveţe să scrie şi să citească, zicând că, o dată ce există asemenea învăţătură, trebuie să se folosească şi dânşii de ea.

Era o plăcere să-l asculţi povestindu-şi întâmplările, pe care le sfârşea întotdeauna spunând câte învăţase de pe urma acestor încercări, ca să nu mai greşească pe

viitor. „Am învăţat, spunea el, să nu propovăduiesc în mijlocul drumului, am învăţat să nu beau prea mult, am învăţat să nu mai pun mina pe ciocănaşul de la porţi când prin împrejurimi se află oameni cu capete înfierbântate, am învăţat să nu-mi atârn un clopoţel de picior înainte de a chibzui la ce ar putea ieşi din asta”… şi multe alte lucruri.

Lucia, însă, nu că, găsea greşit acest fel de a gândi, dar nu era cu totul mulţumită; i se părea că-i lipseşte parcă ceva, deşi nu-şi dădea bine seama ce. Tot auzind mereu acelaşi cântec şi căutând să-l înţeleagă de fiecare dată, spuse într-o bună zi bărbatului ei: „Dar eu ce învăţătură crezi că am tras? N-am pornit singură să caut necazurile, ele au venit să mă caute pe mine, dacă nu cumva o să-mi spui, adăugă surâzând cu gingăşie, că greşeala mea a fost că te-am iubit şi că m-am făgăduit ţie!”

Renzo, la început, rămase uluit. Apoi, după ce discutară îndelung şi căutară împreună, ajunseseră la încheierea că necazurile vin adesea fiindcă li se dă prilejul; dar chiar şi purtarea cea mai prevăzătoare şi mai nevinovată nu e totdeauna îndestulătoare să le înlăture, şi, atunci când vin, din vina noastră sau nu, încrederea în Dumnezeu le îmblânzeşte şi le face folositoare pentru o viaţă mai bună. Această concluzie, deşi găsită de nişte oameni simpli, ni s-a părut atât de adevărată, încât am socotit că trebuie s-o amintim aici, ca încheiere a întregii povestiri.

Dacă această povestire nu v-a displăcut prea mult, arătaţi-vă bunăvoinţa faţă de cel ce a scris-o şi puţin faţă de cel care i-a dat o formă nouă. Dar dacă, dimpotrivă, n-am izbutit decât să vă plictisesc, vă rog să credeţi că n-am făcut-o dinadins!

Lector: FLORIN CHIRIŢESCU Tehnoredactor: VICTOR MAŞEK *

Bun de tipar 17.07.1985 Coli tipar 42, 5 *

Tiparul executat sub cd. 5069/895 la

ÎNTREPRINDEREA POLIGRAFICĂ BACĂU
Str. Mioriţei Nr. 27
TTTCTCF